

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Željko Krušelj

***POLET OD OMLADINSKOG AKTIVIZMA
DO POLITIČKOG ESKAPIZMA
(1976. – 1990.)***

DOKTORSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivica Šute

Zagreb, 2015.

UNIVERSITY OF ZAGREB
Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

Željko Krušelj

POLET FROM YOUTH ACTIVISM
TO POLITICAL ESCAPISM
(1976 – 1990)

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Asst. Prof. Ivica Šute, Ph.D.

Zagreb, 2015

SAŽETAK

Cilj je rada objašnjenje političkih okolnosti kasne faze komunističke Hrvatske i Jugoslavije u kojima je u Zagrebu izlazio omladinski tjednik *Polet*. Autor na temelju uvida u svih 426 brojeva lista, kao i u opsežnu arhivsku dokumentaciju te razgovore s nizom sudionika tih zbivanja, dokazuje da je list nastao kao aktivistička potreba rukovodstva Saveza socijalističke omladine Hrvatske, masovne organizacija koja je promovirala interese vladajućeg Saveza komunista. *Polet* se po prvotnom konceptu nije bitno razlikovao od omladinskog tiska u drugim jugoslavenskim republikama, ali i zemljama istočnoga bloka.

List koji je djelovao u razdoblju od 1976. do 1990. ne može se, ipak, smatrati nastavljačem dotadašnjih trendova. Bilo je to prvo omladinsko glasilo „mladih za mlade“, čiji je pristup temama u usporedbi s ostalim tiskovinama bio otvoreniji, provokativniji i neposredniji, ponajprije zbog korištenja „jezika ulice“. *Polet* je napravio iskorak u pokretanju niza svjetonazorskih pitanja, zalažući se za širenje prostora sloboda različitih društvenih skupina, pogotovo alternativnih. Na taj je način među mladima stekao kulturni status, s obzirom da je često izmicao političkoj kontroli, naglašavajući zapadne vrijednosti. S druge strane, list nije trajno zabranjivan ni ukinut, jer je u političkim temama bio puno suzdržaniji. Mahom je ostajao u zadanim ideološkim okvirima samoupravnog socijalizma. Naklada lista u prosjeku se kretala oko 25-30 tisuća primjeraka, s kratkim uzletom do 80-ak tisuća primjeraka.

Brojne su afere, ipak, dovodile do čestih promjena *Poletovih* uredništava, u čemu su aktivno sudjelovali i pojedini partijski dužnosnici. U desetljeće i pol izlaženja promijenilo se čak devet glavnih urednika, što je u pravilu rezultiralo i većim promjenama u redakcijama. Svaka je redakcija imala neke svoje specifičnosti i koncepcijske prioritete, tako da se list ne može jednostrano vrednovati. Neke su se redakcije vrlo kritički odnosile prema vlastima, druge su bile oportunistički usmjerene, dok se jedna od njih i aktivno uključila u borbu za vlast sukobljenih partijskih frakcija, i to na dogmatskoj strani. List se nakon toga pokušao odmaknuti od politike, ali su ga u tome sprečavala turbulentna jugoslavenska zbivanja.

Polet je u povijesti hrvatskih tiskovina ostao zapamćen po potpuno novom pristupu novinskom prijelomu i dizajnu, načinu korištenja fotografija i po inovativnom pristupu prodaji lista. Najprije je snažno promovirao strip, konkretno skupinu *Novi kvadrat*, nakon toga i glazbeni *Novi val*. Puno je učinio i za afirmaciju hrvatske književnosti, kazališta i filma.

Važna je njegova uloga u postupnoj demokratizaciji medijskog prostora, a postao je i najveći „rezervoar“ zanatski osposobljenih kadrova u hrvatskim medijima. Ugašen je u kaotičnim okolnostima raspada komunističkog sustava, jer se kao proračunski projekt nije uspio transformirati na tržišne uvjete poslovanja.

KLJUČNE RIJEČI:

omladinski tisak, Hrvatska, Jugoslavija, komunizam, aktivizam, samoupravni socijalizam, SSO, SK, demokratizacija, provokativnost, inovativnost, oportunistički, eskapizam

SUMMARY

This dissertation aims to explain the political circumstances of the late stage of communist Croatia and Yugoslavia during the publishing of the weekly youth magazine *Polet*. Based on reviewing all 426 issues of the magazine, an extensive archive material and interviews with a number of participants in these events, the author proves that *Polet* was created for activist purposes of the leadership of the Alliance of Socialist Youth of Croatia, a mass organization which promoted the interests of the ruling Communist Party. The original concept of *Polet* wasn't significantly different from the youth magazines of other Yugoslav republics, nor some other countries of the Eastern bloc. *Polet* “borrowed” its name from the 1950s ideologically controlled high school newsletter, and another youth magazine mainly focused on arts and culture (1966 – 1969).

Polet, published in the period from 1976 to 1990, can't be considered as an extension of the earlier trends. It was a magazine made by the young generation of authors, mostly high school and university students, for the young generation. Their approach to issues, in comparison to other newspapers, was more open, more provocative and more direct, primarily due to the use of the colloquial expressions. *Polet* made a step forward initiating many world-view issues, advocating for the expansion of freedom for different social groups, especially alternative ones. *Polet* systematically used actual examples to argue that the proclaimed and idealized image of the self-managed socialism stood in contrast to the social reality and that major reforms were necessary. The crisis that began immediately after Tito's death further deteriorated this situation.

Official newspapers, especially in the late 1970s and early 1980s, were often inspired by *Polet* and other youth newspapers, which says something about the regime control of the media, but also of the ways in which it was circumvented. In a short period of time *Polet* gained a cult status among the youth, given that it often eluded political control emphasizing the Western values. It was often criticized for “Americanization” of the young generation, and its reporters and editors were often accused for being unacceptably “daring”.

On the other hand, *Polet* was never permanently banned, as it had been much more restrained in the political issues. It remained mostly within the given ideological framework of self-managed socialism, and considered the Yugoslav federation its desirable market frame.

Circulation averaged around 25,000 to 30,000 copies, with a short ascent to 80,000 copies. The number of unsold copies was usually higher than in the case of the commercial press, and a number of copies was distributed free of charge for political purposes. Despite the subsidies from the state budget, *Polet* constantly had serious financial problems.

A number of scandals led to frequent changes of *Polet's* editors. In these events certain Party officials were actively involved in. In the 14 years there had been nine different chief editors, which usually resulted in major changes in the newsroom as well. Every newsroom had its specifics and conceptual priorities, so the magazine can't be unilaterally evaluated. Some of the editorial boards were very critical on the authorities, others were opportunistically oriented, and one of them was actively involved in the power struggle of conflicting Party fractions, representing the dogmatic side. In the second half of the 1980s *Polet* tried to move away from the politics, but the turbulence in Yugoslavia made this attempt impossible. When the society became more politically charged, primarily because of the expansionist goals of Greater Serbian nationalism, *Polet* turned to political escapism and gradually lost its importance and influence.

In the history of Croatian newspapers *Polet* is known for its new approach to newspaper layout and design, use of photography and innovative approach in sales. The magazine strongly promoted comics, especially the group *Novi kvadrat*, and the New Wave music. It also played an important role in the affirmation of Croatian literature, theater and film. Its role in the gradual democratization of media is also important, as is the fact that the magazine became the largest reservoir of trained journalist in Croatian media. It was finally shut down in the chaotic circumstances of the disintegration of the communist system, because it failed to adapt to free market conditions.

When it comes to the methodology of the dissertation, the author mostly relied on the analytical approach, since it is the most appropriate research tool for dealing with material that has been available, also considering the lack of primary scientific literature. He also tried to use the method of synthesis, which was not simple, because in a decade and a half of publishing *Polet*, the social and political circumstances were constantly changing. A comparative approach was also used, since it was important to compare the situation in the political leaderships and the media in other Yugoslav Republic's centers and in some other communist countries. One of the reasons why *Polet* had not been banned, but remained an

outlet for the problems and frustrations of the young generation, was the fear of the “Polish scenario” – strikes and illegal publications that would become a direct opposition to the regime. Finally, interdisciplinary approach was also used in the dissertation, because *Polet's* approach to social problems is not comprehensible without the use of sociological and economic methods. The author systematically avoided the use of deductive methods, considering that this way of making conclusions, in previous publications on *Polet* led to the attempts of mythologizing and falsification of history of *Polet*.

KEY WORDS:

youth press, Croatia, Yugoslavia, communism, activism, self-management socialism, Alliance of Socialist Youth, League of Communists, democratization, provocativeness, innovativeness, opportunism, escapism

SADRŽAJ

1.	
UVOD.....	11
1.1. Prilaz temi.....	11
1.2. Omladinske tiskovine u komunističkim zemljama	16
1.3. Shvaćanje omladinskog aktivizma u komunističkom sustavu	21
1.4. SFRJ i SRH u posljednjih petnaestak godina komunističke vlasti.....	24
1.4.1. Ideološki okvir i politička previranja.....	24
1.4.2. Ekonomska kretanja: život u ritmu inflacije.....	29
1.4.3. Način djelovanja SSOH.....	32
1.4.4. Mediji pod društvenim nadzorom.....	34
1.5. Metodološki obrasci znanstvenog istraživanja.....	35
2. REPUBLIČKO GLASILO KAO SREDSTVO OMLADINSKOG AKTIVIZMA.....	41
2.1. Inicijative za pokretanje tjednog omladinskog lista <i>Polet</i>	41
2.1.1. Omladinske tiskovine u SR Hrvatskoj do 1976. godine.....	41
2.1.2. Definiranje ciljeva budućeg republičkog omladinskog lista.....	43
2.1.3. Pet projekata <i>Poleta</i> od 1940. do 1969. godine.....	49
2.1.4. Usvajanje koncepta i pripreme za multi broj <i>Poleta</i>	54
2.2. <i>Polet</i> u početnoj fazi izlaženja.....	56
2.2.1. List preuzima iskusni Pero Kvesić.....	56
2.2.2. Tiskara određuje <i>Poletov</i> izgled, dijelom i koncept.....	62
2.2.3. Politizacija svakodnevnice kao temelj lista „mladih za mlade“.....	64
2.2.4. Franičevićev i Karabatkovićev model omladinskog aktivizma.....	67
2.2.5. Bitka za traperice i socijalnu jednakost.....	72
2.2.6. Stalno provociranje erotikom i seksom.....	74
2.2.7. Supkultura izlazi iz omladinskih rezervata.....	76
2.2.8. Partijski funkcionar Ivica Račan nije za autocenzuru	79
2.2.9. U Kvesićevu mandatu utjecaj obrnuto proporcionalan prodaji.....	82
3. OTKLON OD AKTIVIZMA PREMA KOMERCIJALIZACIJI LISTA.....	87
3.1. Dva lica jednog glavnouredničkog mandata.....	87
3.1.1. Pavić preuzima uhodani aktivistički koncept	87

3.1.2. Žurba s pokretanjem regionalnog pulskog izdanja.....	91
3.1.3. Nesuglasje oko financiranja regionalnih izdanja.....	93
3.1.4. Nepomirljive razlike u shvaćanju svrhe omladinskog novinarstva.....	96
3.1.5. Naslovnice s crvenom zvijezdom, maramom i sedam žigica	99
3.1.6. Otvoreni obračun sa slavonskim omladinskim rukovodstvom.....	102
3.1.7. Seks i narkomanija preispituju moralni konzervativizam.....	105
3.1.8. Redakcijsko pregrupiranje za radikalni konceptualni zaokret.....	109
3.1.9. Uzor postaju američki i britanski underground listovi.....	114
3.1.10. Estrada i rock postaju politika.....	119
3.1.11. Kritika „Okupacije u 26 slika“ prekida „fantastičnu zabavu“.....	127
3.1.12. Financijske nevolje tjednik zakratko pretvaraju u dvotjednik.....	138
3.1.13. Proslava prvih stotinu brojeva i rastanak od Pavića i Kuljiša.....	143
4. STEZANJE POLITIČKOG OBRUČA OKO LISTA.....	151
4.1. Dvije smjene u godinu dana.....	151
4.1.1. V. d. glavni urednik s naslijeđenim uredništvom.....	151
4.1.2. Metaforički poziv na demonstracije pred „Big Benom“	157
4.1.3. <i>Polet</i> više neće biti „zabavljački list“	164
4.1.4. Milutin Baltić daje naputke za uvođenje reda u <i>Polet</i> i CDD-u.....	169
4.2.1. Mogu li novinar i omladinski aktivist biti ista osoba?.....	173
4.2.2. Politika i socijala napokon važniji od rocka i filma.....	176
4.2.3. Mirjana Kasapović žestoko napada SSOH, Slaven Letica privatizira zdravstvo.....	186
4.2.4. „Afera Šarović“ listu osigurava kulturni status.....	196
4.2.5. List onih koji nisu u SSO i SK.....	202
4.2.6. Baltić opet priziva smjene.....	207
4.2.7. Anonimna aktivistica s Radio Dubrovnika preuzima list.....	219
4.2.8. List kao ogledalo političkih pritisaka i nesložnog uredništva.....	224
4.2.9. Vraćanje CDD-a s omraženog tržišta pod puni politički nadzor.....	237
4.2.10. Kustićevo depolitizirani i nekomercijalni urbani rock-tjednik.....	245
4.2.11. Socijala i seksualno prosvjećivanje ostaju oblik aktivizma	254
4.2.12. Repolitizacija lista i polemiziranje s partijskim ideolozima	263
4.2.13. Omladinsko rukovodstvo se obračunava s „otkačenom linijom“.....	277
5. OD BORBE ZA VLAST DO POLITIČKOG ESKAPIZMA.....	285
5.1. List postaje glasilo čuvara revolucionarnih tekovina.....	285

5.1.1. Pobjeda Babunova koncepta „puta u novo društvo“	285
5.1.2. Antikomunistička „Ninočka“ inicira bitku za duhovnu dekolonizaciju.....	294
5.1.3. Čitatelje više ne zanima što se događa u omladinskoj organizaciji.....	301
5.1.4. Hrvatski list razotkriva slovenska i srbijanska idejna skretanja.....	306
5.1.5. Smrt, mumija, Supermen, smetlar, dimnjačar i Djed Mraz kolportiraju list.....	316
5.1.6. Obrana radničke klase od malograđana, reakcionara, nacionalista i liberala	324
5.1.7. Potpuno političko i svjetonazorsko suglasje lista i omladinskog rukovodstva.....	332
5.1.8. Predvodnici borbe protiv „drugog vala nacionalizma“	337
5.1.9. Nedovršeni put prema 100.000 tiskanih primjeraka.....	346
5.1.10. Predsjedništvo RK SSOH unutar CDD-a vidi „paralelno rukovodstvo“	360
5.2. Estradizacija politike i ponovna politizacija estrade.....	370
5.2.1. Sabor i Partija pokrivaju CDD-ove enormne gubitke	370
5.2.2. Konfliktni redakcijski suživot starog i novog uredništva.....	379
5.2.3. „Novina za 22 milijuna Jugoslavena“	385
5.2.3. Politika se iz foruma seli u Savjet lista.....	398
5.2.4. Opredjeljivanje između senzacionalističkog i časopisnog pristupa.....	406
5.2.5. Mitologizacija Franičevićevih aktivističkih vremena	412
5.2.6. Naklada pada, remitenda opet leti u nebo.....	421
5.2.7. Kulturna ideologinja razotkriva „zašto <i>Polet</i> nije uspio?“	426
5.2.8. Redakcija neutralna u raskolu omladinskog rukovodstva.....	429
5.2.9. Kraj četverogodišnjeg oportunističkog mandata.....	434
5.2.10. Prestanak izlaženja lista „visi u zraku“.....	439
6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	447
7. KRATICE.....	467
8. IZVORI I LITERATURA.....	468
9. ŽIVOTOPIS AUTORA.....	471

1. UVOD

1.1. Prilaz temi

U hrvatskoj se medijskoj praksi vrlo rijetko događa da se obilježava godišnjica lista koji je prestao izlaziti. Među tiskovinama čiji je jubilej pokretanja dobio nemali odjek u javnosti bio je i omladinski list *Polet*. S nekoliko je tekstova, posebno u listovima novinske kuće Europapress holding¹, ali i u drugim tiskovinama i na portalima, 2009. popraćeno pokretanje tjednika koji je mijenjao medijsko lice komunističke Hrvatske. Sudeći prema dijalogu koji je ta tema otvorila, doprinos *Poleta* demokratizaciji na jednostranačju i jednoulju zasnovane političke i društvene scene, kao i podizanju zanatske razine hrvatskog novinarstva, nikome nije bio upitan.

Sporno je bilo nešto drugo. Te godine nije bila 30. obljetnica pokretanja lista, već 33. Ispalo je, drugim riječima, da se EPH-ovski pokretači te inicijative ne obilježavaju 1976., već 1979. godinu. Nije su tu radilo o okašnjoj posveti, niti je potonja godina bila slučajno odabrana. Tri su se desetljeća poklopila s prvim velikim zaokretom u *Poletovoj* koncepciji, praćenju i promjenom grafičkog identiteta lista. Obilježavalo se, dakle, odstupanje lista od prvotnog aktivističkog koncepta, odnosno odmak od ideologiziranog i kolektivističkog načina razmišljanja u korist promoviranja liberalnih i konzumerističkih vrijednosti, tipičnih za zapadni komercijalni tisak usmjeren na mlađu populaciju. Bilo je to kratkotrajno razdoblje koje je tadašnji glavni *Poletov* ideolog Denis Kuljiš nazvao „fantastičnom zabavom“. Stavljajući tu epizodu iznad preostalih 14 godina izlaženja lista, demonstriran je trend mitologizacije *Poletove* povijesti, posljedica čega je neizbježno izostavljanje ili iskrivljavanje mnogih činjenica. Moglo bi se zaključiti da urednici i novinari toga lista gotovo da i nisu ništa drugo radili nego smišljali kakve „nepodopštine“ napraviti političkim dužnosnicima. Stvorili su kult „odmetnute omladine“², da bi se ispostavilo da je to ideološko indiferentna i oportunistički usmjerena mladež koja se kretala u fatalnom zagrebačkom „bermudskom trokutu“ Zvečka – Kavkaz – Blato. Redakcija predvođena Ninoslavom Pavićem na taj je način željela dati posvetu *poletovskoj* generaciji koja je utemeljila EPH kao najvećeg novinskog izdavača u osamostaljenoj Hrvatskoj³.

¹ *Globus*, 15. svibnja 2009., str. 96-103, tekst pod naslovom „Istinita legenda o *Poletu*“ autora Darka Hudelista.

² Portal *Jutarnji.hr*, 9. svibnja 2009., tekst „Odmetnuta omladina“ autora Denisa Kuljiša.

³ Isto, tekst Ninoslava Pavića „*Polet*: 30 godina poslije“.

Nije to bio jedini pokušaj svođenja *Poleta* na jedno razdoblje i jedno uredništvo. Prvi glavni urednik Pero Kvesić uvjeren je da su baš početni brojevi, uz sve slabosti, utrli put drugačijem poimanju hrvatskih omladinskih tiskovina, jer je list napokon progovorio „jezikom ulice“, jedinim koji su mladi prihvaćali. Aureaolu jedinog istinskog borca za omladinske interese, i to još tijekom izlaženja lista, stvarao je Zoran Franičević, koji je u najvećoj mjeri otkrivao onu tamniju stranu društvene stvarnosti i koji je svjesno ulazio u unaprijed izgubljene bitke s dogmatskim partijskim i birokratiziranim omladinskim rukovodstvom. Ratko Bošković je naglašavao da je *Polet* u njegovom kratkom mandatu bio predvodnik prvog omladinskog prosvjednog okupljanja u Hrvatskoj, što je izazvalo dotad neviđenu političku sablazan. Ivan Kustić je apsolutizirao činjenicu da je, unatoč nametanim aktivističkim zadacima, imao odvažnosti razvijati list kao alternativni glazbeni tjednik. Zoran Simić se ponosio što je list u njegovu mandatu bio čitak, pregledan, šaren i „ispeglan“ kao nikad ranije. Mladen Babun je, pak, uporno mahao najvišom nakladom u povijesti hrvatskog, možda i jugoslavenskog omladinskog tiska, tvrdeći da je zaustavljen kad je list bio spreman na još veći iskorak.

Svi su oni na neki način apsolutizirali i pomalo mistificirali svoje mandate, iako su i sami proživljavali krajnje neugodna, na trenutke i ponižavajuća razdoblja na „užarenoj“ uredničkoj stolici. Kako je, pak, u psihološkom smislu logično da se protokom desetljeća u ljudskoj psihi potiskuje ono neželjno i ružno, izostanak objektivne kritičke valorizacije lista vodio je u tu tihi mitologizaciju. Pridonio je tome i vrlo zanimljiv dokumentarni film Igora Mirkovića „Sretno dijete“ o *Novome valu* kao *poletovskom* projektu, na temelju kojeg se pojavila i knjiga istoga naslova⁴. Nostalglična je posveta vremenu bila i humoristička serija o 1980-ima „Crno-bijeli svijet“, emitirana početkom 2015., u kojoj se Mirković opet, ali s manje uspjeha, pojavio kao scenarist, a među njegovim je stvarnim likovima bilo i nekoliko *Poletovih* urednika i suradnika.

Istraživanja zasnovana na arhivskoj građi pokazuju, međutim, da je *Polet* samo iznimno bio neobvezna mladalačka zabava, ismijavanje autoriteta i poigravanje ideološkim floskulama. Ukupno 426 tiskanih brojeva potvrđuje da je povremeno redakcijsko ruganje podobnima u pravilu imalo ozbiljne posljedice. Obično su slijedile prijetnje, kazne, kadrovske „čistke“ i koncepcijski koraci unatrag. Zato je povijest *Poleta*, prepuna afera i ekscesa, zapravo sličnija

⁴ Dokumentarac Igora Mirkovića u produkciji HRT-a pojavio se 2003., a istoimena knjiga u izdaju „Frakture“ godinu dana kasnije.

političkom trileru, u maniri *film noirea*, gdje je tragičara i razočaranih idealista bilo puno više nego onih koji bi bez većih ožiljaka prolazili tu inicijalnu fazu u svojim novinarskim karijerama.

Moglo bi se, štoviše, ustvrditi da su iz lista izlazile samo dvije grupacije mladih novinara: s jedne su strane bili profesionalci zanatski vještiji i politički potkovaniji od svojih kolega koji su novinarstvo savladavali „šegrtovanjem“ u gradskih rubrikama, dok su, s druge, bili oni duboko razočarani viđenim i doživljenim, koji su napuštali novinarstvo i okretali se manje stresnim i unosnijim zanimanjima. Cijeli je niz imena iz domene znanosti, poduzetništva, sudstva, odvjetništva, politike i umjetnosti kojima je upravo *Polet* bio danteovsko „čistilište“ u kojem su shvatili kako novinarstvo ipak nije njihov najmudriji životni odabir.

Izuzmu li se već spomenuti prigodni novinski tekstovi, mahom nostalgično usmjereni, kao i povremena impresionistička viđenja šireg fenomena omladinskog tiska, iznenađujuće je u kojoj je mjeri *Polet* desetljećima bio neistraženi historiografski i medijski fenomen. Možda je razlog tome, po obrascu nedovoljnog protoka vremena, što je većina sudionika tih desetljeća i pol dugih zbivanja i nadalje vrlo aktivna u hrvatskoj javnosti. Svako ozbiljnije istraživanje lista ukazuje na bitno različite faze njegova razvoja, što je za istraživače iznimno složen problem, kao i na niz kontroverzi, samim tim i potencijalnih promašaja i nedosljednosti u prezentaciji te iznimno složene i slojevite teme. Nisu zanemarive ni neugodnosti s kojima se istraživači mogu suočiti, jer dio sudionika želi izbrisati, minimalizirati ili drugačije karakterizirati svoje uloge u nizu politiziranih i ideologiziranih zbivanja.

Ukratko rečeno, ne postoji relevantna literatura koja bi se bavila pojavom *Poleta*, još manje njegovim razvojnim fazama. Izuzetak je nekoliko članaka, među kojima su rijetki oni sa znanstvenim pretenzijama, koji obrađuju list kao kulturološki fenomen, posebno u kontekstu promoviranja grupe strip-crtača i ilustratora *Novi kvadrat* i glazbenog *Novog vala*, kao i prikazi iznimno cijenjene *Poletove* novinske fotografije.

Postoji tek jedan znanstveni rad u kojem se iz toga ugla, s naglaskom na oblikovanju urbanog supkulturnog identiteta, prate početne godine *Poletova* djelovanja. Riječ je o doktorskoj disertaciji zagrebačkog povjesničara Marka Zubaka „The Yugoslav Youth Press (1968-1980): Student Movements, Subcultures and Communist Alternative Media“, obranjenoj 2013. na Central European University u Budimpešti. Ta disertacija nije dosad objavljena i,

unatoč uobičajenim pravilima znanstvenih institucija, tijekom izrade ove disertacije nije bila na uvidu javnosti⁵.

Polet je bio i jedna od ključnih točaka ambiciozno zamišljene i u travnju 2015. u zagrebačkom Domu HDLU-a otvorene izložbe „Osamdesete! Slatka dekadencija postmoderne“, koju je pratio i opsežni katalog. Na izložbenim su panoima dominirale *Poletove* naslovnice, tekstovi i fotografije, a sve je to služilo oslikavanju tog događajima prebogatog i inspirativnog, ali istodobno kontroverznog i kaotičkog razdoblja. Ono je, kako se to i po brojnim eksponatima moglo zaključiti, povremeno dobivalo groteskne obrise, jer je u praksi sve bilo obrnuto od onoga što je proklamirano i u što su se svi licemjerno zaklinjali. U katalogu je objavljen tekst Marijane Grbeše i Borisa Rašete „*Polet* i *Start* osamdesetih: crtica o izgubljenoj civilizaciji“. Autorski je dvojac upravo ta dva lista promovirao u ponajbolje izraze urbanog i potrošačkog bunta hrvatskog i jugoslavenskog društva. Iako to nisu potkrijepili i istraživanjima, potvrdili su važnost *Poleta* u povijesti hrvatskog tiska: „... *Polet* i *Start* osamdesetih su godina proveli nevidljivu liberalizaciju društvenih vrijednosti kojom su inaugurirali slobode koje je u demokratskoj Hrvatskoj trebalo doslovce desetljećima iznova osvajati. Ista revolucija nije jednako eksplicitno provedena i u sferi politike, jer bi to, dakako, bilo vidljivo i izazvalo reakciju vlasti.“⁶

Kad je riječ baš o političkoj ulozi koju je *Polet* imao u toj posljednjoj fazi opstojnosti jugoslavenske federacije, kritički radovi zapravo i ne postoje. Nitko dosad nije analizirao zašto je *Polet* uopće i nastao, kakve mu je osnivač postavio zadatke, kako se oblikovala njegova koncepcija, tko ju je i po kojim kriterijima usvajao te kako se vodila kadrovska politika. Javnost, nadalje, nikad nije bila upoznata s modelom i izvorštima *Poletova* financiranja, odnosom redakcije s osnivačem i izdavačem, u kojoj su mjeri politički forumi utjecali na sadržaj, kako je djelovao Savjet lista, zašto se list u jednom razdoblju izravno uključio u partijske frakcijske sukobe, kako se odnosio prema komunizmu i nacionalnom pitanju, točnije odnosu između hrvatsstva i jugoslavenstva. Ostalo je i nejasno što je,

⁵ Autor je kontaktirao Marka Zubaka, koji je nedostupnost pravdao ugovorom s inozemnim nakladnikom. Knjiga bi na engleskom jeziku trebala biti tiskana u drugoj polovici 2015. , a nakladnik je, kaže Zubak, inzistirao da se do njene objave javnosti ne daje na uvid bilo koji segment disertacije. U njoj se, inače, jedno poglavlje odnosi na početno razdoblje *Poletova* izlaženja, gledano iz kulturološkog ugla, navodno bez šireg ulaženja u politički kontekst.

⁶ „Osamdesete! Slatka dekadencija postmoderne“, str. 47, ur. Branko Kostelnik i Feđa Vukić, Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, Zagreb, 2015.

naposljetku, bio razlog da se posljednjih godina sve više udaljavao od politike, i to baš u razdoblju kad je društvo bilo krajnje politizirano.

Nedostajalo je i očitovanje o tome kako se list usmjerio na niz svjetonazorskih pitanja, gdje je, uz tretman kulturnih fenomena, ostavio i najviše traga. Bio je među predvodnicima skidanja seksualnih tabua te borbe za prava žena, LGTB osoba i ostalih manjinskih zajednica. Vrlo se aktivno zalagao za status najugroženijih socijalnih skupina, pogotovo mladih u dječjim te odgojno-obrazovnim i zdravstvenim institucijama. Pokazivao je razumijevanja i za delikvente i ovisnike, dokazujući svu surovost i bezobzirnost sustava socijalne skrbi. Među prvima je oštro ukazivao na posvemašnju birokratiziranost i korumpiranost sustava, pljačku društvene imovine i nedostatak pravne države. O svemu tome ne postoje nikakve analize, čak ni kvantificirani podaci.

Svim tim pitanjima novu dimenziju daje opsežna dokumentacija iz fonda RK SSOH u Hrvatskom državnom arhivu. Iako ni tu nema svih odgovora, ona sadrži niz iznenađujućih spoznaja o metodama funkcioniranja, kao i tretmanu pojedinih uredništava. Bez toga nije moguće objasniti neke koncepte, projekte i teme koje su na temelju njih bile pripremane. Na *Polet* i probleme omladinskog informiranja odnose se, izravno i posredno, materijali iz 62 kutije, što je gotovo trećina cjelokupnog Fonda 1231-5, koji se bavi razdobljem od 1974. do 1990. godine, dakle od preoblikovanja SOH u SSOH pa do njena nestanka.

Zahvaljujući tom fondu, autor ove disertacije prvi je istraživač koji je imao uvid u to što se događalo iza zatvorenih vrata omladinskih rukovodstava. Najvažnije su bile sjednice Predsjedništva RK SSOH i Savjeta lista, gdje su za većinu sjednica, osim zaključaka, priloženi i njihovi stenogrami ili fonogrami. Na tim se sjednicama list kontrolirao i usmjeravao, po potrebi i kažnjavao. Bitne su i neke tematske sjednice Republičke konferencije SSOH, budući da su se na njima izglasavale najznačajnije odluke vezane uz izdavačku djelatnost. Može se sa sigurnošću zaključiti da problem *Poleta* zapravo i nije moguće shvatiti bez uvida u rasprave i zaključke tih sjednica, od kojih su neke bile i prilično burne, čak i incidentne.

U toj se dokumentaciji odnos totalitarne politike i medija kao sredstva za njeno djelovanje razotkrivao u svojoj punini, ostavljajući iznimno mučan dojam. Bezobzirni je birokratizam uvijek nadvladavao omladinski idealizam. Razobličavale su se tu i svakovrsne ambicije, nagodbe i neprincipijelnosti, nakon kojih pogled na pojedina uredništva zasigurno nije onakav

kakav su sami pokušavali oblikovati. Iz svega se toga, kao i stalnog iznošenja nepovoljnih financijskih pokazatelja, nameće i pitanje kako je list uopće i mogao opstati toliki niz godina. Očito je da je prevladavalo mišljenje da bi gašenje *Poleta*, što bi bio nepopularan politički čin, moglo imati posljedice na povećanu pasivnost, možda i eskaliranje antirežimskih stavova mlade generacije. Sigurno je tek to da su i omladinska rukovodstva i redakcije bile svjesne da *Polet* ipak mora izlaziti, tako da se i dogodilo da je list postojao doslovno do dana kada je počeo samoraspuštajući kongres SSOH. Dotad je politička pragma i logika samoodržanja na obje strane bila puno važnija od bilo kakvih poslovnih i moralnih načela.

Imajući sve to u vidu, zadatak je istraživanja bio ukazati na svrhu i okolnosti nastanka lista, analizirati sve faze njegova izlaženja i redakcijskog ustroja, ukazati na njegov odnos prema temeljnim društvenim pitanjima, kao i na stav vlasti prema samom listu, a na kraju i objasniti razloga prestanka njegova izlaženja. Kako je društvena situacija od kraja 1970-ih dobila naglo ubrzanje, iz godine u godinu počele su se mijenjati i društvene vrijednosti pa je *Polet* u svakom razdoblju bio ponešto različit od prethodne faze. Zato je zajednička jedino pozitivna ocjena uloge koju je list odigrao u pomicanju granica medijskih i svjetonazorskih sloboda, dok je svaka redakcija imala brojne, različito vrednovane, specifičnosti u okviru iznimno složene *Poletove* povijesti.

1.2. Omladinske tiskovine u komunističkim zemljama

Omladinske tiskovine nisu bile specifičnost poslijeratnog jugoslavenskog komunističkog sustava. Riječ je o preslikanom modelu, proizvodu komunističke ideologije, koji se razvijao odmah po okončanju Prvog svjetskog rata. Omladinski su se listovi, naime, počeli pojavljivati poslije Listopadske revolucije 1917. u Rusiji, kada su Lenjinovi boljševici preuzeli vlast, da bi državu, kasnije preimenovanu u Sovjetski Savez, uredili po totalitarističkom obrascu. Komunistički savez mladih, poznatiji po kratici Komsomol, koji je već 1920-ih godina imao 31 milijun članova, počeo je po većim gradovima i regijama izdavati listove namijenjene članstvu i mladoj generaciji u cjelini. Ti su listovi na nešto neformalniji način od službenih glasila preuzimali ulogu sustavnog komunističkog odgajanja mladih, usađujući im revolucionarne vrijednosti, ali i odbojnost prema građanskom poimanju društva. Uređivani su, dakle, po fundamentalnim principima komunističkog novinarstva. Cilj je bio jačanje partijskog duha, snažna ideologizacija društvenih pitanja, nepomirljivost u borbi protiv

brojnih neprijatelja marksizma-lenjinizma te uvjeravanje mladih da je žrtvovanje za dobrobit komunizma kao svjetskog procesa ono što se od njih uvijek očekuje, neovisno o poslu kojim će se baviti. Prvi su takvi listovi bili petrogradski *Лунный пролетарий* i moskovski *Интернационал молодежи*, da bi Centralni komitet Komsomola već u prosincu 1918. kao svoje glasilo pokrenuo *Лунный коммунист*, nešto kasnije i listove *Красная молодежь* te *Луннашеская правда*. Indikativno je da su od 1922. počeli izlaziti i pionirski časopisi, primjerice *Пионерская правда*, koji su ideologizaciju mladih spustili na osnovnoškolsku razinu⁷.

Ključni se događaj u povijesti omladinskog tiska zbio 1925., kad je u Moskvi pokrenut svesavezni omladinski list *Комсомольская правда*⁸. Prvi je broj tiskan u 31.000 primjeraka, a u poslijeratnom je razdoblju naklada narasla na osam milijuna primjeraka. Specifičnost je toga lista, ali i nekih sovjetskih koji su mu prethodili, da je koncepcija u velikoj mjeri zasnovana na suradnji komsomolaca s terena, mahom radnika i seljaka, kojih je bilo oko 50.000. Oni su pisali o svojim problemima i, dakako, neizbježnim „radnim pobjedama“. Dopisnici najčešće nisu imali novinarsko obrazovanje, već im je to bila aktivistička obveza, koja je služila popularizaciji političkih rezultata i stvaranju natjecateljske atmosfere na terenu. U hrvatskim se prilikama to desetljećima kasnije preslikavalo u model ostvarivanja „republičke koncepcije“, dakle nastojanju da svaka općina ima nekog svog stalnog dopisnika, kontroliranog od strane lokalnog općinskog rukovodstva, koji nije morao imati profesionalne novinarske ambicije.

Prema podacima iz 1972., kad je omladinski tisak bio na vrhuncu, u Sovjetskom Savezu redovno je izlazio 131 komsomolski list u dnevnoj nakladi od 16,6 milijuna primjeraka, od čega je gotovo polovicu imala *Комсомольская правда*. Čak 28 listova bilo je tiskano na jezicima različitih sovjetskih nacija i nacionalnih manjina. Ogromni dio troškova tih listova snosila je država, a samo oni najuspješniji nešto su pokrivali prodajom. Slična je situacija nakon Drugog svjetskog rata bila i u drugim zemljama istočnoga bloka, a po takvom se obrascu omladinski tisak razvijao i u Jugoslaviji. Tako je Bugarska, koja je uvijek najdosljednije slijedila moskovske naputke, početkom 1970-ih godina imala 23 omladinska

⁷ Podaci o sovjetskom omladinskom tisku mahom su preuzeti iz engleskog prijevoda natuknice „Komsomoski tisak“ autora V. N. Ganicheva iz „Velike sovjetske enciklopedije“, objavljene 1979., ali uz kritičko tumačenje izloženog koncepta. Detaljnije na <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Komsomol+Press>.

⁸ Detaljnije na http://en.wikipedia.org/wiki/Komsomolskaya_Pravda.

lista, koncipirana i financirana po sovjetskom obrascu, u ukupnoj nakladi od oko milijun primjeraka. Neki središnji omladinski listovi, u Čehoslovačkoj, primjerice, praška *Mladá fronta* nakon prijelomne 1968., postali su i sinonimi tiska kojemu je ideološka uloga bila daleko važnija od interesa i potreba čitateljstva.

Neki drugi, za koje je možda i ponajbolji primjer beogradska *Mladost*, imali su sasvim drugačiju uređivačku logiku. Tu je prevladavao potpuni oportunistički, tako da je list objavljivao ono što je morao, bez ideološkog žara, ali i želje za bilo kakvim kreativnim prodorima. Redakciji je, tek uz izuzetke pred kraj izlaženja, jedino bilo važno da su posao i plaće sigurni, a zaposlenici su, za razliku od ogromnog dijela mladih, imali i mogućnost rješavanja stambenog pitanja. Zato je list imao samo nekoliko desetaka tisuća primjeraka naklade, uz ogromnu remitendu koja nikoga nije brinula.

Slična je razina oportuniteta vladala u većini država „lagera“, gdje je omladinski tisak bio istican kao važan element političke indoktrinacije mlade generacije, iako je razina čitanosti bila manja od one na koju su navodile svjesno predimenzionirane naklade. Posebna je živost, međutim, vladala u Poljskoj, pogotovo u 1970-im i 1980-im godinama, koja se nije uklapala u brojne socrealističke stereotipe. O tome dovoljno govori podatak da je formalno zadržala i višestranački sustav. Petar Strpić, zamjenik direktora zagrebačkog CDD-a, boravio je u lipnju 1976., iste one godine kad je startao *Polet*, kao gost omladinskih foruma u Poljskoj. Događalo se to baš u vrijeme velike radničke pobune, koja je dovela do formiranja KOR-a (Komitet Obrony Robotników), prvog antikomunističkog društvenog tijela u zemljama realnog socijalizma, prethodnice Solidarnosti. Domaćini su mu u Krakovu dali na uvid „desetke omladinskih listova iz tog vremena, od šapirografiranih do tiskanih u novinskim rotacijama s vrhunskim grafičkim rješenjima“, među kojima je zacijelo bilo i ilegalnih. Još je zanimljivija od toga bila Strpićeva spoznaja da su ideološki „pokrivali lepezu od ultradesničarskih listova pod utjecajem Katoličke crkve pa do oficijelnih glasila režimske omladinske organizacije“, od kojih je središnji bio *Sztandar Młodych*. Udarne su teme u njima uglavnom bile političke, sukladno ideološkim profilima njihovih osnivača i izdavača⁹.

Strpića, dotad uvjerenog kako je Jugoslavija osjetno liberalnija od bilo koje zemlje istočnoga bloka, sve je to jako iznenadilo. Jugoslavenski su omladinski listovi, pa tako i oni zagrebački, istodobno zazirali od ozbiljnih političkih tema i bili su pod stalnom prismotrom omladinskih

⁹ Izjava Petra Strpića autoru od 20. travnja 2015.

dužnosnika. Kad se u rujnu 1977. raspravljalo o koncepciji *Poleta*, došlo je do ozbiljnog sukoba između dijela omladinskog rukovodstva i uredništva, s kojima su bili i vodeći ljudi CDD-a. Na uporne pokušaje sužavanja novinarskih sloboda iznimno je oštro i odlučno reagirao upravo Strpić, napomenuvši kako je taj isti *Polet* zapravo „konzervativniji nego neki poljski omladinski listovi“. Time je, kako je to objasnio, želio posramiti dogmatizirane omladinske dužnosnike. U razdoblju nakon Rezolucije Informbiroa svaka je usporedba jugoslavenskog komunizma s njegovom blokovskom verzijom bila shvaćana kao nešto tendenciozno, čak i politički uvredljivo. Samoupravni je socijalizam kod domaćih teoretičara, ali i dijela inozemnih koji su to koristili u hladnoratovske svrhe, bio tretiran kao vrhunac traganja za slobodom i socijalnom pravdom, dok je na suprotnoj strani te ideološke konstrukcije bio nikad prevladani staljinizam. Pluralizam u poljskom omladinskom tisku, kojeg je u Jugoslaviji još kronično nedostajalo, dokazivao je da je i to tek poželjna politička floskula.

Poljska se ubrzo pokazala još većim iskušenjem za jugoslavenski omladinski tisak. Tu je u drugoj polovici 1970-ih godina unutar istočnoga bloka došlo do formiranja prvih antikomunističkih organizacija koje vlast nije mogla suzbiti ni sankcionirati. Rezultat je takve političke djelatnosti 1980. bilo formiranje Solidarnosti, u kojoj je, stjecajem niza okolnosti, bila i klica propasti cjelokupnog komunističkog sustava. Pritisnuti krizom nakon Titove smrti, hrvatski i jugoslavenski političari su 1980-ih godina sa zebnjom gledali taj „poljski sindrom“, strahujući i od „poljskog scenarija“ masovnih radnički štrajkova i pojave antikomunističkih organizacija, jednom riječju od opće „polonizacije“ društva. *Polet* je imao ozbiljnih problema zbog intervjua s Branimirom Štulićem, koji se pjesmom „Poljska u mom srcu“ solidarizirao s poljskim radništvom, opsesivno strahujući od ruskog „medvjeda“.

Poljska je bila i jedan od važnijih razloga zašto nakon nekoliko političkih afera nije došlo do ukidanja *Poleta*. Partijski i omladinski vrh zaključili su, naime, da bi otvorena represija protiv važnijih omladinskih tiskovina, a posebno one središnje, mogla dovesti do pojave ilegalnih tiskovina. Ovdašnja je javnost bila upoznata s tim tipičnim poljskim fenomenom, koji je nakon proglašenja ratnog stanja poprimio ogromne razmjere, krajnje iznenađujuće za jugoslavenske prilike. Prema podacima poljskog povjesničara Andrzeja Paczkowskog, već 1982. „izlazilo je najmanje 800 ilegalnih časopisa, u pravilu povezanih sa strukturama

Solidarnosti¹⁰, od čega i dio namijenjen mladoj generaciji. Postojala su dva paralelna svijeta, službeni i „podzemni“, što je već i samo po sebi govorilo o masovnom gubljenju povjerenja u komunistički sustav.

Ako bi omladinski tisak služio za usporedbu, onda se Jugoslavija skladno, u većoj mjeri nego spomenuta Poljska, uklapala u sovjetski medijski model. Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) je zahvaljujući odjecima Listopadske revolucije već 1. prosinca 1919. u Zagrebu pokrenuo svoje glasilo *Crvenu zastavu*, koje je kasnije prebačeno u Beograd, gdje je i zabranjeno njeno izlaženje. Od 1923. izlazila je zagrebačka *Omladinska borba*, da bi se 1930. opet zakratko pojavila *Crvena zastava*. Naposljetku, u 1940., u uvjetima ponešto liberalizirane Banovine Hrvatske kreće i ljevičarsko usmjeren *Studentski list*¹¹.

Omladinski su se listovi pojavljivali i tijekom narodnooslobodilačke borbe, no nakon što su komunisti preuzeli vlast postupno se razvija model koji je u potpunosti, čak i nakon raskida Tita i Staljina, preuzet od Sovjetskog Saveza. Svaka je republika i pokrajina dobila svoje središnje omladinsko glasilo, a na saveznoj je razini tu ulogu imala beogradska *Mladost*. Omladinski se tisak ravnomjerno razvijao u Sloveniji, gdje je *Mladina*, primjerice, ustanovljena još 1943. i izlazila je u cijelom poslijeratnom razdoblju. Puno je više lutanja bilo u Hrvatskoj. Tu se pojavljivalo više projekata, u drugoj polovici 1960-ih godina i časopis *Polet* koji je konceptijski i autorski otišao u elitističku kulturnu sferu. Bila je to tiskovina „za mlade“, u kojoj novinar-početnik gotovo da i nije imao šanse objavljivati svoje radove. Tek je *Tjedni list omladine (TLO)* preuzeo ulogu središnjeg informativnog omladinskog glasila, ali je nestao slomom Hrvatskog proljeća. Njegovu je ulogu, kao i aktivističke zadatke, 1976. preuzeo tjednik *Polet*, koji je trajao koliko i SSOH, njegov osnivač.

Gledajući prema početnom konceptu koji je usvojilo hrvatsko omladinsko rukovodstvo, između spomenutih socrealističkih omladinskih glasila *Комсомольская правда*, *Mladá fronta*, *Sztandar Młodych*, s jedne, i *Poleta*, s druge strane, zapravo i nije trebalo biti prevelikih razlika. Zagrebački je list, međutim, brzo otrgnuo od pretjerane ideologizacije. Koristio je slobodniju društvenu klimu i jako naglašene zapadnjačke utjecaje, tako da je već

¹⁰ Paczkowski, Andrzej (2001): „Pola stoljeća povijesti Poljske 1939. – 1989.“, str. 417-424, Zagreb, Profil i Srednja Europa.

¹¹ *Polet*, br. 67-68-69, 22. svibnja 1978., str. 18 i 23, tekst pod naslovom „Krepki šezdesetgodišnji feniks“ autora „i.b.“-a (Inoslav Bešker).

1978. više sličio američkom i britanskom underground tisku nego kakvom komunističkom listu. Pogrešno bi, međutim, bilo zanemariti činjenicu da je osnivač metodom političkih, kadrovskih i financijskih pritisaka u više navrata pokušavao list vraćati na „pravi put“, što mu je ponekad i uspijevalo. Zato se u početnom razdoblju i događalo da se list manje bavio političkim temama, a puno više onim svjetonazorskim, zatim i socijalnim, no upravo je na njima ostvario svoj pozitivni prijem u javnosti.

Ogromna većina omladinskih listova nije preživjela slom komunizma i bolne tranzicijske procese. Ugašeni su svi hrvatski omladinski listovi, među kojima i *Polet*, jer nisu bili prilagođeni novonastalim tržišnim okolnostima. Zanimljivo je, međutim, da su se neka od najvećih komunističkih omladinskih glasila, primjerice *Комсомольская правда* i *Mladá fronta*, ipak uspješno preodjenula u demokratsko ruho. Zato su i nadalje među najznačajnijim tiskovinama u Rusiji i Češkoj. Primjetna je, ipak, jedna „mala“ razlika. Danas to više nisu politički listovi okrenuti mladima, već tabloidi koji ne bježe od „žutila“ i odriču svaku vezu s komunizmom. Moskovski je list prorežimski usmjeren, služeći kao snažna potpora Putinovu projektu vraćanja statusa velesile, dok je praški, koji si je imenu pridodao i *Dnes* (danas), glasilo konzervativnog desnog centra. Od omladinskih listova u bivšoj jugoslavenskoj federaciji preživjela je jedino *Mladina*, jer se na vrijeme odmaknula od omladinske organizacije. To je moglo uspjeti samo zahvaljujući prešutnoj potpori slovenskog političkog vrha. U *Poletovu* slučaju takvog promišljanja hrvatske medijske budućnosti nije bilo.

1.3. Shvaćanje omladinskog aktivizma u komunističkom sustavu

Kad se danas u nekom demokratskom društvu govori o aktivizmu, nemali dio kojega je i onaj vezan uz mladu generaciju, obično se imaju na umu aktivnosti nevladinih udruga, zasnovanih na volonterskom radu. Mahom su usmjerene na zaštitu i afirmaciju nekih rubnih i alternativnih društvenih vrijednosti, u najširem rasponu od političkih, socijalnih i kulturnih pa do seksualnih i ekoloških, koje su već poduže iznimno cijenjene. Aktivistički pokreti građanima ponekad pružaju i obrazovnu, pravnu i psiho-socijalnu pomoć. Postoje i globalni aktivistički pokreti okrenuti, primjerice, raznim mirovnim i ekonomskim inicijativama, kao što su medijski dobro popraćene inicijative protiv raznih segmenata neoliberalnog bankarskog i gospodarskog sustava.

Takve aktivnosti mogu biti sukladne, ali i protivne politici aktualnih vlasti. Dojam je da su one potonje osjetno brojnije, u medijskim prezentacijama i agresivnije. Zato među mladima dominira uvjerenje da baviti se nekim vidom aktivizma znači suprotstavljati se „sljepilu“ vladajućih garnitura oko pitanja koja za njih imaju marginalno značenje. Aktivizam je, dakle, sastavni i neodvojivi dio civilnog društva, koje se u Hrvatskoj intenzivno razvija nakon državnog osamostaljenja.

Teorijski gledano, kako se to ponavlja na internetskim stranicama svih udruga nevladinog sektora, aktivizam se definira¹² kao „planirano djelovanje“ za postizanje raznih ciljeva putem aktivnosti kao što su „podizanje svijesti, stvaranje koalicija, vođenje političkih kampanja, proizvodnja propagandnog materijala, stvaranje publiciteta“, uz nezaobilazno „lobiranje kod vlasti“, kako bi se utjecalo na željene društvene promjene. Aktivizam ponekad podrazumijeva i organiziranje „raznih protestnih akcija“, kao što su „bojkoti, štrajkovi, štrajk gladu“, a u ekstremnim su slučajevima zabilježene i sabotaze, iako je tu već riječ o dvojbenim slučajevima koji mogu voditi i u terorizam. Neki zapadni teoretičari aktivizam vežu samo za lijeve ideologije i na njima zasnovane društvene ciljeve, što u nizu zemalja ne odgovara činjeničnom stanju. Upravo demokratska Hrvatska može biti primjer gdje je aktivizam, vezan uz obiteljske i obrazovne inicijative, snažno prisutan u konzervativnim opcijama.

U jugoslavenskom je komunističkom sustavu omladinski aktivizam bio, međutim, nešto sasvim drugo. On je podrazumijevao samo prorežimsko političko djelovanje. Sve do pojave koncepta civilnog društva, kojeg je 1980-ih godina afirmirala slovenska omladinska organizacija, mogao je postojati samo aktivizam koji bi bio sukladan interesima Partije na vlasti, ali i koji bi od nje bio izravno ili posredno vođen. Spontanost i samoorganiziranje se tu nisu mogli tolerirati.

Bez aktivističkog fenomena nije moguće shvatiti i adekvatno tumačiti pojavu *Poleta*, kao ni omladinskih tiskovina u cjelini. *Polet* je, dakle, ponajprije bio aktivistički projekt, oblikovan po načelima prisutnim i u svim istočnoeuropskim komunističkim sustavima. U potpunosti su netočna neka naknadna razmišljanja, temeljena na kratkim i netipičnim razdobljima u *Poletovu* izlaženju, po kojoj je list bio svojevrsno „zabavište“ koje je omladinsko rukovodstvo dalo mladoj generaciji. Jasno definirani aktivizam trebao je demonstrirati da omladina u komunističkom razdoblju, posebno nakon gušenja Hrvatskog proljeća, nije pasivna ni

¹² Objašnjenje pojma aktivizma ponajbolje je sažeto na adresi: razvoj.gradjanske.org/index.php.

politički indiferentna te da joj se ideali poklapaju s načelima samoupravnog socijalizma. Od *Poletovih* se redakcija tražilo da takve ideološke postulate prilagode načinu razmišljanja hrvatske omladine, odnosno da ih učine što privlačnijima. Ako bi analizirali rasprave na sjednicama omladinskog rukovodstva vezane uz informiranje, na potrebu poboljšanja razine omladinskog aktivizma odlazila je barem polovica utrošenog vremena. U tome je daleko najviše kritike bilo usmjereno upravo prema *Poletu*, obično u smislu optužbi da se, umjesto relevantnim društvenim temama, zapravo bavi „glupostima“ i „trivijalnostima“.

Omladinski su dužnosnici *Polet* često shvaćali kao nadomjestak i simulaciju aktivnosti SSOH, budući da opipljivijih rezultata omladinskih inicijativa nije ni moglo biti. Zato tom prividu predanog aktivističkog rada nije trebala *poletovska* razbarušenost, još manje negativno, na trenutke i nihilističko, očitovanje društvene zbilje. Mediji su omladinskim profesionalcima trebali biti sredstvo pomoću kojeg će upornim nametanjem aktivističkih sadržaja od mladog čovjeka napraviti svjesnog i savjesnog samoupravljača, a njemu će briga za dobrobit sustava, od njegovih tvoraca proglašenim najpravednijim na svijetu, biti i iznad vlastitih te raznih parcijalnih interesa. Ukratko, sustavno je stvaran mit o „dobrom socijalizmu“¹³, bitno drugačijem i humanijem od onog istočnoeuropskog, koji ima i neprijepornu budućnost.

Hrvatsko je omladinsko rukovodstvo sve do otvorenog raskola, samo godinu dana prije nego je donijelo odluku o svom samoraspuštanju kao društveno-političke organizacije, zaziralo od civilnog društva. To je i razumljivo, jer bi se uloga omladinskog rukovodstva u konceptu civilnog društva radikalno mijenjala, tako da SSOH više ne bi bio „vježbalište“ za profesionalno bavljenje politikom, najunosnijim poslom u komunističkoj raspodjeli društvenih obveza. Upravo je privilegirani status profesionalnih dužnosnika bio razlog zašto se omladinska organizacija nikad nije suočila s aktivizmom kakav se prakticira u demokratskim sustavima. Potonji model podrazumijeva puno volonterskog rada za jasno deklarirane ideale, ali uz malo osobne koristi i još manje garancija da će toliki trud donijeti neke rezultate. Drugim riječima, uvijek postoji mogućnost da će prevladati neki konkurentski aktivistički projekt. Kadrovima odgajanim u komunističkom sustavu takvo slobodno natjecanje aktivističkih zamisli nije bilo prihvatljivo.

¹³ *Glas Istre.hr*, 14. ožujka 2015., tekst pod naslovom „Sve nijanse osamdesetih: Mit o dobrom socijalizmu“ autora Dubravka Grakalića.

1.4. SFRJ i SRH u posljednjih petnaestak godina komunističke vlasti

1.4.1. Ideološki okvir i politička previranja

Jure Bilić, sekretar u Izvršnom komitetu Predsjedništva CK SKJ, poslije sloma Hrvatskog proljeća jedan od najutjecajnijih hrvatskih i jugoslavenskih partijskih dužnosnika, dao je 1976. opsežni intervju časopisu *Pitanja*¹⁴, Poklopilo se to s pripremama njegova izdavača, CDD-a, za kretanje novog strateškog projekta – omladinskog tjednika *Polet*. Razgovor je bio ambiciozno zamišljen u smislu komentiranja svih aktualnih političkih i gospodarskih pitanja, a vodilo ga je cijelo uredništvo. Upravo je taj svezak na zahtjev tužiteljstva prvotno povučen iz distribucije jer je u njemu objavljen „dossier DINA“, vezan uz upitnu krčku megainvesticiju, tako da su sporne stranice nakon vraćanja u prodaju bile istrgnute iz časopisa. Ta cenzorska bizarnost, koja je dovoljno oslikavala političku klimu, kao i sadržaj Bilićeva razgovora, bili su nagovještaj na kakve će probleme i otpore *Polet* nailaziti u podužem vremenskom razdoblju.

Bilić je, kao jedan od predvodnika konzervativne partijske frakcije, zahvaljujući čemu će 1982. postati i predsjednik Predsjedništva CK SKH, zatim opet član saveznog partijskog vrha, nabrajao sve neprihvatljive političke tendencije. Uvjeravao je i javnost da je „višepartijski sistem i čitava infrastruktura buržoaskog sistema“ u ozbiljnoj krizi te da „kapitalizam više ne može imati onu progresivnu snagu razvoja koju je imao do nedavna“, odnosno da u zapadnim zemljama već traže njegovu „temeljnu promjenu“. Samoupravni je socijalizam, nasuprot tome, po Biliću, već dokazao svoju povijesnu perspektivnost, koja je trebala doživjeti svoj dodatni uspon u tada pokrenutoj reformi školstva, koju je osmislio Stipe Šušvar. Ona je za Partiju značila „početak likvidacije razlike između umnog i fizičkog rada“, ali i „likvidacije stihijnosti i liberalizma u društvenom kretanju“. Pozivajući se na Marxa, Bilić je s ushitom zaključio kako ta nadmoćna ideologija stvara „asocijaciju slobodnih proizvođača“. Zato je energično upozorio da Partija, kao „kolektivni intelektualac“, neće demokraciju koja će „reproducirati opoziciju samoupravnom socijalizmu“ ni restauraciju „starog građanskog društva“.

Smatrajući već spomenuti liberalizam glavnom ideološkom opasnošću, Bilić je posebno ukazao na neprihvatljive tendencije među školskom i studentskom omladinom te među nastavnim osobljem, primjerice na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, koje se reproduciralo iz

¹⁴ *Pitanja*, br. 5-6, 1976., str. 99-115., tekst pod naslovom „Dosezi i dvojbe revolucije“ bez navođenja autora.

„građanskog sloja“, posljedica čega je bila podređenost „malograđanskoj praksi i svijesti“ i opsjednutost „idolima građanskog potrošačkog društva“. Bio je uvjeren, štoviše, da se već pojavljuju elementi „onog potrošačkog društva koje stvara perverzije, koje je iracionalno, u kojem su potrošnja radi potrošnje i iživljavanja postali način života“. Spomenuo je i „amerikanizaciju“ u raznim društvenih segmentima, koja je dovela do toga da „tzv. hipijevesko ponašanje postane izraz bunta protiv socijalizma“, a da su privatni disko-klubovi postali „centri okupljanja najnegativnijih elemenata u mladoj generaciji“. Visoki je partijski dužnosnik, stoga, pozivao u nesmiljenu ideološku borbu: „...likvidirajmo sve ono što je negativno.“¹⁵

U takvom se rigidnom ideološkom ozračju pojavio *Polet*. Znajući odnose političkih snaga, neki su sudionici i svjedoci tih zbivanja bili uvjereni kako novi središnji omladinski list ne može bitno nadilaziti nametnute aktivističke zadatke. Činilo se kako SSOH dobiva zapravo ljepše uređeni politički bilten, što je pojavom uštogljenog i aktivističkim sadržajima prenatrpanog nultog broja postalo i izgledno. Ležerni pristup prvog glavnog urednika Pere Kvesića povukao je list, ipak, u drugom pravcu. Partijski su dužnosnici, međutim, u više navrata reagirali na *Poletova* skretanja sukladno Bilićevom viđenju ideološke borbe. U tome je posebno aktivan bio Milutin Baltić, koji je „batiom“ vraćao *Poletove* redakcije u neupitni samoupravni „raj“, dok je Stipe Šuvar okupljao medijske bojovnike za vraćanje „revolucionarnim tekovinama“.

Društvena i gospodarska stvarnost od druge polovice 1970-ih godina, koju možemo nazvati i kasnim socijalizmom, bila je, dakako, bitno drugačija od one o kojoj je iz ideoloških visina govorio Jure Bilić. Davno su prošla vremena kad se demokratski svijet zbog Titova otpora Staljinu divio komunističkoj Jugoslaviji. Zemlja je od pokušaja uvođenja gospodarskih reformi sredinom 1960-ih bila u stagnaciji, sve više zaostajući za zapadnim zemljama. To je u prvoj polovici 1970-ih godina bilo i pojačano uklanjanjem reformističkih republičkih rukovodstava. Najveća je „čistka“, kada je na stotine dužnosnika i gospodarstvenika moralo otići sa svojih položaja, zahvatila baš poslijeproljećarsku Hrvatsku. Bilo je jasno da su Tito i

¹⁵ Isto. Bilić je u razgovoru dao jasne odgovore na cijeli niz pitanja koja su sve do druge polovice 1980-ih godina, kada politički sustav počinje naglo slabiti, određivali odnos Partije prema mladima i njihovim medijima, a na više je mjesta upozoravao kako SSO u suočavanju sa spomenutim negativnostima mora dati „svoj autonomni doprinos Partiji“.

njegovi najbliži suradnici Edvard Kardelj i Vladimir Bakarić u biološkom smislu na odlasku, što je samo pojačavalo međurepubličke podjele i povećavalo gospodarsku stihiju.

Povjesničar Dušan Bilandžić u svojoj je sintezi o Hrvatskoj u Jugoslaviji¹⁶ upozoravao kako je Tito bio svjestan da je budućnost federacije vrlo nesigurna, a i da postoji opasnost narušavanja međunacionalne ravnopravnosti u korist latentno prisutne velikosrpske opcije. Zato je ustavnim polukonfederalnim modelom iz 1974. ojačao prava republika i pokrajina, prešutno tolerirajući i postupnu „republikanizaciju“ SKJ, tako da je samo JNA zadugo ostala nedodirljivi samoproglašeni faktor državnog jedinstva. Bojeći se pojave nekog novog lidera, koji bi to mogao postati po principu majorizacije, Tito je u toj posljednjoj fazi svoga djelovanja nametnuo i jednogodišnje mandate na vodećim političkim dužnostima.

Kako se, međutim, njegova riječ često primala bez imalo kritičkog otklona, tako „listopadni“ kadrovi, kako su ih zvali, nisu bili samo u političkim vrhovima, ponajprije Predsjedništvu SFRJ i Predsjedništvu CK SKJ, već je taj princip doveden do apsurdna. Rotirajuće je rukovodstvo spušteno na sve razine predstavničke vlasti, čak i općine, što je dovodilo do diskontinuiteta u funkcioniranju institucija sustava. Taj se problem osjetio i u *Poletovu* radu, jer je svaka nova garnitura u Predsjedništvu RK SSOH imala potrebu stvarati i sebi podobno uredništvo. Bilo je, dakako, i obrnutih slučajeva, jer su neka vodstva probleme svjesno prebacivala na svoje nasljednike.

Prema politološkoj terminologiji, titoistički je jednostranački sustav bio totalitaran. Do sredine 1960-ih godina to je i u praksi bilo nesporno, jer je tek padom Aleksandra Rankovića na Brijunskom plenumu 1966. oslabio represivni aparat. Osjetili su to na svojoj koži razni politički protivnici režima, stvarni i potencijalni, jer je krajem rata i neposredno nakon njega slijedio niz masovnih likvidacija, no politički je teror snažno osjećalo i seljaštvo, poduzetnički i intelektualni slojevi, kao i vjerske zajednice. U drugoj polovici 1960-ih godina elementi totalitarnosti ponešto olabavljaju, a to je posebno došlo do izražaja u gospodarskom segmentu, gdje je radničko samoupravljanje ipak suzilo moć politokracije. Pridonio je tome i trend sve izraženijih republičkih autarkija, čiji je cilj bio da savezni vrh služi samo kao sredstvo za transferiranje novca iz zajedničke blagajne. U razdoblju te poslijebrijunske liberalizacije u procesima odlučivanja često se naglašavalo da razlike između pojedinih

¹⁶ Bilandžić, Dušan (1999): „Hrvatska moderna povijest“, Zagreb, Golden marketing.

republičkih i pokrajinskih organizacija naizgled jedinstvene Partije ponekad postaju i veće nego što su one između različitih političkih stranaka.

Imajući sve to u vidu, neki teoretičari smatraju kako su u poslijebrijunskom razdoblju ojačali razni elementi pluralnosti, i idejne i vlasničke, tako da je sustav, tvrde, bio polu-totalitarni, zapravo i bliži autoritarnom¹⁷. Potonji, naime, više ne traži zaklinjanje u sustav, nego mu je dovoljna građanska lojalnost, što je obično sadržano u uzrečici da je „s nama svatko tko nije protiv nas“. Ta je teza podupirana spoznajom da tada ni Tito više nije mogao kadrovirati isključivo po svojim afinitetima, već je za svako važnije pitanje slijedilo dugotrajno „usklađivanje interesa“. O nedosljednostima i apsurdima sustava dovoljno je govorio podatak da je tek pred raspad federacije ukinut „članak 133“ kaznenog zakona, točnije verbalni delikt. Zbog tog totalitarističkog atavizma i pričanje političkog vica bilo je dovoljan razlog za odlazak u zatvor. Neki su sustav zbog te hibridnosti i kontroverznosti čak uspoređivali i s kasnijim razdobljem Francova fašističkog ustroja u Španjolskoj, iako su im ideološka ishodišta bila potpuno suprotna. Tu je, zapravo, bila riječ o tezi kako su svi totalitarizmi u svojoj biti slični, a i da na sličan način i završavaju.

Poslije Titove smrti politički su događaji poprimali dramatični tijek. Bojazan od stvaranja „novog Tita“, ali bez revolucionarnog autoriteta kakvog je imao obnovitelj jugoslavenske države, dovela je do toga da su odnosi između republičkih vlasti postajali sve konfliktniji. Savezna vlada koju je u cilju sređivanja stanja u federaciji 1982. – 1986. vodila Milka Planinc nije nailazila na potrebnu potporu republičko-pokrajinskih rukovodstava, čija je namjera u pravilu bila prebaciti teret reformi na druge sredine. Dodatni je problem što su unutar republičkih rukovodstava, koja su se u sve većoj mjeri prema javnosti iskazivala i kao borci za specifične nacionalne interese, jačali razni frakcijski sukobi, čija je pozadina isprva bila ideološka.

Najbolji su primjer toga bile situacije u Hrvatskoj i Srbiji, toj „osovini“ o kojoj je ponajviše ovisila i jugoslavenska opstojnost, a sve se to po logici spojenih posuda prenosilo i na Bosnu i

¹⁷ Veliku je polemiku u novijem razdoblju izazvalo istraživanje o karakteru jugoslavenskog komunističkog sustava slovenskih sociologa Sergeja Flere i Rudija Klanjšeka, koji su u specijaliziranom međunarodnom časopisu *Communist and Post-Communist Studies*, br. 47 (2014), str. 237-245, objavili članak „Was Tito's Yugoslavia totalitarian?“. Članak je naišao na vrlo oprečna mišljenja u hrvatskoj javnosti, od tvrdnji da je riječ o vrlo opasnom povijesnom revizionizmu pa do napomena kako slovenski znanstvenici nisu zaključili ništa novo u odnosu na ono što su proteklih godina već objavljivali razni inozemni autori.

Hercegovinu, čija je destabilizacija značila i otvaranje starih nacionalnih netrpeljivosti. Rušenju prividnog zajedništva snažno je pridonijela i Slovenija, koja je u cijelom tom razdoblju kretala od vlastitih interesa. U dvije najveće republike dolazi do snažnog sukobljavanja partijskih elita, što je dodatno oslabljivalo jugoslavensku federaciju. Kad je u Hrvatskoj početkom 1983. umro Vladimir Bakarić, nakon što je puna četiri desetljeća kontrolirao stanje u republici, ispostavilo se da se njegovi potencijalni nasljednici ne mogu dogovoriti o putu kojim treba dalje ići. Unutar partijskog vrha dolazi do niza polemika i skandala, uz jačanje osobnih animoziteta, koje više nije bilo moguće skrivati od očiju javnosti. Vremenom su se oblikovale dvije linije, dogmatska i reformska, čiji su kadrovi simboli postali Stipe Šušvar i Mika Špiljak.

Onaj je prvi bio svojevrsni glasnogovornik starih partijskih kadrova, kompromitiranih progonom proljećara, ali je dobio i podršku dijela omladinskog rukovodstva. Drugi je, pak, realnije sagledavao međunarodne političke i gospodarske trendove, za komunističke režime vrlo nepovoljne, a bio je i puno svjesniji vraćanja srbijanske politike na velikonacionalne pozicije. Zato je oko sebe okupljao „tehnomenadžersku“ strukturu, neopterećenu ideološkim ograničenjima, iz koje je proizašao i posljednji jugoslavenski premijer Ante Marković. *Polet* je, nažalost, sredinom 1980-ih godina postao sredstvo za njihovo nesmiljeno razračunavanje. Već je tu izgubljena mogućnost, što zbog narušenog ugleda, što zbog sve većih financijskih problema koji su tjednik pretvorili u dvotjednik, da se list postupno transformira na tržišne uvjete poslovanja.

Srbija je, s druge strane, bila opterećena štrajkovima i jačanjem protujugoslavenskog raspoloženja u svojoj autonomnoj pokrajini Kosovo, koja je smatrana kao „ishodište srpstva“, do kojih dolazi samo godinu dana nakon Titove smrti. Za to je optužila Ustav iz 1974., koji je ojačao položaj pokrajina, započevši proces njegove promjene, dovodeći u pitanje i temelje avnojevske federacije, dok su u javnosti jačali i velikosrpski koncepti. Tu se također oštro sukobljavaju „mladi“ i „stari“, ali razlika među njima nije bila u ciljevima nego u metodama djelovanja. Pobijedili su oni mlađi, okupljeni oko Ivana Stambolića i Slobodana Miloševića, no to je bila tek prva faza političkog obračuna. U srazu ta dva dotadašnja najbliža suradnika 1987. pobijedio je populist Milošević, kojemu je isprva odgovaralo redefiniranje nacionalnog pitanja u formi „antibirokratske revolucije“ i „događanja naroda“, a kasnije više ni on nije mogao kontrolirati sve elemente tog iracionalnog rušilačkog pohoda.

Miloševićeva je politika, u koju je svjesno uplitao i vojni vrh, neminovno dovela do propasti jugoslavenske federacije. Za njom u posljednjoj fazi opstojnosti te države većina nesrpskog stanovništva više nije ni žalila. Hrvatska se tragedija ogledala u tome što njeno republičko vodstvo iz niza razloga nije adekvatno reagiralo na srbijanska zbivanja. Zato je i postupna demokratizacija, koja je 1989. dovela do formiranja stranaka i odluke o raspisivanje prvih višestranačkih izbora, u javnosti shvaćena i kao bijeg od nacionalne odgovornosti.

Ne smije su u tome zanemariti ni slovenska uloga. Iako su stavovi Ljubljane i Zagreba u nizu pitanja bili bliski, pogotovo oko očuvanja postojećih ustavnih rješenja, Slovenija nije bila spremna previše taktizirati, niti usuglašavati svoje istupe s Hrvatskom, opterećenom i statusom srpske manjine. Posebno je to dolazilo do izražaja u ubrzanom tempu demokratizacije svih društvenih procesa, posljedica čega je bila afirmacija civilnog društva. Neminovno je to dovelo i do slovenskog sukoba s JNA, koji je nemalim dijelom išao preko omladinskog lista *Mladina*. Hrvatska je upravo u odnosu na vojsku bila pod posebnim pritiscima, a to se lako uočavalo u pisanju *Poleta*, koji se posebno trudio dokazivati da njena uloga stožerne institucije jugoslavenske federacije nije upitna. Slovenci su se otvoreno sukobili sa srpskim rukovodstvom i po pitanju Kosova, zbog čega je i počeo proces ekonomskog zatvaranja republičkih granica. Od toga pa do urušavanja federacije bio je samo korak, a zemlja koja je bila na rubu provalije ubrzo ga je i napravila.

1.4.2. Ekonomska kretanja: život u ritmu inflacije

Neovisno o tome što su diplomati, a i vlastiti građani, mislili o Titovu modelu vladavine, njegov je ugled kao velikana antifašističkog pokreta i predvodnika Pokreta nesvrstanih bio takav da je Jugoslavija za njegova života držala privid relativno prosperitetne komunističke države. Sredinom 1970-ih, koristeći povoljne okolnosti na međunarodnom tržištu kapitala, u Jugoslaviji je krenuo dotad neviđeni val investicija, koje je povjesničar Dušan Bilandžić u svojoj već spominjanoj analizi tumačio potrebom vladajućih garnitura da se nakon smjena reformističkih rukovodstava dokažu gospodarski uspješnima. Za razliku od prijašnjeg razdoblja, kad se proces uzimanja kredita odvijao preko saveznih institucija, sada su ta prava stekle republičke vlasti pa su se devizna zaduženja multiplicirala.

Bilandžić je u svojoj sintezi opisao sve faze toga procesa, koji je, da bi situacija bila još nepovoljnija, bio praćen i istodobnim porastom trgovinskog deficita, jer je pokrivenost

jugoslavenskog uvoza izvozom pala ispod 50 posto. U razdoblju od 1975. pa do 1981. inozemni su dugovi gotovo učetverostručeni. Već 1977. bili su na razini 9,5 milijardi dolara, 1979. dosegli su gotovo 15 milijardi, da bi do 1981. eskalirali na 20,8 milijardi dolara. Ekonomski se apsurd, koji je ponajviše oslikavao neefikasnost jugoslavenskog gospodarstva, ogledao u činjenici da se glavnina inozemnog zaduženja, kako to napominje Bilandžić, odvijala u razdoblju kad su kamatne stope počele naglo rasti. Godine 1979. bili su na neprihvatljivoj razini od 12,1 posto, da bi do 1981. dodatno narasle na iznimno visokih 16,8 posto. Tako su kamate zapravo postale presudni faktor „eksplozije“ zaduženja. Političke garniture to nisu imale hrabrosti radikalno presjeći, svjesne da bi moglo doći do masovnih štrajkova, što se zbog sličnog ekonomskog scenarija već događalo u Poljskoj. Tako je rado isticana teza iz 1970-ih da je Jugoslavija „najveće gradilište u Europi“ imala neslavni epilog.

Ne znajući kako da efikasnije razriješi taj golemi financijski problem, SIV je još za Titova života planirao da jednokratnom devalvacijom dinara, i to za 30 posto, stimulira izvoz i smanji mogućnost prekomjernog uvoza. Posljedica je toga trebao bio i isti postotak pada plaća i standarda građana, čime bi Jugoslavija pred međunarodnom javnošću potvrdila da je u ozbiljnoj gospodarskoj krizi. Tito je upravo iz toga razloga odbio tu mjeru, pa je ona usvojen tek 1981., kad je situacija bilo još složenija i kad je već izgubljeno dragocjeno vrijeme za suočavanje s „eksplozijom“ dugova i deficitom. Tek u travnju 1982. definiran je „Dugoročni program ekonomske stabilizacije“, kako je nazvan program postupnog izlaska iz krize, a zadatak da se prihvati tog iznimnog složenog i nezahvalnog posla dobila je Milka Planinc, nova predsjednica savezne vlade, inače višegodišnja postproljećarska predsjednica hrvatskih komunista.

Posljedice naglog ekonomskog zaokreta za građane su bile jako bolne, budući da su osjetno, 30-40 posto, padale i plaće i mirovine. Nestašice pojedinih roba široke potrošnje počele su odmah nakon Titove smrti, i to ne samo onih iz uvoza, već i svega što se temeljilo na repromaterijalu i dijelovima za proizvodne linije kupljene u inozemstvu. U pojedinim je razdobljima bilo posebno kritično oko nafte i struje, gdje su do izražaja došle i posljedice naglog rasta cijena energenata nakon arapsko-izraelskih ratova. Građani su u prvoj polovici 1980-ih godina automobile vozili po pravilu „par – nepar“ i stajali u redovima za kavu, rižu, deterdžente, ulje, margarin, čokoladu, južno voće i još niz uvoznih proizvoda. Problem je doveden do apsurdna kad se u nekoliko navrata pojavila i nestašica mlijeka, dok su trgovci meso često skrivali zbog administrativnog određivanja cijena. Posljedica je bila da se po sve

to počelo odlaziti u susjedne zemlje, posebno Austriju i Italiju, a od ranije se tamo masovno išlo i po trendovsku odjeću i tehniku. Jugoslavenske su vlasti na razne načine pokušavali ograničavati taj oblik posrednog uvoza, posebno restriktivnim carinskim mjerama, zbog kojih su građani financijski kažnjavani i ponižavani na graničnim prijelazima. Unatoč tome, u tisku su se u više navrata pojavljivale procjene da su jugoslavenski državljani svake godine preko granice ostavljali barem milijardu dolara.

Činjenica je da je vlada Milke Planinc imala određenih rezultata u poboljšanju situacije, jer je ponešto smanjen i inozemni dug, a uvoz je pokriven izvozom. No, sredinom 1980-ih godina politički je pritisak za ponovni rast standarda bio takav da je njen nasljednik Branko Mikulić, također partijski birokrat i tvrdokorni zagovornik netržišne „dogovorne“ ekonomije, poništio reformske rezultate i Jugoslavija je tonula u novi val razorne inflacije. O kakvim se tu postocima radilo, ponajbolje govore neki statistički podaci. Kad se 1980. dogodilo spomenuto 30-postotno smanjenje vrijednosti dinara, ukupna je inflacija već bila bitno veća, dosegnuvši 46 posto. Stabilizacijski je program predviđao da se ona do 1985. smanji na razinu do deset posto, ali je te godine zabilježen porast na čak 74 posto. Najlošije je, međutim, bilo to što je inflacija imala stalni uzlazni trend, tako da je postupno prelazila i u hiperinflaciju. Prema nekim ekonomskim istraživanjima, objavljenim na beogradskim portalima¹⁸, inflacija je 1986. već bila 87 posto, a onda je po godinama uzletjela na 116,4 (1987.), zatim na 195 (1988.) te 1989. na dramatičnih 1267 posto. Usporedbe radi, prvi je broj *Poleta* iz listopada 1976. imao cijenu od tri dinara, a onaj u prosincu 1989., uoči monetarne reforme, 40.000 dinara.

Još je slikovitije bilo inflaciju promatrati po tečaju dinara u odnosu na dvije dominantne inozemne valute, američkom dolaru i njemačkoj marki¹⁹. Kad je u listopadu 1976. *Polet* krenuo, za jedan je dolar po službenom tečaju trebalo dati 18,21 dinar, a za marku 7,47 dinara. Tečaj je udvostručen već do početka 1981., a tri godine kasnije i udeseterostručen. Dvadeset se puta povećao do 1986., a samo godinu kasnije bio je i 30 puta veći. U prosincu 1989., uoči reforme jugoslavenskog monetarnog sustava, za jedan je američki dolar trebalo po tečaju izdvojiti 107.003,43 dinara, a za njemačku marku 61.795,92 dinara. Dakako, građanin je na

¹⁸ Opširnije na radmilovicstanko.com, tablica pod nazivom „Inflacija u Srbiji, prosek u toku godine, procentualni porast, 1959. – 2011.“, u kojoj se podaci za 1980-e godine odnose na cijelu Jugoslaviju.

¹⁹ Tečajna lista najvažnijih valuta po mjesecima od 1913. godine do danas na hrvatskim prostorima, u raznim državnim okvirima, objavljena je na Hrvatskom numizmatičkom portalu kunalipa.com.

crnoj burzi, uobičajenom načinu nabave deviza za prekogranični šoping, to plaćao još desetak posto skuplje.

Od sredine 1980-ih godina ta se inflatorna spirala jako odražavala i na novinsko izdavaštvo. Tu je problem divljanja inflacije bio povezan s nestašicom uvoznog rotopapira i ostalog tiskarskog repromaterijala, zbog čega većina listova, čak i neovisno o razini prodaje, počinje gomilati financijske gubitke. *Polet*, čije su se dotacije u to vrijeme počele smanjivati, bio je primjer lista u kojem su ti problemi toliko eskalirali da su bitno utjecali ne samo na uređivačku politiku, već i na odnos redakcija s osnivačem. Na taj je način rasprava o poslovnim pokazateljima naposljetku postala i važnija od one o ostvarivanju aktivističkih ciljeva. Bio je to koloplet iz kojeg se više nije nalazio izlaz.

Posljednji je pokušaj sređivanja jugoslavenske ekonomske situacije učinio Ante Marković, Mikulićev nasljednik na čelu SIV-a. Od 1. siječnja 1990. napravljen je paritet jugoslavenskog dinara s njemačkom markom, kao njegovim „sidrištem“, u odnosu 1:7, odnosno prema američkom dolaru 1:11,94. Marković je ozbiljno krenuo s nizom reformskih mjera, primjerice privatizacijom gospodarstva u korist zaposlenika društvenih tvrtki. Tadašnja Europska zajednica te je mjere snažno podržavala, nudeći jugoslavenskim vlastima, ukoliko se smiri politička situacija, velike kredite, uz mogućnost razgovara o priključenju toj organizaciji, kojoj je pad Berlinskog zida stvorio ogromne perspektive. Sve je to bilo politički zaustavljeno, jer su interesi republičkih elita, posebno one srbijanske, bili okrenuti sasvim drugim ciljevima. Umjesto u Europu, Jugoslavija je srljala u svoj krvavi raspad. Tada, međutim, *Polet* i ostali hrvatski omladinski listovi više nisu izlazili.

1.4.3. Način djelovanja SSOH

Poslijeratna Narodna omladina Hrvatske (NOH) ustavnim se promjenama 1963. pretvorila u Savez omladine Hrvatske (SOH). Ta se društveno-politička organizacija donošenjem novog Ustava 1974. transformirala u Savez socijalističke omladine Hrvatske (SSOH). Spomenuta je promjena odražavala još jedan od apsurdna jugoslavenskog samoupravnog socijalizma. Iako je organizacija u imenu dobila precizno ideološko određenje, smisao je promjene, kako su to objašnjavali omladinski dužnosnici, bio u širenju omladinske fronte. Naime, tom je reorganizacijom ukinuta prijašnja studentska organizacija i pripojena omladinskoj. Simuliralo je to objedinjavanje omladinske populacije, iako je pravi razlog spajanja ležao u jačanju

političke kontrole nad studentima, što je bila posljedica previranja u studentskom rukovodstvu i štrajka 1971., koji je presudio Hrvatskom proljeću.

Time je i *Studentski list*, najdugovječnije omladinsko glasilo, izgubio izdavača, a tu je ulogu preuzela Sveučilišna konferencija SSOH, čime je list zapravo uklopljen u okvire zagrebačke organizacije, a kao suizdavač se naknadno pojavila i Skupština Sveučilišta. Rezultat je, dakako, bilo pojačavanje nadzora nad dotad najslobodnijim omladinskim glasilom, koje će u idućim godinama imati i najviše zabrana, makar i u formama naizgled svojevoljnog „povlačenja“ s tržišta²⁰.

Promjene imena nisu dovele ni do kakvih bitnih promjena u načinu rada omladinske organizacije. Ona je od nastanka pa do nestanka, kao i SSRNH te SSH, bila transmisija SKH, koja je Partiji trebala osigurati masovnost, kako bi se lakše provodile odluke i kampanje. SSOH se u poslijeproljećarskom razdoblju obično hvalio kako ima više od 750.000 članova, po čemu je prednjačio u jugoslavenskim okvirima.

Realnost je bila da se SSOH u još većoj mjeri profesionalizirao i birokratizirao, o čemu je ponajbolje govorio podatak da je u drugoj polovici 1970-ih godina sve važnije odluke pripremao Sekretarijat Predsjedništva RK SSOH. Riječ je tu bila o profesionalcima unutar republičkog rukovodstva, čije je odluke u pravilu potvrđivalo Predsjedništvo, gdje su brojčano prevladavali politički volonteri, ali s vrlo ograničenim utjecajem na rad organizacije. Kako je taj način vođenja organizacije jačao elitizam, nezadovoljstvo „baze“ je krajem toga desetljeća dovelo do toga da Sekretarijat prestaje biti metoda rada SSOH. Zamijenilo ga je neformalno sastajanje profesionalaca, koji su pripremali dnevni red i odluke za Predsjedništvo, koje je uz pomoć stručnih službi operativno rukovodilo organizacijom. U Hrvatskoj je, inače, na svim omladinskim razinama u prosjeku bilo zaposleno do 150 profesionalaca.

Odluke od veće važnosti, kao što je bilo imenovanje glavnog urednika *Poleta*, donosile su se na sjednicama Republičke konferencije SSOH, gdje su delegati bili predstavnici svih općinskih organizacija, ali i društvenih organizacija koje su djelovale unutar nje. Sjednice su u pravilu bile tematske i odluke koje su tu usvajane usmjeravale su rad na određenim područjima. Najviše je omladinsko tijelo bio kongres, koji se, po uzoru na partijski,

²⁰ Ne postoji publikacija koja bi objedinjavala polustoljetnu povijest izlaženja *Studentskog lista*. Jedini je ozbiljniji izvor podataka o tom najdugovječnijem hrvatskom omladinskom listu jubilarni 1000. broj, objavljen 1. ožujka 1989.

organizirao svake četiri godine i na njemu se, uz usvajanje cjelovite vizije omladinskog djelovanja, biralo i novo Predsjedništvo. No, ono se mijenjalo svake dvije godine, a nakon uvođenja kolektivnog rukovođenja predsjednik i sekretar Predsjedništva RK SSOH imali su jednogodišnje mandate, s tim da bi zbog kontinuiteta rada, što se i tu pokazalo ozbiljnim problemom, profesionalac koji bi ostao još jedan mandat preuzeo jednu od tih dužnosti.

Interesantno je da se SSOH na svom posljednjem kongresu krajem ožujka 1990. samoraspušio kao društveno-politička organizacija i pretvorio u društvenu organizaciju, čije je ime opet bilo Savez omladine Hrvatske (SOH). Organizacija je u toj formi zbog niza političkih okolnosti trajala samo godinu dana, ali je već i vraćanjem neideologiziranog naziva pokazala da je 16-godišnji eksperiment zvan SSOH bio jako upitan, budući da se organizacija održavala samo kao proračunski financirana režimska tvorevina.

1.4.4. Medijski model društvenog nadzora

Kad je o medijskom sustavu u socijalističkoj Hrvatskoj riječ, u njemu nije moglo biti privatnih projekata. Sve su tiskovine bile društvene, što je u praksi značilo da su pod državnom kontrolom. Osnivači su im mogle biti specijalizirane informativne radne organizacije, poput kuće *Vjesnik* ili *Radio-televizije Zagreb*, te pojedine institucije i društvene organizacije, kao i tvrtke šireg spektra u domeni radničkog tiska. Sredstva društvenog utjecaja, zapravo političke kontrole, bili su njihovi savjeti, koji krajem 1970-ih godina postaju obvezni u svim važnijim medijima. Prema uobičajenom obrascu, za što je upravo *Polet* bio karakteristični primjer, njima je oko polovice članstva bila iz redova osnivača, a ostatak iz različitih društveno-političkih i društvenih organizacija te institucija kulture i obrazovanja. Njihovi su stavovi imali savjetodavni karakter, no bili su indikatori očekivanih konceptijskih i kadrovskih promjena.

Informativni su dnevni listovi, s izuzetkom u većoj mjeri komercijaliziranog *Večernjeg lista*, u tom razdoblju imali status tiskovina od posebnog društvenog interesa. Njima se iz republičkog proračuna sufinanciralo izlaženje, kako im ne bi bila ugrožena opstojnost. Omladinsko je rukovodstvo pokušavalo u taj sustav uključiti i oba omladinska lista koja su djelovala na republičkoj razini, *Polet* i *Studentski list*, ali im ni nakon višegodišnjih pokušaja to nije uspjelo, budući da su oni već bili proračunski korisnici po drugim osnovama. U Hrvatskoj je sredinom 1970-ih godina, kad je pokrenut *Polet*, izlazilo tek nekoliko lokalnih

omladinskih listova, primjerice riječki *Val* i dubrovački *Laus*, krajem toga desetljeća i splitska *Omladinska iskra* i koprivnički *LOK*. Sredinom 1980-ih ta je brojka dosegla petnaestak lokalnih listova, ali su neki kratko trajali, ne izlazeći iz biltenskih okvira. U nizu većih gradova omladinska organizacija nije ni uspjela pokrenuti takve aktivističke projekte, što je dovoljno govorilo o tamošnjim financijskim i kadrovskim mogućnostima.

1.5. Metodološki obrasci znanstvenog istraživanja

Metode istraživanja suvremene povijesti poseban su problem. Neki teoretičari napominju da temeljna karakteristika suvremene povijesti nije samo to što se odnosi na generaciju koja je još aktivna. Veći je problem što je suvremena povijest, kako je to slikovito izrekao njemački istraživač Ulrich Herbert, baveći se upravo komunističkim razdobljem u istočnoj Europi, i „topla“, odnosno da je to razdoblje koje „još uvijek boli“. U osamostaljenoj Hrvatskoj, što je i posljedica svježih ratnih zbivanja, povijesne dileme stvaraju i dodatne napetosti, nerijetko postajući i i izvorište netrpeljivosti. Drugim riječima, sudionici tih zbivanja i u osamostaljenoj su Hrvatskoj vrlo utjecajni u društvu, tako da mogu imati upliva i na znanstvena istraživanja.

Ako se uzme u obzir da je vremenski protok od pojave omladinskog lista *Polet* do naših dana nepuna četiri desetljeća, a da je kraj toga projekta bio prije samo četvrt stoljeća, razumljivo je da je mnogima to i nadalje nešto što se dogodilo „jučer“ i o čemu se u određenim krugovima i nadalje živo raspravlja. Autor se, štoviše, mogao uvjeriti da su neki od sudionika tih zbivanja, iznimno složenih i kontroverznih, još uvijek u potrazi za vlastitom „boljom prošalošću“, što dodatno otežava istraživanja. Uzme li se u obzir da za objašnjenje raznih događaja i odluka nema primarnih izvora, onda je na istraživaču da procjenjuje kako doći do objektivnih spoznaja, a da istodobno ne upadne u zamku povijesnog revizionizma. Ako je još i sam bio uključen u neke faze povijesti koju istražuje, problem nije nimalo bezazlen i autor ima dodatni motiv da se u radu u cjelini pridržava istih metodoloških načela i da ima isti otklon od sudionika tih zbivanja, neovisno o tome koliko su mu oni osobno bliski. Upravo te dileme, koje dovode do stalnih preispitivanja istraživačke korektnosti i objektivnosti, pravi su odgovor na pitanje zašto kronično nedostaju znanstveni radovi o suvremenoj hrvatskoj povijesti. Što god bilo objavljeno, nekome iz istraživačeva vidokruga to nije po volji.

S druge strane, prednost je suvremenih tema relativno bogatstvo primarnih povijesnih izvora. Pišući o *Poletu*, autor je imao u ruci svih 426 (plus nulto i jedno nenumerirano kongresno

izdanje) brojeva toga lista, a dostupna mu je bila i većina recentnih medijskih reagiranja na ono što je tu bilo objavljeno. Nije bilo potrebno, još manje nužno, rekonstruirati ono o čemu je, na koji je način i u čijem interesu ta tiskovina djelovala. Sukladno tome, nije bilo potrebno služiti se ni pomalo riskantnim metodama analogije i generaliziranja, koje ne moraju dovesti do kvalitetnih spoznaja. Dostupnost svih objavljenih brojeva autoru je omogućavala da razlikuje ono što su neki urednik i novinar, ponekad i redakcija u cjelini, namjeravali učiniti, pogotovo kad im slijed povijesnih zbivanja nije išao u korist, od onoga što je naposljetku objavljeno. Neopreznost u baratanju pojmovima „htjeti“ i „biti“ može imati vrlo loše posljedice po rezultate znanstvenog rada. Zato je mjesto namjerama obično u popratnim bilješkama, objašnjavajući na taj način slojevitost interesa i zbivanja, dok ono što se doista dogodilo ide u glavni tekst.

Puno toga, ipak, ne bi bilo moguće detaljnije i kvalitetnije objasniti da autor nije imao u Hrvatskom državnom arhivu na uvid dokumentaciju Republičke konferencije SSOH. To je zacijelo i najvrijedniji primarni izvor, tim više što je autor bio prvi istraživač koji je analizirao onaj njegov segment koji je bio na neki način vezan uz omladinsko informiranje, a to je gotovo trećina Fonda 1231-5. Kako o načinu korištenja te građe postoji sporazum između HDA i SDP-a, koji je dotad njome u smislu političkog sljedništva i raspolagao, autor nije mogao kopirati glavninu potrebne dokumentacije. Istraživanje se moralo temeljiti na bilješkama, što je bitno duži i mukotrpniji način, praćen i opasnošću grešaka u prijepisu, ali i neadekvatnog skraćivanja pojedinih dokumenata i citata. No, u datim okolnostima bilo je to i jedino moguće rješenje.

Činjenica je, međutim, da samo ta dokumentacija razotkriva kako je u redakcijama dolazilo do koncepcijskih i kadrovskih promjena, nerijetko i ozbiljnih zaokreta, praćenih javnim aferama. Upravo ta dokumentacija onemogućava iskrivljavanja i falsificiranja stavova o nizu problema, što se pokušavalo činiti u naknadnim tumačenjima, koji se u istraživačkom smislu tretiraju kao sekundarni povijesni izvori. Kad je o konkretnom istraživanju riječ, sekundarni su izvori i prilično malobrojni, jer je o političkim okolnostima nastanka i djelovanja *Poleta* iznimno malo pisano, a na prste se mogu nabrojiti znanstveni ili publicistički radovi u kojima se ta tema promatra u nekom širem kontekstu.

Bavljenje suvremenom poviješću nudi još jednu mogućnost. Ona je i pravo vrelo usmene povijesti²¹, jer omogućava da se obave razgovori sa važnijim sudionicima, koji razotkrivaju pozadine pojedinih zbivanja. Takvih je opsežnih razgovora, s nekima i u više navrata, autor obavio petnaestak, a dio sugovornika prikupio je i dodatne informacije od svojih tadašnjih suradnika. Obavio bi ih i više, ali neki važni sudionici tih zbivanja nisu bili spremni za otvorene razgovore, čvrsto zatvorivši vrata tog dijela vlastite prošlosti. Ne treba im to zamjerati, budući da se tu radilo i o vrlo stresnim epizodama, te da je dio njih iskreno vjerovao u ideološke vizije kojima povijest nije bila sklona.

Autor je pojedina imena i samoinicijativno prekrizio s popisa, jer je na temelju nekih njihovih istupa u javnosti zaključio da ni s vremenskim otklonom nisu spremni iskreno i samokritički razgovarati o pozadini spornih situacija. Iznenadujuće je i veliki broj *poletovaca* koji već odavno ne žive u Hrvatskoj, što je također otežalo kontakte, ali i onih za koje se nema podataka gdje borave i čime se bave. Naposljetku, neki od najvažnijih ljudi za „projekt *Polet*“, posebno prva dva direktora izdavača lista CDD-a, Dag Strpić i Josip Čondić, kao i iznimno važni urednici Zoran Franičević i Srđan Španović, danas više nisu među živima, tako da će neke epizode ipak ostati nedovoljno razjašnjene.

Usmena je povijest (*oral history*) kao metoda istraživanja u konkretnom primjeru važna jer razne kadrovske i poslovne odluke vezane uz *Polet* nisu donošene na sjednicama republičkih omladinskih foruma, ili Savjeta lista. Događalo se to u neformalnim razgovorima pojedinih dužnosnika s članovima redakcije ili vodstvom CDD-a, koji su mahom obavljani u „kockici“ na Šetalištu Karla Marxa. Tu su svoju sudbinu saznavali glavni urednici Ninoslav Pavić, Ratko Bošković, Zoran Franičević ili Mladen Babun i prije nego što je kadroviranje postalo formalna točka dnevnoga reda. Razgovori s kandidatima za pojedine dužnosti nikad nisu obavljani uz zapisnike i fonograme. Interesantno je da ne postoji pisani trag ni prilikom odabira Ivana Kustića, jedinog glavnog urednika kojeg su nametnuli sami članovi redakcije i CDD-a kao nakladnika. Iz dokumentacije ne može biti jasno ni kako je CDD uspio pojedine poslovne godine završiti bez ozbiljnih gubitaka, odnosno zašto je tiskara pristajala na gomilanje dugova. Tek su pojedini sudionici tih zbivanja objašnjavali kako je pokrivanje

²¹ Šire o dosezima usmene povijesti u tekstu Mirjane Cupek Hamill „Arhivistika i usmena povijest“, objavljenom u *Arhivskom vjesniku* br. 45, str. 219-226, 2002 .

negativnih razlika uslijedilo nakon intervencija republičkih i partijskih dužnosnika, ponekad i uz neprincipijelne medijske ustupke takvim „dobročiniteljima“.

Usmena povijest ima, međutim, i svoja ograničenja pa za manje iskusne i senzacionalizmu sklone povjesničare može predstavljati i preveliko iskušenje. Poznato je da je ljudsko pamćenje vrlo krhko i selektivno, a i dio je čovjekove prirode da bolje pamti ugodne od neugodnih i stresnih zbivanja. Ostaje mu u sjećanju kad je bio važan i popularan, potiskuje misli na situacije u kojima je bio neshvaćen i gažen. Autor, koji se u više navrata i sam iznenađivao što je usadio a što izbacio iz svojih sjećanja, ipak je bio zbunjen situacijama u kojima su neki sudionici zbivanja do u najsitnije detalje znali što su činili u jednom razdoblju, da bi dobili potpunu „amneziju“ kad je riječ bila o nekoj drugoj situaciji, makar je potonja bila i vremenski bliža. Obično je to vezano uz naknadno tumačenje tih događanja: zaboravlja se, svjesno ili hinjeno, što su činili kad su bili na strani koja se pokazala gubitničkom. Zato je jedino rješenje, kao mjera opreza, kombiniranje i stalno testiranje usmene povijesti u odnosu na spoznaje iz arhivske građe, kao i usporedbe svjedočanstava više sudionika pojedinog događaja. Usporedna je to metoda koja se koristi u standardnim istraživačkim postupcima.

Analitička je metoda bila dominantna u pisanju ovoga rada. Autor je, ponajprije, nastojao proniknuti u genezu zbivanja, međusobnih odnosa i interesa svih sudionika tih političko-medijskih procesa. Na taj je način pokušao raščlaniti tko ima kakvu poziciju, prava i obveze u tom projektu, kao i mehanizme za njihovo ostvarivanje. Na taj je način pokušao izbjeći zamku vrednovanja sudionika prema verbalnim istupima, pogotovo onima iz političkog diskursa, u kojima se često svjesno zamagljuje pravi smisao. Događaji su, dakle, analitički ocjenjivani prema njihovim rezultatima, a ne prema proklamiranim namjerama sudionika, budući da one ne moraju biti iskrene, ili njihovi sudionici nisu u stanju ostvariti ono u što se zaklinju.

Pojedini se, pak, problemi, s obzirom da je arhivska građa djelomično nedostatna, pokušavaju riješiti eksplikativnom metodom, tako da se do objašnjenja cjeline došlo na temelju dostupnih dijelova. Uglavnom se to odnosi na početnu i završnu fazu *Poletova* izlaženja, gdje je zagubljen, možda i izdvojen, niz dokumenata koji su bili temelj za donošenje ključnih odluka.

Treba napomenuti da se autor klonio deduktivnih metoda zaključivanja, jer bi to u konkretnom slučaju dovelo do situacije da postavlja tezu, a tek zatim traži elemente za njeno dokazivanje. Deduktivna metoda može biti korisna za povijesne teme i razdoblja u kojima je građa vrlo manjkava i nepouzdana, no u slučaju suvremene povijesti to može voditi u

ideologizaciju i mitologizaciju istraživanog problema. Tako znanost može postati žrtvom olakih generaliziranja i sredstvom političkih i drugih partikularnih interesa. Baš je publicističko bavljenje *Poletom* pokazalo kuda vodi poigravanje deduktivnom metodom: teze koje pojedini autori iznose naizgled su atraktivne, često i bombastične, ali je njihovo dokazivanje sporno i krajnje nategnuto, a rezultati uglavnom ne pridonose povijesnoj istini.

Autor je, stoga, imao puno više povjerenja u induktivnu metodu zaključivanja, budući da se na konkretnom istraživačkom zadatku pokazala racionalnijom i, što je posebno bitno, točnijom. Ni tu metodu ne treba, doduše, apsolutizirati. Ni u suvremenoj se povijesti zbog nedostupnosti dijela građe, vezano i uz arhivska pravila o njenu korištenju, pojedini zaključci ne mogu sa sigurnošću donositi. Opreznost i suzdržanost i tu su temelj istraživačkog postupka.

Iako autor smatra da je analitička metoda u konkretnom slučaju ključ znanstveno utemeljenih spoznaja, u to se uklapa i metoda sintetiziranja. U proučavanoj temi ima, naime, dovoljno elemenata da bi mogao oblikovati i složenije sudove o *Poletu* u kontekstu političkog i medijskog sustava posljednjeg desetljeća i pol hrvatskog i jugoslavenskog modela samoupravnog socijalizma. Krenuvši od posebnog k općem, pred istraživačem se oblikovala slika Hrvatske koja je iz godine u godinu gubila svoje ideale, a postupna demokratizacija i rušenje tabua, čemu je upravo *Polet* bitno pridonio, u društvu nespremnom za ozbiljnije promjene dovodila je do posvemašnjeg kaosa.

Autor je u svom istraživanju vodio brigu i o interdisciplinarnosti. Pojedini kulturni i supkulturni fenomeni koje je list inicirao, ili u njima na razne načine sudjelovao, ne bi bez interdisciplinarnosti bili dovoljno razumljivi, niti bi bila naglašena njihova važnost u specifičnim društvenim okolnostima. Ista se potreba pokazala i u suočavanju lista sa socijalnim fenomenima, od ovisnosti, delikvencije i prostitucije pa do praćenja raznih marginaliziranih društvenih skupina, kao i iznimno kritičkog suočavanja s institucionalnim dijelom sustava društvene skrbi. *Poletove* reportaže o dječjim i odgojnim ustanovama, primjera radi, spadaju u najpotresnija svjedočanstva o socijalnim problemima samoupravnog socijalizma. Sraz kulturnih i socijalnih trendova preduvjet je razumijevanja i fenomena „hašomana“ i „šminkera“, koji su 1970-ih i 1980-ih godina zbog *Poleta* postali nezaobilazni element zagrebačke povijesti, u još većoj mjeri urbane legende, a baš je tu bilo nužno suočavanje i preispitivanje kulturoloških i socioloških paradigmi. Na koncu, razlozi zbog

kojih je *Poletu* u više navrata prijeto prestanak izlaženja, što je bilo praćeno i raznim poslovnim i kadrovskim zaokretima, ne mogu se shvatiti ni bez korištenja ekonomskih metoda i pokazatelja.

Metodološki obrasci ne bi bili zaokruženi da se autor nije suočio i s komparativnim pristupom. Ponajviše se to odnosilo na koncept i način rada *Poleta* i omladinskog tiska, s jedne, i tzv. ozbiljnih ili oficijelnih listova, s druge strane. Manje važno nije bilo ni kompariranje po raznim pokazateljima zagrebačkog lista sa svojim „parnjacima“ u Beogradu, Ljubljani i drugim republičkim i pokrajinskim središtima, ali i usporedbe s hrvatskim regionalnim omladinskim tiskovinama. Komparativna je metoda bila prisutna i u analizi političkih trendova i ciljeva, budući da su vrlo različiti bili modeli djelovanja hrvatskih vladajućih garnitura, dio kojih su bile i one omladinske, u odnosu na srbijanske i slovenske. Time se i pokušalo dokazati da je jugoslavensko društvo u svojoj kasnoj fazi bilo puno pluralnije nego što se to iz jednostranačkog sustava, zasnovanog na ideološkom jednonumlju, moglo pretpostavljati.

2. REPUBLIČKO GLASILO KAO SREDSTVO OMLADINSKOG AKTIVIZMA

2.1. Inicijative za pokretanje tjednog omladinskog lista *Polet*

2.1.1. Omladinske tiskovine u SR Hrvatskoj do 1976. godine

Početak 1976. kriza omladinskog tiska u SR Hrvatskoj dosegla je vrhunac. Zbog učestalih financijskih problema, što je bio odraz samo verbalne potpore omladinskih foruma, naglo je prestao s izlaženjem *Omladinski tjednik*. Bio je jedini tadašnji list „mladih za mlade“ koji se imao širi medijski odjek, kako u republičkim, tako i u federalnim okvirima. Izlazio je od prosinca 1967., kad ga je kao prvi glavni urednik pokrenuo Antun Vujić, da bi u devet godišta izlazio do 27. siječnja 1976. Izdavač mu je bila Gradska konferencija SSOH Zagreb, a ukupno je objavljeno 213 brojeva²², mahom u dvotjednom ritmu, ponekad i s višemjesečnim zastojeima u izlaženju.

Na republičkoj je razini ostao samo *Studentski list*²³, i on s neredovitim izlaženjem. No, to je glasilo bilo odviše usmjereno u uže akademske okvire te hermetično u pristupu društvenim temama. O njegovom je uređivačkom konceptu dovoljno govorilo to što se predstavljao kao „dvotjednik za obrazovanje, znanost i kulturu“, čiji je izdavač bila Sveučilišna konferencija SSOH. Zbog svoga elitizma nije mogao služiti specifičnim aktivističkim, samim tim i populistički usmjerenim, potrebama omladinskog rukovodstva.

S druge strane, još 1972. prestao je s izlaženjem list *TLO (Tjedni list omladine)*²⁴, čiji je izdavač bio Centar za društvene djelatnosti omladine Republičke konferencije SOH. Spomenuti se slučaj može promatrati u kontekstu gašenja tiskovina koje su tijekom Hrvatskog proljeća bile na meti dogmatske partijske frakcije zbog reformskih i „nacionalističkih“ tendencija, poput *Hrvatskog tjednika* i *Hrvatskog gospodarskog glasnika*, kao i sustavnog

²² Posljednji broj kao glavni urednik potpisuje Željko Žutelija, a odgovorni je urednik bio Darko Vahčić. U redakcijskom kolegiju bili su još i Darko Glavan, Nenad Polimac, Božidar Knežević, Branko Mikšić i Zlatko Vlašić, dok je grafički urednik bio Mladen Galić. List je imao tridesetak stalnih suradnika, među kojima je bilo više onih koji će nastaviti novinarsku djelatnost i u *Poletu*.

²³ Glasilo zagrebačkih sveučilištaraca imalo je tradiciju još od međuratnog *Studenta*, a pod imenom *Studentski list* pojavilo se u prosincu 1945. Konceptije i uredništva često su se mijenjale, nerijetko i uz zastoje u izlaženju, a do gašenja u proljeće 1990. otisnuto je 1018 brojeva. U posljednjoj mu je fazi, uz Skupštinu sveučilišta, suizdavač bila GK SSOH Zagreb.

²⁴ Od svibnja 1969. do 10. lipnja 1972. ukupno su izašla 62 broja, a glavni su urednici bili Ivan Rofić-Nahajev, Darko Bekić i Stjepan Čuić.

kadrovskog slabljenja i gubljenja utjecaja u javnosti u nizu važnih hrvatskih medija, što je 1977. kulminiralo prestankom izlaženja kultnog *Vjesnika u srijedu* (VUS). Koliko je medijska situacija nakon prestanka izlaženja *Tjednog lista omladine* bila politički nemotivirajuća, praćena i nedostatkom mlađih novinarskih kadrova, dovoljno govori podatak da se u RK SOH više od dvije godine nije pokretala ni inicijativa za pokretanje nekog novog republičkog omladinskog glasila, a pokazalo se da su od ideje do realizacije potrebne još dvije godine. Na hrvatskim prostorima u to vrijeme od lokalnih omladinskih listova kontinuirano izlazi tek dubrovački *Laus*, novopokrenuti riječki *Val*, kraće vrijeme i bjelovarska *Riječ mladih*.

Izvjесnu promjenu političkog ozračja omogućile su ustavne promjene 1974., koje su republikama dale polukonfederalni²⁵ status, samim tim i širi okvir političkih i ekonomskih nadležnosti. Na simboličkoj je razini to bilo praćeno i promjenama u nazivima masovnih političkih organizacija. Savez omladine Hrvatske tada je preimenovan u Savez socijalističke omladine Hrvatske. Time se komunistička vlast u cilju prividne demokratizacije željela odmaknuti i od političkog elitizma, uz naglašavanje potrebe najšireg okupljanja mladih oko proklamiranih ideala socijalističkog samoupravljanja. U praksi se rad SSOH do svoga samoukidanja 1990. ipak u biti svodio na forumsko djelovanje, koje je služilo i kao kadrovski „rezervoar“ za hijerarhijsko uspinjanje u tijelima Saveza komunista Hrvatske.

Činjenica je da je SR Hrvatska, unatoč svoje veličine i gospodarskih potencijala, sredinom 1970-ih godina bila jedina jugoslavenska republika koja nije imala svoje reprezentativno omladinsko glasilo, što je pojačavalo dojam političkih pritisaka i medijske učmalosti. Usporedbe radi, na federalnoj je razini u Beogradu kao glasilo Predsjedništva Savezne konferencije SSOJ redovito izlazio tjednik *Mladost*, srbijansko je omladinsko rukovodstvo imalo *Omladinske novine* (kasnije preimenovane u *Nove omladinske novine - NON*), slovensko *Mladinu*, bosansko-hercegovačko *Naše dane*, crnogorsko *Korake*, makedonsko *Mlad borec*, a i Vojvodina je izdavala svoj pokrajinski *Glas omladine*. Štoviše, omladinski su listovi, *Kepesz Ifjuság* i *Bota e re*, na jezicima narodnosti²⁶ izlazili i u autonomnim

²⁵ Iako opisni, taj je termin i najtočniji, jer je status republika bio kontroverzan. S jedne strane, republike su bile u načelu suverene i morale su biti konzultirane o svim važnijim pitanjima, a s druge, nisu bile u mogućnosti realizirati i pravo na samoodređenje, jer je za to trebala suglasnost ostalih federalnih jedinica. Zato je ta svjesna zbrka u pravima i obvezama u SFRJ neformalno nazivana „ni federacijom ni konfederacijom“, a njome su podjednako bili nezadovoljni i zagovornici unitarističkog centralizma i nacionalnih osamostaljenja.

²⁶ U avnojevskoj je Jugoslaviji pojam „narodnost“ mijenjao ustaljeni politološki pojam „nacionalne manjine“. Terminološka je zbrka imala i svrhovitu političku pozadinu, jer su Albanci u SAP Kosovo bili osjetna većina.

pokrajinama Vojvodini i na Kosovu. Takva je situacija poduže opterećivala hrvatske omladinske dužnosnike, jer su u svojim aktivnostima uočavali kako nedostaje upravo medij koji bi bio korisno i u širim slojevima mladih prihvatljivo sredstvo za promoviranje političkih ideja i projekata za koje se zalagala Republička konferencija SSOH.

2.1.2. Definiranje ciljeva budućeg republičkog omladinskog lista

Prvi pisani trag inicijative za pokretanje republičkog omladinskog lista potječe iz listopada 1974., kad je sekretar Predsjedništva RK SSOH Josip Čondić na adrese općinskih organizacija i pojedinih medija poslao poziv za razgovor „o izradi koncepcije i pokretanju lista Saveza socijalističke omladine Hrvatske“²⁷. Razlog je radnog sastanka, kako je to obrazložio Čondić, bila spoznaja da je neophodno osigurati „međusobni sustav informacija između organizacija, a širu javnost pravodobno informirati o najvažnijim aktivnostima u svim omladinskim organizacijama cijele republike“. Čondić je pripomenuo i da se „već duže vrijeme primjećuje kriza omladinskih glasila“ u Hrvatskoj te da je to „prvi razgovor o koncepciji takvog glasila“ koji bi mogao „znatno doprinijeti pravilnim orijentacijama sadržaja budućeg lista“. Izvjesno je da je poziv omladinskog rukovodstva ipak došao prerano, budući da je na pozivu naknadno rukom dopisano – „otkazano“. U dokumentaciji RK SSOH nema objašnjenja o stvarnim razlozima neodržavanja rasprave, a o eventualnom ponavljanju poziva na takvu raspravu nema ni usmenih svjedočanstava.

Jedini trag da se iza kulisa ipak nešto događalo bio je tekst u *Komunistu* iz prosinca iste godine, u kojem je autor Ninoslav Pavić, jedan od onih koji se kasnije aktivno uključio u projekt, tvrdio da je u međuvremenu napokon „dogovoren koncept izdavačke i informativne djelatnosti mladih“²⁸. Vizija budućeg „lista mladih“, koji bi se trebao bitno razlikovati od dosadašnjih „listova za mlade“, bila je još prilično maglovita i zasnovana na idealističkoj pretpostavci da bi isti trebao biti „kvalitetni žurnalistički vrh u razvoju mladih publicista i novinara“. Točnije, objedinio bi ono najbolje u listovima zasnovanim na specifičnim

²⁷ Poziv je datiran 18. listopada, a odnosio se na 25. listopada 1974. i trebao je biti održan u salonu RK SSOH na Šetalištu Karla Marxa 2, današnjem Prisavlju. Ta je zgrada kao središte političke moći u SRH, budući da su u njoj bile i ostale društveno-političke organizacije, predvođene Partijom, bila u javnosti poznatija pod nazivom „kockica“. HR HDA 1231-5, Komisija za informiranje RK SSOH, kutije 586 – 593.

²⁸ Tekstu iz *Komuniste* sačuvanom u novinskoj dokumentaciji *Vjesnika*, pohranjenoj u HDA, nedostaje dio izreska s naslovom, a objavljen je 23. prosinca 1974.

regionalnim, socijalnim i političkim interesima, primjerice školskim, fakultetskim, tvorničkim ili onima za mlade poljoprivrednike, s posebnim naglaskom na djelovanje osnovnih organizacija i foruma SSOH.

Drugim riječima, temeljni bi zadatak novog glasila bio okupiti što veći broj mladih suradnika s terena, koji bi imali prilike nesputano iznositi svoje stavove o pojedinim društvenim problemima, a u tome bi im pomagala skupina iskusnijih omladinskih novinara. Pavić je naglasio da se buduće glasilo mora isticati „svojom otvorenošću, komunikativnošću i borbenošću i okupljanjem svih raspoloživih omladinskih novinarskih kadrova“²⁹, kao i da se mora zasnivati na dvosmjernoj komunikaciji, od osnovnih organizacija do omladinskog rukovodstva, i obrnuto. Očekivana „renesansa“ hrvatskog omladinskog tiska, zaključio je Pavić, ne bi bila tek zbir pojedinačnih napora omladinskih aktivista i novinara, već „jedan od prvih, vrlo konkretnih, rezultata koje daje jedinstvo socijalistički orijentiranih mladih snaga“³⁰.

Paralelno s tim konceptualnim i kadrovskim pripremama za novo glasilo, u jesen 1974. pokrenute su i krupne organizacijske promjene u budućem izdavaču, Centru za društvene djelatnosti omladine, koji je djelovao pri RK SSOH³¹. Direktor³² CDDO-a, kojemu je 17. prosinca iste godine promjenama Statuta skraćeno ime na Centar društvenih djelatnosti, Lovro Lisičić bio je na odlasku, a za njegova je nasljednika postavljen Dag Strpić, koji je 1975. i formalno preuzeo tu dužnost. Za glavnog urednika konceptijski promijenjenog časopisa *Pitanja*, koji je trebao biti usmjereniji široj čitalačkoj publici, imenovan je Dragan Lalović. Inoslav Beškera preuzeo je nakladničku djelatnost u cilju pokretanja novih biblioteka, a bio je zadužen i za pisanje novog statuta Centra i njegov unutarnji ustroj. Naknadni dolazak Furia Radina intenzivirao je, pak, istraživačku djelatnost. Pokazalo se da je potraga za voditeljem projekta budućeg omladinskog tjednika tek započela pa će se njegovo ime službeno obznaniti u proljeće 1976. godine, kad su već istekli prvotni rokovi za početak izlaženja.

²⁹ *Komunist*, 23. prosinca 1974.

³⁰ Isto.

³¹ Izjava Inoslava Beškera autoru od 8. prosinca 2013.

³² Dok je CDD bio samostalno poduzeće, njen se rukovoditelj nazivao direktorom, kako je to navedeno i u nizu dokumenata. Spajanjem CDD-a s Radnom zajednicom RK SSOH uglavnom se koristio naziv rukovoditelj, pogotovo u službenoj korespondenciji. Na raznim sjednicama, skupovima i u medijima koristila su se oba naziva, jer razlike u ovlastima direktora i rukovoditelja zapravo i nije bilo.

Već je i spomenuta „kadrovska nadogradnja“ dovoljno govorila o velikim ambicijama tadašnjeg vodstva RK SSOH, predvođenog predsjednikom i sekretarom Predsjedništva Stipanom Marovićem i Josipom Čondićem. Ne smije se zanemariti ni činjenica da je to potaknuto i aktualnim ustavnim promjenama u jugoslavenskoj federaciji, koje su u široj javnosti tumačene i kao naknadna pobjeda proljećarskih vizija. Republike su, naime, 1974. počele osjećati „federiranje federacije“³³ pa su imale i potrebu jačanja nacionalne samosvijesti i otvorenijeg formuliranja republičkih interesa. Val tihog popuštanja političke stege u tom je kontekstu bio forma koja je zapravo trebala osnaživati poljuljani ugled hrvatskih političkih elita, zaštićenih jednostranačkim sustavom i stalnim prizivanjem komunističke ideološke monolitnosti. Njihov je pritaženi cilj, zapravo, bila i „republikanizacija“ Partije, čime bi ojačao i unutarjugoslavenski status SKH, objektivno oslabljen nakon kadrovske „sječe“ u Karadorđevu.

Tema promjena u CDD-u i najava novog republičkog glasila napokon se 6. listopada 1975. pojavila na proširenoj sjednici Predsjedništva RK SSOH³⁴, u okviru točke dnevnog reda „Idejno-politička pitanja razvoja SRH 1976. – 1980. i zadaci SSOH“. U uvodnom izlaganju sekretara Josipa Čondića naglašeno je da je transformiranje Centra društvenih djelatnosti omladine u Centar društvenih djelatnosti, u čemu je sadržajni okvir bio puno važniji od formalnog, uspješno provedena i da se preuzeti zadaci počinju izvršavati. Ključna je, ipak, bila informacija o pripremama za izlazak omladinskog tjednika: „... i radimo na listu koji bi trebao od Nove godine vidjeti svjetlo dana. Zvao bi se *Polet* i ne znamo da li će uskoro uzletjeti, zavisi o sredstvima i kesi koliko bude duboka“³⁵. Šire rasprave o toj temi nije bilo, a članovi Predsjedništva su jednoglasno podržali rad CDD-a.

Članovi Predsjedništva na sjednici nisu bili šire upoznati s dopisom koji je na tu temu pet tjedana ranije, tada još kao Centar za društvene djelatnosti omladine, uputio dopis³⁶ na adresu Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske. U dopisu se, naime, prejudicirala odluka o pokretanju

³³ Često korištena sintagma Vladimira Bakarića tijekom rasprava o ustavnim promjenama.

³⁴ HR HDA 1231-5, Sjednice i sastanci Predsjedništva RK 1975. – 1976., kutija 438.

³⁵ Isto.

³⁶ Dopis je datiran 28. kolovoza 1975., a zaprimljen je 18. rujna iste godine, a uz v. d. direktora Centra Daga Strpića supotpisao ga je i sekretar Predsjedništva RK SSOH Josip Čondić, što je trebalo osnažiti dojam da je riječ o projektu koji je usuglašen u političkom vrhu.

izdavačkog projekta pod nazivom *Polet*. Od hrvatske se vlade tražilo da u narednoj 1976. sufinancira izlaženje tog novog lista s ukupno 4,727.236,40 dinara³⁷. Prema planu, kako je navedeno, list bi izašao 49 puta u godini na 24 stranice formata A3 u nakladi od 30.000 primjeraka po broju. Ukupni planirani trošak iznosio bi 6,104.156,40 dinara, što bi značilo da bi razliku od 1,37 milijuna dinara činili vlastiti prihodi.

U dopisu je navedeno da se omladinski listovi u drugim republikama sufinanciraju u rasponu od 61 do 91 posto iz proračunskih sredstava, dok je Slovenija imala SIZ-ovski model s potpunim pokrivanjem troškova *Mladine*. Visoka razina sufinanciranja omladinskog tiska, samim tim i neopterećenost stvarnim tržišnim potrebama i prodajnim pokazateljima, omogućila je da su neki od tih listova, primjerice *Mladost*, povremeno i *Mladina*, imali naklade i do 40 tisuća primjeraka. *Omladinske novine*³⁸ s 25 tisuća tiskanih primjeraka mogle su čak 76,4 posto svoje naklade distribuirati izravno omladinskim organizacijama, koje su se to obvezale plaćati, na pojedinačnu je pretplatu išlo 4,8 posto, dok je na kioske dolazilo samo 10 posto naklade.

Iz dopisa se moglo zaključiti kako je osjetni deficit u poslovanju³⁹ nešto sasvim očekivano za sve omladinske listove i da je on morao odmah biti ukalkuliran u planove izlaženja, jer je politička korist trebala biti veća od materijalnih ulaganja. Takvi se podaci nisu iznosili u javnost u sredinama u kojima su spomenuti listovi izlazili pa su Strpić i Čondić do njih, kako je u dopisu i podcrtano kao „važna opaska“, došli izravnim kontaktima s tim redakcijama i izdavačima. Zato su i članove Izvršnog vijeća upozorili da „ni na koji način ne smiju biti objavljeni“, kako se o tome ne bi povela šira medijska rasprava.

Centar i Predsjedništvo RK SSOH izašli su pred Izvršno vijeće s maksimalističkom opcijom, temeljenoj na navedenom tjednom ritmu s nakladom od 30.000 primjeraka, no ponudili su i alternativna rješenja. Kalkuliralo se, naime, i o srednjoj varijanti s 42 broja godišnje, kao i o

³⁷ Teško je realno procijeniti tu brojku u kunama, jer je na njenu tržišnu vrijednost utjecao tadašnji bitno različiti sustav cijena, kao i relativno visoka, u pojedinim godinama i galopirajuća, inflacija. Mehaničkom usporedbom s tadašnjim američkim dolarom (17,2 dinara za dolar) bila bi riječ o otprilike 1,6 milijuna kuna, no automatizacijom i, pogotovo, digitalizacijom tehnoloških procesa cijena tiskanja po primjerku danas je bitno niža nego što je to bio slučaj u drugoj polovini 1970-ih godina.

³⁸ Podaci iz Strpićeva i Čondićeva dopisa Izvršnom vijeću Sabora SR Hrvatske.

³⁹ U Strpićevu i Čondićevu dopisu se precizira da je deficit u poslovanju saveznog omladinskog tjednika *Mladost* još 1974. iznosio 4,5 milijuna dinara, a ni poslije toga nije bilo pomaka u načinu vođenja njegovih financija.

onoj minimalističkoj s 36 brojeva, ali s tiskanom nakladom od 10 i 20 tisuća primjeraka. Interesantno je da su u Centru tako podesili visinu rashoda i razinu manjka prihoda od najambicioznije pa do najrestriktivnije opcije da je ta razlika iznosila samo nešto više od milijun dinara. Tim se „inženjeringom“ sugeriralo da se ipak prihvati ona prvotna opcija, koja bi značila i osjetni tiražni skok u odnosu na dotadašnju praksu hrvatskih omladinskih listova. Vrijeme je ubrzo pokazalo da je manji broj svezaka, uz uobičajenu dužu ljetnu i kraću zimsku stanku, unatoč redovnim godišnjim dotacijama iz republičkog proračuna bio puno primjereniji financijskim mogućnostima izdavača, da bi od kraja 1985. pa do prestanka izlaženja dotadašnji tjednik počeo stalno izlaziti u ritmu dvotjednika⁴⁰.

Spomenuto obrazloženje potrebe sufinanciranja bilo je sukladno načinu funkcioniranja izvršne vlasti, u čemu je posebno važan bio širi politički i ideološki kontekst u kojem se taj projekt pripremao: „... molimo da Izvršno vijeće pokrije nepokriveni dio rashoda, s obzirom na golem značaj koji će takvo tjedno glasilo imati u političkoj i društvenoj djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, pa stoga i za cjelokupnu SR Hrvatsku. (...) Ponovnim pokretanjem *Koraka*, tjednika SSO Crne Gore, Hrvatska ostaje jedinom republikom u kojoj nema glasila republičke organizacije SSO, i to u razdoblju u kojem ni jedan od dva preostala omladinska lista u Hrvatskoj ne izlazi redovno⁴¹. Tim je značajnije poduzeti energične korake koji bi trebali popuniti postojeću prazninu u omladinskom novinstvu u Hrvatskoj i time smanjiti manevarski prostor nama stranim ideologijama koje se u postojeću prazninu uspješno ubacuju (npr. *Mali koncil*).“

Dopis Izvršnom vijeću sadržavao je i „Obrazloženje koncepcije omladinskog tjednika *Polet*“, dakle radni materijal koji će se na usvajanju u Predsjedništvu RK SSOH naći tek pola godine kasnije. Ponuđenu je koncepciju, svedenu samo na ključne teze na dvije tiskane stranice, žurno pripremilo vodstvo Centra. Pisana je bila uobičajenim birokratskim jezikom, bez uključivanja novinara koji bi je trebali realizirati. Ona je i po sadržaju bila tek okvirna, bez navođenja konkretnijih rješenja. Unatoč tim manjkavostima, vrlo je jasno odredila aktivistički smisao projekta, u potpunosti usmjerenog na aktualne političke interese, kao i osluškivanje stavova i razmišljanja s terena. U tekstu se naglašavalo, sukladno vladajućoj frazeologiji o

⁴⁰ Već 1977., prve u kojoj je *Polet* izlazio tijekom cijele godine, list se pojavio u 30 svezaka, od čega su četiri bili dvobroji a dva trobroji, tako da je formalno bilo 38 brojeva. Kad se uzme cijelo razdoblje izlaženja od 1976. do 1990., dakle svih 426 brojeva, godišnje je to prosjek od 30 brojeva, uključujući dvobroje i trobroje.

⁴¹ Odnosi se na *Omladinski tjednik* i *Studentski list*.

inicijativama koje stalno dolaze „iz baze“, da pokretanje „specijaliziranog političkog tjednika“ još od 1972., dakle nakon gašenja *Tjednog lista omladine*, zapravo traže osnovne i općinske organizacije SSOH.

„Tjednik bi“, istaknuto je, „na angažiran politički način, živim žurnalizmom, koristeći svu raznolikost novinskih žanrova onako kako to samo omladinska pera umiju, iznosio pred javnost probleme upravo onih omladinskih sredina, škola, OOUR-a, fakulteta, sportskih i drugih društava, koji su u ovom času u svom neposrednom obliku ispoljavanja većinom potpuno nepoznati. Organizacija dopisne službe iz svih ovih sredina bila bi povjerena tamošnjim omladinskim rukovodstvima, odnosno njihovim grupama aktivista, čime bi korist bila dvostruka, jer bi se tjednik dobrim dijelom svoga prostora orijentirao na praćenje, iniciranje, pomaganje, analiziranje i komentiranje omladinskih akcija i općenito zbivanja u sredinama u kojima i u povodu kojih se one vode.“

Da bi opravdao projekt, koncept se kritički odredio i prema načinu na koji su se svi postojeći republički mediji odnosili prema omladinskoj problematici te praćenju života i aktivnosti mladih. Naglašeno je da će budući tjednik posebnu pozornost posvetiti i problemima društvenog razvoja, a da bi upravo takav list „ubrzao promociju i pospješio pozitivnu selekciju mladih talenata u najširem spektru zanimanja, afiniteta i orijentacija“. Na samom je kraju napomenuto da bi novi tjednik trebao imati „i suvremenu i komunikativnu grafičku opremu“.

Očito je da su Strpić i Čondić tako uopćenim i naglašenim ideologiziranim konceptom željeli uvjeriti Izvršno vijeće Sabora da će imati punu kontrolu nad novim projektom, odnosno da će on bitno pripomoći revitalizaciji omladinske organizacije, stalno optuživane da je zatvorena u svoje forume i izolirana od stvarnih interesa i potreba mlade generacije. Bilo je to sadržano i u poznatoj tezi, prisutnoj od nastanka pa do nestanka SOH-a, transformiranog u SSOH, da ta organizacija, samo formalno masovna, zapravo i postoji „ponajprije zbog interesa i mogućnosti uspinjanja u političkoj hijerarhiji njenih aktivista, kojima su i omladinski listovi često bili sredstva u takvim ciljevima“⁴².

⁴² Izjava Ivica Grčara autoru 10. srpnja 2014. Grčar je, naime, spletom okolnosti gotovo dva desetljeća bio uključen u rad RK SSOH, najprije volonterski pa kao profesionalni „stručno-politički radnik“, zatim kao novinar i urednik u *Poletu*, da bi zbog otvorenog suprotstavljanja omladinskom rukovodstvu kao neraspoređeni djelatnik CDD-a bio onemogućen u novinarskom radu. Objavljivanje u *Poletu* opet mu je dopušteno tek krajem 1980-ih, kad se politička situacija bitno promijenila.

2.1.3. Pet projekata *Poleta* od 1940. do 1969. godine

Nameće se pitanje o razlozima uzimanja naziva *Polet*. Nije to bila prva uporaba toga imena za omladinski list. Nesporno je da je to bila tradicija hrvatskih tiskovina za mlade, iako su one po strukturi, dizajnu i čitalačkoj publici dotad bile više časopisne nego novinske, ali i ideološki i svjetonazorski šarolike. Malo je poznato da se ime *Polet* prvi puta pojavilo još međuratne 1940. kao „list hrvatskih đaka“ u Banovini Hrvatskoj, a izdavala ga je Hrvatska pedagoška izdavačka zadruga⁴³. Pokušaj tiskanja svoje verzije *Poleta*, kao „hrvatskog polumjesečnog slikovnog časopisa“⁴⁴, zabilježen je i u NDH, no izašla su samo dva broja.

Polet, međutim, u tri koncepta počinje redovno izlaziti u poslijeratnoj federalnoj Hrvatskoj, na što se i naslanja projekt RK SSOH. Prvotno je to glasilo bilo usmjereno na učeničko literarno stvaralaštvo⁴⁵, što je usporedivo sa spomenutim pokušajem iz banovinskog razdoblja. Takav *Polet* nije ostavio osobiti medijski trag, jer mu koncept, popraćen i iznimno restriktivnim shvaćanjem medijskih sloboda, nije omogućavao suočavanje s društvenom zbiljom mlade generacije, niti informativnost, što je onemogućavalo i svaki oblik komercijalizacije.

Značajni je iskorak uslijedio u razdoblju od studenoga 1963. do lipnja 1966. *Polet* tada postaje „mjesečnik mladih za kulturu, umjetnost i društvena pitanja“. Glavni mu je urednik bio Nikola Vončina. Kao nakladnik lista pojavio se Centralni komitet Saveza omladine Hrvatske. U te tri godine objavljeno je 28 brojeva.

Daleko je važniji, ipak, *Polet* iz razdoblja 1966. – 1969., s egidom „revija mladih“, koji je bio konceptualno i grafički neusporedivo zanimljiviji i provokativniji, postavši nezamjenjivi dio šezdesetosmaških društvenih gibanja i oblikovanja urbanog kulturnog identiteta mladih⁴⁶.

⁴³ Od siječnja do svibnja 1940. izašlo je samo šest brojeva, od čega posljednji kao dvobroj. U katalogu NSK u Zagrebu navodi se samo odgovorni urednik toga mjesečnika Kamilo Bresler.

⁴⁴ Jedina dva broja tiskana su 15. rujna i 1. listopada 1941., a kao nakladnik navodi se zagrebački dnevni list *Hrvatski narod*. Glavni urednik bio je Zvonimir Vukelić.

⁴⁵ U zaglavlju je stajalo da je to „srednjoškolski list za književnost, nauku i umjetnost“. Počinje izlaziti 1953., a s istom se uređivačkom politikom održao do 1963. godine. U mjesečnom ga je ritmu izdavalo Udruženje nastavnika i profesora srednjih škola Hrvatske. Prvi je glavni urednik bio Ivo Sarajčić, kojega 1956. zamjenjuje Antica Antoš, a 1960. tu dužnost preuzima Karmen Milačić.

⁴⁶ Centralni komitet Saveza omladine Hrvatske i tu se pojavljuje kao izdavač. Interesantno je da je bio i jednaki broj izdanja – 28, ali su neki tiskani i kao trobroji. Prvi je broj objavljen u listopadu 1966., a posljednji je bio datiran siječanj-veljača-ožujak 1969. Da bi se naglasio kontinuitet omladinskog izdavaštva, uz prvo godište njegova izlaženja u zagradi je navedeno i 14. godište, tako da je se *Polet* od 1953. sustavno pojavljivao punih 16

Glavni i odgovorni urednik bio je Pero Pletikosa. No, za identitet lista bio je ključan urednik Darko Stuparić, koji je od ožujka 1967. preuzeo i dužnost glavnog urednika, dok je Pletikosa ostao odgovorni urednik. Inovativno je grafičko oblikovanje, pogotovo u okolnostima u kojima su tiskarske mogućnosti za kvalitetnu reprodukciju fotografija bile limitirane, u maniri *pop arta* realizirao Zoran Pavlović.

U redakciji Pletikosa – Stuparićevog *Polet*a bila su mnoga ugledna imena sa zagrebačke i najšire hrvatske intelektualne scene, od Branka Bošnjaka, Branka Caratana, Žarka Puhovskog, Vjekoslava Mikecina, Jovana Mirića, Srđana Vrcana, Darka Bekića, Srećka Lipovčana pa do Tomislava Kurelca, Ante Peterlića, Petra Krelje, Ranka Munitića, Zorana Tadića, Sonje Manojlović, Željka Sabola, Alojza Majetića, Zvonimira Baloga, Darka Gašparovića, Vlade Mađarevića, Petra Selema, Laze Goluže i kasnijeg političkog emigranta Zlatka Markusa, koji je spadao među najproduktivnije autore. *Polet* je bio i omiljeni prostor za razmjenu misli i književnika, znanstvenika i fenomenologa iz drugih dijelova Jugoslavije, poput Pere Zupca, Nebojše Popova, Bogdana Tirnanića i Dimitrija Rupela, koji je ušao i u njegovo uredništvo. Nemali je prostor bio rezerviran i za prevođenje mnogih eminentnih stranih autora. Tekstove su u reviji objavljivala i dva tada najambicioznija i ideološki sve sukobljenija hrvatska političara, Miko Tripalo i Stipe Šuvar.

Smisao je pokretanja tog naglašeno kulturološkog i estetiziranog projekta, u kojem je jedino praćenje inozemnih modnih trendova spadalo u laganije sadržaje, bio sadržan u nepotpisanom redakcijskom uvodniku prvoga broja: „Neophodno je omogućiti slobodno i nikakvim koterijskim razlozima neometano stvarno nadmetanje i formuliranje mišljenja, neophodno je atmosferu osloboditi zakulisnih borbi za fotelje i vlast, onog tihog korumpiranja mladog čovjeka-stvaraoca kako se u ovakovoj situaciji gotovo svakodnevno vrši.“ Takve su poruke stilom i jezikom bile teško razumljive mlađem čitateljstvu, ali je *Polet* zato bio prestižni medij za zahtjevniju publiku. Režimski dnevnik *Borba* optužio ga je za „ekskluzivnost“⁴⁷, što je bio jedan od oblika ideološke nepodobnosti, da bi posebno bilo apostrofirano *Poletovo* pisanje o

godina. Indikativno je da je u Hrvatskoj u socijalističkom razdoblju povremeno izlazilo još nekoliko školskih listova koji su nosili ime *Polet*, primjerice u Rijeci, Slavonskom Brodu i Križevcima. Objašnjenje tog fenomena zacijelo je vezano uz ideološku frazeologiju samoupravnog socijalizma, temeljenu na stalnom verbalnom zaklinjanju u mladu generaciju.

⁴⁷ *Poletovo* uredništvo u broju 14 iz prosinca 1967. na stranici 5 odgovara na napad *Borbina* zagrebačkog kroničara Ive Družijanića.

„seksualnoj revoluciji i strip-pornografiji“. U toj je polemici navedeno da je *Polet* imao prosječnu tiskanu nakladu od 10 tisuća primjeraka⁴⁸, bez navođenja broja prodanih primjeraka, a takve su brojke bile godinama gornja granica za *Omladinski tjednik*, *Studentski list* i ostale omladinske listove. Političke su prozivke, sudeći po uredničkim reagiranjima na mahom neimenovane kritičare, bile još učestalije tijekom 1968., kad se list počinje detaljnije baviti studentskim gibanjima diljem Europe⁴⁹

„Revija mladih“ je posebna i po tome što je o svojoj programskoj orijentaciji i uređivanju revije javno progovorila tek u svojem 20. broju u lipnju burne 1968. godine. Bit je opsežnog redakcijskog teksta, po intonaciji i ciljevima tipičnog za filozofiju zapadnoeuropske „nove ljevice“, zasnovanu na svakovrsnom širenju prostora sloboda, ali i uz pozivanje na pojedine članke Ustava SFRJ, bila u naglašavanju kako je uloga omladinskog tiska da „misaono formira i podiže na jedan intelektualno viši nivo određenu grupu“, čiji je zadatak „izgrađivanje kulturne i idejne strukture mladog socijalističkog društva; da bude javna tribina za stanovišta mladih, za borbu mišljenja“. Štoviše, *Polet* je zamišljen kao „područje za konkretnu, otvorenu, odgovornu i beskompromisnu kritiku svega postojećeg“ i poticanja na „hrabrost za dijalog ... u ime nove generacije“ te su protiv svakog „ideologiziranja stvarnosti“, „protiv konformizma“, „protiv brojnih i raznolikih autoriteta“, kao i „protiv svih oblika protekcije i mita“. Zaključak je tog ambiciozno zamišljenog programskog teksta da je „kritika velik duhovni motor progresa društva i kulture“ i da se samo takva kritika „bori protiv mistifikacija i maskiranja istine“. Iz toga je proizlazila *Poletova* potreba „provociranja mladih“, kako bi se napokon pokrenuli za ostvarivanje svojih prava i ciljeva.

Novoljevičarska kritika, naslonjena na stavove karizmatskog Herberta Marcusea i Frankfurtske škole, koju je često programatski nudilo uredništvo okupljeno oko Stuparića i Pletikose, nije mogla naići na pozitivnu reakciju partijskih struktura, budući da su one desetljećima imale monopol na određivanje prostora prava i sloboda. Nakon toga teksta izašlo je samo pet brojeva *Poleta*.

⁴⁸ U broju 1 *Poleta* kao „tjednih novina SSOH“, objavljenom 27. listopada 1976., str. 3, u tekstu Mirjane Grbac o *poletovskoj* tradiciji navodi se da je Stuparićevo i Pletikosino „glasilo mladih“ imalo nakladu „7 do 8 tisuća“ primjeraka, dok su ostala tadašnja omladinska glasila dosegala zanemarivih „800 do 1000 primjeraka“. Autorica ne objašnjava otkud joj podaci o nakladama, no iz konteksta se može zaključiti da ih je prikupila u razgovorima s pojedinim članovima tih uredništava.

⁴⁹ Tipičan je primjer *Polet* broj 19 iz svibnja 1968., u kojem je objavljen i opširni podlistak „Gnjeveno studentsko proljeće“.

U posljednjem⁵⁰ se broju, kojemu je prethodila tromjesečna stanka, uredništvo oprostilo od čitatelja, uputivši pritom i nekoliko oštrih primjedbi na račun središnjeg omladinskog foruma kao izdavača: „U trenutku kada se jedna generacija (prvenstveno predstavljena u uredništvu) oprašta od *Poleta* morali bismo opisati sve okolnosti koje su dovele do tog rastanka, a za koje se ne može reći da su bile normalne. O tome najbolje svjedoči i šutnja časopisa kroz posljednja tri mjeseca, za koju uredništvo ne snosi krivicu. No, ne valja ovom prilikom iznositi sve nekorektnosti koje su od strane izdavača učinjene prema uredništvu; one još ništa ne kazuju o valjanosti izdavačevih zamisli o daljnjoj naravi *Poleta*, a još manje o vrijednosti buduće njegove redakcije. (...) No uza sve to grupa mladih kulturnih radnika koja je dosada uređivala *Polet* smatra da ima pravo na svoj način proslijediti neka svoja – dosad jasno naznačena – kritička usmjerenja, koja zbog nove naravi *Poleta*, a i zbog novog sastava redakcije, najvjerojatnije neće moći biti u budućem *Poletu* promicana na onaj način na koji je to činila i težila učiniti dosadašnja redakcija.“

Iz oprostajne se poruke javnosti lako zaključuje da je do smjene došlo zbog nespremnosti uredništva da se odrekne svoje autorske samostalnosti i kritičkog pogleda na hrvatsko i jugoslavensko društvo, posebno na preispitivanje njegovih stvaralačkih dosega i vrijednosti, kao i dominantne dogmatske i birokratske svijesti. Samodopadnoj političkoj vrhuški nije trebalo ogledalo, još manje korektiv iz mlađih intelektualnih krugova. *Poletovo* uredništvo nije, međutim, moglo vjerovati da njegovim kolektivnim odlaskom zapravo i nestaje toga glasila, odnosno da priča o tome kako bi nova redakcija koja bi se odmaknula od revijalnog pristupa i dosljednije okrenula časopisnoj koncepciji, kako je to očito proizlazilo iz razgovora s Centralnom komitetu SOH-a, nema realne osnove. Do nastavka izlaženja *Poleta*, ali na sasvim drugačijoj konceptualnoj i kadrovskoj osnovi, čekalo se punih sedam i pol godina.

Polet iz razdoblja 1966. – 1969. po raznim je kriterijima, posebno inovativnošću i kritičkom analizom socijalističkog samoupravnog modela, bio reprezentativno glasilo svoga razdoblja. Objavljivati u njemu bila je svojevrsna privilegija i potvrda priznatog autorskog statusa, kojem ponekad nisu odoljeli ni tadašnji politički dužnosnici. Time su dokazivali svoj intelektualni potencijal, iako su po poslu koji su obavljali bili ona „druga strana“, čiji je cilj poslovično bio kontroliranje i ograničavanje kritičkog razmišljanja.

⁵⁰ Broj 25/26/27 od siječnja, veljače i ožujka 1969. – „Riječ uredništva“

Iz svega toga proizlaze, međutim, i temeljne kontroverze, pa i slabosti, Stuparićevog i Pletikosinog *Polet*. U često ponavljanoj opreci omladinskih medija kao listova „za mlade“, uglavnom iz ranijeg razdoblja komunističke vladavine, i listova „mladih za mlade“, mahom iz posljednja dva desetljeća toga modela, koncept „revije mladih“ nije bio ni jedno ni drugo. To je bio treći model, puno rjeđi, gdje mlađi autori, iako u zanatskom i stručnom smislu već dokazani i afirmirani, pišu za publiku koja u osnovi nije omladinskog uzrasta. Pojednostavljeno rečeno, bio bi to svojevrsni model „mladih za starije“, u čemu je bilo daleko važnije da su i jedni i drugi intelektualci, i to lijeve orijentacije. Kako je taj krug ograničen, revijalni *Polet* nije mogao napraviti tiražne prodore. To u logici funkcioniranja komunističkog sustava, kako je i hrvatski primjer pokazao, tiskovinama s političkim ili politiziranim sadržajem nije ni mudar pokušaj, jer jednostranačkoj vlasti ukazuje na veći stupanj demokratizacije nego što ga je sama u mogućnosti „probaviti“ i držati u željenim okvirima.

Ako se uzme u obzir da je revijalni pristup, što zbog skupljeg tiska, što zbog većeg broja kvalitetnih autora, bio i financijski prilično zahtjevan, moglo se očekivati da će Centralni komitet SOH-a iskoristiti i taj argument da bi redakciju prisilio na naizgled dobrovoljni odlazak. Nova nikad nije formirana, iako se u ozračju nastupajućeg Hrvatskog proljeća stvarala mogućnost za razne izdavačke projekte, koji su bili posljedica i liberalizacije medijskog prostora. Čini se da je u razdoblju naglog otvaranja tema od republičkog i nacionalnog interesa *Polet* imao preteški šezdesetosmaški pečat.

Indikativno je da je u Hrvatskoj u socijalističkom razdoblju povremeno izlazilo još nekoliko školskih listova koji su nosili ime *Polet*, primjerice u Rijeci, Slavanskom Brodu i Križevcima. Objašnjenje tog fenomena zacijelo je vezano uz ideološku frazeologiju samoupravnog socijalizma, temeljenu na stalnom verbalnom zaklinjanju u mladu generaciju. Imena tiskovina naprosto su morala zračiti nekim optimizmom i entuzijazmom.

Pitanje je, ipak, zašto je omladinski list u čije se stvaranje krenulo sredinom 1970-ih godina iz takve ideološki uvjetovane frazeologije uzeo baš ime *Polet*? Preciznijeg odgovora nema u arhivskom fondu RK SSOH, a još je indikativnije da tu dilemu, možda i zbog protoka gotovo četiri desetljeća od tih zbivanja, nisu razriješili ni sudionici pripremnih sastanaka u omladinskim forumima. Izvjesno je da su se u tim razgovorima spominjale razne opcije, od kojih niti jedna nije imala najširu podršku, ali je isto tako uočljivo da se pitanje imena nije smatralo presudnim. U takvoj je situaciji, makar to zacijelo nikome nije bio izbor „pod svaku

cijenu“, prevagnula oportuna logika o „nastavku tradicije“⁵¹ iz 1950-ih i 1960-ih godina. Tome je zacijelo pridonio i respekt koji je u javnosti, pogotovo zbog principijelnog odstupa cijelog uredništva, imao tadašnji *Polet*. Osim što list u nastajanju nije imao svog „oca“, nitko se nije zamario ni činjenicom da ono što se namjerava napraviti neće imati puno dodirnih točaka s ranijim *Poletima*.

2.1.4. Usvajanje koncepta i pripreme za nulti broj *Poleta*

Očekivalo se da bi *Polet* mogao početi s izlaženjem već početkom 1976., kako je to sekretar Josip Čondić u listopadu 1975. najavio na proširenoj sjednici Predsjedništva RK SSOH. No, ta se tema na dnevnome redu⁵² Predsjedništva RK SSOH našla tek 24. svibnja 1976., što je proizlazilo iz daljnjih pregovora s Izvršnim vijećem, ali i Saborom, kako bi sredstva za sufinanciranje projekta mogla biti predviđena u republičkom proračunu za tekuću godinu. Ti su pregovori, kako je napomenuto, uspješni i tako je novi projekt „stekao osnovne financijske uvjete za pokretanje (lista – op. a) u drugoj polovici 1976.“ Još nisu, međutim, „pronađene odgovarajuće prostorije za uredništvo, što će biti nužno riješiti“. Ta je privremenost poduze potrajala, jer su osigurane tek dvije prostorije od ukupno samo 30-ak četvornih metara u Opatičkoj 10, gotovo bez ikakve tehničke opreme. U tom su skučenom prostoru bile smještene i ostale djelatnosti i stručne službe CDD-a.

Rasprava oko koncepcije bila je temeljena na „Smjernicama informativne i nakladne djelatnosti SSOH“, pripremljene krajem 1974., koju je CDD dodatno razrađivao, što je bilo vidljivo i u zahtjevu za sufinanciranje poslanom Izvršnom vijeću. Konkretnije rečeno, informativna i izdavačka djelatnost morale su biti „nerazdvojni dio, integralni element i jedan od nosilaca (...) politike SKH i SSOH“. U prvom je planu, dakle, opet bio omladinski aktivizam. Naglašavao se, ipak, nužni pomak od revijalno-časopisnog koncepta prijašnjih *Poleta* prema informativnom, budući da se u novim okolnostima traže listovi koji „moraju otvarati prema javnosti radne i životne prostore mladih, otvarati njihove probleme, akcije, uspjehe i neuspjehe i uključivati ih, hrabro i polemički, u stalnu javnu komunikaciju, s jasnom političkom i žurnalističkom tendencijom, ali istodobno stvarajući klimu za trezveno

⁵¹ Izjava Mladena Grbića autoru od 2. prosinca 2013.

⁵² O pokretanju lista govorilo se unutar točke „Izveštaj CDD-a SSOH o poslovanju u 1975. godini“. HR HDA, Fond 1231-5, kutija 438.

rezoniranje o problemima. (...) Istodobno, ovi listovi moraju stvarati naviku kod mladih da javno reagiraju na opće društvene probleme, pojave i stavove koji se u javnosti pojavljuju. Pri tom se stalno mora voditi računa o ostvarivanju jedne dugoročne socijalističke politike u obogaćivanju našeg društva... novim materijalnim, kulturnim i znanstvenim vrijednostima.“⁵³ Iz toga je izvučen zaključak o potrebi „permanentnog stvaranja jednog socijalističkog mnijenja u svakoj sredini“.

Dag Strpić, direktor Centra, naglasio je da su riješene i dvojbe oko broja stranica i naklade budućeg *Poleta*, prisutne u navedenom dopisu Izvršnom vijeću. Potvrđen je praktični format A3, identičan tiražno najuspješnijem *Večernjem listu*, na 24 stranice u tiskanoj nakladi od 30 tisuća primjeraka, iako bi „optimalna tiraža bila oko 50 tisuća primjeraka“. Odmah je napomenuto da će zbog štednje biti korišten jeftini tiskarski papir, što će bitno utjecati na kvalitetu fotografija, pa će naglasak biti na ilustracijama i karikaturama. Pobrojane su i rubrike koje je već definiralo uredništvo u nastajanju: „Uvodnik“, „Reagiranja“, „U pozadini vijesti“, „Četiri događaja“, „U akciji s vama“, „Iz drugih republika“, „Iz svijeta“, „Analize, kultura, znanost, razvoj“, „Sport“, vjerojatno i podlistak te kraći komentari na posljednjoj stranici. Započela je, otkrio je Strpić, i izrada probnog nultog broja. Ako ga Predsjedništvo RK SSOH prihvati, bio bi razaslan po svim omladinskim osnovnim organizacijama kao poziv na pretplatu i suradnju.

Na toj je sjednici, unatoč točnom zapažanja da su nakon 1971. brojni omladinski novinari nepotrebno „razjurenjeni“ i da je nastala „kadrovska praznina“, došlo do izražaja nerazumijevanje obima suradničke i dopisničke mreže jednog tjednog informativnog lista. Iako je Strpić napomenuo kako je za nulti broj jedva prikupljeno tridesetak suradnika, neki su članovi Predsjedništva za uspjeh tog aktivističkog projekta smatrali dovoljnim angažirati iz radnih kolektiva, obrazovnih institucija i općina barem po jednog „informatora-dopisnika“, odnosno suradnike iz postojećih školskih i lokalnih listova. Voluntarističko shvaćanje novinarskih dosega, koje je podrazumijevalo da se gotovo preko noći može stvoriti nova generacija omladinskih novinara, dovelo je i do ideje da se što prije krene s regionalnim, negdje i općinskim ili gradskim, izdanjima lista⁵⁴. Sjednica je završila stavom da se nulti broj

⁵³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 438, sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 24. svibnja 1976.

⁵⁴ O potrebi pokretanja lokalnih izdanja *Poleta* više je puta raspravljano na Predsjedništvu i drugim forumima SSOH, no ono je tek nakon godinu dana izlaženja lista proradilo samo u Puli, i to jednu sezonu.

otisne najkasnije do 15. rujna iste godine, a za glavnog i odgovornog urednika *Poleta* jednoglasno je prihvaćen Mladen Grbić⁵⁵.

To se vrlo brzo pokazalo kratkoročnim rješenjem. Grbić je u proljeće 1976. došao na Strpićev poziv⁵⁶, a u CDD-u je bio na glavnouredničkoj dužnosti zaposlen od svibnja pa do listopada iste godine. Problem je bio u tome što je Grbić već pri dolasku bio svjestan da će uskoro morati na odsluženje vojnoga roka, pa se dogovor sa Strpićem ograničavao na formiranje uredništva i početno razdoblje izlaženja lista. Kad se ispostavilo da su kadrovski i organizacijski problemi veći nego što se moglo i očekivati, Grbić nije ni pokušavao, kako je i sam priznao, odgoditi svoj odlazak, a nakon povratka iz JNA više se nije bavio novinarstvom, već isključivo svojom strukom.

Grbić se prisjeća da je prvi ozbiljni sastanak novog uredništva i odgovornih ljudi iz CDD-a održan u kasno proljeće 1976. u prostorijama gradske omladine. Od sudionika navodi Peru Kvesića, Inoslava Beškera, Vladimira Tomića, Slavena Fischera i, još srednjoškolca, Zorana Franičevića. Tu je, zacijelo koji dan prije spomenute sjednice Predsjedništva RK SSOH, prodiskutirana koncepcija i podijeljeni su konkretni zadaci u prikupljanju suradnika i osmišljavanju tematskih cjelina. Zadani rujanski rok za nulti broj ipak nije realiziran, no Grbić drži da je nemali uspjeh što je u listopadu ipak pokrenut projekt koji je, kako se naknadno ispostavilo, trajao gotovo 15 godina i bio najznačajniji u povijesti hrvatskog omladinskog tiska.

2.2. Polet u početnoj fazi izlaženja

2.2.1. List preuzima iskusni Pero Kvesić

Nulti broj *Poleta*, s egidom „tjedne novine Saveza socijalističke omladine Hrvatske“, pojavio se 11. listopada 1976. Bio je to i jedini broj koji je kao glavni urednik potpisao Mladen Grbić. Prema dogovoru, odmah poslije toga otišao je u vojsku. Iako uredništvo još nije bilo formirano, Grbić je u uvodniku napomenuo da je u realizaciji tog „probnog“ *Poleta* sudjelovalo četrdesetak suradnika. Među njima je bilo nekoliko iskusnijih autora i urednika

⁵⁵ Mladen Grbić (1950.) bio je prisutan u omladinskom novinarstvu od 1972., da bi u razdoblju 1974. – 1975. bio odgovorni urednik *Studentskog lista*. U *Polet* je došao kao apsolvant matematike i informatike.

⁵⁶ Izjava Mladena Grbića autoru od 2. prosinca 2013.

koji su došli iz *Studentskog lista*, između ostalih i Grbićev ključni suradnik Željko Belaj⁵⁷. Neki su pristigli iz netom ugašenog *Omladinskog tjednika*, pa i već više godina nepostojeće „revije mladih“ *Polet* i politički obilježenog *Tjednog lista omladine*. Najvećim se dobitkom pokazalo priključenje nekoliko talentiranih autora iz školskih listova, koji će u godinama koje slijede napraviti zavidne novinarske karijere. Ipak, barem polovina imena s liste bili su tipični medijski „prolaznici“, koji su mahom pod aktivističkim pritiskom svojih omladinskih organizacija napisali tek poneki tekst i zatim se posvetili potpuno drugačijim karijerama.

Potpuni je neuspjeh doživio i pokušaj stvaranja dopisničke mreže, jer su kontakti uspostavljeni samo u Rijeci, Puli i Zadru, a upravo je odziv s terena bio jedan od temeljnih motiva Predsjedništva RK SSOH da bi se pojavio kao osnivač i glavni financijer projekta. Kad se sve to promatra u kontekstu tvrdnje Pere Kvesića⁵⁸ kako je još 1974. od vodstva CDD bio zamoljen da izradi listu potencijalnih suradnika novog tjednika i da su tada „imenima bile napunjene tri stranice“, postalo je jasno kako je teško ekipirati list koji bi zadovoljavao najrazličitije generacijske, političke, društvene i regionalne interese. Naime, većina tih Kvesićevih potencijalnih suradnika više nije bila zainteresirana za rad u novom tjedniku.

Što se samog nultog broja tiče, bila je to tiskovina za zaborav, slična onima iz nekih ranijih razdoblja omladinskog novinarstva. U prvom su planu, prema očekivanju, bili uštogljeni i birokratskim jezikom pisani aktivistički tekstovi usmjereni na omladinsku organizaciju. Glavna je tema bila vezana uz pitanje zašto mladi članovi Saveza komunista odbijaju raditi u organizacijama SSO-a i zašto je visok stupanj nezaposlenosti mladih, što je godinama bila dominantna tema hrvatskih omladinskih medija. Objavljene su ipak reportaže, iz Siska, Požege i jedne zagrebačke radne organizacije, pisalo se i o zastojima u reformni obrazovanja, dok je na naslovnici dospjela i površno obrađena tema o višku kilograma ženske populacije. Bilo je i par tekstova iz drugih republika, kao korisni dokaz otvorenosti za jugoslavenske probleme, dok je od svjetskih tema dominirao odlazak Mao Tse-Tunga i kineske reforme, čemu su posvećene čak tri stranice.

Razumljivo je što je taj probni primjerak imao cijenu „0 dinara“, jer na kioscima ne bi imao zapaženiji rezultat, a u cijelosti je bio razaslan na adrese raznih omladinskih foruma. Tek

⁵⁷ Željko Belaj je 1974. – 1975. bio i glavni urednik *Studentskog lista*.

⁵⁸ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013.

dvije godine kasnije u jednoj je analizi rada CDD-a⁵⁹ za potrebe Predsjedništva RK SSOH obznanjeno da je nulti broj tiskan u samo 1500 primjeraka, valjda zbog pretpostavke da tako bolno „rađanje“, potencirano i aktivističkim zahtjevima, neće zainteresirati potencijalne mlade čitatelje za novi medijski proizvod. U analizi je tadašnjem vodstvu CDD-a zamjereno što je nakon nultog broja izostala i „temeljita i široka javna rasprava o koncepciji“, a i što već tada „nisu uspostavljeni kontakti ni s rukovodstvima općinskih i međuopćinskih konferencija“. Iza kulisa je situacija oko tog pilot-broja bila, dakle, još nervoznija nego što se to moglo zaključiti listanjem onoga što je otisnuto. Izvjesno je da je samo nespремnost osnivača i izdavača da priznaju još jedan poraz⁶⁰ spriječila odgodu kretanja predugo očekivanog projekta.

Brojnih je žurnalističkih nedostataka u potpunosti bio svjestan i glavni urednik Grbić koji, istine radi, nije bio ni u objektivnoj mogućnosti napraviti bitno bolji proizvod. U svom je uvodniku⁶¹ priznao da je dio tekstova objavljen iako je neaktualan, ali da je razlog tome naznačavanje tema koje je redakcija namjeravala obrađivati. Priznao je i djelomično odstupanje od predložene koncepcije o kojoj se govorilo na sjednici Predsjedništva RK SSOH, primjerice izostanak dijela rubrika koje su bile nabrojene. Kao ohrabrujuću činjenicu naveo je, ipak, da je redakcija *Poleta* „mlađa od svih redakcija omladinskih listova koji su izlazili u proteklih nekoliko godina“ te da bi bitni pomak bio kad bi se inzistiranjem na svakodnevnicu mlade generacije prekinula praksa dominacije „elitnih“ redakcija, za što je karakteristični primjer bio upravo *Polet* iz 1966. – 1969., na koji se taj novi medijski projekt simbolički naslanjao, a slične je probleme u profiliranju uredništva i okupljanju stalnih suradnika imao i *Omladinski tjednik*.

Jedno je već tada bilo sigurno: *Polet* koji bi bio zaštitni znak mlade generacije trebao je biti puno životniji, neposredniji, otvoreniji i provokativniji, a i s osjetno širim krugom inovativnih suradnika. Za to je trebao i novi glavni urednik, koji bi bio uronjen u probleme i način razmišljanja generacija koja više nije doživljavala Partiju, revoluciju i omladinsku organizaciju kao inspiraciju za vlastito djelovanje, već je vrlo kritički, često i cinički, gledala

⁵⁹ HR HDA, Fond 1231 -5, kutija 474. Riječ je o dokumentu „CDD u razdoblju između 8. i 9. kongresa SSOH (1974. – 1978.)“.

⁶⁰ Izjava Inoslava Beškera autoru od 8. prosinca 2013. godine. Bešker je kao voditelj izdavačke djelatnosti bio upućen u sve detalje novog projekta, a bio je i savjetnik direktoru CDD-a zbog svog ranijeg rada u omladinskom tisku.

⁶¹ *Polet*, nulti broj, str. 3.

na dosege i sustav ideologiziranih vrijednosti naraštaja svojih očeva. Javna je tajna bila da su se mladi u sve većoj mjeri identificirali za zapadnom medijskom kulturom, posebno glazbenom i filmskom. Takav je zaokret u razmišljanjima mladih, koji se najviše odrazio na drugačije viđenje životnih prioriteta u komunističkoj Jugoslaviji, koji se snažno osjetio 1960-ih i kulminirao 1970-ih godina, sarkastično nazvan „Coca-cola socijalizmom“⁶². Na tim će osnovama, uz kritičko preispitivanje raskoraka u teoriji i praksi proklamiranog samoupravnog socijalizma, *Polet* narednih godina postati hrvatski i jugoslavenski medijski fenomen.

Prvi je korak u tome bilo imenovanje novog glavnog urednika, koji bi od amorfne suradničke mase iz nultog broja napokon formirao redakciju koja će imati zajedničke kriterije i osmišljeni koncept rada. Izbor je logično pao na Peru Kvesića⁶³, iskusnog omladinskog novinara koji je baš na „prozi u trapericama“ zarana stekao i književničku reputaciju, proniknuvši u način razmišljanja onih kojima je *Polet* prvenstveno bio i namijenjen. Kvesić je na neki način i ranije bio predodređen da preuzme taj izdavački projekt, o čemu je još 1974. razgovarao s vodstvom Centra, no planove je promijenilo to što je 1975. iznenada otišao na studijsku godinu u SAD. Kad se tijekom proljeća 1976. vratio, Grbić je već počeo s okupljanjem redakcije i izradom koncepcije, a na nekoliko je pripremnih sastanaka i on bio prisutan.

Vjerujući u važnost projekta *Polet*, u listopadu 1976. prihvatio je Strpićev i Beškerozov poziv da preuzme dužnost glavnog i odgovornog urednika, a jedini je njegov uvjet bio da se „omladinski funkcionari ne miješaju u njegov posao“⁶⁴, što je navodno prihvaćeno bez posebnih rasprava. Usuglasili su se da *Polet*, ukoliko želi imati dugoročniju perspektivu, moraju biti „novine mladih“, a ne „glasilo organizacije“⁶⁵, kako je to uvijek sektaški tumačio barem dio omladinskog rukovodstva⁶⁶. Iako je to bilo vrijeme kad je za svako zapošljavanje i

⁶² Vučetić, Radina (2012): „Koka-kola socijalizam“, *Službeni glasnik*, Beograd.

⁶³ Pero Kvesić (1950.) bavljenje novinarstvom započeo je u srednjoškolskim danima na Radio Zagrebu, pisao je u *Plavom Vjesniku* i bio je u redakcijama *Omladinskog tjednika*, *TLO-a* i *Studentskog lista*. Književnu je karijeru 1975. započeo zapaženom prozom „Uvod u Peru K.“, čiji je izdavač bio upravo CDD. Diplomirao je sociologiju i filozofiju na Filozofskom fakultetu.

⁶⁴ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013.

⁶⁵ Izjava Inoslava Beškera autoru od 8. prosinca 2013.

⁶⁶ U svakoj raspravi vođenoj o *Poletu* na Predsjedništvu RK SSOH i drugim omladinskim forumima od nastanka pa do gašenja lista pojavljivali su se stavovi da bi organizacija trebala puno čvršće i izravnije kontrolirati list, i

uredničko imenovanje u medijima bilo vrlo poželjno članstvo u Savezu komunista, ponekad i kao presudni uvjet, Kvesić tvrdi da mu u pregovorima nitko nije postavio to pitanje⁶⁷. Formalnu odluku o preuzimanju dužnosti na dvogodišnje razdoblje, točnije do 31. prosinca 1978., uz koju je išlo i zasnivanje radnog odnosa s CDD-om, naknadno je donio osnivač, Predsjedništvo RK SSOH⁶⁸. Problem je bio u tome što je i za Kvesića bilo unaprijed jasno da će zbog godina starosti prije isteka mandata morati otići u vojsku. Ispostavilo se da je to bilo i ranije nego je i sam očekivao.

Kvesić je uvidio da među suradnicima ima i niz mladih autora koji, osim eventualnog rada u školskim listovima, nikada nisu imali neku ozbiljniju novinarsku praksu, pa ni novinarske tečajeve u političkim školama. Zaključio je, stoga, da što prije mora angažirati provjerene redaktore. Tako je ubrzo doveo Zlatka Klanca i Maria Repca, zatim i puno ambicioznijeg Ninu Pavića, od 7. broja kao urednika društva, kako je nazivana unutarnja politika, koji je također redigirao tekstove. I sam je glavni urednik osjetno više vremena trošio na rad sa suradnicima nego na pisanje vlastitih tekstova⁶⁹. Rezultat je već za koji mjesec bio doista iznenađujuće dobar: učenici i studenti koji su se dotad mogli pohvaliti pokojim uspješnim sastavkom ili seminarskim radom počeli su dobivati cijele stranice u novome tjedniku.

Prvi broj *Poleta* izašao je 27. listopada 1976., dva tjedna nakon nultoga broja, i kraj prvog godišta u zagradi mu je bilo i 17., čime se vezivao na tradiciju toga imena iz 1960-ih godina⁷⁰. Na to je upućivalo i grafičko rješenje glave lista, koje je bilo slično onom u „reviji mladih“, dapače i rad istog dizajnera Zorana Pavlovića. Prvu je godinu *Polet* izlazio srijedom, iako je i to jedna od poslovnih odluka za koju nitko nema detaljnijeg objašnjenja, osim ako je motiv

kadrovski i konceptualno, zadržavajući ga u sferi omladinskog aktivizma. O takvim tendencijama svjedoče brojni materijali sa sjednica omladinskog rukovodstva.

⁶⁷ Većina njegovih nasljednika, počevši od Ninoslava Pavića, nije imala tu privilegiju, no sve je ovisilo o okolnostima u kojima je obavljan određeni izbor, odnosno kakvo je tada bilo političko ozračje.

⁶⁸ HR HDA 1231-5, Komisija za informiranje RK SSOH, kutije 586 – 593. Izvod iz zapisnika, točka 3., sa sjednice Predsjedništva RK SSOH, održane 11. studenoga 1976.

⁶⁹ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013.

⁷⁰ *Polet* je tijekom izlaženja (pre)često na naslovnica imao krive numeracije, čime je zacijelo dokazivao i nezainteresiranost za birokratsku točnost. Zato je i neobjašnjivo zašto je za početnu godinu odabrana 1960., ni po čemu posebno karakteristična, s obzirom da su tri poslijeratne serije *Poleta* kretale 1953., 1963. i 1966. godine.

bila usporenost *Vjesnikove* prodajne mreže pa je list tek do vikenda bio dopreman i na najudaljenije kioske. Od jeseni 1977. izlaženje se preselilo na petak, da bi poslije toga bilo prebačeno na utorak. Tek se posljednjih godina vratilo na petak. Dani izlaženja nisu, međutim, imali presudnog utjecaja na rezultate prodaje, već je to određivao status koji je *Polet* u pojedinom trenutku imao u javnosti, čak i neovisno o kvaliteti konkretnih brojeva.

Kvesić je prvi broj zbog spomenutog kašnjenja u imenovanju potpisao kao v. d. glavnog urednika. Uredništvo još nije bilo formirano, tako da je, uz spomenutog dizajnera Pavlovića, grafičkog urednika Ivana Doroghyja, fotografa Danila Dučaka i lektoricu Mirjanu Roksandić, bio otisnut popis od 28 stalnih suradnika⁷¹, čak 14 manje nego u „pilotu“. Naslovnica je ponajbolje oslikavala Kvesićev pristup omladinskom novinarstvu, zasnovan na neposrednosti i isticanju autorskih osobnosti. Na njoj je, naime, ležala gola beba na koju je fotomontažom bila stavljena Kvesićeva bradata glava. Time su se simbolički izrazile „porođajne“ muke oko pojave novog tjednika.

Na naslovnici je bio otisnut i poziv na suradnju s listom koji bi trebao više nego u ijednom ranijem omladinskom projektu odražavati istinski puls mlade generacije: „*Polet* se sprema *poletjeti*: ovaj broj je tek pružanje krila spremnih za let. Kako, koliko visoko i dokle – to zavisi od vas koji ćete mu se pridružiti. (...) Javite se. Najbolje da nas osobno posjetite. (...) Ako ne možete doći – pišite. Pošaljite svoje prijedloge i primjedbe. Suradujte: javite što ste zamijetili da se zbiva oko vas, pošaljite dobar vic koji ste zadnji čuli, crtež s kojim ste zadovoljni, pitanja na koja biste željeli odgovor, odgovore onima koji vas ne pitaju za mišljenje, ideju što novo pokrenuti... *Poletu* ste potrebni. Potrebni ste mu da biste ga izgrdili ili pohvalili. Potrebni ste mu da bi postao ono što bi mogao postati - list koji će vam biti potreban.“⁷²

U tom su broju objavljeni neki od zapaženijih tekstova iz „pilota“, budući da ih zbog skromne naklade šira javnost nije dobila na uvid, dok je drugi razlog tome bilo relativno malo vremena za pripremu tema bez pravog uredništva. Bilo je to razdoblje pravog „kreativnog kaosa“⁷³, u kojem ne samo da su nedostajale pisaće mašine, fotoaparati i diktafoni, već je ozbiljnih

⁷¹ *Polet* br. 1, 27. listopada 1976., str. 3.

⁷² Isto, str. 1, tekst bez naslova i navođenja autora.

⁷³ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013.

problema bilo i s korištenjem telefonskih linija, dok je osnivač uporno tražio stvaranje suradničke i dopisničke mreže kakve tada nisu imala ni najtiražnija *Vjesnikova* izdanja. Dojam je bio da se isti problemi promatraju iz dva potpuno oprečna i nepomirljiva ugla.

Nesporno je, međutim, da je Kvesićev prvijenac bio osjetno življi, interesantniji i informativniji od nultoga broja. Od novinarskih žanrova, pogotovo u brojevima koji su tek slijedili, ključnu ulogu dobivaju reportažne forme, dakle uvid, često i naturalistički, u životnu stvarnost samoupravne Hrvatske. Jednaku su pozornost plijenili i otvoreni, neublaženi razgovori s mladima nejasnih perspektiva, kao i provokativni politički komentari, ironični opisi ličnosti iz javnog života, kozerije s ideologiziranih skupova i patetičnih manifestacija, humorni zapisi o svakodnevnici i, što je bilo još važnije, uočljivi pokušaji izbjegavanja svake protokolarnosti. Pokazalo se da takav projekt, uz mnogo truda i ulaganja, ima budućnost, ali nitko nije mogao očekivati da će trebati oko dvije godine da to donese i neke opipljive rezultate vezane uz poslovanje i nakladu.

2.2.2. Tiskara presudno određuje *Poletov* izgled, dijelom i koncept

Nulti je broj *Poleta* otisnut u Varteksovoj tiskari u Varaždinu. Tehnička mu kvaliteta nije bila osobita, tako da je razumljiva bila odluka da se od prvoga broja tiskanje prebaci u Novinsko-revijalnu tiskaru zagrebačkog *Vjesnika*. Uredništvo ni tu nije bilo zadovoljno uslugama, jer su prioritet u rokovima, a i kvalitetnije tiskarske strojeve, imala *Vjesnikova* brojna matična izdanja. Pokušaj treće sreće bio je odlazak u manju IBG – Tiskaru Zagreb u Preradovićevoj ulici 21, gdje se *Polet* tiskao do 1978., u čemu je i cijena usluga odigrala svoju ulogu. Ozbiljnijeg kvalitativnog pomaka nije bilo, ali su bili povoljniji i fleksibilniji rokovi tiskanja, što za neiskusno uredništvo nije bilo nimalo zanemarivo⁷⁴.

Osnovni je tehnički problem bio u tome što je tisak bio olovni, „gutenbergovski“, koji je ozbiljno kočio originalnije grafičke ideje⁷⁵. Tiskalo se uz pomoć olovnih ploča, dok su se za fotografije i ilustracije izrađivali posebni klišeji, koji su morali u obradu prije slaganja

⁷⁴ U tiskari u Preradovićevoj ulici tiskalo se zagrebačko latinično izdanje *Borbe*, beogradskog dnevnog lista financiranog iz saveznog proračuna. *Borba* je bila i vlasnik te tiskare. No, među korisnicima tiskare bio je i *Glas koncila*, najveći ideološki suparnik prorežimskih tiskovina.

⁷⁵ Izjava Ivana Doroghyja autoru od 16. prosinca 2013.

tekstova. Odbačeni ili iznova rađeni klišeji bitno su povećavali troškove. Još je nezgodnije bilo da se klišeje nije moglo prilagođavati potrebama tekstova. Ipak, najveći je problem bila nedovoljna kvaliteta otiska, makar je on godinama bio crno-bijeli, s dodatnom bojom na naslovnici. Fotografije su prečesto i zbog jeftinog papira postajale crne mrlje s teško raspoznatljivim licima i pozadinom, ili je dominiralo sivilo, zbog čega ni najuspjelije novinske fotografije nisu djelovale atraktivno. Grafička je redakcija, stoga, uporno upozoravala uredništvo da odustaje od vizualnih finesa i da izbjegava rješenja u kojima bi fotografije pokrivala znatniji dio stranice.

Tehnička su ograničenja u doslovnom smislu odredila i prvotni *Poletov* koncept. Ideja da fotografija zbog svoje dokumentarnosti, često i ekspresivnosti, bude ravnopravna s tekstovima nije se pokazala realnom. Posljedica je toga bila da je *Polet*, koji je kasnije afirmirao cijelu generaciju vrsnih fotografa i nametnuo nove fotografske standarde, u tom početnom razdoblju imao samo jednog stalnog fotoreportera, svog urednika Danila Dučaka.

Puno su se efektnijima doimale ilustracije i stripovi, koji su iz broja u broj bili sve dominantniji, a postupno je rasla i njihova kvaliteta. Za takva je rješenja presudan bio Mirko Ilić, koji je svoje početno ilustratorsko i stripovsko iskustvo stjecao još u *Omladinskom tjedniku*, uz nedvosmislenu Kvesićevu podršku. Ilić je u nekoliko mjeseci okupio grupu talentiranih mladih strip-crtača koju je nazvao *Novi kvadrat*, osiguravajući kao urednik njihovim radovima sve veći novinski prostor, a isti je trend nastavljen i nakon Kvesićeva odlaska. U grupi su isprva bili Radovan Devlić, Ninoslav Kunc i Joško Marušić, da bi se ubrzo priključili Igor Kordej, Milan Trenc, Krešimir Zimonić, Emir Mešić, Nikola Konstantinović, Boro Ivandić i još pokojni autor.

Njihove crnohumorne ilustracije i avangardni stripovi postali su nedosegnuti standardi za ostali omladinski tisak, iako je i tu zbog različitih stripovskih formata bilo ozbiljnijih tehničkih nezgrapnosti. O kreativnom potencijalu članova i suradnika *Novog kvadrata* dovoljno govori to što su neki od njih, ponajprije Ilić i Kordej kasnije postali neupitni dio svjetske ilustratorske i stripovske elite, sa stalnim angažmanom u američkim i zapadnoeuropskim izdavačkim kućama, po Trencovoj je slikovnici snimljen i hollywoodski blockbuster „Noć u muzeju“, dok su drugi, primjerice Marušić i Zimonić, velika imena u domeni animiranog filma.

2.2.3. Politizacija svakodnevnice kao temelj lista „mladih za mlade“

Jedna je spoznaja, uočljiva već u prvome broju, još od Kvesićeva dolaska bila presudna za postupni rast i jačanje *Poleta*. Osnovno je bilo, u čemu se u svojim naknadnim razmišljanjima slažu i sudionici glavnine tih zbivanja da se list održao jer veći dio svoga izlaženja nije imao definiranu političku platformu, niti deklarirane političke mentore⁷⁶. List nije težio izravnim političkim provokacijama i disidentstvu, koliko god su takva tumačenja popularna nakon promjena državnog i društvenog sustava. *Polet* je, prihvaćajući aktivističke zahtjeve koji su mu se nametali, u osnovi bio na liniji vladajuće SKH. Na njegovim stranicama nalazimo formalno, a samo u razdoblju 1983.–1985. strasno, zaklinjanje u vrline revolucije i samoupravnog socijalizma. Većina ga je *poletovaca* smatrala sustavom čija socijalna rješenja imaju neke prednosti u odnosu na kapitalistički „diktat tržišta“, koji dovodi do „socijalnog darvinizma“. Nedvosmislene su bile i usporedbe s realsocijalizmom istočnoga bloka, koji je zbog svoje okoštalosti, dogmatizma i izrazito niske razine ljudskih prava i političkih sloboda u listu označavan kao potpuno neprihvatljiv, pa i opasan po stabilnost međunarodnog poretka.

Polet nije bježao od tada sveprisutne frazeologije „bratstva, jedinstva i zajedništva“, očuvanja „revolucionarnih tekovina“, neupitnosti federalnog ustroja i nedodirljivosti Josipa Broza Tita kao „najvećeg sina jugoslavenskih naroda i narodnosti“, uz obljetnice uzdižući i druge partijske lidere. Jugoslavenski je okvir, posebno 1980-ih godina, smatrao i svojim poželjnim tržišnim prostorom. Pojednostavljeno rečeno, u *Poletu* nikada nisu tiskane otvorene antirežimske poruke. Istodobno, iz gotovo svake analize, komentara, intervjua i reportaže proizlazilo je da sustav naprosto ne funkcionira, da je sve rigidniji, da u svim domenama sputava kreativnost i da su nužni veliki zaokreti, koji nisu nužno ograničeni na okvire koje je tada nudio samoupravni model⁷⁷.

Poletovi se urednici i novinari, opet uz spomenuti dvogodišnji izuzetak, nisu izravnije uplitali ni u česta frakcijska i osobna sukobljavanja u republičkoj i zagrebačkoj Partiji, s odjecima i u onoj saveznoj, koja su povremeno dosegala razmjere kakvi su tipični za međustranačka

⁷⁶ Očitovanje Mladena Grbića, Inoslava Beškera, Pere Kvesića, Ivana Doroghyja, Ninoslava Pavića, Željka Ivanjeka, Ratka Boškovića, Miodraga Šajatovića, Ivana Cice Kustića, Ivica Grčara, Zorana Simića i Ivica Buljana na pitanje autora o političkoj profilaciji lista. Od toga radikalno odstupa samo dvogodišnje razdoblje kada je glavni urednik bio Mladen Babun.

⁷⁷ Šire o tome u Željko Krušelj: „Izgubljena vjerodostojnost: medijski apsurdni totalitarne, autokratske i demokratske Hrvatske“, *In medias res*, br. 4, Zagreb, 2014., str. 524-539.

trvenja u demokratskim sustavima. List, ukratko, sve do otvorenog sraza Stipe Šuvara i Mike Špiljaka sredinom 1980-ih godina nije bio poligon za politička razračunavanja. Zahvaljujući tome, njegovi protivnici u političkim forumima nisu pod svaku cijenu išli na gušenje lista, već su povremenim prozivkama inicirali određene kadrovske rošade. *Poletovci*, drugim riječima, nisu davali otvorene povode za poteze koji bi partijskoj i omladinskoj hijerarhiji opravdavali „čišćenje“ medijske pozornice, što je bilo jako bitno u situaciji kada je postalo sve važnije da političari u javnosti iskazuju demokratski senzibilitet i veću razinu tolerantnosti⁷⁸.

Čvrstorukaški je pristup, na njihovu sreću, od druge polovice 1970-ih godina naglo gubio na popularnosti i mediji više nisu mogli biti pod kontrolom kakvu je u prvoj polovici toga desetljeća omogućio obračun s Hrvatskim proljećem. Nazvati nekog političara cenzorom, čak i birokratom, postajalo je uvredljivo, za javnost i dokaz da se dotični ne uklapa u nove trendove. Sve su učestaliji bili primjeri da se političari dodvoravaju medijima⁷⁹, kao i da za svoj dobar imidž „ispod stola“ daju informacije o svojim konkurentima i aferama koje su se pokušavale zataškati.

Nije to značilo da je *Polet*, bježeći od dnevnopolitičkih izazova, zapravo težio depolitizaciji. Upravo suprotno tome, taj je tjednik još od Kvesićeva mandata donosio i potpuni zaokret u shvaćanju i metodama političkog djelovanja. Umjesto uobičajenog političkog parolašenja, mahom u obliku ideoloških i dnevnopolitičkih nadmetanja, prevladala je bitka, prepuna mladenačkih strasti, za dignitet svakodnevnice, za pravo mladih da sami kroje svoju sudbinu i da određuju svoje interese i prioritete i da se klanjaju nekim svojim (anti)junacima. Brojni su čitatelji dobro uočavali kako je upravo *Polet* od rocka, literature, filma, kazališta, sporta, pa i naizgled banalnog „muvinga“ po kafićima i omladinskim klubovima, stvarao politiku, oslobođenu ideoloških autoriteta.

⁷⁸ U povodu 400. broja, objavljenog 16. prosinca 1988., Ninoslav Pavić se u prigodnoj kolumni osvrnuo na činjenicu da je *Polet* specifičan i po tome što je bio možda i jedini omladinski list s višegodišnjim izlaženjem čiji ni jedan broj nikada nije trajno zabranjen, iako je doživio bezbroj skandala i političkih osuda. On drži da je to bio rezultat drugačijeg shvaćanja političkog djelovanja.

⁷⁹ Novi pristup medijima u praksi je demonstrirala već proljećarska garnitura, a posebno je važno bilo da su pokazali kako novinari koji ne rade po partijskom diktatu ne moraju biti žrtve represivnog sustava. Takav stil od druge polovice 1970-ih godina prihvaća i dio mlađih političara, poput Ivica Račana i Ive Družića, pa i Stipe Šuvara, kojima nije cilj djelovati autoritetom funkcija, već snagom argumenata koji sami po sebi privlače novinarsku pozornost.

Politički je stav, dakle, bio i ne baviti se izravnije politikom. Novi politički senzibilitet u potpunosti je natkrilio onaj institucionalni, koji je počeo pokazivati i simptome predimenzioniranosti i sklerotičnosti. Razumljivo je, stoga, da je deideologizacija politike naposljetku, pogotovo u drugoj polovici 1980-ih godina, dovela i do sustavne estradizacije politike, lišene svakog emocionalnog naboja⁸⁰, često i svjesno ironizirane i marginalizirane.

Što je, pak, značila ta politizacija svakodnevnice, prepuna i emocionalnog naboja, u prvom je broju vizionarski oslikala kolumna Vlatka Frasa, srednjoškolca koji se ubrzo prometnuo u jednu od ikona hrvatskog omladinskog novinarstva. Fras se s naglašenim emocijama suprotstavio praksi omladinskih glasila da, konceptualno, stilski i po vrijednosnim sudovima, nastoje što više sličiti etabliranim tiskovinama, pritom ignorirajući stvarne generacijske probleme: „Zar je ova generacija toliko zadovoljna kad govori samo protiv nekih opće poznatih nepravilnosti i gluposti? Zašto se otrcane informacije i provjereni stavovi pretpostavljaju kritičkoj analizi? Najvjerojatnije zato jer se tim novinarskim sportom bavi isti tip ljudi. Potaknuti peticama ih hrvatskih školskih zadaća, te prepotencijom iza koje se obično skriva vrlo nedostatno znanje, ti pozeri odjeveni u tinejdžerske modele elitističke kulture šeću po manekenskoj pisti vlastite taštine ne opažajući da ih nitko živ ne šljivi. Mladi intelektualci-*poletarci* svojim starmalim blebetanjem tako još više ogađuju čitanje novina svojim ovozemaljskim kolegama.“⁸¹

Frasov je odgovor na pitanje „zašto je tome tako“ s pravom postao svojevrsnim manifestom *Poletove* škole promišljanja generacijske stvarnosti i pisanja koje ruši postojeće tabue u rigidnom i autorski nepoticajnom sustavu koji ih je okruživao: „Zato jer ih je strah. Dečke je strah da će netko, ne daj bože, pomisliti da se iza visokoparnih, veleučениh sve-znam stavova krije nadobudni bubuljičavi pubertetlija. Mlade novinare plaši sama pomisao i da zaigraju na kartu šašave mladosti iako im na kartu stručnosti očito slabo ide. A baš mladost svojim lucidnošću i šarmom često nadoknađuje kvalitet koji je rezultat rutine i iskustva. (...) Oponašajući odrasle, ne postaje se odrastao, a posebno ne oponašajući njihove gluposti. Uostalom, biti odrastao nije neka bog zna kakva stvar. (...) Ja želim da se omladinsko novinarstvo spusti na zemlju, te da se dočeka na vlastite noge a to znači da se počne baviti

⁸⁰ Pristup političkim temama u mandatima Zorana Simića (1985. – 1989.) i Ivica Buljana (1990.) nije se razlikovao od pisanja o bilo kojem drugom društvenom ili kulturološkom fenomenu.

⁸¹ *Polet*, br. 1, str. 3, tekst pod naslovom „Dečki se boje biti mladi“, s nadnaslovom koji je odražavao bit generacijskog shvaćanja društvene zbilje: „Pisano za one koji se ne boje“.

svim temama koje nas doista zanimaju, uzbuđuju, čine bijesnima...(...) Trebalo bi pisati onako kako se do sada bojalo: svježe, poletno, istraživački, pa makar i griješili. Koji put velika pogreška može biti daleko plodonosnija nego mali uspjeh.“

Pokazat će se da je oživotvorenje novinarskog puta na koji je ukazao programski tekst Vlatka Frasa bio pravo oruđe koje će relativno uspješno prikriti, dijelom i neutralizirati, aktivističke zadaće pred koje je redakciju *Poleta* stavljalo rukovodstvo omladinske organizacije.

Sve to zacijelo ne bi bilo dovoljno da tzv. politizacija ulice nije u listu bila praćena i istim tim uličnim govorom. Zbog neizbježne vulgarnosti i korištenja urbanog slenga taj je govor užasavao starije generacije i duboko brinuo jezične „higijeničare“, tradicionalno uznemirene stalnim hrvatsko-srpskim političkim trvenjima oko definiranja hrvatskoga književnog jezika. I u listu su povremeno objavljivana protestna pisma i izjave onih koji su bili uvjereni da *Poletovo* „kvarenje jezika“ ozbiljno ugrožava identitet i civilizacijsku razinu mlade generacije⁸². S druge strane, baš je takav jezik bio jedan od temeljnih razloga prihvatanja *Poleta* kao lista u kojem se odražava gruba životna stvarnost, lišena svakog uljepšavanja i patetike. Omladinski pisac Kvesić je to najbolje razumio i od toga pristupa nije odustajao, a isti su pristup imala i gotovo sva kasnija uredništva.

2.2.4. Franičevićev i Karabatkovićev model omladinskog aktivizma

Kao iskusni novinar, Kvesić je odmah shvatio da list može „poletjeti“ samo ako u njemu doista budu dominirali mladi urednici i autori, neopterećeni zanatskim šablonama. Zato je srednjoškolca Frasa promovirao u ideologa generacije, a veliku ulogu dao je i mladom Zoranu Franičeviću, iste jeseni i dobitniku nagrade „7 sekretara SKOJ-a“ za inventivno uređivanje srednjoškolskog lista *Iskra*. Franičević je odmah postao autorom važnijih društvenih tema i reportaža, a povjereno mu je i praćenje omladinske organizacije, što je bilo ključ korektnih odnosa s osnivačem lista. Slijedilo je i Kvesićevo dovođenje još nekoliko talentiranih novinara, ponajprije Ratka Karabatkovića, koji je prva iskustva stjecao u *Omladinskom tjedniku*, no brzo je postao ponajboljim, zasigurno i najstrastvenijim, ali i najkontroverznijim reporterom u *Poletovoj* povijesti, zatim i urednikom tog najživotnijeg žanrovskog određenja.

⁸² Karakterističan je primjer pismo naslovljeno i potpisano s „dobronamjerni djed“, objavljeno u broju 9 od 24. prosinca 1976., u kojem neimenovani autor upozorava da u listu dominiraju „samo prostote, seks, sranje, pišanje“ i da se time svjesno gubi osjećaj mladih za društvene vrijednosti.

Zapažene priče iz učeničke perspektive počela je objavljivati i tinejdžerica Carmen Klein, a na isti je način započela i karijera kasnije zapaženog autora Mirka Mlakara. Važnim se pokazao i dolazak Željka Ivanjeka, koji će preuzeti kulturnu rubriku i profilirati je prema stvarnim interesima učeničke i studentske populacije, kao i Ratka Boškovića, koji se ubrzo specijalizirao za ekonomske analize te Renea Bakalovića, koji je obuhvatio najširi spektar tema od religije do kulinarstva. Kadrovska je križaljka za to početno razdoblje kompletirana i uključivanjem iskusnog Denisa Kuljiša, koji će se nakon povratka iz vojske 1978., godinu dana nakon Pavićeva preuzimanja *Poleta*, pokazati sukreatorom, u nekim segmentima i glavnim „arhitektom“, bitno drugačijeg pristupa društvenoj stvarnosti, kao i pokretačem radikalne promjene konceptualnog i vizualnog identiteta lista.

Upravo su Franičević i Karabatković⁸³ autorski, kasnije i urednički, bili najzaslužniji za postupno oblikovanje specifičnog *Poletovog* modela omladinskog aktivizma⁸⁴. Obojica su u brojnim tekstovima dokazivali da su istinski uvjereni u smisao i proklamirane ciljeve borbe za socijalističko samoupravljanje. No, upravo ih je ta „vjera u bolje sutra“ sprečavala da zatvaraju oči pred onim što se tu pokazivalo lošim i neprihvatljivim, tako da su s puno energije ukazivali na sve uočene deformacije. Zato su se svjesno sukobljavali s raznim „birokratiziranim“ partijskim i omladinskim dužnosnicima, kao i direktorima radnih organizacija i ustanova te čelnicima lokalne samouprave. Poput svih nepopravljivih idealista brojne su udarce i neugodna iznenađenja primali kao dokaz da su bili u pravu. Pritom zacijelo nisu primjećivali da se njihovi tekstovi iz broja u broj pretvaraju u neki oblik društvene crne kronike, u kojoj je sve teže pronaći i pokoji svijetli primjer. Kako idealizam uvijek završava u cinizmu, aktivistički model koji je titoističku Jugoslaviju u osnovi shvaćao kao svoj duhovni i tržišni prostor dao je jako puno argumenata onima koji su težili njenoj potpunoj negaciji.

Budući da je Franičevićev i Karabatkovićev način pisanja bio pokazni za mlade suradnike i dopisnike, list se nalazio u ambivalentnoj, često i paradoksalnoj, situaciji da istodobno bude i

⁸³ Franičević je kao novinar, urednik i naposljetku glavni urednik bio u *Poletu* do svoje smjene u prosincu 1980., a nakon povratka iz vojske ujesen 1982. kao zaposlenik CDD-a radio je nepotpisanu rubriku Musaka. Iako vidno razočaran ponašanjem omladinskog rukovodstva, Franičević je 1986. zbog potrebe sređivanja stanja u redakciji postao vrlo angažirani član Komisije za informiranje RK SSOH, kao i suradnik lista do pred kraj mandata Zorana Simića. Karabatković je ostao dosljedan svojoj aktivističkoj liniji, a uz prekide, dolaske i demonstrativne odlaske, zadržao se do 1983.

⁸⁴ Jedini im je prepoznatljivi pandan u razdoblju 1982. - 1983. bio uredničko-autorski dvojac Srđan Španović i Goran Litvan, čijim prisilnim odlaskom *Polet* i radikalno mijenja uređivačku politiku.

uporni branitelj i žestoki kritičar iste te vlasti. Dio čitatelja, ali i vladajućih struktura, nije to u potpunosti shvaćao i prihvaćao, pa su otuda učestalo dolazili brojni kontradiktorni komentari i o „režimskoj“ i o „protudržavnoj“ orijentaciji lista. Takve su se krajnosti odnosile čak i na iste tekstove.

Karakteristični je primjer već u drugome broju bio Karabatkovićev tekst „I kod vas je teško biti crn!“. Bio je to razgovor sa studentom iz Etiopije koji je studirao Zagrebu. Tema je bila nadopunjena i tekstom o metodama provođenja južnoafričkog apartheida. Na tekst je vrlo oštro reagirala redakcija *Komunist*⁸⁵, posebno zbog činjenice da u Jugoslaviji kao predvodnici Pokreta nesvrstanih, posebno zainteresiranoj za dolazak što većeg broja stranih studenata, takve teme ugrožavaju državne interese. *Komunist* je nedvosmisleno zaključio da je tu riječ o „neprihvatljivim i neargumentiranim tvrdnjama“, koje sugeriraju da tu dominiraju gotovo „rasistički mentaliteti“ i da je redakcija *Polet* primijenila „neprihvatljivo političko etiketiranje“, čime se to glasilo udaljava od mogućnosti da bude „stvarni i konstruktivni sudionik i tribina demokratske borbe mišljenja“. Pouku iz demokratskih metoda, što je bilo moguće u medijskoj zbilji jednostranačkog sustava, davao je list kojemu je jedini zadatak bio braniti partijske interese, neovisno o tome što se uistinu događa.

Iznenadujuće je, međutim, bilo to što se *Polet* nije odmah povukao „podvijena repa“, kako se to moglo očekivati, nego je partijski organ optužio za „licemjerno kritizerstvo“, čiji je smisao stavljanje u poziciju „čuvara društvene svijesti“, što slično i na „lov na vještice“. Sve je to bilo popraćeno provokativnom foto-ilustracijom na kojoj svećenik sa šibom u ruci trči za grupom gole djece, dok je ispod stavljen jednako sarkastičan potpis: „Šiba u pesti – šikara u svijesti“. Takva je nedvosmislena poruka izazvala dodatnu nervozu, tim više što odgovor nije bio potpisan, a to je značilo da iza njega stoji uredništvo. Dio čitatelja nije mogao vjerovati da dolazi vrijeme u kojem se bez metaforike i zaobilaženja može žestoko polemizirati i s glasilom SKJ-SKH. Ni tu nije bio kraj polemici, jer se na strani *Komunist* pojavljuje i *VUS* od 27. studenoga iste godine. *Vjesnik* je politički tjednik, naime, napao Josipa Čondića, sekretara Predsjedništva RK SSOH, kojemu je tih dana istekao mandat, da je osobno poticao redakciju na žestoki odgovor partijskom glasilu. Očito je da ni u zagrebačkim novinarskim

⁸⁵ Zagrebačko izdanje *Komunist* s kronologijom polemike od 3. prosinca 1976., autor Zdravko Basarić – izrezak iz *Vjesnikove* dokumentacije u HDA. *Poletov* je opširni odgovor na prvotnu prozivku *Komunist* objavljen u 4. broju od 19. studenoga 1976, str. 4.

krugovima nisu mogli vjerovati da je jedna omladinska redakcija mogla povući takav potez bez „miga“ svoga osnivača.

Da *Polet* u pojedinim političkim i medijskim krugovima nije dočekan nimalo prijateljski, vidjelo se i po pisanju beogradskog tiska. U jednom osvrtu na samom početku izlaženja⁸⁶ precizno je nabrojeno tko je sve sudjelovao u projektu pokretanja lista, odnosno na koji su način te osobe bile uključene u rad nakon Hrvatskog proljeća prokazanih omladinskih i ostalih tiskovina. *Polet* je tu smješten u kontekst protupartijskog i nacionalističkog formiranja „paralelnog centra moći“, kako su iz federalnog središta i 1971. optuživani pojedini hrvatski mediji.

Uredništvo je napokon formirano i objavljeno u 3. broju⁸⁷. Kvesiću je skinuta oznaka „v. d.“, s tim da je urednički bio i posebno zadužen za reportaže, njegov je zamjenik postao iskusni omladinski novinar Slaven Fischer, koji je ujedno bio i urednik rubrike Društvo, a izdvojen je i Zlatko Klanac kao urednik deska, paralelno i urednik sporta te grafički urednik Ivan Doroghy⁸⁸, tehnički urednik Miroslav Salopek, urednik fotografije Danilo Dučak i v. d. tajnica redakcije Slavenka Drakulić. Preostali su članovi uredništva bili Nenad Burcar, Zoran Franičević (vijesti i škole), Vlatko Fras (škole), Zlatko Krilić (kultura), Vlado Krušić (kultura) i Vesna Šegota (radni kolektivi). Od 7. se broja navodi i Ninoslav Pavić kao urednik rubrike Društvo te Mirko Ilić kao urednik ilustracija i stripa. Od 15. je broja Zlatko Klanac zamjenik glavnog urednika, dok je redaktorsku liniju kao pomoćnik urednika deska ojačao Lučano Rossa, a redaktor Mario Rebac je u međuvremenu postao i urednik rubrike Vanjska politika. Uredništvo se u 18 Kvesićevih brojeva često mijenjalo, što zbog spoznaje da je nekim od članova novinarstvo bio tek usputni hobi, što zbog dinamičkog načina rada i potrebe bavljenja generacijskim problemima bez ostatka, čemu je pomlađeni *Polet* konceptualno stremio, ali to svi nisu mogli pratiti.

⁸⁶ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013., u kojoj tvrdi da se dobro sjeća intonacije teksta s potpisom poznatog beogradskog novinara Save Dautovića, ali je u međuvremenu zagubio isječak pa ne može ustvrditi datum i je li riječ bila o *Borbi* ili *Politici*.

⁸⁷ *Polet* br. 3, 12. studeni 1976., str. 3.

⁸⁸ Još jedan primjer *Poletove* površnosti jer je tu njegovo ime navedeno fonetski (Ivan Dorogi), što može stvoriti dilemu radi li se o istoj osobi.

Traži li se sadržajno neki zajednički nazivnik za Kvesićev mandat, onda je to svakako pokušaj da *Poletovi* reporteri obidu veći dio Hrvatske, kako bi neposrednim kontaktom s „bazom“ prenijeli spoznaju da je krenuo omladinski list koji je drugačiji od dotadašnjih. U tome je u priličnoj mjeri uspio, jer je teško i pobrojati koliko su u tih nepunih pet mjeseci škola, fakulteta, najrazličitijih odgojno-obrazovnih institucija, radnih kolektiva, naselja te omladinskih klubova i domova obišli. Priče o omladinskim problemima s terena, čija je kvaliteta zbog niske razine poznavanja novinarskog zanata često bila i upitna, među mladima su stvorile uvjerenje da se nešto ipak događa i da taj list doista piše iz njihova ugla, što je bila osjetna razlika u odnosu na elitistički i paternalistički pristup većine dotadašnjih glasila.

Razlika je bila uočljiva i u novinarskom pristupu reportažnoj formi: *Poletov* je novinar u neku školu ili poduzeće dolazio izravno omladincima ili mladim radnicima da bi otvoreno govorili o problemima koji ih tište, dajući im i glavninu novinskog prostora. Tek bi usput, ponekad i odstupajući od toga pravila, pokupio i suprotstavljeno mišljenje spomenutog ravnatelja, direktora ili partijskog dužnosnika, shvaćenog kao nekakvog negativca. Ostali su mediji velikim dijelom činili suprotno, što je od samog početka stvaralo uvjerenja da je *Polet* jedini na strani mladih kao društveno najslabije, najugroženije i najranjivije skupine. Najvažnije su pozive s terena realizirali već spomenuti operativci Franičević i Karabatković, u nekim slučajevima i zajednički, ali postupno se stvara krug *Poletovih* reportera, poput Jadranka Bitenca, Stanka Ferića, Zlatka Krilića. Miodraga Šajatovića, Mirjane Grbac, Silvane Jakuš, Silvane Servatzy, Smiljane Narančić, Ljiljane Kamenski i Zrinke Vedriš.

List se, ukratko, nametao kao „nešto drugo“, kao poželjna alternativa u tumačenju svakog ekscesa i afere u koju bi na neki način bili upleteni i mladi. To je, s druge strane, neminovno vodilo i do prenamaglašavanja navodno nepovoljnog statusa mladih, no u krutom i hijerarhijski skrojenom komunističkom modelu svaka je društvena i socijalna skupina težila prepoznatljivoj institucionalnoj i medijskoj zaštiti svojih specifičnih interesa. Gotovo do mitoloških je razmjera stvarana svijest o zaobilaženju, potiskivanju, odbacivanju, ušutkivanju, čak i izrabljivanju mladih, o čemu su svjedočile brojne reportaže iz obrazovnih institucija, radnih organizacija, mjesnih zajednica i raznih okupljališta namijenjenih mladoj generaciji.

2.2.5. Bitka za traperice i socijalnu jednakost

Sukladno izloženom konceptu, *poletovci* se u početnom razdoblju nisu bavili najvažnijim društvenim temama. Svoju su prepoznatljivost temeljili na onima naizgled najbezazlenijima, ali baš takvima kakve su kod mladih stvarale emocionalne naboje. Nema boljeg primjera od slučaja „traperica jedne Sanje“⁸⁹. Ta je tema jedina bila najavljena na naslovnici, i to fotografijom stražnjeg džepa traperica, a preko njega je bila otisnuta rodoljubna „Pjesma o mojoj domovini“ Jure Kaštelana, što je priči davalo ironičnu notu. Sanji, učenici osmog razreda jedne neimenovane zagrebačke osnovne škole, razrednica je uskratila svečano primanje u omladinsku organizaciju zato što se pojavila u trapericama. Razrednica je smatrala da takav uzvišeni čin, povezan s priredbom uz Dan Republike, za djevojčice podrazumijeva „lijepo“ oblačenje, a u tome ju je poduprla i pedagoginja.

Polet je od toga napravio pravu optužnicu protiv školskoga sustava koji djeci ne dozvoljava razmišljanje vlastitom glavom i pravo na individualnost. Preko usta anketiranih učenika zatražena je promjena u, kako su tvrdili, odviše krutim i formaliziranim odnosima nastavnika i učenika, kao i pravo potonjim da slobodno raspravljaju o nastavnim i odgojnim mjerama koje smatraju neprihvatljivima. O trapericama se u narednim mjesecima polemiziralo u još par brojeva⁹⁰, ali je neprijeporno bilo da je efekt medijske „pobune“ protiv formalističkog shvaćanja učeničkih obveza imao širu javnu potporu. Koju godinu kasnije, uz pokoji provincijalni primjer, teško bi bilo naći neku novu „Sanju“ kojoj bi samo zbog mladalačkih odjevnih simbola bila zatvorena vrata SSO-a, koliko god neki omladinski dužnosnici i nadalje povezivali traperice sa „zapadnjačkom propagandom“, što je imalo odraza i na identične rasprave u drugim republikama. Paralelno s tim, problem muške duge kose, navodnog

⁸⁹ *Polet*, br. 5-6, 2. prosinca 1976., str. 3, tekst pod naslovom „Veliki – mali, kako kome pali“ autora Ratka Karabatkovića i Zlatka Krilića.

⁹⁰ *Polet*, br. 32-33, 23. rujna 1977., str. 3, tekst pod naslovom „Za jeans!“ autora Zorana Franičevića. *Poletov* je urednik polemizirao s ideologiziranim tekstom novinara Ivana Stojića iz sarajevskih *Naših dana*, koji je napao fenomen masovnog nošenja traperica. Franičević je naglasio da se „jeans nosi u cijelome svijetu“, da je „jednostavan, moderan, ležeran, slobodan, prihvatljiv, za sve jednak“ i da „naša mladež nije tako plitko politički nebulozna i glupa, kao što ti misliš, i ne kupuje strane traperice zato što voli SAD i obožava njihovu vojsku“. Polemika je nastavljena i u *Poletu* br. 35, 7. listopada 1977., str. 5, u Franičevićevu tekstu pod naslovom „Imperijalistički označene guzice“, u kojem je ismijavao Stojićevo pozivanje da se „imperijalističkim“ trapericama, svojevrsnoj podvali „klasnog neprijatelja“, pozabavi sustav „društvene samozaštite“, kao i da se ideološki neprihvatljiv pojam „jeans“ zamijeni s „teksaškim platnom“.

simbola „hipijevske dekadencije“, još je tinjao i gotovo tri godine kasnije prelomit će se upravo preko leđa tadašnje *Poletove* redakcije⁹¹.

O obaveznom novinarskom svrstavanju uz one slabije govorio je još jedan tipični slučaj, ovoga puta iz Srednjoškolskog centra u Đakovu⁹², kad je s nastave zbog šest i više negativnih ocjena udaljeno čak 38 učenika. Među njima, iako su po kriterijima tu također trebali biti, nije bilo djece političkih dužnosnika i drugih uglednika. Nisu to bili usputna „pomilovanja“, jer je direktor s te „crne liste“ bez dodatnog obrazloženja skinuo čak 55 imena. Reporter je, opet preko izjava učenika, zaključio kako učenici čiji su roditelji s rubova društva nisu ravnopravni, što je trebao biti temelj samoupravnog sustava. Na posredan je način time pozivao i na otvoreno suprotstavljanje nepravdi, prisilivši i čelnike Općinske konferencije SSOH Đakovo da se aktivno uključe u slučaj. Tekst je popraćen i karakterističnom ilustracijom na kojoj se učenik bahato smješka i nosi bedž s tekstem „Meni (je) tata funkcioner!“

Po radnim su se organizacijama, pak, često vodili razgovori o tada ideološki populariziranoj i u mnogim poduzećima obveznoj akciji „Mladi radnik samoupravljač“. U *Poletovim* je tekstovima ona mahom ironizirana i tumačena kao odskočna daska u primanje u Partiju⁹³, a knjižica Saveza komunista često je bila i ključni preduvjet bržeg kadrovskeg napredovanja. S distancom je pisano i o radnim akcijama, naglašavajući staromodnost u pristupu tom obliku aktivizma, iako je RK SSOH bila i njihov organizator.

Mladi su novinari puno prostora posvećivali i pripadnicima marginaliziranih socijalnih grupa. Obično su to bili radnici omladinskog uzrasta na tjelesno zahtjevnim poslovima u pogonima, a rado su objavljivali i trpka životna iskustva onih čiji je posao bio na samome dnu društvene ljestvice. Zapažen je, stoga, bio i razgovor s jednim zagrebačkim smetlarom⁹⁴, u kojem je

⁹¹ Riječ je o više tekstova koji će biti detaljno izloženi u objašnjenju skandala oko „Big Bena“ u mandatu v. d. glavnog urednika Ratka Boškovića.

⁹² *Polet* br. 13-14, 11. veljače 1977, str. 3, tekst pod naslovom „Bojkotom protiv izbacivanja“ autora Zlatka Krilića.

⁹³ *Polet* br. 17, 4. ožujka 1977., str. 8, tekst pod naslovom „'Viza' za partiju“ autora Sredoja Simića.

⁹⁴ *Polet* br. 18, 11. ožujka 1977., str. 7, tekst pod naslovom „Kaj lupaš, manijak jedan, si lud?!“ autorice Anite Kontrec. U tom je kontekstu u broju 19 od 18. ožujka 1977. i stavljanje smetlara koji čita *Polet* na naslovnicu lista.

dominantna tema bila kako netko na tako društveno devalviranom radnom mjestu može ostvariti svoja intimna zadovoljstva. Za očekivani je zaključak bila indikativna oprema u kojoj je postavljeno pitanje: „Kaj je bilo s onom ženskom, kaj te vidla da si smetlar?“

Učestali su, naposljetku, bili i odlasci u obrazovne ustanove koje su školovale djecu s posebnim potrebama. Detaljno su opisivani svi problemi koju je ta populacija imala za uključivanje u redovne životne aktivnosti. Izvan dosega nisu bili ni domovi za socijalno ugrožene kategorije mladih, gdje su dominirale teme o tome kako da djeca bez roditelja i iz disfunkcionalnih obitelji ne završe u kriminalu i narkomaniji, ili kao socijalni slučajevi. Reportažno je vrlo plastično prikazano i kako to izgleda kada mladi završe u kazneno-popravnim domovima⁹⁵, koji su zbog rigidnih metoda djelovanja bili i svojevrsni „fakulteti“ za daljnje sučeljavanje sa zakonom.

2.2.6. Stalno provociranje erotikom i seksom

Lako je uočljivo da je *Polet* bio bitno suzdržaniji kad su u pitanje bile teme vezane uz JNA. Napravljeno je više reportaža, ali one zbog posebnog statusa vojske u jugoslavenskoj federaciji, zadugo gotovo nedodirljivog⁹⁶, nisu bile toliko kritičke i stilski „otkačene“ kao što je to bio slučaj s većinom civilnih tema. Iako su reportaže bile aktivističke, primjer tada otvorene rasprave o mogućnosti da žene budu pozivane na služenje vojnog roka⁹⁷ pokazao je da list i tu može ponuditi ono što je službeni tisak tih 1970-ih godina svjesno izbjegavao. U tekstu se, unatoč uvrštavanju najrazličitijih izjava, sugerira da je taj koncept zapravo logička protumjera jednog konzervativnog i još uvijek patrijarhalnog društva na sve glasnije zahtjeve za cjelovitiju žensku emancipaciju. Bitno je, ipak, pripomenuti da tekstovi o statusu žena na

⁹⁵ Karakterističan je primjer u broju 8 od 17. prosinca 1977. bio tekst Mirjane Đorđević „Iz 'crne kronike' u kazneno-popravnim dom“, gdje je umjesto uobičajene izolacije zatražen aktivniji odnos prema delikventima.

⁹⁶ Izjave Pere Kvesića od 16. prosinca 2013. i Ninoslava Pavića od 20. siječnja 2014. autoru o uobičajenim prijetnjama političkih foruma novinarima za „ekspresno“ slanje u vojsku, kao i o okolnostima svoga odlaska na služenje vojnog roka. U *poletovskim* se krugovima često prepričavao slučaj žurno smijenjenog i još brže „uniformiranog“ Zorana Franičevića, koji je u JNA i naglo obolio. Indikativno je i osobno iskustvo autora kao novinara u vojnim krugovima ideološki sumnjivog *Poleta* i *Danasa*. „Bezbednjaci“, dakle časnici vezani uz KOS (Vojna kontraobavještajna služba), imali su politički dosje svakog vojnika i u razgovoru s njima davali im do znanja da će biti pod posebnom paskom.

⁹⁷ *Polet* br. 18, 11. ožujka 1977., str. 3, tekst pod naslovom „Žena je, ipak, samo žena?“ autorice Silvine Jakuš.

Poletovim stranicama nisu bili rijetki, niti lošije plasirani, ali o njima nije bilo toliko prijepora kao nizu drugih tema. Neke je istraživače medijskih fenomena u 1980-im godinama to navodilo na zaključak da taj list društvenim temama pristupa uglavnom iz muškoga ugla. Vjerojatno se polazilo od spoznaje da je samo jednu redakciju predvodila žena, da bi se istodobno zanemarivala činjenica da su urednice i suradnice u pojedinim razdobljima bile i brojčano zastupljenije od svojih muških kolega, zbog čega je *Polet* neko vrijeme u novinarskih krugovima nazivan i „feminističkim kružokom“.

Možda je dojmu o „seksističkim“ zastranjivanjima bio razlog i *Poletovo* nesputano poigravanje temama erotike i mladenačkog poimanja spolnosti. Treba imati na umu da je hrvatski i jugoslavenski medijski prostor od kraja 1960-ih godina, posebno s pokretanjem revije *Start*, bio suočen s fenomenom erotskih, a u 1970-im i pornografskih tiskovina, koje su plaćale tzv. porez na šund. Golo žensko tijelo nije, dakle, predstavljalo nikakvo medijsko iznenađenje. Bilo je, međutim, krajnje neuobičajeno da se erotske teme, fotografije i ilustracije redovno pojavljuju u političko-informativnim listovima, u koje su svrstavani i omladinski. Naznaka stalnog rušenja seksualnih tabua, što je bio i jedan od najavljivanih iskoraka Kvesićeva⁹⁸ uredništva, bilo je objavljivanje naslovnice⁹⁹ na kojoj je bila fotografija žene u prozirnoj haljini, a ispod nje nije imala donjeg rublja. Javni moral dijela čitateljstva još je više bio uznemiren činjenicom da je iza žene koračalo dijete, što je sugeriralo da je riječ o mladoj majci (pre)slobodnih nazora.

U svakom su se broju u tome razdoblju pojavljivali tekstovi koji su na razne načine aktualizirali seksualne teme, od ne uvijek uspješnih pokušaja sociološkog i fenomenološkog pristupa, preko izmišljenih oglasa na račun traženja partnera i humoreski o prvim seksualnim iskustvima pa do stripova kojima su seksualne aluzije zapravo bile sredstvo za ismijavanje društvenih normi i mentaliteta. U stripu za koji je scenarij napisao Zoran Franičević ironizira se pojava, karakteristična za društva temeljena na lažnome moralu, da je seks uvijek puno

⁹⁸ Zacijelo nije slučajno da je Kvesić nakon odlaska iz *Poleta* dio svoje profesionalne karijere proveo i kao urednik u časopisu *Erotika*.

⁹⁹ *Polet* br. 17, 4. ožujka 1977. Autor naslovnice nije potpisan, no može se pretpostaviti da je to bio urednik Dučak.

dostupniji osobama boljeg materijalnog statusa¹⁰⁰, odnosno da je seks najjeftinije plaćanje „ulaznice“ za viši standard življenja.

2.2.7. Supkultura izlazi iz omladinskih rezervata

Polet je od prvoga broja okupio i poveću grupu autora, dijelom već afirmiranih, koji su bili specijalizirani i za razne kulturne domene. Ta je rubrika dobila veliki prostor, barem trećinu od 24 otisnute stranice, da bi se iz tjedna u tjedan pojačavala i važnost tih tekstova za usvojeni koncept kritičkog aktivizma. Prigodničarskih tekstova praktički i nije bilo, a ni klanovskog podilaženja pojedincima i institucijama. Zato medijske buke i strastvenih polemika nije moglo nedostajati.

Najviše je to dolazilo do izražaja u pisanju o rock glazbi, gdje su svoje stalno mjesto dobili kritičarski „teškaši“ Darko Glavan, ujedno i urednik rubrike, i Dražen Vrdoljak¹⁰¹, ali i produktivni mlađi autori poput Jurice Šiftara i, dakako, svestranog „vunderkinda“ Vlatka Frasa. Pisali su uglavnom o stranim trendovima, poznatim izvođačima i njihovim gostovanjima u Zagrebu i drugim gradovima. Od domaćih je rockera u prvome planu, razumljivo, bilo ultrapopularno „Bijelo dugme“. *Poletovi* autori, držeći Bregovićevu grupu pretjerano komercijaliziranom te odviše balkaniziranom¹⁰², nisu joj bili baš naklonjeni, iako su pratili i sve njihove važnije koncerte. Za njih je ugodnije iznenađenje bio tek „dugmetov“ album „Eto! Baš hoću!“¹⁰³ Prvi album „Parnog valjaka“ također je dobio iznimno loše kritike, tako da je proglašen i diskografskim promašajem godine, čak i u jugoslavenskim okvirima¹⁰⁴. *Poletovi* su kritičari bili jedinstveni u ocjeni da je hrvatski rock 1960-ih godina bio puno interesantniji nego ono što su morali slušati desetljeće kasnije.

¹⁰⁰ *Polet*, br. 16, 25. veljače 1977., str. 15, strip pod naslovom „Grda hvatačina za dupaćinu“.

¹⁰¹ Riječ je o dvojcu koji je s pravom smatran utemeljiteljima rock kritike na hrvatskim i jugoslavenskim prostorima, a karijera im se razvijala u nekim ranijim omladinskim i tinejdžerskim tiskovinama.

¹⁰² Tipična kvalifikacija za rano razdoblje „Bijelog dugmeta“ bila je sadržana u sintagmi „pastirski rock“. Goran Bregović je, unatoč tome, bio osoba s najviše objavljenih intervjua u povijesti *Poleta*.

¹⁰³ *Polet*, br. 8, 17. prosinca 1976., str. 17, tekst pod naslovom „Bosanci su (konačno) prokužili rock'n' roll“ autora Vlatka Frasa.

¹⁰⁴ *Polet*, br. 12, 14. siječnja 1977., str. 15, tekst pod naslovom „'Parni valjak' glupost valja“ autora Darka Glavana.

Zacijelo je upravo to nezadovoljstvo razinom hrvatskog i jugoslavenskog rocka bilo i razlog da su *Poletovi* novinari godinu dana kasnije i sami krenuli u stvaranje i populariziranje društveno puno provokativnijeg *Novog vala*. Prvi je korak u tome bilo traženje „po podrumima i drvarnicama“ novih zagrebačkih bendova¹⁰⁵, u što je uredništvo uključilo još jednog talentiranog srednjoškolca, Svena Semenčića, koji će i umješno voditi cijeli taj novovalni projekt.

List je ambiciozno krenuo i u praćenje filma, jer su se u redakciji našli Vladimir Tomić i Đurđa Polimac, zatim i Živorad Tomić, a o filmskim je temama problemski pisao i Denis Kuljiš. Redovno je pretresan filmski repertoar, ali i vrlo kritički su se pratila kretanja u hrvatskim filmskim krugovima. Najviše je strasti izazvala polemika oko filma Krste Papića „Izbavitelj“¹⁰⁶, u kojoj je tada već afirmirani redatelj proglašen diletantom u domeni horor-trilera. Iskrenost i izravnost u ocjenjivanju kontroverznog Papićevog filma, u čemu ranije redateljske zasluge nisu bile olakšavajuća okolnost, opravdale su isti pristup i prema drugim hrvatskim filmašima, što će 1978. dovesti do „afere Zafranović“, koja je politički potresla Hrvatsku.

Puno je pisano i o kazališnim, plesnim i likovnim kretanjima i premijerama, kako profesionalnim, tako i u onim eksperimentalnim i avangardnim skupinama, a dopisnici su javljali i o zanimljivijim kretanjima na terenu. Urednik Vlado Krušić, često i sam kao autor, također je okupio solidnu novinarsku ekipu, u kojoj su se isticali Zvezdana Timet i Nana Šojlev, dok se Vladimir Gudac upuštao i u vrlo provokativne analize likovne scene, posebno one konceptualne¹⁰⁷, što je dovodilo i do podužih polemika. Pristup je uvijek bio problemski, ukazujući na sociološke aspekte umjetnosti u sredini u kojoj se, primjerice, i muško bavljenje profesionalnim plesom shvaćalo kao izraz poremećene seksualnosti¹⁰⁸. I u tom autorskom segmentu stvoreni su čvrsti temelji za izazove s kojima će čitalačku publiku ubrzo suočiti

¹⁰⁵ *Polet*, br. 17, 4. ožujka 1977., str. 14, tekst pod naslovom „Tu se rađaju zvijezde“ autora Svena Semenčića.

¹⁰⁶ *Polet* br. 16, 25. veljače 1977., str. 18, tekst pod naslovom „Ni k'o amateri iz Pitomače“ autora Vladimira Tomića.

¹⁰⁷ *Polet* br. 4, 19. studenoga 1976., str. 18, tekst pod naslovom „Teško je prikazati ono što nije viđeno“ autora Vladimira Gudca.

¹⁰⁸ *Polet* br. 15, 18. veljače 1977., str. 16., tekst pod naslovom „Strah za muškost – zašto momci neće u plesače“ autorice Zvezdane Timet.

nenadmašni performer Tom Gotovac, oblikujući upravo preko *Poleta* i važne epizode iz povijesti hrvatske konceptualne umjetnosti.

Kako se i moglo pretpostaviti prema interesima samog Kvesića, ponajviše prostora kulture pripalo je književnoj domeni, što je još pojačano dolaskom na uredničku dužnost agilnog Željka Ivanjeka. Na taj su način u listu u najširem spektru bili zastupljeni dotad neafirmirani autori priča, pjesnici koji su tek tražili svoju publiku, autori prvih romana i novela, kao i kritičari svih književnih trendova. Zajedničko im je moralo biti to da ne budu konvencionalni, odnosno da svojim radovima navedu čitatelje na reagiranje, u čemu nije bio bitan emocionalni predznak. Dominirale su, dakako, teme vezane uz ljubav i seks, nešto rjeđe i suočavanje sa socijalnom zbiljom, pa se ta rubrika na zanimljiv način povezivala s onim što su radili *Poletovi* ilustratori i strip-crtači.

Nenadmašan je u tom sustavnom provociranju „malograđanskog ukusa“ bio mladi prozaist Milko Valent, čiji su tekstovi sa seksualnim aluzijama u maniri romana toka svijesti izazivali zgražanje konzervativne publike i zbog kojih je list u kuloarima nazivan „besramnim“. Valent je u zagrebačkoj svakodnevicu uporno pokušavao demistificirati ispraznost i prijetvornost, nudeći svoje viđenje razlike između „šminkera“ i „snobova“¹⁰⁹, kakve je *poletovski* socijalno zasnovani aktivizam istinski prezirao: „Moglo bi se reći da je šminker nastao evolutivnim putem od snoba, odnosno da je šminker u biti socijalizirani snob, koji je izgubio svoje elitističko obilježje. Dalje, dok je snob uz primjereno odijevanje (svojoj grupaciji) i posjećivanje određenih mjesta, morao biti izvanredno obrazovan, suptilan i širokih vidika, šminkeru to nije nužno potrebno. (...) Za biti šminker dovoljno je truditi se da budeš onaj drugi, zapravo za biti šminker dovoljno je i ne – biti. Ne smiješ biti svoj...“

Budući da u *Poletovoj* povijesti svaka tema ima svoju genezu i neočekivane rasplete, tako i fenomen „šminkera“ koji je Valent lucidno razobličavao nije služio samo za ismijavanje deformacija u imućnijim zagrebačkim krugovima. Postupno je na ulicama i u omladinskim klubovima provocirao konflikte, mahom verbalne uz pokoju tučnjavu, gdje su se na suprotnoj strani nalazili mladi s društvenih margina, zbog kose i odijevanja obično nazivani „hipićima“ i „hašomanima“. Nepomirljivost njihovih svjetonazora će, opet preko *Poletovih* stranica,

¹⁰⁹ *Polet*, br. 5-6, 2. prosinca 1976., str. 17, tekst pod naslovom „Sablast malograđanštine – prilog kritici povijesti praznina“ autora Milka Valenta.

1979. eskalirati u ozbiljniju gužvu i, za vlast sablažnjujuću, prijetnju javnim prosvjedom mladih Zagrepčana, što će se taj put obiti o glavu redakcije predvođene Ratkom Boškovićem.

Sve u svemu, već se krajem 1976. i u hrvatskim „ozbiljnim“ medijima počelo govoriti o profiliranju specifične omladinske supkulture¹¹⁰, potaknute upravo mobilizirajućom ulogom *Poleta*, pa i *Studentskog lista*. Medijima nije promaklo da je aktivistički naboj Kvesićeve redakcije okupio iznimno veliki broj autora iz najrazličitijih kulturnih domena, ali je još važnije bilo da je predstavljen i rad niza neafirmiranih ili slabije poznatih hrvatskih umjetnika. O njihovom se radu, što je i omogućavalo i kvalitativne pomake, nije govorilo nekritički, već su se postavljali i sve jasniji kriteriji vrednovanja.

Gledajući iz širega ugla, omladinska je supkultura dobila zamah baš zbog toga što klasične kulturne domene više nisu bile u privilegiranom statusu u odnosu na alternativne. Baš suprotno tome, potonje su u *Poletu* na razne načine poticane i ohrabrivane. Alternativci više nisu bili medijski tretirani kao „marginalci“, „provokatori“ i „čudaci“, već se njihova subverzivnost smatrala nužnom da bi se hrvatska kultura mogla uklapati i u relevantne međunarodne trendove. Provokativnost je, dakle, bila cijena obračuna s kulturnim provincijalizmom.

2.2.8. Partijski funkcionar Ivica Račan nije za autocenzuru

Relativizacija i ironizacija ustaljenih političkih normi nije mogla proći bez povremenih političkih pritisaka. Kako je Kvesić bio svjestan da je njegov mandat vremenski bio vrlo ograničen i da je njegova budućnost vezana uz književno stvaranje, na to se nije odviše obazirao. Redakcija je, ipak, željela javnosti pokazati da neki u hrvatskom partijskom vrhu blagonaklono gledaju na takvo omladinsko „buđenje“, pa je objavljen razgovor s Ivicom Račanom¹¹¹, za koga su dobro procijenili da je politička zvijezda u usponu. Taj član Izvršnog komiteta Predsjedništva CK SKH, koji je zbog generacijske bliskosti bio i zadužen za problematiku mladih, dao je javnu podršku redakciji. Ona u tadašnjem odnosu političkih

¹¹⁰ *Večernji list*, 27-28-29-30. studeni 1976., tekstovi pod zajedničkim naslovom „Triptih o subkulturama“, koje je priredio Željko Ivanjek. Indikativno je da su tekstovi ilustrirani fotografijom *Poletova* uredništva.

¹¹¹ *Polet* br. 12, 14. siječnja 1977., str. 6. Intervju pod naslovom „Protiv receptata 'odozgo'“ nije bio potpisan, a iz fotografija je bilo vidljivo da je na razgovoru bilo nekoliko članova redakcije.

snaga, u kojem je i nadalje dominirala dogmatska struja koja je rušila Hrvatsko proljeće i dozvolila represiju nad sudionicima tog reformskog projekta, nije bila zanemariva. Bit je tog liberalnijeg stava bila zasnovana na poznavanju koncepata i dosega ranijih omladinskih glasila: „Dobro je ono što ste do sada radili, ne odstupajte od postignute kvalitete, kako *Polet* ni u kom slučaju ne bi postao elitni, malotiražan list. Komunicirajte s čitaocima bez ikakve cenzure, mijenjajte ono što ne valja.“¹¹²

Račan, unatoč tome, nije propustio naglasiti da list ima i vrlo značajne aktivističke zadatke, po čemu će i biti najviše vrednovan. „Svoj rad“, naglasio je, „morate usmjeriti u dva pravca. Na prikazivanje onoga što se među nama dešava, koja su to kretanja prisutna, što mladi misle o razrješavanju postojećih problema itd., a zatim na pokretanje mlade generacije na obavljanju svih, pa i onih najtežih zadataka. Na tom drugom, širokom frontu borbe, za naš još uspješniji društveni razvoj, mladi trebaju, među ostalim, biti kritični i prema svojoj generaciji.“

Ako se pomnije analizira Račanova poruka, hrvatsko bi vodstvo bilo spremno dugoročnije podupirati *Poletovo* djelovanje samo ukoliko bi taj projekt baš na temelju masovnijeg odjeka i prijemčivijeg modela komuniciranja bio među mladima tumač partijskih interesa. Vrckavost i provokativnost bili bi, drugim riječima, u funkciji suptilnijeg plasiranja poželjnih političkih poruka. Izvjesno je da Partija, neovisno o Račanovom „mekšem“ pristupu, sve do svog silaska s vlasti nije osjetno drugačije razmišljala o pravoj svrsi *Poletova* postojanja. Olakšavajuća je okolnost uredništvima iz 1980-ih godina bila da je partijsko vodstvo, preopterećeno vlastitim problemima i postupnim raspadom sustava, tada imalo sve manje volje i vremena baviti se omladinskim novinarstvom.

U broju 18 *Poleta* opet je na naslovnici bio Pero Kvesić. Ovoga je puta oko njega bilo cijelo uredništvo, a povod je njegov oproštaj od lista¹¹³, jer je za koji dan krenuo na odsluženje vojnog roka u crnogorski Danilovgrad. Opraštajući se od budućeg „brdskog artiljerca“, njegovi su mu se suradnici u *poletovskoj* maniri zahvalili na glavnouredničkom radu i zaželjeli mu da ispali „niz dobrih hitaca“. Iako se o razlozima njegova odlaska štošta

¹¹² Isto. Važnost Račanove poruke treba gledati u kontekstu aktivističkih pritisaka omladinskih rukovodstava, koja su tiskovine redovno pretvarali u malotiražne projekte.

¹¹³ *Polet*, br. 18, 11. ožujka 1977., str. 2, nepotpisani tekst pod naslovom „Petar Kvesić odlazi u armiju“.

špekuliralo, mahom o sukobljavanju s članovima novog Predsjedništva RK SSOH¹¹⁴, Kvesić tvrdi da su odnosi, uz uobičajeno neslaganje oko nekih tekstova, bili prilično korektni i da se odlazak u vojsku zbog pravila o 27 godina starosti ionako ne bi mogao duže odgađati¹¹⁵. Samo koji dan kasnije u JNA je otišao, u još udaljeniju makedonsku Bitolu, i sve utjecajniји Denis Kuljiš¹¹⁶. Pokazat će se da je Kvesićevo nevraćanje na mjesto glavnog urednika, iako je po odluci osnivača za to imao mogućnost, kao i Kuljišev dolazak za godinu dana na velika vrata kao stratega novoga koncepta, zadugo odrediti *Poletovu* budućnost.

O kadrovskim se promjenama u CDD-u raspravljalo na 2. sjednici Predsjedništva RK SSOH¹¹⁷. Kvesić je razriješen dužnosti, a odlazak u JNA, sudeći po izostanku rasprave, bio je i formalno jedini razlog takve odluke. Zaposlenje u CDD-u stavljeno mu je do povratka u stanje mirovanja. Odmah je „za razdoblje Kvesićeva odsustva“¹¹⁸ izabran i novi glavni i odgovorni urednik. Bio je to Ninoslav Pavić¹¹⁹, koji se u kratkome roku dokazao umješnim urednikom Društva, što je bio zajednički nazivnik za unutarnjopolitičke teme i djelovanje omladinske organizacije, a bio je i osoba preko koje je redakcija održavala kontakte s nizom za opstojnost *Poleta* važnih političkih dužnosnika. Na sjednici je napomenuto da je takvo kadrovsko rješenje proizašlo iz stava Zbora radnika CDD-a, koji se o tome konzultirao sa Sekretarijatom RK SSOH, pa se od Predsjedništva i očekivalo da to samo potvrdi. Jedini se problem koji se mogao pokazati preprekom bilo to što Pavić tada nije bio član Partije, pa je prije sjednice Inoslav Bešker dobio „mig“ da mu preko osnovne organizacije SK u CDD-u na

¹¹⁴ *Polet*, br. 5-6, 2. prosinca 1976., str. 4-6, izvještaj s Programsko-izborne konferencije SSOH, održane 18. studenoga 1976. u Zagrebu. Za predsjednika Predsjedništva RK SSOH na dvogodišnji je mandat izabran Željko Mažar, sekretar Predsjedništva postao je Mladen Glavaš, dok je njegov zamjenik bio Ivan Matija.

¹¹⁵ Izjava Pere Kvesiću autoru od 16. prosinca 2013.

¹¹⁶ *Polet*, br. 19, 18. ožujka 1977., str. 2 nepotpisani tekst pod naslovom „Izlet u nepoznato“.

¹¹⁷ Zapisnik s 2. sjednice Predsjedništvo RK SSOH, točka 8., od 16. ožujka 1977., HR HDA, Fond 1231-5, kutija 439.

¹¹⁸ Zanimljivo je da se o tom detalju iz odluke Predsjedništva nakon Kvesićeva povratka nije raspravljalo. Prema Kvesićevu očitovanju, on tada više nije imao ambiciju uređivati *Polet*, da bi nekoliko mjeseci kasnije bio imenovan za glavnog urednika časopisa *Pitanja*, čiji je izdavač također bio CDD.

¹¹⁹ Ninoslav Pavić (1953.) novinarstvom se počeo baviti 1969. Prije imenovanja bio je urednik u *Omladinskom tjedniku*, glavni urednik *Studentskog lista*, dopisnik *Mladosti* i pomoćnik urednika u *Večernjim listu*, a kao dodatna potvrda njegovih aktivističkih sklonosti napomenuto je da je bio i član Zagrebačkog učeničkog sabora.

brzinu izmisli partijski staž, što je i uspješno učinio¹²⁰. Imenovanje je bilo jednoglasno, a prijenos dužnosti protekao je u ozračju kakvo se i moglo očekivati u situaciji kad je Kvesić zapravo i pripremao Pavića za svog nasljednika. Pokazalo se da je ta primopredaja dužnosti bila i jedina u *Poletovoj* povijesti koja je protekla bez ozbiljnih afera, stresova ili barem nelagode i mučnine¹²¹.

Još je jedna odluka s te sjednice bitno utjecala na daljnja zbivanja u *Poletu*. Dotadašnji direktor CDD-a Dag Strpić naglo je otišao za asistenta na zagrebački Fakultet političkih nauka. Na njegovo je mjesto na mandat od četiri godine imenovan Josip Čondić¹²², sekretar Predsjedništva RK SSOH u prijašnjem mandatu, koji je u međuvremenu u CDD-u obavljao uredničke poslove. Time su se aktualizirale kuloarske priče da je Čondić kao sekretar Predsjedništva bio upadljivo sklon *poletovcima* i da je bio zaslužan za „amortiziranje“ raznih političkih pritisaka. Čondić je i u CDD-u pokazao da je pripadao liberalnijoj struji omladinskih funkcionara, dopuštajući daljnju radikalizaciju *Poletovih* stavova o raznim društvenim temama, zbog čega se u više navrata i sam našao na udaru foruma iz kojeg je i došao na direktorsku dužnost. Nesporo je da se Čondić trudio stvoriti što bolje materijalne uvjete za djelovanje lista. Sa Strpićem je i najzaslužniji za preseljenje redakcije iz Opatičke 10 u nešto primjereniji, ali i dalje skućeni prostor u Savskoj 5, gdje će *Polet*, unatoč obećanjima svakog novog omladinskog rukovodstva da će pronaći adekvatne prostorije, ostati sve do 1985.

2.2.9. U Kvesićevu mandatu utjecaj obrnuto proporcionalan prodaji

Kadrovski zaokret u vođenju lista, kao i CDD-a kojemu je to bila glavna troškova, na sjednici nije potaknula Predsjedništvo da analizirala *Poletovo* poslovanje, kao ni temeljne podatke o tiskanoj i prodanoj nakladi. Čini se da takvo zaobilaženje brojki nije bilo slučajno.

¹²⁰ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

¹²¹ Od preostalih osmero glavnih urednika, političke su afere prisilile na odlazak čak četvoricu, od čega su bile i dvije izravne smjene, daljnjoj dvojici je jasno dano do znanja da im mandat neće biti produžen, jedna je sama zatražila odlazak, a posljednjeg je glavnog urednika zateklo naglo ukidanje SSOH kao osnivača i financijera.

¹²² Josip Čondić (1946.) iz Nove Gradiške po zanimanju je bio tehničar i višegodišnji profesionalac u općinskim i republičkim omladinskim forumima, a u trenutku imenovanja bio je i student Fakulteta političkih nauka. S njim je u izdavački sektor CDD-a kao njegov zamjenik došao i politolog Petar Strpić, koji nije bio u srodstvu s prezimenjakom Dagom Strpićem.

Podaci nisu bili dobri, no omladinsko je rukovodstvo držalo da je list ipak ispunio osnovni zadatak: *poletovski* je aktivizam napokon u javnosti stvorio dojam da se u organizaciji nešto događa i da će problemi o kojima se piše pripomoći u njihovu rješavanju. Nesporno je da je list dospio do gotovo svake osnovne organizacije SSOH i o njemu se među članstvom počelo govoriti, pogotovo nakon što su *Poletovi* novinari počeli obilaziti teren i kritički pisati o onome što su tamo čuli i vidjeli.

Medijska je živost, dakle, pojačavala iluziju da SSOH kao masovna organizacija ima smisao na političkoj pozornici i da će povratne informacije s terena, koliko god bile i neugodne, biti pouzdani putokaz za daljnje zadatke i akcije. U tom je kontekstu bilo korisno „zamagliti“, ili barem što duže prešutjeti, stvarne poslovne pokazatelje, kako list ne bi bio suočen s preispitivanjem svrsishodnosti dodjeljivanja nemalih proračunskih sredstava. Ona su na prijedlog Izvršnog vijeća izglasavana u Saboru SRH, a bez njih bi se list odmah ugasio.

O kakvim je brojkama zapravo riječ, pokazao je tek u lipnju 1978. izvještaj „CDD u razdoblju između 8. i 9. kongresa SSOH (1974. – 1978.)“¹²³, koju su s godinom i pol kašnjenja dobili na uvid kongresni delegati¹²⁴, a loši početni rezultati stavljeni su u kontekst poboljšanja poslovanja u 1978. godini. Nakon nultoga broja u samo 1500 primjeraka, donesena je odluka da se prvi broj umjesto u prvotno planiranih 30.000, otisne u nešto primjerenijih 20 tisuća. Od toga je po cijeloj Hrvatskoj, nešto i izvan nje, besplatno podijeljeno čak 11.500 primjeraka, zanemarivo malo je prodano na kioscima, a sve je ostalo bila remitenda. Taj je poražavajući rezultat bitno utjecao na kresanje prvotnih tiražnih ambicija.

Ukupno je do kraja 1976., kazao je CDD-ov izvještaj, izašlo 11 brojeva u devet svezaka u ukupnoj nakladi od 164.100 primjeraka, što je davalo prosjek po svesku od 18.233 primjerka. Više od 50 posto od te brojke je besplatno podijeljeno, točnije 84.936 primjeraka. U distributivne lance *Vjesnika* i *Borbe* otišlo je ukupno 37.720 primjeraka, a prodano je samo

¹²³ Sjednice i sastanci Predsjedništva RK, HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474. U prilog tezi da se o poslovnim rezultatima izbjegavalo diskutirati na sjednicama Predsjedništva RK SSOH govorio je i izvještaj novinara Ratka Karabatkovića u *Poletu* br. 27 od 13. svibnja 1977. pod naslovom „O informiranju niti – bel“, u kojem je navedeno da je 4. svibnja te godine održana sjednica toga tijela s točkom dnevnoga reda „O informiranju u SSOH i omladinskoj štampi“. Tamo je, tvrdi autor, CDD predočio izvještaj o radu i poslovanju u 1976. i plan za 1977., koji je protekao bez ikakve rasprave. Iz novinarskog se teksta, međutim, ne može zaključiti jesu li podaci o *Poletovoj* prodaji bili detaljnije izloženi.

¹²⁴ *Polet*, br. 70 (kongresni), 28. kolovoza 1978., str. 51-53, izvještaj pod nazivom „*Polet*, tjedne novine SSOH“.

njih 17.020. Kad se potonja brojka usporedi s ukupno tiskanom nakladom, na kioscima je kupljeno iznimno skromnih 14 posto primjeraka. Pretplatom je obuhvaćeno jednako tako nezadovoljavajućih 2957 primjeraka, svega 328 po svesku. CDD-om je nakon obrade tih podataka kružio crnohumorni vic o tome kako je *Polet* u samome startu postao jedan od najrespektabilnijih partnera Unije¹²⁵.

Blago je poboljšanje slijedilo u 1977., ali su i u toj poslovnoj godini lošiji rezultati bili u prvom kvartalu, kada je još trajao Kvesićev mandat. Naklada je u toj godini varirala između 17.300 i 25.000 primjeraka, prosječno 20.040. Na kioske je upućeno 18,06 posto toga prosjeka, da bi od te skromne brojke kupljena bila tek četvrtina. Najlošiji su pokazatelji bili za siječanj, kada je na kioscima prodano tek 10,6 posto primjeraka. Usporedbe radi, do kraja godine to se popelo na prihvatljivijih 35,3 posto. Do prosinca je i pretplata narasla na prosječnih 580 primjeraka po svesku. Ozbiljniji je rast, dakle, slijedio tek 1978., što je bilo vezano i uz naglašenu promjenu prvotnog aktivističkog koncepta.

S čim je omladinsko vodstvo, nasuprot tome, u Kvesićevu mandatu, odnosno u prvoj godini Pavićeva vođenja lista, bilo u osnovi zadovoljno, pokazalo se u manjoj internoj i javnosti nedostupnoj analizi iz 1977., koje nema ni u arhivskom fondu RK SSOH. Napravila ju je Marina Selak, analitičarka iz stručnih službi te organizacije. Prema naknadnoj interpretaciji Deana Ajdukovića¹²⁶, ona je analizirala samo početnih 12 brojeva lista, ali je izvukla nedvosmislene zaključke o uspjehu projekta, jer su joj polazišta bili programski dokumenti o aktivističkim zadaćama omladinskih glasila, ponajprije „Odluka o ostvarivanju osnivačkih prava i dužnosti prema tjednim novinama SSOH *Polet*“. Ajduković prenosi da je Selak ustvrdila kako su „grafička oprema i ilustracije *Poleta* izuzetno dobro riješeni i u tom pogledu u nas nema boljih omladinskih novina¹²⁷; da specifičan stil pisanja koji nije 'ni čisto knjiški', ali ni vulgaran (osim ponekih slobodnijih izraza) izdiže *Polet* iznad ostalih omladinskih listova; da bi trebalo biti više kritičkog suočavanja s problemima i pronalaženja najboljih

¹²⁵ Riječ je bila o poduzeću koje se bavilo sakupljanjem i otkupom starog papira.

¹²⁶ Dean Ajduković, psiholog po struci, napravio je najcjelovitiju analizu dotadašnjeg pisanja lista pod naslovom „Omladinska štampa u Hrvatskoj (Analiza sadržaja *Poleta*)“, objavljenu 1982. u časopisu *Pitanja*, br. 7/9, str. 5-32, a u njenom su uvodnom dijelu prepričane i osnovne teze iz analize Marine Selak.

¹²⁷ Isto. S obzirom da je grafički izgled lista bio prilagođen i svjesno reduciran zbog skromnih tehničkih uvjeta tiskara koje su im bile dostupne, posebno na štetu fotografija, lako je pretpostaviti koliko su u tehničkom smislu zaostajale druge hrvatske i jugoslavenske omladinske tiskovine.

rješenja... te da prilozi iz kulture zahvaćaju periferne i sporedne probleme. U zaključku te analize konstatirano je da se najviše tema i napisa *Poleta* bavi društveno-političkim problemima i aktivnostima, što je pozitivno.¹²⁸

Ajduković je smatrao da je s gotovo istim vrijednosnim sudovima o početnoj fazi *Poleta* napisano i poglavlje o omladinskim tiskovinama u „Izvještaju o radu između 8. i 9. kongresa SSOH“, objavljenoj i u posebnoj kongresnoj brošuri. U potonjem je dokumentu upozoreno i da je posljedica stavljanja rada osnovnih organizacija SSO-a u središte pozornosti, i to na vrlo kritički način, nerijetko izazivala i „prosvjede rukovodilaca u omladinskim organizacijama“.

Treba se osvrnuti i na navedenu Ajdukovićevu analizu, jer su u njoj komparirani podaci po godinama izlaženja lista, od 1976. do 1982., s promilima zastupljenosti pojedinih tema¹²⁹. Iz nje je vidljivo da je početna godina izlaženja bila i jedina u kojoj je osjetna razlika u zastupljenosti pojedinih sadržaja išla u prilog najšireg spektra unutarnje politike, u što je bila uključena i omladinska organizacija, (265 promila) u odnosu na isto tako široko shvaćenog pojma kulture (163 promila). Ta se razlika u korist kulture osjetno smanjila već godinu kasnije, da bi od 1979. zastupljenost tih domena bila obrnuta. Omladinski aktivizam je, mahom tumačen kao pisanje o generacijskim problemima, i prostorno bio najzastupljeniji u Kvesićevu mandatu. No, manjak tekstova o ostalim društvenim pitanjima, znači i o tzv. visokoj politici, doveo je do toga da je prvo uredništvo u Ajdukovićevoj kvantitativnoj analizi po zastupljenosti kategorije „unutarnje politike“ ipak zaostajalo za onim što su radila dvojica njegovih nasljednika, Pavić i Bošković.

Ajdukovićevi su izračuni ukazali i na još jednu specifičnost Kvesićeva urednikovanja. U prvoj godini izlaženja po kvantitativnoj zastupljenosti sadržaja na drugome mjestu s 224 promila, između unutarnje politike i kulture, nalazili su se zabavni sadržaji, poput duhovitih crteža i fotografija, humorističko-satiričkih zapisa i „otkačenih“ pisama i oglasa. Riječ je o fenomenu tipičnom za koncepcije komercijalnog omladinskog tiska, kakav je u ranijem razdoblju bio *Plavi vjesnik*, a zabavne je sadržaje njegovao i *Omladinski tjednik*. Ti su prilozi bili tek marginalno aktualizirani i politizirani, zbog čega se zapravo i nisu uklapali u aktivističku i kritičku cjelinu lista, ali uredništvo ih je očito smatralo važnim za što bolji prijem među širim

¹²⁸ Isto. Polazeći od aktivističkih zadataka, Marina Selak je detaljno nabrajala i kojih sve društvenih tema na *Poletovim* stranicama nije bilo dovoljno.

¹²⁹ Isto, str. 13.

čitateljstvom. Budući da se pokazalo kako to nije davalo prave tiražne rezultate, zabavni su se sadržaji iz godine u godinu naglo smanjivali, kako to dokazuje Ajdukovićeveva analiza, da bi 1982. dospjeli na razinu od zanemarivih 15 promila. Slična je bila i sudbina pisama uredništvu, koja su u istome razdoblju s 42 pala na samo 11 promila ukupne otisnute površine.

Još je jedna analiza, ovoga puta s gotovo dvogodišnjim vremenskim odmakom, govorila i o početnom razdoblju *Poletova* izlaženja. Predsjedništvo RK SSOH je „za internu upotrebu“ od Fakulteta političkih nauka¹³⁰ naručilo analizu pisanja *Poleta*, koju je izradio Danilo Bigović i predao je u siječnju 1979., a u javnosti nikada nije korištena. Težište je analize bilo na drugom razdoblju izlaženja, tako da će o njoj još biti govora, ali su zbog nešto drugačije metodologije, zasnovane na mjerenju prostora i četvornim centimetrima, zanimljivi i njeni rezultati. Po tom je kriteriju u prvom razdoblju izlaženja¹³¹ temama sadržanim pod zajedničkim nazivnikom „aktivnosti omladine“ dano dvostruko više prostora nego što je izmjereno nakon što je list 1978. ozbiljno krenuo u komercijalizaciju, vizualnu i sadržajnu.

Bigović je mjerio i prostor vezan za kritički, afirmativni ili neutralni stav autora prema problemu o kojemu piše. Iz toga je proizašlo da je u prvome razdoblju kritički stav bio prevladavajući u 78,5 posto tekstova, dok su u drugom s 63,6 posto dominirali neutralni napisi. Zaključak je Bigovićeve analize išao potpuno u korist tumačenja da je promjena koncepta znatnim dijelom dovela i do napuštanja aktivističkih zadataka. Zbog toga će biti napravljen novi politički pritisak, najprije na Pavićevo uredništvo, ubrzo i na ono Boškovićevo, ne bi li se list vratio svojim aktivističkim korijenima.

¹³⁰ Nejasno je zašto Bigovićevo istraživanje „Analiza sadržaja tjednika SSOH *Polet*“ nije dano na uvid nekim od kasnijih medijskih analitičara, primjerice Deanu Ajdukoviću, s obzirom da je obrađivalo isto izdavačko razdoblje.

¹³¹ Za Bigovića je to konceptijski slično razdoblje, u kojem su glavni urednici bili Kvesić i Pavić. Za potonjeg se to odnosilo samo na prvu godinu mandata, dok je drugim razdobljem smatrao koncept koji je Pavić od jeseni 1978. razvio u suradnji s Denisom Kuljišom.

3. OTKLON OD AKTIVIZMA PREMA KOMERCIJALIZACIJI LISTA

3.1. Dva lica jednog glavnouredničkog mandata

3.1.1. Pavić preuzima uhodani aktivistički koncept

Možda slučajno, ali u prvom broju¹³² koji je kao glavni i odgovorni urednik potpisao Ninoslav Pavić udarni je tekst opet otvarao aktualno pitanje smisla i uloge omladinskog aktivizma. U tekstu se bavljeno srednjoškolskim aktivizmom, iako ni onaj studentski, radnički ili u lokalnoj zajednici nije bio ništa drugačiji, tumačilo kao sizifovski posao. Onaj koji na njega pristaje zbog svog idealizma, a ne karijerizma, nužno postaje gubitnik, pa i meta svakovrsnih osporavanja i pritisaka: „Aktivist u srednjim školama mora raditi kao konj, mora izvršavati obaveze odozgo, mora biti originalan, uporan, otvoren, smiren, pametan, taktičan, mudar, ne smije bacati parole, mora lijepo govoriti, mora biti odgovoran, mora znati voditi sastanke, mora se znati ophoditi s ljudima i okupljati ih oko sebe, mora biti čovjek, ne smije markirati, svađati se s profesorima, s direktorom, ne smije ostaviti pred učenicima dojam da se ulizuje, mora biti gotovo savršen društveno-politički radnik ako želi 'napraviti' dobru osnovnu organizaciju i obavljati sve zadatke...“¹³³

Iz toga je pronicljivog zapažanja odmah moglo biti jasno zašto je bilo malo iskrenih omladinskih aktivista, a i zašto su mnogi od njih odustajali od takvoga angažmana. Aktivist je, jednom riječju, od svih doživljavao kao „stup poretka“¹³⁴ i nikada nije imao pravo na pogrešku, dok su korist od takvog „mazohizma“ imali samo oni kojima je to bio kapital i ulaznica za ulazak u više omladinske forume, kruna kojih je bio profesionalni mandat u općinskim, gradskim, republičkim i savezним tijelima.

Tema je to bila koja će i u narednom razdoblju biti glavna *Poletova* preokupacija, kao i razlog sporenja i otvorenog polemiziranja s omladinskim dužnosnicima na terenu. Potpisnik je teksta očekivano bio Zoran Franičević, najmlađi *Poletov* urednik, zacijelo i najproduktivniji autor. Iako ga je „izmislio“ Kvesić, Franičević se dokazao kao Pavićev glavni operativac za osjetljive zadatke, koji će svojim već poznatim aktivističkim žarom presudno utjecati na

¹³² *Polet*, br. 19, 18. ožujka 1977., str. 3, tekst pod naslovom „Čije smo mi budale?“ autora Zorana Franičevića.

¹³³ Isto. Franičević je narednih godina i svojom karijerom dokazao da to nije dugoročnije održiva pozicija.

¹³⁴ Izjava Miodraga Šajatovića autoru od 29. srpnja 2014. Tijekom srednje škole bio je omladinski novinar i dopisnik lista iz Virovitice, tako da je imao širi uvid u vrijednosne sudove mladih.

pristup lista ključnim pitanjima od interesa mlade generacije. Unatoč gorčine koju je osjećao nakon svog višegodišnjeg rada u raznim omladinskim forumima, Franičević je u tom tekstu ponudio i neka osobna iskustva koja bi pripomogla da angažman u SSO dovede i do opipljivijih rezultata.

Nesporno je bilo da *Polet* već tijekom 1977., barem u svojoj zagrebačkoj središnjici, nije imao većih problema sa selekcioniranjem i profiliranjem neophodnog broja mladih novinara. U iduću godinu-dvije definitivno će se potvrditi i talent neumornog reportera Ratka Karabatkovića i fenomenologa Vlatka Frasa. Iznimno su brzu afirmaciju stekli i Rene Bakalović, Ratko Bošković, Silvana Servatzy, Siniša Pavlović, Nenad Jelovac, Sven Semenčić, Goran Pipo Pavelić te, svaki na svoj način, nova „čuda od djece“ - Srđan Španović i Predrag Figenwald.

Pavić se u svom profiliranju lista znatno oslanjao i na vanjske suradnike potekle iz nekih ranijih omladinskih redakcija. Tako su svoje stalne komentare, kolumne ili feljtone dobili iiskusni novinari iz *Vjesnika* i drugih zagrebačkih tiskovina, primjerice Željko Žutelija, Nenad Zakošek, Srećko Jurdana i Gojko Marinković, a kao urednik u CDD-u redovno je surađivao i Inoslav Bešker. Donedavna redakcijska tajnica Slavenka Drakulić postala je nesporni autoritet za osjetljive sociološke teme. Kadrovski je krug bio zatvoren tek kad se nakon godinu dana vratio inovativni Denis Kuljiš, zadužen za osmišljavanje koncepta koji dotad nije bio viđen hrvatskim omladinskim okvirima.

Formiranje novog uredništva išlo je etapno, u razdoblju od mjesec-dva, kad je postalo jasnije i na koje se dopisnike, budući da se situacija iz općine u općinu bitno razlikovala, može ozbiljnije računati¹³⁵. Negdje su lokalna omladinska rukovodstva pomagala redakciju u pronalaženju talentiranijih autora, negdje su to svjesno kočila. Što se imena u impresumu¹³⁶ tiče, bio je to kontinuitet s Kvesićevim uredništvom, ali se svakako željelo naglasiti da je od samoga početka ostvarena masovnija suradnja. Nije bilo popunjeno mjesto zamjenika glavnog urednika, dok je u nekim uredničkim područjima bilo i dupliranje, odnosno interne podjele

¹³⁵ Problem nije bio toliko u imenima, koja su se u *Poletu* zbog prevladavajućeg honorarnog angažmana urednika ionako morala mijenjati „u hodu“, već u pregovorima s Predsjedništvom RK SSOH oko regionalnog koncepta razvoja lista, što će i potrajati puno duže nego što se i moglo očekivati.

¹³⁶ Popis novog uredništva objavljen u broju 25-26 od 29. travnja 1977, str. 2. Manje su se korekcije stalno događale, ali je ono u osnovi djelovalo sve do travnja 1978.

poslova. Uže su uredništvo, bez navođenja zaduženja, činili Ivan Doroghy, Zoran Franičević, Darko Glavan, Srećko Jurdana, Dragan Kasapović, Ratko Karabatković, Vlado Krušić, Mario Rebac, Vesna Šegota, Ivan Doroghy, Mirko Ilić i Lučano Rossa. Posljednja su trojica i posebno istaknuti kao urednici grafike, stripa i deska, a izdvojeni su i stari tehnički urednik Miroslav Salopek te fotograf Danilo Dučak.

U popisu stalnih suradnika bilo je 27 imena, uglavnom poznatih iz ranijih brojeva, dok je novost bilo navođenje dotad formiranih dopisništava iz raznih dijelova Hrvatske. Abecednim je redom navedeno 16 većih gradova (Bjelovar, Dubrovnik, Ivanić-grad, Karlovac, Koprivnica, Nova Gradiška, Podravska Slatina, Pula, Rijeka, Rovinj, Sisak, Slavonski Brod, Split, Varaždin, Virovitica, Zadar), u kojima je pomoću općinskih konferencija SSOH, kojima je te zadatke dalo Predsjedništvo RK SSOH, „mobilizirano“ u rasponu od jednog do šest suradnika¹³⁷. Bilo je tu pravih početnika, mahom srednjoškolaca, ali i profesionalnih novinara lokalnih medija. Dio tih dopisništava bio je u planovima omladinskih rukovodstava predviđen da preraste u uredništva budućih regionalnih izdanja *Poleta*.

Unatoč kontinuitetu u temeljnom konceptu služenja zacrtanim ciljevima omladinske organizacije, Pavićev se pristup uređivanju iz tjedna u tjedan nadograđivao i novim sadržajima, kao i odbacivanjem dijela starih, posebno vezano uz stranice humora, smatrajući ih odviše infantilnim za list koji bi trebao odražavati raspoloženje i potrebe mladih. Pokazat će se i da je mandat drugog glavnog urednika imao i dvije radikalno suprotstavljene faze. Usporedbe radi, Kvesić je kao prvi *Poletov* glavni urednik radio tiskovinu koja je bila u cjelini usmjerena na „buđenje“ mladih, što je došlo do izražaja i u prodajnim pokazateljima. U njoj je kronično manjkalo globalnih društvenih tema i političkih intriga, kao i najrazličitijih estradnih sadržaja, dok je i tretman kulture za širi čitalački ukus bio odviše problemski i uglavnom usmjeren za alternativne sadržaje. Kvesić, naposljetku, nije želio ovisiti o tržištu, niti su ga na to silile okolnosti, a i njegova osobna razmišljanja nisu išla puno dalje od „zahuktavanja“ projekta¹³⁸.

¹³⁷ U nekim se sredinama doista radilo o uključivanju ili brisanju po metodi jednostranih odluka omladinskih rukovodstava o nečijoj „podobnosti“, bez prethodnih dogovora s dopisnicima. U Koprivnici je, primjerice, popisu bez njegova pristanka pridodan Stjepan Vadla, koji u listu nikad nije objavio autorski tekst. U drugima, poput Slavonskog Broda, na popisu se nisu mogli naći ni neki od najaktivnijih dopisnika, primjerice Stanko Ferić, koji je već imao niz objavljenih radova.

¹³⁸ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013.

Pavićeve su ambicije, prije svega, bile i veće i dugoročnije, a i cijelo je vrijeme morao voditi brigu i o financijskim pokazateljima. Iako je i samim dolaskom na tu dužnost prihvatio da sudbinu lista kroji omladinsko rukovodstvo, što je najčešće prepuštano predsjedniku i sekretaru Predsjedništva RK SSOH, njegov je pristup u prvome dijelu mandata bio jako pragmatičan¹³⁹, lišen suvišnih emocija, u osnovi ciničan. Ono što se u „kockici“ nametalo od aktivističkih zahtjeva nije bilo predmet suvišnih rasprava unutar redakcije, još manje otvorenih sukobljavanja s uvijek moćnijim osnivačem.

Pavićev je način uređivanja i odnos prema omladinskom rukovodstvu bio vrlo jednostavan i pragmatičan. Dat ću vam, govorio je, ono što želite i što je vama potrebno da bi pred partijskim vrhom dokazali da situaciju držite pod kontrolom, a vi meni prepustite da se po profesionalnim kriterijima bavim ostatkom lista¹⁴⁰. Pritom se oslanjao na onaj „mekši“ i tolerantniji dio Predsjedništva, a da bi učvrstio dobre odnose nikad se nije ustručavao predsjedniku Željku Mažaru, sekretaru Mladenu Glavašu i, posebno, zamjeniku sekretara Ivanu Matiji, koji je ostavljao dojam redakcijske „sive eminencije“, davati željeni prostor za medijske istupe¹⁴¹. Svakih nekoliko brojeva pojavljivao se neki njihov intervju, prigodni govor, uvodnik, podsjećanje na revolucionarni jubilej ili predkongresna poruka. Omladinske i partijske godišnjice i programske inicijative¹⁴² bile su primjereno popraćene i tu se nikad nije štedjelo na novinskom prostoru. Dva su broja bila i u potpunosti posvećena 9. kongresu SSOH¹⁴³.

¹³⁹ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

¹⁴⁰ Isto.

¹⁴¹ *Polet*, br. 29-30-31, 27. svibnja 1977., str. 7, nepotpisani razgovor sa Željkom Mažarom pod naslovom „Ne želimo poslušnu omladinu“; *Polet*, br. 36, 14. listopada 1977., str. 7, reportaža „Dva dana s predsjednikom RK SSOH – Šute oni koji bi trebali najviše reći“ autora Ratka Karabatkovića; *Polet*, br. 46, 23. prosinca 1977., str. 4, tekst Mladena Glavaša „Borba za principe“ i tekst Ivana Matije „Promijeniti kadrovsku politiku“: *Polet*, br. 54, 20. veljače 1978., str. 12-13, razgovor s Ivanom Matijom „Za demokratski front mladih“ autora Zorana Franičevića; *Polet*, br. 55, 27. veljače 1978., str. 3, uvodnik Željka Mažara „Odgovorni za vlastitu generaciju“; *Polet*, br. 63-64, 24. travnja 1978., str. 11, tekst Željka Mažara „Partija i mladi“.

¹⁴² *Polet*, br. 23, 15. travnja 1977., sadržavao je dodatak na 16 stranica pod naslovom „Prilog programu idejnopolitičkog obrazovanja i akcionog osposobljavanja članova i organizacija SSOH, na temu: slobodno udruživanje rada“.

¹⁴³ *Polet* br. 70, 28. kolovoza 1978., i br. 71, 28. rujna 1978., imali su isključivo kongresne sadržaje. Prvi, otisnut i podijeljen u tada rekordnih 45.000 primjeraka, sadržavao je izvještaje svih komisija RK SSOH te izvještaj CDD-a, a drugi Rezoluciju i novousvojeni Statut SSOH.

Glavni je urednik takve aktivističke sadržaje u užim redakcijskim okvirima nazivao neizbježnom „hranom za lavove“¹⁴⁴. Nije to bilo ni daleko od realnosti, jer je status svakog glavnog urednika još zadugo ovisio o promidžbenim sadržajima koji su dokazivali privrženost „revolucionarnim tekovinama“. I redakcija i omladinsko rukovodstvo bili su svjesni da to gotovo nitko ne čita, ali takav se medijski ritual, uglavnom prigodničarski, nije mogao zaobići. O nekim se ideološkim pitanjima naprosto nije raspravljalo, kao što je to slučaj u svakom političkom totalitarizmu.

3.1.2. Žurba s pokretanjem regionalnog pulskog izdanja

Pavić je, uz snažnu potporu CDD-ova direktora Čondića, želio od *Poleta* napraviti tjednik koji će imati više regionalnih izdanja. S obzirom da je na svoju dužnost došao iz *Večernjeg lista*, koji je regionalni pristup sustavno razvijao, znao je da je baš to temelj veće i stabilnije naklade, jer s naslijeđenih 20.000 primjeraka koji se uglavnom besplatno dijele nije mogao biti zadovoljan. Regionalna su izdanja istodobno bila i najbolja brana pred eventualnim konkurentskim projektima, kao i uvjerljivi argument da tu ne treba pokretati posebne lokalne tiskovine. U redakcijskim su raspravama došli do zaključka da oko toga u tehničkom smislu zapravo i ne bi bilo pretjeranih problema, pa ni pretjeranih materijalnih ulaganja. Ponudili su, naime, model u kojem bi se mijenjala, grafičari su govorili „mutirala“, *Poletova* naslovnica te 4. i 5. stranica, na kojima bi bile specifične lokalne teme¹⁴⁵. Te bi stranice po vlastitim potrebama uređivale posebne regionalne redakcije.

Bio bi to i nepobitni dokaz da *Polet* nisu samo zagrebačke novine, kako ga je javnost ogromnim dijelom doživljavala svih godina izlaženja, a što su sve garniture omladinskog rukovodstva bezuspješno pokušavale promijeniti. Naposljetku, o regionalnim se izdanjima na razini ideje, bez ikakve konkretizacije, govorilo i uoči kretanja projekta, ali je Kvesić¹⁴⁶ ubrzo uvidio da je omladinskih novinara na terenu jako malo, da je većini zanatska razina vrlo upitna i da bez njihove edukacije i redakcijske prakse nije moguće realizirati tako ambiciozne

¹⁴⁴ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

¹⁴⁵ Isto.

¹⁴⁶ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013. Njegovo inzistiranje da iskusni omladinski novinari trebaju biti redaktori mladima bilo je upravo pokušaj stvaranja takve šire kadrovske osnove.

planove. Zato je preferirao slanje članova redakcije na teren, što je, kako se to vidjelo na nizu primjera, donosilo određene rezultate i stvaralo sliku o zainteresiranosti lista za sve dijelove Hrvatske. Ponekad je svjesno objavljivao i tekstove lošije kvalitete da bi se iniciralo stvaranje što šire dopisničke mreže. Brojnost i dosezi redakcijskog kruga u odnosu na onaj dopisnički bili su, međutim, preveliki da bi se moglo govoriti o nekom ozbiljnijem teritorijalnim balansu. Za to je doista trebalo imati više regionalnih izdanja.

Predsjedništvo RK SSOH je, sukladno svojoj potrebi što ravnomjernijeg djelovanja u svim lokalnim zajednicama, bilo zainteresirano za Pavićeve zamisli. Očekivalo se da će se na spomenutoj sjednici toga tijela 4. svibnja 1977., samo mjesec i pol od Pavićeva preuzimanja lista, u okviru točke o „informiranju u SSOH i omladinskoj štampi“¹⁴⁷ povesti rasprava i o tom regionalnom projektu. Dijalog je, sudeći prema izvještaju, potpuno izostao, a iz naknadnih je izjava bilo jasno da je omladinsko vodstvo tada dalo načelnu podršku za što bržu pripremu projekta, iako samo nije usvojilo nikakve stavove, pa ni izravnije naputke, o mjerama koje treba poduzeti. Pokazalo se da je sav posao zapravo pao na leđa CDD-a i *Poletove* redakcije.

Poletovci su u izravnim kontaktima s pojedinim lokalnim omladinskim rukovodstvima došli do zaključka da je jedino Općinska konferencija SSOH u Puli spremna u relativno kratkom razdoblju krenuti u projekt regionalnog izdanja, za što su uspjeli osigurati i određena sredstva. U istarskom je središtu početkom jeseni 1977. oformljena i redakcija, čiji je formalni urednik bila omladinska aktivistica Mirjana Bobić, a novinsku je ekipu predvodio već provjereni *Poletov* suradnik Budimir Žižović. Uz njega, redakciju koja će jednu sezonu izdavati pulsko izdanje lista činili su još Mladen Milotić, Danijela Mirković, Željko Morić, Rudolf Perčić, Nevenko Petrić, Boro Stipanović i Mirjana Štimac, da bi im se naknadno pridružili i Ana Malić, Predrag Spasojević i Denise Vojvoda. Najprije je, po modelu *Poletovog* nultog broja, otisnut probni primjerak u samo 50 primjeraka, koji je stavljen na kioske i u vrlo kratkom roku rasprodan, što je bio znak da interes za pulsko izdanje postoji. Prvi broj redovnog „mutiranog“ izdanja¹⁴⁸ pojavio se 7. listopada 1977., a posljednji je otisnut 22. svibnja

¹⁴⁷ *Polet*, br. 27, 13. svibnja 1977., tekst pod naslovom „O informiranju niti – be!“ autora Ratka Karabatkovića.

¹⁴⁸ *Polet*, br. 35, 7. listopada 1977. Za razliku od regionalnih izdanja dnevnoga tiska, u NSK, kao ni u HDA, nema „mutiranih“ izdanja pulskoga *Poleta*.

1978.¹⁴⁹ Nikad nije obrazloženo zašto je prekinuto njegovo izlaženje, no razlozi su zacijelo bili financijske prirode, a može se pretpostaviti da ni pulsko omladinsko rukovodstvo nije bilo zadovoljno konceptualnim promjenama koje su uslijedile nakon ljetne stanke.

Pulsko je izdanje Paviću i Čondiću bilo važan argument za najavljenju raspravu o daljnjoj regionalizaciji lista. Nasuprot kuloarskim tvrdnjama iz omladinskih krugova da je to odviše komplicirano, a i preskupo, taj je iskorak bio nepobitni dokaz da je to moguće realizirati. Kako tijekom proljeća 1977. u drugim sredinama ništa konkretnije nije učinjeno, velike su nade polagane u sjednicu svih zainteresiranih strana pod okriljem Predsjedništva RK SSOH. Pripreme za nju obavljene su još 7. lipnja 1977. na radnom sastanku Sekretarijata Predsjedništva s predstavnicima CDD-a, kad su se usuglašavali detalji oko potpisivanja godišnjeg ugovora s tom izdavačkom kućom. Tada je zaključeno da se pitanje regionalizacije treba detaljno razmotriti prije kretanja jesenske serije lista.

3.1.3. Nesuglasje oko sadržaja i načina financiranja regionalnih izdanja

Zajednička sjednica predsjednika Konferencija SSOH Zajednica općina s članovima *Poletova* uredništva i vodstvom CDD-a, na kojoj su bili i članovi Sekretarijata Predsjedništva RK SSOH predvođeni predsjednikom Željkom Mažarom, pa i analitičari iz stručnih službi, napokon je u „kockici“ održana krajem rujna iste godine¹⁵⁰. Sudeći po priloženom stenografskom zapisniku, veliki je broj prisutnih nagovještavao da će rasprava o regionalnim izdanjima biti duga, iscrpljujuća i vrlo polemična, a za *poletovce* i vrlo poučna i otrežnjujuća¹⁵¹. Dominirali su disonantni tonovi, koji su ukazivali na značajne razlike u shvaćanju smisla razvijanja omladinskog tiska koji bi se ponajviše bavio mladima u „bazi“ i koji ne bi bio pod izravnom kontrolom omladinskih foruma. Moglo se zaključiti da dio

¹⁴⁹ Izjava Budimira Žižovića autoru od 14. kolovoza 2014. Žižović se ne sjeća nekog posebnog događaja koji bi doveo do formalne odluke o prekidu izlaženja, već smatra da je presudio sklop svih problema, posebno onih financijskih, koji su opterećivali djelovanje te regionalne redakcije, tim više što se sredstva za projekt nisu osiguravala iz nekog namjenskog izvora. Detalja vezanih uz prekid suradnje ne sjeća se ni Ninoslav Pavić.

¹⁵⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474. Sjednica je održana 28. rujna 1977.

¹⁵¹ *Polet*, br. 35, 7. listopada 1977., str. 2, nepotpisani uvodnik bez naslova. U tekstu je, ne navodeći tko je što govorio, zaključeno da su na sastanku uočene „ozbiljne razlike u shvaćanju pravih zadataka omladinskih listova, načina na koji je potrebno komunicirati s mladima, a ne bismo lagali kad bismo ustvrdili da se radi i o shvaćanju omladinskog aktivizma uopće“.

„omladinaca po zanimanju“¹⁵² regionalizaciju lista i stvaranje lokalnih redakcija shvaća kao instaliranje nekakvih „kontrolnih točaka“ na njihovu terenu, koji će im propitkivanjem svega i svačega samo stvarati dodatne probleme.

Poletovci su na sjednicu došli u najjačem sastavu, uvjereni da su razvojni argumenti na njihovoj strani. Uz Pavića, tu su bili i Ivan Doroghy, Zoran Franičević, Ratko Karabatković, Željko Ivanjek, Lučano Rossa te Mario Jagatić kao voditelj dopisničke mreže, dok je direktor Josip Čondić poveo i svog zamjenika Petra Strpića. Za raspravu su pripremili i koncept regionalnih stranica, kao i razne izračune i troškovnike. Ispostavilo se da *Polet* godišnje stoji oko 5,6 milijuna dinara¹⁵³, dok bi cijena pojedinog regionalnog izdanja bila 330.000 dinara, s obzirom da taj novac za dodatne troškove nije bio osiguran u dotaciji iz saborskog proračuna, niti iz blagajni RSIZ-a obrazovanja i RSIZ-a kulture. Ta brojka u odnosu na ukupnu cijenu funkcioniranja lista nije bila pretjerana, barem po redakcijskom mišljenju, ali takve izvanredne stavke nisu bile ugrađene u financijske planove niti jedne omladinske organizacije.

Ključna je teza za pokretanje regionalnih izdanja bila, kako je to Pavić u poželjnoj aktivističkoj maniri uvodno naveo, da bi upravo *Polet* zahvaljujući stvaranju suradničke i dopisničke mreže od čak 160¹⁵⁴ mladih novinara trebao ostvarivati „povratnu vezu između omladinske baze i rukovodstva“ i da će redovnim odlascima „u radne i životne sredine mladih ljudi ... provjeravati ono što je dogovoreno“, kako bi se uočeni problemi stavili „u središte političke akcije“. Pavić je priznao da je list dosad „kiksao u dijelu gdje je trebao biti spona između rukovodstva i baze“. Napomenuo je da zadatak *Poleta* nije i ne može biti informiranje o općenitim odlukama omladinskih tijela i organa, s obzirom da je za to postojao posebni Bilten RK SSOH, te da je jako važno da novinari podese „svoj bioritam s ritmom problema koji se javljaju u omladinskoj organizaciji i s ritmom na koji se stvari (tu) ... rješavaju“. Zato

¹⁵² Tako su mladi često pogrdno nazivali omladinske karijeriste i dogmate koji su karijere gradili na ideološkoj „pravovjernosti“.

¹⁵³ Dinar je zbog visoke inflacije 1970-ih godina denominiran za dvije nule, ali u razgovorima na svim razinama zadugo su se, pa i 1980-ih godina, koristile brojke izražene u starim dinarima. Novi su dinari bili navođeni samo u službenim dokumentima.

¹⁵⁴ Iznescena brojka sadrži i potencijalne suradnike o kojima se govorilo na sastancima na terenu. Onih koji su redovitije pisali bilo je otprilike upola manje, što se iz broja u broj mijenjalo. Slične su brojke bilježene i u kasnijim redakcijama, no svaka je od njih zbog bolje percepcija lista u omladinskim krugovima nastojala „napuhati“ stvarne kadrovske potencijale.

je obećao i da će se koncepcija lista u tekućoj godini nadograditi puno većim okretanjem „problemima društveno-ekonomskog položaja mladih“, ali i traženjem odgovornosti omladinske organizacije za njihovo rješavanje, a dodatni bi prostor dobilo i pitanje reforme odgoja i obrazovanja te praćenje seoske omladine.

Dotadašnje aktivnosti oko pokretanja regionalnih izdanja obrazložio je Jagatić, koji je u te svrhe mjesecima obilazio teren. Kontaktirao je s četrdesetak općinskih konferencija iz osam Zajednica općina, dakle iz svih osim onih sa šireg područja Zagreba. Od važnijih gradskih omladinskih rukovodstava na popisu su se našle ona iz Bjelovara, Koprivnice, Križevaca, Virovitice, Varaždina, Čakovca, Gospića, Karlovca, Osijeka, Slavnskog Broda, Nove Gradiške, Siska, Petrinje, Rijeke, Opatije, Crikvenice, Pule, Pazina, Poreča, Rovinja, Splita, Dubrovnika, Zadra i Šibenika. Rezultat je svih tih napora, zaključio je Jagatić, bio prilično skroman. Nešto su uspjeli učiniti u pogledu rasta broja pretplatnika, ali pomaka u pripremama regionalnih izdanja, s izuzetkom Pule, nije bilo. Unatoč brojnim obećanjima, općinske konferencije mahom nisu pripomogle ni oko obećanog okupljanja lokalnih dopisništava.

Mogućnost da se nešto pokrene postojala je tek u Splitu i Karlovcu, gdje je i kadrovska situacija bila bolja, no dužnosnici iz tih regija su napomenuli da bi tek trebali krenuti u traženje novca za projekt. Uspjeh je u tome uvijek bio dvojben, budući da se tek trebalo izboriti da takav oblik troškova bude ugrađen u financijske planove jedinica lokalne samouprave. Predstavnici ostalih regija otklonili su mogućnost da takav projekt bude realiziran u skoroj budućnosti, uglavnom ponavljajući istu priču o nerješivim financijskim problemima. Neki su tu pridodavali i potrebu da se *Poletov* koncept mora doraditi povećavanjem broja stranice koje bi regije i gradovi samostalno uređivali, što je podupro i predsjednik Mažar. No, bilo je i glasova, pogotovo iz ZO Osijek, koji su rezolutno tvrdili da im *Polet* „s takvom koncepcijom ne treba“¹⁵⁵.

Ne mogavši pomiriti suprotstavljene stavove, predsjednik republičke omladine Željko Mažar na kraju je lakonski zaključio da „želje ne mogu biti veće od financijskih mogućnosti“, odnosno da se troškovi regionalnih izdanja ne mogu s lokalnih omladinskih organizacija prebaciti na Republičku konferenciju. Kad bi se išlo na optimalnih četiri-pet izdanja, bilo bi to

¹⁵⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474. Milutin Džebić iz Predsjedništva RK SSOH ustvrdio je da je to jednoglasni stav Predsjedništava Konferencije ZO Osijek, koja je bila njegova „baza“. Ubrzo će se pokazati da je sukob između *Poleta* i slavonskih omladinskih rukovodstava bio tek otvoren.

„toliko opterećenje da bi nam *Polet* bio jedan od glavnih problema“. Ostala je, dakle, načelna podrška Predsjedništva RK SSOH da se ide u regionalizaciju gdje se za to stvore uvjeti, točnije gdje bi bila zatvorena financijska konstrukcija, no ponajviše bi o volji državnih i lokalnih institucija ovisilo da takve informativne planove uključe u svoje troškovnike. U narednim mjesecima ništa od toga nije učinjeno. Pulsko je izdanje bilo izuzetak koji je potvrđivao pravilo, slikovitije rečeno „partizanski proboj“¹⁵⁶ koji je predstavljao važnu taktičku pobjedu i još važniji strateški poraz.

3.1.4. Nepomirljive razlike u shvaćanju svrhe omladinskog novinarstva

Osim što nije donijela nikakav pomak u namjeravanoj regionalizaciji lista, sjednica u rujnu 1977. ostala je u kolektivnom sjećanju *poletovaca* i po svojem neugodnom naličju. Rasprava je pokazala da su razlike u shvaćanju omladinskog aktivizma između njih i znatnog dijela dužnosnika te masovne organizacije toliko duboke, praktički nepomirljive, da ne može doći do usklađivanja stavova i interesa. Čak je i iznimno snalažljivi Pavić nakon tog i još nekoliko sličnih sastanaka definitivno zaključio da omladinski novinari i omladinska rukovodstva žive u „paralelnim svjetovima“¹⁵⁷ i da tu zadovoljavajućeg rješenja za obje strane ne može biti.

Tu je, čini se, sazrela i Pavićeva odluka da se što prije okrene konceptu koji bi predstavljao tržišni odmak od aktivističkog novinarstva, pri tome se oslanjajući na uobičajene podjele u omladinskim forumima na „dogmate“ i „liberale“. Te pojmove treba tek uvjetno shvaćati, jer nije bila riječ o definicijama tipičnim za demokratski ustroj. Prvi se nisu mogli otkloniti od poznatog partijskog sindroma konspirativnosti i potrebe da sve drže pod kontrolom, dok su drugi bili skloniji otvorenoj raspravi o uočenim problemima, ali unutar istog ideološkog okvira. Za komercijalizaciju lista trebalo je, međutim, stvoriti još niz preduvjeta, tako da je još godinu dana rađeno po zamislima i s manjim pomacima koje je glavni urednik izložio na početku neuspješne rasprave o regionalizaciji.

¹⁵⁶ Na sjednici su se u nekoliko navrata koristile uobičajene sintagme iz „slavne revolucionarne prošlosti“, a konkretna je u tadašnjoj frazeologiji imala značenje pojedinačnog uspjeha koji nije bio praćen sustavnim djelovanjem.

¹⁵⁷ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

Polemiku je, naime, potaknuo Pero Pavičić, inače profesionalni član Predsjedništva RK SSOH, koji je u svom istupu sublimirao ono što se u rukovodstvima na svim razinama moglo čuti još od pokretanja projekta. Pavičić je ustvrdio da omladinsko rukovodstvo „nije u dovoljnoj mjeri shvatio i prihvatilo *Polet* kao svoj list“. Da bi se to moglo mijenjati, zatražio je da se novinari kod odlazaka na teren obvezno javljaju lokalnim rukovodstvima. Razlog je takvom otvorenom sputavanju novinarskih sloboda nalazio u spoznaji da „u *Poletu* pišu ljudi koji to ne bi trebali raditi“ i „ljudi koji nisu načisto što je to SSO“, jer „kroz napise često ispoljavaju svoja subjektivna mišljenja i daju ocjene koje oni nemaju pravo davati“ te da se u nekim tekstovima piše „na dosta vulgaran način“. Njima u listu, poentirao je, „ne bi trebalo davati prostora“, kao i stripovima koji su „bezvezni“, budući da *Polet* „treba dalje odražavati taj revolucionarni duh u pisanju“¹⁵⁸.

Na Pavičića se u tom ideološkom „jurišu“ nadovezao i Srboljub Zorica, omladinski dužnosnik iz ZO Split, koji je nedostatak tekstova „o aktualnim problemima mladih u društvu“, a i o „stvaralaštvu mladih“, dopunio zahtjevom da se „analizira svaki broj“ i da se ta analiza „dostavlja Sekretarijatu (Predsjedništva RK SSOH – op. a) i ostalim zainteresiranim činiocima“¹⁵⁹. Od toga nisu odudarala ni zapažanja sekretara Predsjedništva Mladena Glavaša o tome da je dobar dio *Poletovih* tekstova „obilježen negativizmom“ i da imaju pravo oni koji bi radije na terenu razvijali vlastite omladinske tiskovine¹⁶⁰.

Energični odgovor na tako oštre, gotovo diskvalificirajuće, napade nije dao netko iz redakcije, zacijelo i zbog bojazni da sukob ne eskalira do razine traženja ostavki, već ga je izrekao CDD-ov zamjenik direktora Strpić, služeći se politološkom argumentacijom. Po njemu, *Polet* je pretendirao na praćenje „cjeline života“ omladine, a ne na „zatvaranje u uži politički krug, jer to onda završava na razini aktivizma rukovodstva“. U organizaciji je, pak, prevladavao „mentalitet omladinske gerontokracije“, često suprotstavljene potrebama i razmišljanjima omladinske populacije u cjelini, koja „živi svoj život“. Sve to, rekao je, dovodi do temeljnog apsurdna: „Htjeli bismo omladinu imati revolucionarnu i uškopljenu istovremeno!“

¹⁵⁸ HR HDA, Fond 1231-5, Sjednice i sastanci Predsjedništva RK SSOH, kutija 474. Citirano prema stenogramu.

¹⁵⁹ Isto.

¹⁶⁰ Isto.

Nastavak je Strpićeva izlaganja bio jednako žestok, jer je u načinu komuniciranja uočio da se na *Polet* zapravo „reproducira jedno siromaštvo duhovnog prostora u kojemu mi živimo dnevno“. Omladinske je dužnosnike najviše iznenadila njegova tvrdnja da je *Polet* „konzervativniji nego neki poljski omladinski listovi“. Zaključak je Strpićevog protuudara bio da list nije mjesto koje bi moglo „simulirati aktivnost“ SSO-a, točnije uvriježenu neaktivnost, i da je *Polet* sam po sebi oblik „stvaralaštva mladih“ te da nema nikakvog smisla od lista stvarati „još jedan bilten Republičke konferencije“. Naime, kako je poentirao, „bilten je mentalitet“ i potvrda „gerontološkog“ poimanja političkog djelovanja.

Poslije tako izravnog i superiornog istupa CDD-ova predstavnika, koji ni u promijenjenim političkim i medijskim okolnostima nije izgubio na aktualnosti, čak su i *Poletovi* novinari imali potrebu smirivanja polemičkih oštrica. Taj je zadatak na sebe preuzeo Franičević, u raspravi spomenut kao rijetki svijetli primjer „dugogodišnjeg društveno-političkog aktiviste“, što se shvaćalo kao preduvjet „realnog sagledavanja svih ... stvari“¹⁶¹. Pomirljivo je istaknuo da treba odgojiti čitavu generaciju mladih novinara koji će „u jednu ruku biti omladinski aktivisti“, kako bi se mogli baviti „pravim problemima“ i da je to formula za veću čitanost. Jer, od novinara se traži da istodobno radi i „dobre tekstove“ i „angažirane revolucionarne tekstove“ i da „predlaže promjene“¹⁶².

Karabatković se na to nadovezao i stavom da se upravo *Polet* „mora boriti za svakog mladog čovjeka koji nije član organizacije“¹⁶³. Uzme li se u obzir da se u drugoj polovici 1970-ih broj službeno evidentiranih članova SSOH obično kretao oko 750 tisuća¹⁶⁴, razumljivo je da omladinski dužnosnici, suprotno *Poletovu* viđenju aktivizma, nisu bili impresionirani činjenicom da je dio mlade generacije ipak ostao politički neuključen. Oni nisu mogli motivirati za bilo koji vid djelovanja ni glavninu formalnog članstva, koja je to postajala masovnim učlanjenjem u školskom sustavu, a ne politički artikuliranom i jasno izraženom voljom svakog pojedinca. Apsurd se ogledao u činjenici da se u omladinsku organizaciju

¹⁶¹ Isto. Citirano iz izlaganja Vladimira Jagića.

¹⁶² Isto. Citirano iz izlaganja Zorana Franičevića.

¹⁶³ Isto. Citirano iz izlaganja Ratka Karabatkovića.

¹⁶⁴ *Polet*, br. 21, 1. travnja 1977, str. 2. Prema podacima dostavljenim iz SSOJ, u Hrvatskoj je tada bilo 752.300 članova omladinske organizacije, po čemu je ona bila i najbrojnija u jugoslavenskim okvirima, iako je Srbija i bez pokrajina Vojvodine i Kosova imala više stanovnika. Impresivna je brojka ponajprije bila poruka hrvatskih vlasti da mlada generacija podržava politiku koja je dovela do gušenja Hrvatskog proljeća.

ulazilo kolektivno, ukoliko pojedinac nije inzistirao na tome da ne bude primljen. Iz nje se, pak, moglo izaći samo pojedinačno, što se također tretiralo kao čin protesta, tako da je mlada osoba postala politički obilježena. Zato je organizacija sve do propasti sustava naizgled očuvala masovnost.

Polemički tonovi iz rujna 1977. ponajbolje će odražavati temeljne stavove i odnose lista i omladinskih foruma sve do raspuštanja SSOH. Poznata uzrečica o „istoj meti i istom odstojanju“ javljat će se kod svake promjene rukovodstva pa se uvijek činilo da se uvijek vodi jedna te ista jalova rasprava, u kojoj nikad ne može doći do ozbiljnijeg usklađivanja mišljenja. Interesi su te dvije strane previše razdvajali.

3.1.5. Naslovnice s crvenom zvijezdom, maramom i sedam žigica

Dijametralno suprotni stavovi u raspravi o svrsi i smislu omladinskog novinarstva, praćeni i povremenim izravnijim političkim pritiscima, snažno su došli do izražaja i u koncepciji *Poleta* u narednih godinu dana. Na simboličkoj je razini to bilo vidljivo već u nekoliko početnih Pavićevih brojeva. List je zahvaljujući snalažljivosti svoga uredništva počeo funkcionirati u stalnim kompromisima i vrludanjima između traženog aktivizma i bavljenja temeljnim generacijskim problemima, u rasponu od praćenja raznih supkulturnih fenomena pa do naturalističkog suočavanja s mladima na društvenim marginama. Tako je oblikovan medijski hibrid u kojem je postojao balans između redovnog slavljenja Tita i Partije, s naglascima na obveznoj svijetloj budućnosti, i brojnih priča o gruboj socijalnoj zbilji, besperspektivnosti, drogi i delikvenciji. Čitatelj je, ovisno o društvenom statusu i vlastitim afinitetima, mogao izabrati ono što mu više odgovara. Koliko god to kontradiktorno zvučalo, takav je pristup pripomogao poboljšanju poslovnih pokazatelja, što će se potvrditi na kraju Pavićeva mandata.

Da se tu nešto neuobičajeno događa, potvrđivale su povremene reakcije mladih koji su list pratili od prvih brojeva: „No, izgleda da listom više ne vlada onaj *poletni* zamah. Prije su tekstovi bili zdravi, konkretni, humoristički i lako razumljivi. Osjećala se mladenačka nota. Sada kao da su svi odjednom postali odrasliji, bave se i pišu o 'većim i glavnijim problemima'.“¹⁶⁵ Neki su tu promjenu u pristupu temama objašnjavali i činjenicom da je

¹⁶⁵ *Polet*, br. 21, 1. travnja 1977., str. 2, pismo uredništvu Branke Kahline, učenice zagrebačke 16. gimnazije.

redakcija netom preselila u veći i primjereniji prostor u Savskoj 5, pa je dojučerašnjim novinarskim buntovnicima naglo i „slava udarila u glavu“¹⁶⁶.

Nesporno je bilo da se list od svojevrsnog „savjetovališta“ o pravima i načinima djelovanja srednjoškolaca i studenata pretvorio u analitičara složenih društvenim fenomena i procesa. Kritičari su doista bili u pravu: list je postupno, uz neminovne uspone i padove, izlazio iz svoje „pubertetske“ faze. Najvažnije je, međutim, bilo to što se o *Poletu* toliko pričalo, neovisno o predznaku, da omladinska rukovodstva više ne razmišljaju treba li im taj projekt, nego kako da ga sadržajno drže u njima prihvatljivim okvirima. U idućih gotovo desetljeće i pol nije se u RK SSOH pojavila rukovodeća garnitura koja bi radila na ukidanju lista, iako su financijski problemi CDD-a kao njegova izdavača u više navrata dovodili u pitanje i niz ostalih aktivnosti omladinske organizacije. Političarima kojima je u jednostranačkim uvjetima bila nužna potvrda demokratskih metoda djelovanja, makar su ona u pravilu bila fingirana, nikako nije moglo ići u korist odgovornost za ukidanje republičkog omladinskog glasila. Pavić je na vrijeme i to shvatio, zahvaljujući čemu je u jesen 1978. i mogao ući u rizik nagle i radikalne promjene koncepta¹⁶⁷.

Koliko je bilo važno da omladinsko vodstvo može govoriti kako *Polet* prati i afirmira sadržaje do kojih je posebno stalo Partiji na vlasti, pokazalo se samo tri broja nakon promjene na glavnouredničkoj dužnosti. Na naslovnici se, kao prilog proslavi 40. obljetnice dolaska Tita na čelo Partije, pojavila njegova fotografija iz mlađih dana, dok su na udarnoj stranici pod naslovom „SKOJ na novom putu – za društveni razvitak odgovornost je i na omladini“¹⁶⁸ bila otisnuta i dva teksta tog jugoslavenskog lidera.

Tito će redovito dobivati svoje povlašteno mjesto na *Poletovim* stranicama. Kad na naslovnici nije bilo njegova lika, grafičko je rješenje sugeriralo da je u pitanju neki oblik iskazivanja ideološke pravovjernosti. Tipični je primjer bila crvena zvijezda na jeans jakni omladinca, što je trebalo afirmirati i omiljenu *Poletovu* tezu da zapadnjačka moda ne dovodi u pitanje socijalistička opredjeljenja mladih, u čemu je i crno-bijela fotografija pojačavala dojam. U istoj je grafičkoj maniri i s identičnom ideološkom porukom bila i naslovnica s pionirima

¹⁶⁶ Isto.

¹⁶⁷ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

¹⁶⁸ *Polet*, br. 21., 1. travnja 1977., str. 3.

kojemu je oko vrata zavezana crvena marama¹⁶⁹. Tekstualno su to pratila veličanja Titova djela od strane visokih partijskih dužnosnika, razgovori sa sudionicima i suvremenicima revolucionarnih zbivanja, kao i feljtonski prikazi pojedinih tema vezanih uz komunistički pokret. Takve je sadržaje, u kojima se nije smjelo pogriješiti u prosudbama Titove politike i u naglašavanju njegova vizionarstva, obično na Pavićevu molbu preuzimao svestrani i pouzdani Inoslav Bešker¹⁷⁰.

Ne treba, naposljetku, zanemariti ni činjenicu da se morala voditi briga i o međunarodnom komunističkom¹⁷¹ pokretu, pa je naslovnicu¹⁷² povodom 60. obljetnice Oktobarske revolucije dobio i Lenjin. Kako je u *Poletovu* iskazivanju ideološke pravovjernosti nerijetko bilo i natruha subverzivnosti, tako su čitateljima, umjesto političkih govora i proglašenja, predstavljena Lenjinova ljubavna pisma¹⁷³ iz razdoblja njegova izgnanstva, s obrazloženjem da je u njima oslikano i predrevolucionarno ozračje. Neizbježno je bilo i davanje duplerice Che Guevari, najvećoj svjetskoj revolucionarnoj ikoni¹⁷⁴.

Vještim bježanjem od uobičajenog parolaštva moglo bi se nazvati i davanje naslovnice već spominjanoj gimnazijalki Carmen Klein, u čemu nije bilo beznačajno ni to što je ona tek krenula u prvi razred. Carmen je u formi domaće zadaće, ali korištenjem oporog zagrebačkog slenga, napisala kako Tita doživljavaju njeni vršnjaci i zašto ga smatraju svojim životnim uzorom, a to je ilustrirano i nevještim dječjačkim crtežom nasmijanih pionira s cvijećem u

¹⁶⁹ *Polet*, br. 29-30-31, 27. svibnja 1977., vezan uz Dan mladosti, imao je čak osam stranica izravno posvećenih Titovu liku i djelu te još nekoliko tema o njegovoj aktualnoj brizi za mlade, poput one o Titovu fondu za stipendiranje studenata slabijeg imovinskog stanja; *Polet*, br. 32-33, 23. rujna 1977.; *Polet*, br. 36, 14. listopada 1977., imao je na naslovnici na već spominjani grafički način ruku koja drži sedam žigica s naglašeno crvenim glavicama, što je simboliziralo dodjelu najveće godišnje nagrade „Sedam sekretara SKOJ-a“.

¹⁷⁰ Izjava Inoslava Beškera autoru od 16. prosinca 2013. Njegov feljton „Tito i mladi“ počeo je u trobroju 29-30-31 od 27. svibnja 1977. i imao je devet nastavaka.

¹⁷¹ Pojam „komunistički pokret“ često je zbog naglašavanja političke širine u vladajućoj frazeologiji i u *Poletu* i ostalim omladinskim tiskovinama mijenjan s pojmom „radničkog pokreta“, što nije identično s demokratskim shvaćanjem istoga pojma i njegovim raznolikim političkim orijentacijama.

¹⁷² *Polet*, br. 40, 11. studeni 1977.

¹⁷³ *Polet*, br. 45, 16. prosinca 1977., str. 12-13, tekst pod naslovom „Lenjin i ljubav“, prenesen iz stranog tiska.

¹⁷⁴ *Polet*, br. 35., 7. listopada 1977., str. 12-13, tekst pod naslovom „Tko je bio dugokosi Che s plakata“, prenesen iz stranog tiska.

ruci¹⁷⁵. Prvašica je navela i kako je sa svojim kolegama iz razreda krenula na masovni doček koji su Titu u rujnu 1977. priredili Zagrepčani, ali ga zapravo i nije vidjela, jer je oko nje bilo „brdo visokih ljudi“.

Političko je podilaženje Titu bilo neminovnost medijskih prostora SR Hrvatske i cijele federacije, ali upadljivo velik prostor koji je „najveći sin“ tih mjeseci dobivao u jednom omladinskom glasilu imao je i svoju pozadinu, koje šira javnost tada nije bila svjesna. Prilikom Titova posjeta, koji se naknadno opisuje u tekstu učenice Carmen Klein, u redakcijskom su uvodniku u tipičnom *poletovskom* stilu objavljene dvije rečenice za koje uredništvo nije moglo ni sanjati da će izazvati političku sablazan, makar je ta epizoda ostala zataškana u redakcijskim okvirima. Opisujući gužvu oko izrade toga broja, *poletovci* su pripomenuli i kako nisu mogli „izaći iz redakcije i pozdraviti predsjednika Tita“, pa su doček pratili sa svojih prozora u Savskoj¹⁷⁶.

Odmah nakon izlaska lista, počeli su u redakciju stizati telefonski pozivi „iz struktura“. Tvrdnja kako su novinari *Poleta* bili previše zauzeti da bi prisustvovali Titovu dočeku ocijenjena je ozbiljnom političkom provokacijom¹⁷⁷. Poznato je, kako su to redovno upozoravali i politički forumi, da nije moglo biti važnijeg i urgentnijeg posla nego iskazati „vjernost i poštovanje drugu Titu“. Trebalo je puno muka da bi Pavić partijske dužnosnike uvjerio kako je njihova napomena bila doista bezazlena, a ne javni poziv na Titov bojkot. Zato je na naslovnicu plasirana priča Carmen Klein bila zapravo i neki vid pravdanja za propust, ovoga puta na način da se kaže kako zbog ogromne gužve Tita nije mogao vidjeti čak ni dio onih koji su ga dočekivali na zagrebačkim ulicama.

3.1.6. Otvoreni obračun sa slavonskim omladinskim rukovodstvom

S obzirom da se u listu toliko prostora moralo davati Titu, povoljna je okolnost za *Polet* bila da njegovu nedodirljivost, osim pojedinaca iz samog partijskog vrha, nisu dijelili ostali politički dužnosnici. U političkim se kuloarima znalo tko je s kim klanovski povezan i tko će zbog uspinjanja na hijerarhijskoj ljestvici zaigrati protiv koga, što je bilo važnije i od

¹⁷⁵ *Polet*, br. 37, 21. listopada 1977., tekst pod naslovom „Mi smo Titovi klinici!“

¹⁷⁶ *Polet*, br. 34, 30. rujna 1977., str. 2., tekst bez naslova s leadom „Ne pamtimo ovakvog utorka!“

¹⁷⁷ Izjava Željka Ivanjeka autoru od 7. siječnja 2014.

dijeljenja istih ideoloških uvjerenja. Usto, puno je lakše bilo pisati o širim društvenim problemima koji nisu bili izravnije vezani uz određena politička imena. Taj je fluidni prostor svačije i ničije odgovornosti Pavićeva redakcija maksimalno koristila.

Protuteža promidžbenim tekstovima bili su kritički intonirani tekstovi o nizu pitanja od društvenog značenja o kojima su tada vođene i medijske rasprave. Sve je češća tema bila reforma srednjoškolskog obrazovanja¹⁷⁸, koja je bila popraćena i vrlo polemičnim okruglim stolom¹⁷⁹. Vrijedno je spomenuti da se trezvenom analizom brojnih propusta u tom ključnom partijskom projektu posebno istaknuo zagrebački srednjoškolac Srđan Španović, još jedan od onih koji će zbog svojih aktivističkih sklonosti pozvan na suradnju, da bi kasnije postao jedan od važnijih *Poletovih* novinara i urednika. Samo broj kasnije organiziran je i okrugli stol o nastavi marksizma i njemu bliske Teorije i prakse samoupravnog socijalizma¹⁸⁰, o čemu je pisano u više navrata.

Omiljene su *poletovske* teme, neke i analizirane iz više uglova, bile nelogičnosti delegatskog sustava, uobičajeni karijerizam i neprincipijelnost u prijemu učenika i radnika u Savez komunista, raskorak u teoriji i praksi učeničkog samoupravljanja, loše stanje u đačkim i studentskim domovima, zastarjeli koncept radnih akcija ili propitkivanje smisla postojanja pionirske organizacije, kao i latentna nezaposlenost, rastuća delikvencija i još puno toga što je naglašavalo nezadovoljavajući status i socijalnu marginalizaciju mladih. *Poletovi* su argumenti često imali više odjeka od onih iz drugih medija, jer su uglavnom rađeni reportažno i anketnom metodom, gdje su se bez „friziranja“ mogla čuti mišljenja s terena, ponekad i dijametralno suprotna od stavova političkih foruma.

Na rujanskoj sjednici o planiranoj regionalizaciji lista, kako je spomenuto, *Poletu* je najviše konceptualnih zamjerki i prigovora na pojedine tekstove, ali i na izbor dopisnika, dolazilo iz omladinskih rukovodstava slavonskih općina. Situacija je u tom pogledu iz broja u broj bila sve zaoštrenija, tako da je narednih mjeseci i eskalirala. Uredništvo se našlo pred temeljnom

¹⁷⁸ *Polet*, br. 22, 8. travnja 1977., str. 6-7, tekst pod naslovom „Neki se deru, reforma prolazi“ autora Zorana Franičevića; *Polet*, br. 39, 4. studeni 1977., str. 5, tekst pod naslovom „Učenici koji to više nisu“ autorice Renate Pondeljak-Matijević.

¹⁷⁹ *Polet*, br. 38, 28. listopada 1977., str. 12-13, izlaganja učesnika pod zajedničkim naslovom „Reforma donosi temeljite promjene“.

¹⁸⁰ *Polet*, br. 39, 4. studeni 1977., str. 12-13, izlaganja učesnika pod zajedničkim naslovom „Trebali školi marksizam?“

dilemom: ili će se odlučno suprotstaviti, riskirajući i vlastito odstupanje, ili će „podviti rep“ i prihvatiti da omladinski dužnosnici na svim razinama zapravo odlučuju koje će teme biti u listu i kako će one biti intonirane. Zaključili su da bi potonja varijanta predstavljala potpuni krah vizije slobodnog omladinskog tiska, iako ona nikad nije mogla biti u potpunosti realizirana.

Zato se na naslovnici pojavio tekst bombastična i vrlo sugestivna naslova: „Rukovodioci bez vojske“¹⁸¹. Tu je dana kronologija napada na *Poletove* tekstove i pokušaje diskreditacije njegovih reportera i dopisnika. Uredništvo je stanje na području Konferencije SSOH ZO Osijek nazvalo pravim medijskim ratom, koji se temeljio na nizu apsurdnih i bizarnih odluka: „*Polet* ne čitaju zato što je loš, a zato što je loš ne daju ni drugima da ga čitaju, tako da nitko i ne zna kakav je *Polet*, a zato što se ne zna kakav je, nitko ga ne može ni promijeniti ni popraviti, a dok se ne promijeni i ne popravi, nitko ga neće ni čitati... i sve tako u krug.“¹⁸² Autor je zaključio da je jedini smisao takvih kafkijanskih ispada da mandat pojedinog dužnosnika „u miru prođe, da se nešto ne uprska i da se nađe dobro mjestište za kasnije“, a da iza njih ne stoji omladina koju formalno predstavljaju.

Na to se jednakom žestinom nadovezao i Pavićev uvodnik, u kojem je naglasio da je smisao *Poleta* da bude javna tribina i da je baš to u suprotnosti s interesima omladinskih profesionalaca, jer u takvim okolnostima „ne mogu biti sigurni da njihov nerad, nesposobnost i grčevita borba za položaj i vlast neće izaći na svjetlo javne kritike“, i to „s punim imenom i prezimenom“¹⁸³. Izvjesno je da su *poletovci* u tom srazu pobijedili, ne toliko zbog neizmjerne kvalitetnije argumentacije, koliko zbog poznatih mehanizama političkog djelovanja. Naime, ako bi se zatražilo političko „provjetranje“ u Savskoj 5, onda bi se moralo postaviti i pitanje odgovornosti osnivača lista, dakle samog omladinskog rukovodstva. U „kockici“ na tako nešto nisu bili spremni.

¹⁸¹ *Polet*, br. 44, 9. prosinca 1977., str. 1, tekst autora Jovana Dedića.

¹⁸² Isto.

¹⁸³ Isto, str. 2, tekst pod naslovom „Imobilizam i debele fotelje“ autora Ninoslava Pavića.

3.1.7. Seks i narkomanija preispituju moralni konzervativizam

Razlog povećanog interesa za *Polet* nije, ipak, bilo sve glasnije iskazivanje političkih stavova, nego daljnje bavljenje, još naglašenije nego u Kvesićevu mandatu, desetljećima potiskivanim pitanjima seksualnosti. Krenuvši od teze da je „jedan od pokazatelja progresivnosti nekog društva i stupanj seksualne svijesti“¹⁸⁴, redakcija je krenula s cijelim serijalom tema koje su razrađivale razne aspekte spolnosti. Mladi tu mogu naći odgovore medicinara i psihologa, ali i iskrena mišljenja svojih vršnjaka, vezana uz seksualne odnose, kontracepciju, masturbaciju, oralni seks i sve ono što komunistički moral nije smatrao primjerenim i podobnim za javno komuniciranje. Po tome se vladajuća ideologija, zasnovana na moralnom konzervativizmu, prešutno slagala s crkvenim tabuiziranjem seksualnosti, koliko god su u ostalim ideološkim i političkim pitanjima bili u potpunosti antagonizirani.

Broj 44 nije ostao zapamćen samo po udaru na omladinsku birokraciju, već i po novom prođoru u tretiranju seksualnosti. Napravljena je opsežna tema o dotad uglavnom prešućivanom fenomenu maloljetnih trudnica¹⁸⁵, što je među srednjoškolkama bio sve naglašeniji problem, uzrokovan i zabrinjavajuće niskom razinom znanja o kontracepciji, ali i o temeljnim fiziološkim zakonima, jer je to u nastavnim sadržajima bilo svedeno na nabranje dijelova spolnih organa. O kontracepciji¹⁸⁶ je, inače, šire pisano nekoliko brojeva ranije, a indikativno je za razinu poznavanje zaštite od začeca što su se u tekstu objašnjavali djelovanja pojedinih medikamentata i način korištenja prezervativa. Poimenično su navođena pojedina kontracepcijska sredstva, ljekarne u kojima se mogu nabaviti i po kojoj cijeni, a bili su otisnuti čak i telefonski brojevi nekih savjetovališta i ginekoloških ambulanti. Tako je list mogao poslužiti i kao svojevrsni medicinski priručnik.

¹⁸⁴ *Polet*, br. 23, 15. travnja 1977., str. 12-13, anketa pod naslovom „Oslobođenom seksu leti misao“ za koju su pitanja pripremili Mirjana i Milko Valent.

¹⁸⁵ *Polet*, br. 44, 9. prosinca 1977., str. 12-13, tekst pod naslovom „Oslobođeni seks rađa probleme“ autora Zorice Knežević, Zrinke Vedriš, Silvane Servatzy i Renea Bakalovića.

¹⁸⁶ *Polet*, br. 38, 28. listopada 1977., str. 5, tekst pod naslovom „Ne prekidajte igru radi ručka“ autora Ksenije Ratnik i Željka Gažija.

Jednako je važno bilo i zadiranje u problem pornografije¹⁸⁷, prezentiran u formi ankete sa sociološkim komentarom, u kojem je zaključeno da nema liberaliziranog seksualnog života u kojem „ne postoji potreba za pornografijom“ i da upravo ona „djeluje rušilački na dvolične moralne norme građanskog društva“. Upravo je u tom komentaru vidljiv tipični novinarski trik koji su često koristili novinari u komunističkom sustavu: autorica se obračunava s licemjerjem „građanskog društva“, a sve se to zapravo odnosi i na društvenu praksu u recentnom modelu socijalističkog samoupravljanja. Slijedila je i tema o striptizetama¹⁸⁸ kao zanimanju. Svoju je životnu priču s javnošću podijelila striptizeta iz zagrebačkog „Ritza“, a ironijski je stav bio sadržan u nadnaslovu teksta: „profesionalna orijentacija“.

Važan je iskorak u domeni ljudskih prava bilo i davanje prostora anonimnom autoru koji je progovorio o duboko potiskivanom problemu homoseksualnosti¹⁸⁹. Pišući iz emocionalno bolnog osobnog iskustva, autor je upozorio da se homoseksualnost u jugoslavenskom pravnom sustavu stavlja u istu ravan s kaznenim djelima kao što su „krađe, silovanja, ubojstva, prostitucija“. Osoba koja priznaje da je „peder“, kako je upozorio, postaje u svojoj sredini progonjena i izrugivana. Podvrgava se i prisilnom medicinskom i psihijatrijskom tretmanu, što samo dovodi do većih psihičkih trauma i izravno pogoršava njegovo zdravlje, tim više što ne nailazi na razumijevanje ni u vlastitoj obitelji. „Notorni homoseksualac treba shvatiti barem samoga sebe, shvatiti da je takav rođen i da će takav umrijeti“, zaključio je u svom vapaju. U kratkoj je uredničkoj bilješci napomenuto kako će list i ovom problemu „koji tišti, prema nekim svjetskim istraživanjima, mnogo veći broj mladih nego što se obično misli“ pokloniti „adekvatnu pažnju“¹⁹⁰. Sustavno se boreći za temeljna ljudska prava, *Polet* je u osnovi održao dano obećanje, jer je iz godine u godinu sve više prostora davao takvim temama.

¹⁸⁷ *Polet*, br. 58, 20. ožujka 1978., str. 14-15, tekst pod naslovom „Fuj, tako nešto nije za mlade“ autora Zorice Knežević i Renea Bakalovića i komentar „Pornografija, sigurnosni ventil građanskog društva“ autorice Slavenke Drakulić-Ilić.

¹⁸⁸ *Polet*, br. 61, 19. travnja 1978., str. 24, tekst pod naslovom „Striptizeta“ autorice Mirjane Đorđević.

¹⁸⁹ *Polet*, br. 56, 6. ožujka 1978., str. 24, tekst pod naslovom „Društveni prezir homoseksualnosti“. Autorova je anonimnost bila potpuno razumljiva, jer bi svako prepoznavanje u tadašnjim okolnostima, gotovo identičnim onima i u drugim komunističkim zemljama, vodilo u neki oblik javnoga linča.

¹⁹⁰ Isto.

Da seksualnost ne mora nužno biti i teška tema, *Polet* je pokazao izborom iz erotskih narodnih pjesama koje je u prvoj polovici 19. stoljeća diljem Balkana prikupljao Vuk S. Karadžić¹⁹¹. Bila je to, zapravo, i duhovita novogodišnja čestitka čitateljima, adekvatno ilustrirana i pučkim erotskim skulpturama.

Siječanjsko buđenje iz blagdanskog mamurluka bilo je, međutim, popraćeno otvaranjem još jednog pitanja koje je izazivalo sve veću zabrinutost i nelagodu. Sedamdesete su godine, naime, bile karakteristične i po naglom rastu narkomanije, još jedne pošasti pred kojom je društvo prečesto zatvaralo oči. Kad je nešto od toga ipak stizalo u crne kronike, javne su osude prikrivale činjenicu da nije postojao primjereni pravni i zdravstveni okvir koji bi se suočio s izvorištima problema, ali ni njegovim posljedicama. Zato je list krenuo u serijal „Droga i društvo“¹⁹², u kojem je, po iskušanom receptu teme o kontracepciji, mlade upoznao s temeljnim pojmovima i zakonskim rješenjima vezanim uz narkomaniju.

Ključno je bilo da je list tretirao narkomaniju kao društveni fenomen, čiji su korijeni u obiteljima i okružju u kojem potencijalni „narkić“ oblikuje navike i vlastiti sustav vrijednosti, a ne kao bolest, što se opet sudaralo s rigidnim tumačenjima i praksom nadležnih institucija. Nastavak je serijala tu društvenu uvjetovanost narkomanije dodatno naglašavao¹⁹³, a poseban je trud uloženi u pobijanje tvrdnje da je rast broja ovisnika posljedica „uvoza“ loših navika sa Zapada, kako je to vladajuća ideologija voljela činiti, stavljajući se u poziciju one „zdrave“ društvene snage koja se uporno suprotstavlja tome zlu. Drugim riječima, *poletovci* nisu Zapad doživljavali kao „rasadnik“ narkomanije, već kao sredinu koja je otvoreno o njoj govorila, što je i olakšavalo suočavanje s tim mračnim fenomenom. Za njih je puno veći problem bilo uobičajeno komunističko licemjerje, gdje se previše toga guralo „pod tepih“, da bi se kasnije moraliziralo nad posljedicama i prebacivala odgovornost na „vanjske utjecaje“.

¹⁹¹ *Polet*, br. 47-48-49., 30. prosinca 1977., str. 15, tekst pod naslovom „Epske i druge narodne pjesme“, koje je odabrao M. Filipović.

¹⁹² *Polet*, br. 50-51-52, 6. veljače 1978., str. 21, tekst pod naslovom „Narkići – cijena čiste savjesti?“ autora Gorana Pavelića.

¹⁹³ *Polet*, br. 53, 13. veljače 1978., str. 23, tekst pod naslovom „Uzroci u vlastitoj kući“ autorice Slavenke Drakulić-Ilić.

Najveću je ljutnju nadležnih institucija izazvala tablica¹⁹⁴, u kojoj su pobrojane sve droge koje su u opticaju na zagrebačkom tržištu. Problem, međutim, nije bio u nabranjanju i porijeklu droga, jer je to bilo svima dostupno iz literature, nego činjenica da je autor u tablicu uvrstio još niz kategorija: „prosječna količina koja se uzima“, „način uzimanja“, „kratkotrajni efekti prosječne količine“, „trajanje“, „kratkotrajni efekti velike količine“, „navika (psihička)“, „ovisnost (fizička)“, „tolerancija (potreba za povećanjem količine da bi se postigli isti efekti)“, „dugotrajni efekti (dugotrajno pretjerano uzimanje)“ i „medicinska upotreba“¹⁹⁵ Uz tablicu je išla samo kratka napomena da je rađena „na stručnom proučavanju“ uporabe droga „u nelaboratorijskim uvjetima, tj. u stvarnom životu“. Nije bilo teško pretpostaviti da će se taj poprilični „nelaboratorijski“ trud u pojedinim institucijama protumačiti i kao posredni način propagiranja tih istih droga, jer su potencijalni korisnici u široko distribuiranoj tiskovini dobili i naputke na koji se način mogu provjeravati navedeni odgovori i rezultati. Bio je to još jedan od primjera kad se nastojanje *Poleta* da stvari nazove pravim imenom pretvaralo u argument protiv tog istog lista.

Vrhunac je narkomanskog serijala bio brižljivo pripremljen hepening¹⁹⁶ na zagrebačkom Trgu Republike¹⁹⁷, odigran u vrijeme najveće gužve, između 14,15 i 15,28 sati. Dugokosi novinar Jadran Brešković pao je na pločnik i glumio visoku razinu drogiranoosti, a njegovi su kolege pomno bilježili sve što se događalo oko njega, od brojnih komentara slučajnih prolaznika pa do intervencije milicije i hitne pomoći. Redakcija je tom šokantnom reportažom uspjela vrlo slikovito pokazati u kojoj su mjeri građani i nadležne služne nespreme za suočavanje s narkomanijom. Zacijelo je još više gorčine ostavilo citiranje izjava građana koji nisu skrivali odbojnost, pa i mržnju, prema hinjenom ovisniku. Bilo je i poziva na njegovo premlaćivanje, dok su u manjini bili oni kod kojih je izazivao sažaljenje. Sve je to bio odraz društvene realnosti, a sociologinju Slavenku Drakulić-Ilić zaprepastila je i ožalostila činjenica da je od 200-tinjak onih koji su poduže pratili hepening njih samo šestoro, ne računajući službena lica,

¹⁹⁴ *Polet*, br. 56, 6. ožujka 1978., str. 22, „Tabela droga“ autora Gorana Pavelića.

¹⁹⁵ Isto.

¹⁹⁶ *Polet*, br. 57, 13. ožujka 1978., str. 12-13, tekst pod naslovom „Provokacija drogom“ u čijoj su realizaciji sudjelovali Igor Kordej, Ratko Karabatković, Silvana Servatzy, Jadran Brešković i Tomislav Videc, a tekstove su obradili Slavenka Drakulić-Ilić i Ratko Karabatković; str. 23, komentar „Potamaniti gamad narkomansku“ autorice Slavenke Drakulić-Ilić.

¹⁹⁷ Današnji Trg bana Josipa Jelačića.

pokazalo volju da mu pomogne. Zaključila je da je javnost „sistematski preparirana na nereagiranje“. *Poletova* reportaža, koja se još poduže komentirala, postala je u hrvatskim tiskovinama obrazac¹⁹⁸ za ispitivanje raspoloženja prema pojedinim marginalnim socijalnim grupama, što je u više navrata uspješno rabio *Večernji list*.

3.1.8. Redakcijsko pregrupiranje za radikalni konceptualni zaokret

Pedeseti broj *Poleta* bio je prva prilika za analizu prijednog puta i nagovještaj onoga što bi trebalo slijediti. Glavni je urednik u svom prigodnom uvodniku¹⁹⁹ naglasio da ta okrugla brojka svrstava i *Polet* među „listove s tradicijom“, makar i samo šesnaestomjesečnom, i da je zadatak omladinskih novinara da rade „prema osobnim bioritmovima, gnušajući se ograda i zahtjeva tradicionalnog novinarskog zanata“. Objasnio je kako se uspjeh svakog omladinskog projekta mjeri „brojem telefonskih poziva, ispijenih kava, brojem obrađenih kartica, komada otkrivenih talenata, počinje se mjeriti prema jačini reakcija na članke, brojem primljenih pisama“, ali i da mladalačko „pravo na grešku“ ne može biti trajniji alibi te ili bilo koje druge redakcije. Pripomenuo je, naposljetku, i kako je list grafički već „promijenio ruho“, iako je riječ još bila o „peglanju“ prvotnih rješenja.

Pavić je već u tom broju krenuo s promjenama koje će biti zaokružene pola godine kasnije. Iako je i nadalje želio stvoriti dojam da se broj suradnika i dopisnika stalno povećava, što je u smislu povremenog javljanja i kraćih novinarskih formi bilo i točno, za važnije je teme sve češće koristio provjerene autore, koji su dijelom bili i novostvorene *Poletove* zvijezde²⁰⁰. Za tek pokrenutu rubriku kolumni, osiguravši joj udarnu drugu i treću stranicu, uglavnom se oslanjao na već spominjane „veterane“ omladinskog tiska, u međuvremenu novinarski potvrđene i u drugim medijima. Time je sustavno povećavao kvalitetu *Poletovih* tekstova, pa je list iz broja u broj čitalo i sve više onih kojima to nije bilo generacijsko određenje. Pokazalo se mudrim i što je rubriku Pisma pozicionirao na posljednju stranicu, dajući tako

¹⁹⁸ Prerušavanje i fingiranje ekscenčnih situacija nije bilo *Poletov* „izum“, jer se oslanjalo na istraživačku metodu njemačkog novinara Güntera Wallraffa, koji je 1977. objavio beletristički hit „Operacija Bild“, razotkrivajući manipulacije tog visokotiražnog tabloida.

¹⁹⁹ *Polet*, br. 50-51-52, 6. veljače 1978., tekst „Pedeset brojeva“ autora Ninoslava Pavića.

²⁰⁰ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

interakciji s mlađom čitalačkom publikom dodatnu važnost. Upravo će ta rubrika pozicionirati list u nezaobilaznog promotora supkulturnih događanja urbane mladeži.

Postupne promjene dobrim dijelom zatečenog uredništva započele su puno ranije, još u rujnu 1977., kad je krenula prva jesenska serija pod Pavićevim vodstvom. Urednički je kolegij²⁰¹ postao manji i operativniji, usmjeren na najvažnije teme i projekte. Oformljene su dvije velike rubrike, „društvo“ i „kultura“, svaka sa svojim urednicima²⁰² i grupom suradnika, a posebno su bili svrstani suradnici rubrike „strip“, regionalna pulska redakcija i dopisnici po gradovima. U impresumu je, bez navođenja zaposlenika u redakcijskim i pomoćnim službama, bilo čak 97 novinarskih imena, što dotad u takvom broju nije izložila javnosti niti jedna hrvatska tiskovina. Te su brojke ponajprije morale fascinirati omladinska rukovodstva na svim razinama, jer su sugerirale da je *Polet* naširoko prihvaćen i čitan, što znači i da su opravdana znatna financijska ulaganja.

Da se priprema nešto novo, pokazalo se već u rano proljeće iduće godine²⁰³. Broj stranica povećan je na 28, no još je važnije bilo da su u listu opet osvanuli tekstovi Denisa Kuljiša i Pere Kvesića, koji su se upravo vratili s odsluženja vojnog roka²⁰⁴. Samo dva tjedna kasnije njih su se dvojica vratili i u impresum²⁰⁵. Potvrdilo se da je Kuljišu bilo čuvano mjesto zamjenika glavnog urednika, dok je Kvesić, čekajući svoj „transfer“ u časopis *Pitanja*, u uredničkom kolegiju preuzeo istraživanja. Impresum je u tom razdoblju zanimljiv i zbog činjenice da je broj urednika, suradnika i dopisnika premašio stotinu, a da je naglo počeo rasti i broj fotografa. Na suradničkom su se popisu našli Darko Car, Silvestar Kolbas, Boris

²⁰¹ *Polet*, br. 32-33, 23. rujna 1977. U kolegiju su ostali Doroghy, Franičević, Ivanjek, Jagatić, Karabatković, Rossa i, dakako, Pavić.

²⁰² Urednici u rubrici Društvo bili su Rene Bakalović (sport), Aleksandra Birger (mladi na selu), Nenad Jelovac (politički sistem), Marjan Jurleka (vijesti), Ljiljana Kamenski (slobodno vrijeme), Dragan Kasapović (općenarodna obrana i društvena samozaštita), Mario Rebac (vanjska politika), Davor Soha (omladinske organizacije) i Vesna Šegora (društveno-ekonomski odnosi). U „kulturi“ su bili izdvojeni Radovan Marčić (kazalište) i Živorad Tomić (film). Uz njih, izdvojeni su i Lučano Rossa i Ratko Bošković (urednici deska), Mirko Ilić (urednik ilustracija i stripa), Ivan Doroghy (grafički urednik), Miroslav Salopek (tehnički urednik) i Danilo Dučak (urednik fotografije).

²⁰³ *Polet*, br. 58, 30. ožujka 1978., str. 21 i 24.

²⁰⁴ Tijekom služenja vojnog roka obojica su bila u stalnom kontaktu s Pavićem i još nekim članovima redakcije, dajući razne savjete, a Kuljiš je vrlo predano radio i na promjenama koncepta. Izjave Pere Kvesića i Ninoslava Pavića autoru od 16. prosinca 2013. i 20. siječnja 2014.

²⁰⁵ *Polet*, br. 60., 3. travnja 1978., str. 2.

Popović, Danijel Riđički, Vjekoslav Vrdoljak, Tomislav Videc i, što će se pokazati posebno bitnim, Milisav Vesović.

U toj su proljetnoj seriji još neka imena i teme bili indikativni za ono što je slijedilo od jeseni. Dojam je da je rubrika kultura mjesecima bila u drugome planu, jer je ranim odlaskom iz uredništva Vlade Krušića bilo zapostavljeno isprva jako naglašavano stvaralaštvo mladih, kao i djelovanje niza alternativnih filmskih, kazališnih, plesnih, likovnih, dijelom i muzičkih grupa i projekata. Nasuprot tome, dominiralo je recenziranje trendovskih domaćih i inozemnih filmskih, rock i beletrističkih sadržaja. Iako stručnost i osobnost autora nisu bili upitni, pa su i takvi tekstovi bili među kvalitetnijima u hrvatskim tiskovinama, *Polet* u tom razdoblju nije imao vlastite projekte koje bi sustavno razvijao.

Naznaka da će se i to ubrzano mijenjati stigla je u svibnju 1978., kad se *Polet* pojavio kao suorganizator zagrebačkog „Rock-maratona“²⁰⁶, uklopljenog u tipičnu srednjoškolsku manifestaciju „Proljeće u Novom Zagrebu“. Sudeći prema popratnom tekstu, koncert pod vedrim nebom nije baš najsretnije prošao, jer su neki bendovi nezadovoljni brojnim tehničkim problemima jednostavno pokupili svoju opremu i onima s kraja liste onemogućili nastupe²⁰⁷. Neovisno o tome, „Rock-maraton“ će u povijesti lista ostati zapamćen kao projekt kojim se list počeo profilirati kao vrlo agilni promotor niza zagrebačkih, kasnije i jugoslavenskih bendova, iz kojih će se ubrzo profilirati iznimno zanimljiva i popularna *novovalna* scena. *Poletovi* su novinari za neke od njih obavljali čak i menadžerske poslove.

Kad je o „Rock-maratonu“ riječ, iz vremenske je distance indikativno da *poletovci* nisu mogli biti svjesni kakav je stvarni kreativni potencijal kojeg od odabranih bendova i u kojem će se pravcu oni dalje razvijati. Zato je zanimljivo promotriti tko je sve sudjelovao u tom naglom uzletu zagrebačkog rocka i kako su *poletovci* ocijenili njihove nastupe. Vidljivo je da su neki koji su nestali praktički bez traga imali predispozicije koje su mjerljive, možda i veće, od onih koji su pokupili svu slavu. Nastupili su, dakle, „Van sezone“, „Osvrt“, „Jo-jo“, „Clea“, „Okrugla kocka“, „13“, „Spectator“, „Tenšek & Veić“, „Tequila“, „Pikova dama“, „Sunčev splet“, „Malo sutra“, „Dobar dan“, „Paraf“, „Prljavo kazalište“ i „Azra“. Problemi sa zvukom

²⁰⁶ *Polet*, br. 66., 15. svibnja 1978., str. 14-15, tekst pod naslovom „Bio nam je potreban!“ autora Svena Semenčića i tekst pod naslovom „Najbolji punk istočno od Engleske“ autora „v.f.“-a (Vlatko Fras).

²⁰⁷ Opširnije o tim organizacijskim problemima u spomenutom tekstu piše Sven Semenčić, koji je i osobno okrivljen za kaos koji je nastao.

onemogućili su da svoj nastup u cijelosti odrade „Nova solis“ i „Sabyr“, a na pozornicu se nisu ni penjali najavljeni „Baksus bend“ i „Eustahijevi virtuozi“. Semenčiću se činilo da u zanatskom smislu nekoliko njih puno obećava, ali je odmah dobro uočio kako se, svaki na svoj način, ipak izdvajaju „Azra“, za koju je ustvrdio da je „trenutno daleko najsnažnija zagrebačka grupa“, na što je Fras pridodao da u njoj već vidi domaću verziju Iggy Popa. Oko „Prljavog kazališta“ bili su puno suzdržaniji, pitajući se nije li tu slučaj samo o „pukoj imitaciji engleskog punka“²⁰⁸. Nekoliko mjeseci kasnije više neće imati takvu dilemu.

Prekid izlaženja proljetne serije uslijedio je osjetno ranije nego što će to kasnije biti slučaj, još u svibnju²⁰⁹, zacijelo i zbog preuzete obveze oko izdavanja dva naknadna kongresna broja tijekom kolovoza i rujna. Taj je trobroj, otisnut na rekordnih 40 stranica, bio u doslovnom smislu aktivistički, s nizom „podobnih“ tema kao iz nekih ranijih vremena, budući da je i na naslovnici napomenuto kako je svečarski zbog Dana mladosti i rođendana predsjednika Tita. Naslovnica je, doduše, bila dvosmislena: obojena u crveno, s fotografijom mladog para koji pleše na nekoj livadi. Bilo je to preplitanje političkog idealizma i bizarnosti, koje je često karakteriziralo *Poletovo* bezvoljno odrađivanje onoga što je osnivač od njega očekivao. U tom je broju bio i poduži intervju koji je Stane Dolanc²¹⁰, u tom trenutku Titov najbliži suradnik, dao svim republičkim omladinskim listovima. Vrvio je uobičajenom frazeologijom samoupravnog socijalizma, čemu su pridonijela i pitanja koja su se trudila da na bilo koji način ne uznemire važnog sugovornika. Istu je razinu birokratske promidžbe sadržavala i poruka prvog jugoslavenskog omladinca Azema Vllasija²¹¹. Bila su tu i dva teksta o radnim akcijama te jedna poljoprivredna tema, a dominirao je prilog u kojem su se s afirmativnim temama predstavila omladinska glasila iz drugih republika²¹². Na duplerici je bio i prigodni

²⁰⁸ *Polet*, br. 66., 15. svibnja 1978., str. 14-15, isto.

²⁰⁹ *Polet*, br. 67-68-69, 22. svibnja 1978.

²¹⁰ Isto, str. 3-5, nepotpisani razgovor sa Stanetom Dolancem pod naslovom „Problemi omladine – problemi društva“.

²¹¹ Isto, str. 5, tekst „Nove šanse mladih“ autora Azema Vllasija.

²¹² Isto, str. 14-26. Priloge su pripremili *Naši dani* (Sarajevo), *Omladinski pokret* (Titograd), *Zëri e Rinisë* (Priština), *Mlad borec* (Skopje), *Mladina* (Ljubljana), *Omladinske novine* (Beograd) i *Glas omladine* (Novi Sad).

tekst o 60. obljetnici „kontinuirana djelovanja omladinske komunističke štampe u Jugoslaviji“²¹³.

Poletovi su stratezi zarana shvatili da važnost jednog lista može rasti i bez pravih pokazatelja tržišnog uspjeha. Jedan od načina koji su koristila sva uredništva bilo je i pisanje o sebi samima. Tako je u spomenutom trobroju, koji je bio i svojevrsni oproštaj od sezone, desetoro urednika i suradnika napisalo svoje priče o tome kako je uključivanje u *Polet* i svojevrsna životna avantura²¹⁴. Naslovi tih emocijama, a i samozadovoljstvom, natopljenih kolumni govorili su kako je biti dio *Poletova* tima posebna privilegija za generaciju sputavanu ideološkim stereotipima društva u kojima se sadašnjost prečesto žrtvuje u korist neke bolje budućnosti: „Kako postati *poletovac*“, „Pišu u *Poletu* i vole se“, *Poletov* narkić u akciji“, „Moj muž – urednik u *Poletu*“, „Prostor za rad“, „Je li i napad priznanje?“, „Petlja za pisanje“ i „Putovi omladinskog novinara“.

Poslovni su rezultati, međutim, i dalje bili upitni, daleko od onih o kojima se maštalo u Savskoj 5. Prema već navedenom izvještaju „CDD u razdoblju između 8. i 9. kongresa SSOH (1974. – 1978.)“²¹⁵, najpozitivnije što se tijekom 1977. zbivalo u *Poletovu* računovodstvu bilo je vezano uz nagli rast pretplate, što je bio rezultat obilaska terena i dogovora s omladinskim vodstvima, uz preporuke koje su po potrebi stizale iz Predsjedništva RK SSOH. Od početnih nekoliko stotina, broj pretplatnika do sredine 1977. povećao se na čak 18.493, da bi se do prosinca brisanjem neurednih platiša smanjio na i nadalje iznimno visokih 17.451 omladinskih organizacija i pojedinaca koji su list dobivali na svoje adrese. U prvoj polovici 1978. bile su tek minimalne razlike u broju pretplata, što će se u tom segmentu pokazati i najboljim rezultatom u cjelokupnom izlaženju lista.

I dalje je, međutim, bitno lošija situacija bila oko prodaje na kioscima, gdje se tjedno upućivalo 4800-5000 primjeraka. No, umjesto ranije trećine prodanih primjeraka, do kraja proljetne serije 1978. to je naraslo na 65 posto, što znači da se prodavalo nešto više od 3000 primjeraka. Po tržišnim su kriterijima to i nadalje bile zabrinjavajuće brojke, s obzirom da

²¹³ Isto, str. 18-19, tekst pod naslovom „Krepki šezdesetgodišnji feniks“ priređivača „i.b.“-a (Inoslav Bešker).

²¹⁴ Isto, str. 28-29, tekstovi Maje Zrhić i Slađane Brzak, Mirte Sestrić i Siniše Pavlovića, Jadrana Breškovića, Zrinke Bakalović, Mirka Ilića, Predraga Figenwalda, Carmen Klein i Nenada Zakošeka.

²¹⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474, sjednice i sastanci Predsjedništva RK SSOH.

priču o *Poletu* još u većoj mjeri nije zamijenilo čitanje *Poleta*, pogotovo među mladima koji nisu bili vezani uz omladinsku organizaciju.

U *Poletu* je, prema izvještaju, u te nepune dvije godine na razne načine surađivalo 416 osoba, čiji je prosjek godina iznosio jedva 20,8. Preračunato po svesku, u svakome su se prosječno nalazila 64 imena, tijekom pojedine serije ukupno dvjestotinjak. I te će se brojke kasnije pokazati nedostižnima.

3.1.9. Uzor postaju američki i britanski underground listovi

Kad je kretao u velike konceptualne i grafičke promjene, Pavić je bio svjestan da u totalitarnim sustavima, koliko god tu bili prisutni i procesi liberalizacije, „svaka informacija nužno je politizirana“²¹⁶, odnosno politika je bila i aktivno nebavljenje politikom. Zato je rock, ubrzo i projekt *Novog vala*, također postao jedan vid politike, potiskujući uobičajene, sadržajno zastarjele aktivističke sadržaje. Nije to značilo potpuno odbacivanje „hrane za lavove“, o kojoj je glavni urednik ironično govorio od svog dolaska na tu dužnost, već reduciranje i izdvajanje u posebne „rezervate“ onoga što se ipak moralo objavljivati.

Pavićevo je uredništvo željelo napraviti list koje bi bio nešto dotad neviđeno na hrvatskom i jugoslavenskom tržištu. Glavni urednik je u tu svrhu najbliže suradnike odveo na dvodnevno „bistrenje“ koncepta u slovensko odmaralište Otočec ob Krki kraj Novog Mesta, gdje su dogovoreni svi daljnji potezi, kao i odnos prema osnivaču i izdavaču²¹⁷. Trebale su to biti „masovne novine“ u kojima „neće biti visoke politike, jer o njoj u jednostranačju nije ni moguće pisati na željeni način“.²¹⁸ Konceptom se, uz Pavićevu punu podršku, ponajviše bavio zamjenik glavnog urednika Denis Kuljiš. Njegova je temeljna ideja bila da list sadržajno i po novinarskim formama, forsirajući teme iz masovne kulture, bude blizak raznim inozemnim komercijalnim izdanjima za mlade, uglavnom onima glazbeno orijentiranim. Inovirani je list podrazumijevao i drugačiju estetiku, zasnovanu na jednakoj važnosti vizualnih elemenata i

²¹⁶ *Komunist*, 6. prosinca 1976., HDA, *Vjesnikova* dokumentacija, tekst o okruglom stolu o omladinskom tisku, bez naslova, izlaganje Ninoslava Pavića.

²¹⁷ *Polet*, br. 354, 17. listopada 1986., tekst „Polet r'n'r' generacije“ autora Zorana Simića. Detalje dogovora o daljnjoj strategiji *Poleta* iznio je tu Zoran Franičević, koji je bio sudionik druženje u Otočecu ob Krki.

²¹⁸ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

teksta. Ključno je, ipak, bilo prizivanje drugačije ideologije, po mnogim elementima građanski zasnovane, što autori koncepta u redakcijskim okvirima nikada nisu ni prikivali. Vlasti će subverzivnost te zamisli, koja se prelijevala i na druge medije, shvaćati tek postupno.

Ukratko, novi je *Polet* trebao biti neki derivat u svijetu već zapaženih, ali tada još underground listova za mlade kao što su bili *The Village Voice*, *New Musical Express* te *Interview*, kojeg je pokrenuo Andy Warhol pa je i u grafičkom smislu bio poželjni i često kopirani model, kao i još neka slična američka i britanska izdanja. Na redakcijskim se okupljanjima spominjalo oslanjanje i na prestižne informativne i komercijalne revije. Među njima se kao časopis koji je napravio pravu revoluciju u dominantnoj prezentaciji fotografija spominjao već ugasli američki *Life*, ali i *Playboy* na vrhuncu svoje slave. Potonji je kao čudnovati spoj erotike i vrhunskih novinarskih tekstova dodatno zbunjivao dio suradnika, a neke, poput urednika kulture Željka Ivanjeka, naveo i na nagli odlazak iz lista²¹⁹. Ivanjek nije mogao shvatiti kako bi se u potpunosti liberalizirani i estradizirani pristup medijskim sadržajima, poznat i pod zajedničkim pojmom „amerikanizacije“, mogao uskladiti sa stvaralaštvom mladih, a i s rigidnom društvenom zbiljom samoupravnog socijalizma. Pokazalo se da je takav eksperiment zbog kulturološke otvorenosti prema zapadnim trendovima moguć, no da on ima i rok trajanja. Nesporno je, međutim, bilo da je *Polet* takvim konceptualnim i vizualnim eklekticismom bio u svjetskim medijskim trendovima.

Formula uspjeha o kojoj su govorili Pavić i Kuljiš temeljila se na prostoj političkoj jednadžbi: „sloboda medija = profitabilnost“²²⁰. *Polet* je, dakle, trebao biti neovisna i komercijalna novina, koja će upravo zbog tih vrlina bitno proširiti svoj čitalački krug. A kad bi list mogao pozitivno poslovati, prestao bi tražiti dotaciju od osnivača²²¹, koji je svojim političkim autoritetom to osiguravao iz državnog proračuna. Slijedilo bi i formalno odvajanje od osnivača pa bi se list u potpunosti posvetio sadržajima koji istinski zanimaju mladu generaciju. *Poletovo* uredništvo nije bilo toliko naivno da bi vjerovalo kako je to izgledni

²¹⁹ Izjava Željka Ivanjeka autoru od 7. siječnja 2014. On je prije dolaska u *Polet* bio na dužem usavršavanju u SAD-u pa mu se prenošenje koncepta iz tamošnjih medija u stvarnost kontroliranih tiskovina u komunističkom sustavu činila neprovedivom.

²²⁰ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

²²¹ Isto.

scenarij u jednostranačkom sustavu, pogotovo u nekom kraćem roku, ali je puno nade polagano u umješnost vodećih ljudi u CDD-u. Oni su u pravom smislu služili kao politički „kišobran“ nad *Poletom*, ponajviše zbog dobrog odnosa direktora Čondića s aktualnim omladinskim rukovodstvom, što je redakciju štitilo od prevelikih političkih pritisaka iz „kockice“. I tu se, dakako, pokazalo da je to moguće u jednome političkom mandatu, no da se dolaskom nove rukovodeće ekipe puno toga može promijeniti.

Dugotrajna „miroljubiva koegzistencija“ između omladinskog rukovodstva i sve popularnijeg lista mladih nije bila moguća i zbog prozaičnijeg razloga, o čemu je na okruglom stolu *Vjesnika* o omladinskom tisku²²², organiziranom u proljeće 1978. u povodu zabrane jednog broja *Studentskog lista*, progovorio bivši direktor CDD-a Dag Strpić. Njegova je teza bila da je omladinski tisak nužno „u poziciji osporavanja“. On, kako je objašnjavao, „ima ambiciju da dovede u sumnju vladajuće vrijednosti“ i to na način da „'živi' od diskrepancije programa i prakse“. Cijela je povijest *Poleta* zapravo i bila inzistiranje na takvom neizbježnom nesuglasju, točnije nemogućnosti da primamljive ideološke vizije postanu životna realnost. Zbog toga su i odnosi svih redakcija omladinskih listova s omladinskim rukovodstvima bili na stalnim kušnjama i preispitivanjima. Izlaza iz takvog začaranog kruga nije moglo biti, budući da komunizam zbog svog antipoduzetničkog duha nikada nije mogao ostvarivati materijalne pretpostavke za bezbroj puta ponavljaju Marxovu tezu o raspodjeli „prema potrebama“²²³.

Kad tiskovine kreću sa zahtjevnijim projektima, sve se nužno vrti oko novca. Koncept „šarenijeg“ *Poleta* zasnivao se, ponajprije, na prelasku u bolju i skuplju tiskaru, a i na dovoljnom redakcijskom proračunu za angažiranje dokazanih autorskih imena. Već je tu postalo upitno koliki je prodor moguće napraviti, jer se dotacije za koje se Predsjedništvo RK SSOH moglo izboriti u Saboru i RSIZ-ima kulture i obrazovanja, uz još neke manje izvore, nisu povećavale sukladno očekivanom rastu troškova. U takvoj je situaciji bilo bitno da CDD kao izdavač iz svojih ostalih prihoda, u rasponu od izdavaštva pa do istraživanja i usluga grafičkog dizajna, bude garant pokrića dijela troškova.

²²² *Vjesnik*, 1. travnja 1978., sažetak rasprave na okruglom stolu, HDA, *Vjesnikova* dokumentacija.

²²³ Naizgled doktrinarna rasprava o Marxovoj viziji komunizma kao najpravednijeg društva dobila je bizarnu dimenziju kad se 1983. pojavilo *Poletovo* uredništvo koje je glavninu ideološke borbe usmjerilo na borbu protiv privatnog poduzetništva koje je „potkopavalo“ ideološke temelje društva, a istodobno je tražilo dotacije koje su višestruko nadmašivale ono s čim su mogle raspolagati prijašnje redakcije.

O kakvoj se tu financijskoj „operaciji“ zapravo radilo naknadno je objasnio Pero Kvesić²²⁴, koji je zbog različitih dužnosti unutar CDD-a godinama imao pouzdani uvid u poslovanje, a sudjelovao je i u pripremama koncepta čiji su nositelji bili Kuljiš i Pavić. Financijske mogućnosti lista, u čemu su dominirali troškovi tiskare i honorara, prema Kvesićevu tumačenju, bile su u prve dvije godine vezane uz nakladu od 20.000 primjeraka. Ta je brojka za omladinske listove generacijama smatrana „granicom snova“, s obzirom da je dostizana samo u nekim politički turbulentnim razdobljima, primjerice tijekom studentskog štrajka 1971. Koliko je to bila respektabilna brojka, potvrđivala je ogromna remitenda u razdoblju Kvesićeve redakcije, kao i izlaz koji je u prvoj godini Pavićeva mandata pronađen u uspješnoj pretplatničkoj kampanji po omladinskim organizacijama. Kiosci su tu bili sporedna prihodovna stavka, dok je kolportaža, kasniji „zaštitni znak“ *Poletove* prodaje, tek bila u povojima.

Dakle, prema Kvesiću, ono što je premašivalo 20.000 trebalo je pokriti povećanom prodajom ili iz nekih drugih neproračunskih izvora. Vodstvo CDD-a je u to vrijeme izračunalo da bi se list mogao samofinancirati, znači ostvariti „pozitivnu nulu“, tek na nakladi od nedostižnih 80.000 primjeraka²²⁵, a i uz uobičajenu remitendu, karakterističnu za komercijalne tiskovine. Kako je takav tiražni skok bilo nemoguće napraviti, a 1985. će se pokazati da on nije bio ni realno održiv, u projekt se krenulo korištenjem sredstava iz CDD-ove akumulacije, stvorene mahom u izdavačkoj djelatnosti. Naime, za knjige revolucionarne tematike, a i pojedine važnije znanstvene naslove, dobivane su znatne potpore. Kvesić tvrdi da se u razgovorima s direktorom Čondićem ispostavilo da bi se „u četvrtoj godini *Poletova* izlaženja stvorila dovoljna financijska zaliha da se naklada digne na tih željenih 80.000 primjeraka“²²⁶, što je podrazumijevalo i pojačane napore u plasmanu lista te osiguravanje sredstava i za adekvatnu promidžbenu kampanju.

²²⁴ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013.

²²⁵ U prigodnom tekstu, koji je Pero Kvesić pod naslovom „Krepki krepani feniks“ napisao za 150. broj *Poleta* od 4. ožujka 1981., naveo je da je prvotni izračun iz 1976. bio da je razina na kojoj bi list „sam pokrивao svoje troškove“ bila oko 75.000 primjeraka te da je samo visoka naklada mogla osigurati željeni obim distribucije, koji bi, opet, bio preduvjet za daljnji rast čitanosti i postizanje manje cijene po otisnutom primjerku. Kako su, međutim, u inflatornim okolnostima, a i zbog nestašica roto papira, naglo rasli tiskarski troškovi, kasnije je procijenio da bi se list zbog daljnjeg rasta tiskarskih troškova mogao samofinancirati tek s nakladom od oko 100.000 primjeraka.

²²⁶ Isto.

Pavić, međutim, nije mogao čekati još godinu dana, dakle do jeseni 1979., da bi se krenulo u projekt, tako da je za start omladinske tiskovine „dotad neviđene u republičkim i federalnim okvirima“, „za mnoge i šokantne“²²⁷, određen početak jeseni 1978. Kvesić je uvjeren da je baš ta godina dana „brzanja“ bila razlog preranog upadanja u financijske probleme, kao i nemogućnosti da se ostvare planovi o sustavnom rastu naklade do razine samoodrživosti²²⁸. List je već početkom 1979. privremeno bio prisiljen s tjednog preći na dvotjedni ritam izlaženja, o čemu će još biti riječi. Za razliku od Kvesića, Pavić je ostao u uvjerenju da na *Polet* u njegovu mandatu zapravo i nisu utrošena sva namjenska sredstva iz republičkih izvora, već da je dio bio korišten za neke manje uspješne CDD-ove projekte, zacijelo i za preskupi administrativni aparat²²⁹. Činjenica je da je cijena lista s kretanjem nove serije povećana s početnih tri na pet dinara, no ta mjera zbog inflacije nije mogla polučiti dugoročnije efekte.

S obzirom na široko tumačena prava osnivača lista, bitno je bilo i kako je Predsjedništvo RK SSOH početkom jeseni 1978. reagiralo na promjene koje su se najavljivale. Sudeći prema arhivskoj dokumentaciji, *poletovci* nisu mogli izabrati bolji trenutak za povlačenje jednostranih, ili barem nedovoljno obrazloženih, no zasigurno tržišno usmjerenih poteza. Omladinsko je rukovodstvo od ljeta bilo u cijelosti usmjereno na pripreme 9. kongresa SSOH, koji će uslijediti krajem godine, što znači da su to bili i posljednji mjeseci dvogodišnjeg mandata Mažarove ekipe. Iz redakcije su u „kockicu“ stizale informacije o konceptualnim i grafičkim promjenama u cilju povećanja čitanosti, što je Predsjedništvo zbog rasta utjecaja lista u načelu moralo pozdraviti. Isto je tako razumljivo da se Pavić sa svojim suradnicima nije razbacivao tvrdnjama o osjetnijem smanjenju aktivističkih sadržaja, čemu je u prilog išlo i objavljivanje dva spomenuta ljetna broja isključivo vezana uz pripremu kongresa²³⁰. Ne smije se zanemariti ni činjenica da je upravo *Polet* bio dobitnik nagrade saveznog značenja

²²⁷ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

²²⁸ Izvjesno je da Kvesić nije uzeo u obzir činjenicu da bi spomenuti plan o rastu naklade bio uzročno-posljedično vezan i uz potpunu komercijalizaciju i odbacivanje aktivističkih zadataka lista. Tome bi se zasigurno suprotstavilo omladinsko rukovodstvo, koje je cijelo vrijeme izlaženja lista imalo instrumente smjene glavnog urednika i uredništva, po potrebi i bez detaljnijih obrazloženja.

²²⁹ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

²³⁰ Isto. Pavić napominje kako je protokom vremena sve rjeđe odlazio na brifinge u Predsjedništvo RK SSOH, a četveromjesečna stanka u tiskanju redovnih izdanja *Poleta*, od kraja svibnja do početka listopada 1978., bitno je smanjivala i potrebu češćih kontakata.

„Sedam sekretara SKOJ-a“ za 1978., koju je 10. listopada te godine, kad je nova serija već krenula, tradicionalno dodjeljivala Gradska konferencija SSOH Zagreba.

U tom bi kontekstu snažniji politički napad na republičko glasilo značio i podjele unutar SSOH, što se uvijek prema javnosti pokušavalo prikrivati. Najtočnije bi, stoga, bilo zaključiti da je omladinsko vodstvo na odlasku znalo, ili barem slutilo, da list koji pokušava zaobilaziti političke sadržaje više neće služiti kao svojevrsni „priručnik za aktiviste“, što će ga još koji korak udaljiti od režimskog poimanja „društveno odgovornih sredstava javnog informiranja“²³¹. Taj su problem u nastajanju svjesno prebacili na svoje nasljednike. Na odlasku s dužnosti nije im trebala čvrstorukaška etiketa.

3.1.10. Estrada i rock postaju politika

Prvi potez u najavljenim promjenama moralo je biti oblikovanje radikalno drugačijeg vizualnog identiteta lista. Tu se pojavio prvi ozbiljniji problem. Izvorni je vizualni identitet *Poletu* dao Zoran Pavlović, šef CDD-ova Studija grafičkog dizajna. Uz Pavlovićev nadzor, poslove grafičkog urednika još je u Kvesićevu *Poletu* operativno preuzeo mladi Ivan Doroghy, kojemu je to bio prvi posao nakon studiranja na Likovnoj akademiji. Njega je preuzela i Pavićeva redakcija, ali je za vizualni šok ujesen 1978. trebalo ono što su činile i ranije spominjane underground tiskovine – potpuno novi odnos između slike i riječi, u kojemu oba elementa imaju jednaku važnost. Preduvjet je bio prelazak s tiskarskog olova na puno moderniju offset tehniku, gdje se uz puno veću nijansiranost otiska moglo lakše manipulirati i vizualnim elementima, budući da zbog odbacivanja olovnih klišeja više nije bilo potrebno unaprijed određivati veličine fotografija. Taj je veliki pomak zahvaljujući modernizaciji proizvodnih linija osiguravala *Vjesnikova* tiskara, a osnivač lista prihvatio je troškovnik za taj kvalitativni skok.

Oko grafičkog je koncepta bilo puno više sporenja. Kako se Pavlovićeva „škola“ nije odricala od svog pristupa, s pravom smatranog najboljim u usporedbi sa svim ostalim jugoslavenskim omladinskim tiskovinama, Pavić i Kuljiš u redakciju su doveli afirmiranog akademskog slikara i konceptualnog umjetnika Gorana Trbuljaka. Kompromis između dva bitno različita grafička pristupa nije bio moguć, a kako se u pregovorima nametalo i pitanje umjetničkih

²³¹ Uobičajena politička fraza o ulozi medija u samoupravom socijalizmu.

viđenja i taština, prilikom izrade prvog redizajniranog broja u *Poletu* se odigravao pravi mali igrokaz²³². Urednici su dali tekstove na prijelom u Studio grafičkog dizajna, koji je također bio u Savskoj 5, a kopije su odnijeli i u par desetaka metara udaljeni kafić u hotelu „Intercontinental“, gdje je „stolovao“ Trbuljak. Tako su napravljena dva grafička prijeloma, o čemu Pavlović i tada još formalni urednik Doroghy nisu bili informirani. U tom prekretničkom broju 72 osvanuo je Trbuljakov prijelom. Povratka na staro više nije moglo biti, pa je Trbuljak imenovan novim grafičkim urednikom, a Doroghy se neko vrijeme prebacio na izradu časopisa *Pitanja* i neke druge CDD-ove projekte.

Činjenica je da je Trbuljak doista stvorio novi *Poletov* stil²³³, koji će napraviti pravu malu grafičku revoluciju u hrvatskim tiskovinama krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina, a temeljio se na velikim fotografijama s tankim crnim rubovima, uporabi samo jednog tipa slova za novinske tekstove, povremeno i rukom dopisivanim dijelovima opreme. Trbuljak, međutim, isprva uopće nije poznao tiskarsku tehnologiju, čak ni elementarnu tipografiju, kao ni tipografske mjere, tada izražavane u cicerima. Redakcijom i *Vjesnikovom* tiskarom godinama su se prepričavale anegdote o njegovoj suradnji s grafičarima i rješenjima koja su proizlazila iz najrazličitijih improvizacija²³⁴. Uobičavao je, primjerice, otrgnuti komadić neke publikacije i od grafičara tražiti da pronađu baš taj tip slova, a umjesto upisivanja ciceraze rukom je crtao prostor i oblik koji bi trebao zauzimati tekst ili fotografija.

Posebno je iznenađenje bilo kad se pojavila naslovnica na kojoj je na bijeloj pozadini osvanuo samo *Poletov* logotip²³⁵. U medijskim su se krugovima vodile i polemike o „dubljem“ političkom smislu te Trbuljakove konceptualne dosjetke. Kako je u to vrijeme doživotni jugoslavenski predsjednik Tito ležao u ljubljanskoj bolnici, praznina je nekima sugerirala i opasni politički „vakuum“ koji će uslijediti poslije njegova odlaska. To je samo potvrđivalo tezu da u totalitarizmu svako iskakanje iz rutine i šablone vlast može shvatiti kao promišljenu provokaciju.

²³² Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

²³³ Izjava Ivana Doroghyja autoru od 16. prosinca 2013.

²³⁴ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

²³⁵ *Polet*, br. 124, 5. ožujka 1980. Pavić objašnjava da je Trbuljak u tiskari bio nezadovoljan materijalima iz kojih je trebao oblikovati naslovnice, pa je uzeo bijeli papir u koji je bio omotan njegov burek i stavio ga kao pozadinu za glavu lista.

Možda i taj primjer, iako se dogodio nakon Pavićeva i Kuljiševa odlaska iz lista, dovoljno govori o stalnoj politizaciji svakodnevice, kao i traženju skrivenih ciljeva gdje ih u osnovi nije bilo. Budući da bi iz perspektive promjene društvenog sustava i državnog okvira korisnije bilo tvrditi da se u jesenskom zaokretu 1978. radilo o osviještenoj političkoj provokaciji, Paviću se može vjerovati da uredništvo tržišno usmjerenog *Poleta* zapravo i nije težilo nekom ozbiljnijem „popravljanju“ omladinske organizacije. Cilj nije bio ni rušenje temelja vlasti²³⁶, nisu se sustavno zazivali niti neki krupni reformski potezi, već je težište ideološke subverzivnosti bilo na afirmaciji vlastitih svjetonazorskih vrijednosti, puno liberalnijih od onih vladajućih. Redakcija se, kazao je, samo „fantastično zabavljala“, uživajući u svakom broju koji je uzбудio ili barem iznervirao širu javnost²³⁷. Novinarima tinejdžerske dobi dano je da pišu što i kako žele te da sami procijene koji su prioriteti i interesi njihove generacije.

Suprotno nekim naknadnim tumačenjima kako je ta gotovo neobuzdana sloboda trajala „oko šest mjeseci“²³⁸, točno je da su ozbiljni problemi i postupno vraćanje aktivističkom konceptu započeli nakon samo nekoliko brojeva. Zato je važno bilo što je zadržan Trbuljakov vizualni identitet, jer su fotografije kao odraz stvarnosti i kao ilustracije tema često postajale i provokativnije od tekstova koji su opet bili pod povećalom političkih struktura.

Polet je ostao šire zapamćen po nekoliko brojeva koji su, ovisno o okolnostima, najbolje odražavali bit tog projekta. Jedan je od njih svakako prvi konceptualno promijenjeni broj²³⁹, u čijem su se impresumu²⁴⁰ navodili samo Pavić kao glavni te Trbuljak kao grafički urednik.

²³⁶ Isto. Pavić tvrdi da i ponešto od onog što je ocjenjivano kao neko političko zastranjivanje isprva nije tako zamišljano.

²³⁷ Izjava Inoslava Beškera autoru od 8. prosinca 2013. Kao jedan od CDD-ovih rukovodilaca i stalni suradnik *Poleta* svjedočio je atmosferi u redakciji tijekom tog konceptualnog zaokreta. Uredništvo je tekstove, kaže, dijelilo na samo dvije grupe: u jednoj su bili oni koji su dobivali epitet „senzacionalno“ i „fenomenalno“, a na drugoj oni s ocjenom „shit“.

²³⁸ Izjava Denisa Kuljiša u dokumentarnom serijalu *SFRJ za početnike*, 10. epizoda, prilog „Omladinska štampa“, autor Radovan Kupres, www.sfrj.tv.

²³⁹ *Polet*, br. 72, 3. listopada 1978.

²⁴⁰ Izmijenjeni urednički sastav pojavio se u broju 75 od 25. listopada 1978., str. 6. Zamjenik glavnog urednika ostao je Denis Kuljiš, a u redakcijskom kolegiju su bili Rene Bakalović, Ratko Bošković, Zoran Franičević, Denis Kuljiš, Goran Pavelić, Ninoslav Pavić, Lučano Rossa i Sven Semenčić. Navedeni su i dopisnici Dubravka Momčilović (Bjelovar), Đorđe Kalanj (Gospić), Predrag Đurić (Karlovac), Stanko Ferić (Slavonski Brod), Damir Macanić (Osijek), Miroslav Krpan (Rijeka), Željko Umiljenović (Sisak), Davor Stipanić (Zadar), Vedran Benić (Dubrovnik), Miroslav Premuž i Zoran Mihalina (Varaždin), Mirjana Bobić (Pula) i Boris Franin (Split).

Iznenadjenje se ogledalo već na naslovnici na kojoj je, suprotno dvogodišnjoj tradiciji i vrijednosnom sustavu koji su uporno propagirali *Poletovi* glazbeni kritičari i društveni analitičari, pojavila jedna velika jugoslavenska estradna zvijezda. Bio je to Zdravko Čolić, a jedina je najava bio njegov opširni intervju: „Ne mogu se požaliti“. Nije to bio samo naslov, nego i sažetak sustava građanskih vrijednosti koje je list iz broja u broj nametao, prkoseći ideološkim „čistuncima“, čuvarima proklamirane „klasne svijesti“. Ukratko, broj je odabirom i pristupom temama, kao i vizualnim identitetom, toliko odudarao od važećih političkih i estetskih normi da je protokom vremena smatran jednim od začetaka hrvatskog tabloidnog novinarstva²⁴¹.

Interesantno je da uvodnik, koji je za tu priliku prerastao i u programatski tekst²⁴², nije potpisao glavni urednik, već Zoran Franičević. Kao *Poletov* dokazani „ideolog“, Franičević je i godinu i pol ranije naznačio pravac kojim će list ići nakon što ga je Pavić preuzeo, ali je ovoga puta težište bilo baš na pomaku od aktivizma prema tržištu, čak i s neskrivenim populističkim naglascima. Uvodničar je, služeći se tipičnim zagrebačkim slengom da bi dodatno naglasio kome je list generacijski usmjeren, najprije ustvrdio da su „omladinske novine dosad uglavnom tražile svoje čitaoce među određenim krugom omladinskih aktivista trudeći se svojski da budno slušaju izdavača i u nekakvom izmišljenom okviru pišu o nekakvim 'omladinskim' problemima misleći stalno što će o svakom novom broju kazati drugovi političari“ i da su takvi listovi političarima gotovo pisali „za kućnu upotrebu“. Zaključio je da to „nije bila nikakva fora“, odnosno da je „jaka fora kad pokušaš napraviti novinu za sve“, ali je pritom pokušao i primiriti one koji su i samom najavom promjena bili zabrinuti za ideološku orijentaciju lista: „Da nisi zapadno smeće ili parolaška sluškinja i verbalno zatezalo, nego da ti iz svakog slova i stava izvire neki socijalistički filing i da te sva mlada rulja kuži. Da napraviš pravi image mladih danas kod nas i da te što više ljudi čita. To biltenom nećeš postići. Dakle, u tome je fora.“ Franičević je u tom uvodniku primijetio i da je dotadašnji *Polet* bio „prilično dosadan“ te da „ni rulja nije mogla biti s njime zadovoljna“²⁴³.

²⁴¹ Izjava Ivana Doroghyja autoru od 16. prosinca 2013. Doroghy time fenomen „žutila“ smješta desetak godina prije nego što je ono postalo dio uobičajene hrvatske medijske stvarnosti.

²⁴² *Polet*, br. 72, 3. listopada 1978., str. 3, tekst pod naslovom „Drži se za *Polet*“ autora Zorana Franičevića.

²⁴³ Isto. Treba upozoriti da su se Franičevićevi stavovi o aktivističkom i tržišnom konceptu lista više puta mijenjali. Godinu dana kasnije, kad je smjenjivan Bošković, Franičević je otvoreno osuđivao njegovo udaljavanje od aktivističkih zadataka, da bi kao glavni urednik opet ismijavao aktivističku uskoću omladinskog rukovodstva.

To se više doimalo kao opravdanje za zaokret nego kao neka samokritička spoznaja, jer su *Poletovi* novinari svoj list i dotad smatrali boljim i zanimljivijim od svih ostalih koji su se bavili mladima.

Ako su najava na naslovnici i tri stranice Čolićeva intervjua zapravo bili politička poruka o stjecanju popularnosti i odličnoj zaradi kao smislu rada i življenja, gdje za ideale socijalističkog samoupravljanja nije bilo previše prostora, onda je duplerica dana „Prljavom kazalištu“²⁴⁴ trebala jasno pokazati da će list sustavno, po potrebi i agresivno, promicati specifičnu supkulturnu scenu, gdje je glazba samo jedan od segmenata, s ciljem da ona preraste u kulturni mainstream, dakle općeprihvaćenu vrijednost. „Dečki iz Dubrave“ za *poletovce* više nisu bili prolazni imitatori engleskog punka, već je zaključeno da su „bez sumnje naši dosad najautentičniji ulični rockeri“. Nije pretjerano ustvrditi da je ta *Poletova* duplerica bila pravi početak zagrebačkog *Novoga vala*, jer nakon „Prljavog kazališta“ znatni novinski prostor dobivaju i drugi bendovi kojima je tu ulogu namijenio kritičarski tandem Semenčić – Fras.

U tu se „proizvodnju“ glazbenih trendova odlično uklopio u zagrebačkom Domu sportova i koncert tada najprovokativnijih bendova jugoslavenske scene, čiji je *Polet* bio organizator, a sudjelovali su „Prljavo kazalište“, „Azra“, „Leb i sol“, „Paraf“ i „Pankrti“²⁴⁵. Odmah nakon toga list je bio i organizator „Azrine“ turneje po hrvatskim gradovima²⁴⁶. *Poletov* je utjecaj otada bio toliko snažan da su ih smatrali iznimno zaslužnima za afirmaciju *Novoga vala* i u drugim republikama. Ubrzo se to posebno odrazilo na beogradska glazbena kretanja, obilježena naglim rastom popularnosti „Idola“, kasnije i nekih drugih grupa, kojima je *Polet* odmah davao veće značenje nego se to isprva činilo u beogradskim medijima²⁴⁷. Ni desetljećima kasnije da se ocjena nije promijenila, pa je zagrebački list ostao kulturnim glasilom beogradske novovalne scene.

²⁴⁴ Isto, str. 20-21, tekst pod naslovom „Punk u HNK“ autora Svena Semenčića i Vlatka Frasa.

²⁴⁵ *Polet*, br. 73., 10. listopada 1978., str. 20-21, tekst najavljen na naslovnici s naslovom „Nešto se događa“ autora Vlatka Frasa.

²⁴⁶ *Polet*, br. 74, 18. listopada 1978., str. 2, tekst pod naslovom „Azra među Ličanima“ bez navođenja autora.

²⁴⁷ O presudnom utjecaju *Poleta* na *Novi val* govori se i u dokumentarnom serijalu *SFRJ za početnike*, 10. epizoda, prilog „Omladinska štampa“, autor Radovan Kupres, www.sfri.tv, Beograd, 2011.

U tom je broju još nekoliko tekstova zacrtavalo put kojim će se *Polet* kretati u narednom razdoblju. Na otvaranje medijskog prostora novovalnim kretanjima nadovezala se i foto-reportaža o sve zanimljivijim okupljanjima mladih Zagrepčana u trokutu Blato – Zvečka – Kavkaz, što je predstavljeno kao pravi kulturološki i sociološki fenomen²⁴⁸. Točnije bi bilo ustvrditi da je to u trenutku objave teksta bio fenomen u nastajanju, da bi se u narednih nekoliko godina doista pretvorio u kultno okupljalište svih onih uključenih za neki oblik mladalačke (sub)kulture, kao i gradske „kreme“ kojoj je taj trokut bio prigoda za statusno dokazivanje. Činjenica je da su posjetitelji Zvečke, Kavkaza i Blata bili predvodnici svih zagrebačkih trendova, a utjecaji su se brzo prenosili i u urbane centre diljem cijele zemlje. Bez *Poletovog* redovnog izvještavanja o onome što su od glazbenika, pisaca, glumaca, slikara ili novinara čuli i što su vidjeli na tom „Duhanskom putu“, sve bi to bilo gotovo nezamislivo. Da bi se čitatelji bolje snašli „na špici“, list je davao i modne savjete za one koji su se tu redovnije okupljali²⁴⁹.

Poletovci su imali pravi osjećaj i za neke druge alternativne kulturne fenomene. Tako su u istome broju objavili zapis Toma Gotovca, koji je upozoravao na njegov prešućivani doprinos razvoju hrvatskog avangardnog filma²⁵⁰. Gotovac će još godinama biti vezan uz list i tu će biti objavljeni neki od njegovih najvažnijih projekata, koji su odavno stekli status klasičnih djela hrvatske konceptualne umjetnosti. Kako se listu u međuvremenu priključio Nenad Polimac, počeo je i serijal recenzija aktualnog jugoslavenskog filma. Držeći se istih kriterija kao i za sve strane filmove sa zagrebačkog kino repertoara, *Poletov* kritičar nije imao previše razumijevanja za domaće redatelje skromnijih autorskih dosega. U prvome tekstu toga serijala vrlo je argumentirano „pokopao“ tri jugoslavenska kino-hita, usmjerena baš na mlađu publiku: „Lude godine“, „Nije nego“ i „Kad jagode zriju“. Dovoljno je upozoriti da je naslov britke analize bio „Isfolirani porniči“²⁵¹. Baš će se na Polimčevu pisanju potvrditi temeljna teza komercijaliziranog *Poleta* da sve može i mora biti politika, pa će na naizgled

²⁴⁸ *Polet*, br. 72, 3. listopada 1978., str. 22, tekst pod naslovom „Duhanski put“ bez navođenja autora s fotografijama Siniše Knafleca. Ista je tema obrađena u dokumentarnom serijalu *SFRJ za početnike*, 10. epizoda, prilog „Put duhana“, autor Radovan Kupres, www.sfrj.tv, Beograd, 2011.

²⁴⁹ *Polet*, br. 73, 10. listopada 1978., str. 24, tekst pod naslovom „Grozota svaki dan uvečer“ autora „g.p.“-a (Goran Pavelić).

²⁵⁰ Isto, str. 23, tekst pod naslovom „Filmovi iz Tomove tintare“ autora Toma Gotovca.

²⁵¹ Isto, str. 12.

marginalnim filmskim recenzijama biti i zaustavljena „fantastična zabava“ prilikom objavljivanja svake nove provokacije, o kojoj je govorio Pavić.

List je u novome serijalu davao i puno prostora književnosti i stripu. Pero Kvesić je u nastavcima počeo objavljivati svoj tinejdžerski roman „Što mi rade & što im radim“²⁵². U narednim je brojevima to upotpunjeno još nekim autorima izniklim iz *Poletove* „radionice“, prije svega Carmen Klein, a u nekom spoju feljtona i beletristike na temu svoje karijere omladinskog aktiviste autoironično se okušao i Zoran Franičević.

Na svoje su došli i ljubitelji stripa. Apsurd se, međutim, ogledao u činjenici da je dugotrajna borba Mirka Ilića da svom *Novom kvadratu* osigura adekvatan prostor i status, ovaj put i u osjetno boljoj tiskarskoj tehnici, završila neočekivanim rezultatom. Stripu je u tom i narednim brojevima davano u prosjeku čak po deset stranica²⁵³, što se nikada prije ni poslije nije događalo u omladinskim informativnim tiskovinama, ali tu su uglavnom bili tiskani strani autori. Naime, Pavić i Kuljiš su se sukobili s Ilićem i ostalim zagrebačkim crtačima, što je završilo njihovim naglim odlaskom iz lista, uz izuzetak Radovana Devlića. Čini se da je prevagnula ocjena da ti stripovi nisu dovoljno komercijalni da bi se uklopili u novi koncept, a trebalo je osloboditi i prostor za fotografije, koje su ubrzo postale temelj *Poletova* identiteta.

List je postao prepoznatljiv po francuskom crtaču Jean-Marc Reiseru, čiji su kratki crnohumorni stripovi, ponajprije „Život na friškom zraku“, poduže nasmijavali čitatelje²⁵⁴, utječući i na neke kasnije hrvatske autore²⁵⁵. Stripovi su se, sukladno rastu važnosti fotografija, postepeno smanjivali na tri, kasnije i na samo jednu stranicu.

Nekako je u drugom planu novoga *Poleta* ostala društvena problematika. Nije nimalo slučajno da je s popisa autora naglo nestao Ratko Karabatković, prototip aktivističkog novinarstva, dok je Franičević tek povremeno obrađivao političke teme. No, tu su se ipak nalazili tekstovi vezani uz kronični problem zapošljavanja, često je bilo povoda za analiziranje omladinskih

²⁵² Isto, str. 27.

²⁵³ Isto, str. 31-40.

²⁵⁴ *Poletovci* su Reiserove karikature i stripove otkrili u pariškom satiričkom listu *Charlie Hebdo*, a u zagrebačkom je listu izlazio sve do broja 169 od 14. listopada 1981.

²⁵⁵ Reiserov se krajnje sarkastičan pristup društvenoj zbilji zacijelo ponajbolje odražava kod Dubravka Matakovića.

kadrova, a pojavljivale su se i rasprave oko nedostatnog obrazovanja novinara. Opet je, međutim, dominirala sve intrigantnija tema ovisnosti, s tim da je ovoga puta, zacijelo i prvi puta u medijima svih razina, otisnut i rječnik narko-slenga. Preokupacija tim problemom potvrđena je i polemikom s jednom beogradskom revijom koja je „kod džamije“ pronašla navodno okupljalište „hašomana“. *Poletov* je polemičar²⁵⁶ to povezao sa starom raspravom o sukobu „šminkera“ i „hašomana“, koja će eskalirati godinu kasnije.

Prisjetimo li se da je 1977. bila u znaku rasprava o regionalizaciji lista, uz stalno zaklinjanje u nužnost rasta dopisničke mreže, onda je više nego uočljivo da je konceptualni zaokret popraćen svođenjem regionalnih tema na dvije stranice²⁵⁷, u formi vijesti o lokalnim događanjima, kao i servisnih događanja o kulturnim i sportskim događanjima i kino programu. Posebno su prezentirane jedino teme o omladini u pojedinoj zajednici općina. Upravo će to naglo smanjivanje suradnje s terena biti jedan od motiva prozivanja uredništva za prešutno odricanje od republičkog koncepta. Gledano iz redakcijskog ugla, novinarski su se početnici s terena sve teže uklapali u redakcijske standarde, koji su po nizu kriterija dosegali profesionalnu razinu, a po otvorenosti u pristupu nizu tabuiziranih pitanja i postavljali nove autorske standarde u hrvatskom tisku.

Nesporno je da je *Polet* i u narednim brojevima i u promijenjenom konceptu naprosto plijenio nizom atraktivnih i provokativnih tekstova. Uočljivo je da ključne teme nerijetko nisu bile potpisane, što je govorilo o redakcijskom stavu i zajedničkom radu više autora. Uz opširne razgovore s popularnim ličnostima, bilo je tu i tekstova koji su upoznavali javnost s eksperimentalnim i raznim nekomercijalnim kulturnim projektima. Iako je uredništvo ustrajavalo na tezi da ih politika previše ne zanima, na stranicama rezerviranim za društvene sadržaje redale su se, primjerice, teme o stambenim problemima mladih²⁵⁸ ili analize redakcijskih smjena i zabrana *Studentskog lista*²⁵⁹, dok su tekstovi o drogi postali već tipični

²⁵⁶ *Polet*, br. 72, 3. listopada 1978., str.26, tekst pod naslovom „'Nada' i 'hašomani'“ autora Predraga Figenwalda.

²⁵⁷ Isto, str. 6-7. Objavljene su kratke informacije iz samo deset hrvatskih gradova.

²⁵⁸ *Polet*, br. 73, 1. listopada 1978., str. 10-11, tekst pod naslovom „Blago puževima...“ autora Ratka Boškovića.

²⁵⁹ Isto, str. 6, tekst pod naslovom „Istina o *Studentskom listu*“ bez navođenja autora.

za *Poletov* koncept²⁶⁰ i u feljtonističkom je obliku za njih korištena relevantna stručna literatura. List je među rijetkima pisao o Crkvi i prisutnosti vjerskih fenomena među mladima, temeljena i rezultatima socioloških istraživanja²⁶¹. Čitatelje su i nadalje privlačile teme seksa²⁶², pogotovo kad su bile rađene anketnim načinom, što je i razumljivo zbog naglašenog izbjegavanja takve problematike oficijelnog tiska.

Bile su tu i teme o delikvenciji mladih²⁶³, a posebno je zanimljiv i okvir kojim je jedna od njih popraćena. U njemu je stalno „podgrijavani“ problem „hašomana“ stavljen u kontekst tada popularne zagrebačke diskoteke „Big Ben“²⁶⁴. Vrlo slikovito se navodilo kako su u njoj ili ispred nje grupe „štemera“ sustavno zlostavljale, ponekad i premlačivale, dugokose tinejdžere u izlizanim trapericama, na što dežurni milicioneri, inače poznati po strogosti u održavanju uličnog reda, uglavnom nisu reagirali: „Začas na asfaltu ostaje koja mrlja krvi i razbijeni cvikeri nadobudnog i miroljubivog čitača Siddharthe.“ Nije slučajnost da je upravo nastavak priče oko „Big Bena“ bio povod jednog od najvećih *Poletovih* skandala.

3.1.11. Kritika „Okupacije u 26 slika“ prekida „fantastičnu zabavu“

Nitko nije mogao ni pomisliti da će jedna naizgled još bezazlenija filmska kritika postati razlogom prvog *Poletovog* ozbiljnog uzmaka, naposljetku i otvorenog političkog „posipanja pepelom“. Štoviše, pokazat će se da je upravo *Polet* pokrenuo i jednu od najvećih afera iz kulturne domene u komunističkom razdoblju, u koju će se postupno uključivati desetak listova i časopisa iz cijele Jugoslavije. Taj će slučaj ozbiljno pomutiti *Poletove* odnose s

²⁶⁰ Isto, str. 73, tekst pod naslovom „Droge: s ovu stranu stvarnosti“ bez navođenja autora i *Polet*, br. 74, 18. listopada 1978., str. 27, tekst pod naslovom „Informacije nisu dostupne“ bez navođenja autora.

²⁶¹ *Polet*, br. 75, 25. listopada 1978., str. 10-11, tekst pod naslovom „Svijest žilava – vjernika sve manje“ autora l.r.-a

²⁶² Isto, str. 20-21, tekst pod naslovom „Seks i oko njega“ bez navođenja autora.

²⁶³ *Polet*, br. 74, 18. listopada 1978., str. 5, tekst pod naslovom „Mladi, a barabe“ bez navođenja autora.

²⁶⁴ Isto, tekst pod naslovom „'Naranča' pred *Big Benom*“ bez navođenja autora. Preuzimanjem naslova kultnog filma Stanleya Kubricka „Paklena naranča“, koji je prije prikazivanja u Hrvatskoj preveden kao „Mehanička naranča“, autor je na posredni način upozoravao da je to nasilje tolerirano od strane milicije iz ideoloških razloga, jer su za vlast „hašomani“ bili zapravo sljedbenici američkih „hipija“.

osnivačem, ali i Partijom na vlasti, dobivši vrlo negativna ideološka određenja, prvi puta i određene nacionalističke konotacije.

Na red za recenziranje zbog svog ulaska u distribucijsku mrežu došao je, naime, film Lordana Zafranovića „Okupacija u 26 slika“²⁶⁵, dobitnik Velike zlatne arene na festivalu u Puli. Recenziju je, povezujući je s filmom Rajka Grlića „Bravo maestro“, njegovim izravnim konkurentom za tu prestižnu nagradu, pisao stalni redakcijski filmski kritičar Nenad Polimac²⁶⁶. Najava je te kritike bio i provokativni redakcijski uvodnik, napisan jezikom ulice, gdje je navedeno kako će ta dva filma, baš zato što ih neki uzdižu „u nebesa“, biti razlog što će „većina klinaca progutati udicu“ i prisiliti se da u njima nađu nešto dobro: „Ali, drek!... to su zbilja bijedni filmovi i najbolje je da to na vrijeme saznate.“ Zaključak je bio da će mladim čitateljima upravo takvi prikazi pomaći da razlikuju „sranje od pravih stvari“²⁶⁷. Nije teško pretpostaviti da je uvodnik izazvao dotad neviđenu ljutnju dijela političkog i kulturnog establishmenta.

Polimac²⁶⁸ je u svojoj recenziji oba filma negativno ocijenio, a bitno je napomenuti kako Grličev film ni u jednome trenutku nije bio u nekoj političkoj milosti, budući da je osuđivao licemjerje, karijerizam i beskrupuloznost društvene elite. Kritičar je, međutim, taj film smatrao sporim, dosadnim i šablonskim, s neuvjerljivom karakterizacijom likova. Dojam je da se i nekima od onih koji su jako „nagazili“ na taj tekst zapravo bilo drago da je netko tako

²⁶⁵ *Polet*, br. 74, 18. listopada 1978., str. 13, tekst pod naslovom „Pretenzije; plagijati, dosada...“ autora Nenada Polimca.

²⁶⁶ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014. Napominje da pristup Zafranovićevu filmu nije razmatran na uredništvu lista, niti je kritičar dobio neke političke smjernice za svoj tekst, kao što nije ništa sugerirano ni o stavu prema Grličevu filmu, s kojim je uspoređivan. Sve je, isto kao i prilikom pisanja svih ostalih recenzija, isključivo prepušteno Polimčevim estetskim kriterijima.

²⁶⁷ *Polet*, br. 74, 18. listopada 1978., str. 4, tekst pod naslovom „Drugi se prave ljudi, a mi nećemo“ bez navođenja autora.

²⁶⁸ *Jutarnji list*, 27. svibnja 2012., tekst pod naslovom „Film koji me je pretvorio u sitnu dušu, zgubidana i – ustašu“ autora Nenada Polimca. Autor opširnije govori o okolnostima u kojima je pisao svoju filmsku kritiku, a bit je njegova iskaza u činjenici da je taj film prvi puta gledao na festivalu u Puli, ali da ga je ponovno pogledao u Zagrebu nakon dodjele nagrade „Sedam sekretara SKOJ-a“ *Poletu*, jer je bio dio tog svečarskog programa. Potvrđuje da nije bilo usmjeravan na određeni stav, ali da je zamjenik glavnog urednika Denis Kuljiš bio unaprijed svjestan da bi njegov prikaz, zbog ranijeg razgovora o manama Zafranovićeve filma, mogao biti dobra medijska „roba“ i imati širi odjek.

nemilosrdno sasjekao film sina poznatog zagrebačkog praksisovca²⁶⁹, u kojem se mogla očitovati nepoželjna ljevičarska frazeologija.

Zafranovićev se film, pak, Polimcu doimao notornim plagijatom u kojem se u doslovnom smislu nižu scene izravno „prepisanih“ ili pod snažnim utjecajem klasičnih filmova, uglavnom talijanskih i američkih autora, pa je nabrojio čak petnaestak takvih predložaka. Nije ni to bio glavni problem, ustvrdio je Polimac, već Zafranovićevo inzistiranje na iznimno mučnim scenama ekstremnog nasilja, konkretno ustaškog ubijanja zatvorenika u autobusu odsijecanjem jezika i sisa te zabijanjem čavla u glavu, za koje nije pronašao pravo scenarističko opravdanje. Kritičar je ustvrdio da je Zafranović te scene nakalemio na priču koja je imala sasvim drugačiju logiku i ritam: „Što se tiče mog iskustva, svaka scena nasilja kojoj je jedini cilj da nam nekog zlikovca učini mrskim za mene je potpuno besmislena, a na to se upravo poskliznuo Zafranović... Ništa se ne uzima samo zato da se ubaci u film, već zato da nešto u njemu znači.“²⁷⁰

Ukratko, Zafranovićev je film za njega umjesto dobre melodrame o odnosima tri glavna lika ostao tek „konstrukcija bez emocija“. Tko god je bez ideološkog opterećenja kasnije analizirao film, mogao je zaključiti da je kritičar argumentirano ukazao na dvojbenu bit redateljskog pristupa, kao što je bio slučaj i s usporedno analiziranim Grličevim spoticanjem o pravila filmskog jezika.

Medijsku i političku javnost nisu, međutim, previše zanimali estetski i zanatski problemi Zafranovićeva filma. Polimčeva je kritika za režimske apologete odmah postala ogledni primjer „nasrtaja“ na redatelja koji promovira revolucionarne vrijednosti i koji s „proustaških pozicija“ želi prikrivati zločinačku bit ustaškog režima. Kako nevolja nikad ne dolazi sama, tako se istoga onoga dana kad je objavljen *Poletov* tekst u crnogorskoj Budvi održavao 8. kongres SUBNOR-a Jugoslavije, tijekom kojeg je delegatima bila prikazana upravo „Okupacija u 26 slika“. Delegati su s odobravanjem popratili taj „po mnogo čemu izuzetan

²⁶⁹ Riječ je o Danku Grliču, profesoru estetike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te jednom od osnivača časopisa *Praxis* i Korčulanske filozofske škole, poznatih po okupljanju nerezimske marksističke inteligencije.

²⁷⁰ *Polet*, br. 74, 18. listopada 1978., str. 13, tekst pod naslovom „Pretenzije; plagijati, dosada...“ Polimac je opširno opisao i loš redateljski rad s glumcima, koji su pred kamerom „nespretno ukočeni... stilizirani, a katkad jezivo histerični, puni nekog lažnog patosa“.

filmski projekt s novim pristupom tematici iz NOR-a²⁷¹, a nakon filma održan je i razgovor s redateljem Zafranovićem i direktorom filma Stipom Gurdulićem. Dva tjedna kasnije objavljeno je da je taj film, osim dobre posjećenosti u hrvatskim kinima, i u Beogradu u nepunih mjesec dana imao čak 180 tisuća gledatelja, a kako mu je u međuvremenu povećan broj kino-dvorana za prikazivanje mogao bi doći, procjenjivalo se, i do brojke od čak 250 tisuća gledatelja²⁷². Takvu su posjećenost imali tek neki od najvećih svjetskih hitova.

Sve je to predstavljalo idealnu priliku za pravu hajku na list koji je zbog cjelokupnog koncepta već poduže bio trn u oku mnogim partijskim dogmatima. U tome su, kako se pokazalo, prednjačili kritičari najvažnijih dnevnih listova, od *Vjesnika* i *Večernjeg lista* do beogradske *Politike*, da bi taj eksces dospio i do partijskih foruma. Zanimljivo je da je „Okupaciju“ prije *Poleta* loše ocijenio i novosadski list *Polja*, na koji se nitko nije osvrtao, ali je zato negativna recenzija Milovana Šibla na *Radio Zagrebu* dovela do njegove privremene suspenzije i nemogućnosti da se dalje bavi filmskom kritikom, o čemu se u javnosti tada nije govorilo²⁷³.

Pavića je kao glavnog urednika s još nekim članovima uredništva tih dana pozvao na razgovor u svoj stan Ivica Račan, koji je i nadalje u Izvršnom komitetu Predsjedništva CK SKH pratio omladinu, a razgovor je navodno trajao cijelu noć²⁷⁴. Riječ je bila o tome da je Vladimir Bakarić, kao neupitni partijski autoritet, dao intervju *Vjesniku* i ostalim dnevnim listovima te elektroničkim medijima, u kojem je u negativnom kontekstu spominjao i *Polet*²⁷⁵. Račan je,

²⁷¹ *Vjesnik*, 19. listopada 1978., str. 4, redakcijski izvještaj pod naslovom „Delegati gledali film 'Okupacija u 26 slika'“.

²⁷² *Vjesnik*, 3. studeni 1978., str. 7, tekst pod naslovom „'Okupacija u 26 slika' tuče rekorde“ autora M. Stojanovića. U prikazu je spomenuto da je Zafranović bio i na tribini beogradskog Kulturnog centra, gdje je dobio brojne pohvale, a na pitanje o kritikama koje su mu upućene odgovorio je da se „pojaviła jedna grupa kritičara koja – iz raznoraznih razloga – nastoji stvoriti klimu ... koja nije dobra za naš film u cjelini“.

²⁷³ *Jutarnji list*, 27. svibnja 2012., tekst pod naslovom „Film koji me je pretvorio u sitnu dušu, zgubidana i – ustašu“. Polimac je na to podsjetio u kontekstu vrlo različitih političkih praksi koje su u tom trenutku obilježavale jugoslavensku zbilju, pa je vidljivo da su dogmatski krugovi imali najsnažnije uporište upravo u postproljećarskoj Hrvatskoj.

²⁷⁴ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

²⁷⁵ *Vjesnik*, 11. i 12. studeni 1978., str. 6-7 i 6, tekst pod naslovom „Savez komunista u OOUR-ima mora biti osnovna snaga tog dijela radničke klase“ i Stevo Ostojić „Javni dnevnik“, str. 442-443, Globus, Zagreb, 1981. Ostojić je kao dopisnik beogradske *Politike* bio jedan od novinara koji su napravili grupni intervju s Bakarićem povodom izlaska njegove knjige „Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija“. Upravo je Ostojić

kako se to običavalo kod Bakarićevih medijskih istupa, bio zadužen za autorizaciju teksta. Pavić je bio suočen s Račanovim pritiskom da se redakcija javno ogradi od Polimčeva teksta²⁷⁶, zbog čega bi bili „nagrađeni“ izbacivanjem iz *Vjesnika* onog dijela Bakarićeva teksta u kojem se izravno spominje *Polet*, uz zadržavanje samo uopćenog neslaganja s osporavateljima „Okupacije“. Takvo se ograđivanje od teksta i dogodilo nekoliko tjedana nakon objave teksta, bez izravnih smjena u uredništvu, osim što je Polimac više mjeseci bio „na ledu“. Teško je zaključiti koliko je u spomenutom raspletu bila bitna Pavićeva vječita spremnost na kompromise, makar i uz javnu političku samokritiku, omiljenu u svakom komunističkom sustavu, a koliko Račanova prešutna naklonost prema listu, zbog čega nisu odmah povučeni radikalniji kadrovski potezi.

Činjenica je, međutim, da Pavićev status poslije postupnog smirivanja afere više nije bio usporediv s onim prijašnjim²⁷⁷, jer je list među dijelom partijskih dužnosnika stekao reputaciju medija koji stvara probleme. U mjesecima koji su slijedili ponajviše je to bilo vidljivo u istupima Milutina Baltića, sekretara CK SKH, koji je u partijskim krugovima važio za predvodnika tvrdolinijaške frakcije. Njegov je utjecaj na omladinsko rukovodstvo stalno jačao, što je posebno došlo do izražaja u smjenama nakon afere „Big Ben“, kad će upravo njemu biti izlagano što je sve učinjeno na rješavanju „neprihvatljivih tendencija“. U svemu tomu *Poletu* ni Račan nije mogao pomoći.

Za širu javnost, afera se razvijala postupno i isprva se činilo da list ima snage, što je u konkretnim okolnosti značilo i one koju mu „čuvaju leđa“, da bi se energično suprotstavio

inzistirao na pitanjima vezanim uz „Okupaciju“ i u njegovoj je knjizi to preneseno sukladno Račanovoj redakтури. Ukratko, Bakarić nije gledao film, ali je imao jasan stav prema kritičarima toga filma. Za neke je časopise, a pod tim je pojmom podrazumijevao i revijalni tisak, ustvrdio da se „bave time da izazivaju neprilike“. Za autore tekstova, izravno aludirajući na *Polet*, rekao je da su „sitne duše“ i „duše pamfletističke“, odnosno da novinar koji se time bavi nikad neće postati „politička ličnost, jer je petljanac, jer je zgubidan“. Polimac je bio uvjeren da je Bakarić mislio na njega osobno. Inače, Bakarić je iz toga slučaja izvukao zaključak da „marksističke publicistike, u stvari, nemamo“ i da je cilj „stvoriti jednu ovakvu marksističku kritiku koja je dovoljno tolerantna da 'pušta' razvoj, a dovoljno kritična da ga 'ne pušta' u nekom pravcu kojeg društvo ne bi smjelo tolerirati“.

²⁷⁶ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014. U političkim je kuloarima, kaže Pavić, kružila i tvrdnja da je Polimac sve to isprovocirao s pozicija hrvatskog nacionalizma, tako da je neke od napadača trebalo upozoriti da je autor srpske nacionalnosti i da tu nema nikakve političke pozadine.

²⁷⁷ Isto. U nekim su se naknadnim blogerskim raspravama pojavljivale i teze kako je Pavić odmah poslije izbijanja slučaja potjeran na služenje vojnog roka u udaljeno Tetovo, no to nije bilo točno, jer je na svojoj dužnosti, zajedno sa zamjenikom Kuljišem, bio do 100. broja, dakle još godinu dana.

svojim osporavateljima. Sve je počelo naizgled benigno, pismom koje je redakciji poslao Vlaho Bogišić, učenik 2. godine upravnog smjera SŠC Dubrovnik²⁷⁸. Učenik Bogišić je vrlo oštro i temeljito reagirao na Polimčev „sablaznjiv članak“, s obzirom da bi mladi kritičar morao posjedovati „barem nužni stupanj poštovanja i tolerancije prema takvim stvarima kao što je oslobodilački pokret u Dubrovniku“, koji „ostaje objektivna i nepatvorena istina, idejna snaga koja je napojila Zafranovića, a koju Polimac svjesno preskače, ili je ne želi vidjeti“²⁷⁹. Detaljno elaborirajući s čime se sve ne slaže u tekstu *Poletova* kritičara, zabrinuti je čitatelj patetično ustvrdio da je „Dubrovnik kompetentan, Dubrovnik je pozdravio 'Okupaciju', kongres SUBNOR-a je kompetentan, kongres SUBNOR-a je pozdravio 'Okupaciju'“²⁸⁰, aludirajući na podršku koju je film dobio u Budvi.

Nije bilo teško zaključiti da je tekst predstavljao ozbiljni politički napad ne samo na autora, već i na *Poletov* koncept, koji je zbog zanemarivanja ideologiziranog aktivizma nailazio na sve veći otpor dogmatskih krugova. Dubrovački je učenik tu kao svjesni i zabrinuti omladinac bio iznimno pogodan medij da bi izrazio ono čime su se tih dana kuloarski bavili politički forumi, jer je stvarana slika da se od *Poletova* pristupa revolucionarnim vrijednostima ograđuju i oni na koje je list generacijski usmjeren.

Redakcija je odmah na istoj stranici odgovorila na Bogišićevo pismo, što dovoljno govori o tome kako u tom političkom napadu nije vidjela samo spontano reagiranje jednog tinejdžera, već nešto puno ozbiljnije i dalekosežnije. Tekst je bio naslovljen kao „Odgovor uredništva“²⁸¹ i u njemu je u pomirljivom tonu naglašeno da će *Polet* uvijek otvarati svoj prostor raspravama koje „doprinosu raščišćavanju estetskih i teorijskih dilema naše kulturne svakodnevice“, pa i „sukobima mišljenja“. Redakcija je napomenula da uskoro namjerava organizirati i okrugli stol na kojem bi se pavela stručna rasprava o tom Zafranovićevu filmu, a i da u idućem broju namjerava objaviti i druge reakcije na Polimčev tekst koje su u međuvremenu pristigle u

²⁷⁸ *Polet*, br. 76 (na naslovnici je kriva numeracija 75 – op. a.), 1. studeni 1978., str. 2, reagiranje čitatelja pod naslovom „O okupaciji...“. Bogišić je, inače, sredinom 1980-ih bio urednik u CDD-u i v. d. glavni urednik *Pitanja*.

²⁷⁹ Isto.

²⁸⁰ Isto. Dio te tvrdnje napisan je verzalom, što je trebalo dodatno naglasiti da je to i zaključak pisma.

²⁸¹ Isto. U *Poletu* je, kao i u ostalom tisku, bilo pravilo da se na pisma odgovara u idućem broju pa je i to naglašavalo da se događa nešto što izlazi iz okvira uobičajenog komuniciranja s čitateljima.

redakciju. U tom se trenutku činilo da će SUBNOR-ovske packe *Poletovom* viđenje revolucije ostati u okvirima estetskog nesuglasja²⁸².

Tih je dana, prema Polimčevu zapisu²⁸³, održana i dobro posjećena tribina „Pet minuta poslije 8“ u Studentskom centru, na kojoj su svoje nezadovoljstvo *Poletovom* kritikom izrazili partijski ideolog Ivan Salečić²⁸⁴, filmski kritičar Vladimir Roksandić i osobno redatelj Zafranović. Potonji je napomenuo kako nepovoljne kritike njegova filma dolaze s „protivne strane“, misleći time na ideološke osporavatelje vlasti.

Na to se nadovezala i *Vjesnikova* filmska kritičarka Mira Boglić, koja je u javnosti doživljavana kao autorica koja je uvijek nepogrešivo na partijskoj liniji, stavljajući ideološke vrline uvijek ispred svega ostalog. Indikativno je da je njen komentar, „Slučaj bez presedana“²⁸⁵, kasnio puna dva tjedna za tekstom u *Poletu*, što znači da su u međuvremenu osluškivane političke reakcije. Komentar je bio otvoreni poziv partijskim i omladinskim forumima da se pozabave pisanjem toga tjednika. Nedvosmisleno je, naime, zaključila da je „riječ o čistom političkom ekscesu, a ne estetskim neslaganjima“ i da ako Polimcu „scene u dubrovačkom autobusu ne znače ništa, onda tu prestaje rezon za razgovor“.

Urednik *Večernjeg lista* Jozo Puljizević u tekstu „I tulipane su sadili...“²⁸⁶ pozivao se uglavnom na argumente Mire Boglić, posebno kad je bila riječ o navodnoj *Poletovoj* namjeri relativiziranja ustaških zločina, pokušavajući uvjeriti javnost da je upravo šokantnost Zafranovićevih scena nasilja dokaz njegove umjetničke kvalitete, jer je kod gledalaca pobudio „osjećaj prema odvratnom“ i u širem smislu „probudio duboku, ljudsku solidarnost s patnjama nevino mučenih“ te „mržnju prema genocidu“. Napad Mire Boglić na Polimca, inače i odgovornog urednika novog časopisa *Film*, imao je i dodatnu motivaciju, jer je ona, zajedno s

²⁸² Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014. Uredništvo sve do rasplamsavanja polemike nije bilo svjesno u kojoj je mjeri „fronta“ onih koji su istupali protiv lista bio povezan i tko je u pozadini vukao konce.

²⁸³ *Jutarnji list*, 27. svibnja 2012. , tekst pod naslovom „Film koji me je pretvorio u sitnu dušu, zgubidana i – ustašu“.

²⁸⁴ Riječ je o publicistu i uredniku koji je zbog svoje ideološke rigidnosti karikiran 1984. u filmu Rajka Grlića „Štefica Cvek u raljama života“. Filmski je lik i nadimkom Sale aludirao na Salečića, a njemu ideološki blisko uredništvo *Poleta* predvođeno Mladenom Babunom tada ga je energično branilo od Grličevih interpretacija.

²⁸⁵ *Vjesnik*, 2. studeni 1978., str. 2. Mira Boglić je u istome listu 24. listopada 1978., str. 11., objavila opširnu i vrlo povoljnu kritiku Zafranovićeva filma pod nazivom „Apokalipsa na dubrovačkom žalu“.

²⁸⁶ *Večernji list*, 4.-5. studeni 1978., str. 8.

Ostojčićem, bila u uredništvu konkurentne i etablirane *Filmske kulture*. Ta dva časopisa nisu imala iste estetske pristupe filmskoj umjetnosti, a rivalstvo je bilo vezano i uz pitanje dotacija²⁸⁷.

Sve su to bili preduvjeti za eskaliranje afere u idućem broju *Poleta*²⁸⁸. Na udarnom je prostoru objavljeno reagiranje pod provokativnim naslovom „Iz Mire sto vragova vire“²⁸⁹. Uredništvo je krenulo od stava da je „ogorčeno očitom namjerom“ da se objavljivanje filmske kritike predstavi kao politički eksces. Neprihvatljivo mu je bilo da se tekst tumači kao da „zagovara zaboravljanje zločina okupatora i domaćih izdajnika u Dubrovniku i čitavoj Jugoslaviji“, jer je u pitanju poistovjećivanje „umjetničkih vrijednosti filma s temom koju film obrađuje“. Naglasilo je da ne osporava autentičnost²⁹⁰ zbivanja o kojima Zafranovićev film govori i da je uredništvo *Poleta* „u svojim dosadašnjim tekstovima više puta ponavljalo nužnost da se filmskom umjetnošću, literaturom, živom riječju, glazbom, i svim drugim oblicima kulturnog stvaralaštva, mladima pokaže i približi naša revolucionarna prošlost“. Upozorilo je i da „beskompromisno šibanje tendencija“ koje „ugrožavaju i usporavaju razvoj društva“ na osnovama „programa SKJ i SSOJ nije niti jednog trenutka dolazilo u pitanje niti u jednom od dosad štampanih brojeva“. Sukladno tome, uredništvo je ustvrdilo da će „uvijek biti spremno priznati svoje pogreške, pretjerivanja ili neodmjerivosti, ali nikada neće otrpjeti neargumentirane i politikantske napade“²⁹¹.

²⁸⁷ *Jutarnji list*, 27. svibnja 2012., tekst pod naslovom „Film koji me je pretvorio u sitnu dušu, zgubidana i – ustašu“. Polimac tvrdi da nije bilo slučajno što je časopis *Film* ubrzo prestao s izlaženjem baš zbog uskraćivanja dotacije.

²⁸⁸ *Polet*, br. 77., 6. (krivo datiranje, točno bi bilo 8. – op. a) studenog 1978., str. 5, tekst potpisan kao „Uredništvo *Poleta*“.

²⁸⁹ Pavić objašnjava da je na uredništvu dogovoreno da treba odgovoriti na napad *Vjesnikove* kritičarke, kao i *Večernjakovca* Puljizevića, i da je pisanje redakcijskog teksta povjereno Peri Kvesiću, koji do tog trenutka nije pozornije pratio što se to događa oko „Okupacije“ pa je tekst postavio na način tipičan za polemike koje su ostajale u zanatskim okvirima.

²⁹⁰ Kasnija su istraživanja pokazala da se, unatoč drugih nespornih ustaških zločina, pokolj u autobusu kakav je snimio Zafranović ipak nije dogodio, što se može promotriti i u kontekstu svjesno prikrivane partizanske likvidacije 53 civila bez suđenja, navodno suradnika okupatora, u listopadu 1944. na dubrovačkom otočiću Daksi. Zacijelo je to i bio glavni razlog nervoze s kojom su u SUBNOR-u dočekane loše ocjene umjetničke vrijednosti filma.

²⁹¹ *Polet*, br. 77., 6. studeni 1978., str. 5. U tekstu se kao jedan od argumenata *Poletove* principijelnosti navodi i koje su pojave, samim tim i filmove, negativno ocijenili i stavili u kontekst „nakaradnosti u društvenom i kulturnom životu“.

U međuvremenu se još jednom redakcijskim komentarom oglasio i *Vjesnik*²⁹², i to istog dana kad je objavljen razgovor s Bakarićem, dajući do znanja da Mira Boglić nije istupala u vlastito ime. Tu je potvrđeno da je važan motiv *Vjesnikova* istupa bila *Poletova* redakcijska najava kritike Zafranovićeve filma, koja je bila „više nego tendenciozna i više nego politikantska“. Glasilo SSRNH je tu i definiralo kakva zapravo treba biti uloga središnjeg omladinskog glasila u političkom sustavu i zašto ono ne bi smjelo objavljivati tekstove takvoga sadržaja, što je bilo i model razmišljanja političkih struktura i u nekim kasnijim ekscenim situacijama: „*Polet* je prije svega politički list. Uostalom, tzv. 'estetska kritika' bez uočavanja idejnih vrijednosti samo je na prvi pogled bezidejna. Svaka 'estetska kritika' ujedno je i društvena kritika.“

Drugim riječima, bježanje od ideologizacije shvaćeno je kao svjesna ideologizacija. Ili, ako se netko ne bavi politikom, onda je to dokaz da zapravo teži nekom vidu oporbenog djelovanja pa se politika mora njime baviti. *Poletovci* su toga poučka tek naknadno postajali svjesni.

Balansiranje između protunapada na partijske medijske „egzekutore“ Miru Boglić i Jozu Puljizevića, s jedne strane, i zaklinjanja na političku pravovjernost, s druge, nije zadovoljilo ni partijsko ni omladinsko rukovodstvo. Iz „kockice“ su uslijedili dodatni pritisci, vjerojatno i prijetnje radikalnijim mjerama²⁹³. Logična je posljedica takve političke psihoze već u idućem broju²⁹⁴ bio tekst kakvim se nitko u redakciji zasigurno nije mogao ponositi. Na tih pola stranice nije stavljen ni uobičajeni urednički potpis, ali je tekst zato obilovao tolikom razinom samokritike zbog ideološke „nebudnosti“ da je ostao nenadmašen u 15-godišnjoj *Poletovoj* povijesti. Tekst je, inače, bio zanimljiv i po strukturi, jer je bilo vidljivo da se uopćeno zalaže za daljnju idejnu diferencijaciju, često korištenu unutar organizacija SK, a kad govori iole konkretnije pokušava pomalo relativizirati svoju unaprijed prihvaćenu odgovornost.

Uvodni je dio toga u grafičkom smisli svjesno marginaliziranog teksta počeo ustaljenom marksističkom frazeologijom o potrebi stalnog suprotstavljanja „dogmatsko-birokratskim“ i „liberalističko-nacionalističkim“ skretanjima, uz čvrstu opredijeljenost za „istražavanje na

²⁹² *Vjesnik*, 11. studenog 1978., str. 11, tekst pod nazivom „'Estetska kritika'?“ bez navođenja autora.

²⁹³ Indikativno je da o onome što se iza kulisa događalo između 77. i 78. broja lista nitko nije imao potrebu govoriti ni s 35-godišnjim odmakom, niti je o tome u međuvremenu objavljena neka zabilješka.

²⁹⁴ *Polet*, br. 78, 15. studenog 1978., str. 4. tekst pod naslovom „Za diferencijaciju na idejnoj fronti“ bez navođenja autora.

kursu samoupravnog socijalističkog razvoja“, jer je , kako je navedeno, takva politika „jedina u stanju ponuditi i osigurati jasnu viziju razvoja društva na demokratskim i socijalističkim osnovama, uz punu vlast radničke klase, (...) slobodno stvaralaštvo i nesputanu javnu riječ“. Nakon takvog gomilanja poželjnih vizija, uslijedila je tvrdnja kako se u danom trenutku „iskazi društvenih proturječnosti javljaju na 'sporednim', odnosno 'manje važnim' pitanjima za globalni razvoj društva“. Redakcija je tek tu došla u „idejni kontekst“ Zafranovićeve filma, priznajući da je njena uređivačka politika „pridonijela političkoj polarizaciji na tim osnovama“.

Slijedio je ključni iskaz samokritike, poduprt detaljnim nabrojanjem svih potencijalnih i stvarnih protivnika vladajuće ideologije: „S negativnom ocjenom filma vrlo brzo se poistovjetilo mnogo šta mračno u našoj politici i kulturi – tehnobirokrati koji lagodno uživaju u zavjetrini priznanja i sinekura, estetisti kojima bježanje u raspravu o isključivo zanatskim vrlinama ili greškama umjetničkog djela pruža šansu da ezopovskim načinom komunicira(ju) o društvenoj svakodnevicu i negira(ju)... ono što je stvaralačko i progresivno, nacionalisti kojima je, dakako, mrsko svako snažno razobličavanje motornih snaga njihove primitivne ideologije, malograđani kojima se mučno suočiti s dovođenjem u pitanje njihova mira i prestanka beskonfliktnosti, dogmatičari kojima svaka umjetnička sloboda ima čvrste i nepromjenjive granice dopuštenoga.“²⁹⁵

Zaključak je teksta bio pokušaj kopernikanskog zaokreta da se list prikaže svojevrsnim lakmus-papirom ideoloških previranja, odnosno medijem koji zapravo nesebično pomaže vlastima da bi lakše identificirali „opozicione iskaze“: „Ako redakcija i priznaje grešku što je objavila negativan iskaz, ona još uvijek misli da je po socijalističku politiku u kulturi taj potez ispao prilično koristan. (...) Uredništvo lista zalaže se za odlučan nastavak partijske akcije na našoj idejnoj fronti, na kojoj se 'slučaj' oko kritike 'Okupacije' pokazao samo kao jedan od znakova da politička diferencijacija sa opozicionim djelovanjem mora biti odlučna i javna. Odgovornost komunista u redakciji *Poleta* i redakcije same, ostaje, zbog propuštanja članka, a posebno njegove neprihvatljive i nespretne najave učinjene u brzopletosti, što objektivno stvara sliku idejnog i političkog opredjeljenja redakcije, koje je u stvarnosti, a to su pokazali svi dosadašnji brojevi lista, nesporno i bitno drugačije.“²⁹⁶

²⁹⁵ Isto.

²⁹⁶ Isto.

Tim mučnim očitovanjem pravovjernosti, u čiju iskrenost zacijelo nisu vjerovali ni oni koji su *Polet* prisilili na javno ponižavanje, urednička je već spominjana „fantastična zabava“ prebrzo okončana. Istine radi, konceptualna je nesputanost trajala samo šest brojeva, od 72. do 77., dakle jedva mjesec i pol, a otad se *Polet* opet suočavao, kao se to u redakciji slikovito govorilo, s „hodom po jajima“. Nad list se nadvila sjena političke represije, iako u narednu godinu dana stanje u listu nije bilo posebna točka dnevnoga reda omladinskog rukovodstva, kakva su nerijetko završavala nekom političkom „presudom“.

Pravi je epilog slučaja „Okupacija“ uslijedio, međutim, tek u siječnju 1980., jer je Zafranovićev film u međuvremenu negativno popraćen u nekim publikacijama izvan partijske kontrole, poput katoličkog časopisa *Marulić*. Prilikom prikazivanja filma u inozemstvu, uključujući i učešća na pojedinim festivalima, dogodilo se i nekoliko nimalo bezazlenih političkih ekscesa, dijelom vezanih i uz hrvatsku emigraciju. Sve je to ponukalo Gorana Babića, glavnog urednika zagrebačkog časopisa *Oko*, kojeg se u kulturnim krugovima smatralo i najžešćim partijskim „batinašem“, da podsjeti kako se cijela ta afera razvijala, s posebnim naglaskom na *Poletovu* ulogu²⁹⁷.

Babić je glavnim krivcem za objavljivanje negativne kritike filma označio Pavića, smatrajući ga i autorom najave teksta koja je posebno razljutila političke forume, tvrdeći da je upravo on svjesno gurnuo Polimca u tu priču. U vrlo opširnom je Babićevom obrazloženju stajalo da je temeljni problem bio u osporavanju važećih ideoloških vrijednosti od strane najiskusnijih *poletovaca*²⁹⁸, zbog čega im je navodno i smetala Zafranovićeva „obrana“ revolucije. Smatrao je da je sve konzekvence afere trebao snositi jedino Pavić, umjesto da bude „unaprijeđen“ prelaskom u *Vjesnik*. Babićev je zaključak sugerirao da politički problemi oko članova *Poletova* uredništva nisu trajnije razriješeni: „Napokon, i to valja reći,... tek je kamenčić u moru krupnih promašaja i pogrešaka koje je tad ekipa *Poleta* svakodnevno činila, a oni su je samo napuhavali do neslućenih granica ne bi li prekrili stvarnu svoju rabotu. (...) Ti su mladi

²⁹⁷ *Oko*, 24. siječnja – 10. veljače 1980., str. 4-5, tekst pod naslovom „Falanga u ime oca i sina i duga svetoga“ autora Gorana Babića.

²⁹⁸ Isto. Babić očito nije pobliže poznavao članove *Poletova* uredništva pa je u vrijeme afere 25-godišnjeg Pavića smatrao starijim od „naivnog“ Polimca, a zapravo je bilo obrnuto.

politikanti svoj zanat politikantski dosta dobro, brzo i vješto ispekli i još će ovom društvu, kako stvari stoje, mnogo nevolja na vrat navući.“²⁹⁹

3.1.12. Financijske nevolje tjednik zakratko pretvaraju u dvotjednik

Da više neće biti učestalijeg ironiziranja vlasti i ismijavanja ideološkog meta-jezika, u pokajničkom je broju pokazao i nimalo slučajni razgovor s Mladenom Glavašem³⁰⁰, sekretarom RK SSOH. Iako je povod bio skorašnji 9. kongres SSOH, s navođenjem niza propagandističkih ocjena i brojki o rastu i organizacijskom jačanju omladinske organizacije, Glavaš je upozorio kako i u omladinskim forumima ima onih koji odbacuju list te da i on ima nekih prijedloga „što bi trebalo promijeniti“, ali to nije šire elaborirao. U svakom je broju koji je slijedilo opet bilo više aktivističkih tekstova, dok su revolucionarne i partijske obljetnice, kao i odlasci najviših državnih dužnosnika, primjerice Edvarda Kardelja, dobivale prostor kakav su imale i na početku Pavićeva mandata. Povećan je i broj reportaža o mladima u poduzećima i u lokalnim zajednicama, a napravljeno je i više tekstova s terena vezanih uz mlade poljoprivrednike.

Naglašenu su ulogu imala i istraživanja pojedinih socioloških fenomena. Kad god se *Polet* nalazio u situaciji da na nepolitički način mora tražiti put prema širem čitateljskom krugu, izlaz su predstavljale teme usmjerene na seksualnost, erotiku i ostale fenomene kojima strogi komunistički sustav, iako je u pravnoj i zdravstvenoj domeni imao za današnje standarde vrlo liberalna rješenja, u javnosti nije poklanjao adekvatnu pozornost. Kao i na početku Pavićeva mandata, osmišljen je poduži feljton koji je krenuo i koji korak dalje od onoga što je godinu i pol ranije među mladima imalo zadovoljavajući odjek. Uredništvo je zaključilo da se najviše toga provokativnog i eksplicitnog može izreći baš u formi socioloških istraživanja, a time su se izbjegavale i optužbe za senzacionalizam i koketiranje s pornografijom, iako su takve revije bile sastavni dio tržišta tiskovina.

²⁹⁹ Isto. Kao ortodokсни komunist, Babić je dobro procijenio da su se karijere Pavića i njegovih najbližih suradnika tek počele razvijati i da su stavovi koje su zastupali bili odraz građanskih vrijednosti.

³⁰⁰ *Polet*, br. 78, 15. studeni 1978., str. 8-9, tekst pod naslovom „Morat ćemo se prisjetiti nekih zaključaka i realizirati ih...“ bez navođenja autora.

Autora koji bi po stručnosti i umijeću pisanja zadovoljavao ono što će čitati specifična *Poletova* publika nije bilo teško naći. Bila je to Slavenka Drakulić Ilić, koja je svoje tekstove, objavljujane u uvodnom tekstu i 11 feljtonskih cjelina³⁰¹, uz odlomke iz poznatih seksoloških knjiga i znanstvenih studija, dopunila i već uobičajenim *Poletovim* receptom: terenskim anketiranjem mladih, u kojem nikad nije nedostajalo provokativnih odgovora. Serijal je počeo provokativnom naslovnicom na kojoj je ležalo golo žensko tijelo, diskretno pokriveno tek izgužvanim stranicama *Poleta*. Fotografija je bila namjerno rađena u maniri „tvrđe“ erotike, uz najavu samo jedne teme: „Uvod u seks i novinarstvo“³⁰², a tekst je imao i provokativnu ilustraciju s porukom: „Seks nas opsjeda“. Autorica je tu objasnila kako se seksualnost tumačila kroz povijest, naširoko citirajući i jednu brošuru iz 1916., u kojoj se taj prirodni nagon, sukladno religijskom poimanju tjelesnosti i morala, tumačio kao grijeh i izvorište raznih zaraza i mentalnih poremećaja.

Feljton „Omladina, spolnost, društvo“ započeo je, pak, tretmanom tih fenomena u aktualnom socijalističkom razdoblju, gdje je sve trebalo biti u funkciji braka, tako da se iz definicija u relevantnoj stručnoj literaturi moglo zaključiti da se seks i nadalje smatra samo nužnom karikom u reproduktivnom lancu. Slijedila je tema o obiteljskom poimanju seksualnosti, kao i stereotipima vezanih uz muški i ženski spol. Poslije toga autorica je pisala o kontroverznoj i kakofoničnoj ulozi medija u tretiranju seksualnosti, zatim o odnosu ljubavi i seksa, pa o raznim aspektima seksualne (kontra)revolucije. Provokativna je bila i naredna tema: bijeg medija od golog muškog tijela, što je autorica objasnila ostatkom patrijarhalnih odnosa u društvu. Godinu dana kasnije baš su eksplicitne *Poletove* fotografije obnaženog tijela javne ličnosti, konkretno jednog sportaša, dovele do još jedne velike i dalekosežne *Poletove* afere, a Slavenka Drakulić Ilić je opet bila ta koja se najoštrije suprotstavila društvenom licemjerju, zasnovanom na dvostrukim rodnim kriterijima.

U preostalim nastavcima autorica je raščlanjivala fiziološke razlike i seksualne specifičnosti muškaraca i žena, povijesno i suvremeno shvaćanje raznih seksualnih devijacija, oblikovanje stavova o erotici i pornografiji, da bi serijal bio okončan analizom učinaka

³⁰¹ *Polet*, od br. 87, 31. siječnja 1979. do br. 97, 11. travnja 1979. Autorica je svih tekstova bila Slavenka Drakulić Ilić, a ankete je radila Slađana Brzak.

³⁰² Drugi dio naslova odnosio se na namjeru pokretanja *Poletove* novinarske škole, koju je osmislio Pero Kvesić, već tada prihvaćen kao doajen omladinskog novinarstva. Trebalo je pokazati kako list, sve češće kritiziran što im zbog komercijalnih interesa sužava mogućnosti objavljivanja, ipak želi stvarati mlade novinare.

samozadovoljavanja na psihičko stanje i seksualni razvoj mladih. Ukratko, opet je *Polet* na educiranju o spolnosti, samim tim i na seksualnoj emancipaciji generacije kojoj se obraćao, činio više od cijelog socijalističkog školskog sustava.

Kako bi naglašavanje tog intrigantnog serijala moglo stvoriti uvjerenje da su druge *Poletove* teme bile manjeg značenja, vrijednosti i odjeka, potrebno je napomenuti da je u svakome broju bilo tekstova koji su kvalitetom, provokativnošću ili novinarskom hrabrošću nadilazili standarde tadašnjeg hrvatskog novinarstva. Spomenimo samo primjer teme o devijacijama u odgoju mladih³⁰³, pripremljene iz nekoliko uglova, koja je po tko zna koji put pokazala da se društvene institucije prave slijepima i gluha na ono što se događa na ulicama hrvatskih urbanih središta, od nasilja i prostitucije pa do ovisnosti i prošnje, jer je to nagrizalo ideološke stereotipe o vrlinama „socijalističke omladine“.

S druge strane, uočljivo je bilo da su filmske kritike, pogotovo domaće produkcije, na neko vrijeme nestale iz lista, zbog čega je proširen prostor za one glazbene, većinom vezane uz koncerte i recenziranje netom objavljenih albuma. Moglo bi se ustvrditi da u tih nepunih godinu dana praktički nije bilo značajnijeg koncerta i albuma, i domaćeg i stranog, koji u *Poletu* nije dobio adekvatni prostor. Bilo je to popraćeno i visokom razinom tekstova, jer se taj list brzo afirmirao kao relevantno i dobro informirano ogledalo glazbenih zbivanja, posebno rocka i pravaca koji su iz njega proizlazili³⁰⁴.

Za čitatelje su najatraktivniji bili razgovori s poznatim osobama, mahom iz domene estrade, kulture i sporta, nerijetko i s više njih u istome broju³⁰⁵. Recepti popularnih za uspinjanje na društvenoj ljestvici i priče o njihovim životnim stilovima i potrebama bitno su odudarale od proklamiranih samoupravnih vrijednosti, što je nailazilo na povremene optužbe o Poletovu povlađivanju snobizmu i malograđanštini. Gledano iz medijskog ugla, ti su razgovori po svojoj atraktivnosti često bili usporedivi s onima koje je objavljivala zagrebačka revija *Start*,

³⁰³ *Polet*, br. 98, 18. travnja 1979., str. 22-23, tekstovi po pod naslovima „Kuća protiv ulice“, „Kako se to ponašate?“ i „Ugostiteljski monstrum“ autora Žarane Papić, Slađane Brzak i Srećka Jurdane.

³⁰⁴ Dražen Vrdoljak i Darko Glavan, uz mlađu generaciju predvođenu Svenom Semenčićem i Vlatkom Frasom, bili su i nakon prestanka *Poletova* izlaženja sinonim i kriterij za kvalitetno pisanje o rock glazbi, s identičnom reputacijom i izvan hrvatskih granica.

³⁰⁵ Nesporno je da je *Polet* svoju čitanost u drugom dijelu Pavićeva mandata uglavnom temeljio baš na atraktivnim intervjuima s osobama s jugoslavenskih prostora, koje su svojom antidogmatskom ili građanskom retorikom bile posebno zanimljive mlađoj generaciji.

koja je svoj ugled među zahtjevnijom čitalačkom publikom i temeljila na prvorazrednim intervjuima³⁰⁶. Posebnost se *Poletovih* intervjuja ogledala u neposrednosti s kojom je najčešće vođen dijalog sa sugovornikom, ponekad i doslovnim prenošenjem govora u pisani tekst, uz odbacivanje uobičajenog birokratskog jezika u korist što konkretnijeg i jasnijeg očitovanja o realnim društvenim problemima.

Nakon onog po mnogo čemu prijelomnog razgovora s Čolićem u prvome broju serijala, slijedili su razgovori s još nizom tada vodećih jugoslavenskih glazbenika i grupa različitih usmjerenja, ali i s onima koji su uživali i svjetsku slavu. Redali su se Milić Vukašinić („Doktor za rock&roll“), grupa Pankrti („Fantje šibaju punk“), Chuck Berry („Ljudi mi govore tko sam“), Đorđe Balašević („Neću da pišem školske zadaće“), Piko Stančić („Umjetnik od 0-24“), Charles Aznavour („Nešto savršenije“), Darko Petrinjak („Od zabavnjaka se može puno naučiti“), Marko Brecelj („Novo vrijeme“), Goran Bregović („Valjda smo učinili nešto veliko“ i „Natprosječna bitanga“), Mišo Kovač („Ja nisam trli-brli...“), Jurica Pađen („Vjerni rocknrollu“), grupa Paraf („Mi nismo destruktivci...“), grupa Queen („Uljudno strukturirani business“), grupa Srebrna krila („Mi smo pop-grupa!“), grupa Slade („Nekad svjetlucavi Slade“) i Oliver Dragojević („Galeb, ja i 15.000 ljudi“).

Poduži je bio i popis razgovora s poznatim domaćim i svjetskim književnicima, redateljima, glumcima, slikarima, voditeljima, sportašima, novinarima ili znanstvenicima raznih usmjerenja. Među njima, budući da su tada bili posebno zanimljivi javnosti, treba izdvojiti Momu Kapora („Nitko da me sredi“), Slavka Štimca („Nije loše...“), Sašu Zalepugina („Mi ćemo vam odabrati, pa ćemo vam dati“), Bulata Okudžavu („Slava je udovica“), Miru Furlan („Zmaj i ljepotica“), Zlatka Kranjčara („Cico profesionalac“), Milovana Ilića Minimaksa („Svi se snalaze i dobro žive“), Mihovila Nakića („Amateri i profesionalci“), Jevgenija Jevtušenka („Slobodoumna, privržena“), Peru Zlatara („Vremena su bila povoljnija“), Mladena Delića („Normalno je da se čovjek zanese“), Jožu Vlahovića („Posjednik vedrog pogleda“), Srđana Karanovića („Naš 'Nashville' bi pljuvali“), Matu Parlova („Mate, Mate“), Jagodu Kaloper („Manjak u sadašnjosti“), Borisa Ljubičića („Medvjedica donosi sreću“),

³⁰⁶ *Startov* je koncept bio svjesno ambivalentan, što mu je 1970-ih i 1980-ih donosilo dobru prodaju. Njegovanje erotske fotografije, po uzoru na *Playboy*, bilo je praćeno vrhunskim tekstovima.

Dragoša Kalajića („Preživjeti luksuzno“), Vatroslava Mimicu („Osjećaj sigurnosti“) i Maroja Mihovilovića („Najveća tragedija našeg posla“)³⁰⁷.

U kojoj je mjeri *Polet* i pripomagao naglom uzletu karijera pojedinih autora, najbolji je primjer bila upravo Slavenka Drakulić Ilić. Ta je sociologinja po struci počela kao tajnica lista, zbog nekih neslaganja s pojedinim rukovoditeljima CDD-u nakon šest mjeseci tu je dala otkaz³⁰⁸, da bi se nešto kasnije vratila kao redakcijska analitičarka društvenih fenomena. Naposljetku je s njom kao priznatim autoritetom za najprovokativnije sociološke teme bio napravljen i intervju. To je u najmanju ruku nesvakidašnja spirala uspona, jer je u dvije i pol godine napravila vrlo zapaženu karijeru, koja se nastavila i nakon *Poleta*. Postala je, naime, najprevođenija i u međunarodnim okvirima najcitiranija hrvatska književnica. Inače, iz popisa autora navedenih intervjua ponajbolje se vidi trend ubrzane profesionalizacije *Poletove* redakcije. Iako su u formalnom smislu u tom razdoblju bila samo dva stalno zaposlena urednika³⁰⁹, glavninu je tekstova pisalo samo desetak već iskusnih i u javnosti prepoznatljivih stalnih suradnika. Ostali, povremeni honorarci i dopisnici, pripremali su tek kraće reportaže, izvještaje, ankete i vijesti, a njihov je broj bio bitan jedino u izvještajima adresiranim na omladinsko rukovodstvo o raširenosti *Poletove* mreže po terenu.

„Slučaj Zafranović“ još nije izgubio na aktualnosti, a redakciju je zadesio novi problem. Već u broju 79, kojim je naširoko najavljen 9. kongres SSOH, najavljeno je da *Polet* silom prilika postaje – dvotjednik³¹⁰. U redakcijskoj je bilješci, uz napomenu da je tiskanje novina „užasno skup vic“, kao glavni problem istaknut stalni rast tiskarskih i drugih usluga „koje obilato premašuju prodajnu cijenu lista“, unatoč „relativno obimnoj pomoći društva“. *Polet* je, kako je najavljeno, otada trebao izlaziti na 48 stranica, umjesto dotadašnjih 40, ali bez pauze tijekom ljeta i uz nepromjenjivu cijenu od pet dinara. Usporedbe radi, hrvatske su se dnevne informativne tiskovine istodobno prodavale po cijeni od tri dinara, što je dovoljno govorilo o razini njihova dotiranja iz republičkog proračuna.

³⁰⁷ Svi ti intervjui nalaze se u *Poletima* od br. 74, 18. listopada 1978., do br. 100, 9. svibnja 1979. Radili su ih autori iz rock i filmske rubrike, a u potpisima su često i Rene Bakalović, Zoran Franičević i Denis Kuljiš.

³⁰⁸ Izjava Inoslava Beškera autoru od 8. prosinca 2013. Riječ je ponajprije o njihovu sukobu, za koji Bešker tvrdi da je bio isključivo vezan uz poslovne obveze.

³⁰⁹ Tu se nisu ubrajali zaposlenici za tehničke, komercijalne i pomoćne poslove koji su vođeni u okviru CDD-ovih zajedničkih službi.

³¹⁰ *Polet*, br. 79, 22. studeni 1978., str. 2, tekst uredništva pod naslovom „*Polet* – dvotjednik“.

Nema dokaza da je reduciranje lista bila „odgojna mjera“ za aferu vezanu uz „Okupaciju“, iako se takav zaključak mnogima logično nameće. Zacijelo je barem jednako važno da je do neočekivanih financijskih problema CDD-a došlo u procjepu odlaska starog i dolaska novog Predsjedništva RK SSOH. Možda bi u prilog tome išlo saznanje da je dvotjedni ritam obuhvatio samo tri dvobroja, odnosno kratki vremenski raspon od 13. prosinca 1978. do 17. siječnja 1979. Otada je *Polet* opet bio tjednik, ali uz novi kompromis, ovoga puta u smanjenju broja stranica na 24, s koliko je i počeo svoje izlaženje. Bilo je to manje loše rješenje, koje je, uz izvjesna odstupanja i povremena izvanredna ljetna izdanja, trajalo sve do pred kraj 1985. Tada još ozbiljniji financijski problemi, povezani i inflatornim kretanjima i drastičnim rastom tiskarskih troškova, tjednik definitivno pretvaraju u dvotjednik, što se nije mijenjalo sve do prestanka njegova izlaženja.

3.1.13. Proslava prvih stotinu brojeva i rastanak od Pavića i Kuljiša

Bolji poznavatelji prilika u socijalističkoj Hrvatskoj uvijek su tvrdili da je dolazak nove garniture omladinskih dužnosnika u „kockicu“ bio gotovo od jednake važnosti kao i imenovanje novog uredništva, jer su političke odluke usmjeravale list tijekom njihova mandata, ponekad mu i izravno dajući smjer i tempo razvoja. Na 9. kongresu SSOH, održanom 22. - 24. studenoga 1978. u Zagrebu, za dvogodišnjeg predsjednika Predsjedništva RK SSOH izabran je Mladen Pejnović, ranije predsjednik zagrebačke omladine, a njegov je zamjenik bio Danijel Vereš. Sekretar Predsjedništva, dakle glavni operativac, postao je Antun Bošković, dok je dužnost zamjenika pripala Marinku Paniću³¹¹.

Iz preostalih 17 *Poletovih* svezaka u Pavićevu mandatu može se iščitati da je redakcija imala prilično korektne, ali ne i više od toga, odnose s Pejnovićevom ekipom. Novo rukovodstvo nije bilo sklonu povlačenju radikalnih kadrovskih poteza, čemu je u prilog išla i činjenica da se nakon spomenute redakcijske javne isprike situacija počela smirivati. Bitno je bilo da *Polet* više nije bio tema političkih foruma i „ozbiljnih“ medija. Iako o tome nema pisanih tragova,

³¹¹ Detaljnije o kongresu u *Poletu*, br. 80-81., str. 6-7, tekst pod naslovom „Poziv u revoluciju“ autora Zorana Franičevića. U novom Sekretarijatu, kojeg su činili svi profesionalni članovi Predsjedništva, bili su još Stjepan Behin, Milan Brezak, Milutin Džebić, Nada Karaman, Željko Orsag, Đordano Peršutić i Đuro Tadić. Neki od njih su također bitno utjecali na zbivanja u *Poletu*.

redakcija je otada djelovala po principu prešutnog zadržavanja koncepta, s tim da u listu ne bude političkih provokacija, posebno kad je riječ o propitkivanju ideoloških vrijednosti.

Pozornije listanje pokazuje da se *Polet* u mjesecima koji su slijedili razračunavao samo s političkim „drugoligašima“, mahom lokalnim dužnosnicima i čelnicima nekih institucija i službi. Pojednostavljeno rečeno, obično su prozivane bile neimenovane „birokratske strukture“, „partijski dogmati“ ili „omladinski foteljaši“, što znači da se toleriralo uočavanje konkretnih društvenih problema, ali ne i traženje hijerarhijske odgovornosti za ono što se događa, pogotovo kad bi to bilo vezano s konkretnim imenima. U tom kontekstu treba gledati i vraćanje lista u tjedni ritam, čemu je pridonijela 9. veljače 1979. akontacija od 400 tisuća dinara koju je Sekretarijat Predsjedništva RK SSOH dodijelio CDD-u namjenski za *Polet*³¹².

Listom se kao posebnom temom dnevnoga reda bavila 17. sjednica Sekretarijata Predsjedništva RK SSOH 20. i 23. veljače 1979., na kojoj je predložena koncepcija *Poleta*³¹³, a i časopisa *Pitanja*. Sekretarijat je tu koncepciju, koja je težila reafirmiranju aktivističkih sadržaja, prihvatio kao osnovu za raspravu i uputio ga na višemjesečnu raspravu u sve organizacije SSOH. Time je omladinsko rukovodstvo pokušalo sa sebe skinuti dio odgovornosti za eventualne probleme koji bi proizašli iz pisanja toga lista, no istodobno je to bila i prilika da se vidi kako šire članstvo razmišlja o listu i što od njega očekuje. Rezultati te rasprave bili su analizirani tek u prosincu iste godine, o čemu će biti još govora.

Na spomenutoj je sjednici Sekretarijata, osim najavljene rasprave o koncepciji, prevladavala analiza CDD-ovih aktivnosti, kao i problema koji opterećuju njegove planove i poslovanje. Za *Polet* je pripomenuto³¹⁴ da okuplja „više od 350“ suradnika, ali da zbog iznimno skućenih prostornih mogućnosti „na svakog urednika, suradnika ili stranku dolazi prosječno oko jedan kvadratni metar raspoloživog prostora“. Uredništvo se, pritom, obvezalo da će napraviti i „seriju članaka iz radnih organizacija, aktiva SSO, škola, mjesnih zajednica, fakulteta i Konferencija SSO o koncepciji lista, informativnoj djelatnosti u omladinskoj organizaciji i kadrovskoj politici u toj djelatnosti“. Već je iz toga bilo uočljivo da bi omladinsko

³¹² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474.

³¹³ Isto.

³¹⁴ *Polet*, br. 92, 7. ožujka 1979., str. 5, tekst pod naslovom „CDD – žarište aktivnosti omladine“ bez navođenja autora.

rukovodstvo bilo najzadovoljnije kad bi *Polet* opet bio sadržajno blizak onakvome kakav je i startao u Kvesićevu mandatu.

List se tih dana i po treći puta našao na Sekretarijatu Predsjedništva RK SSOH, ovoga puta na njegovoj 18. sjednici³¹⁵. Raspravljalo se o osnivanju Savjeta CDD-a SSOH, budući da je po zakonskim propisima svaki izdavač koji se (su)financirao javnim sredstvima bio obvezan oformiti i tijelo u kojem će se iskazivati društveni utjecaj. Očito je da je „afera Zafranović“ ubrzala taj proces, no najprije je osnivač trebao definirati njegovu strukturu. Sekretarijat je najprije razmotrio vanjske članove budućeg Savjeta, ustvrdivši da bi u njemu trebali sjediti po jedan predstavnik Centralnog komiteta SKH, Republičke konferencije SSRNH, Vijeća SSH, Republičkog odbora SUBNOR-a, Privredne komore SRH, RSIZ-a odgoja i usmjerenog obrazovanja i RSIZ-a kulture. Svaka je od tih organizacija i institucija trebala imenovati svoga člana, kao i Republička konferencija SSOH te CDD predstavnika zaposlenika. Potonji bi zbroj članova, zahvaljujući tome što je svaka Zajednica općina imala svoga predstavnika, u Savjetu donosio i jedan glas prevage.

Formiranje Savjeta bio je spor i mukotrpan proces, s obzirom da navedeni predlagači takve odluke nisu na sjednicama uvrštavali u svoje prioritete, pa je prikupljanje imena trajalo mjesecima, a slično je bilo i sa sazivanjem osnivačke sjednice. Naknadno je usvojen stav da takva tijela društvenog utjecaja trebaju odvojeno imati i *Polet* i *Pitanja*, što je cijeli proces produžilo za više od dvije godine. Burna zbivanja iz 1980-ih pokazala su da cijeli taj projekt podružljavanja i disperziranja odgovornosti nije imao previše smisla, jer je često ideologiziranje pitanja o kojima se raspravljao samo povećavao političke i kadrovske tenzije, čak i otvorene sukobe s osnivačem i izdavačem.

Stoti broj *Poleta* otisnut je 9. svibnja 1979. Kako je malo omladinskih listova uspjelo dostići takvu okruglu brojku, bila je to prilika da se podsjeti što je to list učinio u nešto više od dvije i pol godine kontinuiranog izlaženja. Unatoč svim problemima i povremenim padovima, *poletovcima* nitko nije mogao osporiti da su promijenili poimanje omladinskog novinarstva. Dokazali su da ono ne mora biti samo aktivističko, što je često bila istoznačnica za dosadu, sterilnost, uškopljenost i karijerizam, već da može otvarati niz pitanja od životne važnosti za mladu generaciju, po potrebi i prozivati, pa i svjesno provocirati, niz društvenih institucija, kako bi se pokretali razni reformski procesi. Zacijelo je još važnije da je baš *Polet* slao niz

³¹⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474. Sjednica je održana 26. veljače 1979.

poruka i ideja koje su pripomagale demokratizaciji hrvatske medijske scene, čineći to otvorenije i glasnije nego većina ostalih omladinskih listova u komunističkoj Jugoslaviji.

Nije to prolazilo bez otpora i povremenih protuudara političkih struktura. Slučaj Ninoslava Pavića o tome ponajbolje svjedoči. U povijesti omladinskog tiska nije bilo snalažljivijeg i u zakulisnim igrama umješnijeg glavnog urednika, ali i on je na toj „vrućoj stolici“ opstao tek nepune dvije sezone³¹⁶. Ostao je zapamćen po vizionarskom, u tim okolnostima i pomalo drskom, kretanju u komercijalizaciju *Poleta*, temeljenom na osjetnom dizanju kvalitete tekstova, fotografija i grafičkih rješenja. Posljedica toga koncepta bilo je, doduše, zanemarivanje razvijanja mladih novinara, za koje je u takvom listu bilo sve manje prostora.

Nema nikakvog papirnato dokaza da je Pavić u svibnju 1979., naprasno smijenjen, točnije prisiljen na odlazak, no to se nameće i kao jedini logični zaključak. Osim što on sam to eksplicitno tvrdi³¹⁷, jer je omladinsko rukovodstvo na neformalnim sastancima tražilo od njega tihi odstup, u prilog tome govori i podatak da je na služenje vojnog roka krenuo tek u rujnu iste godine.

Na dužnosti zamjenika glavnog urednika nije mogao ostati ni njegov najbliži suradnik Denis Kuljiš³¹⁸, iako su do kraja proljetne serije ostala još samo dva sveska. Naposljetku, dužnost glavnog urednika internim je dogovorima kao vršitelj dužnosti preuzeo Ratko Bošković, što znači da u trenutku Pavićeva odlaska nije ni usuglašeno tko će ga trajnije naslijediti. U dostupnoj arhivskoj dokumentaciji nema odluke o Boškovićevu postavljanju na tu dužnost, možda i zbog njene privremenosti, ali je indikativno da nema ni Pavićeve razrješnice.

Dokaz da Pavić i Kuljiš naglim odlaskom ipak nisu težili statusu političke žrtve, već da nisu imali nikakvog izbora, bio je interni dokument „Osvrt na pisanje *Poleta*, lista SSOH, u

³¹⁶ Uz Pavića, podjednako su vrijeme na dužnosti glavnog urednika bili Ivan Cico Kustić i Mladen Babun, dok je četverogodišnjim mandatom sve osjetno nadmašio Zoran Simić, no on je djelovao u potpuno drugačijim političkim okolnostima.

³¹⁷ Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

³¹⁸ Odnos između Pavića i Kuljiša, ne samo u *Poletu* nego i u nizu kasnijih projekata vezanih uz medijsku kuću EPH, posebna je medijska priča. Najbolje je to u svojoj izjavi autoru od 8. prosinca 2013. izrazio Inoslav Bešker aluzijom na romane Iljfa i Petrova, gdje junaci funkcioniraju po načelu „ideje naše, benzin vaš“. Kuljiš je, naime, bio taj koji je stalno smišljao nove projekte, a Pavić onaj koji je povremeno plaćao račune njegove pretjerane zaigranosti.

razdoblju nakon 9. kongresa (od broja 80; 13. 12. 1978. – 18. 4. 1979. godine)³¹⁹. Cilj je analize s unaprijed očekivanim zaključcima bio da se uredništvo lista u ostvarivanju konceptualnih zadataka nije „popravilo“ ni nakon promjene omladinskog rukovodstva. Autorica je najprije napomenula što bi trebali biti zadaci središnjeg omladinskog glasila, od stvaranja „šire mreže suradnika i dopisnika“, preko uspostavljanja suradnje s omladinskim listovima na svim razinama pa do osiguravanja „povratne informacije o konkretnim aktivnostima“ u osnovnim i općinskim organizacijama, s posebnim naglaskom na praćenje „društveno-ekonomskog položaja mladog čovjeka“ i njegovo mobiliziranje „na konkretnu akciju“. Na temelju svega toga, što je na *Poletovim* stranicama uglavnom izostalo, autorica je ustvrdila da su rezultati nepovoljniji nego u prethodnom razdoblju, odnosno da je upravo list među glavnim krivcima što u organizaciji nema „kontinuiranog kružnog protoka informacija“³²⁰.

To je, zapravo, značilo da list ne ispunjava svoju osnovnu svrhu i da Predsjedništvo RK SSOH mora nešto učiniti. Analitičarka je, doduše, pripomenula da je razlog svim tim odstupanjima od preuzetih obveza da „novinu treba što bolje prodati“, jer su „novine koje se ne kupuju i ne čitaju – mrtvo slovo na papiru“. Zamjerila je, međutim, što je list u cijelosti usmjeren samo na velika urbana središta i da dominiraju teme rocka, filma, stripa, seksa, pornografije i droge, za koje postoji i uski krug nezamjenjivih autora, kao i da se među brojnim intervjuiranim, koji nemaju dodirnih točaka s omladinskom organizacijom, nije našao i netko s radničkim zanimanjem³²¹.

Zgodno je podsjetiti i na dva već spominjana istraživanja *Poletova* pisanja, Bigovićevo i Ajdukovićevo, jer su se oba odnosila i na Pavićevo dvogodišnje razdoblje. Bigović je bio među onima koji su njegov mandat podijelili na dva bitno različita razdoblja. U onom drugom, komercijaliziranom, na kojem je i bilo težište analize, najviše su se, kako je

³¹⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 474. Analiza na devet stranica predana je Sekretarijatu Predsjedništva RK SSOH, vjerojatno i šire od toga kruga, u travnju 1979., kako je i navedeno na naslovnici, a njena je autorica bila analitičarka iz stručnih službi Marina Selak.

³²⁰ Isto, str. 8.

³²¹ Isto. Analitičarka je navodila i brojne primjere kako se navodno rasipa prostor na nepotrebne rubrike i razne banalnosti, a izostaju teme s terena.

izračunao, povećao udjel stripa³²², rocka, književnih priloga i praćenja rukovodstva omladinske organizacije, dok su se istodobno obimom najviše smanjile teme vanjske politike i usmjerenog obrazovanja.

Važnije je bilo Bigovićevo zapažanje da je u prvom dijelu Pavićeva urednikovanja prevladavao „velik broj tema ujednačene zastupljenosti“, za razliku od drugog dijela „u kojem imamo... nekoliko tema čija je zastupljenost vrlo velika i na drugom kraju mnoštvo tema malo ili uopće nikako zastupljene“. U drugom je razdoblju prevladavao i neutralan autorski stav, kakvih je tekstova bilo 63,6 posto, što znači da se naglašeno izbjegavao kritički pristup, kakvog je u prvom razdoblju bilo visokih 78,5 posto, što je bilo i pravo statističko oličenje aktivističkog pristupa. Na temelju toga Bigović je izvukao zaključak da „ukoliko je namjera *Poleta* bila da „novom koncepcijom oduzme čitaocima tzv. zabavnoj štampi, onda se u tome i uspjelo“³²³.

Problem se Ajdukovića istraživanja, iako je ono bilo metodološki konzistentnije od Bigovićevo, ugledao u analizi *Poletova* šestogodišnjeg djelovanja, pa su se tu relativizirale neke specifičnosti Pavićeva razdoblja. Bitno je, ipak, da je istraživač zaključio kako *Polet* jedino na području kulture i stvaralaštva u kontinuitetu ima „izrazitije pozitivan stav prema temama o kojima piše“, dok u unutarnjoj politici, najšire gledano, „dominira negativan smjer“³²⁴. Upravo je takva spoznaja, prisutna u svim naručenim analizama, i tjerala omladinsko rukovodstvo u demontiranje komercijaliziranog *Poleta*.

Stoti je broj, sve u svemu, ipak bio prilika za dostojanstveni Pavićev oproštaj³²⁵. Jubilej nije popraćen na tipični slavljenički način, već je odražavao psihozu koja se proteklih mjeseci plela oko lista. Po naslovnici se nije ni moglo zaključiti da je u pitanju okrugla brojka, jer je na njoj bio portret Predraga Figenwalda, urednika pisama, koja su svojom razigranošću, bizarnošću i drskošću privlačila pozornost mlađeg čitateljstva. O „stotki“ su objavljena dva

³²² Bigović je ustvrdio da je porast udjela stripa u odnosu na Kvesićev mandat iznosio ogromnih 226 posto. To je, međutim, bio slučaj samo u razdoblju kad je objavljivano po deset stranica stripa, da bi naposljetku pao na samo jednu stranicu, pa nije jasno kako je istraživač iskazao tako visok postotak.

³²³ Danilo Bigović: „Analiza sadržaja tjednika SSOH Polet“, Zagreb, siječanj 1979.

³²⁴ Dean Ajduković: „Omladinska štampa u Hrvatskoj (Analiza sadržaja *Poleta*)“, *Pitanja* 7/9, Zagreb, 1982.

³²⁵ *Polet*, br. 100, 9. svibnja 1979. Interesantno je da u listu nigdje nije navedeno da je to posljednji broj koji Pavić potpisuje.

teksta, autoironična foto-reportaža o nastajanju lista, s obzirom da se tu ponajbolje vidjelo skučenost prostora i kaotičnost radnog okružja³²⁶, kao i tekst koji je istim tonom odgovarao na optužbe da se list zatvorio u preuske uredničko-suradničke okvire. U nepotpisanom tekstu „I nama je dosta“ nalazio se, naime, odgovor „tko je zapravo *Polet*“: napravljen je popis od čak 611 imena³²⁷ koja su na bilo koji način sudjelovala u izradi lista od njegovog nultog broja.

Slavljeničko je ozračje na duplerici začinjeno i zajedničkom fotografijom iz Zlatne dvorane u Opatičkoj 10, tijekom godina često prenošenoj u raznim publikacijama, na kojoj je 18 osoba, a za još njih osam je navedeno da nedostaju³²⁸. *Poletovcima* je u tom trenutku vjerojatno promaklo da baš tim brojkama dokazuju da su optužbe iz omladinskih foruma o „elitnoj“ redakciji, nasuprot ranijoj masovnosti, u osnovi točne. Fotografija kao da je bila naručena za Pavićev i Kuljišev oproštaj.

Da komuniciranje lista s osnivačima nije baš najbolje, u slavljeničkom je broju potvrđivalo i mjesecima zakašnjelo objavljivanje „Osnove koncepcije i programa za 1979. godinu“³²⁹. Sekretarijat Predsjedništva RK SSOH taj je dokument usvojio za raspravu još u veljači i iz njega je i proistekla interna travanjska analiza. Tu je, na inzistiranje osnivača, kao protuteža komercijalizaciji lista, još jednom naglašeno kako je temelj izlaženja omladinski aktivizam. Konkretnije, zadatak je „prema javnosti otvarati radne i životne prostore mladih, javno prezentirati njihove probleme, akcije, uspjehe i neuspjehe i uključivati ih javno i polemički u stalnu javnu djelatnost i komunikaciju, s jasnom političkom i žurnalističkom koncepcijom i tendencijom“. List zato mora nastaviti izgrađivati „specifičnu ulogu posrednika u kolanju informacija između članova u osnovnim organizacijama i rukovodstava omladinske organizacije u Hrvatskoj“. Kako je osnivač stalno bio nezadovoljan sužavanjem dopisničke mreže, po uobičajenom je volontarističkom obrascu zatraženo da dopisnici budu „iz redova

³²⁶ Isto, str. 7-9. Vizualni je dojam potkrijepljen i adekvatnim naslovom: „Kako se pravi *Polet*? Uz pomoć čuda“

³²⁷ Isto, str. 7. Brojka od 611 suradnika nije u potpunosti vjerodostojna, budući da su se sastavljači dobro zabavljali na račun nekih svojih kolega, tako da je, primjerice, prezime urednika fotografije Danila Dučaka napisano u još nekoliko varijanti (Bučak, Tučak, Vučak, Xučak). Iz popisa se vidi i da se gotovo polovica suradnika tu zadržala vrlo kratko, tek pokoji broj. Statistički je, međutim, proizlazilo da je svaki broj donosio šest novih imena. Ako je ta brojka bila točna, riječ je o dotad nezabilježnom slučaju u praksi hrvatskih tiskovina.

³²⁸ Isto, str. 12-13. Tekst ispod fotografije autora Siniše Knafleca imao je tipičan *poletovski* naslov: „Tko su ovi imbecili?“

³²⁹ Isto, str. 5.

najvrednijih aktivista SSO iz dotičnog područja“ i da se „čvršće vežu uz djelatnost izvršnih organa i rukovodstava SSO“.

Sekretarijat je, dakle, inzistirao da oni koji pišu i uređuju *Polet* moraju biti provjereni omladinski aktivisti. Slične su zahtjeve prema redakciji imala i omladinska rukovodstva koja su slijedila nakon Pejnovićeve ekipe. Treba, ipak, imati na umu da su u „kockici“, i tada i kasnije, mahom bili svjesni da se tako formulirani koncepti medijski neprovedivi, ali im je bio potreban alibi prema partijskih forumima da su se energično suprotstavljali uočenim „devijacijama“ i najrazličitijim ideološkim „izmima“.

Već smo vidjeli da su podaci o prodaji i remitendi *Poleta* u razdoblju prvog glavnog urednika Pere Kvesića bili poražavajući, a i da su se 1978. počeli popravljati, pogotovo kad je riječ o naglom rastu pretplatnika. Za prvu polovicu 1979. nisu objavljene precizne brojke, ali i posredni su podaci ukazivali na trendove. U tekstu o 611 suradnika lista navedeno je da list u tom trenutku ima nakladu od 30.000 primjeraka, što je ponovljeno i u spomenutoj foto-reportaži. Nekoliko mjeseci ranije, kad je list pripremio temu o aktualnom stanju u jugoslavenskom omladinskom tisku³³⁰, napravljena je tablica s podacima o nakladama svih republičko-pokrajinskih i studentskih listova. Tu je redakcija izašla s podatkom, zacijelo i zbog prestiža, da je naklada *Poleta* 37.500 primjeraka, od čega 15.000 ide na kioske, a i da ima 10.820 pretplatnika³³¹. Iz tablice bi se moglo izračunati da je čak 11.680 primjeraka po broju bilo razdijeljeno ili bačeno.

Kako su neki raniji dokumenti govorili o prevelikom broju neprodanih primjeraka, moglo bi se zaključiti da su CDD-ove stručne službe, pogotovo kad se zbog pomanjkanja sredstava privremeno prešlo na dvobroje, smanjile nepotrebne troškove, pa je navedena brojka od 30.000 primjeraka bila puno realnija. Na koncu, potonju nakladu koju je ostavio za sobom, što je u odnosu na ranije omladinske listove ipak bio osjetni iskorak, s odmakom od tri i pol desetljeća navodi i Ninoslav Pavić³³².

³³⁰ *Polet*, br. 82-83, 27. prosinca 1978., str. 10.

³³¹ Prema istoj tablici veću nakladu od *Poleta* tada je navodno imao savezni omladinski list *Mladost*, 45.000, te beogradske *Omladinske novine*, 40-50.000, ali obje su navodile pretplatu od čak 80, odnosno 70 posto naklade, što je sugeriralo vrlo slabu prodaju na kioscima.

³³² Izjava Ninoslava Pavića autoru od 20. siječnja 2014.

4. STEZANJE POLITIČKOG OBRUČA OKO LISTA

4.1. Dvije smjene u godinu dana

4.1.1. V. d. glavni urednik s naslijeđenim uredništvom

Ratko Bošković bio je sposoban i pomalo samozatajan urednik deska u Pavićevoj redakciji, što je u tadašnjem redakcijskom ustroju, u minimalističkoj varijanti preslikanom iz zapadnih tiskovina, značilo da je i glavni operativac. Kao autor, Bošković je bio okrenut ekonomskim temama. Za njega se u redakcijskim krugovima i prije nagovještaja Pavićeva odlaska govorilo da bi bio dobro rješenje za budućeg glavnog urednika³³³, s obzirom da je i kao osoba bio vrlo racionalan i nesklon euforičnim raspoloženjima, što je važno za funkcioniranje lista. Bošković je imao samo jednu slabost, a ona se ogledala u njegovoj sklonosti da ono što smatra manje važnim u potpunosti prepusti drugima. Upravo će to biti razlog afere koja je po uzbuni u političkim vrhovima obilato nadmašila i neugodnu polemiku oko „Okupacije u 26 slika“.

Činjenica da Bošković nije sudjelovao u dogovaranju i objavljivanju kritike Zafranovićeve filma, kao ni u pisanju provokativne najave za taj tekst³³⁴, bila je i jedan od razloga da ga je Predsjedništvo RK SSOH imenovalo vršiteljem dužnosti glavnog urednika. Vijest da je najozbiljniji kandidat za tu dužnost nekoliko dana ranije donijeli su mu Pavić i Kuljiš³³⁵, koji su ga najprije obavijestili da su zapravo smijenjeni, ali da to neće na takav način biti obznanjeno javnosti. No, zbog manjka vremena za proceduru imenovanja novog čelnog čovjeka prišlo se privremenom rješenju, za koje se nije moglo znati koliko će trajati. Dodatni je razlog rastezljivome roku bilo i to što je preuzimanje redakcije trebalo uslijediti pri kraju proljetnoga serijala, dakle u prekratkome roku da se ocijeni uspješnost nečijeg rada. Zato je odluka o skidanju privremenosti prepuštena za jesensko razdoblje. Ispostavilo se da nije bilo pravih uvjeta da se to dogodi, jer je on uredio tek 12 brojeva u samo devet svezaka.

³³³ Isto. Pavić je njegovo imenovanje također smatrao logičnim rješenjem, jer je Bošković imao puno znanja i uredničkih vrlina u društvenoj domeni lista, iz koje se u situaciji kad su bile povišene političke strasti jedino i mogao birati novi glavni urednik.

³³⁴ Izjava Ratka Boškovića autoru od 6. travnja 2014. U fondu HR HDA 1231-5 nema zapisa o raspravi o razlozima postavljanja v. d. glavnog urednika, niti teksta formalne odluke o njegovu imenovanju.

³³⁵ Isto. Svoju je kandidaturu iz već navedenih razloga smatrao „posve normalnom“ i zamišljao ju je kao „nastavak svega što su dotad radili, s istom redakcijom“.

Postojao je, međutim, još jedan problem, s kojim se Boškovićeви prethodnici nisu susretali na tako izravan način. Pavić mu je prenio stav „kockice“ da očekuju kako će njegov nasljednik, ponajprije zbog mogućnosti dodatne kontrole i uhodanog mehanizma pritisaka, biti član Partije. Kad mu je Bošković odgovorio da on nije u SK, Pavić mu je savjetovao da se učlani po hitnome postupku, jer bi u protivnome imenovanje moglo biti zaustavljeno. Kako je Bošković bio student Odsjeka za sociologiju na Filozofskom fakultetu, odmah je tamo podnio molbu za članstvo.

Ono što je slijedilo ponajbolje je oslikavalo političku psihozu u Hrvatskoj, budući da je *Polet* nakon „afere Zafranović“ i na razini partijskog članstva bio nerijetko tretiran kao „nepodobno“ glasilo. U raspravi o molbi u toj OO SK, čiji je predsjednik bio dr. Stipe Šušvar, jedan od najutjecajnijih partijskih dužnosnika, studenti su se redom vrlo nepovoljno određivali o listu.³³⁶ Šušvar nije sudjelovao u raspravi, ali je na kraju pitao „tko je za prijem“ i odmah dignuo ruku, pokazujući da ima određene simpatije za taj list³³⁷. Nakon toga je Bošković, opet na njegovo iznenađenje, primljen jednoglasno³³⁸. Time je uklonjena i posljednja prepreka za preuzimanje mandata v. d. urednika. Propitkivanje o članstvu u Partiji gubilo je na važnosti tek sredinom 1980-ih godina³³⁹, kad su na političkoj sceni u Hrvatskoj došle do izražaja neke nove vrijednosti. Sektaški stav prema mladima, potaknut padom njihova udjela u Partiji, tada je zamijenjen potrebom okupljanja na što širim osnovama.

³³⁶ Isto. Bošković napominje da je bio „zaprepašten“ tim „vatrenim tiradama“ o „neprijateljskom *Poletu*“, čije urednike „smjenjuju i kažnjavaju“ jer pišu o „seksu, drogi i rock'n'rollu“.

³³⁷ Isto. Uloga Stipe Šušvara u povijesti *Poleta* vrlo je kontroverzna. On je u više navrata i štitio i kritizirao taj list, da bi u razdoblju 1983. – 1985. smatran i njegovom „sivom eminencijom“. Bošković, međutim, upozorava da Šušvar nešto više od dvije godine ranije nije bio naklonjen redakciji *Studentskog lista* u kojoj je i on bio. Šušvar se zalagao za uskratu dotacije tom listu, pa je upravo to i bio razlog što se Bošković, uz Željka Ivanjeka i Marjana Jurleku, odazvao na Pavićev poziv da dođe u *Polet*.

³³⁸ Isto. Inače, Bošković nikada na fakultetu nije primio partijsku knjižicu, jer je studentica koja je bila sekretar OO SK „bila u visokom stupnju trudnoće i za par dana otišla na porodiljski“. Tako on zapravo i nije znao je li i službeno član Partije, a na sastanke nije odlazio i o statusu se, kako priznaje, kasnije izjašnjavao sukladno potrebama i situaciji u kojoj se nalazio.

³³⁹ Stav prema članstvu u Partiji ne može se promatrati logikom linearne progresije, ali je činjenica da nakon Boškovića člansku iskaznicu od glavnih urednika nisu imali Kustić, Simić i Buljan, kao i veći dio članova uredništava u raznim redakcijama. Simić je, prema vlastitom kazivanju, poput Boškovića manipulirao podatkom o članstvu, što će biti naknadno objašnjeno.

Kod imenovanja u svibnju 1979., od Boškovića nije tražen detaljniji uređivački koncept³⁴⁰, što dodatno potvrđuje tezu kako omladinsko rukovodstvo još nije imalo dugoročniju strategiju razvoja lista. Navodno se samo predstavio članovima Predsjedništva, ali se podrazumijevalo da bi trebao biti oprezniji u pogledu izbora tema i ulaženja u javna razračunavanja, koja su i dovela do Pavićeva odlaska. Prva sjednica Predsjedništva RK SSOH na kojoj su bila razmatrana „aktualna pitanja izlaženja lista *Polet* u predstojećem razdoblju“, bila je održana 19. rujna 1979.³⁴¹, dakle uoči kretanja jesenske serije. I tu se govorilo o koncepciji koja je u veljači poslana na raspravu u sve omladinske organizacije, iako će službena analiza rezultata biti dostupna tek u prosincu iste godine. Usvojen je uobičajeni stav da Boškovićeva redakcija razvija „specifični omladinski aktivizam, odnosno političko djelovanje novinara u SSO“ te da mora poraditi na „kadrovskom jačanju redakcije“, i to „neposrednim okupljanjem nadarenih mladih novinara i pisaca“.

Zaključci su, dakle, bili rutinski, ali je puno zanimljivije bilo da su na sjednicu, uz predstavnike uredništva i CDD-a kao izdavača, pozvani i članovi pojedinih političkih foruma i nadležnih institucija. Među njima su bili i Ivica Račan, Branko Puharić, Petar Piskač i Dejan Rebić iz CK SKH, Milan Rakas iz RK SSRNH te Nikola Ban iz Sekretarijata za informiranje SRH. Već je i toliki interes, zbog čega je dvorana za sastanke omladinskog rukovodstva sličila „malom CK-u“, dovoljno govorio da se *Polet* više nije mogao uređivati na komercijalnim osnovama i da se morao puno izravnije uključivati u ono što je od njega tražila omladinska organizacija. Cinično, stoga, zvuči zaključak da je Bošković dva mjeseca kasnije srušen upravo na temi koja je bila odraz aktivističke brige za prava i socijalnu jednakost dijela mlade generacije. Aktivizam, dakle, nije mogao dublje zadirati u interese pojedinih društvenih struktura.

Bošković nije mijenjao uredništvo koje je naslijedio, no u impresumu je bilo navedeno samo ime v. d. glavnog urednika i grafičkog urednika Gorana Trbuljaka, uz napomenu da list uređuje „urednički kolegij“³⁴². Izvjesno je da je Bošković vrlo pragmatično čekao da *Polet*

³⁴⁰ Izjava Ratka Boškovića autoru od 6. travnja 2014. Takvog arhivskog materijala nema, niti se Bošković sjeća da ga je morao predočiti članovima Predsjedništva RK SSOH.

³⁴¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 421 (RK SSOH 1978. – 1980. g.). Nije priložen stenogram rasprave, već samo zaključci.

³⁴² Bošković nije imao zamjenika glavnog urednika, jer je Kuljiševo ime skinuto već broj nakon njegova preuzimanja lista, s isprikom u broju 103 što to odmah nije učinjeno.

izađe iz političkog fokusa kako bi po profesionalnim kriterijima mogao izabrati svoje najbliže suradnike. Bio je svjestan da bi prerano slanje popisa uredništva u Predsjedništvo RK SSOH na verifikaciju zapravo i dovelo do nastavka neugodne rasprave o podobnosti pojedinaca za provođenje iznova zatraženog aktivističkog koncepta.

Analizirajući tih devet svezaka pod Boškovićevim vodstvom, dojam je da je uredništvo tu najviše truda uložilo u pokušaje balansiranja između želja osnivača, često i u suprotnosti sa zanatskim pravilima, i tim skučenijim mogućnostima za iskazivanje novinarskog talenta. Velika je to razlika bila u odnosu na opisano razdoblje „fantastične zabave“ prethodnoga uredništva, jer se gubila ona lakoća, iskričavost i ironičnost, koji su obilježavali *Poletov* pristup i činili ga zanimljivim i onima koji s njima nisu dijelili stavove i svjetonazore. Glazba i film, primjera radi, više nisu pretvarani u političke teme³⁴³, a nisu se ignorirala ni brojna „dosadna“, „drugorazredna“ ili „provincijalna“³⁴⁴ društvena i politička zbivanja, iako u tom kratkom razdoblju nije bitno proširena u prethodnu godinu zanemarivana dopisnička mreža.

Možda je jedini pravi izuzetak od tog prisilnog konceptualnog „ozbiljenja“ bio prvi značajni performans koji je u suradnji s *Poletom* napravio njegov stalni suradnik Tom Gotovac, na neki način i mentor alternativnih kulturnih kretanja³⁴⁵. On je u sklopu „Biennalea“ na Trgu Republike u subotu, 12. svibnja, šokirao brojne građane skidanjem do gola, zadržavajući jedino zviždaljku u ustima. Smisao je performansa bio, kako je autor foto-reportaže sarkastično izrekao, „što znači jedno golo tijelo za našu naprednu i slobodoumnu i čistu narav“, dajući time pljusku „duplom moralu“, „konzervativizmu“, pa i temeljnom shvaćanju umjetničke i svake druge slobode³⁴⁶. Bio je to, pokazalo se, samo Gotovčevo „zagrijavanje“

³⁴³ Interesantno je da se pisanju filmskih kritika, i to baš kad su otišli Pavić i Kuljiš, vratio dotad „zaleđeni“ Nenad Polimac, uz zadržavanje u međuvremenu afirmiranog Vladimira Cvitana. No, Polimčeve su kritike, unatoč dokazanoj kvaliteti i nepodilaženju redateljima i glumcima, otad ostajale u estetskim okvirima, bez provokativnih usporedbi s društvenom zbiljom. Isto je bilo i s tekstovima iz kulturne domene drugih autora.

³⁴⁴ Redakcijski kuloari su u vrijeme dominacije Kuljiševa koncepta na taj način gledali na ono što se događa na lokalnim razinama.

³⁴⁵ *Polet*, br. 103, 23. svibnja 1979., str. 20, tekst pod naslovom „Pimpekart“ autora pod pseudonimom „Linoleum“. Autor fotografija nije naveden.

³⁴⁶ Isto.

za nastup dvije i pol godine kasnije, ali u produkciji *Studentskog lista*, koje će još više iznenaditi Zagrepčane³⁴⁷.

Stjecajem okolnosti, u istome se broju pojavio još jedan zanimljiv tekst, ovoga puta na temu suočavanja poluprofesionalnog *Poleta*, jer se zbog kadrovske strukture, odnosno većine honorarnih urednika i svih suradnika, tako i morao tretirati, s hrvatskom medijskom praksom. Naslov, „Tajna *Poletovog* neuspjeha“³⁴⁸, dovoljno je govorio o suočavanju tiskovine s nerješivim problemima kada pokušava realizirati neke nove marketinške i prodajne ideje i pristupe. Naime, gotovo ništa od onoga što je redakcija zamislila da bi smanjila troškove i skratila vremenske rokove uobičajenih reklamnih kampanja, a i da bi bila što originalnija za potencijalno čitateljstvo, nije nailazilo na pozitivan prijem u agencijama i tvrtkama koje su se time bavile. Zaključak je bio da takvo uporno obeshrabrivanje mladih novinara dovodi do toga da oni koji nisu za stalne kompromise i prihvaćanje zanatske rutine brzo odustaju od profesionalnog bavljenja tim poslom. To je bio i ponajbolji odgovor na pitanje zašto je u *Poletu* i sličnim inovativnim omladinskim tiskovinama tolika fluktuacija kadrova.

Kad se list promatrao kao cjelina, najuočljiviji je bio osjetni rast broja reportaža iz životnih, obrazovnih i radnih sredina mladih, kao i češće bavljenje omladinskom organizacijom, bez posebnih emocionalnih naboja. Nasuprot tome, dotadašnji „joker“ sadržaji za veću čitanost, poput već spomenutih seksualnih fenomena, droge³⁴⁹ i delikvencije, postupno se potiskuju, odnosno stavljaju u politički kontekst borbe za dosljednije ostvarivanje proklamiranih samoupravnih ideala. Boškovićev *Polet*, drugim riječima, ne bježi od hrvatske stvarnosti, bitno drugačije od one koja se istodobno iščitavala u političkim programima i proglasima, ali želi potaknuti i promjene postojeće situacije. List se tu pokušao profilirati kao zaštitnik onih grupa mladih koje su smatrali ranjivima i marginaliziranima.

³⁴⁷ Riječ je o najpoznatijem Gotovčevu performansu „Zagreb, volim te!“, održanom 13. studenoga 1981., kada je ležao gol na početku Ilice, što su snimali i *Poletovi* fotoreporter Milisav Vesović i Ivan Posavec. Performans je, međutim, objavljen u *Studentskom listu*, koji je grafički uređivao Gotovčev suradnik Boro Ivandić.

³⁴⁸ Isto, str. 19. Tekst je potpisao Ivan Batipan, ali je to zacijelo bila poruka čelnih ljudi CDD-a, jer je autor raspolagao s nizom poslovnih podataka kakve je mogao imati samo netko iz njihovih stručnih službi.

³⁴⁹ *Polet*, br. 105, 17. listopada 1979., str. 10-11, tekst pod naslovom „Tigar – domaća životinja“ autora Predraga Figenwalda bio je primjer dvojbenog pristupa temama ovisnosti, jer je obrazlagao sve masovni fenomen snifanja ljepila kao zamjene za prave droge, ali je u dijelu javnosti i to bilo shvaćano kao rasprava koja bi mogla dodatno proširiti broj ovisnika.

Kako se sve to odražavalo na list, najbolje se vidi iz sadržaja pojedinih brojeva u jesenskom serijalu 1979. U njima se govori o statusu pripravnika, mladim radnicima kojima se u poduzećima uskraćuje niz prava, studentima koji u ljetnim mjesecima žive od „fuša“, mladima koji su odlučili studirati uz rad, podstanarima koji su sve dalje od rješavanja svojih problema, zatim o kreiranju stambene politike, ojađenim stanovnicima rubnih i komunalno izoliranih zagrebačkih naselja, rastu nezaposlenih niže obrazovne strukture, životu u ruralnim sredinama, mladima koji su se odlučili baviti poljoprivredom, kao i o brojnim nelogičnostima u obrazovnom sustavu. Objavljene su i očekivane aktivističke teme vezane uz Titovu inicijativu uvođenja kolektivnog rukovodstva te nekoliko razgovora s omladinskim dužnosnicima na regionalnim i lokalnim razinama, ali i s prvim jugoslavenskim omladincem Vasilom Tupurkovskim³⁵⁰. Opet nije na naslovnici izostala ni pionirka s crvenom petokrakom, najuvjerljiviji dokaz da se uredništvu počelo ozbiljno drmati tlo pod nogama³⁵¹.

Jasno, zadržana je praksa intervjuiranja medijski interesantnih domaćih i inozemnih ličnosti, kao i sustavnog praćenja svih važnijih društvenih zbivanja, posebno koncerata, izložbi te filmskih i kazališnih premijera i festivala, a nije bio slučajan ni prostor koji je zbog prigodne modne revije dan i zagrebačkom „Bal obrtnika“³⁵², kao podrška još rijetkim poduzetničkim inicijativama. Redakcija je pokazala i vidni napor kako bi se predstavila kao „čuvar“ dobrog medijskog ukusa, ukazujući na sve veću komercijalizaciju i trivijalizaciju hrvatskih medija, posebno onih elektroničkih, odnosno na sve nižu razinu i podilaženje gledateljstvu i slušateljstvu pojedinih televizijskih i radijskih emisija.

Baš je u tom kontekstu karakteristično i *Poletovo* zalaganje za drugačije vrednovanje novih glazbenih trendova, posebno *Novoga vala* koji su i sustavno promovirali. Povod je bila pomalo bizarna odluka vrlo restriktivne i elitistički usmjerene republičke Komisije za šund o dodatnom oporezivanju ploče „Prljavo kazalište“³⁵³ istoimenoga benda. List se odlučno suprotstavio takvom nerazumijevanju za glazbu koja je postala sinonim urbanog identiteta, izravno prozivajući i predsjednika te komisije Zvonimira Goloba, inače poznatog hrvatskog

³⁵⁰ Isto, str. 7-8, tekst pod naslovom „Omladinac mimo svoje volje“ autora Renea Bakalovića.

³⁵¹ *Polet*, br. 111–112, 28. studeni 1979.

³⁵² Isto, str. 12-13, tekst pod naslovom „Bal obrtnika“ autora Vladimira Cvitana.

³⁵³ *Polet*, br. 104, 10. listopada 1979., str. 16-17, tekstovi pod naslovom „Neki (jako talentirani) dječaci“ autora Svena Semenčića i „... i njihovi staratelji“ istoga autora te Nevena Kepeskog i Bore Kokana.

pjesnika, zbog čega se razvila i zanimljiva polemika o sudaru starih i novih obrazaca vrednovanja kulturnih sadržaja. Protok je vremena opet pokazao da su *Poletovi* novinari u pravu, jer je upravo ta ploča kasnije, po mišljenju kritike, proglašena „najboljim debi albumom u povijesti domaćeg rocka“³⁵⁴. Otvorena je, što je također imalo odraza u javnosti, i oštra polemika o hrvatskom stripu, koja je podijelila aktualne *Poletove* kritičare, predvođene Darkom Glavanom, i članove *Novog kvadrata*, koji su u istome listu i stekli svoju afirmaciju³⁵⁵, u čije je ime vrlo elokventno istupao Mirko Ilić.

4.1.2. Metaforički poziv na demonstracije pred „Big Benom“

Jedna je tema, ipak, u potpunosti obilježila Boškovićev kratki mandat. Bit je zapleta, odnos „šminkera“ i „hašomana“, odavno bio poznat i u nekoliko navrata opisivani u *Poletovim* tekstovima, s izrazitim simpatijama za one potonje, zacijelo i zbog činjenica da su nemalim dijelom socijalno marginalizirani te da ih je vlast i politički etiketirala. U novim okolnostima, gdje je u središtu sukoba bio popularni zagrebački disko klub „Big Ben“ u Bogovićevoj 7³⁵⁶, dugokosim je mladićima i djevojkama, mahom u izlizanim trapericama i jaknama, bio ograničen i dolazak na javna okupljališta, neovisno o plaćenim ulaznicama. Počelo je, navodno, restrikcijama u klubu „Jabuka“ na Jabukovcu, da bi problem eskalirao u „Big Benu“, koji je dotad bio i najposjećeniji. Uprava kluba je, međutim, zaključila da od te gužve nema pretjerane materijalne koristi, budući da dio posjetitelja ne troši dovoljno, pa je donijela odluku o ograničenom ulasku, dijeleći mlade na „poželjne“ i „nepoželjne“. Kriterij je bio krajnje jednostavan: kosa i odjeća.

Među onima koji nisu mogli ući u dotad omiljeni disko bila su i dvojica *Poletovih* novinara. Jedan je od njih bio Jadran Brešković, „glumac“ u spomenutoj predstavi na Trgu Republike s kojim je Slavenka Drakulić Ilić istraživala reakcije prolaznika na ovisničko ponašanje. Što se tu zapravo događalo, opisano je u tekstu koji je uz Breškovića potpisao i Boris Pačić (nakon

³⁵⁴ Vidi hr.wikipedia.org/wiki/Prljavo_kazalište.

³⁵⁵ Polemika se razvijala u brojevima 104, 105 i 106, a povod je bilo dodjeljivanje *Novom kvadratu* nagrade Sedam sekretara SKOJ-a.

³⁵⁶ Danas je u tim prostorima knjižara Profil Megastore.

dva broja prezime mu je ispravljeno u Papić)³⁵⁷: „Pred nas se isprijedio redar i saopćio nam da za nas, čupavce u trapericama, ovdje više nema mjesta. Naše kose jedva prelaze uši, a traperice nosi i predsjednik SSOJ-a, pa nam je bilo neshvatljivo što nam to govori 'gorila' čije se čelo nije moglo vidjeti iako je imao kratku kosu. Kad je otpjevao svojih pet napamet naučenih rečenica, počeo nas je grubo i s omalovažavanjem gurati prema ulici. Nije se sve završilo podcjenjivačkim guranjem. Kao da se sjetio svega što zna, nastavio nam je govoriti da smo šugavci u trapericama, idioti, zmazanci... a nekolicina prisutnih koji su prošli kroz selekciju ili su joj se prilagodili glasno ga je podržavala.“ Novinari su naveli imena još niza mladih kojima je iste večeri spriječen ulaz u disko, a za takvo su dijeljenje mladih, koje je za njih imalo i jasnu socijalnu notu, izravno optužili klupskog DJ-a Milana Mlakara. Kad su, pak, uz predočenje novinarskih iskaznica pokušali od njega dobiti izjavu o motivima takvih postupaka, odgurnuo ih je i opsovao: „Ma, zajebi ti taj *Polet*.“³⁵⁸

Poletovci su to shvatili kao svojevrsnu objavu rata, u kojoj su osobni računi bili isprepleteni i zaštitničkim odnosom prema „hašomanima“, vječnim gubitnicima, kao i neskrivenim prezirom prema „šminkerima“, koje su smatrali bahatim i praznoglavim izdancima dobrostojećih „tatinih sinova“. Sukob je među dijelom zagrebačke omladine iz tjedna u tjedan dobivao i obrise jednog od ne baš bezazlenih „klasnih“ sukoba u komunističkome razdoblju. Upravo je ta spoznaja, koja je ozbiljno narušavala ideološke postulate o društvu zasnovanom na jednakosti, a to je trebala biti i glavna opreka prema „trulom kapitalizmu“. Nije, stoga, ni tako čudno da su se u naguravanje pred jednim disko klubom izravno uključile i vlasti, napravivši od slučaja „Big Ben“ prvorazrednu političku predstavu s represivnim raspletom.

Tenzije su postepeno rasle. U redakciju su najprije počela stizati pisma čitatelja, od kojih su i objavljena dva oprečnog sadržaja³⁵⁹. Prvo je bilo očekivano zgražanje nad diskriminacijom u Bogovićevoj 7, uz napomenu kako se tu sve „promijenilo do temelja“ i uz postavljanje očekivanog pitanja: „Zar odjeća čini čovjeka?“ Četiri potpisnice pisma, „Sanja, Lidija, Branka, Snježana“, navele su da su se „vlastitim očima“ uvjerile u „tiraniju novog benskog

³⁵⁷ *Polet*, br. 105, 17. listopada 1979., str. 4, tekst pod naslovom „Kratka kosa – nisko čelo“. Što se prezimena tiče, nejasno je je li tu bila riječ o tipfeleru, ili je to bilo jedno od čestih poigravanja imenima, primjerice Trubljak – Trubljak, Trbuhobulj.

³⁵⁸ Isto.

³⁵⁹ *Polet*, br. 107-108, 31. listopada 1979., str. 4, pisma čitatelja pod naslovima „Drugovi dragi“ i „Cure vole“.

sustava“, spominjući i još vulgarnije psovke s kojima su redari ispraćivali neželjene goste, ali i tragikomične situacije kada su ti „intelektualci“ s „niskim čelima“ pokušavali dešifrirati razne „hašomanske“ natpise na majicama. Zaključak je bio poziv na očitovanje vlasnika: „Zar to uprava Bena ne vidi?“

Kao kontrapunkt tome tiskano je pismo izvjesne Maje Rukavine³⁶⁰, u kojem ona nije odobravalala stavove dvojice novinara, utvrdivši kako su kvalitetnije traperice zapravo i skuplje od „šminkerske“ odjeće. Nije, stoga, problem u „materijalnim uvjetima“ onih kojima je zapriječen ulaz, već u „određenim idealima“, sugerirajući da je tu prije riječ o problematičnoj istočnjačkoj filozofiji. Na kraju je ironično ustvrdila da su Brešković i Papić ljuti što nisu izrasli u „gorile“, jer cure vole one „malo jače“, a spomenuta su dvojica valjda „štrkljavci s krivim nogama“. Ispod je odmah uslijedio odgovor, što je bila praksa samo kad se uredništvo nije slagalo sa stavovima u rubrici Pisma, gdje je čitateljica ukorena zato što mladima osporava slobodni izbor u oblačenju i gdje je napomenuto da njeno mišljenje odudara od ostalih čitatelja. Iz odgovora se moglo zaključiti da je to pismo i objavljeno zato da dodatno mobilizira sve one koji ne prihvaćaju diskriminaciju među mladima po bilo kojoj osnovi.

Vrhunac je zapleta uslijedio tjedan dana kasnije. Broj je bio posvećen „Big Benu“, rubrika Pisma imala je i veliki zajednički naslov „Hašomani“, a tema se nastavljala i na idućoj stranici³⁶¹. Tiskano je, dakle, još nekoliko „nasumce odabranih“ reagiranja, navodno tek petina od ukupnog broja pristiglih, ali ovoga puta sukladnih *Poletovim* stavovima. Prvo je od njih imalo indikativni naslov, „Dobro jutro SSO“, i u njemu je izraženo mišljenje da ta afera ne smije ostati na *Poletovim* tekstovima, već da bi SSO „trebao ispitati tu situaciju i uzeti je u svoje ruke“, budući da je „Big Ben“ dotad bio omladinski klub: „Zar selekcija prema odjeći i frizuri nije vid kršenja naših slobodnih socijalističkih načela?“³⁶² Slijedilo je i pismo mladića iz prigradskog naselja Kupljanova³⁶³, s cjelovitom adresom, koji nije mogao ući u klub jer je imao majicu i patike s radne akcije, što je smatrao posebno uvredljivim za vrijednosti

³⁶⁰ Izjava Ratka Boškovića autoru od 6. travnja 2014. Nije sigurno da je pismo napisala stvarna osoba, ili je eventualno netko uzeo lažno ime, jer je urednik rubrike Predrag Figenwald ponekad i sam pisao pisma kojima je provocirao rasprave na neku aktualnu temu.

³⁶¹ *Polet*, br. 109, 14. studeni 1979., str. 4-5.

³⁶² Isto. Pismo je potpisano inicijalima „V.M.“ i „S.V.“. Autori pisma postavili su i pitanje kako Milan Mlakar može postavljati uvjete ulaska u objekt koji je društveno vlasništvo?

³⁶³ Isto. Autor je bio Boris Rakoci.

socijalističkog društva. Svoj je stav zaokružio i konkretnim prijedlogom, smatrajući da vodstvo kluba koketira s rasizmom. „Jedno temeljito mijenjanje kadrova“, ustvrdio je, „dobro bi došlo 'Big Benu'. Nema bojazni da bi Mlakar i bratija mogli ostati bez posla: u Južnoafričkoj Republici bit će uvijek dobrodošli.“

Dva su se reagiranja, pak, žestoko razračunavala sa stavovima Maje Rukavine i sličnih „šminkerica“³⁶⁴, uz dodatnu lekciju o modi koja ne mora dolaziti iz talijanskih butika. Puno je žuči bilo i u pismu „Neizbrazdan mozak“³⁶⁵, u kojem je autorica temeljito izvrijeđala kontroverznog Mlakara, prisjećajući se da je on ranije bio „običan šugavac u trapericama“. Napomenula je kako bi i ona, kao i njen mladić i brat, mogli po oblačenju pripadati „hašomanskoj“ skupini, a da su zapravo uzorni učenici i studenti. Mladić joj je bio i član SK koji „na sastanke dolazi u trapericama“. Bilo je tu još jedno reagiranje, za koje će se pokazati da je nadmašivalo sva ostala, dovodeći do dotad neviđene političke uzbune.

Prava je „bomba“, za koju će se pokazati da je politički eksplodirala u rukama samih *poletovaca*, bilo kratko pismo pod naslovom „Hard rain“³⁶⁶. Napisano je alegorijski, tako da su samo određeni krugovi mogli u cijelosti razumjeti poruku: „Gledao sam neki dan na televiziji raspravu o tome za koliko dana unaprijed se može postaviti točna prognoza. Pronašao sam jedinstven način za preciznu dugoročniju vremensku prognozu, a budući da cijenim vaš list omogućit su vam da prvi u svijetu objavite točnu prognozu trinaest dana unaprijed. Bit će kišno 24. XI, s epicentrom u Bogovićevoj.“ Bila je to najslavnija „vremenska prognoza“ u povijesti omladinskog tiska.

Prije odgovora na pitanje zašto je baš od „Hard raina“ jako pokisla redakcija *Poleta*, treba upozoriti da je na rubu te stranice bio i faksimil dopisa koji je glavni urednik 5. studenoga 1979. uputio „Stanici SJS Centar“. Riječ je bila, zapravo, o prijavi nadležnoj milicijskoj postaji, u kojoj je Bošković progovorio „o zloupotrebama u zagrebačkom omladinskom klubu 'Big Ben' i osornom ponašanju njegovih biljetara i čuvara“. Slijedio je opis neugodnosti koje su doživjeli njegovi novinari Brešković i Papić, kao i razgovor koji su neki članovi uredništva

³⁶⁴ Isto. Jedno je pismo bilo naslovljeno „Krpe s Ponte Rosya“ i potpisano s „Ženske iz 2.c“, a drugo je imalo naslov „Fuuuuj!!!“ s potpisom „Vesna&co.“.

³⁶⁵ Isto. U potpisu je bila „Gordana Pecak, Zagreb“.

³⁶⁶ Isto. Inspiracija za taj naslov, koji je sugerirao „nevrijeme“ pred „Big Benom“, bio je istoimeni album Boba Dylana iz 1976., a u potpisu je stajalo „Lion N.T.“.

imali sa Živkom Skrozom, direktorom Centra za fizičku kulturu općine Centar, koji zapravo i upravlja klubom, gdje je u pomirljivom tonu trebao biti „okončan slučaj“. No, kako je napomenuo Bošković, u nedjelju, 4. studenoga, Breškovića je na plesu u Studentskom centru dočeka nepoznati muškarac i udarao ga „po licu“, „nakon čega je pobjegao“. Jedini je trag bio što je ta osoba viđena u nekom društvu u „Big Benu“, tako da je Bošković zatražio da milicija poduzme „potrebne korake“³⁶⁷. S obzirom da je tu spomenut i direktor Skroza, on se u kratkom razgovoru³⁶⁸ za „neželjene“ događaje pravdao navodnim učestalim prozivanjima da se u njihovim prostorima „rastura i uživa droga i da se u njima okuplja ološ“, pa su „morali nešto poduzeti“.

Uzavrele su strasti bile začinjene i opširnim redakcijskim komentaram³⁶⁹, koji je kasnije postao i dio političke optužnice protiv Boškovića kao najodgovornije osobe za sve što je bilo objavljeno. U tekstu je ono što se proteklih tjedana događalo oko zagrebačkog kluba nazvano „svinjarijom“ čiji su se obrisi počeli nazirati i puno prije nego što je dvojici *poletovaca* uz psovke zabranjen ulaz. Podsjetili su, naime, da su se „najmanje dvije-tri godine“ unazad ispred kluba događala i od uprave tolerirala premlaćivanja dugokosih mladića, što se u kuloarima opravdavalo „borbom protiv narkomanije“, tako da se nasilnike u određenim krugovima, kao i one koji tuku „pedere“, tretiralo i kao „branitelje morala“, zbog čega su problemi i postupno eskalirali. Ustvrdili su da ciničkim pretvaranjem dugokosih u „hašiče“ nemali dio mladih ostaje u svojevrsnoj izolaciji: „Znatan i značajan dio zagrebačke omladine na ulici je. Dio te omladine možda se osjeća nepoželjnim u ovom društvu. Takvo stanje, ignoriranjem i nezainteresiranošću šire zajednice, dobija na težini i sigurno je da će se pretvoriti u politički problem.“³⁷⁰ Još je točnije bilo da je od „klasnog“ problema prerastao u prvi nagovještaj da bi jedna urbana socijalna grupacija u komunističkoj Hrvatskoj metodom javnog prosvjeda mogla ostvarivati neke svoje specifične interese³⁷¹.

³⁶⁷ Isto. Nema podataka kako je taj redakcijski poziv na istragu bio okončan.

³⁶⁸ Isto, str. 5, tekst pod naslovom „Disco-večeri“ s potpisom „M.V. i R.L.“.

³⁶⁹ Isto, str. 5. Tekst pod naslovom „Nepoželjni“ s potpisom „Redakcija“.

³⁷⁰ Isto. Taj je pasus bio otisnut verzalom, što je sugeriralo njegovu posebnu važnost.

³⁷¹ U Hrvatskoj su u komunističkom razdoblju javno prosvjedovali samo slavonski seljaci u razdoblju prisilnog otkupa hrane, poznatog kao „čišćenje tavana“, kasnije i radnici u nekim tvornicama u kojima su kasnile plaće, o čemu mediji u pravilu nisu izvještavali. Jedini prosvjedi mladih, popraćeni snažnom političkom osudom, bila su

Komentar je zaključen osvrtom na objavljena pisma. Iz njega se mogla jasno iščitati da je uredništvo bilo u potpunosti svjesno što je trebala biti posljedica pisma pod naslovom „Hard rain“: „Objavljuvanjem pisama čitalaca koji pozivaju na masovni dolazak u Bogovićevo, urednički kolegij *Poleta* riskira da bude optužen za poziv na demonstracije. Broj tih pisama već dokazuje da je ideja općepoznata, kasno je za prešućivanje, ali nije kasno da se pokuša ukazati na ozbiljnost problema. Zato ta pisma objavljujemo. Objavljujemo ih i zato što se ne usuđujemo ni pomisliti na ono što bi se moglo dogoditi ako se do 24. studenoga ništa ne promijeni... Tko zna od koga potječe ideja o demonstracijama 24. studenoga? Nadamo se, od naših mladih revoltiranih čitalaca. Ali, tko bi ih sve mogao iskoristiti? Nismo našli da taj datum bilo što simbolizira, ali teško je sve provjeriti.“

Nema, dakle, nikakve dvojbe da se uredništvo radi dodatnog stjecanja čitalačke naklonosti promišljeno upustilo u politički rizik koji u totalitarnim sustavima, a onaj za Titova života nije pokazivao znakove urušavanja ili potrebe za radikalnijim reformama, ima samo jedan rasplet. Kad se zna da je Partija više od svega strahovala od „ulice“, odnosno svakog masovnijeg javnog okupljanja koje ne bi bilo pod njenim vodstvom i nadzorom, onda nema ni razloga previše razmišljati o tome kakve su mogle biti posljedice. Jedina je dilema mogla biti do koje će razine ići proces „provjetravanja“ lista.

Nameće se pitanje je li Bošković u tih nekoliko tjedana bio svjestan svega što se događalo? Ako je suditi prema njegovom naknadnom tumačenju³⁷² tih „revolucionarnih“ zbivanja, odviše je vjerovao svojim suradnicima, za koje će se pokazati da ga dijelom nisu podržavali, a dijelom su svjesno oblikovali aferu što širih razmjera, koja ih je činila junacima alternativne zagrebačke scene. Nije bez osnova ni zaključak da je glavni problem bio u samom Boškoviću, koji politiku nije sagledavao s one pragmatične strane i nije u dovoljnoj mjeri razumio mehanizme djelovanja Partije i njene omladinske transmisije.

Boškoviću je sudbinu, čini se, ponajviše krojio urednik njemu najmanje važne rubrike *Pisma*, kojoj on uglavnom „nije poklanjao pozornost“³⁷³. Riječ je o Predragu Figenwaldu,

spontana studentska okupljanja 1968., za koje je dvojbena jesu li imala sva obilježja štrajka, kao i organizirani studentski štrajk u studenome 1971., koji je bio i jedan od motiva osude hrvatskog rukovodstva u Karađorđevu.

³⁷² Izjava Ratka Boškovića autoru od 6. travnja 2014.

³⁷³ Isto. Pisma su uglavnom bila koncipirana na način da provociraju rasprave među zagrebačkim srednjoškolicima o modnim, glazbenim i književnim trendovima i fenomenima.

najmlađem članu uredništva, koji je usmjeravao i prepisku oko „Big Bena“, izabirući, po potrebi i kreirajući, sadržaje koji su dodatno dizali tenzije. Glavni urednik tvrdi da nikad nije saznao je li pismo pod nazivom „Hard rain“ doista upućeno u redakciju, ili ga je Figenwald naručio, možda i osobno napisao³⁷⁴, iako se rezultat svodio na isto. S druge strane, uredništvo se pred političkim forumima nije moglo braniti „grubim previdom“, jer je o organiziranju demonstracija kao posljedici burnog reagiranja čitatelja raspravljalo u redakcijskom komentaru, iako ni taj tekst, pun oštih tonova, nije djelovao kao da ga je pisala osoba koja želi balansirati između raznih pritisaka i suprotstavljenih interesa³⁷⁵.

Što se, zapravo, dogodilo na dan zakazanih demonstracija u subotu, 24. studenoga 1979.? O tome nema sačuvanih zapisa u fondu RK SSOH, već je riječ o nekim pojedinačnim spoznajama, od kojih se najrealnije doimalo upravo ono Boškovićeva, budući da je zbog daljnjih zapleta prikupljao dojmove svojih redakcijskih kolega. Konkretnije rečeno, kritičnog se dana pred Bogovićevom 7 navodno okupilo svega desetak srednjoškolaca, dok je na vratima stajao „samo jedan krupni stariji milicioner u uniformi“. Mladi demonstranti su mu govorili „striček, oni nas ne puštaju unutra“, a brkonja im je odgovarao „ajte djeco, idite kući“³⁷⁶. Ubrzo se i tih desetak mladih „hašomana“ mirno razišlo. Ništa se, dakle, nije dogodilo, pa su neki odmah izvlačili i zaključak da je *Poletov* poziv u „klasnu“ borbu doživio potpuni fijasko.

Nije, ipak, sve bilo tako jednoznačno. Taj je benigni događaj, tvrdi Bošković, s obližnjeg Cvjetnog trga pratila povećana skupina građana³⁷⁷, koju je zanimalo kako će proći „prve omladinske demonstracije“. Nakon razilaženja „demonstranata“, razočarani su se promatrači raspršili po okolnim kafićima. Naknadno se saznalo da je omladinsko rukovodstvo u nekom stanu u obližnjoj zgradi organiziralo i posebni stožer za praćenje demonstracija, a naokolo je šetalo i puno milicionara u civilu. Pretpostavlja se da su kretanja na tih par stotina četvornih metara pratile i neke druge službe.

³⁷⁴ Autor je bio svjedok naknadnog Figenwaldovog razgovora s kolegama iz *Poleta* o slučaju „Big Ben“, u kojem se pohvalio da je demonstracije organizirao na dan kad je imao „najviše slobodnog vremena“ i da je u međuvremenu uživao u zbuđenosti svih onih koji su na bilo koji način bili uključeni u tu aferu.

³⁷⁵ Izjava Ratka Boškovića autoru od 6. travnja 2014. Bošković u osvrtu na ta zbivanja ne spominje kako je nastao komentar koji se sadržajno naslonio na pismo „Hard rain“.

³⁷⁶ Isto.

³⁷⁷ Isto. Govorilo se da se tu, nimalo slučajno, našlo „pola Zagreba“.

4.1.3. *Polet* više neće biti „zabavljački list“

Pravi problemi *Poletova* uredništva tek su počinjali. Početkom narednog tjedna Boškovića je u svoj ured u Opatičkoj 10 pozvao CDD-ov direktor Josip Čondić. U četiri mu je oka³⁷⁸ rekao da mu je omladinsko rukovodstvo dalo nalog da ga smijeni zbog demonstracija, ali da bi zbog stišavanja strasti bolje bilo da se priopći kako je razlog njegova odlaska istek šestomjesečnog ugovora, odnosno da neće biti ranije predviđenog prelaska iz statusa vršitelja dužnosti u redovni mandat glavnog urednika. Umjesto demonstranata, na ulicu će tako ubrzo biti upućen Bošković. Njegov je problem, doduše, jednostavno riješen, jer je nakon nekoliko tjedana prešao na redaktorski posao u *Vjesnik*, dnevni list pod partijskom stegom koji će u svoje okrilje nakon povratka iz JNA primiti i njegova prethodnika Ninoslava Pavića³⁷⁹.

Bošković je, međutim, odlučio da ne ode u tišini, kako mu je Čondić savjetovao, već se od čitatelja oprostio uvodnikom u idućem broju³⁸⁰. Iako je taj tekst pisan u trećem licu, očito je sadržavao Boškovićeve stavove i djelovao je puno smirenije i racionalnije nego prošlotjedno opravdavanje poziva na prosvjed. Nije to bilo mučno ideološko samooptuživanje poput onog kojim je okončana „afera Zafranović“, no opet je bilo vidljivo da je vlast natjerala *Poletovo* uredništvo na radikalni uzmak. U tekstu se najprije obrazlagalo zašto list nije mogao biti ravnodušan na sve ono što se događalo oko „Big Bena“, gdje se mlade pokušavalo dijeliti na „slojeve“ zbog njihova oblačenja, frizure ili glazbe koju slušaju. Sve se to događalo zbog prepoznatljivih interesa onih „koji ne prežu ni od fašizacije omladinskih krugova samo da bi mirnije i masnije napunili džepove“. List je oko toga, kazali su, bio potpuno u pravu.

S druge strane, kako je naglašeno, „komunisti u CDD-u“³⁸¹ zaključili su da su određeni propusti, točnije poziv na javno demonstriranje nezadovoljstva, proistekli iz „nebudnosti“³⁸²,

³⁷⁸ Isto.

³⁷⁹ Cijelo vrijeme *Poletova* izlaženja bilo je uobičajeno da urednici i novinari koji su izbacivani ili stimulirani za odlazak iz lista nađu novo radno mjestu upravo u izdanjima *Vjesnikove* kuće, ponajviše baš u dnevnicima *Vjesnik* i *Večernji list* te reviji *Start*, nešto kasnije i u političkom tjedniku *Danas* te mjesečniku koji je donosilo tekstove iz stranog tiska *Izbor*.

³⁸⁰ *Polet*, br. 111-112, 28. listopada 1979., str. 2, tekst pod naslovom „*Polet* u pravu, *Polet* u krivu“ bez navođenja autora.

³⁸¹ Isto. Riječ je bila o stavovima OO SK CDD-a.

ali i iz „nedostatne idejne i klasne profiliranosti *Poleta* kao lista SSOH“. Kako je list „odlučio na sebe primijeniti isti aršin³⁸³ kojim mjerimo druge“, tako je i v. d. glavni urednik „odlučio da zaoštri i pitanje vlastite odgovornosti, te je podnio ostavku na svoju dužnost“. Ako se u omladinskim krugovima otvori prostor „za početak mijenjanja sadašnjeg kriminalnog stanja“, poentirano je u uvodniku, „pokazat će se da je odgovorni urednik postupio zrelo“, no ako ostane usamljen u svojoj konsekvencnosti – tada neće biti čudno ako sve više mladih bude poistovjećivalo poštenje s mazohizmom³⁸⁴. Bošković se, dakle, na odlasku pokušao predstaviti žrtvom interesnih skupina koje „društvenim sredstvima stječu privatni kapital“. Nije bio daleko od istine, barem kad je riječ o potonjem problemu erozije „samoupravnog“ morala.

Prije odlaska, Bošković se morao suočiti s još jednom neugodnošću, sjednicom Predsjedništva RK SSOH³⁸⁵. Formalni razlog njena sazivanja bili su dugo čekani rezultati javne rasprave o *Poletu*, potaknute godinu dana ranije na 9. kongresu omladinske organizacije. Radni je materijal imao naziv „Osnove koncepcije i programa lista *Polet* Saveza socijalističke omladine Hrvatske“. Temeljio se na javnoj raspravi koja je bila provedena u četrdesetak općinskih konferencija SSOH, dakle u trećini od njihovog ukupnog broja, a radnu grupu za uobličavanje tih na sjednici jednoglasno usvojenih stavova predvodio je član Predsjedništva RK SSOH Milan Brezak.

Kako je u materijalu navedeno, najvažnije je bilo da je tijekom rasprava na svim razinama naglašena aktivistička bit koncepcije, sadržana u tezi da se list mora „nepokolebljivo zalagati za odlučujući utjecaj radničke klase u društvu“ i da mora „stalno isticati pozitivne rezultate iz društvene prakse, koji svojim primjerom mogu poslužiti kao orijentacija i biti mobilizator mladih u akciji“. Upravo su ti zadaci ubrzali i pripreme za konstituiranje Izdavačkog savjeta *Poleta*, kako bi bio „što direktniji kreator uređivačke politike lista u cjelini“, jer se sadržaj lista „mora stalno analizirati“³⁸⁶. Definitivno je usvojena i njegova struktura: od ukupno 21

³⁸² Isto. Česta formulacija vezana uz samokritiku članstva na partijskim sastancima, koja je proizlazila iz fraze da „neprijatelj nikad ne spava“.

³⁸³ Isto. Stara ruska mjera za dužinu.

³⁸⁴ Isto.

³⁸⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 445. Deveta sjednica Predsjedništva RK SSOH održana 4. prosinca 1979.

³⁸⁶ Isto.

člana, deset će činiti predstavnici društveno-političkih organizacija, RSIZ-a i kuće *Vjesnik*, a 11 predstavnici SSOH, od kojih je jedan po dužnosti i glavni urednik. Iz radnog je materijala, dakle, bilo vidljivo da su zbivanja između dvije velike afere, slučaja „Okupacije“ i „Big Bena“, ozbiljno poljuljale povjerenje Predsjedništva u dotadašnja programska usmjerenja redakcija u Savskoj 5, pa je predsjednik Pejnović prije formalnog dizanja ruku napomenuo kako je novi koncept u „kockici“ bio „tri puta na doradi“³⁸⁷.

U materijalu je kao pozitivno označeno da je *Polet* prva omladinska novina koja je stabilizirala nakladu „daleko izvan granica uobičajenih za omladinski tisak“, tako da se „svaki broj danas prodaje u pretplati, preko kioska ili kolportažom u 20.000 primjeraka“. Time se, u usporedbi sa spomenutom tablicom prijavljenih naklada svih omladinskih listova u Jugoslaviji, opet potvrdilo kako tvrdnje o tiskanoj nakladi koja bi iznosila 37.500 primjeraka nemaju pokriće.

Krajnje je zbnjujući i suprotan tržišnoj logici bio zaključak o daljnjem kretanju tih brojki. U njemu se tvrdilo da se prodaja od navedenih 20.000 primjeraka „ne bi trebala bitnije povećavati, jer bi svaki takav napor ugrozio koncepciju lista“, te da reklame i natječaji u *Poletu* „neće imati komercijalni karakter, a objavljuivat će se isključivo za podržavanje određenih aktivnosti zanimljivih za mlade“. List će se uključivati samo u manifestacije „bez komercijalnog interesa“, u cilju „formiranja svoje novinske publike i njenog idejnog izgrađivanja“. Očito je da je dotadašnji koncept komercijalizacije lista, dio kojeg je bilo i *Poletovo* predvodništvo u alternativnim kulturnim projektima, dosegnuo svoj plafon i da se omladinsko rukovodstvo užasavalo svake aktivnosti koja bi izlazila iz zadanih ideoloških okvira, makar takav selektivni pristup i povećao troškove izlaženja lista.

Aktivistički je protuudar na *Poletovu* redakciju, koja se u slučaju „Big Bena“, kako je napomenuto, „dosta nezrelo ponašala“, dobio na 19. sjednici Predsjedništva RK SSOH i epilog koji više nije ostavljao nikakve sumnje o izravnoj političkoj kontroli nad listom. Nametnuta je, naime, odluka da u budućem uredničkom kolegiju, uz novinare *Poleta*, budu i „delegati SSO koji će utjecati na orijentaciju i politiku lista“, dakle „omladinski aktivisti na

³⁸⁷ Isto. Iako je omladinsko rukovodstvo usvajalo svaku koncepciju, bilo je to uvjerljivo najdugotrajnija i najpopešnija rasprava tijekom *Poletova* izlaženja, a zaključci su pokazali da su u njoj politički interesi bitno premašili one novinarske.

polju informativne djelatnosti i netko iz RK SSOH³⁸⁸. Za mandataru takvog „hibridnog“ uredništva, koje je po pravilima trebao imenovati CDD a potvrditi Predsjedništvo RK SSOH, predložen je Zoran Franičević. On se i prije tog formalnog postupka pohvalio da će u njegovom uredništvu mahom biti 20-godišnjaci, od kojih su čak devetoro i članovi SK.

Franičeviću je svojevrsni „prijemni ispit“ za vođenje lista bio odlučni politički obračun s Ratkom Boškovićem, koji se, unatoč tome što je unaprijed znao da će biti negativni junak, odazvao pozivu na sjednicu³⁸⁹. Kako se i očekivalo, Franičević se prvi iz redakcije javio za riječ i odmah dao do znanja da se u osnovi slaže s reakcijama omladinskog rukovodstva, odnosno da su „napadi na *Polet* iz cijele Republike, iz raznih struktura, opravdani“. List je, nastavio je, „sam sebe doveo u situaciju da se jednostavno od tih argumenata ne može braniti“. Analizirajući dotadašnju koncepciju, naglasio je da je *Polet* zapravo bio „zagrebački srednjoškolski list“ i da je „potpuno zanemarivao neke strukture omladine“. Štoviše, „politika je lista bila da su neke stvari rađene tako da su teme žrtvovane i isto tako su se brzo napuštale“, što je proizlazilo iz „slabe veze“ s omladinskom organizacijom. „Broj suradnika“, po njemu, bitno se suzio, redakcija (je) radila nekolektivno, ovisila (je) o dvoje-troje ljudi, a ponekad samo o jednom“. Time je potencirao Boškovićevu sklonost autorskom elitizmu, temeljenu i na nespremnosti ozbiljnijeg rada s mladim suradnicima, kao i činjenicu da je dotad „samo glavni urednik bio zadužen za društvenu problematiku. Posljedica je toga bila, zaključio je Franičević, da je cijela društvena rubrika „nazadovala“: „U takvoj situaciji bio je moguć eksces s 'Big-Benom'.“

Ono što je slijedilo bila je Franičevićeva vizija budućeg *Poleta*, u znatnom dijelu potpuno drugačija od onoga što je ne tako davno napisao u redakcijskom uvodniku prilikom pokretanja Pavić – Kuljiševa tržišnog koncepta. Prije svega, „koncepcija *Poleta* mora se prvenstveno bazirati „na društvenom dijelu“ i inzistirat će se na dolasku „mnogo novih suradnika“. Zaključak njegova iskaza nije ostavljao dvojbu o tome kakav zadatak treba imati omladinsko glasilo, odnosno u kojoj mjeri zanatska pravila moraju biti podređen političkim ciljevima:

³⁸⁸ Isto. Nikad prije i nikad poslije nije se dogodilo da se *Poletovo* uredništvo formira po načelu političko-novinarskog pariteta, odnosno da neki član omladinskog rukovodstva bude u njega kooptiran političkom odlukom osnivača lista.

³⁸⁹ Izjava Ratka Boškovića autoru od 6. travnja 2014. Bošković tvrdi da se dotadašnja redakcija podijelila odmah po izbivanju afere. Jedni su, kaže, protestirali u CDD-u odmah po objavi vijesti da je smijenjen i uporno mu davali podršku, dok su se drugi svrstali uz Franičevića, koji je „cijelo vrijeme žestoko lobirao i kopao rukama i nogama da njega izaberu“.

„Prevladala je svijest o *Poletu* da je to zabavljački list i da se ide konstantno linijom manjeg otpora... *Polet* mora imati stav o društvenim pitanjima. Odlučili smo se ponašati kao aktivisti i komunisti, što se bukvalno vidi iz broja članova komunista u novoj redakciji i što smo se odlučili ponašati kao omladinski aktivisti a manje kao novinari... Redakcija se mora ponašati kao jedna OO SSO... To znači i užu suradnju s RK SSOH, sa Zajednicama općina pa sve do osnovnih organizacija i omladine iz drugih republika. Najvažnije (je) osiguravanje republičke koncepcije i zastupljenost svih slojeva i struktura omladine... (te) osiguravanje kolektivnog i kolegijalnog rada u redakciji.“³⁹⁰

Franičević je u cilju provođenja linije Partije obećao i osnivanje posebnog aktiva SK *Poleta*, a i bitno kvalitetnije djelovanje aktiva SSOH. Ako se ima u vidu što se godinu dana kasnije događalo s Franičevićem, onda je njegov prosinački istup 1979. u „kockici“ bio neočekivani režimski zaokret na njegovoj političkoj i profesionalnoj biografiji, koja je u okviru sustava samoupravnog socijalizma bila oličenje idealizma i reformizma. Pokazat će se, naime, da je Franičević iskorišten za micanje Boškovića, da bi se ubrzo pokazalo da se svaki glavni urednik zapravo nalazio u gotovo identičnoj situaciji i da je svačija profesionalna principijelnost u pravilu završavala uklanjanjem ili „zamolbom“ za odstup.

Indikativno je bilo da Bošković, koji je već objavio svoj odlazak iz lista, na sve te izrečene optužbe nije reagirao³⁹¹, možda i zbog činjenice da je Pejnović napomenuo da mu je, kako je to rečeno i na sastanku kod direktora Čondića, kao vršitelju dužnosti glavnog urednika zapravo „istekao mandat“, što je omladinsko rukovodstvo smatralo važnijom spoznajom od njegove šest dana ranije u listu objavljene ostavke.

Sjednica se, međutim, nije bavila samo ustoličenjem novoga uredništva, već se prvi puta postavilo i pitanje treba li izdavač lista izravno biti RK SSOH, budući da CDD u dva navrata nije preventivno djelovao na *Poletove* afere koje su uzdrmale i omladinsko rukovodstvo. Tu je temu, zasnovanu na razgovorima iza zatvorenih vrata, otvorio uvijek dobro informirani Pero Kvesić, koje je tu i bio predstavnik *Poletova* izdavača. Kvesićeva je teza bila da su model CDD-a za svoje listove preuzele druge republike, a da bi preuzimanje te funkcije od strane RK SSOH imalo smisla samo ako bi se to političko tijelo „svako malo sastajalo da bi pratilo

³⁹⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 445. Deveta sjednica Predsjedništva RK SSOH održana 4. prosinca 1979.

³⁹¹ Izjava Ratka Boškovića autoru od 6. travnja 2014. Naglašava da je tijekom sjednice bio „dosta indiferentan“ i da je to iznenadilo i Pejnovića, koji mu je to navodno rekao u nekom kasnijem razgovoru.

rad *Poleta*“, što nije realna opcija. Zato bi promjena izdavača, zaključio je, predstavljala „nepovjerenje prema CDD-u“³⁹².

U raspravu se uključio i CDD-ov direktor Josip Čondić, koji je napomenuo kako bi njegovoj firmi zapravo i odgovaralo izdvajanje *Poleta*, obrazloživši to i konkretnim brojkama. List je, napomenuo je, u 1979. stajao devet milijuna dinara, a RK SSOH je osigurala samo pet milijuna, dok je ostalo „namireno vlastitom realizacijom“. Čondić je iz toga zaključio da bi pretvaranje osnivača i u izdavača značilo da je on spreman „preuzeti sve materijalne i druge obveze“, uključujući i „odgovornost za eventualno umiranje i gašenje *Poleta*“³⁹³. Bila je to i prva najava takve mogućnosti.

Pejnović je na to reagirao tvrdnjom kako je stanje u listu „vrlo ozbiljno“, ali da je raspravu o ustroju CDD-a bolje prebaciti na iduću sjednicu. U međuvremenu je novi sastav uredništva dobio suglasnost za imenovanje, koje je, sukladno pravilnicima, i nadalje ostalo u domeni CDD-a. No, upravo je to bio razlog da na dnevni red dođe i *Poletov* izdavač, o kojem se u „kockici“ sve češće govorilo u negativnom kontekstu.

4.1.4. Milutin Baltić daje naputke za uvođenje reda u *Polet* i CDD

U CK SKH se od afere „Okupacija u 26 slika“ pozorno pratilo sve što se događalo u *Poletu* i CDD-u. Kad se pojavila prijetnja demonstracijama mladih u najstrožem središtu Zagreba, Partija je krenula u akciju. Davanje zadataka Predsjedništvu RK SSOH osobno je preuzeo Milutin Baltić, sekretar CK SKH i dokazani borac protiv svih „antisamoupravnih tendencija“. Njegov „radni dogovor“³⁹⁴ s Pejnovićevim rukovodstvom održan je 21. prosinca 1979., a rezultati toga dogovora vidjet će se u nizu aktivnosti koje su slijedile tijekom idućih godinu-dvije.

Zacijelo je najznakovitiji bio početak sastanka, na kojem je Baltić pokazao svoj specifični smisao za humor. Članovima Predsjedništva je, naime, slavadobitno rekao da im je urednik

³⁹² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 445.

³⁹³ Isto.

³⁹⁴ Isto. Priložen je stenografski zapisnik tog sastanka, koji je ujedno i jedan od ponajboljih primjera mehanizama djelovanja Partije na njene „satelitske“ masovne organizacije.

Poleta „podnio ostavku“³⁹⁵ i da sada on „valjda očekuje da ćemo svi podnijeti ostavke“. U stenogramu je nakon te rečenice u zagradu stavljeno „smijeh“, što je dovoljno govorilo o tome kako partijski dužnosnici podrugljivo doživljavaju one koji kvare njihovo autistično viđenje društvene stvarnosti.

Pejnovićeva je uvodna riječ bila samohvala rukovodstva o jačanju SSOH. Konkretnije, kako su dosegli brojku od „deset tisuća osnovnih organizacija SSOH, 6000 više nego prije pet godina“, iako je u „dijelu republike i nadalje „loša situacija oko omladinskog aktivizma“. Zatim se osvrnuo na situaciju oko omladinskog tiska, naglasivši da, uz *Polet* i *Studentski list*, od ambicioznijih projekata u Splitu djeluje *Omladinska iskra*, u Dubrovniku *Laus*, u Rijeci *Val* i u Koprivnici *LOK*. Napomenuo je da svi oni „plivaju“ jer nemaju „detaljno razrađenu koncepciju“³⁹⁶, a u tim sredinama dolazi i do sukoba jer ti listovi „nisu u omladinskoj akciji“, štoviše „često puta omladinske akcije nema“.

Zatim je na red došlo ono što je Baltića i najviše interesiralo, djelovanje CDD-a, budući da su partijski dužnosnici ocijenili kako je vodstvo te omladinske izdavačke kuće suodgovorno za pojedine političke propuste. Pejnović je ustvrdio kako ipak „nema njihovog negativnog djelovanja“ na RK SSOH, ali „isto tako nema niti velike koristi od njih“. Zatim je ustvrdio da „jednostavno ne znamo što s njima napraviti“, točnije da bi „bilo najbolje da se izvrši neka transformacija“, što bi započelo formiranjem Izdavačkog savjeta za list *Polet*. Kako bi dokazao svoju političku budnost, Pejnović je napomenuo da su u CDD-u „tri-četiri čovjeka koje treba negdje smjestiti“, jer s njima imaju „hladne odnose“. Što se *Poleta* tiče, Pejnović se požalio da je za Boškovićeva mandata u uredničkom kolegiju od njih šestoro „samo jedan bio član Partije, a i taj je primljen u čudnim okolnostima i na brzinu“³⁹⁷. Sa zadovoljstvom je

³⁹⁵ Isto. Interesantno je da Baltić za Boškovića nije koristio sintagmu „isteka ugovora“, kako je bilo službeno tumačenje, niti „smjene“, što se realno i dogodilo. Pojam „ostavka“ skladnije se uklapao u poznatu partijsku frazeologiju, temeljenu na dijalektičkoj opreci kritika – samokritika.

³⁹⁶ Isto. Pejnovićeva je opaska također tipični primjer shvaćanja omladinskog novinarstva isključivo u aktivističkim okvirima, gdje bi svi trebali imati neku ujednačenu koncepciju.

³⁹⁷ Isto. Očito je aludirao na samog Boškovića. Iz toga se podatka može zaključiti da u neobjavljenom sastavu uredništva nije bio Franičević, koji je bio višegodišnji član SK, što baca dodatno svjetlo na rivalstvo dotadašnjeg i novog glavnog urednika.

ustvrdio da je „sada kolegij drukčiji i od 15 članova kolegija devet su mladi članovi Partije“, s prosjekom od samo 19 godina³⁹⁸.

Baltić je, pak, dijelio i ideološke savjete svojim sugovornicima, krenuvši od poznate dogmatske teze kako u društvu „jačaju određene kapitalističke tendencije“ koje „mogu dovesti u pitanje i socijalizam“³⁹⁹. Pokazao je, međutim, određenu skepsu prema sastavu buduće redakcije, koja mu se činila premladom za izazove s kojima bi se trebala suočavati. Napomenuo je da bi uz spomenute 19-godišnjake „moralo biti drugova koji su već iskusniji, koji su prešli 25-26 godina i koji bi mogli voditi redakciju... jer za pisanje o problemima reforme, o razvoju društva, samoupravljanju... potrebno je određeno znanje“: „Ima osoba koje i s 19 godina sazrijevaju, ali morao bi svakako biti jedan uži aktiv koji će voditi redakciju... Treba da budu omladinski aktivisti i jedan broj nešto starijih članova Partije koji mogu pomoći toj redakciji, koji bi i pisali u listu i pomagali i ostalim suradnicima da se drži linija.“⁴⁰⁰ Savjetovao im je, drugim riječima, da se odreknu koncepta „lista mladih“ i da se vrate politički provjerenoj formuli lista „za mlade“, neovisno o tome što takvi rigidni modeli te iste mlade više ne interesiraju.

Glavnina je preporuka sekretara CK SKH bila, ipak, usmjerena na već pokrenuto pitanje preustroja CDD-a. Najviše ga je brinula spoznaja da Centar radi kao poduzeće, dakle na ekonomskim osnovama, pa je zatražio da se ide „na stvaranje društvene organizacije“, koja bi imala puno manje ovlasti, pogotovo u onom financijskom smislu. Baltić je, drugim riječima, iskazao bojazan da bi se CDD kao poduzeće mogao izmaknuti kontroli, jer prave tvrtke „imaju pare, imaju kontinuitet, one su snažnije, a to ne može da bude“: „To je stvaranje druge organizacije koja je jača od nas.“⁴⁰¹

³⁹⁸ Isto. Pokazat će se da ni Franičevićovo uredništvo ipak nije bilo tako mlado, što znači da je Pejnović imao samo popis potencijalnih članova.

³⁹⁹ Isto. Da pokaže svoju upućenost u problem, Baltić je tu citirao i Marxa iz trećeg toma „Kapitala“, koji je naglašavao potrebe „veće produktivnosti rada i smanjivanja radnog vremena da bi se došlo do cilja“. Baltić je, inače, po zanimanju bio strojobravar i političku je karijeru započeo kao sindikalni rukovodilac.

⁴⁰⁰ Isto. Baltićeve su preporuke bile još jedan dokaz kako ideološko zaklinjanje u mlade ima ozbiljnih ograničenja, dakle da i tu, po poznatom skojevskom obrascu, treba biti „provjerenih“ kadrova koji će predvoditi i kontrolirati taj proces.

⁴⁰¹ Isto. I tu je riječ o partijskom zaziranju od bilo kojeg oblika financijske neovisnosti. Takvi su uvijek proglašavani „otuđenim centrima moći“.

Pejnović ga je utješio da se omladinsko rukovodstvo dovinulo kako da, unatoč internim aktima o ustroju CDD-a, ipak kontrolira situaciju u *Poletu*, i to baš imenovanjem velikog uredništva od 15 članova, u kojem će prevagu imati članovi SK. No, tu se ubrzo počelo pokazivati da ni brojčana premoć onih koji su imali partijske knjižice nije bila dovoljna da bi omladinsko rukovodstvo držalo situaciju u listu pod kontrolom. Partijskim rječnikom, podbacili su i „čuvari linije“, počevši od glavnog urednika, koji se iz broja u broj sve više urednički ponašao kao u razdoblju kada je snažno zagovarao Pavićevu i Kuljiševu komercijalizaciju lista. No, već je bilo izvjesno da se CDD kakav je bio u prve tri godine postojanja *Poleta* neće moći duže održati. I Čondić je u očima omladinskog rukovodstva, iako je i sam bio donedavni funkcionar, dobivao „otpadničku“ etiketu, u čemu mu nije puno pomoglo ni to što je odradio Boškovićevu smjenu. Zato je i dijelio Franičevićevu sudbinu.

Jedan od koraka na tom trnovitom Čondićevu putu bila je samo pet dana kasnije 21. sjednica Predsjedništva RK SSOH, u okviru koje je predložen i „Izveštaj o realizaciji međusobnih prava i obaveza CDD-a i RK SSOH u trećem kvartalu 1979. godine“⁴⁰². Iako je izvještaj o poslovanju *Poleta* za prva tri kvartala bio pozitivan⁴⁰³, Pejnović je u ime Predsjedništva iskazao nezadovoljstvo činjenicom da izdavač nije prikupio sredstva za izlaženje tijekom ljetnog razdoblja, tako da list nije tiskan od 30. svibnja do 10. listopada 1979., dakle gotovo četiri i pol mjeseca. Pravi su problemi tek slijedili, jer je predstavnik CDD-a Petar Strpić izračunao da bi list u cjelogodišnjem poslovanju ipak trebao iskazati gubitak, i to zbog izostanka dijela predviđenih dotacija.

Najlošija je informacija ostavljena za kraj spomenute točke dnevnoga reda. Kako je inflacija dobivala sve veći zamah, već su iz *Vjesnikove* tiskare stigle najave drastičnog poskupljenja

⁴⁰² Isto. Ugovor na tu temu bio je potpisan 10. svibnja 1979.

⁴⁰³ Isto. Pozitivna razlika između prihoda i rashoda iznosila je 356.170 dinara, što je uglavnom bio rezultat dotacije iz republičkog proračuna ostvarene posredstvom RK SSOH u iznosu od 3,19 milijuna dinara te dotacije RSIZ-a kulture od 500.000 dinara. Na kioscima je za ukupno 19 objavljenih svezaka zarada bila 705.460 dinara, a kolporterazom je ostvaren 376.421 dinar. Kad se to preračuna s cijenom lista od 5 dinara, proizlazi da je u prosjeku po svesku prodavano po 11.388 primjeraka, i pod pretpostavkom da je trgovačka marža iskazana u troškovima, što je u izvještaju također nejasno. Ako je, pak, u prihodima od kioska i kolportaže iskazan samo neto prihod, onda se po broju, uz pretpostavku da je marža oko trećine tržišne cijene, prodavalo nešto više od 15.000 primjeraka. Ostatak do često spominjanih 30-ak tisuća tiskanih primjeraka po svesku činile su pretplata, besplatni primjerci i remitenda, što je zajedno oko 50 posto, no njihove konkretne brojke u tom izvještaju nisu predložene. Problem je u tome što bi se pretplata pribrojila prodaji, pa bi se tek onda mogla utvrditi remitenda, dio koje su i besplatni primjerci. Sve su te brojke nužne za realnu procjenu uspješnosti poslovanja.

novinskog papira, pa je od 1. siječnja 1980. njegova cijena trebala skočiti za šokantnih 100 posto⁴⁰⁴. Zato je u zaključcima stajalo da se sva sredstva koja bi se tih dana prikupila trebala odmah preusmjeriti na kupnju papira po starim cijenama, makar se u tom razdoblju ne plaćale ostale ugovorne obveze. Počelo je razdoblje kad se o materijalnim pretpostavkama za *Poletovo* izlaženje počelo govoriti s istom ozbiljnošću kao i o konceptualnim i kadrovskim rješenjima.

4.2.1. Mogu li novinar i omladinski aktivist biti ista osoba?

Prvi broj s novim v. d. glavnim urednikom Zoranom Franičevićem na naslovnici je imao portret rudara⁴⁰⁵. Umrlijanog, znojnog i vidno umornog lica s karakterističnom kacigom, rudar kao da je unaprijed simbolizirao sve nevolje kroz koje će u narednih godinu prolaziti aktivistički najosviješteniji šef *Poletova* uredništva. Nakon Pavića, Franičević je bio i jedini koji je u svom mandatu mogao na ravnopravnoj osnovi razgovarati s omladinskim rukovodstvom. Dobro je poznao birokratski jezik i stil, kao i ideološki skućena duhovna obzorja njihovih nositelja, a imao je i dovoljno energije da bi se s tim uporno suočavao. Te su Franičevićeve vrline bile iznimno važne, jer je tijekom svog mandata uvidio da podvojenost između novinara, samim tim i istinskog profesionalca, s jedne, te osviještenog člana SSO i SK, jednom riječju aktiviste, s druge strane, kakvu je zagovarao prilikom preuzimanja dužnosti na spomenutom sastanku u Predsjedništvu RK SSOH, dugoročnije nije održiva. Kontradiktornost novinarskih interesa i političkih stavova u doslovnom je smislu rasla iz broja u broj, tako da ga je od još ranije smjene spašavalo tek to što Pejnovićeva garnitura na odlasku, poput one Mažarove u Pavićevu slučaju, nije bila voljna na eksplicitni način pokazati da je pogriješila u svom kadrovskom odabiru.

Već je prilikom Boškovićeve smjene bilo jasno da Franičević neće moći izbjeći dotad najneugodniji kompromis s kojim se neki glavni urednik suočio prilikom formiranja uredništva. U njemu su se na izravni pritisak, sukladno tezi o tome kako omladinski dužnosnici trebaju biti najodgovorniji za omladinski tisak, morala naći dva člana koju se tu

⁴⁰⁴ Isto. Inflatorno kretanje cijene papira određivat će poslovne rezultate svih redakcija tijekom 1980-ih godina.

⁴⁰⁵ *Polet*, br. 113, 12. prosinca 1979. Naslovnica je snimljena u labinskom rudniku.

nikako ne bi trebala nalaziti. Jedan je od njih bio Milan Brezak⁴⁰⁶, profesionalni član Predsjedništva RK SSOH zadužen i za informativnu djelatnost, koji je, da bi ironija bila veća, na tu dužnost došao iz Sekretarijata unutarnjih poslova. Drugi je bio Slavo Radošević, koji se kao stručno-politički djelatnik u RK SSOH također bavio informiranjem.

Kako se jedan od ključnih prigovora bivšem uredništvu ogledao u tome da je u potpunosti zanemaren rad s dopisnicima, po novom se modelu tu morao naći i netko „s terena“. U razgovorima s čelnicima omladinskih organizacijama po zajednicama općina pojavilo se nekoliko kandidata za potencijalnog člana uredništva. Prevagnuo je prijedlog da to bude Goran Litvan⁴⁰⁷, koji je i Franičeviću bio najprihvatljiviji, iako ga nije poznavao. Riječ je bila o mladom novinaru koji je dolazio iz uredništva te godine pokrenutog koprivničkog *LOK*-a, a i studirao je u Zagrebu. Sva trojica „oktroiranih“ su, kako je vrijeme pokazalo, uglavnom statirala u impresumu, bez ozbiljnijeg utjecaja na uređivačku politiku, tako da su tu ostali samo do kraja proljetne serije.

Čini se da je rezultat kompromisa bilo vraćanje u uredništvo Ratka Karabatkovića, čije novinarske kvalitete nitko nije osporavao, a upravo je s Franičevićem u Kvesićevu i Pavićevu mandatu postavio i temelje aktivističkog novinarstva. Pokazalo se da odnos između glavnog urednika i Karabatkovića nije bio zadovoljavajući. Potonji, naime, nikad nije imao distancu prema svojoj novinarskoj „misiji“, shvaćajući je kao svoju reformističku političku zadaću, nespojivu s bilo kakvim komercijalnim ustupcima. Nakon samo dva broja Karabatković je po drugi puta napustio *Polet*⁴⁰⁸. Kratko je trajao i ponovni urednički angažman Maria Jagatića, koji je pozvan jer se i time željelo pokazati da list namjerava opet okupljati mlade novinare po

⁴⁰⁶ Prva sitna „diverzija“, koja je i ponajbolje oslikavala dogovore oko sastavljanja uredništva, bilo je dopisivanje „M. Brezak“ flomasterom u impresum, i to verzalom, dok su svima ostalim napisana puna imena i prezimena uobičajenom kombinacijom velikih i malih slova. Rukopisne intervencije u listu, iako su bile i dio Trbuljakovog grafičkog imidža, uvijek su imale i neku dodatnu poruku, mahom nevoljkost kojom nešto pojašnjavaju.

⁴⁰⁷ Izjava Gorana Litvana autoru od 22. kolovoza 2014. Litvan se prisjeća da ga je kontaktirao netko iz omladinskog vodstva Zajednice općina Bjelovar oko ulaska u *Poletovo* uredništvo, na što je načelno pristao. Bio je, međutim, samo na nekoliko redakcijskih sastanaka, tako da je njegovo ime u impresumu bila samo formalnost, a zbog fakultetskih obveza tada nije ni autorski surađivao. Litvan je kasnije u Kustićevu mandatu bio jedan od *Poletovih* važnijih urednika i 1983. sa Srđanom Španovićem protukandidat Mladenu Babunu za preuzimanje lista.

⁴⁰⁸ Karabatković se treći puta vratio u uredništvo u mandatu Mirjane Rakele, a četvrti puta kod Ivana Kustića.

terenu, što je bio njegov posao u razdoblju kad se razmišljalo o pokretanju nekoliko *Poletovih* regionalnih izdanja.

Ostali su članovi uredništva bili uglavnom provjerena ekipa, što se odrazilo i na kvalitetu lista, po mnogima i najvišu tijekom njegova izlaženja, uz vrlo dobre tržišne pokazatelje. Ako je o zanatskoj umješnosti moglo biti i nesuglasja, provokativnost lista tijekom te 1980. nije se mogla osporavati. Franičeviću je po tome jedini pravi konkurent bilo razdoblje Babunova vođenja lista, no tada je to rađeno na drugačijim temama i ideološkim podlogama.

Konkretnije, u uredništvu predstavljenom u početnom broju bilo je, uz spomenutu petoricu onih koji su se tu našli „po zadatku“, i operativno uredničko jezgro. Činili su ga Predrag Figenwald, Rene Bakalović, Vladimir Cvitan, Sven Semenčić i Goran Trbuljak, a potonji se posebno navodio i kao grafički urednik. Na popisu su se, zacijelo zbog najavljene kadrovske širine, a vjerojatno i zbog smanjivanja prosječne starosti uredništva, nalazile i dvije mlade novinarke, Lidija Juranović i Višnja Kamenski, čija je uloga uglavnom bila reporterska. Već u broju 122 iz impresuma nestaje popis uredništava, a pojavljuje se uloga zamjenika glavnog urednika, koju preuzima Fernando Soprano, iskusni novinar pristigao iz riječkoga *Vala*⁴⁰⁹. Može se zaključiti da su od toga broja kompletni nadzor nad radom redakcije imali urednici koji su svoju profilaciju i punu afirmaciju stekli još u Boškovićevu mandatu. To u „kockici“ nije gledano s odobravanjem, iako u arhivskoj građi nema naznaka da su neka urednička rješenja bila izravno osporavana.

Daljnje promjene, koje su na površinu izbacile još par imena koja su se dokazala u proljetnoj seriji, realizirane su u prvom jesenskom broju⁴¹⁰. U uredničkoj se eliti tada učvrstio dvojac Siniša Pavlović⁴¹¹ - Silvana Servatzy, da bi se mjesto našlo i za stare *poletovce* Marjana Jurleku i Gorana Pavelića. U uredništvu, svaki iz svojih razloga, više nisu bili Rene Bakalović, Vladimir Cvitan i Sven Semenčić. Upravo je izostanak potonjeg, neupitnog „oca“ *Novoga vala*, i na posredni način govorio da se težište *Poletova* djelovanja s rock scene

⁴⁰⁹ HR HDA. Fond 1231-5, kutija 446. Soprano se prebacio u *Polet* nakon što je *Val* došao na „tapet“ Općinske konferencije SSOH Rijeka, zbog čega je u „kockicu“ pristiglo negativno reagiranje na njegov zagrebački angažman. U CDD-u su za istup riječkih rukovodilaca rekli da „nije korektan“ i da se oko Soprana nepotrebno stvara „fama“. Slučaj je dospio i na 26. sjednicu Predsjedništva RH SSOH, a Soprano je ostao na svojoj dužnosti.

⁴¹⁰ *Polet*, br. 136, 8. listopada 1980., str. 2.

⁴¹¹ Pavlović je ušao u uredništvo u broju 119 od 30. siječnja 1980., a tada je i Franičeviću maknut „v. d.“ status.

preselilo negdje drugdje. Od trenutka kad je predsjednik Tito početkom siječnja 1980. žurno primljen na liječenje u klinički centar u Ljubljani, u prvi su plan počele izbijati dotad često svjesno zatomljene društvene teme. Reagirajući na društvenu zbilju, budući da je baš to ključni postulat aktivističkog novinarstva, *Polet* je sve više sličio jednoj velikoj crnoj kronici. Omladinskom se vodstvu takva „negativna dioptrijska“, popraćena i višestrukim bespoštednom kritikom rada SSOH u cjelini, nije nimalo dopala⁴¹² i priča je opet klizila prema raspletu kakav je u prosincu 1979. već doživljen u slučaju Ratka Boškovića. No, u tih godinu dana trijumfa novinarskog aktivizma bilo je niz stresnih situacija, polemika i skandala, zahvaljujući kojima će list postati fenomen hrvatskog i jugoslavenskog omladinskog tiska.

4.2.2. Politika i socijala napokon važniji od rocka i filma

Franičević je bio fokusiran na prvu polovinu lista, na kojoj su u političkim tiskovinama uvijek društvene teme, dok je iza duplerice bio pravi poligon za najrazličitije kulturne sadržaje i rubrike⁴¹³, intervju, vanjskopolitičke teme⁴¹⁴ te nezaobilazni strip, i to za dominantni politički ukus provokativni, nekima i degutantni, Reiserov „Život na friškom zraku“, čije su se prve epizode pojavile još u Pavićevu mandatu. Već je i spomenuti rudar na Franičevićevoj prvoj naslovnici⁴¹⁵, što je bila i najava velike reportaže iz labinskih ugljenokopa, rađene 600 metara ispod zemlje, govorio kako *poletovce* ponajprije zanima život prikazan bez ideološke nadogradnje i lažnoga glamura. Zato su, uz mlade koji su tek tražili svoje mjesto u društvu, u središtu interesa bili problemi radništva i drugih proizvodnih slojeva, opisivani na naturalistički način. Važno je pripomenuti da su i brojne rubne društvene skupine, posebno

⁴¹² Kad je postalo jasno da Tito nema realne šanse za izlječenje, politička rukovodstva na svim razinama počela su paranoično reagirati na svaki javni istup, pogotovo medijski, koji je otvarao bilo kakvu sumnju u pokušaj „podrivanja sustava“ i „destabilizaciju zemlje“, što je jačalo pozicije čvrstorukaškog dijela Partije. U takvim okolnostima i aktivistički tekstovi koji su išli za popravljajem sustava dobivali su negativne konotacije.

⁴¹³ Mladi književni kritičari Goran Gajić i Zoran Pezo pokrenuli su od broja 125 rubriku „Kućni posjet“, u kojoj su sukladno beletrističkim trendovima recenzirali recentnu književnu produkciju i davali prostor mladim pjesnicima i prozaistima. Tijekom jeseni ta je rubrika preimenovana u „Super-market“.

⁴¹⁴ Autorski su tu dominantni bili Miroslav Lazanski, kojemu je to bila ključna referenca za profesionalnu karijeru u kući *Vjesnik*, i Nenad Zakošek, koji je ubrzo novinarsku karijeru zamijenio znanstvenom.

⁴¹⁵ *Polet*, br. 113, 12. prosinca 1979.

one socijalne, kao i već uvriježeni kulturni alternativci, u idućih 12 mjeseci dobili svoj prostor, nerijetko i jedini u hrvatskom medijskom prostoru.

Nametao se dojam da redakcija naprosto uživa u suočavanju javnosti s fenomenima koji nisu našli svoje mjesto u partijskim programima i deklaracijama. Što je nervoza oko pojedinih napisa u političkim forumima bila veća, to su u Savskoj 5 bili sve uvjereniji da su na pravome putu. Franičević poslije samo nekoliko brojeva više nije imao „hamletovske“ dileme o svojoj glavnouredničkoj misiji, a „frke“ su mu stalno povećavale razinu adrenalina. Postajući junak zagrebačkih kuloara, sve je karte bacio na *Poletove* tržišne prodore, želeći dokazati kako politika može biti i vrlo tiražna. Pobijao je time ranije spominjanu Kuljiševu tezu da potencijalne čitatelje, pojednostavljeno rečeno, u većoj mjeri mogu interesirati samo zabava, spektakli i skandali. Zanimljivo je da je petnaest godina *Poletova* izlaženja dalo Franičeviću više za pravo nego Kuljišu, iako se *poletovski* eksperimenti potonjeg smatraju ishodištem hrvatskog tabloidnog novinarstva. Dvije najviše naklade u povijesti lista ostvarivali su, naime, hiperpolitizirani Babunov i Franičevićev koncept⁴¹⁶.

Kvantitativni rast društvenih tema temeljio se i na ponovnom uvođenju po dvije regionalne stranice, popunjene uglavnom vijestima, izvještajima, osvrtima i kraćim reportažama novoangažiranih suradnika. Važnije su teme s terena ipak radili redakcijski reporteri. Kad su u pitanju bile ruralne teme, u tome je zahvaljujući svom osjećaju za rubno i bizarno prednjačio Ivan Mužina. U urbanoj se problematici, prije prelaska na uredničku dužnost, prodornošću i drskošću izdvajao Siniša Pavlović. Zapažene su reportaže o mladima radile i Višnja Kamenski, Silvana Servatzy, Nina Ožegović i Vesna Tadić, kao i još niz dotad neafirmiranih autora.

Svoj najveći uzlet doživljava rubrika Pisma, koju je bez posljedica za kreiranje afere „Big Ben“ i dalje na ekspresionističko-ekscentrični način vodio Predrag Figenwald. Nezamjenjiv je u vođenju intervjua bio Rene Bakalović, na stotine kartica rock-kritike napisali su Darko Glavan i Sven Semenčić, dok je neuobičajeno široki prostor filmske rubrike, obično po tri-četiri stranice, sustavnim praćenjem kino-repertoara i kvalitetnim analizama filmskih trendova punila četvorka Nenad Polimac - Vladimir Cvitan - Srećko Jurdana - Živorad Tomić⁴¹⁷. Ne

⁴¹⁶ Formalno bi se tu mogle uklopiti i početna naklade Simićeva „estradiziranog“ *Poleta*. Riječ je, međutim, bila o naslijeđenoj visokoj nakladi, koja je zatim sustavno opadala.

⁴¹⁷ Ti su filmski kritičari bili dominantni i desetljećima kasnije i u drugim hrvatskim medijima.

smiju se zanemariti ni *Poletovi* foto-reporteri, predvođeni Milisavom Vesovićem, Ivanom Posavcem, Andrijom Zelmanovićem, Draženom Kalenićem, Fedorom Vučemilovićem, Goranom Pavelićem i nadolazećim Šimom Strikomanom, koji su baš u tom mandatu imali najbolje uvjete za iskazivanje svojih iznimnih talenata. Postali su neupitni medijski fenomen, čiji je pristup fotografiji, zasnovan na spomenutoj Trbuljakovoj estetici i vizualiziranom grafičkom prijelomu, kopirao niz hrvatskih i jugoslavenskih tiskovina.

Kad se prelistavaju 32 sveska⁴¹⁸ *Poleta* koje je uredila Franičevićeva ekipa, uviđa se kako je postupno rasla i kvaliteta, uz povremena kreativna posrtnja i grube političke kompromise, ali je zato konstantna bila razina provokativnosti. Stalni pokušaji kvalitativnih iskoraka morali su dovesti do još jednog zaokreta, doduše postupnog, u kadrovskoj politici lista. Nakon početnih napora oko okupljanja suradnika s terena, logika rasta naklade dovela je opet do osipanja mladih novinara, za koje je bilo sve manje novinskog prostora, dakle ono isto što je obilježilo početnu i završnu fazu Pavićeva vođenja lista. Tako se opet zatvarao krug elitiziranja lista, što će tijekom jeseni 1980. spadati među važnije prigovore načinu rada *Poletove* redakcije.

Franičevićev je serijal, kako je i navedeno, imao aktivistički zamah, tako da je indikativni naslov teme prvoga broja bio „I dalje borba za samoupravljanje“⁴¹⁹, s nizom tekstova s terena, a novinari su se osvrtni i na razne aktualne političke teme. Početni broj nije mogao zaobići *post festum* komentar o „Big Benu“. Bio je to iz *Studentskog lista* prenesen sociološki intoniran tekst, čiji su autori bili Stipe Orešković i Ratko Karabatković⁴²⁰, koji se upravo tih dana zakratko vratio u *Polet*. Autorski je dvojac objašnjavao zašto se taj disko-klub postupno izmaknuo društvenoj kontroli, navodeći i niz ekscesa i primjera „nesamoupravnog“ ponašanja koji su prethodili javnom iskazivanju nezadovoljstva diskriminiranih posjetitelja. Branili su *Poletov* generacijski angažman za rješavanje toga problema i napadali medije koji su o istoj temi pisali senzacionalistički. Tvrdili su da je *Vjesnik* u tome bio puno nekorektniji od beogradskog *NIN*-a, budući da ga je, i to na tračerskoj razini, zanimalo samo neuspješni prosvjed u Bogovićevoj.

⁴¹⁸ Od broja 113 do 146 tiskan je samo jedan dvobroj, a manji broj svezaka od predviđenih rezultat je ranog prekida proljetne serije.

⁴¹⁹ *Polet*, br. 113, 12. prosinca 1979., str. 5-6., autor teksta Vesna Tadić.

⁴²⁰ Isto, str. 20, tekst pod naslovom „Prošlo je što će se morati (?) dogoditi“.

Nekoliko je autorskih „strelica“ u tom komentaru bilo usmjereno i na omladinsku organizaciju, jer se i tu „pojavila *a posteriori*, vatrogasnom uspaljenošću kušajući sanirati posljedice, djelujući interventno“, a na isti je način postupala i „šira društvena zajednica“. Njihov je zaključak bio politički iznimno kritičan, budući da su pojedine medijske i političke krugove optužili za namjerno stvaranje „ukrcanog neprijatelja“⁴²¹, dok je bit problema bio da „mladi i omladinska organizacija nemaju primjereno mjesto djelovanja i odlučivanja u društvu“ i da je „iskrica oko 'Bena' samo indikacija, marginalna indikacija te situacije“⁴²².

U kojoj je mjeri i novo uredništvo bilo opterećeno sindromom „Big Ben“, ponajbolje je govorio već naredni svezak, na čijoj se naslovnici kao najava teme nalazila još jedna prestižna diskoteka – „Saloon“. Bilo je to najpoznatije okupljalište zagrebačkih „šminkera“, grupacije koja je među *poletovcima* uvijek nailazila na otvoreni prezir. Naslov „Tko dopušta kriminal“⁴²³ dovoljno je govorio pristupu temi. Tekst nije bio potpisan, zacijelo iz predostrožnosti da se ne ponovi dotad neriješeni slučaj premlaćivanja reportera Jadrana Breškovića. Time je uredništvo na sebe preuzelo punu odgovornost za sve izrečeno.

Reportažni je prikaz počeo na gotovo identičan način kao i onaj iz „Big Bena“, dakle pokušajem mladih da u trapericama i tenisicama uđu u tu diskoteku. Ulaz im, što su i očekivali, nije bio dozvoljen, a na pitanje zašto privatni vlasnik im je odgovorio da on određuje pravila, iako se i tu samo koji mjesec ranije nije pravila selekcija po oblačenju. Autorima nije bilo teško ustanoviti da je „Saloon“ zapravo bio registriran kao gostionica, za što su uvijek važila sasvim drugačija pravila nego za diskoteke. Kako mu kuhinja nije bila prilagođena za pripremu toplih obroka, jasno je bilo da „Saloon“ krši zakonske propise kako bi ostvarivao veću zaradu.

Važniji je problem, međutim, bio u činjenici da se ta privatna diskoteka nalazila u prostorima Košarkaškog kluba „Cibona“, pa se, prema novinarskim tumačenjima, nije moglo znati čiji je novac ulagan u uređivanje toga objekta. *Polet* je zbog toga izravno prozvao odgovorne iz

⁴²¹ Isto. Bila je to aluzija na sindrom stalnog partijskog prepoznavanja „unutarnjeg neprijatelja“, a oni „ukrcani“ su trebali biti „antisamoupravni elementi“ koji su se priključili mladalačkom nezadovoljstvu isključivo iz političkih razloga.

⁴²² Isto. Dok su se Karabatkovićeви stavovi oko nužnosti reformiranja političkog sustava vremenom i dodatno radikalizirali, Orešković je nakon svoje političke profesionalizacije postao jedan od glasnijih zagovornika vraćanju sustava njegovim izvornim vrijednostima.

⁴²³ *Polet*, br. 114, 19. prosinca 1979., str. 5.

zagrebačke općine Centar, Ivana Zadru i Miju Matica, koji su, dakako, istodobno bili i članovi najužeg „Cibonina“ vodstva. Jednom riječju, mladi su novinari opet gurnuli nos u spregu društvene infrastrukture i privatnog kapitala, a sve to pod zaštitom pojedinih političkih krugova. Dio mladih i nadalje nije mogao u tu diskoteku, ali se zato povećao broj *Poletovih* protivnika, jer si je list priskrbio i epitet protivnika vrhunskog zagrebačkog sporta.

Time slučaj „Saloon“ nije bio okončan. U uvodniku idućeg broja⁴²⁴ napomenuto je da društvena akcija za sređivanje stanja u okupljalištima mladih ne smije ostati samo na tom Ciboninom prostoru i „Big Benu“. Prilika je to bila, rečeno je, da se analizira situacija u svim važnijim diskotekama i klubovima po cijeloj Republici, jer bi inače to bilo zaustavljanje „na pola puta“. Treći se puta „Saloon“ našao na stranicama lista mjesec dana kasnije⁴²⁵. U rubrici Pisma s potpisom „Rudolf Bauk i Neuhvatljivi – Maksimir“, uz osvrt na već poznato „štemersko“ nasilje u „Big Benu“, otisnut je novi napad na to okupljalište imućnijih Zagrepčana. Zlobno su ustvrdili da na pipama u sanitarijama „Saloona“ nema hladne vode, iz čega su zaključili da je i to napravljeno s jedinim ciljem da je gosti ne bi mogli piti, kako bi se na svaki način povećala prodaja pića.

Problemski se tekst, pak, pozabavio poznatim problemom nefunkcioniranja kuhinje u objektu koji je registriran kao gostionica, ustvrdivši da to i nadalje nije riješeno, što je opet govorilo o načinu djelovanja općinskih službi. Neimenovani se autor zatim pozabavio poslovnim biografijama vlasnika „Saloona“ Alberta Pape i Vlahe Srezovića, kao i njihovim navodnim mutnim poslovima s KK „Cibonom“. Opet je zaključak teksta dodatno dizao tenzije: „Na *Poletove* reportere se opet vrši pritisak i sustižu nas 'prijateljska uvjeravanja', pozivi na ručak ili večeru, telefonske sugestije i savjeti iz viših foruma. Bilo je i nagovještaja fizičkog napada...“⁴²⁶ Čini se da je sukob između lista i najboljeg zagrebačkog košarkaškog kluba bio nekako izgladen tek velikim intervjuom s njegovim trenerom Mirkom Novoselom⁴²⁷, kojeg nije radio sportski novinar nego urednik Siniša Pavlović. Iako je Novosel u tom razgovoru bio

⁴²⁴ *Polet*, br. 115-116, 26. prosinca 1979., str. 3, tekst pod naslovom „Važan uvodnik“ bez navođenja autora.

⁴²⁵ *Polet*, br. 119, 30. siječnja 1980., str. 2, pismo čitatelja pod naslovom „Saloon“ te str. 7, tekst pod naslovom „Kuhinja“ bez navođenja autora.

⁴²⁶ Isto. Navođenje fizičkih prijetnji bio je jedan od češćih redakcijskih argumenata za nepotpisivanje niza provokativnih tema.

⁴²⁷ *Polet*, br. 131, 23. travnja 1980., str. 14-15.

u funkciji selektora jugoslavenske reprezentacije, u naslovu je indikativno stajalo „Cibona sve bolja“.

Broj 114 zasigurno je trebao biti pokazni za koncept koji je Franičević pokušavao realizirati, tako da se u njemu našao još niz angažiranih tekstova, od analize broja i strukture nezaposlenih⁴²⁸ pa do istraživanja kako se društvene institucije suočavanja s problemom sve većeg konzumiranja droge⁴²⁹, ali zaključci nisu bili na liniji „ozbiljnih“ medija, budući da su anketirane osobe naglašavale kako je taj problem namjerno predimenzioniran i kako povremeno „pušenje trave“ zapravo i nije tako opasno i da to rade čak i oni kojima je borba protiv ovisnosti u opisu radnog mjesta. U tom kontekstu polemizirali su i s *Večernjim listom*⁴³⁰, koji je u svojoj analizi konzumiranja droga tvrdio da je ta navika dokazano „umiranje na rate“. Dio je čitatelja bio i iznenađen anketom s učenicima, u kojoj su ti maloljetnici bez dlake na jeziku raspravljali o tome „je li snifanje bolje od seksa“, što je shvaćeno kao ozbiljno preispitivanje, zapravo i srozavanje, javnoga morala.

Najbolje je ogledalo *poletovskog* „bezobrazluka“, za protivnike i „viška lošeg ukusa“, ipak bila reportaža sa zagrebačkog Svačićeva trga⁴³¹. U njoj su ulične prostitutke, u tekstu bez eufemizma nazvane onim pravim imenom – kurve, raspričale o tome kako obavljaju svoj posao, kakvi su im cjenici, tko su im stalne mušterije i kako cijeli taj posao vode „inokosni poslovni organi“ – makroi. Jedan od potonjih se hvalio i time kako obilazi sela u Hrvatskom zagorju, gdje su mještani uvjereni da je direktor koji traži radnice za svoje poduzeće, i kako njegove izabranice završavaju na uhodanim lokacijama na Svačićevu trgu i na Trgu Republike kod „Varteksa“. Osim temom, neprimjerenom za moral samoupravnog socijalizma, čuvari sustava ovoga su puta bili šokirani i jezikom kojim je taj tekst bio napisan. Uporabom uličnog govora, i to bez uobičajenih točkica u navođenju nezgodnih imenica i glagola, u temi o uličarkama našle su se, možda i prvi puta u nekoj hrvatskoj političkoj tiskovini, i ovakve

⁴²⁸ *Polet*, br. 114, 19. prosinca 1979., str. 6-7, tema pod zajedničkim naslovom „60.000 mladih na burzi“ autorice Lidije Juranović.

⁴²⁹ Isto, str. 20-21, tekst pod naslovom „Baba – droga“ autora Hrvoja Jelinića i Predraga Đurića, tekst „Porodično duvanje“ autorice Višnje Kamenski i tekst „Djeca su vražija“ autorice Renate Halužan.

⁴³⁰ *Večernji list*, 24. – 25. studeni 1979., tekst „Umiranje na rate“ autora Branka Vlahovića.

⁴³¹ *Polet*, br. 114, 19. prosinca 1979., str. 23, tekst pod naslovom „Kurve“ autora Siniše Pavlovića.

rečenice: „Moraš živjeti, a ovo je posao kao i svaki drugi, samo što umjesto glave ili ruku upotrebljavam pizdu... I nije loše, dade se dobro zaraditi.“⁴³²

Uredništvo je temu ulične prostitucije svjesno potenciralo jer je više od ičega ukazala na ukorijenjeni dvostruki moral u komunističkom sustavu. Službeno, prostitucija nije postojala. Praksa je, kao i u bilo čemu ostalom, bila bitno drugačija. Iz teksta se moglo zaključiti da su na neki način bili korumpirani mnogi u tom lancu društvene odgovornosti. Raspon je bio od milicionera-pozornika koji nisu primjećivali ono što je poznato svakom običnom građaninu, pa do niza državnih institucija i službi koje su prečesto tolerirale cijele prostitucijske lance, dok su se njihovi organizatori čak i hvalili svojih političkim vezama.

U kojoj je, pak, mjeri *poletovcima* bilo zabavno, što je mlađa publika rado prihvaćala, razbacivati se izrazima na rubu vulgarnosti, a i preko njega, pokazuje primjer kraćeg i sadržajno bezazlenog teksta s regionalnih stranica, koji je govorio o disko-klubovima i ugostiteljskim objektima u koje zalaze mladi Karlovčani. Naslov mu je bio „Kurva za 15 dinara“⁴³³, ali nije bila riječ o nekom obliku prostitucije, već je autor ustvrdio da je na štetu korisnika prostituirano iznajmljivanje dvorane koji bi njima trebala služiti za zabavu, zbog čega se večernji izlasci odvijaju po modelu „od šanka do šanka“.

Slični slučaj nefunkcioniranja pravne države bio je prisutan i u reportaži o „tapkarošima“⁴³⁴, preprodavačima ulaznica za kino predstave i važnije sportske manifestacije. Sugovornik je tu otvoreno govorio o organiziranom načinu funkcioniranja tog ilegalnog posla, premreženog s „tapkarošima“ iz drugih republika, iz čega se moglo zaključiti da se tu vrti značajan novac, ali da ne postoji volja da se i taj oblik „sive ekonomije“ sustavnije riješi.

Nesvakidašnji talent Franičevićeve ekipe da u svakome poslu pronađu nešto nezakonito, mračno, bizarno, kontradiktorno i moralno nedopustivo došao je do izražaja i u dvije

⁴³² Isto. Gotovo cijelo komunističko razdoblje karakterizirala je ogromna razlika između jezika i stila, daleko više i od fotografija i ilustracija, između „ozbiljnih“ tiskovina i onih komercijalnih, erotskog i pornografskog profila. Revija *Start* je, primjerice, još do kraja 1960-ih godina objavljivala fotografije golih žena, ali u tekstovima nije bilo uličnog govora, još manje eksplicitnih vulgarnosti.

⁴³³ *Polet*, br. 117, 16. siječnja 1980., str. 14, autor Predrag Đurić. Ironičnost naslova potencira spoznaja da bi spomenuta cifra danas iznosila oko pet kuna.

⁴³⁴ *Polet*, br. 127, 26. ožujka 1980., str. 23, tekst pod naslovom „Šugavi grah po restoranima“ autora Damira Jiraseka.

reportaže o konobaricama i pipničarkama⁴³⁵. U prvoj, popraćenoj i fotografijom jednog seoskog ugostiteljskog objekta, novinar je preko razgovora s konobaricama dokazivao da je dio takvih krčmi zapravo i paravan za prostituciju, u koji je uključen čitav niz onih koji su od toga imali materijalne i protuzakonite seksualne koristi, budući da se tu nerijetko radilo o maloljetnicama koje su napuštale srednjoškolsko obrazovanje. Druga je reportaža govorila, pak, o načinu na koji se u privatnim ugostiteljskim objektima zapošljavaju mlade djevojke, kakva sve poniženja doživljavaju i kako im vlasnici onda iznenada daju otkaze da ne bi podmirivali socijalna i druga porezna davanja. Sve to opet bez sankcioniranja brojnih poslovnih nepravilnosti.

Bilo je, doduše, i tekstova u kojima se pitanje zakonitosti nije postavljalo, ali je čitateljima donosilo jednaku razinu nelagode. Tu je karakteristični primjer bila tema o studentima koji se izdržavaju tako da redovito prodaju svoju krvnu plazmu⁴³⁶ zagrebačkom Imunološkom zavodu. Autor je naširoko objasnio motivaciju, koja je više bila „oblik financiranja društvenog standarda“ studentske populacije, nego izraz humanističkih poriva, a u prilog tome dao je i izjave dragovoljnih prodavača krvi u kojima se navodilo da im je to po „seansi“ donosilo po 350 dinara (današnjih 120 kuna⁴³⁷ – op. a.), a dodatni motiv bilo je i pravo na besplatni topli obrok. Autor se, dakako na kraju zapitao je li „takav oblik preživljavanja i u socijalizmu... društveno prihvatljiv“, ili je i to svojevrstni „oblik prostitucije, možda još opasniji od klasičnog kurvanja“. Sarkastično je ustvrdio da bi idući korak mogao biti legaliziranje prodaje „i pojedinih dijelova tijela“.

Još je mučnija, po prezentiranim podacima i šokantnija, bila tema o abortusima⁴³⁸, jer je autorica ustvrdila da je odnos legalnih i ilegalnih prekida trudnoće bio pomalo nevjerojatnih 50:50 posto. Objasnila je cijelu proceduru ostvarivanja prava na pobačaje, koji su tada bili među liberalnijima u europskim okvirima, ali je upozorila da je situacija izvan urbanih središta mahom uvjetovana konzervativnim nazorima i pomanjkanjem diskrecije u medicinskim ustanovama, pa su djevojke zbog tajnosti često pribjegavale ilegalnim

⁴³⁵ *Polet*, br. 134, 21. svibnja 1980., str. 21, tekst pod naslovom „Krčmarska redaljka“ autora Ivana Mužine i br. 138, 22. listopada 1980., str. 7, tekst pod nazivom „I lijepe i ružne glancaju“ autorice Gordane Farkaš.

⁴³⁶ *Polet*, br. 117, 16. siječnja 1980., str. 8, tekst podnaslovom „Plazmoferezaši“ autora Siniše Pavlovića.

⁴³⁷ Pretvaranjem dinara po tadašnjem tečaju u njemačku marku, a marku u kunu.

⁴³⁸ *Polet*, br. 120, 8. veljače 1980., str. 8-9, tekst pod naslovom „Abortusi“ autorice Nine Ožegović.

abortusima. Da bi to potvrdila, uvrstila je i nekoliko razgovora s onima koje su se odlučile na taj korak. Ponuđen je i detaljni opis prekida trudnoće osobe koja je bila „na rubu smrti, da bi zaključak teme bio tipičan za *poletovsko* aktivističko viđenje hrvatske zbilje: „Ilegalni abortusi prerastaju od negativne pojave u zdravstvu u ozbiljan društveni problem. Liječnici koji se ilegalno bave tom rabotom svode samoupravljanje na lakrdiju, kupuju glasove, stvarajući moćne veze; ukratko, razvili su široki sistem korupcije. Taj problem smatramo kriminalnim djelatnostima. Npr., Zagreb zasluženo uživa slavu evropskog centra kriminalnog pobačaja i kiretskog biznisa.“⁴³⁹

List je nastavio još 1978. pokrenut serijal velikih intervjuja, a i Franičevićev je tim u pravilu po broju imao barem dva poznata i medijski atraktivna imena. Za oproštaj od proljetne serije na duplerici su bile fotografije i kratki izvodi iz čak 60 intervjuja, u rasponu od velikih svjetskih umjetničkih i estradnih zvijezda, poput Howarda Hawksa, Petea Townshenda i Blondie, pa do najzanimljivijih imena jugoslavenske scene, ponajprije iz sportske, glazbene i književne domene⁴⁴⁰. Isti je broj i profil intervjuja zadržan i u jesenskoj seriji, tako da bi se moglo ustvrditi da na jugoslavenskoj razini nije bilo ličnosti u fokusu javnosti koja se nije „povjeravala“ Poletovim novinarima.

Zbog svega se toga često stvarao dojam da su ona „službena“ socijalistička i samoupravna Hrvatska i ona Hrvatska po kojoj su obilazili i istraživali *Poletovi* novinari dva paralelna i međusobno gotovo nedodirljiva svijeta. Društvenu stvarnost i ono što je bilo ideološki poželjno nije bilo moguće uskladiti, što se iz godine u godinu i dodatno potvrđivalo.

Pojedine brojeve, gdje se teško bilo i pobrojati zanimljive tekstove, neke iz kulturne sfere i trajnije vrijednosti, nije bilo nimalo jednostavno realizirati. Nije tome bio razlog samo manjak iskusnih novinara i urednika, već i činjenica da su telefonske linije s omladinskim rukovodstvom nakon nekih svezaka bile gotovo „užarene“ pa je u narednim brojevima većom zastupljenošću aktivističkih tema i priloga s terena trebalo smirivati situaciju. Tipični je primjer bio prednovogodišnji dvobroj 1979.⁴⁴¹, koji je bio prava „stvaralačka pauza“. U njemu je najzanimljiviji tekst bio opis seoskog „kolinja“ i u jednakoj maniri fotografija u kojoj

⁴³⁹ Isto. Autorica je to poduprla podatkom da su u Zagreb tih godina masovno dolazile i strankinje, najviše iz Njemačke i Italije, plaćajući za ilegalne prekinde trudnoće „od 600 do 1500 njemačkih maraka“.

⁴⁴⁰ *Polet*, br. 135., 29. svibnja 1980., str. 12-13, podsjetnik pod zajedničkim naslovom „60 *Poletovih* intervjuja“.

⁴⁴¹ *Polet*, br. 115-116, 26. prosinca 1979.

redakcija preko mlade dame u svečanoj haljini koja obilato povraća po pločniku čestita Novu godinu, a nije zaostajala ni naslovnica na kojoj sa šampanjcem čestita i lutka iz izloga⁴⁴².

Amplitude se uočavaju i u nekim proljetnim brojevima, što treba vezati uz dodatni problem, hospitalizaciju predsjednika Tita, koja je bitno utjecala na promjenu koncepcije pojedinih brojeva, ali i ukupnu intonaciju lista. Franičević je bio svjestan da se oko Tita ne može poigravati, niti tu temu na bilo koji način može relativizirati, a kamoli ironizirati. Eventualni redakcijski propust u pogledu tretmana „najvećeg sina naših naroda i narodnosti“ bio je za list tada puno opasniji od uplitanja u bilo koju aktualnu aferu, što je dovoljno pokazala opisana nespretnost u opisu praćenja Titova posjeta Zagrebu u rujnu 1977. s prozora redakcije u Savskoj.

Višemjesečno razdoblje Titove borbe za život u ljubljanskom kliničkom centru tijekom zime i proljeća 1980. bilo je, stoga, popraćeno brojnim fotografijama i političkim porukama jugoslavenskog predsjednika na Poletovim stranicama. Izvučeno je iz arhiva i aktualizirano praktički sve što je jugoslavenski predsjednik u poratnom razdoblju izrekao o mladima. Glavni ga je urednik u svojim uvodnicima pomalo demagoški navodio kao putokaz za rješavanje raznih aktualnih dilema, makar se puno toga odnosilo na centralističku fazu upravljanja državom, zasnovanu na svemoći Partije, no isti su obrazac koristili i ostali mediji. Tito je, jednom riječju, pod svaku cijenu morao biti amnestiran od svih aktualnih problema.

Kako je puna tri mjeseca, od veljače do svibnja 1980., bilo jasno da je Titov odlazak samo pitanje dana, tako su sve jugoslavenske tiskovine unaprijed imale pripremljena izdanja za objavu njegove smrti, čak i s nizom identičnih tekstova i fotografija. *Polet* u tome nije mogao biti nikakav izuzetak. Zato je broj tiskan dan nakon što je Predsjedništvo SFRJ službeno objavilo da Tita više nema⁴⁴³ bio u cijelosti posvećen njegovoj povijesnoj ulozi, bez ikakvog kritičkog odmaka.

Uredništvo je bilo svjesno da se Titova smrt može iskoristiti i za smanjenje tenzija izazvanih „aferom Šarović“, pa je i idući broj bio u potpunosti posvećen Titu⁴⁴⁴, s tim da je središnje

⁴⁴² Isto, str. 5, tekst pod naslovom „Na domaći način“ autora Ivana Mužine, str. 4, fotografija Fedora Vučemilovića i naslovnica bez navođenja autora.

⁴⁴³ *Polet*, br. 132, 5. svibnja 1980.

⁴⁴⁴ *Polet*, br. 133, 13. svibnja 1980.

mjesto dobio na reportažni način popraćen dolazak Plavog vlaka u Zagreb i oproštaj Zagrepčana s dugogodišnjim jugoslavenskim liderom. Tu je, u usporedbi s drugim tiskovinama, došlo do izražaja da *Polet* ima najbolju i najkreativniju fotoreportersku ekipu, što se pokazalo i u još nekoliko prigodnih reportaža vezanih uz odlazak mitologiziranog Maršala. Fotografije su rječito ilustrirale da je većina građana Hrvatske i Federacije s velikom zabrinutošću očekivala posttitoističko razdoblje⁴⁴⁵, što se pokazalo i više nego opravdanim. Omladinsko je rukovodstvo bilo vidno zadovoljno načinom na koji je *Polet* odradio taj posao. Kako se približavao i kraj proljetne serije, privremeno su utihnuli i glasovi omladinskih dužnosnika koji su već tada tražili da se sadržaj lista podvrgava izravnijoj i energičnijoj kontroli.

4.2.3. Mirjana Kasapović žestoko napada SSOH, Slaven Letica privatizira zdravstvo

List je u svakom broju otvarao neke društvene teme, od kojih se o mnogima u političkim krugovima nerado govorilo. Analize problema slobodnog vremena mladih diljem Hrvatske, socijalna raslojavanja koja su postajala očita u načinima na koji su mladi koristili raspuste i blagdane, stanja u školama, na fakultetima te u đačkim i studentskih domovima, podstanarski problemi, kao i standard, statusni i stambeni problemi mladih radnika, mogli su se i očekivati u angažiranom omladinskom glasilu. Takve su teme bile preduvjet da se *Polet* ne doživljava kao neki sterilni omladinski bilten, tim više što je sve to bilo ispričano uličnim jezikom, uz jasne i svjesno zaoštrene stavove o svakom problemu.

Omladinsko je rukovodstvo podržavalo takav pristup, barem kad se ne bi negativno ukazivalo na nekog konkretnog dužnosnika na terenu. Time se pokušavalo potaknuti organizaciju na nižim razinama da se aktivnije suočava sa životnim problemima mlade generacije. Bez glasila koja ima odjek u javnosti nije bilo ni moguće uspješnije simulirati neku programsku aktivnost od šireg značenja. Profesionalcima iz “kockice“ nije, međutim, palo na pamet da bi list koji

⁴⁴⁵ Za razliku od brojnih dobro režiranih manifestacija iskazivanja ideološke potpore režimu i cjelovitosti zemlje, zaplakana lica na oproštaju od Tita nisu bila simulirana zbog fotoaparata i kamera, jer je tih dana slično raspoloženje bilo u svim dijelovima zemlje. Bio je to rezultat Titove populističke vještine, kasnije nikad dosegnute na ex-jugoslavenskim prostorima, kao i činjenice da je njegov ugled u svijetu omogućavao da se u Jugoslaviji zbog inozemne pomoći i kredita ipak živjelo bolje i slobodnije nego u komunističkim zemljama pod sovjetskom vlašću.

sami financiraju⁴⁴⁶ mogao žestoko napadati same temelje i smisao organizacije kojoj su na čelu. Drugim riječima, da će netko sustavno i argumentirano, služeći se i teorijskim obrascima, dokazivati da omladinska organizacija zapravo i nema nikakvu konkretniju svrhu od zadovoljavanja potreba upravo onih koji u njoj ostvaruju funkcionarske statuse i kojima je ona najpoželjnija odskočna daska i trening za daljnju političku karijeru. Upravo se to dogodilo kad je redovni analitičar omladinskih pitanja opet postala Mirjana Kasapović. Ona je, naime, i u Pavićevu mandatu imala nekoliko zapaženih tekstova o stanju SSOH i političkom sustavu u cjelini, a Franičević ju je autorski angažirao nakon što je postala asistentica⁴⁴⁷ na zagrebačkom Fakultetu političkih nauka. Budući da su bili svjesni iznimne autorske oštine i žustrine te politologinje, već su u prvom istupu⁴⁴⁸ pripomenuli da njeni pogledi „ne moraju u cijelosti odražavati stavove uredništva *Poleta*“.

Počelo je polemičkim istupom Mirjane Kasapović o tretiranju omladinskih pitanja u *Vjesnikovom* tjednom prilogu Sedam dana⁴⁴⁹. Autorica se ponajprije narugala *Vjesnikovu* objašnjenju teme, jer je napomenuto da se bave „tegobama i nevoljama“ mladih, jer „i njih ima“, kako su to sami napomenuli, što je zvučalo kao kopiranje uobičajene propagandne poruke s političkih skupova, gdje je pogled uvijek bio usmjeren u neku „bolju budućnost“. Jednaka je poruga bila usmjerena i predstavljanju same redakcije kao iznimno mlade⁴⁵⁰, s obzirom da je njihovo pisanje smatrala odrazom tradicionalističkog i ideologiziranog shvaćanja mlade generacije. Ukratko, Mirjana Kasapović je u svojoj analizi naširoko objašnjavala brojne nedostatke i nedosljednosti u radu omladinske organizacije. Dokazivala je da tu u društvenom smislu nema ničeg korisnog i iole suvislog, što „ozbiljni“ tisak poput

⁴⁴⁶ Iako je novac zapravo dolazio iz republičkog proračuna, takav se list ne bi mogao pokrenuti da iza njega kao osnivač nije stajala RK SSOH.

⁴⁴⁷ Pokazalo se bitnim da je bila asistentica dr. Dušanu Bilandžiću, kojeg se zbog bavljenja avnojevskom Jugoslavijom doživljavalo kao „dvorskog povjesničara“. Bilandžić je bio vrlo utjecajan u hrvatskom političkom vrhu, tako da, unatoč čestim prozivanjima dijela partijskog aparata, Mirjana Kasapović nije bila na izravnom udaru dogmatskih krugova.

⁴⁴⁸ *Polet*, br. 117, 16. siječnja 1980., str. 4, tekst pod naslovom „Sretna djeca?“ autorice Mirjane Kasapović.

⁴⁴⁹ *Vjesnik*, 29. prosinca 1979., prilog Sedam dana, str. 1-24, tema pod zajedničkim naslovom „Mladi danas i sutra“ grupe autora. Reportažno je predstavljeno 38 uspješnih mladih ljudi iz cijele Jugoslavije, uz tekstove koji su se na tipično aktivistički način, prožet ideološkim floskulama, bavili pitanjima statusa mladih u društvu i u radnim sredinama.

⁴⁵⁰ Prosjek starosti bio im je 32 godine, osjetno ispod cjeline *Vjesnikove* redakcije.

Vjesnika nije želio, a i nije smio, zapažati pa se organizacija svodila na organiziranje prorežimskih manifestacija i zabavnih sadržaja za mlade. Upravo je slučaj „Big Bena“, kako je napomenula, razotkrio svu tromost i nemoć organizacije te nemogućnost rješavanja konkretnih problema.

Britka je analiza u potpunosti razotkrivala parazitsku ulogu i karijerizam omladinskih rukovodstava na svim razinama, prizivajući radikalne političke reforme: „Oni nisu odvojeni od 'baze', jer 'baza' uopće i ne postoji, ukoliko se pod njom misli na djelovanje, rad, aktivnost članstva organizirana u osnovne organizacije. Nesposoban da rješava temeljne probleme mladih, neprivlačan i nepopularan uslijed birokratiziranosti foruma, manifestacijskog karaktera i formalizma, SSO se miri sa svojim postojanjem kroz 'aktivnost' žalosna broja 'aktivista' u neaktivnim osnovnim organizacijama... Istodobno, svaki smisleniji i značajniji oblik djelovanja mladih ljudi zbiva se mimo SSO-a. Zašto? Opterećeni ziheraštvom i vođenjem visoke, dakle i oprezne politike, omladinski se forumi sustežu od svakoga upuštanja u nove oblike i načine djelovanja, na 'vruća' i 'sumnjiva' područja na koja ne stupaju ni 'stariji'.“ Ukratko, zaključila je, jedini je smisao omladinske organizacije da bude transmisija Partije, kojoj priprema i osigurava 'zdrave' kadrove“. Svaki je omladinski dužnosnik s nelagodom čitao tu analizu, tako da se pokazalo korisnim i uvodno ograđivanje uredništva od autoričnih stavova.

Tekst je, tim više što je Mirjana Kasapović predstavljena kao politologinja a ne kao obična novinarka, izazvao pravu uzburu u omladinskom rukovodstvu. Nervozi je pojačavao i redakcijski podnaslov, zapravo i poziv u kojem se još jednom naglašavalo da je to tribina koja „otvara mogućnost pisanja o problemima omladine i omladinske organizacije“. Reagirao je, zasigurno ne bez širih konzultacija, Milan Brezak⁴⁵¹, ovoga puta kao član Predsjedništva RK SSOH, dokazujući time apsurd ustroja *Poletova* uredništva, čiji je također bio član.

Omladinski dužnosnik Brezak pokušao je, dakle, negirati teze, iako nije naveo na koji se tekst konkretno referira, objavljene u listu koji je formalno uređivao. Nije krio iznenađenje što je u svom listu čitao tekst koji za SSO kao organizaciju kaže „da nam takvo što i nije potrebno“. Očito pod dojmom uvjerljive argumentacije, Brezak je iznosio obranaške teze, primjerice da je u društvu „umjetno stvorena vrijednosna orijentacija da je povratak omladinskog

⁴⁵¹ *Polet*, br. 119, 30. siječnja 1980., str. 3-4, tekst pod naslovom „Kontinuirani razvoj SSO“.

rukovodioca u radnu sredinu iz koje je došao – sramota⁴⁵². Sukladan je tome bio zaključak da „slabosti ima“, ali da to „nije cijeli SSO“, odnosno da organizacija „postiže zapažene rezultate“ u uvođenju mladih u politički sustav socijalističkog samoupravljanja. Na kraju je podsjetio kako baš *Polet* u svemu tome „treba pomoći“ i „mora odražavati stanje u SSOH te, kao novina društveno političke organizacije, odražavati njene stavove, provoditi i provjeravati“. Čini se da su te aktivističke poruke više bile usmjerene Franičeviću nego suradnici Kasapović, jer su glavnog urednika trebale podsjetiti što je sve u pogledu podređenosti novinarstva političkim interesima obećavao prilikom preuzimanja lista.

Omladinsko je rukovodstvo u istome broju dočekalo novo iznenađenje. Odmah ispod Brezakova „gašenja vatre“ pojavila se nova analiza prodorne politologinje⁴⁵³ na temu položaja radničke omladine. Povod joj je bio radni materijal s raznim statističkim podacima koji je pripremila Komisija za društveno-ekonomske odnose SSOH. Pozivajući se na stavove svoga mentora Dušana Bilandžića o prevazi etatizma, dakle državne kontrole, nad samoupravljanjem u gospodarskom sustavu, Mirjana Kasapović je ustvrdila da je upravo radnička omladina „najproleteriziraniji dio društva“, slikovitije rečeno „proleterijat društvenog proleterijata“. Time je opet prozvala SSOH kao organizaciju koja zbog „pasivne egzistencije“ u poduzećima nije u stanju ništa učiniti da bi se to barem počelo mijenjati. Drugim riječima, pronašla je još jedan dokaz suvišnosti postojanja te partijske transmisije.

Ovoga se puta izravno prozvanim našao drugi član *Poletova* uredništva, Slavo Radošević⁴⁵⁴, kojemu je kao stručno-političkom djelatniku u RK SSOH radni zadatak bila priprema materijala kojima se autorica bavila. Naglasio je da je autorica puno toga pobrkala i protumačila na svoj način, a da je osnovna greška što je pod „radničkom klasom“ podvela samo radnike u neposrednoj proizvodnji, i to nižih kvalifikacijskih struktura. Nabrajajući što sve omladinska organizacija čini na promjeni društvenih odnosa i „oživotvorenju“ Ustava i Zakona o udruženom radu, Radošević je svoj polemički tekst završio konstatacijom da je autorica ostala samo na „mogućim zaključcima“, za koje se ne može reći „ni da li su mogući“.

⁴⁵² Milan Brezak se se vratio u RSUP, gdje je kasnije bio i šef kabineta republičkog sekretara Vilima Mulca.

⁴⁵³ Isto, str. 4, tekst pod naslovom „Najproleteri“ autorice Mirjane Kasapović.

⁴⁵⁴ *Polet*, br. 120, 8. veljače 1980., str. 6, tekst pod naslovom „Grube omaške“ autora Slave Radoševića.

Ni tu nije bio kraj uredničkim iznenađenjima. Mirjana Kasapović ne samo da Radoševiću nije ostala dužna, već je dobila prostor u tom istome broju, čak i na istoj stranici⁴⁵⁵. Franičević je tim povlaštenim statusom svoje suradnice još jednom potvrdio koliko cijeni nametnute članove vlastitog uredništva. Dok se Radošević barem trudio ostati u okviru svog teoretiziranja o „klasnom pristupu“, *Poletova* je politologinja opet bila gruba i izravna, dokazujući koliko cijeni profesionalne omladince. Nakon što je ponovila teze o sve većem raslojavanju društva, kritiku je usmjerila na svoju omiljenu metu: „Naime, i dalje smatram da se SSO pretvorio u sklerotičnu, birokratiziranu, žalosnu organizaciju, u izrazitu neskladu s proklamiranom ulogom u političkom sistemu, zadaćom postavljanja i rješavanja bitnih interesa mladih, svojom društveno-političkom ulogom. I dalje smatram da je mirenje s ovakvim položajem SSO-a ono što je najgore...“⁴⁵⁶

Nije teško pretpostaviti kako su u sjedištu i partijskog i omladinskog rukovodstva na Šetalištu Karla Marxa⁴⁵⁷ reagirali na tako žustre političke napade, pa se *Poletova* „kućna“ politologinja nekoliko brojeva nije javljala. U međuvremenu, Franičevićovo je uredništvo omladinskim dužnosnicima pripremlilo još pokoje iznenađenje, poput onog o istodobnoj „inspekciji“ u svih 12 zagrebačkih općinskih konferencija SSOH⁴⁵⁸, gdje su manje poznati suradnici lista simulirali kako su žrtve nastavnika u školi ili šefova na radnome mjestu, prateći kako će omladinski profesionalci na to reagirati, ako ih uopće i nađu na radnim mjestima. Opet je dio njih pokazao da ih konkretni omladinski problemi previše ne interesiraju, što se također uklapalo u sliku o organizaciji čiji je okvir stvarala upravo Mirjana Kasapović.

Idući je tekst ove politologinje uslijedio početkom travnja⁴⁵⁹, kad se javno zapitala zašto mladi čitatelji u pravilu preskaču političke rubrike u omladinskim tiskovinama. Teza joj je bila da se omladinska organizacija nije snašla nakon što je napušten direktivni način upravljanja svim segmentima društva. SSO nije pronalazio način komuniciranja s novim

⁴⁵⁵ Isto, str. 6, tekst pod naslovom „Kratki kurs za slavu“ autorice Mirjane Kasapović. Imenica „slava“ može se, dakako, čitati i kao osobno ime.

⁴⁵⁶ Isto. Iako ne dovodi u pitanje samoupravljanje kao ideju, iz cjeline teksta uočava se strastvena želja autorice da što više ponizi i u stručnome smislu degradira birokratski aparat SSOH.

⁴⁵⁷ Današnje Prisavlje.

⁴⁵⁸ *Polet*, br. 121, 12. veljače 1980., str. 10, tekst pod naslovom „12 u 12 u 12“ grupe autora.

⁴⁵⁹ *Polet*, br. 128, 2. travnja, str. 3-4, tekst pod naslovom „Citiranje referata“ autorice Mirjane Kasapović.

generacijama, što su posebno pokazala studentska zbivanja 1968., kao i nacionalna previranja tri godine kasnije, tako da se sama stavila „na margine društvenih procesa i političkog sistema“. Jedino je ohrabrujuću spoznaju našla u činjenici da je Stane Dolanc, uvodničar na nešto ranije održanom saveznom partijskom plenumu, primijetio da su vlastima ponekad „teže razumljivi“ oblici izražavanja svijesti mladih“. Time je, kazala je, priznato da postoje ozbiljne dileme oko političkog regrutiranja mladih, a da pisanje uobičajenih aktivističkih tekstova zasigurno nije način da se tako riješi problem bitno drugačijeg generacijskog senzibiliteta.

Zanimljivo je bilo i njeno viđenje nagrade „Sedam sekretara SKOJ-a“, koju je svakog listopada dodjeljivala Gradska konferencija SSOH Zagreb najboljim mladim stvarateljima u nizu kategorija⁴⁶⁰. Ovoga joj je puta bila teza kako je upravo ta nagrada pokazala da neki do jučer buntovni predstavnici alternativne kulturne scene, poput novovalnog „Prljavog kazališta“ i njihovog predvodnika Jasenka Houre, nakon dodjele te u osnovi ipak državne nagrade postaju „mirni socijalistički klinici“. Za nju je to bio dodatni dokaz kako drugi segmenti omladinske organizacije, ali i Partije na vlasti, zapravo godinama nisu razumijevali na koji način treba pristupati mladima. Za politologinju Kasapović je, doduše, i pristajanje pojedinih alternativaca na režimsko nagrađivanje bilo moralno sporni čin, a jednako se obrušila i na ukidanje prateće novčane nagrade, vidjevši u tome odraz licemjerne ideološke floskule kako „novac kvari ljudi“. Jednim je tekstom, ukratko, uspjela razljutiti sve koji su sudjelovali u tom procesu kandidiranja i nagrađivanja.

Slijedila je i njena analiza sveprisutne korupcije u društvu, posebno iz ugla upisa na fakultete⁴⁶¹ metodama „interventnih lista“, kakve su se primjenjivale na sveučilištima u svim republikama. Zahvativši u taj problem i na razini institucija i tvrtki, Mirjana Kasapović je među prvima na zagrebačkom primjeru upozorila na preplitanje društva koruptivnim mrežama, mahom nastalim po rodbinskim ili geografskim odrednicama: „Danas je, primjerice, unosnije biti u krvnom ili kakvom drugom srodstvu s Dalmatincem, težačkog

⁴⁶⁰ *Polet*, br. 137, 15. listopada 1980., str. 6, tekst pod naslovom „Mirni socijalistički klinici“ autorice Mirjane Kasapović.

⁴⁶¹ *Polet*, br. 140, 5. studeni 1980., str. 6, tekst pod naslovom „Bez šifri, bez okolišanja“ autorice Mirjane Kasapović.

podrijetla, na republičkoj funkciji u Zagrebu, ili s Hercegovcem, seljačkoga roda, kao šefom poduzeća za eksport voća, nego s purgerskim kućevlasnikom iz Donjega grada.“⁴⁶²

Samo broj kasnije politologinja Kasapović vraća se omiljenoj joj temi – omladinskom tisku⁴⁶³. Nakon što je objasnila da su tiskovine do sredine 1960-ih godina bile pod potpunim diktatom vlasti te da je prirodni razvoj zaustavljen zbivanjima iz 1971., naglasila je da je nesnalaženjem omladinskih rukovodstava izostala mogućnost „pozitivne politizacije mladih“. Zato se ni omladinski tisak, ako se želi baviti društvenim problemima, „ne može osloniti na organizacijsko i akcijsko djelovanje SSO-a“. Novine koje su se oslonile na svoju organizaciju karakteriziralo je, po njoj, „tupljenje“ i „mi-smatramo“ pisanje, što je u redakcijskoj opremi stavljeno pod zajednički međunaslov „drek novine“. Upozorila je da *Polet* mora samostalno razmišljati o svom pristupu društvenoj stvarnosti i o politici pisati „šarmantno“. Ironični je zaključak o razgolićavanju omladinske novinarske stvarnosti bio popraćen i foto-ilustracijom djevojke s golim grudima i raskopčanim hlačama, koja je stavljena i na naslovnici.

Kako je sve to dočekano u „kockici“, čitatelji su idućeg tjedna saznali iz Franičevićeva uvodnika⁴⁶⁴. Opisao je, čemu se omladinsko rukovodstvo opet nije moglo radovati, iznenadni poziv koji je njemu i zamjeniku Fernandu Soprano uputio sekretar Antun Bošković, a dočekalo ih je još nekoliko članova Predsjedništva, između ostalih i Nada Karaman, za koju se već znalo da bi na čelu organizacije trebala zamijeniti Pejnovića. Franičeviću je najprije oštro prigovoreno na spomenutoj vulgarnoj fotografiji na naslovnici, da bi se rasprava zatim usmjerila na bit sastanka, odnosno analizu pisanja Mirjane Kasapović. Ona bi, kako je tu rečeno, „pa makar i kao asistentica profesora Bilandžića“ trebala „malo umjerenije napadati omladinsku organizaciju“, budući da „nije samo rukovodstvo krivo za krizu omladinske organizacije“⁴⁶⁵. Iz tog je neupitnog „ispiranja mozga“, kako je jednosmjerni dijalog na

⁴⁶² Isto. Indikativno je da je problem korupcionaških mreža u demokratskoj Hrvatskoj dosegno još opasnije razmjere.

⁴⁶³ *Polet*, br. 141, 12. studeni 1980., str. 5, tekst pod naslovom „Nepismeni činovnici s izuzecima“ autorice Mirjane Kasapović.

⁴⁶⁴ *Polet*, br. 142, 19. studeni 1980., str. 4, tekst s egidom „Uvodnik“ bez naslova autora Zorana Franičevića.

⁴⁶⁵ Isto. Vrijedno je spomena da je jedna od tema napada na Franičevićev koncept bilo i objavljivanje Reiserovih stripova, koji su omladinski dužnosnici također smatrali krajnje vulgarnima.

Šetalištu Karla Marxa doživljen u redakciji⁴⁶⁶, bilo je jasno da u *Poletu* za analize britke i beskompromisne politologinje više neće biti prostora. Politička se omča oko lista počela opasno stezati, a događaji su poprimali ubrzani tijek nakon što je u „kockici“ krajem studenoga 1980. zasjelo novo rukovodstvo, o čemu će biti još riječi.

Kakvo je u forumima bilo neraspoloženje prema *Poletovom* grubom seciranju stanja u društvu, moglo se pratiti na onome što se istodobno događalo u *Studentskom listu*, koji se tih godina suočavao s gotovo identičnim dilemama, pritiscima, pa i zabranama pojedinih brojeva. Tamo je glavni urednik Stipe Orešković najavio krupni zaokret u pristupu temama⁴⁶⁷. Naglasio je da su sugestije omladinske organizacije o načinu rada „u potpunosti prihvatili“ i da će pokušati profilirati svoj list kako bi „odgovarao zahtjevima i interesima“ SSO-a. Orešković je to formulirao kao bezrezervni omladinski aktivizam: „Orijentacija *Studentskog lista* je da prekinemo s nekakvom tradicijom kritičkog odnosa prema stvarnosti i da tu iznosimo pozitivne sadržaje, te da se zaboravi dosadašnji *Studentski list* koji je bio nekakav... list koji je uvijek isticao nekakve probleme u društvu i inače dopriniosio nekakvoj društvenoj teoriji i imao nešto protiv nekakvih. Sada bi to trebalo biti tako da uzimajući u obzir ovu društveno-političku i ekonomsku situaciju mi u potpunosti ističemo pozitivne sadržaje, pozitivne akcije omladinske organizacije.“

Uzme li se u obzir da je Orešković svoje viđenje zaključio tvrdnjom da je situacija u pogledu kadrova „zaista idealna“, jer je „politizacija studenata na sveučilištu od strane omladinske organizacije izvršena toliko temeljito“, nedvojbeno je da je zapravo grubo ironizirao aktivnost SSOH na svim razinama, svjesno dovodeći do apsurdna i vječne novinarske dileme o pristupu društvenoj zbilji. Pokazalo se, međutim, da su se Oreškovićeve kontroverzne poruke dopadale pojedinim partijskim dužnosnicima. Zato je upravo na dogmatskoj retorici „čuvara revolucije“ i zaštitnika ugroženih vrijednosti samoupravnog socijalizma kasnije postao i predsjednik Predsjedništva RK SSOH, čime je odredio i *Poletov* razvoj. Proveo je, naime, ubrzane kadrovske promjene koje su list dovele u situaciju da postane suprotnost onome što je dotad u javnosti predstavljao, odnosno da bude neformalni i vrlo agresivni glasnogovornik protureformske partijske linije, čije je ishodište bilo u slamanju Hrvatskog proljeća i koja je u

⁴⁶⁶ Autor je bio svjedok gorčine s kojom su dočekane oštre kritike omladinskog vodstva. Uredništvo je bilo svjesno da nema šanse da se ono održi nakon okončanja jesenske serije, što je značilo da će se mijenjati i koncept lista.

⁴⁶⁷ *Polet*, br. 136., 8. listopada 1980., str. 4, tekst pod naslovom „Simfoničari“ u formi izjave Stipe Oreškovića.

političkom životu Hrvatske bila snažno prisutna, nerijetko i dominantna, sve do sredine 1980-ih godina.

Spletom okolnosti, u istome se broju javnosti opširno predstavio i Goran Radman, novoizabrani predsjednik Gradske konferencije SSOH Zagreb⁴⁶⁸. Kako je Orešković nagovijestio da omladinska organizacija teži vraćanju provjerenim aktivističkim ciljevima, tako je Radman dijametralno suprotno tvrdio da je bit problema upravo u tome što „ne postoji homogena mlada generacija“ i što u njoj „sasvim jasno razlikujemo posebne interese: klasne, statusne, socijalne“, što onemogućuje vraćanje na stare oblike djelovanja. Osvrnuvši se na zagrebačku sredinu, kojom se list u osnovi bavio, ustvrdio je, što je rukovodstvo na Šetalištu Karla Marxa uvijek pokušavalo minorizirati, ponekad i osporavati, da u hrvatskoj metropoli nailaze na „sasvim drugačije probleme“ od onih u drugim sredinama, na čemu je *Polet* i gradio svoj koncept. Osporio je uspješnost rada omladinske organizacije i poručio kako ne bi nikada „pozitivno ocijenio efikasnost foruma ako osnovne organizacije na bilo kojoj razini ne djeluju i nisu osposobljene da djeluju“, pa članstvo ne vidi kako bi preko nje rješavali „životne probleme mlade generacije“. Završna je poruka bila krajnje poražavajuća: „Omladinska organizacija danas postoji i radi samo na nivou manifestacija.“

Na taj su način Orešković i Radman već početkom jeseni 1980. odredili svoje suprotstavljene političke platforme, na kojima su bili vrlo aktivni tijekom gotovo cijelog desetljeća, dakle u razdoblju dekadencije komunističkog sustava. Jasno, sukob se uglavnom prelamao preko omladinskog tiska, ali uz aktivno učešće i niza drugih tiskovina, postavši i svojevrsna paradigma podjela i trvenja u političkoj eliti koja se nije mogla usuglasiti o načinu na koji bi se morao mijenjati iscrpljeni i prokazani model društvenog razvoja.

Vratimo li se, međutim, na Franičevićev reformski koncept, zapaža se da je još jedna tema uznemirila širi krug političkih dužnosnika, s obzirom da je zadirala i u samu bit komunističkog korporativizma. Tu se u središtu polemika i političkih razračunavanja našao sociolog mlađe generacije Slaven Letica, tada znanstveni asistent na zagrebačkom Medicinskom fakultetu, dok je *Polet* bio platforma na kojoj je lansirao svoje „retrogradne“ ideje. Tih je tjedana, naime, u tijeku bila rasprava o prijedlogu republičkog zakona o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju. Bio je to rijetki slučaj u kojem su se izravno sukobili stavovi Socijalističkog saveza i Saveza sindikata. Potonji je bio protiv bilo kojeg

⁴⁶⁸ Isto, str. 7. tekst pod naslovom „Fronta bez jezgre“ autora Siniše Pavlovića.

oblika privatizacije u zdravstvu, tvrdeći da će privatna inicijativa u toj djelatnosti biti pogubna za razvoj te djelatnosti.

Sindikalna se logika svela na krajnje simplificiranu tezu da bi liječniku-privatniku bilo u interesu da mu svaki pacijent bude što bolesniji i da bi ga što duže trebalo liječiti, što bi imalo loše posljedice na građane i na zdravstvo. Sindikalistima nije palo na pamet da se time implicira i suprotna teza kako je liječniku u društvenom sektoru u interesu što manje raditi i što manje trošiti na liječenje svakog građanina, a to je još pogubnije za zdravlje i pojedinca i nacije. Letica je tu nelogičnost, a i niz drugih stavova iz sindikalnog očitovanja, lako uočio i preko *Poleta* uputio otvoreno pismo u kojem je ismijao njihovu ideološku krutost⁴⁶⁹.

Sindikalno glasilo *Radničke novine* objavilo je vrlo oštar komentar Letičinih stavova⁴⁷⁰, koji je u cijelosti prenesen u *Poletu*⁴⁷¹, ali samo zato da bi Letica opet imao priliku opširno odgovoriti. Sindikalna ga je novinarka, naime, optužila za zagovaranje zdravstvenog elitizma. Da je novi zdravstveni zakon zapravo bio i paravan za raspravu između hrvatskih dogmatskih snaga i reformista o važnim političkim pitanjima, gdje je *Poletovo* svrstavanje bilo unaprijed jasno, govorila je teza novinarkice Petrović o tome da je „ne“ privatizaciji ujedno i „ne“ za potpirivanje građanske psihologije u društvu kako je sve 'privatno' bolje, jer 'privatni liječnik' ima vremena da pacijentu stisne ruku i upita ga kako gospođa mama i da li mala i dalje svira klavir“. Sindikalna je novinarka na kraju napala i list koje je objavio Letičino otvoreno pismo, tvrdeći da razvijanje privatne liječničke prakse nije u interesu socijalno ugrožene mlade generacije.

Letičin je odgovor u istome broju *Poleta*⁴⁷² s lakoćom pobijao dogmatske stavove njegove oponentice, dokazujući da logikom kako bi privatna praksa učinila naciju bolesnijom nužno dovodi i do zaključka da bi trebalo žurno zatvarati sve one industrijske i uslužne grane koje „vlastitu strategiju bogaćenja grade na 'proizvodnji bolesti““, poput proizvođača pića, cigareta, pesticida i drugih kemikalija, pa čak i društvenog kliničkog sektora, budući da on „dohodak

⁴⁶⁹ *Polet*, br. 117, 16. siječnja 1980., str. 7, tekst pod naslovom „Ako je privatna praksa problem, problema nema!“ autora Slavena Letice.

⁴⁷⁰ *Radničke novine*, br. 4, 21. siječnja 1980., str. 11. tekst pod naslovom „Ako je privatna praksa problem, problema ima“ autorice Jasne A. Petrović.

⁴⁷¹ *Polet*, br. 119, 30. siječnja 1980., str. 10.

⁴⁷² Isto, str. 11, tekst pod naslovom „Post skriptum“ autora Slavena Letice.

prima strogo proporcionalno broju oboljelih“. Letica je baš po nastojanju sindikalne novinarke da u raspravu na svaki način uključi socijalnu dimenziju problema zaključio da su joj stavovi „antiintelektualistički“ i „socijalno moralizatorski“. Jasna A. Petrović se tjedan dana kasnije još jednom javila u pismima čitatelja⁴⁷³, da bi slavodobitno ustvrdila kako je javna rasprava ipak dovela do toga da bi privatna praksa do 1985. trebala biti ukinuta. Na kraju je pisma zbog podupiranja Letičinih stavova *poletovcima* sarkastično poželjela i da „ostvare svoje najintimnije želje oko skorog zaposlenja u *Vjesniku*“, čime je aludirala na praksu da smijenjeni urednici obično završavaju u neboderu na Savskoj cesti. Očito je da je o onome što se spremalo bila bolje informirana od onih na koje se to odnosilo. Naime, kad se u studenome raspravljalo o ozbiljnim političkim zabudama Franičevićeva uredništva, uz ultrakriticizam asistentice s Fakulteta političkih nauka spomenuta su i ideološka skretanja znanstvenog asistenta s Medicinskog fakulteta.

4.2.4. „Afera Šarović“ listu osigurava kulturni status

Iako su afere uvijek mač s dvije oštrice, gdje je krajnje nezahvalno suditi što će biti posljedice, rezultati „slučaja Šarović“ naknadno su se mnogima činili vrlo uspješnim marketinškim ulaganjem. U njemu je *Polet* prvi put, pokazat će se i jedini, bio sudski zabranjen, zahvaljujući čemu je u javnosti stekao status žrtve, da bi na kraju ipak pobijedio, s posljedicama na rast i naklade i razine redakcijske samouvjerenosti.

Riječ je, ipak, bila o sasvim slučajnoj aferi, proistekloj iz činjenice da je intervju tada popularnog golmana drugoligaša NK Zagreb, poznatog i po nekonvencionalnom ponašanju na utakmicama, bio organiziran za vrijeme klupske masaže u jednoj zagrebačkoj sauni s bazenom⁴⁷⁴. Razgovor se odnosio na tipično sportske teme, od ispadanja Zagreba iz prve lige, komentiranja Dinamovih i reprezentativnih rezultata pa do viđenja Šarovićevih daljnjih planova i onoga čime će se baviti nakon što završi karijeru. Ukratko, intervju kakvih je list objavio bezbroj. Razlika je bila samo u tome što je fotoreporter Milisav Vesović slikao ono što je bilo pred njim: potpuno obnaženog Šarovića kako izlazi iz bazena. Na duplerici i naslovnici objavljeno je ukupno osam fotografija tog „gol mana“, kako je to duhovito bilo

⁴⁷³ *Polet*, br. 120, 8. veljače 1980., str. 4, tekst pod naslovom „Privatne prakse nema – problema ima“ autorice Jasne A. Petrović.

⁴⁷⁴ *Polet*, br. 127. 26. travnja 1980., str. 12-13, tekst pod naslovom „Tip – top izglancan“ autora Željka Pajalića.

stavljeno u nadnaslov teksta, od kojih je na njih pet, i to onih većeg formata, bio bez „dodatne opreme“. Točnije, na četiri je uslika sprijeda od glave do koljena, a jednom u cijelosti i straga. Nikad dotad u povijesti hrvatskog i jugoslavenskog tiska nije se dogodilo da nekoj javnoj ličnosti bude, i to višestruko, „izloženo“ i spolovilo. Naknadni su komentari, doduše, podrugljivo naglašavali da je to zato što je golman „i imao što pokazati“.

Sve u svemu, bila je to provokacija koja je uzdrmala temelje komunističkog puritanskog morala, tako da nije bilo ozbiljnijeg medija, doslovno „od Vardara pa do Triglava“⁴⁷⁵, koji se na neki način, senzacionalistički ili analitički, nije pozabavio „slučajem Šarović“. *Polet* je sam po sebi nekoliko tjedana bio vijest s neizvjesnim raspletom. Opet se pokazalo da u totalitarnim sustavima svako iskakanje iz rutine kakvu osmišljava vladajuća elita može biti prvorazredna politička vijest. Kako je to bilo razdoblje kad je i običnim građanima bilo jasno da je predsjednik Tito već izgubio svoju životnu bitku, iako je njegova agonija potrajala do početka svibnja, sve je to bilo protkano i dodatnom nervozom. U nekim su se političkim krugovima pojavile i teze kako je baš *Polet* indikator kaosa i negiranja autoriteta koje bi, ne pokaže li vlast odlučnost, moglo uslijediti.

Sudeći prema datumima iz novinske dokumentacije, još istoga popodneva tog 26. ožujka 1980. Okružno javno tužilaštvo Zagreb privremeno je, do sudske odluke, zabranilo prodaju *Poletovog* broja 127, i to nakon što je distribuirana i već prodana glavnina naklade. Obrazloženje je bilo da je list objavio „četiri fotografije vratara NK Zagreba Milana Šarovića na kojima je taj popularni nogometaš bez odjeće“⁴⁷⁶. *Vjesnik* je novinar saznao da je Šarović, čim je vidio fotografije, „zamolio Javno tužiteljstvo za zakonsku zaštitu“, a ono je zaključilo da je time „doveden u pitanje“ njegov „moralni lik kao građanina, sportaša i javnog radnika, a kod širokog kruga građana došlo je do negodovanja“, jer je „reporter bez dozvole fotografirao M. Šarovića kada je bez odjeća izlazio iz bazena saune i sve ih bez traženja i odobrenja objavio“.

Šarović je preko svoga odvjetnika Silvija Degena podnio i krivičnu prijavu protiv fotoreportera i glavnog i odgovornog urednika, dok je tužilaštvo podnijelo zahtjev da se

⁴⁷⁵ Naziv narodnjačke pjesma Milutina Popovića Zahara koja je nakon Titove smrti zbog potreba naglašavanja opstojnosti federacije bila dotad nezapamćeni hit i izraz ideološkog zaklinjanja u ostavštinu jugoslavenskog predsjednika.

⁴⁷⁶ *Vjesnik*, 27. ožujka 1980., tekst pod naslovom „Privremeno zabranjen 127. broj“ potpisan s „V. J“.

sporni broj i trajno zabrani, o čemu se već dan kasnije raspravljalo pred Krivičnim vijećem Okružnog suda u Zagrebu, kojemu je predsjedao sudac Branko Čižmek. Taj je sudac donio prvostupanjsko rješenje da će, ukoliko ono postane i pravomoćno, „svi primjerci... bit će uništeni, kao i klišeji i sporne fotografije, a tiskarski slog rasturen“⁴⁷⁷ U postupku su, kako je naveo *Vjesnikov* izvjestitelj, bili saslušani svi svjedoci, a „zbog zaštite morala sudsko vijeće je s rasprave isključilo javnost“. Sudac Čižmek je u obrazloženju posebno napomenuo da je „taj broj političkog lista namijenjenog mladima objavljivanjem fotografija nanio štetu odgoju omladine i teško povrijedio moral“.

Što se zapravo događalo u sudnici prilikom donošenja prvostupanjske presude, iako se nisu smjeli iznositi detalji, moglo se zaključiti iz reportaže i fotografija iz sudnice u idućem broju *Poleta*⁴⁷⁸. Franičević je naveo kako se listu, uz moralno posrtanje, pokušavao imputirati i svjesni nacionalistički eksces, jer je Šarović bio jedini Srbin u zagrebačkom klubu. Zato je u spomenutom tekstu dokazivao da razlozi udara na list nisu pornografski, već je problem u konceptu otvorene i nedvosmislene društvene kritike: „*Polet* je u posljednje vrijeme naročito jašio na nekim sasvim konkretnim problemima koji su uzrokovani totalnom odvojenošću od nekakve omladinsko-društvene brige s jedne, i potpunom privatno-kriminalnom vlašću u tim oblastima života mladih, s druge strane. (...) Nećemo se bojati pokazivati i otkrivati one slučajeve gdje mladi trpe zbog nečijeg kriminala, nebrige, karijerizma. (...) *Polet* zbog nekih svojih napisa i gore navedenih stavova ima dosta neprijatelja. Neki ljudi pa i neki drugovi⁴⁷⁹ najradije bi htjeli da ovakvog *Poleta* više nema. S mirnim, ziheraškim, forumaškim, biltenskim listom ne bi bilo nikakvih problema. S ovakvim *Poletom* će problema uvijek biti. Nikad nisi u potpunosti siguran što ćeš naći u *Poletu*. (...) Ako netko ima primjedbi, neka ih javno kaže, neka ne šeta po utjecajnim kuloarima, neka ne igra prljave, politikantske igre.“⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ *Vjesnik*, 28. ožujka 1980., tekst pod naslovom „Trajna zabrana 127. broja *Poleta*“ potpisan s „V. J.“

⁴⁷⁸ *Polet*, br. 128., 2. travnja 1980., tekst pod naslovom „U *Poletu* nema pornografije – ima nečeg drugog“ autora Zorana Franičevića.

⁴⁷⁹ Isto. Razdvajanje pojmova „ljudi“ i „drugovi“ u komunističkom sustavu naglašava ideološku podjelu između onih kojima su u prvome planu privatni interesi i onih koji bi trebali braniti javne interese.

⁴⁸⁰ Isto. Franičević je tih dana u više navrata novinarima raznih listova objašnjavao da je u listu koji je formalno zabranjen zbog obnaženog Šarovića bilo više tekstova koji su s razlogom uznemiravali pojedine interesne skupine, od analize poslovanja Studentskog centra i otkrića novih nezakonitosti u poslovanjima omladinskih klubova, preko reportaža o problemima mladih u splitskoj Jugoplastici, koprivničkoj Podravki i vukovarskom Borovu, pa do već spominjane teme o preprodavačima karata.

Fenomenom prve objave fotografija obnaženog tijela osobe dobro poznate u javnosti u istome se broju na svoj način pozabavila i sociologinja Slavenka Drakulić-Ilić, a tekst je, što je dovoljno govorilo o relevantnosti njene argumentacije, u cijelosti prenijela zagrebačka revija *Start*⁴⁸¹, preuzevši s *Poletove* naslovnice i fotografiju maksimirskog „Bacača diska“, dakle kipa obnažena muškarca, čije je spolovilo uskršnje blagdane po tradiciji dočekivalo obojenih jaja. Autorica je objašnjavala da je ključ zabrane lista u dvostrukom seksualnom moralu, javnom i tajnom, koji je toliko ukorijenjen u društvu da je, kako je to potvrđeno i *Poletovom* presudom, stekao i pravni legitimitet. Društvo zasnovano na tradicionalnim vrijednostima, po svojoj biti patrijarhalno, kako je to autorica naglasila, priznaje samo golo žensko tijelo, što se i zapravo i ne tretira kao golotinja, već kao „estetski ukras“.

Slučaj muške golotinje u potpunosti je drugačiji: „Muškarac je bog i u porodici i u društvu. Njegova je moć u zapadnoj kulturi predstavljena falusnim simbolom. Ukoliko ga razgolitimo i na taj način simbol njegova organa moći pretvorimo u anatomski organ za reprodukciju i užitak, mi demistificiramo njegovu moć i boga pretvaramo u čovjeka. Goli muškarac dovodi u pitanje mit muške supremacije i tajno oružje čini javnim. Ogoljujući simbol moći, falus, on ga degradira, ruši s pijedestala. U falokratskoj kulturi to je neoprostiv grijeh.“⁴⁸²

Slučaj je u međuvremenu išao dalje. Prema očekivanju, na presudu Okružnog suda žalbu Vrhovnom sudu SRH uputio je CDD, kao izdavač kojeg je u postupku zastupao Inoslav Bešker. Žalio se, međutim, i Okružni javni tužilac, iako je prvostupanjska presuda išla njemu u prilog. Razlog je bila, prema mišljenju zamjenika tužitelja Darka Lončarevića, „povreda materijalnog prava“, konkretnije argumentacija presude u kojoj se, uz povredu morala, nije spominjalo da su se fotografije našle u listu „bez pristanka Milana Šarovića“. Tim se postupkom „izvrglo ruglo i teškoj sramoti jednog čovjeka“, a sve je to govorilo da je u pitanju zapravo bilo „teško vrijeđanje morala“⁴⁸³.

⁴⁸¹ Isto, str. 12-13, tekst pod naslovom „Muški su drugo“ autorice Slavenke Drakulić-Ilić, preneseno u *Start* od 16. travnja 1980.

⁴⁸² Isto. Autorica je upozorila i da u modernim društvima pojava golog muškarca prestaje biti skandal i eksces, odnosno da je samo pitanje vremena kad će takve fotografije u medijima biti uobičajene, što će samo potencirati apsurdnost zabrane lista.

⁴⁸³ *Vjesnik*, 2. travnja 1980., tekst pod naslovom „A sada i žalba tužioca“ potpisan s „B. P.“.

Vijeće Vrhovnog suda SRH, kojem je predsjedavao sudac Marijan Hiršl, prihvatilo je, ipak, samo žalbu *Poletova* izdavača na rješenje o zabrani raspačavanja lista i donijelo odluku da se održi nova rasprava pred potpuno izmijenjenim prvostupanjskim sudskim vijećem. Razlog je te odluke što Čizmekovo vijeće nije imalo osnove isključiti javnost iz rasprave i što „nije utvrdilo potpuno činjenično stanje u vezi sa snimanjem fotografija“⁴⁸⁴. Štoviše, Vrhovni je sud sugerirao tom novom vijeću Okružnog suda, za čijeg je predsjednika imenovan sudac Jovica Martinović, da „uz estetičara, pedagoga, novinara, sociologa i drugih pozvanih društvenih radnika utvrdi je li i u kojem stupnju... zloupotrebljena sloboda štampe (i) povrijeđen kodeks novinara Jugoslavije.“ Ostalo je i nejasno što je pojam „pornografija“⁴⁸⁵, koji se u tom kontekstu stalno spominjao, uopće i podrazumijevao, o čemu je u tisku također otvorena polemična rasprava, opet bez pravog odgovora.

Indikativna je oko cijelog slučaja bila reakcija omladinskog rukovodstva, koje je Franičević prozvaao zbog činjenice da se njihov predstavnik nije pojavio na raspravi u Čizmekovoj sudnici, iako je i RK SSOH kao osnivač lista dobio sudski poziv⁴⁸⁶. Na 27. sjednici Predsjedništva RK SSOH⁴⁸⁷, održanoj 11. travnja 1980., pod točkom „razno“ predsjednik Mladen Pejnović je napomenuo da se u konkretni slučaj „mi tu nismo izjašnjavali jer smatramo da objavljivanje takve slike nije potrebno u omladinskom listu i tu smatramo da treba da snosi odgovornost redakcija, to je u redu“.

Budući da je to nekima moglo zvučati kao slaganje sa zabranom, Pejnović je istaknuo da je „druga stvar što postoji i pretjerivanje u kvalifikacijama koje su dane“. Priznao je da je bilo „izuzetnih pritisaka“, koji su bili „toliko nogometaški i strašni, uglavnom nekorektni“⁴⁸⁸ da „u toku svega toga nismo htjeli ići na sud iako su slali miliciju, što je presedan, što je

⁴⁸⁴ *Vjesnik*, 18. travnja 1980., tekst pod naslovom „Nova rasprava o spornom broju *Poleta*“ potpisan s „V. J.“

⁴⁸⁵ *Vjesnik*, 5. travnja 1980., tekst pod naslovom „Sudski smokvin list na golom Šaroviću“ autora Gojka Marinkovića.

⁴⁸⁶ Isto. Novinar Marinković je ironično zaključio da su „predsjednik i članovi Predsjedništva SSOH imali prečeg posla u trenutku kada se zabranjivalo njihovo glasilu“.

⁴⁸⁷ HR HDA. Fond 1231-5, kutija 446.

⁴⁸⁸ Izjava Inoslava Beškera autoru od 8. prosinca 2013. Tvrdi da su najveći pritisci dolazili od Slavka Šajbera, predsjednika NK Zagreb i sekretara Gradskog komiteta SKH Zagreb, dakle jedne pod najmoćnijih političkih figura u Hrvatskoj. Čini se da je Šajber bio uvjeren da je afera zapravo konstruirana da bi naštetila i klubu i njemu osobno.

nedopustivo“. Njegov je zaključak bio da „nije nepodobno objavljivanje ovih slika, ali ne smatramo da je tu potrebno da se na takav način intervenira i da se pravi takav festival od ničega.“ Zaključak je bio tipičan za tipični forumski način djelovanja: predložili su da se pitanje *Poletove* zabrane raspravi na Sekciji za informiranje SSRNH. U dokumentaciji nema potvrde da je sjednica s takvim dnevnim redom ikad održana.

Brojna javna očitovanja oko „slučaja Šarović“, kao i iskazi stručnjaka kakve je predlagao Vrhovni sud, omogućila su *poletovcima* da naposljetku dobiju spor. Presudno je bilo što je Bešker na raspravi, uz pomoć vještaka i dodatno angažiranog odvjetnika Ladislava Gruičića, uspio uvjeriti novo sudsko vijeće da je Šarović sam odveo novinare na bazen gdje je obavljeno snimanje, da je tu nedvojbeno pozirao, jer su fotografije rađene uz pomoć bljeskalice, što znači da je bio svjestan svakog snimka i tome se nije opirao⁴⁸⁹. Napravljen je i puno veći broj snimaka od onih koje su objavljene, što je Šaroviću također omogućavalo da prekine snimanje ako se s njim nije slagao. Uostalom, na svim spornim fotografijama njegov je pogled, uz lagani smiješak na rubovima usnica, bio usmjeren u objektiv.

Poletovo se uredništvo nije, međutim, više pretjerano uzbuđivalo zbog onog što se naknadno događalo na sudu, pa nisu objavili cjelovito objašnjenje oslobađajuće presude⁴⁹⁰. Dobra vijest više nije bila interesantna vijest. Umjesto toga, krajem svibnja 1980. pohvalili su se da im je baš ta afera podigla prodaju, tako da su se krajem proljetne serije tiskali u 31.500 primjeraka⁴⁹¹.

Šarovića su se, doduše, prisjetili još jednom, kad je pola godine kasnije bio izložen napadima zagrebačkih sportskih novinara zbog svojeg osebnog načina obavljanja vratarskih zadataka. Redakcija je tada naizgled velikodušno stala na njegovu stranu, cinično ga nazvavši čovjekom „koji sportu vraća ljepotu“ i „dovodi fizičku kulturu na raskršće tjelesnog sklada i

⁴⁸⁹ Isto.

⁴⁹⁰ Denis Kuljiš je u *Startu* iz veljače 1981. u tekstu pod naslovom „Novine: pravi trač o *Poletu*“ napisao kako je Okružno javno tužilaštvo zbog oslobađajuće presude na Vrhovnom sudu moralo nakladniku platiti štetu za zabranjeni broj u iznosu od „15 milijuna starih dinara“, dakle 150.000 dinara.

⁴⁹¹ *Vjesnik* – prilog Sedam dana, 24. svibnja 1980., str. 5-6, tekst pod naslovom „Bezobrazni smo? A zašto ne? Na žalost, moramo biti bezobrazni“ autora Jadranka Sinkovića.

bestjelesnog kunsta“⁴⁹². Zagrebom nije uzalud kružila uzrečica da onaj koga *Polet* brani ne mora imati neprijatelja.

4.2.5. List onih koji nisu u SSO i SK

Postavši u trenutku rasplamsavanja „afere Šarović“ glavna medijska vijest, kao što su to bili i četiri mjeseca ranije u „demonstracijama“ u Bogovićevoj, *poletovci* nisu krili uživanje u slavi koju su ubrzano stjecali među urbanom omladinom, ali i u dijelu hrvatske inteligencije, pogotovo začecima onoga što se u prvoj polovici 1980-ih godina u jugoslavenskim okvirima počelo definirati kao „civilno društvo“⁴⁹³. Pokazalo se da i bavljenje naoko perifernim pitanjima, dotad u sferi alternativne kulture, može prerasti u ozbiljne političke rasprave, u kojima je *Poletovo* uredništvo bilo puno izravnije i smjelije od svojih kolega u oficijelnim medijima.

Sindrom samodopadnosti, nerijetko protkan i arogancijom, karakterizirao je *Polet* doslovno od prvoga broja, kad se na naslovnici kao novorođenče pojavio bradati Pero Kvesić. Inzistiranje na neposrednosti u općenju s čitateljstvom nužno je dovodilo do toga da pojedini urednici i novinari postaju zvijezde vlastitih tekstova i fotografija. Preko lista su se često i međusobno dopisivali. Posebno je to dolazilo do izražaja od jeseni 1978., kad je prevagnuo tabloidni pristup, a Boškovićeva i Franičevićeva redakcija na tako shvaćanoj neposrednosti gradile su i svoju prepoznatljivost.

Urednik pisama Predrag Figenwald iz tjedna je u tjedan, primjerice, vodio bezbrojne osobne prepiske i polemike, postajući i sam sebi svrhom opstojanja te rubrike. Franičević je također volio dijeliti s javnošću sve svoje dvojbe i uredničke traume, Mirjani Kasapović nije se moglo dogoditi da nad objektom svoje analize ne demonstrira silnu intelektualnu nadmoć, Pavlović je s neskrivenim prezirom gledao na druge omladinske listove i sve ostale medije, Mužina je junake svojih reportaža isključivo pozicionirao između naturalizma i bizarnosti, Gajić i Pezo sami su sebi bili puno važniji od prozaista i pjesnika koje su kritičarski „sahranjivali“,

⁴⁹² *Polet*, br. 138, 22. listopada 1980., str. 11, tekst pod naslovom „Ne damo ga!“ autora Predraga Figenwalda.

⁴⁹³ Za afirmaciju pojma civilnog društva najzaslužniji su bili iskoraci slovenske omladinske organizacije, koja se u tom razdoblju počela afirmirati kao samostalni politički identitet, u mnogome otklonjen od komunističke ideologije. Omladinski su se forumi u Hrvatskoj elementima civilnog društva počeli baviti tek sredinom toga desetljeća, osluškujući hoće li njihovi slovenski kolege ukloniti razne političke barijere.

Trbuljak je, pak, povremeno bio objekt vlastitih grafičkih rješenja. Većina ostalih također se trudila uklopiti u te manire i iskazivati odbojnost prema svakom vidu konvencionalnog novinarstva. U javnosti, umornoj od dugogodišnjeg medijskog sivila, takvi su postupci mahom nailazili na simpatije. Iskazi naglašene osobnosti u komunističkom se kolektivizmu nikad nisu dopadali vlastima, ali su uvijek u zagrebačkim kuloarima mali pozitivni predznak.

Ozbiljni se problem pojavio kad se *poletovska* samodopadnost počela vezivati i s političkom samodovoljnošću. Uredništvu je sve više, a i sve otvorenije, počela smetati omladinska organizacija, iako je ona bila ključ financiranja lista. Franičević se u stalnim kontaktima s „kockicom“ uvjerio da između lista i rukovodstva ne može biti trajnijeg suglasja, budući da su im interesi bili toliko suprotstavljeni da je svaki novi broj predstavljao novo iskušenje i razlog za sučeljavanje argumenata.

Spomenuta reportaža u *Vjesnikovu* prilogu Sedam dana o redakciji *Poleta*⁴⁹⁴ nije se iscrpljivala samo u zadovoljstvu što im je kontroverzni „gol man“ učvrstio status u javnosti i ojačao nakladu. Članovi uredništva i najvažniji autori⁴⁹⁵ ponudili su javnosti svoje viđenje novinarstva, ali i omladinske organizacije. Njihove misli, djelomično i s programatskim ambicijama, nisu se mogle dopasti omladinskom rukovodstvu, a nisu se ni trudili zaviti ih u „celofan“. Kako je razgovor vođen kolektivno, to su se i u odgovorima navodile misli o kojima su bili usuglašeni stavovi. Temeljni je bio stav, suprotan navodu iz impresuma lista da je osnivač RK SSOH, da oni sebe ne smatraju „omladinskim listom, a kamoli omladinskim biltenom“, što znači da „nisu list omladinskih funkcionara, niti list omladinskih aktivista“, odnosno da žele biti glasilo „onih 'zadnjih', onih koji nisu ni članovi SSO ni SK, onih koje tek treba privući nekom osviještenom položaju“. Baš zato list „mora biti atraktivan, mora se čitati, jer nitko u ovom društvu ne može imati koristi od dosadnih novina“.

Kriterije za definiranje nekog lista kao omladinskog označili su kao „zastarjele“: „Novine mogu biti omladinske jedino ako se nekim društvenim problemima i temama prilazi na nov način, onako kako na svijet gleda pretežni dio mlade generacije.“ Naglasili su i da zbog

⁴⁹⁴ *Vjesnik* – prilog Sedam dana, 24. svibnja 1980., str. 5-6, tekst pod naslovom „Bezobrazni smo? A zašto ne? Na žalost, moramo biti bezobrazni“ autora Jadranka Sinkovića.

⁴⁹⁵ Isto. Reportaži je relevantnost davala spoznaja da su Sinkovićeви sugovornici bili kreatori lista: Zoran Franičević, Rene Bakalović, Marjan Jurleka, Siniša Pavlović, Mirjana Kasapović, Miroslav Lazanski, Višnja Kamenski, Željko Pajalić, Vesna Tadić i Ivan Mužina.

nemogućnosti rješavanja ozbiljnih pitanja, a što ne uspijeva ni SSO, često namjerno idu „za lakšim, marginalnim problemima koji katkada onda dobivaju značenje što ga ne zaslužuju“, baš poput „slučaja Šarović“. Takav kakav je, list je ipak „izraz raspoloženja mladih, odraz njihovih stavova i ideja“, dio čega je i specifični jezik i stil. Iako „neki kažu da je to bezobrazluk“, njihov je odgovor da „moraju biti bezobrazni“, jer je to jedini način da bi „što manje muljali“ i pisali sukladno onome kako i razmišljaju.

Iskazali su i uvjerenje da će za deset godina sve što čine „biti dio sistema“, a da će generacije koje će tada doći i za ono što rade reći da je „glupo, zastarjelo, prevladano“⁴⁹⁶. Ukratko, na jednom su mjestu, i to u listu koji je tada imao tiskanu nakladu tri puta veću od *Poletove*, izrekli sve ono „nepodobno“ oku i uhu omladinskih dužnosnika, što će naposljetku, biti uporabljeno protiv njih samih.

Nije samo *poletovska* samohvala obilježila to razdoblje. Počele su stizati i pohvale stručnjaka koji su se bavili raznim kulturnim i medijskim fenomenima. Jedna je od njih bila sadržana i u tematskom broju časopisa *Pitanja*, koji se bavio novom novinskom fotografijom⁴⁹⁷. Iako je bila riječ o časopisu čiji je izdavač također bio CDD, studija koju je napisao i izborom fotografija popratio Vladimir Gudac nije ostavljala prostora za osporavanja teze o iznimnoj važnosti *Poletovih* fotoreportera za inovativni pristup novinskoj fotografiji, čije je temelje, kako je već navedeno, postavio grafički urednik Goran Trbuljak. Gudac je tu dao kompletni prikaz svjetskih fotografskih trendova, kao i tretman fotografije u hrvatskom omladinskom tisku od 1960-ih godina. Za njega je vrhunac pozitivnih trendova bilo *Poletovo* izjednačavanje važnosti fotografije s tekstom, iznimno kvalitetno kadriranje i poseban osjećaj za vizualno iskazivanje socijalne zbilje i emocionalnih stanja portretiranih osoba. Obrazložio je i specifičnosti svakog od *Poletovih* majstora fotografije. Ni desetljećima kasnije ništa se od tih

⁴⁹⁶ Isto. U tom se smislu nisu pokazali vizionarima. Raspadom komunističkog sustava, i to baš točno deset godina kasnije, te snažnim javnim djelovanjem Crkve i desnih političkih opcija ojačale su konzervativne društvene vrijednosti, uz istodobno slabljenje onih liberalnih, pa se u demokratskoj Hrvatskoj neke *Poletove* teme i način pisanja doimaju odviše radikalnim i neprihvatljivim suvremenom shvaćanju morala i političke korektnosti.

⁴⁹⁷ *Pitanja*, br. 10-12, 1980., str. 3-98, studija „Nova novinska fotografija“ autora Vladimira Gudca.

viđenja nije osporavalo, ali se zato u međuvremenu pojavilo još nekoliko studija koje su taj fenomen dodatno raščlanjivale⁴⁹⁸.

Kakva je stvarna naklada *Poleta*, pokazao je izvještaj za prvo tromjesečje 1980.⁴⁹⁹, koji je CDD poslao svom osnivaču. U njemu je navedeno da je 11 svezaka, od broja 117 do 127, tiskano u prosječnoj nakladi od 29.000 primjeraka, što potvrđuje rast lista nakon „afere Šarović“, ali samo na razini od desetak posto. Navedeno je i da su prihodi od prodaje u istome razdoblju iznosili 540.493,20 dinara, dok su ukupni troškovi poslovanja lista bili 1.907.929,35 dinara, dakle 3,5 puta više. To je dovoljno govorilo o ovisnosti lista o dotacijama SSOH i republičkog proračuna, kao i o iluzijama da bi list doista mogao prerasti u glasilo onih koji „nisu ni članovi SSO ni SK“. Financijskim se pokazateljima može pravdati i prerani prekid proljetne serije, već krajem svibnja, iako je svakom u redakciji bilo jasno da je prioritetni razlog bilo latentno nezadovoljstvo onim što su omladinski dužnosnici nalazili na stranicama lista.

Tijekom ljetne stanke održana je i 33. sjednica Predsjedništva RK SSOH s točkom „Aktualni problemi omladinske štampe“⁵⁰⁰. Stavovi koji su na toj sjednici izloženi bili su u potpunoj suprotnosti s netom izloženom svibanjskom vizijom omladinskog tiska *Poletovih* urednika i novinara. U priloženom je radnom materijalu stajalo da se *Polet* i još osam⁵⁰¹ omladinskih listova koji su tada izlazili u Hrvatskoj uglavnom bave „rubnim fenomenima“, što je tretirano negativno, umjesto da u središtu interesa budu „ključna pitanja života i rada mladih“. Za takvu situaciju, prema Predsjedništvu, odgovornost leži u nedostatnim kadrovima, u što su uključili i omladinske rukovoditelje, čiji bi angažman „tu bio neophodan“, jer SSOH mora imati „odlučujući utjecaj na kadrovsku politiku u omladinskoj štampi“. Kako tome nije tako, u omladinskom tisku još vlada „idejna dezorijentiranost“, zbog čega se „licemjerno povlađuje isforsiranim zahtjevima čitalaca“. Konkretnije rečeno, „tu se donekle nedopustivo poklapa koncepcija zabavne i revijalne namijenjene mladima s koncepcijom angažiranih omladinskih

⁴⁹⁸ Zanimljiv je i članak s jednako pohvalnim ocjenama o dosezima *Poletove* škole novinske fotografije, koji je objavila Markita Franulić i časopisu *Život umjetnosti*, br. 45-46, 1989., str. 41-54, pod naslovom „*Poletova* fotografija – deset godina kasnije“.

⁴⁹⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 447.

⁵⁰⁰ Isto. Sjednica je održana 2. srpnja 1980., a napomenuto je da takva točka pune tri godine nije bila na dnevnome redu toga tijela.

⁵⁰¹ Uz *Polet*, to su bili *Studentski list*, *Val*, *Laus*, *LOK*, *Omladinska iskra*, *Pet*, *Ibor* i *Omladinac*.

novina“. Posebni je problem što je „kritički odnos znao u omladinskim glasilima postati dogma, pretvoriti se u kritizerstvo, ljevičarenje, rezultirati slučajevima, zabranama, krivim akcentima društvene problematike“. Posebno su istaknute i česte „psovačke tendencije“. Jedini je izlaz, prema tom forumu, bio u „intenziviranju procesa podruštvljavanja informiranja“, odnosno što bržem formiranju izdavačkih savjeta, posebno onog *Poletovog*.

Sve je to ponovio i uvodničar Milan Brezak, član Predsjedništva RK SSOH, poznat i po svojoj kratkoj i neuspješnoj epizodi u *Poletovu* uredništvu. Predsjednik Mladen Pejnović bio je, pak, sasvim određen što je glavni problem omladinskog tiska i zašto se tu povremeno primjenjuju represivne mjere, od zabrane listova do smjena urednika i rastjerivanja pojedinih redakcija: „Ni jedno od omladinskih glasila nije prestalo izlaziti samo zbog pomanjkanja financijskih sredstava. Uvijek su veći problem bili načini pisanja i još veći problem ljudi koje su (ta glasila – op. a.) oko sebe okupljala.“

Prijedlog zaključaka te iste 33. sjednice bio je, dakako, u suglasnosti sa stavovima iz radnoga materijala, s posebnim naglaskom na aktivno sudjelovanje „članova i rukovodstava SSOH u stvaranju i kreiranju omladinske štampe“, gdje bi posebnu uloga imali „mladi članova SK“. Sve je to ukazivalo da je želja Franičevićeve ekipe da se udalji od aktivističkog koncepta potpuno iluzorna, jer je raspoloženje unutar redakcije bilo sve radikalnije, a neraspoloženje u „kockici“ sve izraženije. Realistima se kompromis činio nemogućim.

Zakratko se, međutim, učinilo da je u odnosu osnivača i redakcije, u kojoj je najnezahvalniju ulogu imao CDD kao nakladnik lista, ipak pređena kritična točka, jer je omladinsko vodstvo, kako se i očekivalo, pohvalilo list da je „na dostojan način obilježio posljednje dane i ispraćaj druga Tita“. Izrečeno je to na 36. sjednici Predsjedništva RK SSOH, održanoj uoči kretanja jesenske serije⁵⁰², gdje je jedna je od točaka bio i Izvještaj o radu CDD-a u prvoj polovini godine. Obznanjeno je da je CDD u cjelini poslovao s minimalnim dobitkom⁵⁰³, ali da je zato *Polet* ostvario gubitak od 414.111,55 dinara. Redakciji je prigovoren manjak radne discipline, posebno nedostatak evidencije izostanka s posla, jer ona „nije ni uvedena“. Direktor Čondić je i tu primjedbu nekako zagladio, uporno ponavljajući kako je odnos CDD-a i rukovodstva „iznimno korektan“. On je više od svih bio svjestan da *Poletovo* uredništvo, uronjeno u svoje utopističke ideje, sjedi na jako tankoj grani, tako da je samo manji poremećaj u isplati dotacija

⁵⁰² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 447. Sjednica je održana 26. rujna 1980.

⁵⁰³ Isto. Šestomjesečni je prihod bio 9,720.398,35, a rashod 9,644.582,30 dinara.

bio dovoljan da list ne bude otisnut, što se skraćivanjem proljetne serije već i dogodilo. U prilog je samo četiri tjedna kasnije govorila i činjenica da se cijena lista s pet morala povećati na sedam dinara, što je ugrožavalo dosegnutu nakladu.

U kraćoj je raspravi na toj 36. sjednici napomenuto da su se u proljetnoj seriji rad omladinske organizacije i aktualna političko-gospodarska zbivanja uspješnije pratili nego u protekle dvije godine“, aludirajući time na Pavićevo i Boškovićevo okretanje tržištu. No, „proces ozbiljenja“ *Poleta* kao političkog glasila, kako je nazvan, još uvijek nije dao zadovoljavajuće rezultate. Nije toliki problem lista u onome što objavljuje, rečeno je, nego u tome što ne objavljuje, što zapostavlja, što nije sposoban pratiti i adekvatno reagirati. Predsjednik Pejnović je u raspravi napomenuo da se list uoči jesenskog starta mora skoncentrirati na „dorađivanje koncepcije i novo kadrovsko ekipiranje“ sa svrhom ostvarivanja „jedne republičke koncepcije“. Ponovno se, dakle, pokušavala oživjeti ideja koja je u Pavićevu mandatu zbog nespremnosti lokalnih zajednica da u projekt ulože adekvatna sredstva doživjela propast. Franičević se složio da bi doista bilo potrebno da list postane „republičko glasilo“, budući da se stalno suočavaju s problemom „dobivanja informacija s terena“, ali daljnje rasprave na tu temu nije bilo.

Pejnović je tada prvi put javno spomenuo i da omladinsko rukovodstvo pokušava riješiti akutni problem skućenih prostorija lista, o čemu se u kuloarima često razgovaralo. Rekao je da su „na pragu rješenja adaptacijom jednog velikog tavanskog prostora“ na istoj lokaciji u Savskoj 5. Do kraja jesenke serije zbog različitih razloga to nije realizirano, a isto će se pitanje prolongirati još nekoliko godina. Baš je problem prostorija lista bio i razlog nagle eskalacije sukoba između redakcije i nove garniture omladinskih dužnosnika.

4.2.6. Baltić opet priziva smjene

Primirje rukovodstva i redakcije trajalo je samo do početka studenoga. U broju 140 osvanula je naslovnica s grafitom „Dolje *Polet*“⁵⁰⁴, koja je u javnosti stvarala dojam da je list izložen

⁵⁰⁴ *Polet*, br. 140, 5. studenog 1980. Grafit su najvjerojatnije napisali ili naručili sami *poletovci*, jer je teško pretpostaviti da bi to činili oponenti lista koji su velikim dijelom bili u političkim strukturama ili u ograničenom krugu zagrebačkih poduzetnika, pa čak i da se njima neomiljeni „šminkeri“ naokolo šuljaju sa sprejem u ruci. Najlogičniji je zaključak da je grafit bio besplatni, ali u danim okolnostima i najefektniji oblik *Poletove* promidžbene kampanje. Na isti je način bila koncipirana i najpoznatija promidžbena poruka lista u razdoblju kad ga je vodio Mladen Babun: „*Polet* je kriv za sve“. Činjenica je da je list tržišno najbolje prolazio kad se predstavljao kao „dežurni Pedro“.

sve učestalijim napadima, pogotovo kad je fotografija s istom porukom snimljena i na nekom drugom zidu, posluživši kao ilustracija za jedan Franičevićev uvodnik. Dok se u redakcijskim krugovima, barem za širu javnost, na to gledalo kao na slikovito upozorenje nekog zadržtog aktivista da su politički forumi sve neskloniji listu, u „kockici“ je isti sadržaj tumačen kao izraz *poletovske* provokacije protkane isforsiranom paranojom.

Zaplet je zapravo započeo broj ranije, kad je list objavio veliku reportažu o podstanarima na Frateršćici⁵⁰⁵. Podstanari su bili jedna od omiljenih *poletovskih* tema, na kojoj su testirali svoju socijalnu osjetljivost, znajući da je to tema s kojom se vlast možda i najteže nosi, jer devet od deset mladih u dobi do 27 godina nije imalo riješeno stambeno pitanje, što je tih dana potvrđeno i u izvještaju o radu na Programsko-izornoj konferenciji SSOH⁵⁰⁶. Jedina omladinska inicijativa koja se bavila tim problemom, i to u okviru Gradske konferencije SSOH Zagreba, odnosila se na nenaseljene tavane u zgradama hrvatske metropole, kao potencijalnim prostorima za njihovo preuređivanje za potrebe mladih bračnih parova i samaca. No, zbog vrlo komplicirane pravne procedure i zamršenih vlasničkih prava akcija godinama nije davala zapaženije rezultate.

U konkretnom slučaju, reporterka je, pohvalivši se da su se ona i fotoreporter Andrija Zelmanović osjećali kao „isljednik“ i „mlađi inspektor-pripravnik“ kad su posjetili podstanare, njih dvadeset, u jednoj privatnoj trokatnici. Vlasnici su, kako je tih godina bilo uobičajeno, od svih njih Općini Črnomerec za razrez poreza prijavili samo jednu osobu. Opisala je iznimno loše uvjete u kojima podstanari žive, ali je još zanimljivije bilo kad se obratila nadležnim općinskim službama, gotovo nezainteresiranim za pitanje utaje 95-postotnog iznosa poreznih davanja. Reportaža je pokazala svu razinu neefikasnosti i korumpiranosti općinske vlasti, slično kao što je *Polet* pola godine ranije analizirao i netransparentno postupanje Općine Centar u slučaju „Saloon“, u što je bio uključen i KK Cibona.

⁵⁰⁵ *Polet*, br. 139, 29. listopada 1980., str. 5, tekst pod naslovom „Jedan za dvadeset za dvadeset, jednoga“ autorice Gordane Farkaš. Očito je i tu bila jedna od bezbrojnih grešaka u opremi tekstova, jer bi jedini smisleni naslov bio „Jedan za dvadeset, dvadeset za jednoga“.

⁵⁰⁶ *Polet*, br. 143, 26. studeni 1980., str. 12-13, nepotpisani izvještaj SSOH o dvogodišnjoj aktivnosti pod naslovom „Dobri rezultati i određene slabosti“. Navedeno je da 92 posto onih u omladinskoj dobi nisu vlasnici stanova, 35 posto ih živi kao podstanari, a samo dva posto su taj svoj ključni problem riješili u okviru poduzeća i ustanova čiji su bili zaposlenici.

Posljedice su se unaprijed mogle očekivati. Vlasnici trokatnice na Frateršćici reagirali su brzo, izbacivši sve podstanare, uglavnom radnike i studente, na ulicu⁵⁰⁷. Bilo je tu i obitelji s malom djecom, a tada u Zagrebu stan nije bilo baš lako pronaći. Redakcija je, dakako, bila zgrožena tim činom, ali se pokazalo da su podstanari zapravo iskorišteni da bi se list još jednom dokazao kao dosljedni borac za socijalnu pravdu. Urednik Pavlović je, kako je detaljno i vrlo plastično⁵⁰⁸ opisano u tekstu, okrenuo telefone svih nadležnih službi, no rješenja za izbačene na ulicu nije bilo. Redakcija je to popratila pokretanjem inicijative o „burzi stanova“ za socijalno ugrožene podstanare. Burza, dakako, nije zaživjela. Već u idućem broju *poletovci* su se bavili nekim drugim važnim društvenim problemom.

Taj je slučaj ipak bio različit od drugih time što se priopćenjem oglasilo i Predsjedništvo RK SSOH⁵⁰⁹, s potpisom njegova sekretara Antuna Boškovića. Iako se moglo zaključiti da *Polet* smatra odgovornim za novonastalu situaciju, omladinsko je rukovodstvo naglasilo da to ponajbolje ilustrira „stanje podstanarskih odnosa u nas“, u kojem su podstanarima često bili uskraćivani zakonom propisani minimalni uvjeti stanovanja, uz sustavno oštećivanje države neplaćanjem poreza. Slijedilo je podsjećanje na niz formalnih stavova i mjera koje je omladinska organizacija poduzimala da se stanje promijeni, da bi priopćenje bilo okončano zahtjevom da Općinska konferencija SSOH Črnomerec u suradnji s nadležnim općinskim službama poduzme sve mjere kako bi podstanarima olakšala situaciju u kojoj su se našli. Jasno, ni u tom pogledu povratna informacija nije objavljena.

Priopćenjem su i Predsjedništvo RK SSOH i *Polet* prali svoju savjest, ali se u slučaju svojim ironičnim komentarom neočekivano uplela i Mirjana Kasapović. U već spominjanom tekstu o omladinskom tisku⁵¹⁰ „slučaj Frateršćici“ je stavila u kontekst nesposobnosti omladinske organizacije da se bavi pravim problemima generacije koju predstavlja: „Umjesto toga, omladinska organizacija otaljava dnevne poslove sistemskog karaktera i u rijetkim sučeljavanjima sa stvarnošću pokazuje nevjerojatno odsustvo mjerila i smiješnu patetičnost,

⁵⁰⁷ *Polet*, br. 140, 5. studeni 1980., str. 3, tekst pod naslovom „Van! Na cestu!!!“ autora Siniše Pavlovića.

⁵⁰⁸ Isto. Opća zbunjenost nadležnih službi najbolje je pokazana razgovorom s činovnikom koji u *poletovskom* stilu na neugodnu vijest reagira s „Uh... jebote...“

⁵⁰⁹ Isto. Priopćenje je bilo poslano i u Sabor, CK SKH, Savez sindikata, SSRNH i po općinskim konferencijama SSOH.

⁵¹⁰ *Polet*, br. 141., 12. studeni 1980., str. 5, tekst pod naslovom „Nepismeni činovnici s izuzecima“ autorice Mirjane Kasapović.

koja i obično saopćenje protiv lopovluka zagrebačkih gazdarica smatra revolucionarnim proglasom.“ U „kockici“ su to doživjeli kao iznimnu nekorektnost, koju glavni urednik nije spriječio, iako je iz Pavlovićeva teksta nakon bacanja podstanara na ulicu bilo vidljivo da su se upravo on i član Predsjedništva Đuro Tadić dogovorili o pisanju priopćenja.

Čini se da je razlog što se već tih dana nije dogodila redakcijska „čistka“ bio u tome što je za dva tjedna, 26. studenoga, bila zakazana Programsko-izborna konferencija SSOH. Na njoj je izabrano novo Predsjedništvo RK SSOH⁵¹¹. Na prvoj konstitutivnoj sjednici toga tijela⁵¹² za predsjednicu je bila izabrana dotadašnja profesionalna članica toga tijela Nada Karaman, dok je sekretar postao Mirko Požgaj. Bili su to prvi čelni ljudi omladinske organizacije koji su sukladno Titovoj inicijativi o kolektivnom vodstvu imali jednogodišnje mandate. Pokazalo se da je važna bila i odluka da Mirjana Rakela, inače delegatkinja OK SSOH Dubrovnik, postane predsjednica Komisije za idejno-političko rad, kulturu i informiranje RK SSOH⁵¹³.

Odnos redakcije i nove garniture nije bio dobar, čemu je pridonijelo i to što je predsjednica Nada Karaman, kao „kadar kontinuiteta“ iz prethodnog mandata, imala dobar uvid u brojne dotadašnje zaplete na relaciji Šetalište Karla Marxa – Savska 5. Nije pomoglo ni to što je ona dobila intervju nakon izbora novog Predsjedništva, a i što je nakon konferencije bio vrlo indikativan naslov redakcijskog uvodnika: „Jedinstveniji i organiziraniji“⁵¹⁴.

Puklo je u predzadnjem broju jesenske serije, koji je zbog nestašice rotopapira na jugoslavenskom tržištu bio i osam stranica tanji od uobičajenog. Osmog prosinca 1980. dogodio se zločin koji je istinski potresao sav muzički svijet. Psihopatski je obožavatelj ubio Johna Lennona, osnivača „Beatlesa“ i ikonu rock glazbe. *Polet* je na tu vijest reagirao

⁵¹¹ *Polet*, br. 143., 26. studeni 1980., str. 12-13. Predsjedništvo su činili Nada Karaman, Mirko Požgaj, Rade Šekuljica, Vladimir Čavrak, Damir Matković, Želimir Golubić, Senka Plazibat, Mladen Perica, Zvezdana Preradović, Đordano Peršulić, Ljiljana Grbeša, Josip Adaković, Jasna Kuček, Vladimir Holetić, Dušanka Halavanja, Zorka Grudić, Mirjana Vukobratović, Radovan Ježić, Ivanka Samardžić, Zdravko Brlečić, Ljubo Škurić, Damir Vrabec i Željko Mikin.

⁵¹² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 448.

⁵¹³ U popisu građe fonda 1231-5 odvojeno su navedene Komisija za idejno-politički rad, Komisija za kulturu i Komisija za informiranje, ali je tijekom godina dolazilo do određenih spajanja i razdvajanja srodnih djelatnosti, pa po zapisnicima proizlazi da su 1980. te tri komisije bile spojene u jednu.

⁵¹⁴ *Polet*, br. 143 i 144, 26. studenoga 1980. i 10. prosinca 1980., tekstovi pod naslovom „Zajednički rad“ i „Jedinstveniji i organiziraniji“ bez navođenja autora. Neautorski su tekstovi sugerirali da se radi o odrađivanju tema koje nisu bile odraz autorskih stavova.

stavljanjem na naslovnicu Lennonove fotografije⁵¹⁵, kako su to mogli i očekivati njegovi čitatelji. Problem je, međutim, bio u tome što je ta naslovnica bila u potpunosti crno-bijela, bez kolorirane glave lista. Nedostatak boje dovodio je do zaključka da je uredništvo tretiralo proslavljenog glazbenika jednako kao i pola godine ranije predsjednika Tita.

Za omladinsko je rukovodstvo to bila drska provokacija, koja je sugerirala da su oni jednako važni uzori mladima u Hrvatskoj i Jugoslaviji. O reakcijama iz „kockice“ nije bilo pisanog traga, ali Zagrebom su se opet širile priče kako su telefoni u redakciji stalno zvonili pa se Franičević po tko zna koji put morao pravdati da time nisu povrijeđeni „osjećaji“ i „revolucionarne tekovine“ svih građana Titove Jugoslavije. Redakcija je opetovano dobila packu iz „idejne nebudnosti“ i „nekritičkog podlijeganja“ utjecajima zapadne rock-kulture⁵¹⁶. Usporedbe radi, središnji dnevnik *Televizije Zagreb* na dan Lennonova ubojstva uopće nije tu vijest imao u svom sadržaju, dok je u informativnom programu *Radio Zagreba* to bila posljednja u bloku vijesti iz svijeta⁵¹⁷.

Ako je Lennon neugodno iznenadio osnivača lista, onda je pritisak koji je otuda stizao za objavljivanje autoriziranog izlaganja Milutina Baltića⁵¹⁸ s Programsko-izborne konferencije SSOH predstavljao nemalo poniženje za list. Sekretara CK SKH šira je javnost percipirala kao „krvnika“ prethodne redakcije i dogmatskog političara koji je omladinskoj organizaciji propisivao boljševičke metode traženja „provjerenih kadrova“ za „liječenje“ krize u kojoj se godinama nalazila. Baltić je ovoga puta bio još izravniji, napadajući i stavove *Poletovih* autora, posebno sveučilišnih asistenata Mirjane Kasapović i Slavena Letice.

Baltićevu tezu kako najbolji i idejno najosposobljeniji omladinci trebaju voditi omladinski tisak nije trebalo ni dodatno objašnjavati, ali je to nadogrudio još rigidnijim stavovima o dirigiranim medijima koji se neće baviti „rubnim temama“: „Uzimajte stvar u svoje ruke, neka omladinska štampa služi izgradnji same organizacije, a ne da bježi od toga i društvenih problema omladine. (...) Pa gledajte kako pojedinci, asistenti na fakultetima, u toj

⁵¹⁵ *Polet*, br. 145, 17. prosinca 1980.

⁵¹⁶ Riječ je karakterističnoj frazeologiji toga razdoblja vezanoj za vrednovanje rock kulture.

⁵¹⁷ *Start*, br. 312, 3. siječnja 1981., str. 14, tekst pod naslovom „Novinari bez refleksa“ autora Denisa Kuljiša.

⁵¹⁸ *Polet*, br. 145, 17. prosinca 1980., str. 8-9, tekst pod naslovom „SSO mora neprekidno biti u žiži rješavanja problema i društva i omladine“ autora Milutina Baltića.

omladinskoj štampi istupaju!⁵¹⁹ (...) Javljaју se tu razni ljevičari kao i građanski pristupi kritici društva i tako dalje. Tako se ne bi moglo dalje nastaviti. Jer, to nije raspoloženje mlade generacije, a određene bi grupice htjele nametnuti da je to tako i u tom je pravcu usmjeravati. Treba u početku spriječiti takav tok. Ne mogu se stvarati dvojni centri koji će predstavljati omladinska rukovodstva.“ Baltić je, drugim riječima, prizivao i smjenu Franičevićeva uredništva.

Dva oprečna pogleda na medije i društvenu stvarnost u novogodišnjem su broju⁵²⁰ dovedena do točke usijanja, nakon čega je jedna strana, ona slabija, morala odstupiti. Puno toga što je otisnuto u tom broju smatrano je na Šetalištu Karla Marxa nekim vidom političke, estetske i moralne „diverzije“.

Niz omladinskom vrhu neprihvatljivih testova i fotografija započeo je naslovnicom. Na njoj je bio mladić izbuljenih očiju, za kojeg se ispostavilo da je član beogradske rock grupe „Boutique“. Njemu je *Polet*, kako je to objašnjeno na duplerici s najzanimljivijim fotografijama snimljenim tijekom godine, dodijelio simboličku nagradu „Oči Jugoslavije '80“.

Tema koja je najviše iznervirala „kockicu“ bila je, ipak, satirična reportaža o novim prostorijama lista⁵²¹, o čijoj se namjeravanoj kupnji često govorilo na sastancima redakcije s njezinim osnivačem, kao i o tome da će omladinsko rukovodstvo progurati „Društveni dogovor o omladinskoj štampi“, kojim bi i takvi listovi dobili povoljniji materijalni položaj.

Ukratko, u tekstovima je mladi reporter sa pseudonimom „Petar Pletivoda“⁵²² obilazio imaginarne prostore lista u neboderu „Zagrepčanka“, pokazujući da su se osnivači navodno napokon pobrinuli kako bi omladinski novinari imali idealne uvjete za rad i distribuciju lista. Bilo je tu i niz duhovitih opaski o tome kakav je standard novinara na poslu, gdje stanuju i kako se zabavljaju u svoje slobodno vrijeme, popraćen fotografijama raskošnih objekata i

⁵¹⁹ Isto. Baltić je Leticu optužio da izravno ruši reformu zdravstvene zaštite, a Mirjanu Kasapović da isto čini s reformom obrazovanja.

⁵²⁰ *Polet*, br. 146, 24. prosinca 1980.

⁵²¹ Isto, str. 3-5 i 6, tekstovi pod naslovom „Aktivizmom do novine“ i „Od tiska do vriska“.

⁵²² Isto. Aludiralo se na Peru Pletikosu, glavnog urednika *Vjesnika*, jer je to političko glasilo često navodilo *Polet* u politički negativnim kontekstima. Interesantno je da je Pletikosa bio glavni urednik *Poleta* iz 1966., na čiju se tradiciju naslanjao aktualni list.

interijera. Tekstovi su, dakle, bili neugodni podsjetnik na brojna višegodišnja neispunjena obećanja omladinskih garnitura koje su se izmjenjivale u proteklih pet godina.

Mnogima se nisu dopala ni jednako ironična novogodišnja rubrika „Čestitke i nagrade“, u kojoj se podsjećalo na razne domaće afere i skandale. Još je jedan udar na dobar ukus konzervativnijeg čitateljstva bila tema o djevojkama koje se fotografiraju obnažene za erotske revije⁵²³, uz prigodne snimke jednog svlačenja. No, gole ženske grudi bile su tek sitna provokacija u odnosu na serijal pornografskih fotografija na duplerici⁵²⁴, koje su navodno bile snimljene još 1920-ih godina u nekom zagrebačkom ateljeu. Na fotografijama su, naime, bile dvije žene⁵²⁵, vjerojatno slikarski modeli, čija se garderoba svodila na otkopčane košulje, svilene samostojeće čarape i salonke. Slikane su eksplicitno, u više lezbijskih poza, kako se poigravaju s umjetnim penisima⁵²⁶. Rodni pandan tome bila je na jednoj od naslovnica već korištena koncertna fotografija pjevača zagrebačke grupe „Divizija“ sa spuštenim gaćama⁵²⁷, samo što ovoga puta njegovo spolovilo nije prekrivao *Poletov* logotip.

U tom se broju navelo da je naklada novogodišnjeg sveska dosegla rekordnih „33.333 primjeraka“, no takva slikovita brojka, samim tim i podložna sumnji, nije bila potkrijepljena i podacima o prodaji⁵²⁸. Do pravih se brojki, ako se naknadni iskaz direktora CDD-a Đure Tadića može smatrati objektivnim, došlo tek dvije i pol godine kasnije. Objavljivanje tih podataka uslijedilo je po okončanju proljetnog serijala 1983., u kontekstu drugog velikog pada prodaje, tako da je Tadić imao interesa prihvatiti financijske pokazatelje koji nisu

⁵²³ Isto, str. 15, tekst pod naslovom „Zažareni mufovi“ autora Jadranka Bitenca i fotoreportera Jasnima Krpana.

⁵²⁴ Isto, str. 16-17, tekst pod naslovom „Dokument kulture“ autora Tomislava Gotovca.

⁵²⁵ Isto. Zagrebom su tada kružile priče da je jedna poznata javna ličnost na tim slikama prepoznala svoju suprugu iz mlađih dana.

⁵²⁶ Franičević je u jednoj anketi u *Startu* od 3. siječnja 1981. o fenomenu pornografije dao kratku izjavu kako se „uvijek isplati razobličavati društveno licemjerje“, iako je upravo *Polet* doživio „mnoga gorka iskustva probijajući led na tom području“, čime je očito aludirao na „slučaj Šarović“.

⁵²⁷ Isto, str. 30-31, foto-rubrika „Last moment“.

⁵²⁸ RH HDA, Fond 1231-5, kutija 449. Tek je na 16. sjednici Predsjedništva RK SSOH 4. srpnja 1981. rečeno da je naklada *Poleta* u trenutku Franičevićeve smjene doista bila 33.000 primjeraka, no par mjeseci ranije ustoličeni je direktor CDD-a Đuro Tadić napomenuo da je to bilo popraćeno i „visokom remitendom“, ali tada nije iznio konkretnije brojke.

pozitivno govorili o ranijem razdoblju. Prema njegovim podacima, 1980. se od 30.000 tiskanih primjeraka po broju prosječno prodavalo samo njih 14.022⁵²⁹.

Tadić se, zacijelo, nije bavio pretpostavkom da je u tim brojkama moglo biti makinacija oko kolportaže. Naime, iz Tadićevih je podataka proizlazilo da se na potonji način, po kojem je list i bio prepoznatljiv na tržištu Zagreba i još nekoliko većih gradova, u prosjeku prodavalo tek po 5000 primjeraka. Teško je objašnjivo zašto bi omladinsko rukovodstvo, koje je uvijek moglo dobiti tražene podatke, duži broj mjeseci toleriralo remitendu koja bi dosegala gotovo 55 posto, pogotovo u okolnostima jako narušenih odnosa „kockice“ i Savske 5. O nekim nepravilnostima u radu CDD-ove prodaje, praćenim i prijavama, govorilo se, naime, na Predsjedništvu RK SSOH nakon što je došlo do promjena u upravi *Poletova* izdavača.

Što se same redakcije tiče, ona se hvalila nekim svojim brojkama, koje nisu imale uporišta u novinskim i arhivskim zapisima. Tako je Franičević s odmakom od šest godina tvrdio da je redakcija krajem 1980. „došla do čvrstih 40.000, s remitendom od nekih 5-6 posto“. Štoviše, da su „bila potrebna još dva mjeseca da se zaista oformi čvrsta redakcija i da se dođe na 70, odnosno 80 tisuća primjeraka“⁵³⁰, što bi bilo dovoljno za pokrivanje vlastitih troškova,

Nesporo je da se Franičevićeva redakcija odlično zabavljala u prednovogodišnjem ozračju, no bilo je to puno previše za aktivističko shvaćanje novinarstva kakvo je forsiralo omladinsko rukovodstvo. Rasplet se dogodio 26. prosinca 1980. Istoga su dana održane dvije sjednice Predsjedništva RK SSOH, s *Poletom* kao zajedničkom temom. Na jutarnjoj 3. sjednici⁵³¹ tema je bila „Informacija o radu CDD-a“ u prva tri kvartala, kao i „Izveštaj o provođenju koncepcije *Poleta* i rada redakcije“ u prvih devet mjeseci 1980. Rasprava je bila vrlo kratka i zaključeno je da se u osnovi mogu ponoviti ocjene iz šestomjesečnog razdoblja o problemima i nedostacima lista, ali da se odnosi osnivača i CDD-a kao izdavača lista „odvijaju korektno“. Jedini je problem bio u renoviranju prostorija u Savskoj 5, koje su po ocjeni direktora

⁵²⁹ *Vjesnik*, 15. kolovoza 1983., tekst pod naslovom „*Polet* ipak ima čitalaca“ autora Đure Tadića. On je, naime, naveo da su 1980. ukupni prihodi od svih oblika prodaje (kiosci, kolportaža, pretplata) za tiskanih 29 svezaka bili 1,994.393,45 dinara i podijelio ih s cijenom lista od sedam dinara, od koje je odbio troškove prodaje.

⁵³⁰ *Polet*, 355, 31. listopada 1986., razgovor sa Zoranom Franičevićem „S *Poletom* ravno do dna“ autora Zorana Simića.

⁵³¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 448.

Čondića bile „u jednom stravičnom stanju“, pa je dogovoreno da će sredstva za tu namjenu, iako su radovi već bili obavljani, biti uključena u plan za iduću godinu.

Novoimenovani članovi Predsjedništva postavili su i pitanje zašto još nije oformljen Savjet lista, na što je Čondić odgovorio da su još prije šest mjeseci „iz svih struktura“ delegirani njegovi članovi, ali da CDD ne može biti odgovoran što se Savjet još nije sastao, budući da je njegovo sazivanje u nadležnosti RK SSOH. Neugodno iznenađeno tim saznanjem, Predsjedništvo je donijelo odluku da Savjet bude konstituiran u siječnju 1981. Sve u svemu, bila je to rutinska sjednica koja ničim nije odavala da se priprema kadrovska razračunavanje s kakvim se list dotad još nije suočio.

Samo koji sat kasnije održana je 4. sjednica RK SSOH⁵³², čija je jedina tema bio 146. broj *Poleta*. Temelj rasprave bio je stav da tekstovi iz toga broja, koji su i konkretno pobrojani, „u bitnome odstupaju od usvojene koncepcije lista“ i da je njihova očita namjera „ironiziranje, obezvređivanje i negiranje napora i nastojanja RK SSOH oko reguliranja položaja i uloge omladinske štampe“. Iz objavljenog proizlazi, međutim, „da redakcija *Poleta* nije spremna na suradnju i zajedničke napore u aktivnostima i nastojanjima da se stvori glasilo SSOH koje će u potpunosti ostvarivati svoju funkciju i društveni zadatak“.

Nakon toga je slijedila analiza fotografija, čiji je izbor „također krajnje neadekvatan i neprimjeren listu SSOH“. Prema očekivanju, spomenuta je naslovnica osobe „s iskolačenim očima, koja je očito veoma uplašena i prestrašena“, a iz naknadnog je objašnjenja o nagradi „Oči Jugoslavije '80“, ustvrdilo je Predsjedništvo, jasno da ta fotografija „daje krajnje netočnu poruku da se Jugoslavija 1980. prestrašila i da tako gleda u budućnost“. Slijedila je ideološka lekcija o tome da „naša radnička klasa i naši narodi poslije Titove smrti... nisu bili preplašeni... a da se ne plaše ni za svoju budućnost, jer Titovo djelo je toliko snažno da će ih voditi dugo u budućnosti u pravcu razvijanja, izgradnje i jačanja socijalističke, samoupravne i nesvrstane Jugoslavije“. Između ostalog, predbačeno im je i neobilježavanje Dana JNA.

Predsjedništvo nije moglo zaobići ni „nepoštivanje osnovnih moralnih i estetskih kriterija“ na duplerici, vezano uz pornografske fotografije iz međuratnog Zagreba, kao ni fotografiju koja

⁵³² Isto. Zaključci sa sjednice, koje je osobno potpisala predsjednica Predsjedništva RK SSOH Nada Karaman, dostavljeni su CDD-u, Osnovnoj organizaciji SK CDD, Zoranu Franičeviću u redakciju *Poleta* te Centru CK SKH za informiranje i propagandu. Potonja adresa dovoljno govori u kojoj je mjeri CK SKH bio zainteresiran za rješenje toga slučaja.

pokazuje „unakaženu osobu s vojničkim šljemom“ kao prijedlogom za novogodišnju masku. Na kraju, *Poletu* je zamjereno što je u vrijeme „ozbiljnih problema s nabavkom i snabdijevanjem papirom“ čak osam stranica u cijelosti ispunjeno fotografijama i što se redakcija „na čitavih sedam stranica bavi sama sa sobom“.

Na kraju je rečeno da je Predsjedništvo odmah nakon izlaska broja iz tiska obavilo razgovor s glavnim i odgovornom urednikom, a 25. prosinca 1980. i s redakcijom lista, ali da nije prihvatilo njihovo obrazloženje da je sve to samo „bezazleni, zezatorski broj pravljen za dane novogodišnje euforije“. Zato je u zaključak 4. sjednice bila odluka o „razimenovanju glavnog i odgovornog urednika Zorana Franičevića“⁵³³, kao i da osnovna organizacija SK CDD „zauzme stavove o odgovornosti cjelokupne redakcije“. Oformljena je i Radna grupa čiji je zadatak bio da za narednu sjednicu Predsjedništva „pripremi cjelovit prijedlog programa rješavanja svih prisutnih problema“, od materijalnih i prostornih do kadrovskih.

Smjena Zorana Franičevića nije predstavljala samo promjenu čelnog čovjeka lista, već i kraj razdoblja u kojem je postojalo uvjerenje da se aktivističkim reformizmom može mijenjati ne samo omladinska organizacija nego i društvo u cjelini. Franičević je na svoju dužnost došao s besprijeckornom političkom biografijom, nemjerljivom s bilo kojim glavnim urednikom prije i poslije njega. Bio je vrlo angažirani omladinski aktivist, sa svojih 16 godina postao je član SK, s 20 je godina kao student bio i zacijelo najmlađi zastupnik u Saboru SRH, zatim i predsjednik Komisije za kulturu i informiranje GK SSOH Zagreb. S druge strane, još kao gimnazijalac dobio je nagradu „Sedam sekretara SKOJ-a“ za uređivanje školskog lista. Bio je od samog pokretanja *Poleta* među njegovim najplodnijim i najdarovitijim autorima, ubrzo i uspješni urednik. Nije postojao novinar koji bi mu po znanju i biografiji mogao konkurirati u kandidaturi za glavnog urednika, a prilikom smjenjivanja Ratka Boškovića nije krio ni koliko mu je stalo da taj status i dosegne. Dužnost je preuzeo s idealističkim vizijama i velikim izdavačkim ambicijama, a samo godinu dana kasnije završio ju je kao razočarani gubitnik, lišen svih iluzija u popravljanje birokratiziranog i ideološki statičnog sustava, koji se sve više udaljavao od društvene stvarnosti.

⁵³³ Isto. Franičević je nakon smjene formalno ostao u CDD-u, obavljajući bez navođenja svoga imena i neke manje novinarske poslove. Naime, odmah nakon smjene u siječnju 1981. upućen je na odsluženje vojnog roka u Zrenjanin i Beograd, gdje je imao i zdravstvenih problema. Vratio se u Zagreb, još neko vrijeme ostao u CDD-u, da bi 1983. s obitelji otišao živjeti na otok Vis. Tu se nastavio baviti novinarstvom u lokalnim i regionalnim medijima. O njegovom kratkom aktivističkom angažmanu sredinom 1980-ih u RK SSOH bit će još riječi.

Njegova je *poletovska* karijera bila putokaz da omladinski aktivizam i novinarstvo okrenuto javnosti dugoročnije ne mogu koegzistirati. Omladinsko je rukovodstvo baš na Franičevićevu primjeru pokazalo koliko strahuje od gubitka kontrole nad glasilom čiji je formalni osnivač, ali se jednako pribojavalo i gašenja lista, jer si u neurotičnom poslijetitovskom razdoblju nitko nije mogao priuštiti takav neuspjeh, još manje nositi stigmatu „ubojice“ omladinskog tiska.

Analiziramo li ulogu *Poleta* u medijskom prostoru Hrvatske i Jugoslavije tijekom te iznimno burne 1980., dolazimo do zaključka da je list u tom trenutku, četiri godine nakon pokretanja, bio na vrhuncu svog aktivizma. Do te se godine već afirmirao kao inicijator i glavni promotor alternativne urbane kulture mladih, u širokom rasponu od glazbene i likovno-konceptualne do književne i kazališne, da bi se baš u godini Titova odlaska dokazao i kao bespoštedni kritičar društvenih zbivanja, koliko god se istodobno zaklinjao u istinske vrijednosti samoupravnog socijalizma. Mnogi su mediji počeli koristiti *Poletova* iskustva u neposrednosti općenja s čitateljstvom, nerijetko ih i kopirati. Sve je to bio razlog da se list među mladom generacijom počeo doživljavati i kao svojevrsni korektiv društvenog morala i svijesti, dok su ga pojedini društveni krugovi koristili i za testiranje ideja koje se na druge načine nisu mogle plasirati u javnost. Pojednostavljeno rečeno, postao je poželjni poligon za testiranje svega i svačega, neovisno o tome je li tu istinski bila riječ o interesima generacije koju je zastupao.

Razumljivo je, stoga, da je *Polet* u totalitarističkom ozračju, makar je i ono već imalo puno napuklina i kvazidemokratskih iskoraka, mahom percipiran kao svojevrsni „svjetionik“ slobodoumlja i nesputane zabave. „Čuvari“ sustava takvo su iskakanje iz ustaljenog reda morali zaustaviti i kazniti prije nego što „inficira“ široki medijski i društveni prostor. U tome su tek dijelom uspjeli, jer je u te četiri godine *poletovština* postala nezaobilazni dio društvene stvarnosti i političkom se voljom nije mogla eliminirati. Možda je glavno postignuće *Poleta* bilo baš u tome što u godinama koje su slijedile više nije bio jedini koji je „kvario“ politički zadano stanje stvari, što znači da je bilo sve više onih koji su društvenu stvarnost promatrali *poletovskim* očima. Fenomenolozi bi slikovito rekli da je list učestalo gubio bitke i „pokapao“ svoje „generale“, ali je naposljetku dobivao ratove. Nije slučajno da je list baš u Franičevićevu mandatu postao urbani kult. A kultovima se i lako oprašta ako nisu savršeni i ako baš uvijek ne budu dosljedni u preuzetim misijama.

Kontrolirani su mediji, međutim, svjetonazorski nesputanom *Poletu* pokušali osporiti upravo taj liberalni pogled na društvenu zbilju. Ponajbolji je indikator takvih nastojanja bio poveći

redakcijski komentar u zagrebačkom izdanju *Borbe*⁵³⁴, kojemu je važnost davalo i to da je objavljen na drugoj stranici, gdje su analizirane samo najvažnije političke teme. U njemu se tvrdilo da je list, uz „svježinu izraza“, čitanost uglavnom gradio na ekscesima i, sukladno tome, da je to bio list u kojem je „psovka ipak najčešće korištena kao argument, a kome argumenti leže u psovkama, zna se, pravih argumenata i nema“.

Temeljni je prigovor *Borbe* bio da je list, potpuno suprotno od onoga na što se pozivao, zapravo završio u „prikrivenom konzervativizmu“, odnosno da je kroz svoju otvorenost i kritiku „upravo odgajao publiku protiv koje je najavljavao beskompromisnu borbu“: „Nit malograđanskog, u suštini konzervativnog mentaliteta, zavijenog u 'lijeve' parole, prepoznatljiva je u velikom broju napisa. Nerijetko je, istina indirektno, sugerirana logika lagodnog, neodgovornog života, pa i nerada. A kritički radikalizam... u svojoj se osnovi ipak svodio na priželjkivanje i iščekivanje pozicije onih intelektualaca koji su pozvani i bogomdani za kritiku svega postojećeg, i to bez ikakve odgovornosti za postojeće i za buduće. (...) Redakcija je u pravilu 'zaboravljala' da velika većina mladih nisu 'tatini' ni 'mamini' sinovi, da skoro pola milijuna mladih u Hrvatskoj radi u udruženom radu i da im 'diskači' i 'kafići' nisu ni najpreča, niti jedina briga. 'Zaboravljalo' se da postoje mnogi, daleko teži i složeniji problemi i da se iskonskim kritičkim angažmanom može smatrati samo onaj koji je u stanju da se uključi u društvenu akciju za njihovo rješavanje.“⁵³⁵

Riječ je bila o očitom logičkom apsurdnu da je u svakom pokušaju demokratizacije koji ne proizlazi iz redova Partije na vlasti zapravo sve suprotno onome što se piše i govori. Drugim riječima, ako je netko tvrdio da je za veće intelektualne slobode, on se, prema tom dogmatskom diskursu, istodobno zalagao za neslobodu „radničke klase“. Takav je pristup često korišten u analizama usmjerenim na razotkrivanje „ideoloških skretanja“ omladinskog tiska.

Aktom Franičevićeve smjene, koja neće zaobići ni direktora CDD-a Josipa Čondića, počela je i jednomjesečna potraga najprije za novim glavnim urednikom, a zatim i članovima bitno promijenjenog uredništva, u kojoj je bilo raznih zapleta i neugodnih iznenađenja.

⁵³⁴ *Borba*, 7. veljače 1981., str. 2, tekst pod naslovom „Krivi let *Poleta*“ autorice Seade Hodžić.

⁵³⁵ Isto. Teza o „pokrivenom konzervativizmu“ zapravo je *Poletu* trebala osporiti aktivistički angažman i list svrstati među ideološke protivnike režima.

4.2.7. Anonimna aktivistica s Radio Dubrovnika preuzima list

Dramatična 4. sjednica Predsjedništva RK SSOH nije se bavila samo ideološkom kritikom lista i Franičevićevom smjenom. Na njoj su prezentirani i stavovi Komisije za idejno-politički rad, kulturu i informiranje, predvođene Mirjanom Raketom, politologinjom koja je radila kao novinarka na Radio Dubrovniku⁵³⁶. Komisija je, naime, prezentirala svoj „Prijedlog programa zadataka na rješavanju kadrovskih, prostornih i materijalnih uvjeta rada tjednih novina SSOH *Polet*“, sastavljen kao program lijepih želja. Prije svega, neophodnim je ocijenjeno „rješavanje sistemskog položaja omladinske štampe uopće“, a ostvarilo bi se to „putem Društvenog dogovora“, kojim bi se regulirali posebno uloga i zadaci omladinskog tiska, način financiranja i distribucija.

Po tko zna koji put je rečeno koliko je važna obnova dopisničke mreže, jer je ustvrđeno da se u jesenskoj seriji, gotovo identično kao i godinu ranije u Boškovićevoj redakciji, broj suradnika izvan Zagreba smanjen na njih „samo 12, i to povremenih“. No, kako su i raniji pokušaji prikupljanja dopisnika uglavnom loše završavali, napomenuto je kako je potrebno da općinske konferencije SSOH „izaberu i predlože bar (po) jednog dopisnika *Poleta* i da kontinuirano prate njegov rad“⁵³⁷.

Opet je navedeno kako treba odmah prići osnivanju Izdavačkog savjeta lista i da će se poraditi na pronalaženju adekvatnijih prostorija od trenutne dvije od po 15-ak četvornih metara. Na kraju je zaključaka bilo upozorenje da su nužne i „uštede u redakciji, posebno u vezi roto papira“, koji je tih dana poskupio 42 posto, tako da je trebalo tražiti dodatna sredstva. Baš zbog toga se iznova postavilo pitanje „mogućnosti izlaženja *Poleta* kao tjednika“. Komisija je, štoviše, predložila da list ne izlazi tako dugo dok se „detalji financiranja ne dogovore“. Pokazalo se da potonji prijedlog nije prihvaćen, s obzirom da bi inzistiranje na dogovoru zapravo dovelo do gašenja lista⁵³⁸.

Najvažniji je dio sjednice, ipak, bio vezan uz prijedlog nove *Poletove* redakcije. Predsjedništvo je, naime, odmah po objavi posljednjeg Franičevićevog broja formiralo Radnu grupu za idejno-politički rad, kulturu i informiranje, koja se ta dva dana do sazivanja 4.

⁵³⁶ Isto. Ostali članovi komisije bili su Vladimir Čavrak, Želimir Golubić i Damir Vrabec.

⁵³⁷ Isto. Time bi, općinske konferencije, zapravo, izravno kontrolirale ono što bi dopisnici pisali o njima.

⁵³⁸ Isto. Unatoč brojnim pokušajima i povremenom nalaženju sredstava mimo ustaljenih pravila, položaj omladinskog tiska nikada nije sustavno riješen.

sjednice bavila sastavom redakcijskog kolegija i izborom glavnog urednika. Radna je grupa⁵³⁹, barem na načelnoj razini, saslušala prijedloge koji su došli iz stare redakcije⁵⁴⁰, konferencija pojedinih zajednica općina, kao i općinskih konferencija SSOH, ponudivši Predsjedništvu devetočlani kolegij, a kao kandidatkinja za glavnu urednicu pojavila se Mirjana Rakela, predsjednica već spomenute Komisije za idejno-politički rad, kulturu i informiranje. Proizlazilo bi da je Rakela zapravo predložila – sebe samu. Rakela je kasnije članovima novog uredništva objašnjavala da se nije osobno kandidirala, što je odgovaralo činjenicama, ali da se nije mogla oduprijeti pritiscima pojedinih članova Predsjedništva. Na taj je način prvo određen „mandatar“, da bi se tek onda prešlo na sastavljanje potencijalnog uredništva⁵⁴¹.

Omladinskom je rukovodstvu nakon svih peripetija s Franičevićem bilo od presudne važnosti da list preuzme osoba koja će ponajprije biti omladinski aktivist, u stalnom kontaktu s „kockicom“, a tek onda novinar koji će se baviti zanatskim problemima. Rakela je zadovoljavala taj ključni kriterij za imenovanje, jer je bila član SK od 1976., a po okončanju Fakulteta političkih nauka u Zagrebu neko je vrijeme provela na radnom mjestu „političkog radnika“ u OK SSOH Dubrovnik. Nakon toga se zaposlila kao novinarka u Radio Dubrovniku, postavši ujedno predsjednica spomenute republičke Komisije, a i članica Predsjedništva Konferencije SSOJ⁵⁴².

Lista od devet poželjnih uredničkih lica bila je spoj uredništva na odlasku i novinara koji su već imali nekog iskustva u omladinskom tisku. Od Franičevićevih suradnika tu su bili Siniša Pavlović, Fernando Soprano, Marjan Jurleka, Sven Semenčić, Silvana Servatzy, Goran Trbuljak i Andrija Zelmanović, dok su nova imena bili Miodrag Šajatović, *Poletov* dopisnik

⁵³⁹ Isto. Indikativno je da se nije navelo tko su bili članovi Radne grupe, iz čega se nameće zaključak da ju je činila tek nešto proširena Komisija za idejno-politički rad, kulturu i informiranje, predvođena Mirjanom Rakelom.

⁵⁴⁰ Isto. Iz stenograma proizlazi da je taj sastanak s redakcijom održan 25. prosinca u prostorijama RK SSOH.

⁵⁴¹ Izjava Miodraga Šajatovića autoru od 30. srpnja 2014. On je 25. ili 26. prosinca u prijepodnevnim satima bio pozvan na sastanak kod sekretara Predsjedništva RK SSOH Mirka Požgaja, zacijelo i zbog toga što su obojica bili Virovitičani, gdje mu je rečeno da po svojoj volji preuzme neku dužnost u novom uredništvu. Mogao je birati sve osim dužnosti glavnog urednika, iz čega je zaključio da se i prije pozivanja kandidata za uredničke dužnosti znalo tko će biti predložen.

⁵⁴² Rakela (1955.) se, sudeći prema biografiji koja je predočena članovima Predsjedništva, tada nacionalno izjašnjavala kao Jugoslavenka pa je bila idealni kandidat za dužnost u saveznom omladinskom vodstvu.

još od prvoga broja, i Silvana Jakuš, tada profesionalna novinarka zagrebačke *Borbe*. U zamišljenoj ekipi Mirjane Rakele, koja je zapravo bila kadrovski oslonjena na staro uredništvo, bilo je sedam članova SK, što je omladinskom rukovodstvu davalo nadu da će predvođeni politički odgovornom glavnom urednicom svoje zadatke izvršavati odgovornije nego u prethodnih godinu dana. U „kockici“ se, naime, zbog promjene Predsjedništva zaboravilo da je jedan od Franičevićevih aduta prilikom predlaganja njegova uredništva bilo to što su većina njih također bili članovi Partije, a pristao je da u uredništvo uđu i dva omladinska profesionalca. Nada Karaman se ovoga puta nadala da će ključ funkcioniranja biti puno kooperativnija glavna urednica i da se zato „slučaj Franičević“ ne može ponoviti.

Iako je Predsjedništvo bilo uvjerenom da je prijedlogom redakcije *Poletov* problem riješen, vijesti iz Savske 5 govorele su suprotno. Uredništvo nije počelo s pripremama za proljetnu seriju, jer većina predloženih nije Mirjanu Rakelu htjela za glavnu urednicu. Zato se *Polet* našao na dnevnome redu već na idućoj, 5. po redu, sjednici Predsjedništva RH SSOH⁵⁴³. Treća točka dnevnog reda kao da je bila prepisana s prethodne sjednice i odnosila se na rješavanje *Poletovih* „kadrovskih, prostornih i materijalnih uvjeta rada“, a bili su prisutni i kandidati za novi uredništvo.

Uvodno je slovo održao Vladimir Čavrak, u čijoj je domeni bilo informiranje. Nije, međutim, krenuo od razloga koji su zakočili formiranje uredništva, već je ponovio poznate činjenice vezane uz malobrojnu dopisničku mrežu, zbog koje se ne može ostvarivati republička koncepcija lista. Čavrak je u tom kontekstu obznanio da je iz „kockice“ ponovno odaslano upozorenje svim općinskim omladinskim organizacijama da „preuzmu odgovornost za iznalaženje dopisnika i za koordiniranje i praćenje njihova rada“, s tim da je rok za realizaciju bio 20. siječanj 1981. Time je zapravo priznao da u gotovo mjesec dana od raspuštanja stare redakcije nije napravljen pravi pomak u pripremi daljnjeg izlaženja, a druga je loša vijest bila da ni Izdavački savjet još nije sazvan, što je označio „nedopustivim“, iako je upravo RK SSOH bila ta koja je vodila cijeli taj postupak. Da bi pokazao kako se ipak na nečemu radi, naznačio je da se do 1. veljače mora naći i veći radni prostora za redakciju, ali bez ikakve konkretizacije tog najdugovječnijeg pitanja u povijesti *Poletova* izlaženja. Na to se nadovezala i predsjednica Karaman, naglasivši da se paralelno vode razgovori i s kućom

⁵⁴³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 448. Sjednica je održana 15. siječnja 1981.

Vjesnik o mogućnosti da se *Polet* uz nju organizacijski poveže, što bi za list bilo „sistemska rješenje“.

Čini se da takve razvojne mogućnosti lista, o kojima su gotovo identično govorila i prijašnja omladinska rukovodstva, nisu pretjerano dojmile dio kandidata za novo uredništvo. Za riječ se javio Siniša Pavlović, napomenuvši da kao zamjenik sekretara govori u ime Aktiva⁵⁴⁴ SK u *Poletu*. Prisutne je upoznao s činjenicom da radna grupa nije usvojila redakcijski prijedlog od 7. siječnja 1981. za izbor glavnog urednika, identičan onome već spomenutog partijskog Aktiva, a da se s tim slaže čak sedam od devet predloženih članova novoga uredništva. Po njemu, svi osim Silvane Jakuš i Miodraga Šajatovića usuglasili su se da „ne poznaju koncepciju predloženog glavnog i odgovornog urednika (Mirjane Rakele – op. a.) te da (je) ni osobno ne poznaju, a budući da se radi o maloj i kadrovski neekipiranoj novini, ovi spomenuti članovi ne mogu učestvovati“, tim više što „nisu obavljene najosnovnije konzultacije između glavne urednice i predloženih članova kolegija“. Zatim je najavio da će se svih sedmero⁵⁴⁵ povući sa sjednice.

Nisu, međutim, ostvarili svoju prijetnju. Fernando Soprano je kao još uvijek formalni zamjenik glavnog urednika napomenuo da kandidatkinja za dužnost glavne urednice „nije predložila odgovarajuću koncepciju koja bi se razlikovala od dosadašnje“ pa je redakcija upravo zato na to mjesto predložila Pavlovića. Time je postalo i jasnije zašto je dotadašnji urednik unutarnje politike bio tako žučljiv u iznošenju stavova svoje partijske organizacije. Na to je, također u povišenom tonu, reagirao član radne grupe Željko Golubić, ustvrdivši da je radna grupa „savjesno obavila posao“, ali da nisu naišli na suradnju kakvu su očekivali „od ljudi iz redakcije“. Što se kritike o neizloženoj koncepciji tiče, kazao je Golubić, ona je bila „usvojena davno ranije, ona postoji, ali se u potpunosti ne ostvaruje“, tako da nije vidio ni razlog zašto bi se ona mijenjala promjenom glavnog urednika. Ukratko, Pavlovićev je istup nazvao običnom „ucjenom“, jer „na taj način ne bi trebali razgovarati ovdje“.

Karakterističan je bio i istup Đordana Peršulića, koji je pokazao kako omladinsko rukovodstvo u velikoj mjeri poistovjećuje politički aktivizam i novinarstvo. Takav je spoj

⁵⁴⁴ Isto. Aktiv je bio niži organizacijski oblik od osnovne organizacije, koja je obuhvaćala komuniste iz cijelog CDD-a.

⁵⁴⁵ Isto. Odnosilo se na samog Sinišu Pavlovića, kao i Marjana Jurleku, Svena Semenčića, Silvanu Servatzy, Fernanda Soprana, Gorana Trbuljaka i Andriju Zelmanovića.

smatrao posebnom vrlinom, a dodatni je problem bilo i nerazumijevanje specifičnosti pojedinih medija, kao i neshvaćanja kakvo je zanatsko znanje potrebno da bi netko mogao obavljati urednički posao. Rekao je, naime, da je otpor prema novim ljudima razumljiv, ali da bi stari članovi redakcije trebali biti sretni što im dolazi „jedan takav kadar za glavnog urednika, možda i prejaki kadar“. Zato bi se svi trebali pojedinačno izjasniti žele li surađivati s kandidatkinjom, dok bi se u suprotnom slučaju trebali „zahvaliti na suradnji“ pa „neka radna grupa opet pronalazi nove ljude“. Naknadno je dodao da između starih i novih članova redakcije ne smije biti nikakve podvojenosti. Boro Vein, koji je na sjednici predstavljao pionirsku organizaciju kao dio SSOH, u istoj je volontarističkoj maniri izrazio žaljenje što „145 profesionalnih omladinskih funkcionara ne piše u *Poletu*“, a protivio se i ideji da bi kuća *Vjesnik* eventualno postala izdavač lista.

Brojne je nedoumice presjekla predsjednica Nada Karaman, još jednom naglašavajući da je osnovni problem lista bilo nerealiziranje republičke koncepcije, ali da su u sastavljanju nove ekipe vodili računa da uzmu „samo one ljude koji su u Zagrebu“. Njen je stav bio da rasprava o programskoj koncepciji zapravo nema smisla, budući da onu koja postoji „ne može izmijeniti bilo koja redakcija“. Predsjednica je nezadovoljnicima iz Savske 5 postavila i izravno pitanje o tome čime uvjetuju imenovanje glavne urednice?

Shvativši da se situacija za njih ne razvija u povoljnom smjeru, članovi *Poletove* redakcije, kao i predstavnici CDD-a, ipak su omekšali svoje stavove. Prozvanim se osjetio Pavlović, koji je naglasio da „stav redakcije ne treba shvatiti kao uvjet, niti je ucjena“ te da bi omladinsko rukovodstvo moglo dozvoliti stav da se „redakcija ne složi s prijedlogom za glavnu urednicu“ i da on osobno ne može raditi s osobom koju ne poznaje. Pat poziciju je kao predstavnik izdavača presjekao Inoslav Bešker, koji je u cilju kompromisnog rješenja rekao da stavovi OO SK CDD-a, koja je obuhvaćala i *Polet*, „još nisu redigirani“. Time je dao do znanja da se izdavač oko sastava redakcije neće sukobljavati s osnivačem, dovodeći u pitanje i potporu na koju se Pavlović pozivao.

Predsjednica je zatim pristupila glasovanju za glavnu urednicu, koju su članovi Predsjedništva potvrdili jednoglasno. Predočen je i prijedlog dopisnika iz općinskih konferencija SSOH, jer su ta imena trebala biti osnovica nove dopisničke mreže⁵⁴⁶. Usvojena je i odluka da se Đuro

⁵⁴⁶ Na popisu je bilo 51 ime onih koji su se na neki način okušali, ili su samo iskazali načelni interes da se bave novinarstvom, iz svih dijelova Hrvatske. Budući da se metoda evidentiranja zasnivala na aktivizmu, barem polovina njih nikada se nije uključila ozbiljnije u rad lista, ali je tu bilo i desetak njih koji su svoj angažman

Tadić, inače profesionalni član toga tijela u prošleme mandatu, upućuje u CDD za direktora, s tim da do 31. ožujka ostane na platnom spisku RK SSOH. To je nakon četiri burne godine značilo i odlazak Josipa Čondića, uvelike zaslužnog što je *Polet* postao fenomen i nezaobilazna epizoda hrvatskog i jugoslavenskog novinarstva.

Bitno je, dakle, bilo to što je list napokon dobio glavnu urednicu, makar i bez dana prakse u tiskovinama. Uredništvo još nije bila formirano, jer se tek pri izradi prvog broja moglo vidjeti na koga se može ozbiljno računati. Zato je usuglašavanje o sastavu uredništva bilo poduži proces, a koliko je u tome bilo neočekivanih situacija najbolje se vidjelo po tome što njegov sastav nije bio javno obznanjen sve do lipnja 1981. Gotovo cijelu proljetnu seriju potpisivala je samo glavna urednica Mirjana Rakela, koja je u impresumu stavljala i svoj nadimak Mime, te grafički urednik Goran Trbuljak.

4.2.8. List kao ogledalo političkih pritisaka i nesložnog uredništva

Listu predvođenom Mirjanom Rakelom ništa nije išlo u prilog. Temeljni je problem bio, a to je znao i većinom negativno prihvaćao svaki potencijalni čitatelj lista, što je politika smijenila uredništvo dotad najutjecajnijeg, najčitanijeg i najprovokativnijeg *Poleta*. Kako je to bio list koji se usuđivao više od bilo koje tiskovine u Republici i Federaciji prkositi političkim dužnosnicima, čak i grubo ismijavati one na omladinskoj razini, s radikalnim promjenama u njegovu sastavu i djelovanju ne bi se moglo nositi ni mnogo iskusnije i koherentnije uredništvo od onoga koje su moglo okupiti do kretanja serije 11. veljače 1981.

Dakle, tri tjedna prije objave prvog proljetnog broja *Polet* je imao samo glavnu urednicu, urednika dopisništva Miodraga Šajatovića, članicu uredništva s nejasnim djelokrugom poslova Silvanu Jakuš⁵⁴⁷ te grafičkog urednika Gorana Trbuljaka⁵⁴⁸, koji se tih siječanjskih dana dvoumio hoće li uopće i dočekati novu sezonu. Sve ostale uredničke dužnosti bile su ne

ozbiljno shvatili, a nekima je to, poput Veljka Krulčića, Mate Piškora ili Željka Pavleka, postalo i profesionalno opredjeljenje. Na popisu su, inače, bili i neki od onih koji su već surađivali s *Poletom*, čak i bili u uredničkom kombinacijama, primjerice Miodrag Šajatović i Goran Litvan.

⁵⁴⁷ Silvana Jakuš se vrlo kratko, tek u par početnih brojeva, zadržala u listu, nezadovoljna načinom njegova funkcioniranja, ali i vlastitim statusom.

⁵⁴⁸ Goran Trbuljak ostao je grafički urednik do kraja redovne proljetne serije u lipnju 1981., kad ga je zamijenio prijašnji grafički urednik Ivan Doroghy.

samo nepopunjene, već je danima vladala neizvjesnost tko bi uopće i mogao kandidirati za njihovo preuzimanje. Slična je situacija bila i s krugom stalnih suradnika i dopisnika, jer se i za dio onih koji su se načelno složili oko nastavka rada nije znalo hoće li održati obećanje⁵⁴⁹.

Neostvareni glavni urednik Siniša Pavlović uspio je, barem prvih mjeseci, u tihi bojkot, kako je i obećao na spomenutoj sjednici Predsjedništva RK SSOH, povući nemali broj *poletovaca*. Od važnijih urednika na raspolaganju više nisu bili ni Silvana Servatzy, Sven Semenčić i Andrija Zelmanović. Nepredvidivo je bilo i reagiranje Predraga Figenwalda, a svoj je angažman privremeno „zamrznulo“ i nekoliko novinara-reportera, kao i veći dio redakcije kulture, gdje se odmah osjetio nedostatak vrlo produktivnih autora filmskih i rock-tema. Za takav „rat živaca“ tipičan je bio slučaj Nenada Polimca, koji je uredništvu obećao neki veći tekst iz svoje domene, ali ga do posljednjeg trenutka nije dostavio u redakciju, niti se javljao na telefonske pozive, pa je u prvome broju, rađenom bez uobičajene zalihe starih tekstova, neplanirano izašao Reiserov strip na tri stranice⁵⁵⁰.

Shvativši da se situacija unutar redakcije izrazito nepovoljno razvija, obavljen je novi krug razgovora s potencijalnim urednicima i suradnicima, mahom iz Zagreba, ali i gradova u kojima su djelovali lokalni omladinski listovi. Rezultati su opet bili slabiji od očekivanja, jer je tehnologija rada podrazumijevala mogućnost angažiranja onih novinara koji su, uz barem minimalno iskustvo na uređivanju tiskovina, redovno mogli obavljati redakcijske zadatke. Takvome su zahtjevu mogli udovoljavati samo oni koji su živjeli ili studirali u Zagrebu pa je otpalo par imena iz lokalnih omladinskih glasila.

Imajući sve to u vidu, krajem siječnja i prvih dana veljače 1981. za uredničke poslove iz kruga dotadašnjih *Poletovih* suradnika angažirani su Ivan Cico Kustić, Višnja Kamenski, Branka Trbović i Željko Krušelj. Za novu je redakciju posebno bitan bio i ostanak u redakciji dotadašnjeg zamjenika glavnog urednika Fernanda Soprana te iskusnog urednika deska i redaktora Marjana Jurleke, koji su neiskusne urednike isprva podučavali tehnologiji rada. Uz glavnu urednicu te već spomenutog Šajatovića, Figenwalda, Trbuljaka te Silvanu Jakuš koja je odustala od angažmana praktički i prije nego što je započela s radom, bila je to heterogena

⁵⁴⁹ Izjava Miodraga Šajatovića autoru od 30. srpnja 2014. Redakcijom je, kaže, tijekom pripreme prvog broja kružio glas da će opstrukcija suradnje iskazati upravo uoči prijeloma lista, kako ne bi došlo do njegova tiskanja, što bi izazvalo novi skandal i potvrdilo da je smijenjeno uredništvo zapravo bilo i nezamjenjivo.

⁵⁵⁰ Autor je osobno svjedočio toj stresnoj situaciji.

urednička ekipa koja se tek tijekom izrade prvog broja proljetne serije dogovarala o podjeli rubrika i načinu rada sa suradnicima i dopisnicima⁵⁵¹. Na raspolaganju su imali vrlo uski krug autora, a koliko je i tu bilo krznanja o smislu daljnjeg rada, potaknute negativnim reakcijama sa strane, dovoljno govori primjer reportera Ivana Mužine, koji se u nekoliko početnih brojeva potpisivao sa pseudonimom „Tomica Topolovec“. Sve je to dodatno opterećivala spoznaja da do formalnog imenovanja redakcije na Predsjedništvu RK SSOH nije došlo sve do početka lipnja 1981., kada je i okončana redovna proljetna serija.

Prvi je broj⁵⁵², čega je u potpunosti bilo svjesno i samo uredništvo, bio jedan od najslabijih i tematskih najsiromašnijih na podužem popisu *Poletovih* posrtanja. Rađen je u ogromnom grču, bez pravog uredničkog koncepta i autorskih ideja, s nizom nerealiziranih ili nespretno prezentiranih tema. Od toga je odudarala samo naslovnica s mladićem isplaženog jezika u nekom disko-klubu, što je trebalo simbolizirati inat svima koji su prognozirali da se list neće pojaviti na kioscima.

Čitateljima se uvodnikom⁵⁵³ predstavila Mirjana Rakela, demonstrirajući i svoje manjkavo uredničko i autorsko iskustvo. Krenula je upravo s tezom o broju koji se pojavljuju kako bi „razuvjerili sve one dušobrižnike koji su tvrdili da više nećemo izlaziti“ te da cilj ostaje „dobar omladinski list, aktualan i angažiran“. Od prethodnog bi se serijala razlikovao samo po tome što bi pokušavao „na neka do sada često postavljana pitanja dobiti i dati prave očekivane odgovore“, kao i potaknuti „na rješavanje brojnih problema za koje mislimo da bi ih umjesto nas trebao rješavati i riješiti netko drugi“. Navela je i da se puno truda ulaže u realiziranje „republičke koncepcije“, koja je svim dotadašnjim redakcijama bila poštapalica bez pravog sadržaja. Obećala je, ukratko, da list neće „parolašiti“, da „neće biti dosadan“, da će izbjegavati „inflaciju papirnatih zaključaka... (i) priča u koje više ni mala djeca ne vjeruju“ te da će biti otvoren, angažiran i - mlad. Glavna urednica je tu pobrojila sve ono, pa i više od toga, što su pokušavale i kompaktnije i iskusnije redakcije od njene, no s vrlo ograničenim

⁵⁵¹ Jedini koji je odmah znao što će raditi bio je urednik dopisništva Miodrag Šajatović, uređivanje društvene rubrike preuzeli su Branka Trbović i Željko Krušelj, reportaže je koordinirala Višnja Kamenski, kulturu Ivan Cico Kustić, Marjan Jurleka i Predrag Figenwald nastavili su u svojim domenama deska i pisama, a svojevrsni je koordinator, ali bez potvrđenog statusa zamjenika glavnog urednika, bio Fernando Soprano.

⁵⁵² *Polet*, br. 147, 11. veljače 1981.

⁵⁵³ Isto, str. 3, tekst podnaslovom „Uvodnik“ autorice Mirjane Rakele.

uspjehom. U Rakelinu je slučaju sve ostalo na razini nerealnih obećanja, koliko god je i ona, suočena s brojnim kritikama, pokušavala učiniti novine zanimljivijima nego što su bile.

Društvene teme koje su pripremljene za prvi broj nisu sadržajno odudarale od onih iz prethodnog serijala, iako je u njima ponekad nedostajalo one drskosti i oštine karakteristične za rubriku kakvu su uređivali Siniša Pavlović i Silvana Servatzy. Tako su glavne teme bile kako do zaposlenja te stanje u dječjim odmaralištima, a od reportaža izdvajale su se ona o Varteksovu pogonu za šivanje levisica u Novom Marofu te o radu amaterskog kazališta u Jastrebarskom. Kako bi naglasili okretanje republičkoj koncepciji, uvedena je rubrika vijesti i izvještaja s terena Dolje, gore i obratno, dok su dopisničke reportaže dobivale dodatni prostor. Poslije nekoliko brojeva ispostavilo se da se uredništvo u pripremanju tema i reportaža može ozbiljnije osloniti na relativno uski krug iskusnijih novinara, od kojih, uz spomenutog Mužinu, svakako treba spomenuti Jadrana Breškovića, Juru Ilića, Željka Pajalića, Renatu Pondeljak-Matijević, a ekonomskim se komentarima ustalio i Damir Novotny.

U funkciji šireg praćenja tema iz kulturne domene, od regionalnih do onih u drugim republikama, uvedena je i uspješna mozaična rubrika *Polet-platz*, koja je obuhvaćala sadržaje od prikaza i manjih recenzija do niza servisnih informacija. Najveći prostor u kulturi opet je dobio rock, zahvaljujući produktivnom Željku Markoviću, koji se brzo promovirao u novu kritičarsku zvijezdu, da bi sve više prostora dobivao i Neven Kepeski te stalni beogradski suradnik Petar Luković. Pisanjem o populističkim estradnim fenomenima, posebno u domeni folka, postupno se nametnuo i Darko Hudelist⁵⁵⁴. Kulturnom se fenomenologijom intenzivnije počeo baviti provokativni Goran Gajić. Svoj je serijal započeo analizom ženskog časopisa *Nada*, gdje je o pristupu ponajbolje govorio naslov - „Novinarska dizinterija“. Nije zanemarena ni likovna umjetnost, kojom se sustavno bavila kritičarka Maja Briski.

U tom i svakom narednom broju obvezna je bila vanjskopolitička stranica, nerijetko i dvije, često vezivane uz vojne i geostrateške teme, kojima je redakciju u neograničenim količinama opskrbljivao Miroslav Lazanski. Bitno je pripomenuti da su fotografi, iako je i tu došlo do smjene generacija, ostali na standardno visokoj razini, nadmašujući i nadalje dosege ostalih tiskovina. Kvalitetom i prepoznatljivim reporterskim stilom prednjačio je Ivan Posavec, a nisu nimalo zaostajali ni Šime Strikoman i Darko Vukov-Colić i Jasmin Krpan. Tijekom sezone

⁵⁵⁴ Hudelist se isprva u *Poletu*, ali i drugim listovima u kojima je surađivao, potpisivao kao „Darko Matoš“.

uredništvo je pojačano i lektorom Seadom Alićem, koji se i autorski afirmirao u *Studentskom listu*.

Omladinsko je rukovodstvo prilikom formiranja uredništva, koje se u nekim slučajevima doslovno pretvorilo i u hvatanje za rukav potencijalnih kandidata, postajalo svjesno koliko je kompleksno stanje u omladinskom novinarstvu. Tek se tada u punini moglo uočavati i s koliko je negativnih reakcija popraćena smjena Franičevićeva uredništva⁵⁵⁵, ali i s kojom je razinom nepovjerenja dočekana u javnosti potpuno nepoznata Mirjana Rakela. Zato je intervju, zamišljen za smirivanje strasti, u tom prvom broju dao Vladimir Čavrak⁵⁵⁶ kao član Predsjedništva u čijem je resoru bilo i informiranje. Kako bi relativizirao smjene u uredništvu, njegova je teza bila da se ne može govoriti o krizi omladinskog tiska, jer posljednjih godina stalno raste broj listova, a da se povećava i broj radio emisija, tribina, biltena i svega onog što poboljšava sustav omladinskog informiranja. No, pred omladinski se tisak, rekao je, „postavljaju i neki posebni društveni zadaci, obaveze i odgovornost“, budući da se njihovi čitatelji „tek nalaze u fazi psiho-fizičkog i intelektualnog razvoja“, što je značilo da bi list ponajprije trebao imati odgojnu ulogu u smislu željene ideologizacije mlade generacije.

Čavrak je smjenu glavnog urednika i odlazak dijela redakcije objasnio njihovim bavljenjem „perifernim sadržajima“, tendencijom „zatvaranja redakcije u uske, pa čak i privatne okvire“, ali i ismijavanjem rukovodstva „naslikavanjem nebodera i drugih čudesa“. Na pitanje zašto se i kod četvrte promjene glavnog urednika raspravlja o istim problemima, odnosno nije li pravi cilj gašenje lista, Čavrak je odgovorio da se dotad nije vodila „sustavna aktivnost“ na pronalaženju rješenja za omladinski tisak i da „nitko nikada nije spominjao... da bi *Polet* trebalo ugasiti“. Time je potvrdio „javnu tajnu“ da se omladinsko rukovodstvo zbog sve slabijeg utjecaja na društvena kretanja plašilo tako represivne mjere, ali da je rješenje nalazilo u pojačanoj političkoj kontroli uredništva, ovoga puta izravnim instaliranjem provjerene aktivistice i članice najviših omladinskih foruma na glavnouredničku dužnost.

⁵⁵⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591. Otvoreni suprotstavljanja toj smjeni, ipak, nije bilo. Prema arhivskoj građi, jedini je izuzetak predstavljao dopis koji je omladinskom rukovodstvu 9. veljače 1981. poslala Općinska konferencija SSOH Črnomerec, a u kojem je upozoreno da je Franičević u toj općini bio poznat kao „vrijedan omladinski aktivist“ i da „nisu dana objašnjenja u vezi njegova smjenjivanja“.

⁵⁵⁶ Isto, str. 11, tekst pod naslovom „Nadzorom se ne rješavaju krize“ autora Željka Krušelja.

Kako se i moglo pretpostaviti, naredni su brojevi jako oscilirali u kvaliteti. Osim još uvijek neuštimanog uredništva, a i nejasne situacije oko suradnika koji su im stajali na raspolaganju⁵⁵⁷, postojale su i dileme u tome kako pratiti političke teme. Predsjedništvo RK SSOH iz svog je oportuniteta pritiskalo redakciju da tematski ne izlazi previše iz omladinskih okvira, točnije da se ne bavi visokom politikom, kao ni intrigama iz političkih kuloara, već da svu kreativnu energiju usmjeri na rješavanje problema mladih. Posebni je zadatak glavne urednice bio da ni samo omladinsko rukovodstvo ne bude predmet ozbiljnijih analiza, a i da se unutar organizacije ne otvaraju neugodne afere.

Kakvo je na toj razini bilo shvaćanje političkog angažmana, Mirjana Rakela je ponajbolje ilustrirala uvodnikom⁵⁵⁸ u drugom broju proljetne serije, u kojem je tema bio Pokret nesvrstanih uoči konferencije u Indiji. Kako je *Poletova* čitalačka publika mogla reagirati na tu *vjesnikovsku* temu, namijenjenu uskim političkim krugovima, unaprijed je moglo biti jasno, pa neko vrijeme uvodnika nije bilo. Pojavio se opet nakon šest brojeva i u njemu je glavna urednica najavila kretanje Titove štafete⁵⁵⁹. Četvrti i posljednji put povod za uvodnik bilo je godinama najavljivano i u travnju 1981. napokon dogovoreno formiranje Izdavačkog savjeta⁵⁶⁰ lista, predvođenog Zorkom Bilalović, potpredsjednicom Društveno-političkog vijeća Sabora SRH, no do njegova je sazivanja prošlo još pola godine. Na taj su način prvi i jedini put dvije žene bile na ključnim dužnostima za funkcioniranje lista, makar je to ona druga bila samo na papiru, ali je na ključne odluke najviše utjecaja imala ona treća, predsjednica Predsjedništva RK SSOH Nada Karaman.

Indikativna je bila i prevelika zastupljenost intervjua u pojedinim brojevima. Time se pojačavao dojam stihijskog planiranja lista, ponekad i nedostatka koordinacije među urednicima. Kritičari su tvrdili da je prekomjerno korištenje tog popularnog žanra proizlazilo iz činjenice da ga je lakše realizirati od reportažnih i problemskih tekstova, a i da je bio

⁵⁵⁷ Gotovo svaki od urednika bio je ujedno i autor znatnog broja priloga u svojoj rubrici, primjerice Kustić u praćenju kulturnih zbivanja, a neki su, poput Miodraga Šajatovića i Željka Krušelja, nerijetko odlazili i na reporterske zadatke diljem Hrvatske.

⁵⁵⁸ *Polet*, br. 148, 18. veljače 1981., str. 3, tekst pod naslovom „Uvodnik“ autorice Mirjane Rakele.

⁵⁵⁹ *Polet*, br. 154, 1. travnja 1981., str. 3, tekst pod naslovom „Krenula je“ autorice „M.R.“ (Mirjana Rakela).

⁵⁶⁰ *Polet*, br. 156., 15. travnja 1981., str. 2, tekst pod naslovom „Fol uvodnik“ bez navođenja autora.

pogodan za prikrivanje sadržajnih praznina. Karakterističan je u tom smislu bio broj 151⁵⁶¹, u kojem su objavljena čak četiri velika intervjua, jedan okrugli stol i jedan monovju, koji je kao forma bio jedan od noviteta *Poletove* redakcije. Da bi čitatelji mogli biti dodatno zbunjeni, na naslovnici su objavljene dvije fotografije Željka Bebeke, pjevača „Bijelog dugmeta“, a veliki je intervju objavljen s Goranom Bregovićem, inače osobom s kojom je napravljeno najviše intervjua u desetljeće i pol izlaženja lista. U takvom su se okruženju izgubile vrlo kritički intonirane teme o propasti višegodišnje akcije „Mladi radnik samoupravljač“⁵⁶², koja je ocijenjena kao poželjna birokratska izmišljotina bez izravnijih posljedica na efikasnost poslovanja u poduzećima. Ili, o javnom etiketiranju žena na seksualnoj osnovi⁵⁶³, s čim se suočila beogradska psihologinja Sofija Trivunac. Ona je bila i primjer povremene uspješne suradnje lista s autorima iz drugih republika. U taj bi se krug mogla ubrojiti i atraktivna reportaža iz romskog naselja⁵⁶⁴ kod Siska, na kojoj je dominirala fotografija Romkinje koja je u naručju držala bebu s cigaretom u ustima.

Sklonost pretjeranom korištenju razgovornih formi demonstrirana je nekoliko puta, primjerice u brojevima 154 i 163, kad su se tu našla po četiri intervjua⁵⁶⁵. Bitno je, ipak, spomenuti da se u toj seriji ustalilo pravilo da intervjuirane mogu biti i osobe koje nisu u središtu javnog interesa, što je bio doprinos boljem poznavanju problema mlade generacije. Napravljeno je i više intervjua koji su bili zapaženi u najširoj javnosti, posebno onaj s kontroverznim naivnim slikarom Slavkom Stolnikom⁵⁶⁶, ili monovju radijskog sportskog komentatora Ivana

⁵⁶¹ *Polet*, br. 151, 11. ožujka 1981. Objavljeni su intervjui s omladinskim dužnosnikom Nikolom Ivanišem, vaterpolskim trenerom Ozrenom Bonačićem, rock muzičarom Goranom Bregovićem, glumcem Miškom Polancem, okrugli stol o omladini zagrebačke „Plive“ te monovju kazališnog redatelja Milana D. Vukotića, ukupno na sedam stranica.

⁵⁶² *Polet*, br. 151, 11. ožujka 1981., str. 7, tekst pod naslovom „Pred krahom“ grupe autora.

⁵⁶³ Isto, str. 16, tekst pod naslovom „Lezbijke, feministkinje, nimfomanke“ spomenute autorice.

⁵⁶⁴ *Polet*, br. 148., str. 9, tekst pod naslovom „Deca decu delaju“ autora Ivana Jukića.

⁵⁶⁵ *Polet*, br. 154, 1. travnja 1981. i br. 163, 3. lipnja 1981. U prvom su broju objavljeni intervjui s političarem Pavlom Gregorićem, nogometnim trenerom Ćirom Blaževićem, pjevačem Oliverom Mandićem i pjesnikom Duškom Trifunovićem, dok su u drugom bili predstavljani kongresni delegat Tomislav Pađen, književnik Goran Tribuson, novinar Bogdan Tirnanić i rock-grupa „Urbana gerila“.

⁵⁶⁶ *Polet*, br. 152, 18. ožujka 1981., str. 12-13, tekst pod naslovom „Na friškom zraku duboko diše“ autora Ivana Mužine.

Tomića⁵⁶⁷. Za *Polet* se i podrazumijevalo da su tih mjeseci napravljeni intervjui s članovima ili frontmenima svih važnijih domaćih novovalnih i rock-grupa, obično vezani uz njihove nove albume i koncertne turneje, tako da je list ostao pouzdani indikator svih glazbenih kretanja, ali i zaštitnih trendova koje je „izmislio“ i uporno promovirao.

Proletni se serijal poklopio s jubilarim 150. brojem lista⁵⁶⁸, ali to nije iskorišteno za naglašavanje kontinuiteta lista s iznimnom reputacijom, neovisno o tome koliko je tko preferirao takav pristup. Na naslovnici nije bilo ni traga da je u pitanju ipak određeni izdavački podvig, jer većina dotadašnjih omladinskih listova nije dočekala petu godišnjicu svoga izlaženja. Na naslovnici je bila depresivna fotografija socijalnog sadržaja s jatom vrana na željezničkom kolodvoru. Nije bilo neke uvodne riječi kojom bi se barem podsjetilo da je list fenomen i po tome što je u njegovoj dotadašnjim realizaciji sudjelovalo već 800-tinjak mladih novinara i suradnika drugih profila. Umjesto toga, na jednoj su stranici objavljeni tek prigodničarski tekstovi prve trojice glavnih urednika: Pere Kvesića, Ninoslava Pavića i Ratka Boškovića⁵⁶⁹.

Upravo je takvo nesnalaženje u konceptu problemski orijentiranog omladinskog tiska poništavalo ono što je bilo zanimljivo i kvalitetno u proletnoj seriji 1981., jer je i za čitatelje i za političke dužnosnike izostajao bilo kakav efekt iznenađenja. A na nepredvidivosti toga što će se pisati, a i na koji će se način pristupiti pojedinoj temi, Boškovićeve i Franičevićeva redakcija su i stvarale psihozu iščekivanja „što će *poletovci* opet napraviti“. Bio je to presudni faktor tiražnog rasta i razine čitanosti koja je izlazila iz predviđenih generacijskih okvira. Pojednostavljeno rečeno, odricanje od nepredvidivosti tumačilo se i kao svjesno prihvaćanje političke podobnosti, koliko god to dio urednika i suradnika pokušavao nadomjestiti kreativnim bljeskovima i korektnim praćenjem svojih domena. Uspjeh svakog medija, naime, ponajviše je vezan uz reputaciju koju uživa u javnosti, neovisno o utemeljenosti takvih sudova.

⁵⁶⁷ *Polet*, br. 148, 18. veljače 1981., tekst pod naslovom „O urlatorskom stilu M.D.-a“ autora Jadrana Breškovića.

⁵⁶⁸ *Polet*, br. 150, 4. ožujka 1981.

⁵⁶⁹ Isto, str. 7, tekstovi pod zajedničkim naslovom „Krepki krepani feniks“. Naslov je aludirao na tekst o tradiciji hrvatskog omladinskog tiska koji je u *Poletu* br. 67-68-69 od 22. svibnja 1977. pod naslovom „Krepki šezdesetogodišnji feniks“ objavio Inoslav Bešker.

Nezadovoljstvo dijela čitalačke publike *Poletom* koji se odrekao svoje karakteristične kritičnosti i zajedljivosti došla je do izražaja i u rubrici Pisma. Urednik Figenwald već je u trećem broju serijala propustio reagiranje pod uopćenim naslovom „Teme“⁵⁷⁰, u kojem je „stari čitalac“ koji je dao samo inicijale ustvrdio da je „jako, jako razočaran“ promjenama u listu, koji „ne valja ama baš ništa“. Krenuvši od teze da u jugoslavenskom sustavu „list koji nije zabranjivan ne valja“, napomenuo je kako se nova redakcija „drži linije manjeg otpora“ i da „novinar ili urednik koji se boji reći ono što vidi ili misli nije novinar nego marioneta“, čak i da „nepolitička“ rubrika o pop-muzici ne valja“. Nabrojio je i cijeli niz tema o kojima bi trebali pisati, od mercedesa, stanova i plaća rukovodilaca, cijena hrane i radničkih štrajkova, raznih komunalnih problema, čak i stanja u sportu. Iako je objava takvog pisma trebala biti odraz redakcijske tolerancije, pa i poziv na suradnju, oštrina i žustrina spomenutog reagiranja, za koji se moglo pretpostaviti da je zbog anonimnosti autora možda i promišljeni pokušaj destabiliziranja uredništva, više nije ponovljen.

Broj poslije objavljeno je pismo koje je polemiziralo s onim prvim⁵⁷¹, ponajviše u pogledu anonimnosti kritičara, jer kako da list „piše o takvim stvarima, a da se „on (oni) sam (sami) ne potpiše (potpišu)“, odnosno da „nije fer očekivati da *Polet* pobere batine a da mi sami nemamo udjela u tome“. No, i taj je čitatelj izrazio nezadovoljstvo načinom na koji je došlo do „strukturnih promjena“ u *Poletu*, točnije da političari svuda vide „vještice“ i da nemaju smisla za „zdravi crni humor“.

U tom razdoblju učestalog kritiziranja dosega lista pomalo je neočekivana pomoć glavnoj urednici stigla iz visokotiražne revije *Start*⁵⁷². Kako Denis Kuljiš, ideolog „zabavljačkog“ *Poleta*, nije odviše simpatizirao Franičevićev kritički aktivizam, optuživši ga i za niz „smionih, ponekad promašenih medijskih podvala“, dao je nedvosmislenu podršku Mirjani Rakeli. Napisao je da su bili u krivu svi koji su listu „proricali crnu budućnost“, jer *Polet* ne samo što je opstao, već je zadržao „mnoge prijašnje odlike“, a i obogaćen je „novim sadržajima“. Napomenuo je da su drugi i treći broj bili i bitno bolji od „skrpljenog“ prvog

⁵⁷⁰ *Polet*, br. 149, 25. veljače 1981., str. 2, tekst pod naslovom „Teme“, potpisan s „razočarani V.Š., Zagreb“.

⁵⁷¹ *Polet*, br. 150, 4. ožujka 1981., str. 2, tekst pod naslovom „Gramatika“ s potpisom Duško Haraminčić iz Sesveta.

⁵⁷² *Start*, br. 316, 28. veljače 1981., str. 14-15, tekst pod naslovom „Novine: pravi trač o *Poletu*“ autora Denisa Kuljiša.

broja. Glavnu je urednicu predstavio kao „zgodnu mladu djevojku (izgleda kao curica – visoka je oko 160 cm), iskrena u svojim aktivističkim pobudama, istodobno realna i sposobna da se brzo prilagodi“. Ni tu nije stao s pohvalama, navevši da je „poduzetno i ugodno čeljade“, koja je „nesumnjivo sposoban urednik“, a i za redakciju je ustvrdio da se „ne razlikuje bitno od one prethodne“.

Ukratko, nikada ni jedan glavni urednik nije s toliko pohvala predstavljen u nekom komercijalnom javnom glasilu. Kuljiš je tu i prvi puta javno iznio podatak da je Rakela bila „posuđena“ za proljetnu seriju, no da se u forumima razmišlja i o tome da joj se ponudi da „i poslije toga izbiva iz grada i redakcije iz koje je došla na nagovor svoje partijske organizacije“. Sve su opcije oko trajanja njenog angažmana, dakle, ipak bile otvorene.

Druga polovina proljetne serije bila je u kvalitativnom smislu, ali bez osjetnijeg utjecaja na prodajne trendove, osjetno bolja, ponajprije zbog veće uravnoteženosti sadržaja, a i postupnog zanatskog sazrijevanja dijela novopridošlih urednika i stalnih suradnika. Posebno je to dolazilo do izražaja u reportažnim temama, gdje između Rakeline i svih dotadašnjih uredništava ne samo da nije bilo vidljive razlike, već je u obilascima terena, bitnima zbog proklamirane republičke koncepcije, napravljen i kvantitativni pomak. Veći su prostor dobili i dotad zanemarivani rubni dijelovi Zagreba, koji se Boškovićevu i Franičevićevu timu nisu uklapali u koncepte „urbane alternative“ i „kulturnog undergrounda“.

Osjetno je više, prije svega, pisano o marginaliziranim radnim slojevima, mladim „radnicima i seljacima“⁵⁷³, u koje se omladinsko rukovodstvo i po ideološkim obrascima moralo zaklinjati. Nije u tim tekstovima bilo propagandističkog podilaženja omladinskoj organizaciji, već se redovito ukazivalo na nebrojene probleme i nelogičnosti u funkcioniranju sustava. Čitatelji su sa zanimanjem primali i reportaže o staračkim domovima⁵⁷⁴, čistačima ulica⁵⁷⁵, ovcama na prilazu Zagrebu⁵⁷⁶, motoristima⁵⁷⁷ ili fenomenu splitskog satiričnog lista *Berekin*⁵⁷⁸.

⁵⁷³ Riječ je o jednoj od najspominjanijih sintagmi u povijesti komunističkog pokreta, no ti su slojevi morali realnu vlast prepustiti profesionalnim partijskim dužnosnicima.

⁵⁷⁴ *Polet*, br. 156., 15. travnja 1981., str. 5, tekst pod naslovom „Raspojasane bakice“ autora Jure Ilića.

⁵⁷⁵ *Polet*, br. 166, 22. srpnja 1981., str. 6., tekst pod naslovom „Šmrk dug dvije godine“ autora Jure Ilića.

⁵⁷⁶ *Polet*, br. 157, 22. travnja 1981., str. 4., tekst pod naslovom „Veseli Bosanci“ autora Ivana Jukića.

⁵⁷⁷ *Polet*, br. 165., 1. srpnja 1981., str. 15, tekst pod naslovom „Easy fuckers“ autorice Sonje Dragelj.

Uhodanim se stazama nastavilo i s temama iz seksualne domene, za što je bilo karakteristično pisanje o abortusima⁵⁷⁹, popraćeno uobičajenom vrlo konkretnom i sočnom *poletovskom* anketom.

Redakcija je pokušavala biti inovativna i u pogledu rodniha prava, pa je u tom pogledu napravila „kopernikanski“ obrat, objavljujući polazne osnove za „Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije muških“⁵⁸⁰. U istome je broju, kako bi se potencirala sva složenost tumačenja rodniha sloboda, bila predstavljena još dva ugla istoga problema. Sofija Trivunac objasnila je tradicionalističko tumačenje ženskoga pitanja⁵⁸¹, dok je Predrag Figenwald napisao tekst, popraćen brojnim fotografijama, o trendu feminiziranja muške mode⁵⁸², a sve je to opet bio tipično *poletovski* tematski iskorak.

Indikator *poletovskih* stavova prema društvenim tema bio je naslov velike teme o stanju u poljoprivredi: „Polit-birokratske gluposti“⁵⁸³, dok je popratni set fotografija Ivana Posavca tu temu oslikavao krajnje naturalistički, kao spoj umornih lica u otrcanoj odjeći i njihovih konjskih zaprega. Upravo je takav grafički prijelom bio ponajbolja potvrda teze kako je čitatelju za doživljaj teme često važniji vizualni od tekstualnog sadržaja, na čemu je *Polet* od svog konceptualnog zaokreta 1978. stalno inzistirao, tim više što se u tekstovima nerijetko moralo ponešto taktizirati i političke poruke „zamatati u celofan“⁵⁸⁴.

⁵⁷⁸ *Polet*, br. 160, 13. svibnja 1981., str. 12-13., tekst pod naslovom „Jebavaju ća triba jebavat“ autora Željka Krušelja. Pokazalo se da je *Berekin*, kojeg je konceptualno osmislio Miljenko Smoje, bio ishodište iznimno utjecajnog priloga Feral u *Slobodnoj Dalmaciji*, kasnije i samostalne tiskovine *Feral Tribune*.

⁵⁷⁹ *Polet*, br. 156, 15. travnja 1981., str. 6, tekst pod naslovom „Tranzistori za uškopljenike“ autorice Nine Ožegović.

⁵⁸⁰ *Polet*, br. 155, 8. travnja 1981., str. 3, tekst pod naslovom „Konvencija“ bez navođenja autora.

⁵⁸¹ Isto, str. 7, tekst pod naslovom „Kinder, kirche, küche“ navedene autorice,

⁵⁸² Isto, str. 11-13, tekst pod naslovom „Dečke u ljetnim haljinama volim“ navedenog autora.

⁵⁸³ *Polet*, br. 152, 18. ožujka 1981., str. 5-6.

⁵⁸⁴ Željko Krušelji: „Izgubljena vjerodostojnost: medijski apsurdni totalitarne, autokratske i demokratske Hrvatske“, *In medias res*, br. 4, Zagreb, 2014., str. 524-539. Mediji su u čitavom komunističkom razdoblju funkcionirali po načelu da je podjednako bitno ono što piše i što ne piše u nekom tekstu, što se nazivalo metodom „čitanja između redova“.

List je vodio brigu o slučajevima kojima se samo on cjelovitije bavio, poput trodijelnog serijala o skandalima u studentskom domu na Laščini⁵⁸⁵, preko kojeg se otvaralo i puno šire pitanje kriminala, korupcije, nepotizma i sukobljavanja raznih interesnih skupina unutar Studentskog centra. Kako su batine i poniženja godinu-dvije unatrag trpjeli *poletovci* koji su sudjelovali u „šminkersko“ – „hašomanskim“ razračunavanjima, tako je dobro došao i naslov „Ponovo tuku *poletovce*“⁵⁸⁶, što je bila posljedica pisanja o malverzacijama u zagrebačkom privatnom butiku „Linea“.

Nitko, međutim, nije imao tolikog autorskog talenta da napravi vrlo ozbiljnu političku gužvu kao Ratko Karabatković, koji je svoj treći povratak u *Polet* obilježio tekstom o zlostavljanju maloljetnika u Dječjem domu „Anka Butorac“ na zagrebačkom Paunovcu. Već je i naslov, „Djecu lemaju ko volove“⁵⁸⁷, jasno govorio da će se oko toga dići velika prašina, tim više što je tekst nastao na temelju autorovog četveromjesečnog odgajateljskog rada u njemu. Karabatković je tu izravno napao upravu i odgajatelje za sustavno zlostavljanje štíćenika: „Dom ima svoje odgojne i stručne metode. Proteklih godina u Domu djecu tuku: cipelom, šakom (specijalnost, u kičmu), šibom, partvišem, papučom, remenom, vješalicom, bacanjem na pod za kosu i udaranje nogama, kišobranom... Odgajatelji i radni ljudi časte ih izrazima: idiot, kreten, iskopat ću ti oko, gade smrdljivi, životinje, marva i marvo marvinska, buzdovan, stoka, banditi, pokvarenjak, lopovi, cigani, manijaci, sotone, neradnici, luđaci, treba na promatranje...“⁵⁸⁸

Slijedio je Karabatkovićev opis zlostavljanja konkretnih osoba s imenom i prezimenom, a jedan se od slučajeva odnosio na izvjesnog Bogdana Gajskog: „Dijete je u igri, pred večeru, zablatilo cipele i Teta odgajatelj sakupila je svu djecu u blagovaonici, Bogdana dovela pred njih, skinula mu sve osim gaćica, rekla mu da klekne na pod i tako ga svima za odgoj i pouku silila da jede večeru i blato. Istovremeno ga je, šamarajući, blatom s cipela mazala po licu i

⁵⁸⁵ *Polet*, br. 153, 25. ožujka 1981., str. 10, tekst pod naslovom „Iz prve ruke“ autorice Gordane Farkaš, br. 154., 1. travnja 1981., str. 6, tekst pod naslovom „Akutni gastritis na 38,2“ autora Željka Krušelja i br. 158-159, 29. travnja 1981., str. 11, tekst pod naslovom „Laščina – zadnji put“ autora Miodraga Šajatovića i Željka Krušelja.

⁵⁸⁶ *Polet*, br. 152, 18. ožujka 1981., str. 11, tekst autorice Višnje Kamenski.

⁵⁸⁷ *Polet*, br. 163, 3. lipnja 1981., str. 7.

⁵⁸⁸ Isto.

tijelu.⁵⁸⁹ Tekst je obilovao tolikim opisima sadističkog izživljavanja nad maloljetnicima da se zahtijevalo hitno postupanje nadležnih službi i podnošenje niza kaznenih prijava, a mogao je poslužiti i kao inspiracija za pokojni naturalistički film ili knjigu.

Prema očekivanjima, nikakve sankcije nisu uslijedile. Nakon verbalnih prijetnji, nakon šest je tjedana stiglo i reagiranje Zbora radnih ljudi toga Doma⁵⁹⁰. U njemu su nabrajani svi uspjesi i nagrade za pedagoški rad koje je ta ustanova dobivala, dok je za Karabatkovićev tekst rečeno da je „najvećim dijelom netočan i zlonamjeran“. Ništa se nije promijenilo, a autor i list morali su biti zadovoljni što zbog „uznemiravanja javnosti“ oni sami nisu završili na optuženičkoj klupi.

Redovno je izlaženje proljetne serije okončano objavom impresuma⁵⁹¹, pa su čitatelji tek tada mogli saznati da je, uz glavnu urednicu, list uređivalo još deset urednika i članova uredničkog kolegija, često i bez jasnog djelokruga rada. Koliko je sve to bilo fluidno, najbolje je kazivala napomena u impresumu da su u uređivanju lista sudjelovali „i brojni drugi“. Prije kratkog razlaza, budući da je redakcija na smjenu radila i četiri ljetna broja vezana uz radne akcije, u njoj je organizaciji odigran i malonogometni turnir. U naslovu teksta o turniru objavljeno je da je *Polet* pobijedio suparnički *Studentski list* s „13 : 2“⁵⁹². Zapravo je bilo 2 : 3, ali je ono prvo ipak zvučalo bolje. U omladinskim se kuloarima pričalo da je objavljeni rezultat zapravo i najveći *Poletov* proljetni uspjeh.

Koliko je uredništvu, uzdrmanom unutarnjim problemima i nepovoljnim poslovnim rezultatima, bilo važno da se napokon nešto dobro govori o listu, potvrdilo se u rubrici Pisma. Sadržaj jednog od pisama⁵⁹³ bio je suprotan onome negativno sročenom s početka proljetne sezone: „Moram vam reći da je *Polet* tek u zadnje vrijeme počeo postajati *Polet*. Onaj *Polet* prije nije bio, tek sada vidim, ništa posebno. Bila je to najobičnija novina u zemlji i svijetu koju nije bilo čak ni čudno vidjeti na kiosku. Ovaj *Polet* sada, tek je on nešto stvarno posebno,

⁵⁸⁹ Isto.

⁵⁹⁰ *Polet*, br. 166, 22. srpnja 1981., str. 7, reagiranje pod prvotnim naslovom „Djecu lemaju ko volove“.

⁵⁹¹ *Polet*, br. 164, 10. lipnja 1981., str. 2.

⁵⁹² Isto, str. 7, tekst pod naslovom „*Polet* – SL 13 : 2“ autora s inicijalima „S.A.“ (Sead Alić).

⁵⁹³ *Polet*, br. 166, 22. srpnja 1981., str. 2, pismo pod naslovom „*Polet*“ s potpisom „Krsto Milijašević, Zagreb“

nešto što nije slično ni jednoj od ovih običnih novina i nešto što je zaista, zaista neobično kad se vidi u kiosku.“

Moglo bi se ustvrditi da je rubrika Pisma, zbog osebnosti njegova urednika Figenwalda, jedina radikalno izlazila iz zadanih okvira. Pojedina su pisma povremeno nadomještala političke afere, jer su svojom bizarnošću, političkom i spolnom nekorektnošću, ali i jezikom koji je obilno nadmašivao slikovitost uobičajenog uličnog govora, nerijetko izazivala snebivanje u javnosti odgajanoj na strogom režimskom shvaćanju medijskih normi. Vrhunac je bio u posljednjem akcijaškom broju *Poleta* početkom rujna 1981., kad je u jednome pismu⁵⁹⁴, započetom s pozdravom „bok masturbanti“, bila nagomilana takva količina osobnih uvreda i najvulgarnijih psovki na račun pojedinih članova uredništva da se i onima najtolerantnijima postavilo pitanje smisla opstojnosti takve rubrike. Zbog nje je, naime, i *Polet* kao političko glasilo bio u poziciji da se njime pozabavi kontroverzna republička komisija za šund, budući da su povremeno stizale neformalne prijetnje kako bi i ono moglo biti svrstano među pornografske tiskovine, opterećene dodatnim porezom.

Figenwaldu je to bio posljednji broj koji je uredio. Pisma više nikada nisu imala onu ulogu kakvu im je Figenwald priskrbio svojim osebnim pristupom. Narednih su se mjeseci i godina često mijenjali urednici rubrike, kao i pozicije u listu na kojima su ona bila smještena. Događalo se da se u nekim brojevima, i to ne samo onima posvećenima kongresima i jubilejima, rubrika nije ni pojavljivala. Važnije je, međutim, da je iz nje naglo „isparila“ dotad uobičajena žestina, izravnost, provokativnost i promišljeni bezobrazluk.

4.2.9. Vraćanje CDD-a s omraženog tržišta pod puni politički nadzor

Rakelin je *Polet* redovno bio tema Predsjedništva RK SSOH, koje je iskoristilo situaciju da uredništvu čiji je status u javnosti bio vidno oslabljen i koncepcijski sužuje okvir djelovanja. Na 8. je sjednici toga tijela bilo i usvajanje odluke o ostvarivanju osnivačkih prava i dužnosti prema *Poletu*⁵⁹⁵. Uz uobičajene napomene o glasilu koje je „sastavni dio društveno-političkog djelovanja SSOH“, u članku 4. te odluke navedeno je, kao da je riječ o ranoj poslijeratnoj fazi, da je *Polet* i „sredstvo revolucionarne borbe u daljnjem razvoju socijalističkog samoupravnog

⁵⁹⁴ *Polet*, br. 168., 2. rujna 1981., str. 2, pismo pod naslovom „Spisak“, potpisano s „Darko Macanov“.

⁵⁹⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 449. Osma sjednica Predsjedništva RK SSOH održana je 26. veljače 1981.

društva“, kao i „značajni faktor idejno-političkog i akcionog jedinstva omladine“. Nije zanemaren ni apologetski stav da list „svoju ulogu izvršava aktivnim učešćem i angažiranjem na jačanju jugoslavenskog socijalističkog patriotizma, općenarodne obrane i društvene samozaštite a protiv svih neprijateljskih antisocijalističkih i antisamoupravnih pojava i tendencija“. O svemu je tome redakcija bila obvezna „najmanje jednom godišnje“ Predsjedništvu RK SSOH podnositi izvještaj, u kojem će biti i „prijedlog uređivačke politike za naredno razdoblje, kretanje naklade, akcije pokrenute u cilju njenog povećanja, rezultati poslovanja“. Jednom riječju, jednoglasno prihvaćena odluka osjetno je pooštrila kontrolu pisanja i poslovanja lista.

Prvo očitovanje glavne urednice o ostvarivanju programske koncepcije podneseno je dva mjeseca nakon kretanja proljetne serije⁵⁹⁶. Izvijestila je da su u međuvremenu obavljene pripreme za konstituiranje Izdavačkog savjeta lista⁵⁹⁷, ali je težište bilo na kadrovskim problemima i uočenim nedostacima distribucijske mreže. Sa žaljenjem je konstatala da *Polet* zbog niza razloga i nadalje „više glasilo zagrebačke omladine nego republičke“, iako su rađene posebne dopisničke liste, u čemu su posredovale omladinske organizacije s terena. Problemi oko dopisničke mreže bili su, dakle, gotovo isti kao i oni s kojima su se suočavali sva četiri prethodna glavna urednika.

Najzanimljivije su, dakako, bile brojke. Rakela je rekla da se krenulo s nakladom od 27.000 primjeraka⁵⁹⁸, no da je ona „racionalizirana na 25.000“, pravdajući to činjenicom da je cijena lista u tiskari osjetno povećana. List je, po njoj, i nadalje bio kadrovski neekipiran, jer ga priprema „desetak ljudi“, tako da je izrazila sumnju da će redakcija „zahvatiti sva ona područja na način na koji smo to ovdje napisali“. Kako je suradnička struktura bila „nevjerojatno mlada“, a dopisnici „šalju vrlo mali broj tekstova, obično (i) vrlo nepismenih“, i to o „perifernim temama“, rezignirano je zaključila da „treba najmanje dvije godine da bi omladinca koji ima 16 ili 17 godina zaista uveli u posao“. Zamolila je i omladinske aktiviste da „kontroliraju zastupljenost *Poleta* na lokalnim kioscima *Vjesnika*“, smatrajući da je to bitan razlog lošijih poslovnih rezultata.

⁵⁹⁶ Isto, zapisnik 10. sjednice Predsjedništva RK SSOH od 9. travnja 1981.

⁵⁹⁷ Isto. Savjet je, međutim, krenuo s radom tek krajem 1981.

⁵⁹⁸ Isto. Već u startu proljetne serije naklada je, dakle, korigirana za minimalno 4500 primjeraka u odnosu na glavninu Franičevićeve jesenske serije, ali i barem 6000 u odnosu na posljednji prosinački broj.

Unatoč nabranju svih tih problema, koji su mahom bili objektivni, predsjednica Nada Karaman je inzistirala na daljnjem jačanju dopisničke mreže, ali je i zatražila da *Polet* ne može biti samo angažirani i informativni list, već mora više biti „u funkciji delegatskog informiranja“, afirmirajući OOUR-e i mjesne zajednice. Za nju između lista na tržištu i delegatskog biltena kao da nije postojala bitna razlika.

Sve je te kontroverzne stavove pokušao pomiriti resorni član Predsjedništva Vladimir Čavrak, priznavši da „pada tiraža lista“, zbog čega su „ljudi i malo nezadovoljni sami sa sobom“, ali da se list neće baviti crnokronikaškim temama, jer su se opredijelili da *Polet* bude „revolucionarni list, sredstvo informiranja u rukama SSOH“. Zato se ne bi trebalo opterećivati padom naklade, koja je za njega bila odraz razine svijesti prosječnog čitatelja. Sjednica je završila zahtjevom da redakcija napravi program izlaska lista u ljetnom razdoblju u formi akcijaškog *Poleta*, jer su radne akcije „škola samoupravljanja“.

Samo tjedan dana poslije toga održana je 3. sjednica RK SSOH⁵⁹⁹, na kojoj je glavna tema bila „aktualna pitanja daljnje izgradnje sistema informiranja u SSOH i zadaci SSOH“, a uz radni je materijal odmah bio priložen i prijedlog zaključaka. U njemu je stajalo kako je potrebno da organizacije SSOH „redovito analiziraju ostvarivanje osnovne koncepcije i uređivačke politike omladinskih listova“. Organizacija je, kako je to pojasnio uvodničar Vladimir Čavrak, na svim razinama bila stavljena u funkciju medijskog nadzora, dok su mladi novinari pozvani da se „odlučno suprotstave svim pojavama zatvaranja redakcija, kritizerstva, ljevičarenja, nihilizma i ostalih pojava kojih još uvijek ima na stranicama omladinske štampe“. SSOH se tome, po Čavrakovu mišljenju, morao „odlučno suprotstaviti“, a forma koja je to opravdavala bilo je „daljnje podruštvljavanje⁶⁰⁰ omladinske štampe“.

Ta je tematska konferencija bila zapamćena i po tome što je drugi uvodničar bio *poletovac* Ratko Karabatković⁶⁰¹. Taj je zagovornik beskompromisnog omladinskog aktivizma teoretizirao u kardeljevskoj maniri o potrebi daljnje izgradnje sustava informiranja, ali je zanimljiv bio njegov stav da je su *Polet* i ostali listovi godinama unazad pisali o „eklatantnim

⁵⁹⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 422. Sjednica je održana 16. travnja 1981.

⁶⁰⁰ Pojam „podruštvljavanja“ ne treba shvaćati u smislu demokratizacije, jer je u prvome planu imao jačanje kontrolnih mehanizama usmjerenih na pojedine institucije, organizacije i medije.

⁶⁰¹ Isto. Karabatković se tim istupom još jednom legitimirao kao čvrsti zagovornik omladinskog aktivizma pa je od jeseni 1981. preuzeo i uredničku dužnost.

primjerima nesamoupravnog ponašanja, grupno-vlasničkih odnosa (i) birokratiziranosti“, ali da su „sve te akcije bile stopirane“, točnije da novinare nije podržala čak ni omladinska organizacija. U toj nemoći mijenjanja društvene zbilje vidio je i razlog zašto je „politički angažman zamijenjen u omladinskoj štampi tržišnim apetitima“. Sa žaljenjem je konstatirao kako se u društvu „nije afirmirala marksistička kritika“, zbog čega je bilo i toliko prisutno „manipuliranje informacijama“.

Mirjana Rakela je, pak, ustvrdila da se omladinske tiskovine, uključujući i *Polet*, premalo čitaju, ali da su one i same krive za takvo stanje jer nisu zadovoljile „jedan dio čitalačke publike“, a da je glavni razlog tome nedostatak kadrova, koje tek treba stvarati. Na kadrovski se problem u zaključku nadovezala i predsjednica Predsjedništva RK SSOH Nada Karaman. Ona je pobrojala što sve omladinske tiskovine ne smiju biti, u rasponu od „ultraljevičarske kritike svega postojećeg“ pa do bavljenja „marginalnim problemima“. Opisala je i idealnog mladog novinara, osposobljenog u „omladinskim političkim školama“: posjeduje „visoka moralna načela“, a prepoznatljiv je po „jasnoj idejnoj usmjerenosti i društveno-političkoj širini vidika“. Takav bi novinar bio bezrezervni idealist koji bi predstavljao intelektualni pandan promidžbenom modelu udarnika kakav je u Jugoslaviji desetljećima predstavljao rudar Alija Sirotanović. Nakon tako rigidnih istupa vodećih ljudi Predsjedništva RK SSOH hrabrim se činio svaki korak koji bi *Polet* udaljavao od socrealističkih biltenskih stereotipa.

Informiranje se našlo i na sjednici Predsjedništva RK SSOH⁶⁰² sredinom svibnja, kad je privremeni status direktora CDD-a Đure Tadića pretvoren u redovni mandat. Tu je zaključeno da je tijekom 1981. bilo objavljeno 30 brojeva lista u 28 svezaka, na što bi se tijekom ljeta pridodala četiri broja akcijaškog *Poleta*. Da se situacija oko naklade ne razvija dobro, potvrđeno je i podatkom da se tijekom godine očekuje prosječna tiskana naklada od 20.000 primjeraka, koliko je naposljetku bilo navedeno i u ugovoru o pokrivanju troškova. Ljetna četiri broja tiskala bi se po 15.000 primjeraka, od čega bi po 3000 bilo besplatno distribuirano po radnim akcijama. Kako bi se sredstva za ljetno razdoblje pronašla iz drugih izvora, ukupni bi rashodi u 1981. za redovno izlaženje iznosili 11,41 milijun dinara, za što još nije bila zatvorena financijska konstrukcija.

⁶⁰² Isto. Riječ je o 13. sjednici Predsjedništva RK SSOH, održanoj 11. svibnja 1981.

Vrhunac je udara omladinskog rukovodstva na slobodu poslovanja *Poletova* izdavača uslijedio na ljetnoj sjednici Predsjedništva RK SSOH⁶⁰³, održanoj u Fažani, gdje je upravo budućnost CDD-a bila glavna tema. Sjednica je započela izlaganjem Mirka Požgaja, sekretara Predsjedništva RK SSOH, o potrebi transformacije CDD-a, a kao njen povod je naveo „uočene ozbiljne nepravilnosti u financijskom poslovanju“, zbog kojih je, sudeći prema fonogramu, pod istragom bilo pet zaposlenika, koji nisu imenovani, ali se iz konteksta može zaključiti da se radilo o administrativnom osoblju. Zato se CDD, prema Požgajevu mišljenju, u što kraćem roku trebao preoblikovati u radnu zajednicu koja bi izravno bila pri SSOH, čime bi se onemogućavalo „neosnovano prebacivanje CDD-a sve više na tržište“, a time bi se osiguravao i „širi društveni utjecaj“ na njegov „rad i aktivnost“.

O kakvom se tu radilo ideološkom napadu na tržišni koncept, doživljen kao negiranje vrijednosti samoupravnog socijalizma, ponajbolje je oslikavao istup Đure Tadića⁶⁰⁴, po intonaciji sličan spomenutom istupu Milutina Baltića na omladinskom kongresu nešto više od pola godine ranije. Netom imenovani direktor naglasio je da je „u CDD-u jačala struja osamostaljivanja“ te „djelovanja na tržištu“ s ciljem „nekakvog eventualnog profitiranja“. Tendencija je bila, rekao je, da CDD postane „avangardna, intelektualističkija, samouvjerenija“ izdavačka kuća, da ima „posebni imidž, ali na društvenim sredstvima“, što je stvaralo „sve veći jaz između RK SSOH i Centra“. Zato je, po Tadiću, nužno bilo „podruštvljavanje“ CDD-a, kako bi omladinska organizacija imala veći utjecaj „na djelovanje među mladima“.

Ustvrditi u to vrijeme da je neka institucija „centar intelektualnog djelovanja“⁶⁰⁵, što je bila gotovo istoznačnica za sintagmu o „paralelnom centru moći“, bilo je identično pozivu za radikalnu kadrovsku „čistku“, možda i njeno raspuštanje. Pojmovi „tržište“ i „profit“ za dogmatske su krugove simbolizirali kapitalizam, što je svakoj raspravi davalo ideološku

⁶⁰³ Isto. Dana 4. srpnja 1981. održana je 16. sjednica Predsjedništva RK SSOH, s koje je sačuvan i cjeloviti prijepis fonograma. Tipični je problem za taj i niz drugih prijepisa fonograma rađenih u stručnim službama zgrade na Šetalištu Karla Marxa bilo nenavođenje imena svih govornika, kao i povremene „rupe“ u izlaganjima zbog buke, dobacivanja sa strane ili udaljavanja od mikrofona. Dotadašnja dominantna metoda stenografiranja rezultirala je kvalitetnijim i pouzdanijim zapisnicima.

⁶⁰⁴ Tadić je prije dolaska na mjesto profesionalnog člana Predsjedništva bio zaposlenik Željezare Sisak, a kao ni njegov prethodnik u CDD-u Josip Čondić nije imao visoko obrazovanje.

⁶⁰⁵ Takav su status tada mogli imati samo partijski forumi.

dimenziju. U svakom slučaju, takve izravne političke optužbe nisu mogle proći bez posljedica. Shvatili su to i predstavnici CDD-a, pa su pokušali objasniti zašto se taj izdavač morao u većoj mjeri okretati tržištu. Voditelj distribucije Ivan Podnar, koji je na sjednici bio i predstavnik Zbora radnih ljudi, objašnjavao je da je barem djelomična tržišna orijentacija zapravo bila nužnost, jer je „uzrokovana nedostatkom financijskih sredstava“ za projekte koje je trebala realizirati iz izdavačko-istraživačke djelatnosti. Drugim riječima, od njih se tražilo više nego što je to RK SSOH mogla financirati. Negirao je i tvrdnje o „astronomskim honorarima“ za uređivanje *Poleta*, naglašavajući da je tu bila riječ samo o „tržišnim cijenama rada“. Kako se tu ponajprije mislilo na honorare za grafičko uređivanje, podsjetio je da je list upravo u toj domeni imao i „pionirsku ulogu“ u hrvatskom novinarstvu.

Posebno je zanimljivo bilo Podnarovo očitovanje o *Poletovoj* nakladi. Podsjetio je da se u tada još važećoj koncepciji govorilo o cilju da se list tiska u 50.000 primjeraka⁶⁰⁶, čemu se postupno približavalo prethodno uredništvo, a da je u ugovoru o financiranju za 1981. navedeno da će se prosječno tiskati samo 20.000 primjeraka. Kako je CDD sve do potpisivanja posljednjeg ugovora logiku poslovanja usmjeravao prema maksimalističkom cilju, pojasnio je, razumljiva je bila i tržišna usmjerenost lista, što je utjecalo i na odabir kvalitetnih suradnika, samim tim i na visinu autorskih honorara.

Na to se nadovezao i CDD-ov urednik Inoslav Bešker, koji je prisutne upoznao s izračunom da će za pokriće *Poletovih* troškova u tekućoj godini nedostajati barem pet milijuna dinara. Zato je iznio jednostavnu računicu, koja je mogla biti razumljiva čak i „netržišnoj“ logici članova Predsjedništva: ako je naklada 20.000, onda za pokriće troškova cijena pojedinog primjerka ne bi trebala biti sedam, već 25 dinara⁶⁰⁷. Kako bi se, pak, s takvom realnom cijenom naklada strmoglavila, jedino je rješenje prelijevanje sredstava, odnosno osiguravanje veće dotacije listu. Ako ni to nije moguće, zaključio je Bešker, jedina je opcija drastično

⁶⁰⁶ CDD je često kalkuirao s već navedenom procjenom Pere Kvesića iz 1976. da *Polet* može opstati bez dotacija s minimalnom nakladom od 75.000 primjeraka, iako je prvi *Poletov* glavni urednik već u svom tekstu u prigodnom 150. broju prag rentabilnosti dignuo na „oko sto tisuća“, što je značilo da bi i spomenutih 50.000 primjeraka predstavljalo samo početnu stepenicu u takvom poslovnom osamostaljivanju.

⁶⁰⁷ Usporedbe radi, tada je cijena najluksuznije revije na jugoslavenskom tržištu, zagrebačkog *Starta*, tiskane na 80-ak stranica u koloru na bezdrvnom offsetnom papiru, bila 30 dinara.

rezanje troškova sa svim posljedicama koje bi to donijelo. Moglo se pretpostaviti da bi prva mjera zacijelo bila odustajanje od tjednog ritma izlaženja⁶⁰⁸.

Iako je najprije oštro napao tržišna pravila, direktor Tadić je potvrdio da je poslovna situacija vrlo složena, točnije da je *Poletov* dug *Vjesnikovoj* tiskari dosegnuo milijun dinara. Član Predsjedništva Želimir Golubić priznao je da po projekcijama poslovanja do kraja godine nedostaje čak 6,38 milijuna dinara, što ga ipak nije razuvjerilo kako *Poletu* „ne treba tržišna orijentacija“, već da mora biti „pristupačniji mladima po grafičkom izdanju, po temama, po načinu izražavanja“. Izrekao je, zapravo, argumente koji su govorili u prilog komercijalizaciji lista i koji su bivšeg glavnog urednika iz omladinskog aktivizma preusmjerili na tržište.

Suočivši se s tim kontroverznim podacima, jedan od članova Predsjedništva, u prijepisu fonograma neimenovan, ljutito je konstatirao da, ako nema novca, „neka *Polet* izlazi jednom u 15 dana“, što bi bilo „i u skladu s osnovnim mjerama stabilizacije⁶⁰⁹“. Štoviše, sve što se godinama zbivalo oko lista nazvao je „komičnim i smiješnim“, jer urednike „treba stalno držati na uzdi“ te da već jednom „treba prekinuti s tim maskenbalom i s tim glupostima“.

Situaciju je smirivao sekretar Mirko Požgaj, naglasivši da je izlaz iz nepovoljne situacije da se napokon razriješi „ova maškerada koje se iz godine u godinu ponavlja“, i to tako da se „ostvari uvid u materijalno poslovanje“ CDD-a. Podržao ga je član Predsjedništva Rade Šekuljica, usmjerivši žaoku također na CDD, u kojem „misle da su pametniji od vodstva omladinske organizacije“. Nakon cijele te bure, predsjednica Nada Karaman je zaključila da situaciju treba razriješiti do početka jeseni, a glavni je zadatak, uz traženje novca za pokrivanje *Poletovih* izdavačkih planova, bilo pretvaranje CDD-a u radnu zajednicu pri RK SSOH. Zaziranje direktora Tadića od „intelektualizma“, u čemu je imao potporu glavnine

⁶⁰⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 449. Bešker je članovima Predsjedništva pojasnio da je tiskanje prvog broja *Poleta* na bazi 20.000 primjeraka 1976. stajalo oko 45.000 dinara, da bi do 1981. ta cijena skočila na enormnih 215.000 dinara, što je predstavljalo povećanje od 338 posto. U istom je razdoblju dotacija Sabora povećana za samo 59,5 posto. To je i objašnjavalo zašto su se već 1979. pojavili neki dvobroji i zašto je 1980. naglo prekinuto tiskanje proljetne serije, pa je pauza trajala rekordna četiri mjeseca.

⁶⁰⁹ Nakon Titove smrti izbila je na vidjelo teška gospodarska situacija u zemlji, na koju je središnja vlast, Savezno izvršno vijeće, reagirala uvođenjem mjera „ekonomske stabilizacije“, iza čega se zapravo krio cijeli niz restrikcija, kao i nestašica niza uvoznih tržišnih artikala.

omladinskog rukovodstva, organizacijski je vratilo CDD na Šetalište Karla Marxa. Preostalo je samo da se oko toga provede složena pravna procedura.

Ta je sjednica, inače jedna od prijelomnih za *Poletovo* funkcioniranje, održana početkom ljeta, tijekom kojega su se odrađivala samo četiri broja vezana uz radne akcije, financirana iz tih namjenskih izvora. Na njoj se nije govorilo u statusu Mirjane Rakele. Puna četiri tjedna nakon posljednjeg redovnog sveska nije bilo izjašnjavanja o njenu odlasku, kako se to najavljuje kod Rakelina preuzimanja lista. Očito je da se u međuvremenu u „kockici“, kojoj je politička kontrola nad listom bila puno važnija od poslovnih rezultata, ipak računalo na njen ostanak, dok se Rakela o tome osobno nije izjašnjavala, ostavljajući tako otvorenim obje opcije.

Rasplet se, međutim, zbilo u toj istoj Fažani, i to baš u vrijeme održavanja sjednice Predsjedništva RK SSOH. *Poletovci* su tu u cilju širenja suradničke i dopisničke mreže u okviru Političke škole održavali već tradicionalni novinarski seminar. Prilikom rezimiranja proljetnog serijala došlo je do rasplamsavanja sukoba između glavne urednice i dijela uredništva, koji je poduzeo tinjao. Nezadovoljni i rezignirani urednici društvenih rubrika zamjerali su Mirjani Rakeli da se više bavi intrigama nego funkcioniranjem lista, da je monopolizirala kontakte s omladinskim rukovodstvom, da je sve bitne informacije vezane uz list držala za sebe te da, zapravo, nije u stanju konceptualno osmisliti i operativno koordinirati takav projekt, zbog čega je i uslijedio pad utjecaja i čitanosti lista⁶¹⁰. Bile su to prilično teške optužbe, s kakvim se ni prije ni poslije nije suočavao neki *Poletov* glavni urednik. Urednici su, kako su neki i najavljivali, bili na rubu odustajanja od svog angažmana, jer su smatrali da niti imaju podršku za ono što rade, niti su iz niza razloga u mogućnosti realizirati vlastite ideje.

Nije, međutim, ni glavna urednica bila nimalo blaža. Odbacila je sve optužbe oko monopoliziranja i svojevrsnog privatiziranja svog odnosa s osnivačem lista. Ustvrdila je da ju je veći dio uredništva neugodno iznenadio niskom razinom zanatskog umijeća, neki i nespremnošću za ozbiljniji angažman. Nabrajala je svačije pogreške, pa i opstrukcije dijela suradnika, kao i zapreke na koje je nailazila u pojedinim institucijama. Upozorila je da list

⁶¹⁰ Izjava Miodraga Šajatovića autoru od 30. srpnja 2014.

više nije u mogućnosti razmišljati i pisati na način prethodnih redakcija, posebno one Franičevićeve, i da mora voditi brigu o svojim aktivističkim zadacima. Na kraju je pripomenula da je u veljači nesebično preuzela odgovornost samo radi spašavanja lista, što je u okolnostima iznenadnog odlaska Siniše Pavlovića i njegovih istomišljenika bilo u osnovi točno, te da joj je mandat privremen i da će o tome što se dogodilo izvijestiti omladinsko rukovodstvo.

Nastala je pat-pozicija, kojom se nitko nije bavio sve do ponovnog okupljanja cijele redakcije sredinom rujna. Spoznaja o tome u kojoj su mjeri narušeni odnosi unutar redakcije ipak su pridonijeli odluci Mirjane Rakele da se tiho povuče s dužnosti glavne urednice. Formalno gledano, nije to bila forma ni ostavke ni razrješenja, već je to, izvjesno je, tretirano kao neki oblik privremenog mandata, koji nije imao pravno utemeljenje, no takvim se proceduralnim detaljima nitko nije bavio⁶¹¹. Rukovodstvo predvođeno Nadom Karaman cijeli je taj kadrovski zaplet relativiziralo, ne oglašavajući se u javnosti, tako da čitatelji sve do izbora novog glavnog urednika i nisu imali pravu informaciju o tome što se u Savskoj 5 zapravo događa. Štoviše, idućih pola godine na sjednicama Predsjedništva RH SSOH nije bilo posebne točke dnevnog reda koja bi se bavila *Poletom*. Sve se rješavalo iza čvrsto zatvorenih vrata. I u tiskovinama su izostali aferaški tekstovi, jer nitko, uključujući i sudionike fažanskog sukobljavanja, tijekom ljeta nije imao pravu sliku o onome što bi moglo uslijediti.

Mirjana Rakela se vratila na svoj radijski posao u Dubrovnik. Polugodišnji mandat glavne urednice, u kojem nije bilo političkih skandala, vrednovan joj je godinu i pol kasnije imenovanjem za profesionalnog člana Predsjedništva RK SSOH zaduženog, dakako, za informiranje. Tada se pokazalo da „rane“ iz Fažane u srpnju 1981. nisu zacijelile.

4.2.10. Kustićeve depolitizirani i nekomercijalni urbani rock-tjednik

Iznenadni Rakelin odlazak omladinskom je rukovodstvu stvorio nove probleme. Kaotična zbivanja u ljetnim su mjesecima 1981. onemogućila su tihi prijenos glavnouredničkih ovlasti na nekog člana redakcijskog kolegija. Najlogičniji izbor, barem u privremenom obliku, bio je Fernando Soprano, zamjenik glavnog urednika u prethodna dva mandata, no na Šetalištu

⁶¹¹ Isto. Impresum od početnog 147. pa do završnog 168. broja nije tretirao Rakelin mandat kao vremenski ograničen, što se obično iskazuje u v. d. obliku.

Karla Marxa su zaključili da on, koji se uređivanjem bavio više u onom tehničkom i organizacijskom nego u kreativnom smislu, nema odlučnost i ideološku čvrstinu da situaciju drži pod potpunom kontrolom. Činjenica je da o razgovorima s potencijalnim kandidatima za glavnog urednika u arhivskom fondu nema pisanih tragova, pa je i slijed zbivanja teško utvrditi.

Razgovore je u ime Predsjedništva RK SSOH vodio njegov sekretar Mirko Požgaj⁶¹². Prema njegovim riječima, prvi je na razgovoru o mogućem preuzimanju redakcije bio Miodrag Šajatović⁶¹³, ali on je, unatoč nagovaranju, odbio kandidaturu. Bio je, naime, svjestan koliko je situacija zbog neekipiranosti i nesložnosti redakcije nemotivirajuća i u kojoj bi mjeri kao glavni urednik bio izložen političkim pritiscima, dok je s druge strane bio preokupiran i završetkom studija. Pristao je na dužnost urednika društvenih tema, što je početkom proljetne serije 1982., odlaskom Soprana, preraslo u funkciju zamjenika glavnog urednika.

Uvidjevši da u redakciji nemaju nekog drugog poželjnog kandidata, omladinsko se rukovodstvo dogovorilo da pokuša djelovati po aktivističkom obrascu, kao što je to bilo pola godine ranije i u Rakelinu slučaju. Razgovor je opet vodio Požgaj, a dužnost glavnog urednika bila je ponuđena Ivici Grčaru⁶¹⁴, dugogodišnjem stručno-političkom radniku u RK SSOH. Ako je kriterij Rakelina odabira bilo njeno bavljenje novinarstvom, onda je Grčarovo pozivanje bilo motivirano tek aktivističkim iskustvom u radu s mladima, jer je godinama organizirao radne akcije i razne omladinske skupove, uz tek sporadičnu suradnju u nekim tiskovinama. Grčara, koji je tada imao 33 godine i više nije bio u formalnoj omladinskoj dobi, ponuda je jako iznenadila, iako je znao da je Predsjedništvo očajnički tražilo neko rješenje za preuzimanje lista. Svjestan da za takav posao nema iskustva, niti poznaje tehnologiju izdavanja lista, odbio je mogućnost da bude glavni urednik, ali je naposljetku pristao da se nađe u krugu budućih urednika. Moguće je da se, osim Grčara, još nekome od administrativnog osoblja u RK SSOH, ponajprije onima u informativnoj službi, bezuspješno nudio isti aranžman.

⁶¹² Izjava Mirka Požgaja autoru od 21. prosinca 2014.

⁶¹³ Izjava Miodraga Šajatovića autoru od 30. srpnja 2014.

⁶¹⁴ Izjava Ivica Grčara autoru od 10. srpnja 2014. *Poletovci* ga više pamte po nadimku Piks.

Pomirivši se sa spoznajom da nema svog kandidata, omladinsko je rukovodstvo izbor prepustilo CDD-u. Sastanak na tu temu, na kojem je bilo i nekoliko članova dotadašnje redakcije, sazvan je u prvim danima rujna 1981. u prostorijama *Poletova* izdavača u Opatičkoj ulici. Već i to što za razgovor nije odabrana redakcija govorilo je da se u međuvremenu u kuloarima ipak iznjedrilo ime kandidata⁶¹⁵. U razgovoru se, pomalo na iznenađenje onih koji su dužnost glavnog urednika automatski vezivali uz osobu koja se bavi političkim temama, kao jedini kandidat oko kojega nije bilo prijepora pojavio Ivan Kustić⁶¹⁶, dotadašnji urednik kulture. On ne samo da nije bio uključen u dotadašnja unutarnja sukobljavanja, već za njega dotad nitko nije ni pretpostavljao da bi mogao imati takvu ambiciju. Kako nije imao protukandidata, svi su se složili da njegovo ime bude proslijeđeno u „kockicu“. Načelni je dogovor bio da Kustić vodi brigu o cjelini lista, ali da teret kreiranja društvenih tema u onom najširem smislu bude na Šajatoviću, Grčaru i ostalima koji bi uređivali teme iz te domene.

Predsjedništvo RK SSOH to je prihvatilo, vodeći se spoznajom da list predvođen jednim kulturnjakom neće pokušavati voditi neku svoju politiku. Omladinskom je rukovodstvu nakon niza afera od jeseni 1978. pa do ljeta 1981. to zacijelo bilo i najvažnije, jer je *Polet* bio najčešći razlog zašto su bili pozivani na ideološke „prodike“ u prostorije CK SKH⁶¹⁷. Od Kustića se nije tražilo da pred Predsjedništvom RK SSOH izloži svoju koncepciju, već mu je rečeno da se drži onog fluidnog aktivističkog koncepta koji se postavljao i pred njegove prethodnike. Tek predostrožnosti radi, Kustić je u početnom razdoblju imao status vršitelja dužnosti glavnog urednika.

Prvi je puta u *Poletovoj* povijesti vodeći čovjek redakcije postao netko tko se ponosio spoznajom da ga politika uopće ne zanima, tako da su list osmišljavali urednici pojedinih društvenih rubrika, te da su mu izgled naslovnice, pisanje scenarija za vlastiti strip i organiziranje zabava za čitatelje važniji od bilo kakvog društvenog angažmana. Vjerojatno je

⁶¹⁵ Isto. Grčar je primijetio da na tom sastanku nitko nije znao da je njemu nuđena glavnourednička dužnost, čime je omladinsko rukovodstvo pokušavalo stvoriti dojam da se nije pokušavalo naći rješenje izvan postojeće redakcije.

⁶¹⁶ Kustić je u impresum stavljao i svoj nadimak Cico.

⁶¹⁷ Izjava Mirka Požgaja autoru od 21. prosinca 2014. Sekretaru P RK SSOH posebno su u sjećanju bili neugodni razgovori sa sekretarom CK SKH Milutinom Baltićem, gdje su obično morali dobivali zadatke da „naprave red“ u redakciji. CDD-ovo odluku da predlože Kustića shvaćali su, inače, kao još jednu pobjedu „zagrebačke linije“, ali i svoj neuspjeh da pronađu nekoga tko bi kao prioritet imao realiziranje nikad dosegnute republičke koncepcije.

baš izostanak vlastitih političkih promišljanja i bio pravi razlog što je Kustić bio dotad jedini glavni urednik koji je u punom trajanju obavio svoj dvogodišnji mandat, odnosno za koga se nije tražila neka forma prikrivanja prisilnog odlaska. Osvrćući se na svoj mandat, Kustić je u jubilarnom 400. broju lista naglasio da mu je jedini cilj bio, za razliku od prethodnika, zaključno s Franičevićem, koji su „od rocka radili politiku“, odnosno njegovih nasljednika koji su „od politike radili rock“, oblikovati „urbani nekomercijalni rock-tjednik“⁶¹⁸

U tome je, pokazalo se, tek djelomično uspio. List je bio pomalo začudni spoj dotadašnjeg omladinskog aktivizma, snažnije izraženog u drugoj godini Kustićeve urednikovanja, i širenja prostora za nekomercijalne kulturne sadržaje. Rezultat toga, temeljen i na novom grafičkom identitetu lista, nije mogao imati zadovoljavajući tržišni odjek među dotadašnjim *Poletovim* čitateljima, ionako pokolebanim mlakošću i konceptualnim lutanjima u mandatu njegove prethodnice. Stavljanje kulturnih tema na početne stranice lista u tadašnjim je okolnostima trebalo i neko ideološko opravdanje pa je u „Izveštaju o radu CDD SSOH za 1981. i Programu rada za 1982. godinu“⁶¹⁹ stajalo da se pomaci u ostvarivanju koncepcije lista vide i u raskidu „s uobičajenom građanskim poimanjem rasporeda materijala na društvo i kulturu“.

Tako je Kustićev bijeg od politike dobio i marksističku programatsku dimenziju. Trajalo je to tako dugo dok netko u omladinskim forumima nije shvatio da listu upravo iz tog razloga nedostaje društvenih tema, koje i karakteriziraju tipični omladinski politički list. Kako je *Polet* uvijek bio poznat po velikim zaokretima, Kustićevim je odlaskom odmak od politike zamijenjen strastvenim uključivanjem u političku unutarpartijsku bojišnicu. Zato je dvogodišnja stanka u *Poletovu* produciranju provokacija i političkih zapleta, što bi se moglo protumačiti i kao sažetak Kustićeve mandata, umjesto kojih je na redu bilo suočavanje s financijskim dubiozama, dobro došla i redakciji i omladinskom rukovodstvu.

U listu i oko njega privremeno je, dakle, pobijedila logika oportuniteta, lako razumljiva i zbog činjenice da je na čelu CK SKH bila jedna od najrigidnijih garnitura, koja je u medijima često gledala prikrivene „unutarnje neprijatelje“. Svaki odlazak Milutinu Baltiću i ostalim partijskim dužnosnicima da bi se pravdala neka *Poletova* nepodopština smanjivalo je i šansu za daljnje političko uspinjanje članova omladinskog rukovodstva.

⁶¹⁸ *Polet*, br. 400, str. 35, 16. prosinca 1988., tekst pod naslovom „Bosanski grb“ autora Ivana C. Kustića.

⁶¹⁹ HR HDA, kutija 452, 31. sjednica Predsjedništva RK SSOH, točka 4.

Prvi broj Kustićeva *Poleta*⁶²⁰ zbog smanjenja troškova pojavio se tek sredinom listopada 1981., vizualno bitno drugačiji od Trbuljakovih grafičkih rješenja. Grafičko je uređivanje, uz već ranije vraćenog urednika Ivana Doroghyja, zbog racionalizacije poslovanja⁶²¹ opet prebačeno u Studio grafičkog dizajna CDD-a. Činjenica je da su se Doroghyjeva rješenja bitno razlikovala od Trbuljakovih. Pojednostavljeno rečeno, dotadašnji je minimalizam, tipičan za Trbuljakov konceptualistički pristup, postupno zamijenjen, kako je to javnosti objašnjavao Kustić, grafičkim pluralizmom, točnije Doroghyjevim šarenilom. Ono će karakterizirati list, osim jedne kraće epizode koju je nenovinskim rješenjima obilježio Antun Maračić, do pred kraj *Poletova* izlaženja. Doroghy je, uz sufliranje samog Kustića, kojeg je izgled novina više zanimalo od njena sadržaja, bio sklon bizarnostima, pa je tako uveo i praksu pisanja naslova rukom. Promijenjena je i glava lista. „Bucmasti“ je logotip, čija se boja mijenjala sukladno potrebama, zamijenjen je uskim verzalom imena lista, preko kojega su išle dvije vodoravne linije. Neki su i u tom simboličkom „mršavljenju“ uočavali povećanje pritiska na redakciju i sve težu financijsku situaciju.

U impresumu tog početnog broja, uz glavnog urednika i njegovog zamjenika Soprana, navedeno je da je u redakcijskom kolegiju, ali bez navođenja konkretnih zaduženja, bilo desetoro članova⁶²² te četveročlana fotoreporterska ekipa, u kojoj je većina članova bila iz proljetnog serijala. Podjela uredničkih dužnosti uslijedila je, međutim, već u narednom broju⁶²³. Renati Pondeljak-Matijević pripao je sektor odgoja i obrazovanja, Ivici Grčaru društveno-političke organizacije, Ratku Karabatkoviću reportaže, Miodragu Šajatoviću društveno-ekonomski odnosi, Silvani Servatzy dopisništva, Branki Trbović pisma, Željku Pajaliću fizička kultura, Damir Novotny bio je zadužen za kulturu, Željko Krušelj jedini nije imao sektorsko zaduženje, dok se Boro Kokan u impresumu više nije pojavljivao. Iz toga je popisa bilo vidljivo da redakcija tada nije imala svog urednika deska, budući da je Marjan

⁶²⁰ *Polet*, br. 169, 14. listopada 1981.

⁶²¹ Omladinsko je rukovodstvo prigovaralo CDD-u zbog navodno prevelikih honorara dotadašnjem grafičkom uredniku Goranu Trbuljaku, a odgovor je uvijek naglašavao njegovu inovativnost u pristupu kakva se ne može dobiti po cjenicima suradnje u nekom omladinskom listu.

⁶²² Isto, str. 2. Članovi kolegija bili su Renata Pondeljak-Matijević, Silvana Servatzy, Branka Trbović, Ivica Grčar, Ratko Karabatković, Željko Krušelj, Boro Kokan, Damir Novotny, Željko Pajalić i Miodrag Šajatović. Fotografiji su bili Jasmin Krpan, Ivan Posavec, Darko Vukov-Colić i Šime Strikoman.

⁶²³ *Polet*, br. 170, 21. listopada 1981., str. 2.

Jurleka otišao u vojsku⁶²⁴. Zato se i neujednačenost u opremi nije mogla sakriti, budući da su neki urednici nastojali svoju opremu u što većoj mjeri uozbiljiti i objektivizirati, drugi su težili metaforičnosti, treći duhovitosti.

Sredinom prosinca 1981. napokon je formiran i Izdavački savjet *Poleta*. O tom „tijelu društvenog utjecaja“ počelo se govoriti još u Pavićevu mandatu, da bi zatim krenule beskrajne rasprave o strukturi njegova članstva. Slijedilo je obraćanje društveno-političkim organizacijama, od Partije preko Socijalističkog saveza pa do Saveza sindikata i SUBNOR-a, kao i RSIZ-ovima kulture i obrazovanja te kući *Vjesnik*, da izaberu svoje delegate, što je trajalo oko godinu, a naposljetku je ta lista „zapela“ i u samom Predsjedništvu RK SSOH, budući da je do sazivanja osnivačke sjednice trebalo doći još u Rakelinu mandatu. Za predsjednicu Savjeta, koji je imao 23 člana (12 iz omladinskih struktura te 11 vanjskih, uključujući CDD-a i predstavnika redakcije), izabrana je saborska dužnosnica Zorka Bilalović⁶²⁵, čime je dodatno naglašeno koliko su za opstojnost *Poleta* bile važne dotacije iz republičkog proračuna.

Pokazalo se da je Savjet bio još jedno sredstvo pritiska na redakcijske slobode, iako je taj prvi saziv u najmanjoj mjeru koristio to svoje pravo. Zato je dio njegovih članova, pogotovo u drugom i trećem sazivu, vrlo ortodoksno ocjenjivao pisanje jednog omladinskog lista. Članstvo je Savjeta bilo i dodatno frustrirano činjenicom da je to tijelo imalo tek savjetodavnu ulogu u kadrovskim rješenjima, zbog čega je sredinom 1980-ih došlo i do niza ostavki, javnih polemika i sličnih ekscesnih situacija.

Kustićeve redakcija, kao ni ona prethodna, nije mogla pohvaliti pravim skladom, što je preduvjet izrade dobrih tiskovina. Glavni je urednik u spomenutom naknadom očitovanju iz 1988. naveo kako je tu bio niz urednika „koji su mu išli na živce“⁶²⁶, a pohvalio se i da se brzo riješio Bore Kokana, Branke Trbović i Damira Novotnyja, nešto kasnije i Jure Ilića, dok je motiv odlaska Gorana Gajića bio dvojben, a da je neuspješno pokušavao maknuti Renatu

⁶²⁴ U vojsci je bio i dotad najproduktivniji reporter Ivan Mužina.

⁶²⁵ *Polet*, br. 178, 16. prosinca 1981., str. 6. Uz Zorku Bilalović, članovi prvog Savjeta lista bili su Alfons Šoljan, Branko Cvetković, Duško Kosanović, Jasna Grgić-Bigović, Jelica Lozančić, Meri Štajduhar, Marijan Grgoković, Vlasta Ilišin, Ivica Grčar, Ivan C. Kustić, Ivan Matković, Željko Krajačić, Josip Balatinac, Josip Pavković, Zoran Krželj, Vlado Dunović, Mladenka Duras, Dušan Tončić, Slobodanka Rakas, Ante Šimatović, Vlado Čavrak i Mirko Požgaj.

⁶²⁶ *Polet*, br. 400, str. 35, 16. prosinca 1988., tekst pod naslovom „Bosanski grb“ autora Ivana C. Kustića.

Pondeljak-Matijević i Ratka Karabatkovića. Ovaj potonji, zacijelo i najkontroverznija ličnost koja je obilježila *Poletovo* trajanje, stalno mu je u forumima, tvrdio je, „radio o glavi“.

Odmah su došli do izražaja problemi koji su ukazivali na uobičajeni raskorak između preuzetih aktivističkih obveza i realnosti u kojoj je list djelovao. Uvedena je, naime, dopisnička rubrika Pinpoll, koja je trebala intenzivirati suradnju s terena, no kako je to išlo u praksi u popratnom je tekstu objasnila urednica Servatzy. Detaljno je opisala kako izgleda njen svakodnevni kontakt s općinskim konferencijama SSOH, koje su se obvezale da će okupljati potencijalne dopisnike, od pisanja bezbrojnih dopisa pa do „hrvanja“ za jedina dva telefona koji su redakciji bili na raspolaganju, i to samo do 16 sati, kada je u administraciji Savskoj 5 prestajalo radno vrijeme.

Taj je tekst⁶²⁷ pokazao ne samo da obećanja o okupljanju dopisnika niti taj put nisu bila realna, već da je bilo pomalo neobično pronaći na radnom mjestu i nekog od omladinskih profesionalaca. Štoviše, i oni koji su se zatekli u svojim kancelarijama bili su „prezauzeti“ da bi se bilo čime bavili. Čitatelji su opet dobili sliku jedne birokratizirane, usporene i u biti nepotrebne organizacije, nesposobne čak i da se pobrine o vlastitoj boljoj percepciji u javnosti. U prvome je broju, dakle, odmah priznat poraz, a suradnja je uspostavljena samo s onim mladim novinarima koji su se osobno javljali redakciji.

Kustićeve je prvijenac bio zapamćen i po tome što je u njemu posljednji put objavljen Reiserov strip, čime je također simbolično okončano jedno razdoblje razvoja lista. Umjesto velemajstora crnog humora, koji je svojim naturalizmom često užasavao omladinske dužnosnike, zajednički su rock-strip, najprije pod imenom „Headhunters“, zatim „Skowbizz“ i naposljetku „Shoebizz“, objavljivali Kustić i Doroghy. Dijelom su bili pisani, kako je to glavni urednik kao scenarist objasnio, engleskim i nekom „nepostojećom kombinacijom hrvatskog i francuskog jezika“⁶²⁸ i trebalo je puno truda da bi se proniknulo u njihove poruke.

Početni su brojevi rađeni rubrično, tako da su bili slični onima iz Rakelina razdoblja, pa se ponekad gubio osjećaj za važnost pojedine teme, kao i za prostor koji bi bio adekvatan za njenu prezentaciju. Vidljiv je bio pokušaj da se prate one obvezne aktivističke teme, na čemu je omladinsko rukovodstvo inzistiralo, a taj je nezahvalni posao na sebe uglavnom preuzimao

⁶²⁷ *Polet*, br 169, 14. listopada 1981., tekst pod naslovom „Dopisivanje“ bez navođenja autora.

⁶²⁸ *Polet*, br. 400, 16. str. 35, 18. prosinca 1988., tekst pod naslovom „Bosanski grb“ autora Ivana C. Kustića.

Ivica Grčar⁶²⁹, zbog čega je dobio i epitet istinskog „oca redakcije“⁶³⁰. Suprotno očekivanjima omladinskog rukovodstva i uz njega pupčano vezane Tadićeve uprave CDD-a da bude njihov pouzdani „oficir za vezu“ u Savskoj 5, Grčar je u spornim situacijama nedvosmisleno bio na novinarskoj strani. Nije se povlačio ni pod prijetnjom disciplinskih mjera, što je redakciji otvaralo i nešto veći manevarski prostor, no to je u većoj mjeri korišteno tek u drugoj godini Kustićeve mandata. Novo se uredništvo u prvoj godini tek uigravalo, budući da su i njegovi članovi, slično kao i oni Rakelini, na razne načine poimali omladinsko novinarstvo i da tu nije moglo biti veće harmonije, pogotovo u situaciji kad glavni urednik uopće nije usmjeravao rad na društvenim temama.

No, kad se iznjedrila nova garnitura, a bilo je to u jesen 1982., koja se o glavnini sadržaja nije ni sustavno konzultirala s Kustićem⁶³¹, list je dobio politički zamah, koji je u Predsjedništvu RK SSOH mahom priman s rezervom, a iz mjeseca u mjesec i sa sve većim nezadovoljstvom. Činjenica je da je glavnom uredniku početkom ljeta 1983. istekao mandat, no njegovo je uredništvo ideološki dobilo negativnu ocjenu, zbog čega je početkom jeseni i zamijenjeno.

Konkretnije rečeno, Kustićevo se razdoblje vođenja lista može ponajbolje usporediti s onim Pavićevim. Prva im je polovica glavnouredničkog mandata bila radikalno drugačija od one druge. Početnu je godinu u oba slučaja karakteriziralo prihvaćanje aktivističkih zadataka, dok se u drugoj, ali na različite načine, težilo sadržajima koji su izlazili iz režimskim okvirima. Kod Pavića je to bio kuljiševska komercijalizacija, a kod Kustića, ali zahvaljujući samo onima koji su ga okruživali, ponovna politizacija.

Odmaknut od politike, Kustićev se *Polet* u prvoj godini izlaženja u velikoj mjeri oslanjao na razradu standardnih omladinskih tema i objavljivanje reportaža iz raznih regionalnih i socijalnih miljea Hrvatske. Obično su, prema modelu koji je promovirala Franičevićeva redakcija, na terenu pronalazeni sadržaji koji se nisu uklapali u sliku društva kakva je proklamirana i svjesno uljepšavana u samoupravnom socijalizmu. Istodobno su uglavnom

⁶²⁹ Izjava Ivica Grčara autoru od 10. srpnja 2014. Grčar je znao kako razmišljaju članovi Predsjedništva, odnosno koja se sadržaji, vezani uz pojedine datume, ličnosti ili teme sjednica, ne smiju zaobilaziti, pa kritike iz „kockice“ nisu bile onako žestoke kao u ranijem razdoblju. Jasno je, međutim, da te iste teme nisu mogle imati odjek među *Poletovim* čitateljima.

⁶³⁰ *Polet*, br. 400, 16. prosinca 1988., str. 25. U prilogu „Who is who u *Poletu*“ je navedeno da je Grčar „dezertirao iz omladinskih redova“ i da je postao „najžešći borac za redakcijska prava“.

⁶³¹ Izjava Miodraga Šajatovića autoru od 30. srpnja 2014.

zaobilažene ključne političke teme od republičkog i saveznog značenja kojima su se bavile „ozbiljne“ tiskovine, dok su sadržaji vezani uz razne segmente kulture, uključujući i alternativnu scenu, zahvaljujući nizu novih suradnika bili na prihvatljivoj razini. To je, kao i u nekim drugim razdobljima, bilo i najvažnije uobičajenoj čitateljskoj publici, vrlo mladoj i velikim dijelom urbanoj, o kojoj je i ovisila prodaja lista.

Kako je u jesen 1981. i proljeće 1982. u pojedinim brojevima dolazilo do onog najavljivanog „marksističkog“ preplitanja društvenih i kulturnih sadržaja, uz izbjegavanje ozbiljnijih političkih rasprava, pogotovo afera, točnom bi se mogla smatrati spomenuta Kustićeve želja da list u javnosti bude doživljavan kao neformalni „rock-tjednik“. Glavni se urednik, dakako, nije javno hvalio takvim ciljem, jer bi time prizivao vlastitu smjenu. Kako vrednuje rock, ponajbolje je pokazao, uz redovne tjedne rubrike, i uvođenjem, jednom mjesečno, glazbenog priloga *Monoview* na čak osam stranica, kao i otvaranjem posebnih stranica za mlade i neafirmirane pisce pod nazivom *Poletura*.

Karakteristično je da je Kustić samo u dva navrata bio pozivan na Šetalište Karla Marxa na „ispiranje mozga“, kako se to nazivalo u Savskoj 5, a da su razlozi u usporedbi s nekim drugim mandatima, bili prilično banalni. Jednom se, kako je to sam opisao u prigodnom 400. broju, razgovaralo o hermetičnim stripovima kojima on i Doroghy „dave čitatelje“, zbog čega ih je uvrijeđeni Doroghy i prestao crtati. Drugi je puta to bila naslovnica lista na kojoj je na zagrebačkom koncertu vokal „Boomtown Ratsa“ pokazao „bosanski grb“⁶³², iako vjerojatno nije bio ni svjestan čime je povrijedio lokalne moralne norme. Kustić je i samo jednom interno bio izložen ljutnji direktora Tadića. Na naslovnici je stavio portret Gorana Gajića u svečanom odijelu s leptir-mašnom i *Poletom* u rukama. Tadić je tog budućeg filmskog redatelja s međunarodnom reputacijom nazvao „kretenom“ i pred Kustićem poderao list.

Mandat su mu pratile i samo dvije manje javne afere. Riječ je bila o insinuiranju u jednome tekstu da je Rade Šerbedžija „prisvojio nekakav četverosobni stan“, zbog čega se redakcija morala ispričavati glumcu. Bila je tu i izjava Branimira Johnnija Štulića da su Rusi „jedan užas na ovom svijetu“, kojom prilikom je citirao i što je Marx pisao o njihovom carističkom

⁶³² *Polet*, br. 191, 31. ožujka 1982. Kako je ta fotografija prelomljena i preko posljednje stranice, tek se otvaranjem lista mogao primijetiti položaj obje ruke.

imperijalizmu, da bi sve to dobilo i diplomatsku dimenziju⁶³³. Kako redakciju čak ni Marxov citat o Rusima nije spasio od packi na Šetalištu Karla Marxa, Kustić se u svom uvodniku okomio na tu Štulićevu „pubertetsku, euforičnu i glupu bojazan“, ustvrdivši da se list u potpunosti distancira od te izjave jer je ona suprotna „i principima nesvrstane politike naše zemlje“⁶³⁴.

Vrlo je indikativno da omladinsko rukovodstvo Kustića nije pozivalo na razgovore povodom niza tekstova iz druge polovice mandata koji su kasnije proglašeni politički neprihvatljivima i „aferaškima“. Govorilo je to u prilog tezi da ono što je objavljivano u profesionalnom smislu zapravo i nije bilo upitno, ali da „kockici“ nije odgovaralo *Poletovo* sustavno bavljenje važnim političkim temama, pogotovo izvan željenog ideološkog obrasca⁶³⁵.

4.2.11. Socijala i seksualno prosvjeđivanje ostaju oblik aktivizma

U manjku pravih političkih tema, *Polet* je u tom ranom poslijetitovskom razdoblju, 1981. – 1982., obilježenom ponajprije razbuktavanjem gospodarske krize⁶³⁶, često posezao za socijalnom problematikom. Putokaz je, Karabatkovićevim ostankom u uredništvu, bio njegov već navedeni tekst o zlostavljanjima djece u zagrebačkom Dječjem domu „Anka Butorac“. Osim dječjih domova, redakciju su zanimala i druga za *Polet* već tipična socijalna pitanja, poput nezaposlenosti, stambenih problema i nestašice osnovnih artikala u trgovinama. U tom je razdoblju bilo i ponajviše razgovora s mladim radnicima o temeljnim egzistencijalnim pitanjima, kao i reportaža iz brojnih tvornica, gradilišta i rudnika, mahom popraćenih fotografijama koje su same po sebi govorile o teškim fizičkim poslovima i niskoj tehnološkoj razini hrvatskog gospodarstva. Prilično su prostora dobile i za *Polet* tipične teme mladenačke ovisnosti, delinkvencije i prostitucije. Tematska su, pak, novost bile sve izraženije pojave

⁶³³ *Polet*, br. 400, 16. prosinca 1988., u tekstu pod naslovom „Bosanski grb“ autora Ivana C. Kustića opisani su svi spomenuti slučajevi. Intervju sa Štulićem, koji je zanimljiv i s velike vremenske distance, objavljen je u br. 188, 10. ožujka 1982., str. 15, pod naslovom „Ja kao Kant“, a autor je bio Vladimir Stojsavljević.

⁶³⁴ *Polet*, br. 190. 24. ožujka 1982., str. 2, tekst pod naslovom „Urednik“ autora „I.C.K.“ (Ivan C. Kustić).

⁶³⁵ Izjava Ivica Grčara autoru od 10. srpnja 2014.

⁶³⁶ Sustav mjera Saveznog izvršnog vijeća kojim se pokušavala prebroditi kriza nazvan je „Dugoročni program ekonomske stabilizacije“, a na njemu je intenzivno, iako s malo uspjeha, od 1982. radila njegova predsjednica Milka Planinc.

nacionalizma, koji je za nemali dio poslijeratne urbane generacije, stasale nakon Hrvatskog proljeća, bio jedno sasvim novo političko iskustvo.

Počelo je s Karabatkovićevim tekstom o nepravilnostima u radu Centra za socijalizaciju „Zagreb“⁶³⁷, gdje je povod za posjetu bilo anonimno pismo „radnika centra“ i gdje su opisivane metode rada s umjerenom i teže mentalno retardiranom djecom i omladinom, odnosno njihovom pripremom za uključivanje u radne procese. Autor se okomio na one koji se tu „prepucajavu preko leđa povjerene im djece“. Tekst je, inače, pratio i foto-triptih Milisava Vesovića, gdje je on pokazao na primjeru djece koja se sukobljavaju oko predmeta na stolu kako je socijalizacija za takvu djecu iznimno složena.

Karakteristična je za *Poletov* pristup, različit od svih ostalih tiskovina, bila i reportaža iz sablasno praznih i zahrđalih postrojenja propale tvornice glinice u Obrovcu⁶³⁸, koja je ukazivala na posljedice politički neodgovornih odluka na hrvatsko gospodarstvo. Opet je tu bilo i tema o stanju na zavodima za zapošljavanje, gdje nije bilo zvanja „za koje netko ne čeka da bude zaposlen“⁶³⁹. Popraćeno je to i reportažama o lošim pokazateljima u pojedinim gradovima i regijama, tako da se stvarao dojam da je nezaposlenih u SR Hrvatskoj početkom 1982. bilo i više od 115.000, koliko je bilo službeno evidentirano⁶⁴⁰. Jednaku razinu nelagode izazivale su, primjerice, i reportaže o narkomanima⁶⁴¹, gdje je o svom slučaju progovorila 18-godišnja zagrebačka srednjoškolska, kao i o trošnom i prljavom zagrebačkom hotelu za samce⁶⁴², u kojem je na 260 kreveta bilo 375 legalnih korisnika, ali i šokantna tema o

⁶³⁷ *Polet*, br. 172, 4. studeni 1981., str. 2-3, tekst pod naslovom „Klasika nadzora“ autora Ratka Karabatkovića.

⁶³⁸ *Polet*, br. 192., 7. travnja 1982., str. 12-13, tekstovi pod naslovima „Stečajna masa“ i „Natječaj za odgovorne“ autora Miodraga Šajatovića i Željka Krušelja.

⁶³⁹ *Polet*, br. 195-196, 28. travnja 1982., str. 11, tekst pod naslovom „U redu za rad“ autorice Renate Pondeljak-Matijević.

⁶⁴⁰ Isto i *Polet* br. 236, 25. svibnja 1983, str. 11, tekst pod naslovom „Ljudi hoće posla!“ autorice Dubravke Tomeković. U Jugoslaviji je, naime, 31. prosinca 1981. službeno bilo 883.170 nezaposlenih, odnosno 13,9 posto evidentiranih osoba. Hrvatska je unutar te brojke imala stopu nezaposlenosti od relativno niskih 6,1 posto, ali je unutar spomenute brojke njih 70-ak posto bilo mlađe od 27 godina. Tu nije, međutim, unesen podatak o oko 800.000 građana Jugoslavije koji su se nalazili „na privremenom radu u inozemstvu“, od čega je hrvatski udjel od oko četvrt milijuna bio osjetno veći od saveznog prosjeka.

⁶⁴¹ *Polet*, br. 172, 4. studeni 1981., str. 7, tekst pod naslovom „Sam se zeznula“ autora Kreše Melera.

⁶⁴² *Polet*, br. 170, 21. listopada 1981., str. 3, tekst pod naslovom „Zgadilo bi vam se“ autora Kreše Melera i Ivica Grčara.

samospaljivanju mladića u Koprivnici pred vratima pravoslavne crkve⁶⁴³, kao i ona o brutalnim noćnim mladenačkim uličnim tučnjavama⁶⁴⁴.

Važni je poticaj forsiranju tema o statusu domske djece bila informacija da je, unatoč pokušajima zataškavanja, javni tužitelj na temelju *Poletova* teksta iz lipnja 1981. pokrenuo istragu protiv odgovornih osoba u domu „Anka Butorac“, nakon čega je došlo do sudskoga procesa⁶⁴⁵. Karabatković je naveo što se sve događalo u tih šest dramatičnih mjeseci, budući da su se tom temom pozabavili i neki inozemni mediji, ponajprije njemački *Spiegel*, no to nije dovelo i do ozbiljnog preispitivanja sustava socijalne skrbi. Posebno je bitno da je Karabatković u tom tekstu iznio vlastiti koncept reforme, po kojemu bi se takve domove trebalo ukidati, a zamijenilo bi ih „smještanje djece u obitelji, uz visoke kriterije (ljudskosti) i punu društvenu odgovornost“. Djecu bi, dakle, trebalo što prije uklapati „u otvoreno društvo, rad i život“, kako bi se lakše socijalizirala. „Drugog puta nema, pa neka šuti tko god hoće“, zaključio je autor. Indikativno je da se takav koncept ukidanja domova i uklapanja napuštene i zlostavljane djece u skrbničke obitelji u Hrvatskoj počeo primjenjivati tek dva desetljeća kasnije.

Sudska presuda u slučaju doma na Paunovcu uslijedila je u veljači iduće godine i gotovo u potpunosti je potvrdila Karabatkovićeve navode o zlostavljanju djece⁶⁴⁶. Za neodgovorne i nasilju sklone odgajatelje izrečene su i dvije zatvorske kazne te zabrana daljnjeg rada u takvim institucijama. Nije to bila samo velika moralna pobjeda *Poleta*, već i jedna od rijetkih potvrda teze da se novinarski aktivizam, ako je u službi humanističkih ideala, a ne tek ogoljene ideologije, ipak isplati. Ni tu, istine radi, nije bio kraj pisanju o domu „Anka Butorac“. List je mjesec dana kasnije upozoravao da se promjene u domu ne događaju na predviđeni način, kao i da dvije na zatvorsku kaznu osuđene djelatnice, iako im je zabranjen pedagoški rad, dolaze u tu instituciju i vrše pritisak na štíćenike, kako bi na drugostupanjsku

⁶⁴³ *Polet*, br. 175-176, 25. studeni 1981., str. 24, tekst pod naslovom „Vatrogasci ne pomažu“ autora Željka Krušelja.

⁶⁴⁴ *Polet*, br. 227, 23. ožujka 1983., str. 12-13, tekst pod naslovom „Šaka u čeljusti!“ s navođenjem autora fotografija Jane Stravske.

⁶⁴⁵ *Polet*, br. 177, 9. prosinca 1981., str. 3 i 24, tekst pod naslovom „Kao da ljudi nema“ autora Ratka Karabatkovića.

⁶⁴⁶ *Polet*, br. 186, 24. veljače 1982., str. 3, tekst pod naslovom „Presuda“ autora Ivica Grčara.

sudu iskamčile povoljniju presudu⁶⁴⁷. Naposljetku, još je u dva slučaja reagirao i Karabatković, pobrojivši tko je tijekom toga slučaja osobno prijetio i tko je na kakav način pokušavao spriječiti kažnjavanje odgovornih osoba, odnosno tko u sustavu socijalne skrbi nije radio ono što mu je bila zakonska obveza⁶⁴⁸. Time je na Paunovcu završila Karabatkovićeva „epopeja“.

Bitka za dignitet djece o kojoj se institucionalno brinula država tek je, međutim, počinjala. Do lista je došla dojava da su ozbiljni problemi u đlačkome domu u Pakracu⁶⁴⁹, što je opet izazvalo širi interes. U tom su domu, staroj građevini s rešetkama na prozorima, vladala pravila kao da je to kazneno-popravna institucija, uz često kažnjavanje i maltretiranje učenika, čak i uz financijske malverzacije na njihovu štetu. I tu je nakon dolaska *Poletovih* novinara zaključeno da za rješavanje uočenih anomalija treba oformiti „radnu grupu“.

Daljnji je zamah socijalnim sadržajima donio novi suradnik Rafael Pejčinović, čija je svaka tema ukazivala na ozbiljne društvene propuste u tretmanu najranjivijih društvenih skupina. Njegova prva velika reportaža bila je naznaka da je *Polet* dobio još jednog novinara koji će biti medijski predvodnik često i uzaludnih pokušaja promjene stanja i odnosa u toj društvenoj domeni. Napravio je, naime, po Centrima za socijalni rad analizu „klasne preraspodjele“ staraca po domovina, ovisno o imovinskom stanju, upozorivši i na odnose tih institucija prema duševnim bolesnicima. Temi je bio priložen cijeli niz portreta štićenika tih institucija, što je već i samo po sebi bilo dovoljno uznemirujuće⁶⁵⁰.

Među značajnije Pejčinovićeve tekstove svakako spada i onaj o zagrebačkom Centru za smještaj djece bez roditeljske skrbi do šeste godine starosti⁶⁵¹. Na vidjelo je izašla još jedna ružna priča o postupcima osoblja, pogotovo medicinskog, prema toj djeci, a o sadržaju su

⁶⁴⁷ *Polet*, br. 190, 24. ožujka 1982., str. 20. tekst pod naslovom „Pozicioni moral“ autora Rafaela Pejčinovića.

⁶⁴⁸ *Polet*, br. 191, 31. ožujka 1982., str. 21. tekst pod naslovom „Dosta nam je...“ autora Ratka Karabatkovića i *Polet*, br. 209, 27. listopada 1982., str. 3, tekst pod naslovom „Trule grede na dječjim leđima“ autora Ratka Karabatkovića i Ž. Savudrije.

⁶⁴⁹ *Polet*, br. 178, 16. prosinca 1981., str. 3, tekst pod naslovom „Učenike skraćujemo za glavu“ autorice Renate Pondeljčak-Matijević.

⁶⁵⁰ *Polet*, br. 183, 3. veljače 1982., str. 12-13, tekst pod naslovom „Košare za socijalni otpad“ autora Rafaela Pejčinovića. Autor 23 popratne fotografije bio je Jasmin Krpan.

⁶⁵¹ *Polet*, br. 210., 3. studeni 1982., str. 12-13, tekst pod naslovom „Sumrak logike i pameti“ autora Rafaela Pejčinovića i Maria Berglesa.

ponajbolje govorila dva međunaslova: „Krvnički tuku djecu“ i „Otaljavanje posla“, budući da su iz te institucije u školu izlazila i djeca koja gotovo da nisu bila sposobna komunicirati s okolinom. Jasno, odmah poslije teksta stigla je i prijetnja uprave sudskom tužbom protiv „senzacionalističkih“ novinara, kao i protiv dvije majke koje su dale izjave o zlostavljanjima i vrijeđanjima. List je, ipak, bio moralni pobjednik, jer je nakon nekoliko tjedana Okružno javno tužilaštvo poslalo dopis Republičkom zavodu za socijalni rad da ih „izvijesti o stanju u Centru za smještaj djece te da ispita navode objavljene u *Poletu*“⁶⁵².

Još se jedna iznimno neugodna priča o neprimjerenom odnosu prema djeci dogodila u sisačkom domu „Franjo Ogulinac-Seljo“, zbog čega se jedna od ogorčenih pedagoginja javila listu i tu objavila svoje viđenje odgojnog „horora“, u kojem „zatvaraju štice u samice, fizički ih kažnjavaju i šamaraju do krvi“⁶⁵³. Bio je to povod da sisački dom posjeti i reporter Pejčinović, koji ne samo da je potvrdio navode pedagoginje o sadističkom udaranju štice remenom po tabanima i višednevnim samicama, već je objavio još nekoliko sličnih izjava o tome kako su se direktor i njegovi suradnici izživljavali na onima za koje se smatralo da su prekršili stroga domska pravila. Ustanovio je i da je dom poput kakvog logora ograđen bodljikavom žicom te da djeci nije bio dopušten kontakt s općinskim institucijama koje su željele provjeriti navode o zlostavljanjima⁶⁵⁴. Novinara su neki štice molili i da kontaktira njihove socijalne radnike kako bi ih na neki način „izbavili iz doma“.

I tu je nakon *Poletovog* teksta uslijedila službena istraga⁶⁵⁵. Ona je potvrdila utemeljenost optužbi pa je novinar zaključio da je sustav socijalne skrbi potpuno izmaknuo kontroli i da se nitko ne bavi uzrocima takvoga stanja, već samo posljedicama sramotnih zbivanja koja se zbog *Poletove* upornosti više nisu mogle sakriti.

Pravu „epidemiju“ problema za mlade naposljetku je potvrdio slučaj u Ivancu, gdje se nalazio odgojni zavod „Pahinsko“⁶⁵⁶. Novinari su i tu otkrili korištenje okrutnih tjelesnih kazni, a kao

⁶⁵² *Polet*, br. 217, 22. prosinca 1982., str. 5, tekst pod naslovom „Mama? Kupi prnje! Polet? Marš van!“ autora Rafaela Pejčinovića.

⁶⁵³ *Polet*, br. 227, 23. ožujka 1983., str. 8, tekst pod naslovom „Remenom po tabanima!“ autorice Romane Sertić-Golić.

⁶⁵⁴ *Polet*, br. 229, 6. travnja 1983., str. 12-13, tekst pod naslovom „Djeca u žicama“ autora Rafaela Pejčinovića.

⁶⁵⁵ *Polet*, br. 236, 25. svibnja 1983., str. 2, tekst pod naslovom „Čudne metode“ autora Rafaela Pejčinovića.

⁶⁵⁶ *Polet*, br. 223, 23. veljače 1983., str. 9, tekst pod naslovom „I batinjanje!“ autorice Željke Mrkić.

protuodgovor na to bilo je „zabiranje mrtvih mačaka noževima na vrata odgajatelja“, „zabijanje čavla u glavu psa“ i slični sadistički ispadi, koji su govorili da u tom domu od pedagogije ništa nije ostalo i da će s tom djecom nakon njihova vraćanja u društvo biti još većih problema.

Jedan je tragični događaj sredinom veljače 1982. posebno potresao hrvatsku javnost, dobivši u listu veliki prostor. Riječ je bila o zagrebačkom koncertu beogradske rock grupe „Riblja čorba“⁶⁵⁷, koja je zahvaljujući svojim pjesmama prožetim sarkastičnim naturalizmom, radikalno suprotnim proklamiranom ideološkom optimizmu, tada bila na vrhuncu popularnosti. Organizatori su tu jugoslavensku turneju popratili promidžbenim sloganom „Tko preživi – pričaće“. Ulaznice su planule, svih 10.550, a pred vratima Doma sportova našlo se, prema novinarskim procjenama, oko 20 tisuća „Čorbinih“ obožavatelja. U dvoranu ih je uspjelo ući oko 15.000, vjerojatno s ulaznicama koje su prodavane „ispod pulta“. Pritom je nastao stampedo u kojem je bilo više ozlijeđenih osoba, dok je pregažena 14-godišnja učenica preminula.

Mladi su bili potreseni time, a *poletovci* su toj tragediji posvetili adekvatan prostor. Upečatljiva je bila naslovnica Jasmina Krpana na kojoj je vođa grupe Bora Đorđević bio na pozornici bez majice i okružen redarima, a u popratnoj se anketi vidjelo da su organizatori zbog dobre zarade zanemarili sigurnosne mjere. Milicija je, kako su zaključili, zapravo i pojačala stampedo time što je tukla one koji su željeli ući. Ukratko, bio je to vrlo detaljni novinarski opis svega što se događalo prije, tijekom i poslije koncerta. *Polet* je u svemu tome ostao dosljedan svojoj potpori onima koje su nekada pred ulazom u „Big Ben“ nazivali „hašomanima“ i „hipićima“. Okomili su se na redare koji su problem pokušali prebaciti na one koji su se nenadano našli u toj opasnoj gužvi: „Dovoljno je imati dugu kosu i tankericu ili pak kratku kosu i kožnu jaknu s nekoliko bedževa pa da se već morate brinuti o tome da li ćete odslušati cijeli koncert ili će vas koji od tih kerbera ščepati za gušu, izudarati i uz životinjske psovke izbaciti van.“⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ *Polet*, br. 185, 17. veljače 1982., str. 12-13, tekstovi „Užas je furka“ i „Menedžeri nasmrt“ autora Borka Augušтина i Bore Kokana te str. 2, tekst pod naslovom „Tukli su“ autora Mislava Jukića i Nevena Domljana.

⁶⁵⁸ Isto. Početkom 1980-ih, kako je rasla popularnost punka, a tako se u početku deklariralo i *novovalno* „Prljavo kazalište“, među nepodobnima više nisu bili samo „dugokosi“ u trapericama i tenisicama, već i „ošišani“ te oni sa „zihericama“.

U idućem je broju objavljeno i cjelovito priopćenje o tom uznemirujućem događaju koje je dala Gradska konferencija SSOH Zagreb⁶⁵⁹. To je tijelo podsjetilo da dileme oko načina organiziranja zabavnih sadržaja za mlade traju već poduže. U tom je kontekstu apostrofirano i ono što se ranije događalo u pogledu „Big Bena“ i još nekih manjih afera. No, to nije dovelo, rečeno je, do nikakvih dugoročnijih rješenja te da su najmanje potrebna ona koja zazivaju „zabrane, administriranja i intervencije službi javne sigurnosti“, već da bi se vlasti trebale pozabaviti onima koji zbog komercijalnih interesa dovode „ne samo do ugrožavanja duhovnih i materijalnih dobara, već i samih ljudskih života“. Time je i na razini omladinskih foruma potvrđeno da je *Polet* već godinama dobro ocjenjivao gdje je pravo izvorište problema. Nije to bila politička rehabilitacija Boškovićeve redakcije, budući da je Partija uvijek morala biti u pravu, ali nakon koncerta „Riblje čorbe“ više se na političkoj razini nije nametala teza da su krivci oni koji ukazuju na uzroke društvenih deformacija.

Ukoliko je nešto bila *Poletova* konstanta, bitna za održanje interesa mlađe publike, bile su teme vezane uz spolnost i na njoj zasnovane društvene fenomene. Tada se počelo govoriti i o mogućnosti uvođenja spolnog odgoja u školski sustav⁶⁶⁰, što je list potaklo da napravi anketu, zatim i temu, o tom uvijek osjetljivom pitanju. Interesantno je da su u *Poletovoj* anketi bili obuhvaćeni učenici od sedmog razreda osnovne do drugog razreda srednje škole, u kojoj su se gotovo svi, možda i zbog činjenice da je to bila urbana zagrebačka populacija, pozitivno odredili o tom pitanju. Karakterističan je bio komentar ekscesa koji su se u školama nerijetko događali: „Mnoge djevojke prije vremena zatrudne i onda ih se prijeko gleda, a ne postavlja se pitanje što je društvo učinilo da se to ne dogodi?!“ Punim je imenom podršku projektu seksualnog odgoja dala i jedna od nastavnica, upozoravajući da Hrvatska u tome ionako kaska za iskustvima drugih europskih zemalja. U popratnoj je temi objašnjeno kako mladi ne znaju za osnovne pojmove vezane uz seksualnost, čak ni na biološkoj razini, a da su posebne nedoumice bile vezane uz korištenje kontracepcije. Zbog toga je kao potpora uvođenju seksualnog odgoja napravljen i razgovor s ginekologinjom u Centra za zaštitu majki i djece.

⁶⁵⁹ *Polet*, br. 186, 24. veljače 1982., str. 8, tekst bez naslova.

⁶⁶⁰ *Polet*, br. 195-196, 28. travnja 1982., str. 24, tekst pod naslovom „Anketa: spolni odgoj“ autora Tomislava Jageca i *Polet*, br. 197, 12. svibnja 1982., str. 11, tekst pod naslovom „Planiranje obitelji“ autora Igora Divkovića. O spolnosti se, svedenoj na fiziološke procese, tada govorilo samo unutar predmeta biologije. Tek četvrt stoljeća kasnije u neovisnoj Hrvatskoj pokušalo se spolnost uključiti u zasebni predmet Zdravstveni odgoj, no taj je koncept zbog otpora Crkve i konzervativnih udruga neslavno propao.

Kasnije je sve to upotpunjeno i otvaranjem teme o tretmanu pobačaja⁶⁶¹, koja ni do danas nije izgubila na aktualnosti. Autor je dao primjere iz raznih europskih zemalja, u kojima je to postalo i važno ideološko pitanje. Tezu o tome da je „legaliziranje abortusa isto što i legaliziranje ubojstva živog bića“ nazvao je iracionalnom, držeći da se na zametak može gledati samo kao na „potencijalno ljudsko biće“.

Bilo je tu, kao i ranijih sezona, zbog veće čitanosti i komercijalnog tretiranja golotinje i seksa, tako da su se u istome broju⁶⁶² našle teme o splitskim prostitutkama i o pornićima u zagrebačkim kinima. Splitska je reportaža pisana po modelu kojim je na istu temu o zagrebačkim „prijateljicama noći“ dvije godine ranije javnost šokirao Siniša Pavlović. Detaljno je objašnjeno zašto su se uputile u taj nelegalni posao, kako ga obavljaju, kolike su tarife, gdje skupljaju mušterije, kako kontroliraju vlastito zdravlje, a i kako se ponašaju njihove ulične konkurentice, od kojih je neka Danijela „zarazila četvoricu muškaraca“. Autor Bože Vukušić je, međutim, bio i ideološki puno ambiciozniji od svog prethodnika, pa je tekst, kako bi tim „damama“ pružio šansu da izađu „iz pukog ništavila“, zaključio Marxovim citatom: „Srušiti sve odnose u kojima je čovjek poniženo, ugnjetavano, napušteno i prezreno biće.“

Polet je, ne bi li uvijek iznova dokazivao svoj liberalni svjetonazor, ostao dosljedan u objavljivanju fotografija golih muškaraca. Kustićeva je redakcija u tome pronašla svog junaka, izvjesnog rock-pjesnika Yetija⁶⁶³, kojem pravo ime nikad nije objavila. Njegov se portret sa spolovilom u prvome planu na fotografijama velikog formata pojavio dvaput. Ponajviše se proslavio popratnim intervjuom o svojim erotskim umjetničkim obzorjima, u kojem je objašnjavao način „za povećavanje obujma penisa“. Yeti je „opet napao“ tri mjeseca kasnije, na pozornici u Lapidariju⁶⁶⁴, gdje ga je u željenoj pozi dočekaio fotoobjektiv Šime Strikomana. Svojevrsni su ženski pandan tome bile erotske fotografije folk-zvijezde Vesne

⁶⁶¹ *Polet*, br. 221., 9. veljače 1983., str. 20, tekst pod naslovom „Pobačaj?“ autora Igora Valjka.

⁶⁶² *Polet*, br. 222, 16. veljače 1983., str. 22, tekst pod naslovom „Flundre“ autora Bože Vukušića i str. 20., tekst pod naslovom „Furiozni snošaji“ autora Veljka Krulčića.

⁶⁶³ *Polet*, br. 180-181, 30. prosinca 1981., str. 21, članak pod naslovom „Vježbaš ga? Da, dva puta tjedno“ autora Bore Kokana i Nevena Kepeskog.

⁶⁶⁴ *Polet*, br. 192., 7. travnja 1982., str. 23, tekst bez naslova autora Jure Ilića.

Zmijanac⁶⁶⁵ u prozirnoj bluzi, za koje se *Polet* pohvalio da ih prvi objavljuje, ili naslovnica i popratni snimci glumice Cintije Ašperger u hulahupkama bez gaćica, snimljene isključivo od struka naniže⁶⁶⁶. Čitateljima je gole stražnjice, kao dio svog performansa na *Polet*-platzu, pokazivao i sarajevski „New primitiv“⁶⁶⁷, da bi takvo nesputano poimanje tjelesnosti bilo okončano serijom fotografija s otvorenja sezone na divljoj nudističkoj plaži na zagrebačkom Jarunu, gdje su još jednom najeksplicitniji bili muški „atributi“⁶⁶⁸.

Iako su se neke od spomenutih tema protezale kroz dvogodišnji mandat Kustićeve uredništva, uglavnom su bile karakteristika njegove prve polovice, u kojoj su se izbjegavale izravne političke konfrontacije. Redakcija se tek postupno oblikovala za takav zahtjevniji način suočavanja sa sve izazovnijom društvenom zbiljom. Prva je promjena u uredništvu odlaskom Novotnyja uslijedila u kulturi, gdje je pomak u kvaliteti osiguravao uvijek dobro informirani i tematski provokativni Vladimir Stojšavljević. Nakon što je proljetna serija 1982. započela odlaskom Fernanda Soprana i imenovanjem Miodraga Šajatovića za zamjenika glavnog urednika, do daljnjih je promjena u uredništvu došlo početkom ožujka 1982., kad je Kustić imao potrebu pokazati kako redakcija i bročano raste. Uz postojeće je uredništvo, naime, izdvojio i urednike pojedinih rubrika. Konkretnije, Stojšavljević je bio zadužen za svu kulturu osim glazbe, a nju je preuzeo povratnik Boro Kokan, dok je Jure Ilić uređivao pisma, Borko Auguštin događanja vezana uz *Polet*-platz, a Šime Strikoman bio je urednik fotografije. Na popisu stalnih suradnika našla su se čak 32 imena, dok je grafičkom uredniku Doroghyju dodan i Goran Dvoržak. Još je jedna promjena uslijedila pri kraju te proljetne sezone, kad je ulogu desk urednika preuzeo Krunoslav Jajetić, pridošlica iz koprivničkog *LOK*-a, čime se i oprema napokon počela stilski ujednačavati, a i postizala je i željenu duhovitost i političku provokativnost.

U toj se prvoj godini Kustićeve mandata postupno afirmirao niz novih autora, primjerice Dubravka Tomeković, Jasmina Kuzmanović, Ines Sabalić, Alemka Lisinski, Rafael Pejčinović, Dubravko Grakalić, Željko Šatović, Davor Butković, Predrag Vujović, Maja

⁶⁶⁵ *Polet*, br. 179, 23. prosinca 1981., str. 21, tekst pod naslovom „Ušla u legendu“ bez navođenja autora.

⁶⁶⁶ *Polet*, br. 180-181., 30. prosinac 1981., str. 1, 24 i 26, tekst pod naslovom „Narkomane u kamenolome!“ autora M. Vrhovac.

⁶⁶⁷ *Polet*, br. 236, 25. svibnja 1983., str. 12-13, tekst pod naslovom „Primitivci na Platzu!“ autora Mire Purivatre.

⁶⁶⁸ *Polet*, br. 237-238, 31. svibnja 1983., str. 15, tekst pod naslovom „Golo! Golo! Golo!“ potpisan s „Martin“.

Gregl, Krešo Meler, Saša Leković, Marijan Mrgan, Dražen Kasun, Senad Pašić, Ozren Kanceljak, Goran Lisica, Mladen Vukmir, Goran Gazdek, Ratko Dmitrović, Mate Piškori, Bojan Mušćet, Vlado Vurušić, Veljko Krulčić, Saša Runjić, Zoran Simić, Boris Buden, Dejan Kršić, Borislav Knežević, Sven Medvešek, a prvu pravu priliku dobili su i nerealizirani član nekadašnjega Franičevićeva uredništva Goran Litvan te Srđan Španović, koji je kao srednjoškolac zapažen još u Pavićevo doba. Potonji su, naime, ponajviše obilježili drugi dio Kustićeve mandata.

4.2.12. Repolitizacija lista i polemiziranje s partijskim ideolozima

Na prve preciznije pokazatelje poslovanja Kustićeve *Poleta* moralo se čekati sve do ranog proljeća 1982. Savjet se prilikom svog prosinačkog sazivanja bavio samo koncepcijom lista⁶⁶⁹, koja je tada zamišljena kao potreba širenja lista s urbanih na ruralna područja, uz aktivističke zadatke tipične za sve omladinske tiskovine. Brojke za cijelu 1981. nisu iznošene u javnost, čak ni kao interna informacija za članove Predsjedništva RK SSOH, što je samo po sebi bilo naznaka da su manje od planiranih. S druge strane, brojevi u kojima je popraćen „smrtonosni koncert“⁶⁷⁰ beogradske „Riblje čorbe“ na tržištu su dobro prošli.

U Kustićevim je uvodnicima tri broja zaredom, kao i popratnoj anketi⁶⁷¹, to posebno naglašavano. Najprije mu je neimenovani prijatelj rekao da se „list opet počinje čitati, njuškao sam okolo pa znam“. U anketi se nametao isti dojam, a i neki nepovoljni tonovi, primjerice umirovljenika koje je rekao da je to „jedan sramotni list“, baš su zato izazivali simpatije. Tjedan dana kasnije Kustić se pohvalio da su „dva posljednja broja *Poleta* u potpunosti rasprodana“. Glavni je urednik svojom zabilješkom previdio, međutim, posredno priznanje da su dotadašnji pokazatelji prodaje bili nepovoljni.

⁶⁶⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 451, 26. sjednica Predsjedništva RK SSOH od 26. siječnja 1982. Tu je spomenuto da je *Poletova* koncepcija formalno usvojena 17. prosinca 1981. U raspravi na Savjetu istaknuto je jedino da je te jeseni „ostvaren vrlo kvalitetan napredak u brojevima nakon ljetne serije“, dok je u komentaru toga izvještaja na Predsjedništvu istaknuto kako je to u njihovu mandatu „prvi put bez sukoba između redakcije i RK“, ali i da je list „još uvijek u svojim člancima destruktivan a ne konstruktivan“.

⁶⁷⁰ Ta je sintagma godinama kružila Zagrebom.

⁶⁷¹ *Polet*, br. 187, 188 i 189, 3., 19. i 17. ožujka 1982., str. 2, tekstovi pod naslovom „Urednik“ Ivana C. Kustića te tekst pod naslovom „Sve muške na golo!!“ autora Mislava Jukića i Nevena Domljana.

Dobra je vijest stigla u ožujku 1982. i sa sjednice Savjeta⁶⁷² lista, gdje su analizirani brojevi izašli nakon njegove konstituirajuće sjednice. Tu je dana ocjena da je *Polet* „izrastao u tjednik s novim, svježim, vlastitim (pisano verzalom – op. a.) identitetom“ te da je „čitak i sve bolji u izboru i prezentiranju tema, da je već okupio i dalje okuplja niz vrlo mladih autora koji su ga osjetili svojim“. Ukratko, da „uspješno ostvaruje svoju koncepciju i opravdava smisao svojih osnovnih programskih zadataka“. Jedine su se primjedbe, ustvrdio je, odnosile „oko nekih besmislenih i ishitrenih vulgarnosti“ te da se čuo izdvojeni i od ostalih članova nepodržani glas, nije rečeno čiji, da se „konstantna kriza novine nastavlja“.

CDD je, a s njim i *Polet*, ponovno došao na dnevni red omladinskog rukovodstva⁶⁷³ sredinom travnja 1982., kad je direktor Đuro Tadić izvijestio o brojnim problemima transformiranja te izdavačke kuće u radnu zajednicu pri RK SSOH. U CDD-u je, kako je objasnio, i nadalje bio višak administrativnog osoblja, a nakon pokušaja ukidanja ili preraspodjele pojedinih radnih mjesta neki su zaposlenici tražili sudsku i sindikalnu zaštitu. Kad je o *Poletu* bila riječ, on je zapravo bio žrtva takve situacije, tako da je u jednome trenutku zbog Franičevićevog dugotrajnog bolovanja, Jurlekinog služenja vojnog roka i Sopranovog odlaska iz redakcije spao na samo dva stalno zaposlena urednika, Kustića i Grčara. Zato su nakon provedenog natječaj u lipnju iste godine primljeni zamjenik glavnog urednika i urednik-redaktor⁶⁷⁴, dok je ono peto uredničko mjesto čekalo Jurleku.

Usporedbe radi, iste te godine u saveznom omladinskom listu *Mladost*⁶⁷⁵, kojeg zbog izdašnog proračunskog financiranja bitka za tržište i čitanost nije pretjerano zanimala, bilo je čak 19 stalno zaposlenih urednika i novinara. Od njih je samo jedan bio u omladinskoj dobi, a prosjek starosti redakcije prelazio je 30 godina. Stanje se u tom „gutaču“ saveznog proračuna nije bitno promijenilo sve do propasti federacije.

Na 31. je sjednici omladinskog rukovodstva donesen i okašnjeli financijski plan RZ CDD za 1982., iz kojeg je proizlazilo da bi u toj godini trebalo izaći 35 brojeva u prosječnoj nakladi od

⁶⁷² Zapisnik s te, kao i većine sjednica prvog saziva Savjeta *Poleta*, ne nalazi se u arhivskom fondu 1231-5, već o zaključcima posredno saznajemo iz lista ili sa sjednica Predsjedništva RK SSOH.

⁶⁷³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 452, 31. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 14. travnja 1982.

⁶⁷⁴ Na prvo je radno mjesto primljen Miodrag Šajatović, a na drugo Željko Krušelj. Obojica su se tu kratko zadržali.

⁶⁷⁵ *Polet*, br. 225, 2. ožujka 1983., tekst pod naslovom „*Mladost* na štakama“ autora Srđana Španovića.

po 28.000 primjeraka, a od 1. svibnja inflacija je prisilila izdavača da cijenu lista digne na 10 dinara. Prema procjeni CDD-ovih službi, *Polet* je u prvome polugodištu te godine trebao ostvariti oko 7,7 milijuna dinara, dok su ukupni rashodi bili projicirani na 11,2 milijuna, što je dovelo do minusa od 3,4 milijuna, odnosno 30, 9 posto⁶⁷⁶. Nije objašnjeno kako bi se tako visoki rashodi mogli pokriti, no to nije priječilo sekretara Predsjedništva RK SSOH Vladimira Čavraka da upozori kako CDD nije i neće biti „direktno zavisano od tržišta, iako bi se neki vraćali opet na tržišna pravila“.

Predsjedništvo na odlasku još je jednom, početkom prosinca 1982., raspravljalo o *Poletu*⁶⁷⁷. Povod su bili devetomjesečni poslovni rezultati lista, a uvodničar Vladimir Čavrak je ustvrdio da je plan prihoda ostvaren sa samo 36 posto, što je značilo da „nije bio realan“. Nužan je, stoga, bio rebalans od tri milijuna dinara, ali ni to nije bilo dovoljno, pa je od izdavača zatražio da troškove koji će uslijediti krajem 1982. prebaci u narednu godinu. Kako se u raspravi ispostavilo da unatoč svim tim financijskim akrobacijama novca neće biti za posljednja dva broja, Čavrak je napomenuo da list ipak „treba i mora da izlazi do kraja godine“. Na to je predsjednik Želimir Golubić lakonski zaključio da „sredstva za *Polet* nikad nisu bila dovoljna i uvijek se išlo na teret programskih i budžetskih sredstva RK, samo je pitanje smije li se dozvoliti da RK svoje poslovanje završi u minusu“.

Nije bilo teško zaključiti da će se sredstva za izlaženje pronaći na neke netransparentne načine. Ni tada nije ništa rečeno o nakladi i prodaji, što je još jednom otvaralo prostor za špekulacije o nepovoljnim trendovima. Još je početkom jeseni 1982. svjesno toga bilo i uredništvo, zbog čega je druga godina Kustićeve mandata, zbog pritiska većine njegovih bliskih suradnika, bila obilježena tihom repolitizacijom lista. Jedini je problem bio u tome što se to nije dopalo novoj garnituri omladinskog rukovodstva, ustoličenoj 12. prosinca 1982.⁶⁷⁸ Za predsjednika Predsjedništva RK SSOH izabran je Rade Šekuljica, čime je naglašen kontinuitet s prethodnim vodstvom, dok je sekretar postala pulska aktivistica Mladenka Duras, inače službenica u tamošnjoj mljekari. Među članovima Predsjedništva, i to u ključnim sektorima ideologije i informiranja, bilo je i dvoje s iskustvom vođenja omladinskih listova: Mirjana Rakela, bivša glavna urednica *Poleta*, i Stipe Orešković, koji je tu došao s mjesta

⁶⁷⁶ Za cijelu je 1982., shodno tome, predviđen minus od sedam milijuna dinara.

⁶⁷⁷ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 453, 44. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 3. prosinca 1982.

⁶⁷⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 453, 1. sjednica Predsjedništva RK SSOH.

prvog čovjeka *Studentskog lista*. Bio je to uvod u burna zbivanja koja su uslijedila tijekom 1983., kad se dogodio najveći konceptualni zaokret tijekom *Poletova* izlaženja.

Da bi shvatili što je to list naprosto tjeralo da se aktivnije uključi u politička zbivanja, potrebno je imati uvid u zbivanja u hrvatskom i jugoslavenskom društvu toga razdoblja. Kao što je već rečeno, razdoblje nakon Titove smrti bilo je obilježeno izbijanjem gospodarske krize. Građani su to ponajprije osjetili u nestašicama niza proizvoda, između ostalog i naftnih derivata, a na simboličkoj razini i na pravilu „par-nepar“⁶⁷⁹ u korištenju osobnih automobila. Savezna vlada, predvođena dugogodišnjom predsjednicom CK SKH Milkom Planinc, suočila je javnost s neminovnošću niza bolnih rezova i reformi, što je značilo i oštriji zaokret iz dotadašnje „dogovorne ekonomije“, svojevrsne planske proizvodnje neovisno o realnim potrebama, na tržišni model privređivanja. Tek su tada rezultati poslovanja postali neminovnost i temeljni kriterij vrednovanja, ali je razvoj privatnog poduzetništava i nadalje ostao ideološki neprihvatljiv. Tako je privatna inicijativa do raspada te države ostala u obrtničkim okvirima, a nije bilo ni ozbiljnijeg širenja političkih, nacionalnih i vjerskih sloboda.

Posljedica je svih tih otrežnjenja bilo i postupno preispitivanje uloge Partije, kao i sve otvorenije sukobljavanje republika i pokrajina oko saveznog proračuna i kapitalnih investicija. Od 1982. gotovo se geometrijskom progresijom umnožavaju razne polemike i afere, tako da ni partijska stega, koja se desetljećima zasnivala na Titovoj karizmatškoj ulozi, više nije mogla prikrivati pukotine koje su bile sve veće i otvorenije. U tom kolopletu suprotstavljenih interesa ponovno su se budile i dugo potiskivane nacionalne strasti. Hrvatski politički vrh, stalno pod stigmom „maspoka iz 1971.“⁶⁸⁰, u tome se nije dobro snalazio, često pribjegavajući ideološkoj i medijskoj represiji. Partija se, naime, i nadalje smatrala odviše jakom da bi priznala svoj povijesni neuspjeh, ali je istodobno bila i previše slaba da bi imala efikasnu kontrolu nad društvenom zbiljom. Dodatni je problem bio što je odnos snaga u vladajućoj Partiji išao u korist onih koji su dogmatski težili vraćanju političkog života na već napuštena

⁶⁷⁹ Pravo vožnje određivalo se prema posljednjem broju na automobilskoj tablici.

⁶⁸⁰ Riječ je o pejorativnoj skraćenici za „masovni pokret“, kako je u beogradskoj publicistici nazivano Hrvatsko proljeće.

marksistička načela, uz zaklinjanje na „titoizam“ kao jedini prihvatljivi model funkcioniranja višenacionalne zajednice⁶⁸¹.

Poletu se, kao proračunskom korisniku za kojeg je omladinsko rukovodstvo uvijek smatralo da treba biti u njegovoj a ne generacijskoj funkciji, u tim previranjima nije bilo lako snalaziti. Urednička i autorska autonomnost više je bila poželjna fraza nego stvarnost, posebno u okolnostima financijskih dubioza koje su list stalno pratile. Vrijeme komercijalizacije i nesputane zabave, kakvo je nekada proklamirao Denis Kuljiš, više nije bilo moguće.

Sudeći prema početnim brojevima jesenske serije 1982., redakcija je vjerovala kako je dovoljno redovno pratiti, opisivati i po potrebi komentirati kontroverzna zbivanja oko sebe da bi list dobio novi zamah. Pri tome je, što je karakteristika većine omladinskih listova, precijenio vlastitu moć, pa si je iz broja u broj dozvoljavao sve više, naposljetku i ono neoprostivo: polemiziranje s ideološkim autoritetima, pa i stavljanje na stranu njihovih protivnika.

Polet je krenuo duhovitim komentarom vlastitih kadrovskih promjena⁶⁸². Objavio je, naime, fotografiju ekipe Hajduka, ispod koje su bili navedeni dotadašnji članovi uredništva, da bi nogometnim žargonom objasnili tko je sve „promijenio dres“. Ispostavilo se da ih je trajno otišlo njih pet, pred odlaskom je bila još jedna članica, a od uredničkih je obveza odustalo njih dvoje⁶⁸³. U impresumu je dugo stajalo samo ime glavnog urednika i njegova zamjenika, Kustića i Šajatovića, što je govorilo da potvrđivanje uredništva nije bilo stavljanje na dnevni red Predsjedništva RK SSOH. Prema formalnoj proceduri osnivača, list je te jeseni zapravo uređivan ilegalno. Tek je u posljednjem broju jesenske serije⁶⁸⁴ navedeno da su od listopada do kraja prosinca 1982. list uređivali, bez stroge podjele dužnosti, i Goran Litvan, Srđan Španović, Ivica Grčar, Krunoslav Jajetić, Marjan Jurleka, Mario Stefanov, Željko Šatović,

⁶⁸¹ Dogmatski marksizam nije želio prihvatiti činjenicu da je Tito održavao federaciju totalitarnim modelom političkog ustroja, a da je i djelomična demokratizacija dovela do raspada i međuratne i poslijeratne Jugoslavije.

⁶⁸² *Polet*, br. 206, 6. listopada 1982., str. 4, tekst bez naslova i navođenja autora.

⁶⁸³ Isto. Redakciju su trajno napustili Renata Pondeljak-Matijević, Željko Krušelj, Šime Strikoman, Borko Auguštin i Boro Kokan, odlazak je najavljevala i Silvana Servatzy, dok urednici više nisu bili Vladimir Stojavljević i Ratko Karabatković. Potonji se nakon kratke epizode u gradskoj rubrici *Večernjeg lista* po četvrti puta vratio u list kao suradnik.

⁶⁸⁴ *Polet*, br. 218-219, 29. prosinca 1982., str. 2.

Ivan Mužina i Jasmina Kuzmanović, što se nastavilo i u proljetnom serijalu 1983., s tim da je Šajatović početkom travnja otišao u vojsku.

U tom se razdoblju osjetilo, međutim, ono što je već poduže bilo manjkavo – živost, odnosno želja da list voljom i energijom nadoknađuje svoje materijalne i kadrovske nedostatke. Nakon godinu i pol zastoja, vraćena je i mozaična rubrika Musaka⁶⁸⁵, koja je donosila pregled tiskovina iz cijele Jugoslavije. Ta će rubrika i u narednim godinama biti svojevrsni zaštitni znak lista. Redakcija je uvidjela da tek dolaze prava vremena za takve sadržaje, jer su razlike u pogledima na iste probleme između političara iz pojedinih republika, kao i tiskovina koje su bile pod njihovim utjecajem, postajale sve izraženije, nerijetko kao da nisu iz iste države, a i da svagdje na vlasti nije ista Partija. Najbolji je primjer toga apsurdna bilo partijsko glasilo *Komunist*, koje je imalo redakcije i posebna izdanja po svim republikama i pokrajinama, pa je list postao pravi fenomen po tome što je iz tjedna u tjedan ponajviše polemizirao sam sa sobom⁶⁸⁶.

Kakav će, pak, biti *Poletov* pristup, pokazao je već prvi komentar, u kojem je to što je za sjednicu jedne od komisija RK SSOH pripremljen suvisli materijal i što je rasprava bila konkretnija nego inače nazvano pravim čudom⁶⁸⁷. Isprazna se frazeologija, koja je nastojala kopirati „mudra“ izlaganja na partijskim forumima, više nije olako tolerirala.

Tako je početni broj, uz reportaže koje su vrlo žučljivo ukazivale na kršenje prava mlade generacije, imao i dvije teme koje će biti tipične za to razdoblje. Jedna je od njih bio problem 12.000 nezaposlenih u Zagrebu⁶⁸⁸, a druga smještaj u studentske domove, gdje je upozoreno na korupciju u Studentskom centru, kao i na probleme s „domskom mafijom“, koja je brucošima krojila sva pravila.⁶⁸⁹

⁶⁸⁵ Ta je rubrika u Franičevićevu mandatu izlazila s manjim ambicijama, neredovito i na osjetno manjem prostoru, tako da tada nije bitno utjecala na čitanost lista.

⁶⁸⁶ *Danas*, br. 162, 26. ožujka 1985., str. 20-22, tekst pod naslovom „Glasilo različitih glasova“ autora Željka Krušelja.

⁶⁸⁷ *Polet*, br. 206, 6. listopada 1982., str. 2, tekst pod naslovom „Čudo!“ autora Srđana Španovića.

⁶⁸⁸ Isto, str. 3, tekst pod naslovom „Žulja i boli“ autora Ratka Karabatkovića.

⁶⁸⁹ Isto, str. 12-13, tekst pod naslovom „Tvoja soba nek naša bude“ autora Dubravke Tomeković i Gorana Litvana.

U drugom je jesenskom broju krenula još jedna rubrika, i to u formi kolumne, koja će biti šire zapazena i često citirana. Riječ je bila o Šajatovićevim Ekonomalijama⁶⁹⁰, u kojima je autor sustavno upozoravao na apsurdne gospodarske politike kakvu je, često mimo temeljne ekonomske logike, razvijao sustav „samoupravnog socijalizma“. Nastavljeno je i „čeprkanje“ po studentskom standardu⁶⁹¹, usporedbom cijena studentskih domova, prehrane i prijevoza u Zagrebu, Ljubljani i Beogradu. Rezultati su bili poražavajući za hrvatske studente, jer se ispostavilo da prosječni korisnik tih usluga mjesečno za istu razinu usluga plaća čak 1500 dinara više nego njegov kolega u Beogradu, a i da je tamo u domovima ima gotovo dvostruko više mjesta. Kakva je to bila brojka, dovoljno je bilo podsjetiti da je tada cijena jednog primjerka *Poleta* bila deset dinara. I usporedba s Ljubljanom bila je vrlo nepovoljna za Zagrepčane, pogotovo u cijeni smještaja.

Poletovci su razloge takvog stanja ponajprije pronalazili u lošem funkcioniranju Studentskog centra. Postavili su, međutim, i pitanje kako to da ista pravila ne važe za cijelu državu, odnosno zašto studentski standard, ali i omladinski u najširem smislu, mora biti najniži baš u Zagrebu. Na sve se to nadovezala i tema o „opsadi“ administrativnih prostorija od strane devet stanarki studentskog doma „Sava“, kojima su dojadile manipulacije i privilegije u raspodjelama soba i drugim pogodnostima⁶⁹². Bio je to još jedan dokaz kako su studenti sve manje spremni na šutnju i mirenje sa svojim statusom. Jedna je tema otvarala drugu, tako da je odmah na red došlo i pitanje nezakonitog naplaćivanja polaganja ispita na fakultetima⁶⁹³, makar je to republička prosvjetna inspekcija zabranila. Neki fakulteti su na to odgovorili „dizanjem iznosa sa 60 na 100 dinara“, a Pravni je fakultet bio toliko izvježban da je tijekom godine na taj način iz studentskih džepova izvlačio i po nekoliko milijuna dinara.

Priča o studentima, ali iz sasvim drugog ugla, netipičnog za dotadašnje pisanje *Poleta*, stigla je iz Splita. Tema je, naime, bilo nekoliko navodno povezanih nacionalističkih ekscesa u

⁶⁹⁰ *Polet*, br. 207, 13. listopada 1982., tekst pod naslovom „Omladinsko spomen pivo“ autora Miodraga Šajatovića. On je kasnije Ekonomalije prenio u prilog *Poslovni svijet Večernjeg lista*, pa u *Poslovni tjednik* i *Poslovni dnevnik*, naposljetku i u tjednik *Lider* pa je to najdugovječnija ekonomska kolumna u Hrvatskoj.

⁶⁹¹ Isto, str. 11, tekstovi „Apsurd (1)“ i „Apsurd (2)“ autora Nine Ožegović, Đorđa Ljepojevića, Sanje Hrbovšek i Biljane Grozdanić.

⁶⁹² *Polet*, br. 208, 20. listopada 1982., str. 4, tekst pod naslovom „Vraga upravitelj“ autora Dragana Grgura.

⁶⁹³ *Polet*, br. 209, 27. listopada 1982., str. 5, tekst pod naslovom „Ljudi, pa oni kradu!“ autorice Nine Ožegović.

tamošnjem studentskom domu⁶⁹⁴, koji su se događali od 1980. do 1982. Njih su dopisnici stavili u kontekst „klero-nacional-fašističkih ispada nekolicine prenapitih studenata“. Zbog „nesocijalističkog i nepodobnog ponašanja“, za koji je dokaz bilo i to što je na studentskom maskenbalu lik Drakule bio nagrađen knjigom „Tito“, a i pjevanja nacionalističkih pjesama, 25-orici je studenata bio zabranjen ulazak u dom. Autori su se u iznimno oštrom zaključku, gdje su spomenute studentske veselice uspoređivali s „rezervatima majmuna“ i „gakanjem ratnih lešinara“, optužili lokalne vlasti za „smiješnu“ i „čudnu blagost“, jer studenti na svojim fakultetima nisu i dodatno sankcionirani. Nesporno je da u dotadašnjoj *Poletovoj* praksi nikad nije izašao tekst koji je vrvio s toliko teških riječi i ideološke isključivosti.

Za autora Božu Vukušića nije to bio jedini žestoki obračun s hrvatskim nacionalizmom. Tri mjeseca kasnije objavljena je i tema o nacionalističkim ispadima na sportskim terenima u Splitu i Zadru⁶⁹⁵. Uzeti su primjeri utakmica nogometaša „Hajduka“ i košarkaša „Jugoplastike“ te „Zadra“, gdje je opet uočena eskalacija „mržnje na nacionalnoj osnovi“. Točnije, da se tu radilo o „dirigiranom navijanju s jasnih pozicija“. Zato je autor Vukušić zatražio da se „u svim sredinama izjednače kriteriji za sankcioniranje huliganskih i nacionalističkih ispada“, a omladinska je organizacija morala preuzeti zadatak „osposobljavanja mladih navijača za raspoznavanje sportskog navijanja od klero-nacionalističkih parola“.

Još su dva ružna skandala vezana uz mlade novinare i umjetnike obilježile novoprobudeni *Poletov* politički angažman. Poveznica ta dva slučaja bio je grad Dubrovnik, što ga je tada, suprotno tradiciji njegove tolerancije, svrstalo među najveća hrvatska dogmatska uporišta. Prva je od njih bila vezana uz Milana Milišića, književnika i dugogodišnjeg suradnika omladinskog lista *Laus*, ujedno i urednika njegove biblioteke⁶⁹⁶. Milišić je, naime, u tom rado

⁶⁹⁴ *Polet*, br. 210, 3. studeni 1982., str. 3, tekst pod naslovom „Nacionalističke veselice“ autora Bože Vukušića i Nediljke Galić. Interesantno je da je Vukušić samo pola godine kasnije otišao u SR Njemačku i tamo zatražio politički azil, ubrzo postavši jedan od vođa hrvatske političke emigracije. Njemački ga je sud osudio na doživotni zatvor za navodnu upletenost u ubojstva jednog udbaškog agenta, ali je nakon hrvatskog osamostaljenja, na Tuđmanovu zamolbu, pomilovan pa se vratio u domovinu. Godinama je bio zaposlen u Hrvatskom saboru, baveći se ratnim i poratnim komunističkim žrtvama, a napisao je i nekoliko knjiga o hrvatskoj emigraciji.

⁶⁹⁵ *Polet*, br. 221, 9. veljače 1983., str. 12-13, tekstovi pod naslovom „Dirigirano navijanje“ i „Životinjski instinkti“ autora Bože Vukušića i Maria Vuksana.

⁶⁹⁶ *Polet*, br. 213-214, 24. studeni 1982., str. 5, tekst pod naslovom „Laus“ autora Gorana Litvana. Milišić je, inače, poginuo u granatiranju Dubrovnika u listopadu 1991.

čitanom listu, dobitniku i nagrade „Sedam sekretara SKOJ-a“, objavio tekst „Život za slobodu“, u kojem je opisao tamošnja ratna zbivanja. Naveo je da je njegovu obitelj, dubrovačke Srbe, od ustaške likvidacije spasio neki ustaški dužnosnik. Tu je nespornu činjenicu lokalni SUBNOR proglasio ogromnom političkom provokacijom i „napadom na tekovine socijalizma i NOR-a“, zbog čega je Milišić bio osuđen i na 18 mjeseci uvjetne zatvorske kazne.

Došlo je i do smjena na čelu *Lausa*, između ostalog i glavne urednice Mirjane Rakele, što je i ubrzalo njenu odluku da se vrati u Zagreb kao profesionalna članica republičkog omladinskog rukovodstva. Što su mladi Dubrovčani mislili o tim zbivanjima, najbolji je dokaz bilo to što je Rakela kandidirana i izabrana od svoje OK SSOH nakon što su akteri slučaja već bili politički etiketirani. *Polet* je u toj priči o bespotrebnim ideološkim progonima bio čvrsto na strani *Lausa*, upozoravajući da je „slučaj Milišić“ iskorišten da bi se ušutkao list koji je u proteklih desetak godina kritički pisao o makinacijama gradske elite.

Da se u Dubrovniku događa svojevrsni atak na umjetnost i slobodu stvaranja, ukazao je četiri mjeseca kasnije još bizarniji incident. Općinski sudac za prekršaje osudio je s po 40 dana zatvora zagrebačke glumce Sretena Mokrovića i Radoslava Milenkovića⁶⁹⁷, članove tadašnjeg teatra „MM“, što su u svojoj predstavi „Izlaz“, rađenoj prema tekstu beogradskog književnika Matije Bečkovića, u dubrovačkim Lazaretima „govorom i pantomimom zlonamjerno i podrugljivo prikazivali tekovine naše revolucije, njene sindikate, kao i tekovine našeg socijalističkog društva“. Inkriminiranu je predstavu prije toga diljem zemlje vidjelo oko 10.000 ljudi. *Polet* je i tu čvrsto stao uz glumce i njihovo umjetničko viđenje društvene zbilje, stvarajući preduvjete da viša sudska instanca odbaci apsurdnu i ideološki rigidnu presudu.

O kakvim se tu sve paranoičnijim slučajevima produciranja „nacionalizma“ radilo, govorio je sredinom travnja 1983. i slučaj gostovanja ansambla „Lado“ u Brčkom⁶⁹⁸. Zagrebački su folkloraiši u tom bosansko-hercegovačkom gradu javno optuženi, čime su se bavile sve važnije jugoslavenske tiskovine, da je jedan njihov solist „izašao pred gledalište s nacionalnim

⁶⁹⁷ *Polet*, br. 225, 9. ožujka 1983., str. 5, tekst pod naslovom „Nepodobna predstava“ autora Igora Mirkovića.

⁶⁹⁸ *Polet*, br. 232-233, 27. travnja 1983., str. 15, tekst pod naslovom „Tkanica kušnje!“ autora Dubravka Grakalića.

simbolom koji nije sadržavao socijalističke oznake“, zbog čega koncert i prekinut. Riječ je bila o tradicionalnoj slavonskoj nošnji s hrvatskom trobojnicom na tkanici⁶⁹⁹.

List je počeo redovno pratiti i razne lokalne afere, neke i u nastavcima, u kojima su se u vladajućim strukturama sudarali najrazličitiji klanovski interesi, mahom povezani s kriminalom i korupcijom. Sve je to pokazivalo da na nižim razinama ne djeluje pravna država i da su pojedina rukovodstva izravno povezana s represivnim aparatom, što je dovodilo do potpune blokade pravosuđa, po potrebi i donošenja presuda koje su bile suprotne temeljnoj pravnoj logici. Jedna je od prvih s velikim odjekom bila ona u Glini, gdje je u niz negativnosti bilo uključeno općinsko partijsko vodstvo, nakon čega se otvara i vrlo sličan „karlovački slučaj“, gdje su bili upleteni i republički dužnosnici, da bi slijedile smjene direktora u koprivničkoj Podravki, a krakovi te afere dosegali su i do saveznog vrha⁷⁰⁰.

Možda je za stanje u društvu bio najzanimljiviji skandal oko uhićenja beogradske novinarkе Ranke Čičak⁷⁰¹, zaposlene u tamošnjem *Vjesnikovom* dopisništvu. Ona je u tzv. svinjskoj aferi otkrila da je grupa prevaranata iz vojvođanskih Pećinaca, povezanih i s vladajućim strukturama i inspekcijским službama, masovnim prijavljivanjem „pomora stoke“, koju su imali u kooperantskom odnosu, sustavno pljačkala prehrambeni kombinat u Vinkovcima. Zbog te je lako uočljive spoznaje bila „nagrađena“ zatvorskom kaznom, jer je lokalnim moćnicima dovodila ugled u pitanje.

Čitateljima su, čini se, u tim ranim 1980-im godinama ipak bile bliže teme vezane uz sve učestalije nestašice osnovnih živežnih artikala. List je tu temu načeo na ironični način, gdje su na duplerici, uklopljeni u temu o dolasku jeseni⁷⁰², bili presnimljeni proizvodi koji su na

⁶⁹⁹ U to je vrijeme politički tjednik *Danas* objavio jednako bizarnu priču o „nacionalističkom“ ekscesu, kad je netko na naljepnici kutije šibica osječke tvornice „Drava“ prepoznao stilizirano slovo „u“, što je odmah protumačeno kao „prizivanje ustaštva“, nakon čega je uslijedila i politička hajka na tvorničko poslovodstvo.

⁷⁰⁰ *Polet*, br. 222, 16. veljače 1983., str. 10-11, tekst pod naslovom „Malverzacijama uprljane ruke“ autora Srđana Španovića, br. 223, 23. veljače 1983., str. 5, tekst pod naslovom „Commedia del' arte“ autora Marijana Mrgana, br. 231, 20. travnja 1983., str. 3, tekst pod naslovom „Moralni, politički i poslovni bankrot rukovodilaca“ autora Gorana Litvana.

⁷⁰¹ *Polet*, br. 222, 16. veljače 1983., str. 5, tekst pod naslovom „Ranka Čičak“ autora Jasmine Kuzmanović i Željka Šatovića.

⁷⁰² *Polet*, br. 208, 20. listopada 1982., str. 12-13, tekst pod naslovom „Jesen je (vidi se!!) došla u naš grad“ bez navođenja autora.

prodajnim mjestima postajali prava rijetkost: ulje, kava, benzin, deterdžent. Nepoznati je autor u tom jesenskom ugođaju imao i poetsko nadahnuće: „Samo vrlo suptilne nosnice mogu namirisati benzin, ne iz auspuha, nego na vratovima i zapešćima domaćih bogataša odakle se isparava ova dragocjena tekućina.“ Jednako je humorna bila i tema o natjecanju vozača u štednji benzina⁷⁰³, u kojoj je dano i niz savjeta kako da se pripomogne nacionalnom gospodarstvu štednjom pokojeg decilitra dragocjenog goriva. Jedna je od tih bizarnih tema bila i ona o učenicima koje nastavnici za vrijeme satova šalju da im stoje u redovima za deficitarnu robu: „Svi to vide. Gledaju i šute.“⁷⁰⁴

Manje je trpkoga smijeha, ali više gorčine, izazivao tekst o ponašanju trgovačkog lanca „Mercator“ u Krškou, ali i drugim slovenskim naseljima⁷⁰⁵ blizu hrvatske granice. Tu je za one „s juga“ važno pravilo da će biti usluženi deficitarnom robom, pospremljenom u skladišta, samo „ako bude viška“, jer je ona bila namijenjena ponajprije slovenskim građanima. List se tu prvi puta suočio s onim što je u jugoslavenskim medijima kasnije označeno kao „ekonomski nacionalizam“, čija je pojavnost bila popisivanje kupaca u posebne bilježnice, kako bi se točno znalo tko je što kupio i tko robu prebacuje u druge republike.

Nagovještaj da list ne namjerava slijepo slijediti stavove partijskih dužnosnika došao je do izražaja već krajem 1982., kad je održan plenum CK SKH o mladima⁷⁰⁶. Takvi su partijski skupovi uvijek bili smjernice za djelovanje omladinske organizacije, a što je posebno naglašeno i u uvodnom izlaganju Stipe Šuvara. Partijski je ideolog tu pobrojao razne slabosti SSOH, izražavajući i nezadovoljstvo pasivnošću mladih komunista u toj masovnoj organizaciji. Još se žešće usmjerio na omladinski tisak i periodiku, ustvrdivši da „određene grupe i autori uzurpiraju pravo da govore u ime omladine, a polaze s pozicija rušilačke i površne kritike svega postojećeg, pukog negatorstva i ocrnjivanja društva pod svaku cijenu, te plasiranju bilo anarholiberalističke, bilo nacionalističke teze“.

⁷⁰³ *Polet*, br. 211, 10. studeni 1982., str. 2, tekst pod naslovom „Bolji za 4 deci“ autora Željka Šatovića.

⁷⁰⁴ *Polet*, br. 218-219, 29. prosinca 1982., str. 13, tekst pod naslovom „Ukor!“ autora Rafaela Pejčinovića.

⁷⁰⁵ *Polet*, br. 215, 8. prosinca 1982., str. 3, tekst pod naslovom „Opasnost s juga“ autora Ivana Mužine.

⁷⁰⁶ *Polet*, br. 215, 8. prosinca 1982., str. 12-13, tekst pod naslovom „Neopravdan šamar!“ autora Srđana Španovića.

Iz konteksta je bilo jasno da bi se to moglo ponajprije odnositi na *Polet* i časopis *Pitanja*, budući da je *Studentski list* zahvaljujući uredničkom konceptu koji je promovirao Stipe Orešković već bio na takvoj političkoj liniji. CDD-ova su izdanja tada bila jedina u kojima dogmatska linija obrane svih institucionalnih rješenja koja su mahom osmislili i promovirali Edvard Kardelj i Vladimir Bakarić dotad nije imala svoje čvršće političko uporište. Za njenog se predvodnika nametnuo Stipe Šušvar⁷⁰⁷, desetljeće ranije autor koncepta reforme školstva, temeljenog na voluntarističkoj teoriji izjednačavanja intelektualnog i manualnog rada.

Tijekom 1983. bio je sve uočljiviji rascjep u partijskom vodstvu, gdje se na suprotnom političkom polu oblikovala reformska struja, koja se počela okupljati oko pragmatičnog Mike Špiljaka, potpomognuta i time što je dugogodišnja predsjednica CK SKH Milka Planinc kao savezna premijerka provodila politiku koja se u svojoj biti svodila na razdvajanje politike od gospodarstva, kao i postupnu deideologizaciju cjelokupne društvene zbilje.

Reagirajući na spomenute Šušvarove ideološke „pljuske“ omladinskom tisku, *Poletov* komentator Srđan Španović naglasio je da se tu radilo o „veoma 'gadnim' optužbama“, ali ničim potkrijepljenim, koje su djelovale kao da su „iz prsta isisane“, tim više što takva „skretanja“ nisu bila ranije uočena na partijskim forumima. Zbog toga se autor i naizgled naivno zapitao „je li drug Šušvar pogriješio“, ili je to „prepisao iz nekog starog materijala“. Na Šušvarove se teze nitko od članova CK tada nije izravnije nadovezao, pa je ostalo nejasno kakav je stvarni partijski stav prema omladinskom tisku. No, ubrzo je bilo jasno da Šušvar neće mirovati tako dugo dok u najutjecajnijoj omladinskoj tiskovini sjede oni koji ne prihvaćaju njegovo mentorstvo. Bilo je, stoga, jasno da će se ideološke rasprave otada češće nalaziti na *Poletovim* stranicama i da će pritisak na uredništvo biti sve snažniji. Objava Šušvarovog autoriziranog izlaganja⁷⁰⁸ na sjednici Predsjedništva RK SSOH 18. svibnja 1983.

⁷⁰⁷ Dušan Bilandžić (2006): „Povijest izbliza: memoarski zapisi 1945. – 2005.“, Prometej, Zagreb, str. 281-282. Bilandžić prepričava svoj razgovor od 15. studenoga 1985. s Mikom Špiljakom, tada predsjednikom CK SKH, u kojem su zaključili da Šušvar „i nije glavni problem, nego postojeća državna i partijska struktura, čiji je on danas glasnogovornik. Priznaje mi kako je jasno da samoupravljanje u ovakvom obliku ne daje rezultate, pa puno toga treba mijenjati, posebno osuđujući kardeljevsko-bakarićevsku pravno-političku normativu, proglašavajući je dogmom, tako da se može reći da pored staljinističkog danas imamo i samoupravni dogmatizam. Konstatira da su Tito i još neki uz njega, kao pragmatičari, stalno unosili promjene svakih nekoliko godina, a sada se ova rukovodstva ne usude ni na najsitniji potez.“

⁷⁰⁸ *Polet*, br. 236, 25. svibnja 1983., str. 9, tekst pod naslovom „Dosta s parolama!“ autora Stipe Šušvara.

na temu „jačanje ravnopravnosti, bratstva, jedinstva i zajedništva mlade generacije“ nije puno pripomoglo da se njegov dojam o vođenju lista bitno promijeni.

Sredinom prosinca 1982., samo tjedan nakon što su vodeće dužnosti na Šetalištu Karla Marxa preuzeli Šekuljica i Duras, a ideologije i informiranja prihvatili se Orešković i Rakela, na vidjelo je izašla još jedna polemika, ovoga puta između jedinih omladinskih glasila na republičkoj razini, *Poleta* i *Studentskog lista*. U potonjem je, naime, novoustoličeni glavni urednik Zlatan Gavrilović objavio tekst „Feminizam i država“, u kojem je borba za specifična rodna prava nazvao „ženskim sektašenjem“, čak i oblikom bolesti. Tekst je imao teorijske pretenzije, odnosno ukazivanje na štetnost tog fenomena, kao „uvezenog“ iz zapadnih zemalja, za razvoj socijalizma i komunizma. Kako je upravo *Polet* bio prepoznatljiv po afirmaciji ženskih prava, a dio redakcije neki su smatrali i svojevrsnim „feminističkim kružokom“, reakcija na Gavrilovićevu patrijarhalno utemeljenu provokaciju bila je doista burna. List je objavio opširno reagiranje, također s teorijskim ambicijama, Vladimira Desnice⁷⁰⁹, gdje se posebno obrušio na Gavrilovićev pokušaj da građanski feminizam protumači kao konzervativizam i da argumentaciju za to pronalazi u marksističkoj literaturi.

Široj je publici u istome broju bilo puno jasnije žestoko reagiranje Jasmine Kuzmanović i Alemke Lisinski⁷¹⁰, čija je temeljna misao bila da je Gavrilovićevim tekstom još jednom „otvoren prostor muškom šovinizmu“, kakvim vrve i drugi tekstovi i reagiranja čitatelja u *Studentskom listu*. Dale su niz primjera, služeći se jednako ideologiziranim rječnikom, za tu provalu primitivizma, malograđanštine, pa i „reakcionarnog mentaliteta“. Autorice su kao praktički cilj Gavrilovićeva napada na feminizam označile kao pokušaj ponovnog otvaranja pitanja prava na abortus, kakvom su stremile razne konzervativne i klerikalne skupine. Nije bilo nimalo slučajno da je duplerica na kojoj su objavljena spomenuta reagiranja bila ilustrirana fotografijom pročelja jedna zagrebačke zgrade na kojoj je bio veliki grafit „Dolje pobačaj“.

Svojevrsni je nastavak te teme uslijedio kao reakcija na proslavu Dana žena. Za tu je priliku nakon dugog vremena angažirana Slavenka Drakulić-Ilić⁷¹¹, kako bi upozorila na u javnosti

⁷⁰⁹ *Polet*, br. 217, 22. prosinca 1982, str. 2, tekst pod naslovom „Granice jedne nebuloze“ autora Vladimira Desnice.

⁷¹⁰ Isto, str. 3, tekst pod naslovom „Žene na vrbe“.

⁷¹¹ *Polet*, br. 225, 9. ožujka 1983., str. 3 i 10, tekst pod naslovom „Djeca po narudžbi“.

sve prisutniji konzervativizam. Takvo je stanje duha i dovelo do optužbi da žene u socijalističkoj Jugoslaviji „malo rađaju“ i da se „treba ozbiljno zamisliti nad budućnošću većine naroda na ovom prostoru“ te da žene treba vratiti „u kuhinju i u dječju sobu“. Autorica je to nazvala „tihom kontrarevolucijom“ i „atakom na već ostvarenja prava“. Dokazivala je da na demografske pokazatelje ponajprije utječu ratni kulturološki i ekonomski faktori, a ne sloboda ženskog odabira. Još konkretnije, kako je slikovito zaključila, da „maternica (nije) sudbina žene“. I tu je snažan komentar teksta bio zagrebački grafit s jednog pročelja, kakvi tih godina nisu bili rijetki: „Pajserom po pički“. Dakako, i ta je foto-ilustracija izazvala zgražanje dijela javnosti, onog istog kojem nije palo na um da bi takva primitivna provokacija morala biti uklonjena s javnog prostora.

Sve naglašenija ideologizacija medijskog prostora, koja je tražila osjetno veći i rezolutniji angažman omladinskih glasila, došla je do izražaja i na sjednici RK SSOH na temu idejnih kretanja⁷¹², gdje je uvodno izlaganje imao Stipe Orešković, član Predsjedništva zadužen za to područje. Omladinski je ideolog pobrojio brojne negativnosti u društvu, s posebnim naglaskom na jačanje hrvatskog nacionalizma. Njegovo je mišljenje bilo, zasnovano i na slučajevima o kojima je *Polet* pisao, da se „baš među mladima počinju izražavati najbrutalniji oblici nacionalne mržnje i netrpeljivosti“, a i da je sve evidentniji i „otvoreni antisocijalizam“. Među onima koji su navodno prednjačili u neprihvatljivim istupima izdvojio je i Johnnyja Štulića, točnije njegov komentar o Rusima kao „najvećem užasu“ na svijetu, ali je istodobno izražavao protivljenje zatvorskim kaznama za glumce Mokrovića i Milenkovića.

Orešković se posebno osvrnuo na tisak, ustvrdivši da onaj „žuti“ zapravo predstavlja i „glavnu osnovu malograđanske i fašistoidne politizacije“. Za omladinske je tiskovine, koje je zamišljao kao alternativu takvim konceptima, zatražio jasni plan „idejne borbe“.

Poplavom „malograđanštine“ u tiskovinama mjesec i pol kasnije pozabavilo se i Predsjedništvo RK SSOH⁷¹³. Uvodničarka Mirjana Rakela pobrojala je razne listove koji žive od ekscesa, ustvrdivši da oni „nažalost preuzimaju odgojnu funkciju“ i da mladi moraju „jasno i glasno reći da nam takvi napisi i takve novine ne trebaju“. Sukladno tome,

⁷¹² *Polet*, br. 226, 16. ožujka 1983., str. 10-11, izlaganja i diskusije pod zajedničkim naslovom „Energično protiv negativnosti!“ Stipe Oreškovića, Ivica Starčevića i Davora Kačara.

⁷¹³ *Polet*, br. 232-233, 27. travnja 1983., str. 2, tekst pod naslovom „Malograđanski maniri!“ autora „i.m.“ (Ivan Mužina).

omladinsko je rukovodstvo smatralo da bi se trebalo postaviti i konkretno pitanje odgovornosti onih koji sjede u njihovim savjetima i ne provode zacrtane programske politike. Stavovi obje sjednice najavili su i razdoblje kada će suočavanje s ideološkim stranputicama, imati prvenstvo nad svim ostalim omladinskim problemima.

Polet je, međutim, još u istome broju, a i narednom, novom relativizacijom idejne borbe razočarao spomenute članove Predsjedništva RH SSOH. Na zagrebačkom je muzičkom „Biennalu“ nastupila kontroverzna ljubljanska grupa „Laibach“⁷¹⁴, koja je u svojoj „interdisciplinarnoj umjetničkoj akciji“ tijekom koncerta na velikim ekranima istodobno puštala neki stari filmski žurnal, u kojem je bio i prilog o Titu, s porno filmovima. Tom su koncertu kao gosti prisustvovali i Orešković i Rakela, da bi odmah pokrenuli pitanje odgovornosti organizatora za takvo „skandaliziranje javnosti“. Problem je bio u tome da je *Poletov* glazbeni kritičar Tomislav Wruss pozitivno ocijenio „Laibachov“ nastup, ne baveći se političkim kontekstom viđenog, zbog čega je Predsjedništvo RK SSOH izdalo priopćenje i podijelilo ga svim drugim tiskovinama osim onoj čiji je osnivač.

Poletovce je, pak, to povrijedilo pa su u idućem broju, osim priopćenja omladinskog rukovodstva, objavili i cjelovito pismo ljubljanske grupe organizatorima i zagrebačkoj javnosti, poprativši to i nepotpisanim komentarom. U njemu su, suprotno omladinskom rukovodstvu, ustvrdili da je politizacija toga slučaja i zakašnjela i nepotrebna, jer se jedina dilema oko „Laibacha“, čiji su nastupi uvijek bili neki vid provokacije, mogla odnositi na to treba li ih pozvati ili ne. „Kockica“ je bila osupnuta izostankom ideološke osude ljubljanske grupe, što je samo ubrzalo odluku, zacijelo neizbježnu, da u *Poletu* uskoro dođe do oštrih kadrovskih rezova.

4.2.13. Omladinsko rukovodstvo se obračunava s „otkačenom linijom“

Opraštajući se od čitatelja, ali i dužnosti glavnog urednika, svjestan da još jedna njegova kandidatura ne bi naišla na podršku omladinskog rukovodstva, Kustić je kratko zaključio da je „tajna *Poletovog* uspjeha u tome što su oni koji ga rade jednaki onima koji ga čitaju“. Nabrojio je i nekoliko mladih novinara koji su se afirmirali u 19 brojeva proljetne serije

⁷¹⁴ Isto, str. 22, i *Polet*, br. 234, 11. svibnja 1983., str. 16, tekst pod naslovom „Rock na 'Biennalu'“ autora Tomislava Wrussa, kao i tekstovi i priopćenja pod zajedničkim naslovom „Kulminacija apsurd“.

1983., posebno Tomislav Jagec⁷¹⁵, Dejan Jović⁷¹⁶, Jasenka Mudri, Nenad Perković i fotograf Nino Semialjac. Na kraju je naveo da će u uredništvu koje će s novom serijom krenuti u listopadu 1983. biti Dubravka Tomeković, Jasmina Kuzmanović, Goran Dvoržak, Vlado Vurušić, Darko Vukov-Colić, Borislav Knežević, Krunoslav Jajetić, Željko Šatović, Goran Litvan i Srđan Španović. Omladinsko rukovodstvo nije, međutim, mislilo tako. Dio „onih koji dolaze“, kako je tijekom cijele proljetne serije glasila *Poletova* reklamna poruka ugrađena u glavu lista, ostao je pred zaključanim vratima redakcije, točnije dopušteno im je da rade neke manje važne poslove.

Predsjedništvo RK SSOH je u prvoj polovici 1983. u nekoliko navrata raspravljalo o *Poletu*, a iz pozitivnih stavova izrečenih u prvoj polovni serijala teško bi se moglo zaključiti da će naposljetku ocjena rada redakcije biti negativna. U veljači je, naime, prihvaćeno već spomenuto modificirano Kustićevo uredništvo⁷¹⁷, a impresumu je kasnije dodatno i 48 imena stalnih suradnika, novinara i fotoreportera. Tada je pohvaljen podatak da u izradi lista sudjeluje „više od 100 autora, a na druge načine još 20-ak osoba“, čak i da se u napisima osjeća „socijalistički duh“. Bio je naglašen i dobar rad deska, kao i fotografija i grafika.

Dok je plan za prethodnu godinu govorio o namjeri da se prosječno tiska 28.000 primjeraka po svesku, na sjednicama u ožujku i travnju⁷¹⁸ to je za 1983. korigirano na nakladu od 15.000 primjeraka po broju. Zbog nedostatka novca odlučeno je da se te godine više ne tiska ni ljetni akcijaški *Polet*. Opet je naglašeno da za zatvaranje financijske konstrukcije nedostaje 3,025 milijuna dinara, zbog čega je bilo upozoreno da će biti prelijevanja dugovanja u iduću godinu, ali da je sve to „rađeno u dogovoru s odgovornim ljudima za financije u Hrvatskoj“. Na travanjskoj je sjednici napomenuto da zbog nezavidne situacije i razarajuće inflacije list mora poskupjeti s 10 na 15 dinara, što je krajem toga mjeseca i realizirano.

⁷¹⁵ Jagec je jedini *poletovac* koji je postao stalni suradnik još dok je polazio osnovnu školu.

⁷¹⁶ Jović je kasnije postao najmlađi urednik, zatim i zamjenik glavnog urednika, u *Poletovoj* povijesti, a kao učenika prvog razreda srednje škole u list ga je pozvao Srđan Španović.

⁷¹⁷ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 454, 3. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 1. veljače 1983.

⁷¹⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 454, 5., 6. i 7. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održane 8. i 17. ožujka te 14. travnja 1983.

Već na sjednici u svibnju⁷¹⁹ postalo je jasno zašto je tijekom proljeća 1983. drastično smanjena tiskana naklada. U predočenom izvještaju o radu CDD-a u 1982. bilo je rečeno da je u proljeće te godine naklada bila „između 25-27.000 primjeraka s remitendom od 20 posto“, a da su ljetni brigadirski brojevi bili tiskani u 18.000 primjeraka, ali bez navođenja ostvarene prodaje, za koje je na jednoj od ranijih sjednica rečeno da su iz niza razloga loše prošli. Izdavač je objasnio i zašto je od jeseni 1982. došlo do osjetnijeg smanjenja naklade, konkretno na raspon od 18-20.000 primjeraka. Prema tom šturom izvještaju, zbog nužnih ušteda „više se ne šalju besplatni primjerci općinskim konferencijama“. Pretplata je, stoga, ostala na razini od 5000 primjeraka, „na kioske se plasira 13.000, a kolportaža varira između 2500 i 1500 primjeraka“.

Najzanimljivije je, zacijelo i ne slučajno, bilo to što u izvještaju nisu predočeni i podaci o prodanoj nakladi⁷²⁰ *Poleta*. Nešto se moglo saznati samo iz podatka da je u 1983. prosječna naklada trebala iznositi 15.000 primjeraka, i to u predviđena samo 23 sveska, što je bila naznaka najskromnije tiskane naklade i najmanjeg broja svezaka od pojave lista. Direktor Tadić je kao razlog takvih restrikcija naveo podatak da proračunska i SIZ-ovska sredstva „rastu linearno, a ne po stopi inflacije“, dok troškovi „rastu progresivno“. Predsjednik Šekuljica je smatrao da bi tim trendom broj svezaka lista u narednoj godini bio „smanjen na 20, pa na 15, dok ne dođe na 5-10 brojeva“. Naglasio je da se prodajom lista, makar je osjetno smanjena, u CDD-u i nadalje bave „tri-četiri čovjeka“, što znači da žurno treba „novi program aktivnosti prodaje“, na što se Orešković nadovezao napomenom da CDD treba „što više debirokratizirati“, jer je dobar dio zaposlenika „apsolutno nepotreban“.

U izvještaju je, inače, napomenuto da Predsjedništvo RK SSOH nije u lipnju i listopadu 1982. sazvalo sjednice Savjeta lista, zbog čega je nastala spomenuta situacija oko jesenskog „ilegalnog“ uredništva. I taj je izostanak formalne potvrde, dakako, naknadno korišten da bi se nabrajalo koje su se sve „negativne tendencije“ pojavljivale u listu.

Pripreme za novu sezonu započele su usklađivanjem izbora glavnog i odgovornog urednika s odredbama republičkog Zakona o informiranju⁷²¹. Umjesto da Predsjedništvo RK SSOH

⁷¹⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, 9. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održavana 18. svibnja 1983.

⁷²⁰ Tek početkom jeseni 1983., uoči izbora novog glavnog urednika, predočili su se kontradiktorni podaci o prodanoj nakladi, koji su imali za cilj diskreditaciju dotadašnjih članova uredništva.

⁷²¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, 11. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 20. srpnja 1983.

imenuje prvog čovjeka *Poleta* na temelju prethodno pribavljenog mišljenja redakcije i Savjeta lista, kako je to objasnila Mladenka Duras, taj će posao preuzeti „Zbor radnika RZ CDD nakon provedenog javnog natječaja, a uz prethodno pribavljeno mišljenje Savjeta i suglasnost osnivača“, s tim da mandat traje dvije godine s mogućnošću još jednog izbora. U biti se ništa bitno nije promijenilo, osim što je javni natječaj otad objavljivan i u tiskovinama, jer je izostanak suglasnosti omladinskog rukovodstva značio njegovo ponovno raspisivanje, neovisno o eventualno pozitivnom stavu Zbora radnika i Savjeta lista o pojedinom kandidatu.

Nakon okončanja proljetne serije 1983., bilo je više nego izvjesno da kandidati za preuzimanje lista u jesenskom razdoblju, koje je u posljednjem broju od 31. svibnja 1983. poimenično nabrojao Kustić, neće dobiti suglasnost za formiranje redakcije⁷²². Kako bi forma bila zadovoljena, za 12. sjednicu Predsjedništva RK SSOH, posljednju u ljetnome razdoblju⁷²³, „samo za internu uporabu“, pripremljena je i posebna analiza proljetne serije, koju je 15. lipnja 1983. napravila Marina Selak, analitičarka u informativnoj službi omladinskog rukovodstva⁷²⁴. Analiza je, zapravo, imala dva oblika. Širi, u kojem su bili i neki kvantitativni pokazatelji, bio je predmet rasprave na 12. sjednici, dok je sažetak na sedam stranica, nazvan „O ostvarivanju uređivačke koncepcije *Poleta* u razdoblju siječanj – lipanj 1983. godine“, bio priložen materijalima za sjednicu i samim tim dostupniji javnosti.

U sažetku, do krajnosti ideologiziranom tekstu s unaprijed jasnim zadatkom, krenulo se od Titovih riječi da bi tisak trebao biti „u ruci radničke klase u borbi za njene neposredne historijske interese“, a da *Polet* „za mladu radničku klasu to oružje nije postao“, budući da je ostao „na pozicijama kritizerstva“. Štoviše, „posezao je za onim... negativnim, crnim primjerima iz naše prakse, ne analizirajući uzroke, niti tražeći i ne vjerujući u moguće putove njihova razrješenja“.

Oni koji su oblikovali takav pristup u analizi su nazvani „otkačenom linijom“, što su dokazali pisanjem o nizu afera, o nekima i više puta, što je značilo da se „njeguje jedan tip novinarstva koji teži čačkanju po slučajevima, a što se vjerojatno obrazlaže 'višim' oblikom novinarstva za

⁷²² Izjava Gorana Litvana autoru od 10. srpnja 2014. Litvanu i Španoviću je već sredinom lipnja 1983. dano do znanja da neće biti podržan redakcijski plan da u budućoj redakciji preuzmu dvije vodeće dužnosti. Zato pretpostavlja da se već tada znalo tko će biti poželjni kandidat na javnome natječaju.

⁷²³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455. Ta 12. sjednica održana je 28. srpnja 1983.

⁷²⁴ Marina Selak je 1979. napravila i negativnu analizu Pavićeve i Kuljišove komercijalizacije *Poleta*.

razliku od onog birokratskog novinarstva nižeg ranga, praćenja foruma i cijele organizacije“. Takav je pristup društvenim temama „vrlo često jednostran i ukazuje na slabost sistema, otvara vrata nihilizmu, defetizmu, bez traženja mogućnosti prevladavanja takvog stanja“, a u biti se svodi, kako je naglašeno, na senzacionalizam. Iznimno je negativno ocijenjena oprema tekstova, za koju je rečeno da je „agresivna“ i da se preko nje zapravo izriče „komentar teksta“ prema nizu društvenih pitanja, „iako ne proizlaze iz konteksta samog napisa“. Istodobno, oštro je kritizirana „mlaka oprema“ aktivističkih tekstova, što je trebalo biti pokazatelj nezainteresiranosti za primarne zadatke jednog omladinskog lista.

Loše je ocijenjena i kultura, jer su i u njoj uočene tendencije iz „zabavno-revijalnog“ tiska: „Senzibilitet i kulturni odraz generacije kroz *Polet* se izražava dosta jednostrano, lažno avangardno, malograđanski i to sve na jedan tzv. nekonvencionalan način, koji u svojoj suštini nosi, nažalost, elemente antikulture.“ Jedino je rješenje bilo, kako je to zaključeno u analizi, „osvježiti redakciju novim snagama koje nose nove ideje, što bi trebalo donijeti i novu kvalitetu“, s obzirom da samo one mogu osigurati „adekvatniju koncepciju omladinskih novina koje će kod mladih poticati i razvijati stvaralački odnos prema radu... i koja im neće zatvarati putove daljnjeg osmišljenog djelovanja u i kroz sistem socijalističkog samoupravljanja“.

Takva ideološka diskreditacija redakcije odigrala je svoju ulogu. Kad se početkom jeseni 1983. sastavljala nova redakcija, novoimenovani je glavni urednik dijelove te analize pokazivao starim članovima uredništva, pravdajući njihovo isključivanje činjenicom da su ti elementi lista dobili negativnu ocjenu omladinskog rukovodstva⁷²⁵.

Najznačajnija je tvrdnja iz analize bila da takav *Polet* „nije stekao neku značajniju čitalačku publiku. Navodno se prodavao, rečeno je, „u prosjeku od 8500 – 9500 primjeraka, od 17 tisuća koliko ih se tiskalo“, pogotovo ako se to gleda u kontekstu podatka da je u SR Hrvatskoj tada bilo „milijun i sto tisuća mladih do 27 godina“. I to je za autoricu analize bio dokaz da se „nešto u uređivačkoj koncepciji i politici *Poleta* mora mijenjati“. Kad je o navedenim brojkama riječ, zanimljivo je da se tu navodi da je riječ o prodanoj nakladi, budući da se u raspravi na sjednici za istu tu kategoriju spominjala bitno niža brojka.

⁷²⁵ Izjava Krunoslava Jajetića autoru od 23. prosinca 2014. Novoimenovani je glavni urednik, naime, objasnio Jajetiću kao uredniku deska da ga ne može zadržati samo zbog toliko negativnih političkih ocjena njegova rada.

Članovi Predsjedništva su, koristeći se i širom analizom⁷²⁶ u kojoj je bilo i statističkih pokazatelja⁷²⁷, nakon uvodne riječi Mirjane Rakele pretresli *Poletov* angažman, pristup temama, novinarske forme i jezik, ustvrdivši da je „udio sadržaja u kojem se izražava kritički negativni stav veći od onog u kojem se izražava pozitivan ili afirmativan odnos“. Primijećeno je da se tu zapravo radi o kontinuitetu spoznaja iz nekih ranijih analiza, ponajprije onom najčešće spominjanom koju je 1982. objavio Dean Ajduković, samo što su trendovi „još uočljiviji i izrazitiji“. Potkrijepljeno je to i neprihvatljivim stavovima „otkačene linije“ iz tekstova brojnih novinara, njih 19, čak i onih koji su kasnije postali nositelji bitno promijenjene aktivističke linije. Zato je analiza, poput već navedenog sažetka, bila zaključena stavovima Stipe Šuvara sa sjednice CK SKH o omladini, u kojima je kritizirao tiskovine zbog inzistiranje na iznošenju negativnih slučajeva iz svakodnevne prakse, jer dovode čitatelja „u nedoumicu“ i navode ih na „razmišljanja o njihovoj pozadini“. Očito je da je ključni kriterij podobnosti bila što veća razina bliskosti sa stavovima tog, nakon Bakarićeva odlaska, najvećeg hrvatskog ideološkog autoriteta.

Što se popratne rasprave ticalo, Rakela je bila i oštija od analize Marine Selak, polazeći upravo od njene misli da je protiv „onih trčkarala koji misle da rade najgenijalniji posao i da je to ono što našem novinarstvu treba“. Interesantno je da Rakela u pogledu prodaje nije ponovila brojku od „8500-9500 primjeraka“, već je rekla da je to bilo „negdje tek oko par tisuća primjeraka“ i da je ta brojka „sramotno mala“.

Šekuljica je to potkrijepio tvrdnjom da *Polet* ima prodaju „negdje oko pet tisuća primjeraka po broju“. Usporedio je to sa *Sportskim novostima*, koje „preko 20 tisuća mladih čita dnevno“. Prodaju je stavio i u kontekst 15.000 osnovnih organizacija SSOH, zaključivši da „pet šestina njih zapravo ni ne vidi list“ i da bi, stoga, „tiražu realno trebalo povećati 20 puta“, jer bi *Polet* tek tada „bio utjecajan“. Da bi se, po njemu, to postiglo, zatražio je veći angažman samih članova Predsjedništva RK SSOH, podsjetivši da je „od 11 profesionalaca četiri poteklo iz omladinske štampe“.

⁷²⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455. Materijal je naslovljen „Analiza proljetne serije tjednika SSOH *Polet* od broja 220 do broja 238“.

⁷²⁷ Isto. Nakon što je u prvoj fazi Kustićeve mandata brojčani odnos društvenih i kulturnih tema bio gotovo identičan, u proljetnom serijalu 1983. analiza je prebrojila „1757 kartica“ vezanih uz domenu politike i društva, i puno skromnijih „989 kartica“ u kulturnoj rubrici.

S „bijedno malom tiražom“⁷²⁸ složio se i Stipe Orešković, rekavši da je „osobno vrlo nezadovoljan *Poletom*“, ali da on „nije mnogo gori od onoga što inače postoji u našem novinarstvu“. Založio se da se učini sve kako bi organizacija dobila „jak omladinski list“.

Jedini član toga tijela koji redakciji nije dijelio ideološke kvalifikacije bio je Darko Šubat, zatraživši da se ispitaju mogućnosti kako bi se list bolje distribuirao preko *Vjesnikove* mreže. Na kraju je cinički ustvrdio kako je „Predsjedništvo uvijek od *Poleta* pokušavalo napraviti omladinski bilten“, dok je svaka redakcija „pokušavala voditi politiku omladine Hrvatske“. Vjerojatno nije bio ni svjestan da je time zapravo označio i vječni i nerješivi problem omladinskog tiska i njegove organizacije.

Na sjednici su bila i dva predstavnika *Poleta*, glavni urednik na odlasku Ivan Kustić i kandidat za novo uredništvo Goran Litvan. Prvi je, zatečen silinom optužbi, samo ustvrdio „da se netko potrudio, našao bi isto tako odgovarajući broj afirmativno izrečenih naslova i opreme“. Litvan je, pak, objasnio da se u nerealiziranju zacrtane republičke koncepcije treba voditi računa o tome da su dopisnici „doista jedna od slabijih karika“. Odgovor zašto je tome tako našao je u podatku da je *Polet* dobio „dva dopisnika od 95 polaznika Političke škole u Fažani“.

Ono što su Španović i Litvan neformalno saznali još mjesec dana ranije, odmah nakon što je Marina Selak napravila očekivanu analizu proljetnog serijala, nakon sjednice postalo je neminovnost. Očekivao se dolazak novog glavnog urednika, za kojeg se odmah moglo pretpostaviti da će biti blizak članovima Predsjedništva RK SSOH, ponajprije Oreškoviću, koji je, uz Rakelu, pokazao najviše truda u prokazivanju „otkačene linije“. Više im nije mogao ni na koji način pomoći ni Savjet lista, koji je, unatoč kritičkim tonovima, ipak bio sklon Kustićevoj redakciji. Savjetu pod vodstvom Zorke Bilalović isticao je mandat, a u rujnu je trebalo konstituirati novi saziv, politički bitno drugačije usmjeren. Španović i Litvan⁷²⁹

⁷²⁸ *Večernji list*, 29. srpnja 1983., str. 3, tekst pod naslovom „Poboljšati uređivačku politiku“ autorice „D.G.“ (Diana Glavina). Tezu o prodaji lista u „samo 5000 primjeraka“ prihvatio je cjelokupni tisak. Interesantno je da direktor CDD-a Đuro Tadić u već navedenom reagiranju na tvrdnje objavljenu u *Vjesniku* od 15. kolovoza 1983. kako je naklada „od 30.000 prije četiri godine spala sada na 5000 prodanih primjeraka“ nije izrekao niti jedan podatak o tome kolika je u proljeće 1983. bila stvarna prodaja. Izostanak demantija vodi do zaključka da je to doista mogla biti prodana brojka na kioscima i u kolporterazi, dok bi pribrajanjem pretplate zacijelo bilo točno ono što je navela Marina Selak.

⁷²⁹ Izjava Gorana Litvana autoru od 10. srpnja 2014. Litvan tvrdi da su do te odluke došli nakon razgovora s ostalim članovima uredništva, koji su im davali punu podršku.

odlučili su, međutim, da se neće predati bez borbe, već su na javni natječaj za glavnog urednika poslali zajednički prijedlog, u čemu im je prešutnu podršku dalo i u vodstvo CDD-a. Sve je, ipak, ukazivalo na to da će tijekom jeseni 1983. u *Poletu*, ali i CDD-u, opet doći do velikih kadrovskih promjena i dotad nezamislivog konceptualnog i poslovnog zaokreta⁷³⁰.

Bitno je napomenuti da dotadašnje uredništvo nije dobilo ni medijsku podršku, osim jednog pažljivo sročnog komentara novinara *Večernjeg lista* Marinka Čulića⁷³¹ koji je upozoravao da kriterij smjene zbog niske naklade nije postavljan za neka druga uredništva i da bi se iza toga mogla kriti želja omladinskog rukovodstva, kako je to, makar i u drugom kontekstu, citirao jednog od njegovih članova, da *Polet* „više ne bi smio biti glasilo cijele omladinske organizacije, nego – najviše – Republičke konferencije SSOH, ili njenog Predsjedništva“. Zato je na kraju teksta postavio principijelno pitanje „čemu uopće služi glasilo omladine Hrvatske“: „Je li njegova uloga jedino u tome da izbjegava „škakljive“ teme i tako poštedi neprilika sebe i omladinsko rukovodstvo, koje stoji iza njega? Ili je smisao njegova postojanja u tome da angažiranim pristupima temama o položaju mladih danas, pokrene sve činioce u društvu, uključujući i mlade same, da se taj položaj što brže promijeni!“

⁷³⁰ *Borba*, 17.-18. rujna 1983., str. 2, tekst pod naslovom „Zašto je *Polet* izgubio polet?“ autora Stojana Novakovića. U tom je tekstu, s mjesec i pol zakašnjenja, bez kritičke distance prepričan sadržaj analize proljetnog serijala, kao i stavovi članova Predsjedništva RK SSOH, s očitom namjerom da se priča aktualizira uoči izbora novog glavnog urednika.

⁷³¹ *Večernji list*, 12. kolovoza 1983., str. 2, tekst pod naslovom „Kakav *Polet*?“ autora M. Čulića.

5. OD BORBE ZA VLAST DO POLITIČKOG ESKAPIZMA

5.1. List postaje glasilo čuvara revolucionarnih tekovina

5.1.1. Pobjeda Babunova koncepta „puta u novo društvo“

Na natječaj za glavnog urednika, na kojem se popunjavalo i mjesto stalno zaposlenog urednika u redakciji, stigle su dvije molbe, popraćene i prijedlozima uređivačke koncepcije. Prvu su zajednički pripremili Srđan Španović i Goran Litvan⁷³², a u slučaju njena prihvaćanja Litvan bi s uredničke pozicije bio prebačen za Španovićeve zamjenika. Drugu je poslao Mladen Babun⁷³³, nezaposleni absolvent Pravnog fakulteta. Babun je u glavnouredničkom mandatu Stipe Oreškovića bio urednik deska *Studentskog lista*. Moglo se pretpostaviti da će njegov koncept biti usklađen sa stavovima i željama omladinskog rukovodstva.

Isto tako, unaprijed se znalo da će povjerenje dobiti alternativa dotadašnjim urednicima, označenima kao nositeljima „senzacionalizma“, „nihilizma“ i „defetizma“. Svaka je dilema riješena time što je koncepcija dvojca Španović-Litvan krenula od postavke da bi *Polet* od jeseni 1983. trebao biti „logičan nastavak dosadašnjeg kvalitetnog rada“. Kadrovske promjene u redakciji, kako su naveli, „ne smiju biti rušenje i negiranje svega dosadašnjeg“, budući da list „nije potrebno suštinski mijenjati“⁷³⁴. Naglasili su, potkrijepivši to i Titovim citatom iz njegovog posljednjeg intervjua listu *Mladost* iz 1979., da omladinski tisak mora biti što angažiraniji i da omladina mora sve što misli izricati „bez ustezanja“, jer je to način da SSO bude privlačan mladim ljudima. Svjesni koja politička grupacija stoji iza negativne kvalifikacije dotadašnje redakcije, Španović i Litvan su u svoju koncepciju svjesno ugradili i stavove Stipe Šuvara, kako bi omladinsko rukovodstvo doveli u situaciju da i to mora odbaciti. Svoj su prijedlog zaključili stavom da je smisao lista „uključiti u aktivan stvaralački rad što veći broj mladih ljudi“, kao bi *Polet* u najboljem smislu bio i ostao „glasilo mladih a

⁷³² Obojica su rođena 1960. Španović je tada bio student Fakulteta političkih znanosti, a Litvan Fakulteta elektrotehnike i računarstva.

⁷³³ Babun je rođen 1956. i novinarsko mu je iskustvo bilo vezano uz angažman u *Studentskom listu* u razdoblju 1980. – 1982. godine.

⁷³⁴ Izjava Gorana Litvana autoru od 10. srpnja 2014. Po njemu, ti stavovi iz „Prijedloga uređivačke koncepcije lista SSOH *Polet*“ (HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, materijali za 13. sjednicu Predsjedništva RK SSOH, održanu 12. rujna 1983. te cjeloviti tekst „Prijedloga...“ u HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591 – Komisija za informiranje), prezentiranog na 15 stranica, svjesno su odbacivali mogućnost kompromisa sa zaključcima Predsjedništva RK SSOH da bi naglasili kako se ne slažu s ideologiziranim ocjenama redakcijskog rada iz lipanjske analize Marine Selak.

ne za mlade“. Izrekli su, dakle, ono što je još 1976. označeno kao temeljni smisao pokretanja lista.

Prijedlog Mladena Babuna, obrazložen na 23 stranice⁷³⁵, predstavljao je diskontinuitet s dotadašnjim *Poletovim* poimanjem svrhe i zadataka omladinskog novinarstva. Taj se koncept mogao usporediti s nekom medijskom varijantom tadašnjih partijskih dokumenata kojima se preispitivao „stabilizacijski program“ i u kojima su se navodile konkretne teme koje bi trebalo istraživati. Birokratski jezik kojim je to pisano bio je gotovo identičan sadržaju: „Ako se složimo o tome da nam je cilj čitaocima sugerirati da sagledaju čitav niz pojava i događaja s pozicija svijesti koja nastoji biti šira od sektorskih, koje su uzrokovane položajem ljudi u društvu, podjelom rada (školovanje, rad u udruženom radu, poljoprivredi itd.), onda predložimo da niz, za našu sredinu karakterističnih, oblika svijesti kao što su: malograđanska, potrošačka, anarhistička, ljevičarska, kritičarska, dogmatska i još poneke, preispitamo na nizu konkretnih tema iz naše društvene, ekonomske i političke prakse.“

Babun se opširno osvrnuo i na zadatke koje će se nametati i pred kulturnu rubriku, budući da je i u tom segmentu put „u novo društvo“ popraćen teškoćama i da se ono „rađa u dugim porođajnim bolovima“: Za objašnjenje zadataka lista u kulturnoj domeni, poslužio se Lenjinovom tezom o potrebi „dokidanja razlike između buržoaske i proleterske kulture“, kao i dokidanja klasnih podjela u kulturi“, odnosno njihovim uklapanjem „u moguć sistem socijalističkih vrednota“. Obećao je obračunavanje s dva „stanja svijesti“ koja stoje na putu u to „novo društvo“. S jedne je strane, po njemu, bio „birokratski dogmatizam kao izraz težnje da se kultura podredi političkim potrebama“, a s druge „liberalističko shvaćanje slobode stvaralaštva kao apstraktne slobode da se radi i govori što god se hoće“. Iznio je vrlo kritičko mišljenje o dotadašnjem shvaćanju i potrebi praćenja rock-glazbe i zapadnjačke kulture koja se na njoj zasniva.

Prema natječajnim pravilima, izbor novog glavnog urednika bio je zadatak natječajne komisije Zbora radnika Radne zajednice CDD SSOH, kako joj je bio puni naziv. Oni su, očito i uz suglasnost direktora Đure Tadića, koji je time praktički potpisao i vlastiti odstup, izabrali

⁷³⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, materijali za 13. sjednicu Predsjedništva RK SSOH, održanu 12. rujna 1983. te cjeloviti tekst „Prijedloga...“ u HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591 – Komisija za informiranje. Oba su teksta, dakle, imala identični naslov.

koncept dvojca Španović-Litvan⁷³⁶, ali su pozitivnu ocjenu dali i Babunovu prijedlogu. Takav su stav i poslali Predsjedništvu RK SSOH, koje je davalo suglasnost za izbor, a u slučaju njena izostanka moralo bi doći do raspisivanja novog natječaja. Vezano uz drugo radno mjesto, urednika u redakciji, natječajna je komisija zaključila da Goran Litvan ima prednost u odnosu na ostale kandidate: Draška Misiraču, Ljubomira Borovića i Ivana Mužinu.

Već na idućoj 13. sjednici Predsjedništva RK SSOH, koja je održana krajem ljeta u Fažani⁷³⁷, donesena je konačna odluka, kako bi novo uredništvo imalo dovoljno vremena za kretanje početkom listopada. Opet je uvodničarka bila Mirjana Rakela, koja je ponovila bit svega što se protiv Kustićevega uredništva moglo čuti još na srpanjskoj sjednici. Raspon je bio od primjedbi za „kritizerstvo“ i „posezanje za crnim primjerima iz naše prakse“ pa do „malograđanskog i neklasnog pristupa mladom radniku“, dok je u pogledu kulture problem bio, kako je rekla, „jedan malograđanski, lažno avangardni rubni odnos“. Onda je sve te tendencije povezala, tako da se *Polet* navodno prepuštao „građansko-liberalističkim, birokratsko-tehnokratskim, desnim ili ultralijevevim tendencijama“. Ukratko, bio je podložan svemu što je partijska ideologija osuđivala. Na kraju je otvoreno istaknula da „jednom broju ljudi u redakciji nema mjesta jer ne posjeduju izgrađenu klasnu svijest“ te da s njima treba raditi „i idejno-politički ih osposobljavati, sve dok se ne uvjerimo da su izgubljeni slučajevi“. Rješenje je, prema Rakelinom mišljenju, ipak bilo u dovođenju novih ljudi koji će provoditi „drugačiju od dosadašnje koncepcije“.

Predsjedništvo je u pogledu natječaja za glavnog urednika oformilo i radnu grupu koja je analizirala stavove natječajne komisije Zbora radnika CDD-a, u kojoj su, uz Rakelu, bili i Stipe Orešković, Mladenka Duras i Darko Šubat. Ona je predložila odbacivanje stavova natječajne komisije, jer koncept Španovića i Litvana nije ocijenila kao „progresivniji i značajniji pomak u uređivačkoj koncepciji“. S druge strane, upravo je takav pomak osiguravalo Babunovo viđenje uređivanja lista, koje je bilo „u skladu sa stavovima i zaključcima Predsjedništva“. Štoviše, naglašeno je, Babun je pokazao da je „nedvojbeno opredijeljen za osnovne vrijednosti našeg društva“ i da se zna „idejno suprotstaviti

⁷³⁶ Izjava Gorana Litvana autoru od 10. srpnja 2014. Litvan tvrdi da je i natječajna komisija bila svjesna da njena odluka neće biti dobro primljena u „kockici“, ali da je i to bio odraz revolta prema omladinskom rukovodstvu, budući da su se najavlivali otkazi dijelu CDD-ovih zaposlenika.

⁷³⁷ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455. Sjednica je održana 12. rujna 1983., a *Polet* je na njoj bio jedina važnija tema.

tendencijama koje nisu u skladu s opredjeljenjima“ te „usmjeriti konkretnim primjerima pravce naše akcije“. Napomenuto je i kako bi tu koncepciju trebalo poslati u sve općinske konferencije „na razmatranje i dopunjavanje“. Na kraju je Predsjedništvo jednoglasno izabralo Babuna za sedmog po redu glavnog urednika *Poleta* u isto toliko godina njegova izlaženja⁷³⁸.

Jednako je očekivano odbačen prijedlog natječajne komisije da Litvan bude primljen za urednika u redakciji, a da ostali kandidati ne ispunjavaju uvjete. Zato je zatraženo i raspisivanje novog natječaja. Predsjedništvo je netom izabranom glavnom uredniku dalo i zadatak da što prije ustroji svoju redakciju i njen sastav pošalje na potvrđivanje. Kako se i očekivalo, podrška direktora CDD-a Španoviću i Litvanu nije mogla proći bez posljedica. Predsjednik Šekuljica je kratko izvijestio članove Predsjedništva da je Đuro Tadić „podnio zahtjev za sporazumni raskid ugovora“, koji je bio realiziran već 1. listopada 1983. U *Poletu* je, dakle, sve trebalo krenuti iznova.

Samo koji dan kasnije održana je i konstituirajuća sjednica drugog saziva Savjeta *Poleta*⁷³⁹. Zorku Bilalović je na dužnosti njenog predsjednika zamijenio Braslav Karlić, predstavnik RK SSRNH, dok je zamjenik postao Dubravko Pajalić iz CDD-a, koji je desetak dana kasnije imenovan i za v. d. direktora *Poletova* izdavača. Za članove su tada, dok su se neka imenovanja iz društveno-političkih organizacija, RSIZ-ova i kuće *Vjesnik* tek očekivala, izabrani Goran Babić, Damir Crneković, Zvonko Jasenković, Nada Karaman, Rade Ljubišić, Dražen Roškarić, Snježana Rajković, Alfons Šoljan, Stjepan Vučagić, Mladenka Duras, Mirjana Rakela, Marina Selak i Stipe Orešković⁷⁴⁰. Sastav Savjeta, gdje se nemali broj članova smatrao ideološkim istomišljenicima, unaprijed je garantirao da će Mladen Babun u njemu imati snažnu podršku.

⁷³⁸ Izjava Ivica Grčara autoru od 10. srpnja 2014. Grčar je bio jedini član uredništva lista koji je prisustvovao rujanskoj sjednici u Fažani. Kad je uvidio da je Predsjedništvo sve odlučilo i prije početka sjednice te da nije voljno poslušati nikakve protuargumente, demonstrativno je napustio dvoranu i odmah se vratio u Zagreb da redakciji priopći kako će biti i formalno raspuštena.

⁷³⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591 - Komisija za informiranje.

⁷⁴⁰ *Polet*, br. 239, 20. listopada 1983., str. 23. U impresumu tog prvog broja jesenskog serijala sva se imena članova Savjeta nisu poklapala sa izabranima na spomenutoj sjednici. Primjerice, Orešković ipak nije ušao u Savjet, a dodatno su uvršteni Hidajet Bišćević, Branka Džebić, Božidar Kovačević, Marina Krstić, Mirjana Krištof, Renata Kvenić, Zoran Krželj, Joško Zlatar i Nebojša Ždranac, kasnije i Dubravka Tomeković i Mira Gumhalter, dok je Mladen Babun to bio po dužnosti.

Na tom je sastanku Mirjana Rakela izvijestila Savjet o spomenutoj analizi rada lista u razdoblju od siječnja do lipnja 1983., kao i o negativnoj ocjeni Predsjedništva RK SSOH dotadašnjem uredništvu. Oba prijedloga koncepcije, Babunov i dvojica Španović-Litvan, iz nejasnog razloga, koji je kasnije protumačen opstrukcijom stručnih službi CDD-a, nisu umnoženi i podijeljeni članovima Savjeta. Iz toga je razloga izostala i rasprava o tome tko će dobiti njihovu formalnu podršku, iako je Predsjedništvo o tome već donijelo konačnu odluku. Tema je bila ostavljena za narednu sjednicu, ali nikakvo iznenađenje više nije bilo moguće. Španović i Litvan su do kraja godine „vegetirali“ u listu⁷⁴¹, potonji s pokojim tekstom i početkom proljetnog serijala. No, i Španović se, slično kao i Rakela, *Poletom* kasnije bavio na posredni način, građenjem svoje političke karijere u Gradskoj konferenciji SSOH Zagreb. Kao predsjednik tog tijela utjecao je na rasplet Babunova mandata, a kasnije je za omladinsko rukovodstvo radio i analize pisanja lista.

Kad je krenula jesenska serija, u Savskoj 5 dogodio se još jedan skandal. Među nepodobnima, budući da je na sjednici Predsjedništva RK SSOH u Fažani javno iskazao svoje neslaganje s diskreditiranjem dotadašnje redakcije, našao se i Ivica Grčar. Problem je bio u tome što je Grčar bio stalno zaposlen u *Poletu*, tako da se postavilo pitanje koje bi poslove tu morao obavljati. Vršitelj dužnosti direktora Dubravko Pajalić našao je rješenje na taj način što je donio odluku da ga se s dužnosti urednika u redakciji privremeno rasporedi na „poslove-radne zadatke skladištara-dostavljača“⁷⁴². Taj je posao i uredno obavljao, iako je bio svjestan da se radi o svjesnom ponižavanju s ciljem davanja otkaza, a i primjeru ostalima koji bi bili spremni postavljati „suvišna pitanja“. Na njegovu žalbu o povredi prava očitovao se Zbor radnika RZ CDD SSOH 17. studenoga iste godine, tako da je ipak poništena odluka v. d. direktora Pajalića, međutim, više nije obavljao uredničke ili novinarske poslove u listu, već je ubrzo bio „posuđen“ svom starom omladinskom poslodavcu na Šetalištu Karla Marxa za poslove organiziranja radnih akcija, kasnije i pripremu zagrebačke Univerzijade. Vraćen je u CDD pred kraj *Poletova* izlaženja, u potpuno promijenjenim političkim i kadrovskim okolnostima.

⁷⁴¹ Izjava Gorana Litvana autoru od 10. srpnja 2014.

⁷⁴² Izjava Ivica Grčara autoru od 10. srpnja 2014. U rješenju, temeljenom na Pravilniku o radnim odnosima, stajalo je da je odluka donesena 2. studenoga 1983. i da će „radnik raditi na označenim poslovima do 2. 2. 1984.“, s obrazloženjem da se radnik raspoređuje na spomenute zadatke „do isteka mandata na poslovima-radnim zadacima urednika u redakciji *Polet* i nove organizacije rada u *Poletu*“. Dakle, nova je sistematizacija Grčaru trebala ukinuti prijašnje radno mjesto.

Za raspravu o Babunovoj redakciji, potpuno suprotno praksi iz Kustićeve mandata, opet se nije trebalo puno čekati. Učinjeno je to, bez posebnih objašnjenja, već na drugoj rujanskoj sjednici Predsjedništva RK SSOH⁷⁴³. Prijedlog redakcijskog kolegija bio je kompromisni, budući da je u njega ušao i dio urednika iz dotadašnje redakcije. Očita je namjera bila da se oko lista ne stvara previše medijske buke, kako bi se uredništvo zatim postupno profiliralo prema zamislima glavnog urednika. Na taj su način za urednike iz starog sastava predloženi Srđan Španović (društvo), Željko Šatović (kultura i akcije), Dubravka Tomeković (dopisništvo), Darko Vukov-Colić i Goran Dvoržak (grafika), a pridodani su im bili Snježana Papić (urednik-redaktor) te Ljubomir Borović (dopisništvo) i Antun Maračić (grafika), što znači da su te dvije rubrike imale po dva urednika. U uredništvo su bez uredničkog statusa uvršteni Dejan Jović, Borislav Knežević, Mladen Vukmir, Vlado Vurušić, Mario Stefanov, Milan Petrak, Lahorka Haramina i Goran Litvan. Iz lista su se od urednika povukli, neki više silom nego milom, Krunoslav Jajetić, Jasmina Kuzmanović, Marjan Jurleka, privremeno i Ivan Doroghy, dok je Ivica Grčar, kako je rečeno, administrativno uklonjen. Oni koji su ostali bili su, međutim, svjesni da je takav sastav uredništva neodrživ i da služi samo za provjeru odnosa političkih snaga.

Upravo je 14. sjednica predstavljala i daljnji korak u zaoštavanju odnosa omladinskog rukovodstva i CDD-a. Pojavila se, naime, ideja da se ta Radna zajednica i fizički spoji s Radnom zajednicom u kojoj su bile stručne službe RK SSOH, da bi u potpunosti bila ukinuta njena autonomnost u kreiranju programa i raspolaganju financijama. Kako je direktor Tadić bio na odlasku, stavove *Poletova* izdavača zastupao je tajnik Zdravko Milak, koji se sa članovima Predsjedništva nije mogao složiti ni oko temeljnih činjenica vezanih uz CDD-ovo ukupno poslovanje. Konkretnije, oni su tvrdili da je gubitak u prvoj polovici godine bio oko 1,8 milijuna dinara, dok je Milak smatrao da pripremljeni „financijski izvještaj za sjednicu nije točan“, na što mu je predsjednik Šekuljica rekao da je on pravnik i da se „ne razumije u ekonomske pojmove“.

Još je veća gužva nastala nakon što je obznanjeno da bi dužnost v. d. direktora od 1. listopada 1983. trebao preuzeti urednik u *Pitanjima* Dubravko Pajalić. Ispostavilo se, kako je objasnio Milak, da je Pajalić bio u sukobu s većinom CDD-ovih zaposlenika i da na konstituirajućoj sjednici Savjeta *Poleta* nije slušao naputke Zbora radnika pa je zbog toga na sastanku osnovne

⁷⁴³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, 14. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 27. rujna 1983.

organizacije SK dobio i „drugarsku kritiku“. Rakela je na to upozorila kako upravo Zbor radnika nije dostavio Savjetu dokumentaciju da bi ono dalo mišljenje o novom glavnom uredniku. Šekuljica je raspravu okončao tvrdnjom da će Pajalić ipak privremeno preuzeti CDD, jer upućena „drugarska kritika nije stvar koja može narušiti moralnu podobnost kandidata“. Bilo je jasno da će uslijediti daljnje smjene i izbacivanje pojedinih zaposlenika iz CDD-a kao „tehnološkog viška“, na što je Orešković rekao kako ipak oni neće „nikog najuriti izvan Zakona o radu“, dok bi početak te „konsolidacije“ bio dolazak svih rukovodilaca unutar CDD-a na razgovor kod sekretara Predsjedništva RK SSOH.

Iako je u međuvremenu već postalo uobičajeno da se na svakoj sjednici Predsjedništva RK SSOH raspravlja o *Poletu*, tek je 10. listopada 1983. pravilnik o Savjetu lista usklađen s već obavljenim javnim natječajem za izbor glavnog urednika⁷⁴⁴. Ispostavilo se da Predsjedništvo „imenuje i razrješava dužnosti glavnog urednika nakon provedenog javnog natječaja uz prethodno pribavljeno mišljenje Savjeta“. Babun je bio izabran u razdoblju dok taj Savjet još nije bio ni konstituiran.

Uoči izlaska prvog jesenskog broja, iz „kockice“ došla je i potvrda tri tjedna ranije predloženog uredništva⁷⁴⁵. Opet je prebrojeno da je od 17 članova uredništva njih osam u članstvu SK, da je raspon starosti redakcije između 15 (Jović) i 33 (Maračić) godine, s prosjekom od 23 godine. Rakela je u ime Predsjedništva RK SSOH poručila kako će „novi ljudi donijeti i nove ideje za drugačije novine“, dok je Šekuljica zaključio da „ako budu radili na ostvarenju koncepcije nećemo dati da ih se napada, (a) ako ne budu se pridržavali onoga mi ćemo biti prvi koji će ih napadati“. Time je i Babunu poručio da će biti u milosti tako dugo dok mu prioritet budu aktivistički zadaci, ovoga puta još veći nego što su se postavljali pred prijašnje redakcije.

Istog dana kad je Predsjedništvo potvrdilo uredništvo, održana je i sjednica Republičke konferencije SSOH⁷⁴⁶. Na njoj je Mirjana Rakela po treći puta iznijela negativne ocjene iz analize proljetnog serijala, a i obrazložila netom prihvaćenu uređivačku koncepciju Mladena Babuna. Navela je, na tragu Šekuljičine teze o 15.000 osnovnih organizacija SSOH, da je

⁷⁴⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 445, 15. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 10. listopada 1983.

⁷⁴⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 445, 16. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 18. listopada 1983.

⁷⁴⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 423, 6. sjednica RK SSOH, održana 18. listopada 1983.

dosadašnji *Polet* u republičkim granicama čitao tek „svaki 100. član SSOH ili 130. mlađi od 27 godina“, što je, po njoj, i proizlazilo iz „pozicije kritizerstva i lažnog avangardizma“. Za Babunovu je uređivačku koncepciju naglasila da predstavlja suočavanje „s antisamoupravnim procesima“ i da se zalaže za „obuzdavanje tržišnog liberalizma“, tako da će list ubuduće biti „sastavni dio našeg aktivizma, a ne strano tijelo ili prirepak organizaciji“. Zaključak njena izlaganja predstavljao je i bit svih tih promjena: „*Polet* mora biti politički tjednik klasno svjesne organizacije.“⁷⁴⁷

U prigodnom materijalu koji je obrazlagao već spomenuti Babunov koncept naglasak je, dakako, stavljen na negativne pojave na koje bi trebala biti usmjerena *Poletova* ideološka oštrica. Tu je pobrojano sve ono što producira „niz parcijalnih svijesti“, koje „izrazito negativno utječu na kretanje društva ka sve potpunijem ostvarivanju samoupravne demokracije“, u čemu posebno treba ići u „identificiranje nacionalističkih tendencija“. Naglašena je i navodna opasnost od „tehnološkog dogmatizma“ kao smetnje u „regulaciji tržišta putem samoupravnog sporazumijevanja i dogovaranja“. Na istome je tragu kao glavna opasnost, čemu će *Polet* kasnije dati puno prostora, naglašeno da se „bez rada pojedinci bogate“ pa bi trebalo osmisliti i porezni model koji bi „uspjao pogoditi razne oblike rentijerstva“, što bi bio „najveći doprinos smanjenju socijalnih razlika“. U konceptu je posebno napomenuto i zalaganje za sprečavanje sve glasnijih nastojanja da se poljoprivredni problemi rješavaju „povećanjem zemljišnog maksimuma“. Trebalo je posebno paziti i na opasnosti koje krije razvoj „male privrede“, posebno kad se uočavalo jačanje „gostioničarskih struktura“⁷⁴⁸. Jednom riječju, privatni je kapital identificiran kao glavni politički problem. Rečeno je da se on „uvlači u razne strukture društva i nastoji preuzeti vlast“, a „to čini vrlo lukavo“, tako da je „otkrivanje tog organiziranja izrazito privlačan zadatak za novinare“.

Ti su stavovi proizašli iz napomena Predsjedništva RK SSOH o tome kako bi morao izgledati *Poletov* društveni angažman, zbog čega je Kustićeve redakcija i dobila tako negativne

⁷⁴⁷ Isto. Izjava Mirjane Rakele o *Poletu* kao „političkom tjedniku“ predstavljao je i prvo očitovanje na širem omladinskom forumu o namjeri da se dotadašnji informativni list preobrazi u konceptualno i kadrovski puno zahtjevnije njuzmagazinsko glasilo SSOH.

⁷⁴⁸ Isto. Naglašavanje ugostiteljstva kao jednog od važnijih izvorišta „malograđanštine“, gdje je prijetila i opasnost njenog postupnog uključivanja i u političke procese, proizlazilo je iz činjenice da je to u vrlo suženim mogućnostima razvoja poduzetništva bila jedna od unosnijih gospodarskih grana.

ocjene⁷⁴⁹. Stipe Orešković je u nabranju zadataka buduće redakcije predložio da bi ona pokrenula “jednu akciju oko male privrede na taj način da s jedne strane uđe u najoštriju bitku protiv svega tog privatnog kapitala koji reproducira čitavu jednu klasu... bogataša i milijunera“.

Gledano iz medijskog ugla, u Babunovu su konceptu među društvene pošasti ubrojani „žuta štampa“, ponajprije zbog „glorificiranja potrošnje, lagodnog stila života“, ali su njeni „pojavnici oblici“ i „skupa pića i uvozne cigarete, jaki motori, brzi uspjeh u pop-muzici ili filmu, lice na naslovnoj stranici“. Borbu protiv svih tih pojavnosti, naglašeno je, ne treba shvaćati kao „lov na vještice“, već to treba biti „organizirana društvena akcija“. S druge strane, trebalo je ukinuti „podjelu na masovnu i elitnu kulturu“. Rješenje je bilo u razvoju „nove demokratske kulture“, kako je to nalagao i programski tekst Stipe Šuvara o kulturnoj politici⁷⁵⁰, budući da je, uz „ukidanje tržišta kulture“, još važnija bila „dekolonizacija kulture, jer je to najmoćnije porobljivačko oružje, opasnije od ekonomskog“. Zato su u Babunovu konceptu domaći rockeri okarakterizirani „nakaradnijima od američkih“ i vrlo slikovito su uspoređeni s „janjičarima koji su direktniji i krvoločniji od sofisticiranih stranih autora i izvođača“.

Za razliku od Predsjedništva, na Konferenciji su se čuli i kritički tonovi o Babunovoj koncepciji. Tako je Ivica Starčević iz zagrebačke omladinske organizacije Centar napomenuo da je neprihvatljiv „prilično oštar pristup kulturi mladih“, odnosno prikazivanje cijelog segmenta te kulture kao da je „nešto strano, maltene pokvareno, trulo, protivno duhu našeg društva i mladih“. Starčević je upozorio da „stotine tisuća mladih žive s tom kulturom“ i da zato „ne bi smjeli ići nekritički i ovako napadati tu kulturu“, a da se istovremeno „novokomponirana muzika“ prešutno prihvaća „kao nešto dobro“. Zagrebački je delegat zatražio da se takvi „ishitreni stavovi“ promijene, a slično je razmišljao i delegat Siniša Radan, zatraživši da bi se o tome trebali izjasniti i „ljudi koji rade u omladinskim glasilima“. Raspravu je smirio predsjednik Rade Šekuljica tvrdnjom da se „neće ići donom na rock, nego

⁷⁴⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, 12. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 28. srpnja 1983.

⁷⁵⁰ Šuvar, Stipe: „Kulturna politika i idejna borba“, Aktuelna politička biblioteka *Borbe*, kolo 5, sveska br. 77/1983., str. 50-74., Beograd, 1983.

s analitičkim i istraživačkim pristupom“, dok je Rakela dodala da se „neće negatorski pristupiti pluralizmu interesa mladih“ pa je koncepcija glasanjem prihvaćena⁷⁵¹.

5.1.2. Antikomunistička „Ninočka“ inicira bitku za duhovnu dekolonizaciju

Mladen Babun je, dakle, dobro znao što mu je politički zadatak i kakav bi list trebao raditi, ali nije imao tim koji bi to proveo u djelo. Prvih 11 brojeva, tiskanih u deset svezaka, koji su izlazili od 20. listopada do 29. prosinca 1983., bili su odraz loše atmosfere i međusobnog nepovjerenja urednika i novinara. Novi je glavni urednik u redakciju došao sam sa svega nekoliko suradnika, s tim da je vrijeme pokazalo da su i oni tu bili tek prolazno, poput Ljubomira Borovića i Snježane Papić, dok je prave sljedbenike, koji su tu stjecali svoja autorska imena, primjerice mladi Dejan Jović, tek počeo prikupljati i idejno osposobljavati.

Kad su se u listu događali znatni kadrovski pomaci, a poslovni trendovi nisu bili baš ohrabrujući, poželjno je bilo da se u javnost puste glasine kako je list zapravo u tajnosti zabranjen. *Poletu* je u tom smislu išlo u prilog što je jesenji serijal prilično kasnio pa je Zagrebom kolala priča o tome kako su *poletovci*, na tragu svojih ranijih tema, zapitali jednog od političkih dužnosnika koji je postotak njegove odgovornosti za gradnju neke promašene investicije. On je navodno ispalio neki postotak, na temelju čega su novinari preračunali koliko je oštetio državu. Zbog čega je list, kazivala je urbana legenda, iz tiskare prebačen na odlagalište papirnog otpada. Ništa od toga, dakako, nije bilo točno, iako su se demantiji u totalitarnim sustavima uvijek čitali suprotno od onoga što je u njima napisano. Babunovoj je redakciji zapravo godilo što se o tome šuška. Ta je prilika iskorištena da bi napali *Večernji list*, koji nije na naslovnici objavio *Poletovu* reklamu o kretanju jesenskog serijala⁷⁵². Na taj su se način predstavili kao medijske žrtve politički sterilnog dnevnika, iako su tražili ono za što su unaprijed znali da ne mogu dobiti. U to doba *Večernjak* nije na naslovnicama objavljivao reklamne poruke.

⁷⁵¹ Isto. Starčevićeve i Radanove su primjedbe imale odjeka, jer je rock rubrika ipak rađena na isti način kao i u ranijim uredništvima, čak i s istim urednicima i autorima.

⁷⁵² *Polet*, br. 241, 3. studeni 1983., str. 6, tekstovi pod naslovima „Naprotiv, dapače i štoviše“ i „Bezgrešnjakova greška“, bez navođenja autora.

Nije pretjerano ustvrditi da je *Poletov* jesenski serijal zacijelo bio i veći korak unazad od brojeva koje je dvije i pol godine ranije uređivala potpuno nespremna Mirjana Rakela. Babun je, naime, odmah pokazao težnju komentiranju visoke politike i ključnih društvenih procesa, za što, barem po traženom političkom opredjeljenju, nije imao adekvatne kadrove. Istodobno je, unatoč zadržavanju dopisničke rubrike, zanemarivao reportažno i anketarsko novinarstvo, posebno praćenje životnih, obrazovnih i radnih problema mladih, po kojima je upravo *Polet* bio prepoznatljiv. To je zamijenjeno davanjem velikog prostora sjednicama omladinskih foruma i referatima njenih dužnosnika.

Zadržale su se prepoznatljive socijalne teme vezane uz funkcioniranje domova za smještaj učenika, studenata i radnika, kao i praćenje raznih odgojnih i rehabilitacijskih institucija. U njihovu su radu *Poletovi* novinari, još neko vrijeme i u tome nezamjenjivi Rafael Pejčinović, stalno pronalazili niz grešaka i pedagoško nedopustiva ponašanja, nerijetko i ona koja traže disciplinsku, pa i kaznenu odgovornost. Na uobičajenoj su *poletovskoj* razini bili i razgovori s nizom aktera javne scene, s tom razlikom što su češća bila pitanja vezana uz ocjenu političkih i društvenih kretanja. U sve je većoj mjeri za njih bio zadužen Zoran Simić, koji je naknadno od toga napravio i zapaženi serijal „Partija i estrada“, koja će mu osigurati urednički status, naposljetku i uzlet na kormilo lista.

Ipak, kvalitetom se ponajviše izdizala, iako u nešto manjem opsegu od one u Kustićevo razdoblju, glazbena rubrika, temeljena na rocku, koliko god je glavni urednik imao ideološku averziju prema tom masovnom fenomenu. Uređivačku i autorsku prepoznatljivost osiguravali su joj provjereni znalci iz ranijih redakcija, primjerice Tomislav Wruss, Mladen Vukmir, Borislav Knežević, vratio se i uvijek produktivni Željko Marković, a kao analitičar estradnih sadržaja, koja su zavladała televizijskim programima, pojavio se i Aleksandar Kostadinov. Indikativno je da u novinarskom žarištu više nije bio *Novi val*, već je jako puno prostora davano sarajevskom *Novom primitivizmu*, dakle fenomenu „Zabranjenog pušenja“ i „Plavog orkestra“. Tijekom 1985. „Zabranjeno pušenje“ bilo je prisutno u gotovo svakome broju. Pojavljivali su se osjetno više nego što je to, usporedbe radi, bio slučaj s „Prljavim kazalištem“ u razdoblju kad ih je Pavićeva redakcija oblikovala u glazbenu atrakciju. Lider sarajevske grupe dr. Nele Karajlić čak je u četiri nastavka objašnjavao fenomen bosansko-

hercegovačke rock-poetike. *Poletovce* je impresionirala i suradnja tog benda s režiserom Emirom Kusturicom⁷⁵³.

Solidno su praćene i ostale kulturne domene, posebno likovnost, gdje se sintetskim prikazima trendova izdvajala Maja Briski. Dobro je pokrivena bila i performerska scena, gdje je, uz nezaobilaznog Toma Gotovca, redovno praćeno i provokativno poigravanje seksualnim tabuima Željka Jermana i Vlaste Delimar. Postupno je rasla i kvaliteta filmske i sve snažnije video rubrike, vezane uz nagli proboj tog novog medija, u kojoj se stvarao potpuno novi kritičarski krug.

Babun je, kako je to činila i većina njegovih prethodnika, krenuo i s novim logotipom na naslovnici. Grafički dvojac Antun Maračić – Goran Dvoržak ispisivao je naziv *Polet* verzalom, uzimajući slova sa serifima, a slovo „o“ bilo je i ispunjeno, poput jajeta. Kasnije je Doroghy ponešto promijenio taj logo, podebljavši ta slova, vrativši slovu „o“ šupljinu i stavljajući ime u geometrijski nepravilni okvir. Prvotni se logotip doimao elegantnim, no problem je bio u cjelini grafičkog koncepta. Maračić, kao najstariji *poletovac*, ali prije svega kao likovni umjetnik, nije prijelomu lista pristupao logikom novinarske informativnosti i aktualnosti, u krajnjoj liniji i čitljivosti teksta, već grafičkim inovacijama i provokacijama. Umjesto uobičajenog fotografskog dokumentarizma, često s naturalističkim motivima, na čemu je svojedobno Goran Trbuljak napravio pravu revoluciju u hrvatskim tiskovinama, Maračićev su komentar tekstova često bile presnimke radova i crteži suvremenih autora, mahom konceptualnih. Iako je tu bilo zanimljivih motiva i poruka, list je to učinilo statičnim, tim više što je crno-bijeli tisak neke od njih činio i teže prepoznatljivim, za mladu čitalačku publiku i teže razumljivijim. Bio je to, jednom riječju, vrlo dvojbeni grafički eksperiment. Doroghyjevim povratkom, odmah je promijenjen, vraćanjem fotografija rađenih u klasičnoj *poletovskoj* maniri, kao i grafičkim prijelomom koji je bio u funkciji novinarskog senzacionalizma.

Prvi je jesenski broj, tiskan čak 140 dana nakon posljednjeg proljetnog, kao glavne teme imao zajedničke školske programske jezgre i položaj vjerskih zajednica u Jugoslaviji. Od političkih sadržaja tu je bilo djelovanje Republičke konferencije SSOH, prikaz rada riječkog omladinskog lista *Val* te skup o historiografskim kretanjima u partijskom centru „Vladimir

⁷⁵³ *Polet*, od br. 314, 24. svibnja 1985., do br. 318-319, 21. lipnja 1985., tekstovi pod zajedničkim naslovom „Tko sam ja, dr. Nelle Karajlić“ autora Stanka Brezarića i tekst pod naslovom „On je naš mišić“ autorice Žane Misović.

Bakarić“, dok je žanrovska novina bilo uvođenje feljtonski obrađenih tekstova na neku političku temu. Nešto ležerniji su ton davali intervju s jugoslavenskom misicom Bernardom Marovt i pjesnikom Perom Zubcem, duplerica o beogradskim „Idolima“ kao nositeljima novovalnog retro-stila, kao i vraćanje strip crtača Ninoslava Kunca. Njegov je raniji strip junak „Sjena“ zamijenjen „Surla mutantom“⁷⁵⁴, no ta se benigna varijanta pubertetskog humora u listu nije mogla duže zadržati.

Drugačiji senzibilitet lista najbolje je, međutim, dočaravao komentar na zadnjoj stranici „Pogled u BB (bolju budućnost)“, čiji je autor bio glavni urednik⁷⁵⁵. Tekst je govorio o kioscima na kojima se uočava sve veće šarenilo zabavnih tiskovina. Po njemu, te su tiskovine bile sukladne težnjama „klasne pozicije suprotne od radničke“, preko kojih se „utječe na svijest čitalaca u smjeru reprodukcije malograđanske, potrošačke, grupnovlasničke, lokalističke, tehnokratske ili dogmatske svijesti“. Odbacujući to, budući da su „svi društveni problemi i omladinski problemi“, Babun je poželio mnogo „nove energije“ subjektivnim snagama „oko neuralgičnih točaka aktualnog trenutka“. Konkretnije, „odnosi unutar udruženog rada, posebno proizvodnje, moraju biti u centru pažnje, analize, borbe i aktivnosti u novinama“, a „mijenjati klasne odnose u društvu i jačati ulogu mladih radnika obaveza je subjektivnih snaga.“ *Poletovi* su zadaci, dakle, postali osjetno važniji i odgovorniji od onoga što je do koji mjesec unazad činila prokazana „otkačena linija“.

U sličnoj su maniri rađeni i ostali jesenski brojevi. Tjedan dana kasnije napadnut je beogradski sveučilišni profesor Zoran Pjanić zbog „buržoaskih teorija ekonomije“, što će uskoro doživjeti i brojni drugi ekonomisti tržišne orijentacije, a razmatrane su i promjene u poreznom sistemu. Jedna je od važnijih tema bila usmjerena na razotkrivanje idejne potke *ITD*-a, najtiražnijeg komercijalnog lista u tadašnjoj federaciji, kojeg su optužili za sustavno

⁷⁵⁴ *Polet*, br. 239, 20. listopada 1983., str. 3, tekst pod naslovom „Mi smo za pravicu“ autora Ljubomira Borovića; str. 4-5, tekst pod naslovom „Nije hteo ili nije smeo, vrag bi znao“ autora Mladena Babuna; str. 7, tekst pod naslovom „Hrabri, odvažni, svi“ autora Srđana Španovića i Gorana Litvana; str. 9, tekst pod naslovom „Je li povijest učiteljica života?“ autorice Snježane Gelo; str. 10, str. tekst pod naslovom „Kraljevna i limenka“ autora Mladena Vukmira i Željka Šatovića; str. 11, tekst pod naslovom „Tri tona crkvenih zvona“ autora Wendi Zečić i Dejana Jovića; str. 12-13, tekst pod naslovom „Chansons d'amour – seka i braco“ autora Tomislava Wrussa; str. 14-15, tekstovi pod zajedničkim naslovom „Val“ koje su pripremili Dragan Ogurlić i Edi Jurković; tekst pod naslovom „Meštrovic: Političke uspomene“ autora Bogdana Krizmana (pripremila Snježana Gelo).

⁷⁵⁵ Isto, str. 24., autor Mladen Babun.

zaglupljivanje mlade čitalačke publike⁷⁵⁶. Simptomatično je bilo da je naklada tog beogradskog lista za tinejdžere bila oko 200.000 primjeraka, a samo stotinjak tisuća više zbirno su tiskali svi jugoslavenski omladinski listovi. Već je i to dovoljno govorilo o duhovnom ozračju tijekom eskalacije krize koja je potresla temelje jugoslavenskog samoupravnog socijalizma.

Da se u *Poletu* puno toga promijenilo u odnosu na aktualno republičko omladinsko rukovodstvo, govorili su, pak, intervju s Radom Šekuljicom, prvim hrvatskih omladincem, kao i tekst o tome kako na saveznom omladinskom kongresu nije prošao hrvatski „amandman 27“. Tako se popularno nazivala odluka kojim je „onemogućeno članovima organizacije SSOH starijim od 27 godina da budu birani na individualne funkcije (predsjednik i sekretar)“⁷⁵⁷.

Svaki je broj, ukratko rečeno, sadržavao neku temu vezanu uz jugoslavenska ideološka sukobljavanja, ali i koncepte gospodarskog razvoja, često pisane i na način koji je mlađem i slabije obrazovanom čitateljstvu otežavao praćenje. Iz tjedna u tjedan bilo je to, primjerice, savjetovanje u kumrovečkoj Političkoj školi SKH o „jugoslavenskom socijalističkom patriotizmu“, nakon kojega su objavljeni i pojedini istupi koji su bili sukladni stavovima hrvatskog vodstva, zatim je uslijedio napad na *Asian Wall Street Journal* zbog teksta u kojem su njegovi analitičari tvrdili da Jugoslaviji zbog izbjegavanja gospodarskih reformi i netržišnog modela razvoja ne treba davati kredite, nakon toga i rasprava o tome zašto raste cijena domaćih energenata, posebno struje, što je također imalo nekoliko nastavaka.

Babun se osobno obračunavao i sa sveučilišnim profesorom Svetozarom Livadom zbog osporavanja rezultata Šušarove reforme srednjoškolskog obrazovanja, a stav prema tom kritičaru najbolje je oslikavala sintagma o „livadnoj etici“. Bila je tu i rasprava o tome kako se Marxov internacionalizam odnosio prema patriotizmu, objavljen je i feljton o crkvenom

⁷⁵⁶ *Polet*, br. 240, 27. listopada 1983, str. 3, tekst pod naslovom „Mefisto“ autorice Marije Kovačić; str. 6, tekst pod naslovom „Metoda pokušaja i pogrešaka“ autorice Slavenke Gudelj-Vuković; str. 9, tekst pod naslovom „Gospodar sjena“ autora Željka Šatovića.

⁷⁵⁷ Isto, str. 4-5, tekst pod naslovom „Rade Šekuljica“ autora Mladena Babuna; str. 28, tekst pod naslovom „Zdrave noge“ autora Srđana Španovića.

reformatoru Juraju Križaniću, da bi serijal bio završen analizom nosi li godina koja dolazi opasnosti i iskušenja kakva su opisana u Orwellovoj negativnoj utopiji „1984“⁷⁵⁸.

Ono što je ponajviše obilježilo tu ranu fazu Babunova mandata bio je njegov komentar o filmu „Ninočka“ Ernsta Lubitscha, snimljenom još 1939., koji se tada uspješno prikazivao u zagrebačkim kinima⁷⁵⁹. Autor je napao „domaći malograđanski mentalitet“, jer su se gledatelji odlično zabavljali zbog američkog ismijavanja komunizma u njegovoj staljinističkoj verziji. Zaključio je da se filmom podrazumijeva da je staljinizam jedina verzija „socijalističkog puta u budućnost“: „I onda, logično, malograđanin postaje potencijalni šovinist i smije se narodu, a ne karakteru ili karikaturi.“ Glavni je urednik i tu ponudio poželjno rješenje, a ono se umjesto uživanja u antikomunističkim filmovima ogledalo u postajanju tog istog konzumenta propagandističkih sadržaja „istinskim subjektom borbe za promjenu društveno-ekonomskih odnosa“, što je „odgovoran i težak zadatak“, s obzirom da su „dvije teške bitke u toku: jedna za socijalizam kao ekonomsku snagu, i bitka za socijalizam kao duhovnu snagu i u vezi s tim za dekolonizaciju“.

Važan događaj za profiliranje lista kao upornog i agresivnog „čuvara poretka“, sazdanog na lijevom radikalizmu⁷⁶⁰, bila je redovna smjena na čelu Predsjedništva RK SSOH. Jednogodišnji je predsjednički mandat, koji je spletom okolnosti produžen još pet mjeseci, 13. prosinca 1983. preuzeo 23-godišnji diplomirani sociolog Stipe Orešković, što je u odnosu snaga unutar toga tijela bilo i očekivano i najavljavano, dok je sekretar postao splitski diplomirani ekonomist Mladen Perica⁷⁶¹. Samo koji dan kasnije za predsjednika Savezne konferencije SSOJ izabran je Goran Radman, raniji predsjednik Gradske konferencije SSOH Zagreb. To, međutim, nije ojačalo hrvatsku poziciju unutar te organizacije, jer se Radman već ranije profilirao kao predvodnik antišugarovske struje unutar omladinske organizacije, tako da se njegovo sukobljavanje s Oreškovićem oko temeljnih političkih i ideoloških pitanja stalno zaoštravalo. Tim je međusobno inkompatibilnim imenovanjima počelo zacijelo i najburnije

⁷⁵⁸ *Polet*, od br. 241, 3. studeni 1983., do br. 249, 29. prosinca 1983.

⁷⁵⁹ *Polet*, br. 247, 15. prosinca 1983., tekst pod naslovom „Polarna svjetlost“ autora Mladena Babuna.

⁷⁶⁰ Izjava Gorana Litvana autoru od 10. srpnja 2014. Litvan upozorava da nakon što su učestali ideologizirani napadi na sve one koji su podupirali reformske procese krug oko glavnog urednika u kuloarima je ironično nazivan „maoistima“ i „crvenim Kmerima“, a *Danasov* kolumnist Ivan Starčević u svojim ih je tekstovima imenovao i „Šugarovim komandosima“.

⁷⁶¹ *Polet*, br. 247., 15. prosinca 1983., str. 7, tekst pod naslovom „Izbor rukovodstva“ autora Srđana Španovića.

razdoblje u omladinskom rukovodstvu na Šetalištu Karla Marxa još od „političkih diferencijacija“ nakon sloma Hrvatskog proljeća.

Kako će se kadrovske promjene odraziti na list, demonstrirano je već u narednom broju, kad je objavljeno Oreškovićevo cjelovito uvodno izlaganje, održano 20. prosinca iste godine, na temu prijedloga programa rada Predsjedništva RK SSOH⁷⁶². Tu se založio za „ukidanje lažnog liberalizma... koji je ušao u glave nekih, na sreću rijetkih omladinskih rukovodilaca“. Zadatke SSOH vrlo je ambiciozno zamislio, sve u cilju njena jačanja kao „idejnog i političkog faktora u društvu“, jer se, kako je naglasio, samo tako mladi mogu uključiti „u odlučivanje o svim društvenim problemima kao svojim“. Iz izlaganja se moglo zaključiti da Oreškovićevo omladinska organizacija neće prihvaćati dotadašnju drugorazrednu uloga koja joj je u političkom sustavu odavno bila nametnuta. Upravo je *Polet* u tome trebao odigrati ulogu kakvu još nije imao. I to ne kao uobičajeno glasilo SSOH, već list kojoj će se svojim utjecajem i čitanošću ravnopravno nositi s etabliranim tiskovinama, namećući i niz tema koje su bile od interesa omladinskog rukovodstva.

Do toga nije, međutim, bilo lako doći, točnije trebalo je proći još godinu dana da bi se doista ostvario uzlet koji su Orešković i Babun planirali. Dokaz neuvjerljivog, gotovo obeshrabrujućeg starta bio je Babunov izvještaj omladinskom rukovodstvu iz prvih dana prosinca 1983., čije je naziv bio „Neki aspekti ostvarivanja uređivačke koncepcije *Poleta* od 240. do 246. broja“⁷⁶³. Autor je u njemu naveo da je zbog većih kadrovskih promjena jesenski serijal radio samo jedan stalno zaposleni urednik, dok je u honorarnom statusu bilo osam urednika i još sedam članova redakcije, a u međuvremenu su dvojica, urednici fotografije i deska, već odustali od angažmana. Požalio se da su honorari u uvjetima visoke inflacije „ostali na razini protekle dvije godine“, odnosno da su oni „u prosjeku četiri-pet puta manji od prosječnih honorara u štampi“, a pobrojao je i razne godinama prisutne materijalne i prostorne probleme.

Najzanimljivije su bile Babunove informacije o kretanju naklade. Za spomenute brojeve ona se kretala „oko 15.000 primjeraka“, od čega je oko 2000 odlazilo pretplatnicima, dok se prosječno 2800 primjeraka prodavalo u kolportaži u Zagrebu. Oko 500 brojeva prodavalo se

⁷⁶² *Polet*, br. 248., 22. prosinca 1983., str. 3, tekst pod naslovom „Izvanredan posao“.

⁷⁶³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591 – Komisija za informiranje. Izvještaj je imao šest stranica, nije bio datiran i nije imao potpis, iako je iz sadržaja izvjesno da ga je mogao pisati samo glavni urednik.

na isti način i u drugim gradovima, s remitendom od oko šest posto. Napomenuo je da su podaci iz *Vjesnikovih* kioska jako kasnili i da se za taj vid prodaje nisu mogli iskazati precizni podaci⁷⁶⁴. Iz toga je, ipak, bilo očito da je i navedena tiskana naklada bila previsoka pa je uslijedilo i objašnjenje zašto i u tome nije uslijedila dodatna racionalizacija: „Na smanjenje tiraže nije se išlo iz razloga što su prije imenovanja glavnog i odgovornog urednika i sadašnje redakcije potpisani ugovori o distribuciji s nekoliko novinskih kuća u Hrvatskoj i drugim republikama i pokrajinama, što je iziskivalo da se štampa minimalno u 15.000 primjeraka.“

Kao način povećanja naklade naveo je razne akcije koje redakcija poduzima, posebno multimedijška druženja poznata pod nazivom *Polet-platz*, gdje se također prodaje 500-800 primjeraka. Jedna je od mjera za rast čitanosti bila i „kvantitativna analiza sadržaja koju rade studenti sociologije“. Naveo je i koji sadržaji nisu u dovoljnoj mjeri pokriveni stalnim suradnicima, primjerice u domenama filma i kazališta, a posebno se požalio na „izvjesni zastoj u dotoku informacija s različitih nivoa organiziranja SSO-a“, gdje su prisutne i „tendencije otpora“ prema otvaranju takvih tema. Gledano žanrovski, vrlinom je lista naveo forsiranje komentara kao dominantnog autorskog pristupa, ali je priznao da upravo to pokazuje i „probleme redakcije oko prikupljanja informacija“.

Glavni se urednik, na kraju, pohvalio još jednim postignućem. Naime, „značajno je opao ili gotovo nestao lokalni zagrebački govor iz tekstova“, što je u ranijem razdoblju označio jednim od „osnovnih problema čitanosti izvan Zagreba“. Početni je cilj Babunova mandata već bio postignut: *Polet* se i u izražajnom smislu naglo uozbiljio, kako bi i na taj način bio što sličniji etabliranim tiskovinama. I time su potvrdilo da su „otkačenjake“ zamijenili oni koji su bili duboko zabrinuti za sudbinu federacije i samoupravnog socijalizma.

5.1.3. Čitatelje više ne zanima što se događa u omladinskoj organizaciji

Poletov „novi početak“ blagonaklono su prihvatili i članovi Predsjedništva RK SSOH. To je tijelo u prosincu 1983. na dnevnome redu imalo i točku o pisanju dnevnih tiskovina, ali i

⁷⁶⁴ Kako autor nije naveo ni približne brojke iz *Vjesnikove* prodajne mreže, može se zaključiti da su cjeloviti podaci, pogotovo za nekoliko početnih brojeva, bili još nepovoljniji od onih kojima je Predsjedništvo RK SSOH bilo nezadovoljno na kraju Kustićeve mandata, navodeći to kao jedan razloga kadrovskih promjena.

samih omladinskih glasila, o omladinskoj organizaciji⁷⁶⁵. Uvodničarka Mirjana Rakela ustvrdila je da pojedini omladinski listovi, nasuprot *Poletovoj* orijentaciji, „ističu liberalistička shvaćanja kao nešto pozitivno i kao osnovu za program koji može mobilizirati najveći broj mladih“. Štoviše, naglasila je, takvi listovi „promoviraju političku pornografiju i depolitiziraju svijest generacije“, što se odražava „težnjom prema životu idola estrade“. Zato će omladinsko rukovodstvo „tražiti analizu uređivačke koncepcije i postaviti će pitanje novinarske etike onih koji ih uređuju“, a i „njihove komunističke svijesti i odgovornosti“. Stipe Orešković se nadovezao zapažanjem da „banalnost može postati kontrarevolucionarna“, a složio se i s rastom „kvazidemokratskih“ i „kvaziliberalnih“ shvaćanja u tisku. Rade Šekuljica je sve to nadopunio tezom da se kroz sredstva informiranja „ide k tome da se negiraju rad i stvaralaštvo i sve one vrijednosti do kojih se u ovome razdoblju od rata do sada došlo“. Plimu „malograđanštine“ u tisku uočavao je, dakako, i na sjednici prisutni *Poletov* glavni urednik, koji je u brojevima koji su slijedili pokazao kako se tome treba odupirati.

Proljetni serijal 1984. bio je prepoznatljiv po tome što su se po prvi puta na naslovnici počele koristiti, uz standardnu crnu, još dvije boje, u pravilu pastelne, tako da se list doimao šarenije, zasigurno i privlačnije. Postao je to prepoznatljiv stil povratnika Ivana Doroghyja, koji je u prva dva broja pripremao naslovnicu, posljednju stranicu i duplericu. Nakon toga je sa svojim suradnikom Nenadom Pejuškovićem u potpunosti preuzeo grafičko uređivanje od anemičnih Maračića i Dvoržaka, s obzirom da je i glavni urednik ukazivao da s njima ne može kvalitetno surađivati. Tako je *Polet*, koji je iz mjeseca u mjesec sadržajno postajao sve ozbiljniji i pretenciozniji, u političkom dijelu i svojevrsna kopija standardnog informativnog tiska, vizualno postajao mladolikiji i intrigantniji. Presentacija ključnih tema bila je i sve sličnija tabloidnom novinarstvu. Razlika je bila samo u tome što je oprema naprosto „vrištala“, ali su tekstovi najčešće bili predugi, a dio je bio pisan i stilom primjerenijim časopisima i stručnoj literaturi. Pokazalo se da to, međutim, nije utjecalo na njihovu provokativnost.

Impresum početnoga broja ukazao je i na druge kadrovske promjene. Iz uredništva su otišli Srđan Španović, Željko Šatović i Milan Petrak, a po novom su modelu za urednike informacija postavljeni Dejan Jović i Robert Misbrener, kulturu su zajednički preuzeli Edi Jurković i Nikica Petković (Vukmir i Knežević su ostali kao urednici glazbe), dok se o

⁷⁶⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 455, 19. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 13. prosinca 1983. Na toj su sjednici Orešković i Perica preuzeli dužnosti predsjednika i sekretara.

vanjskoj politici brinuo Mario Stefanov. Bila je objavljena i informacija da je prije kretanja proljetnog serijala održana i sjednica Savjeta lista, na kojoj je podržana ocjena glavnog urednika da su u listu učinjeni „određeni kvantitativni i kvalitativni pomaci“, a na znanje je primljena i informacija o teškoj financijskoj situaciji koja opterećuje list.

Proljetni je serijal 1984. krenuo ambicioznije od onog jesenskog, ali je list gotovo panično tragao za vlastitim identitetom, pokušavajući zadovoljiti razne interese i čitalačke ukuse. U prvome je broju bilo nekoliko zanimljivijih ili barem ambicioznijih tekstova. Odnosilo se to na teme o političkoj kontroli cijena, točnije odluci o njihovu prisilnom „zamrzavanju“, razračunavanju s katoličkim listom za mlade *Mi*, koje će se kasnije često ponavljati, prikazu afere u jugoslavenskom tisku, reportažu o terenskim radnicima, razgovore s režiserom Brankom Baletićem i estradnom zvijezdom Bebi Dol, kao i na performans Vlaste Delimar pod lako pamtljivim nazivom „Jebite me“, koji je dovođio u pitanje rezultate s ponosom naglašenog jezičnog „pročišćavanja“ lista⁷⁶⁶.

Idući je broj zato bio ponešto „tanji“, pa je veću pozornost izazivala tek reportaža o olimpijskom Sarajevu te dijeljenje savjeta glavnog urednika o korektnom izvještavanju o perspektivama mladih u poslijetitovskoj Jugoslaviji američkog lista *International Herald Tribune*, koji je prenio izjavu neke mlađe žene da želi otići iz zemlje „jer ovdje nema kave“⁷⁶⁷, čime je ponajbolje oslikana dubina gospodarske krize. Babun je bio razočaran što su američki novinari na taj način saželi stavove „četiri milijuna mladih Jugoslavena“.

Jedna od glavnih tema bila je i anketa o drogama među zagrebačkim srednjoškolcima⁷⁶⁸, kao što su to *Poletovi* novinari činili još krajem 1970-ih godina. Tada je to činjeno na mnogo provokativnije načine, budući da je testiran i stav građana prema iskazivanju ovisnosti.

Po prokušanom receptu, u gotovo svakom je broju bila i neka socijalna priča ili bizarnost s terena, a nije se i nadalje propuštala prilika da bi se progovorilo i u stanju u nekoj od socijalnih ustanova, pogotovo vezanih uz mlade. Bio je tu i problem uvođenja ekonomskih stanarina za korisnike društvenih stanova, što je shvaćeno kao novi udar na radnike i druge ugrožene socijalne skupine, kao i reportaža o socijalnim slučajevima u najstrožem centru

⁷⁶⁶ *Polet*, br. 250, 2. veljače 1984., str. 3, 5-6, 8, 12-13, 19 i 20.

⁷⁶⁷ *Polet*, br. 251, 9. veljače 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Zlatni papagaj“ autora Mladena Babuna.

⁷⁶⁸ *Polet*, br. 252, 16. veljače 1984., str. 8, tekst pod naslovom „Kontaminiran“ autora Rafaela Pejčinovića.

Zagreba, ili ona o teško zamislivim uvjetima rada u pogonu sisačke Željezare u Glini. U koncept patetičnog stava prema revolucionarnim vrijednostima uklapala se i tema o raspisivanju javnog natječaja za novu jugoslavensku himnu, budući da se tekst pjesme „Hej Slaveni“ nije uklapao u proklamirano načelo ravnopravnosti neslavenskog stanovništva te složene federalne zajednice⁷⁶⁹.

U tom je razdoblju, iako se to u analizama koje je naručivao osnivač lista nikad nije tako tumačilo, već spominjana kultura s posebno naglašenim glazbenim stranicama bila ta koja je u doslovnom smislu spašavala list od gubitka i one prilično malobrojne čitalačke publike. Svoj je prestiž među čitateljstvom ojačavala i davanjem većeg prostora ranije uvedenoj književnoj rubrici Poleturi, pogotovo kad je njeno uređivanje preuzeo književnik Branko Čegec. Pod *Poletovim* je patronatom u lipnju 1984., na godišnjicu partizanskog Prvog kongresa kulturnih radnika u Topuskom, osnovana i Književna omladina Hrvatske. U njeno su Predsjedništvo, između ostalih, ušli i Branko Čegec, Vjekoslav Boban, Edo Budiša, Mate Bašić, Vlaho Bogišić, Stela Valentić, Zvonimir Krstulović i Borislav Vujčić⁷⁷⁰. List je redovno izvještavao o svim aktivnostima tog udruženja, koje je odmah postalo i jedna od društvenih organizacija unutar SSOH, dokazujući time i svoje ideološko usmjerenje. List je, naposljetku, uložio i dosta truda oko otkrivanja talenata u domeni stripa, tako da je u jednome broju predstavio čak petoricu novih autora⁷⁷¹, no oni nisu iskazali talent generacije predvođene Mirkom Ilićem.

Analizom proljetnog serijala, kao ni poslovnih rezultata, ne može se zaključiti da bi neki broj predstavljao krupni zaokret prema konceptu po kojem je ostao obilježen Babunov mandat. Očito je da je tu u pitanju bilo postupno sazrijevanje dviju bitnih medijskih spoznaja. Jedna je od njih bila da je *Polet* već odigrao onu svoju odgojnu, emancipatorsku i svjetonazorsku ulogu među mladom generacijom, otvaranjem, nerijetko i ismijavanjem, niza društvenih konvencija i tabua, kao i razobličavanjem nametnutih autoriteta. Ozbiljenjem i svjesnim vezivanjem sadržaja i stila pisanja uz program i ideološko ozračje stranke na vlasti, uspješni

⁷⁶⁹ *Polet*, br. 253, 23. veljače 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Nada za nomada“ autora Zorana Javoreka; br. 254, 1. ožujka 1984., str. 15, tekstovi pod naslovom „Moja povijest bolesti“ i „Nepodobna himna“ autora Lj. Borovića; br. 255, 8. ožujka 1984., str. 12-13, tekst pod naslovom „Muška radna snaga“ autora „Ž.M. i Lj.B.“.

⁷⁷⁰ *Polet*, br. 271-272, 20. srpnja 1984., str. 14, tekst pod naslovom „Gromoglasni aplauz“ autora Vjekoslava Bobana.

⁷⁷¹ *Polet*, br. 273-274, 3. kolovoza 1984., prilog na devet stranica.

nastavak takve „anarhističke“ tradicije nije bio moguć. Odbačene su vrline proizlazile iz načina razmišljanja i viđenja društvene zbilje baš onih omraženih „otkačenjaka“.

Druga je spoznaja bila ta da u Hrvatskoj i federaciji nastupa razdoblje u kojima će politika biti puno važnija od svih ostalih društvenih pitanja. Politička je pozornica u Jugoslaviji, potaknuta krizom i nedostatkom istinskog političkog autoriteta kakav je dugi niz godina bio Tito, iz dana u dan postajala sve burnija. Veća mogućnost slobodnijeg izražavanja mišljenja otvarala je niz dotad potiskivanih pitanja, čije je postavljanje nerijetko bilo popraćeno i oštrim reakcijama partijskih foruma, ali i represivnog aparata. Raspon je tih pitanja bio dosta širok, od onih vezanih uz manjkavu demokratizaciju društva, gdje se pokazalo da Kardeljev kontroverzni koncept „demokratskog pluralizma samoupravnih interesa“ nije ništa bitno riješio, pa do otvaranja još osjetljivijih i za politički sustav opasnijih pitanja o nacionalnim interesima, od kojih je svako ugrožavalo prisilom ostvarivani jugoslavenski balans⁷⁷².

Zato je Babunovo uredništvo vrlo racionalno procijenilo da list neće prodavati sustavno bavljenje omladinskom organizacijom, a i da solidno zastupljeni socijalni sadržaji, makar se gospodarska situacija i nadalje komplicirala i urušavala, više nisu garant tržišnog statusa. Provokativne političke teme u svakom su nedemokratskom sustavu bile iznad svega ostalog, pogotovo ako se objavljuju autori i tekstovi koji su dotad bili pod strogim embargom. U tome nije bilo osobito bitno što upravo takvi sadržaji nisu bili sukladni temeljnoj svrsi omladinskog tiska. Dapače, omladinskom je rukovodstvu, a ono Oreškovićevo bilo je ambicioznije i aktivnije nego ijedno ranije, bilo puno važnije da *Polet* bude čitaniji, prodavaniji i samim tim utjecajniji nego ikad ranije.

U prve dvije namjere uredništvo je naposljetku, iako kratkotrajno, i uspjelo, dok je javni utjecaj zbog snažne ideološke polarizacije bio kontradiktoran. Nemali je broj čitatelja, naime, kupovao list ne zato što bi se on nametao kvalitetom, ugledom i vjerodostojnošću, već da bi saznali nešto provokativno i dotad nedostupno široj javnosti. Znatiželja oko toga tko je na političkoj meti bila je važnija od pitanja kakvog je profila tiskovina koja nudi taj odgovor. U tome je svoju ulogu odigrala i novopokrenuta rubrika *Opasne veze*, u kojoj su urednici Dejan Jović i Vjeko Santrić kratkim razgovorima sa sudionicima pojedinih afera dodatno razbuktavali polemičke tonove u jugoslavenskoj javnosti. *Poletovi* su čitatelji istodobno mogli

⁷⁷² Opširnije o tome vidi u Radelić, Zdenko: „Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.“, str. 489-579, Školska knjiga, Zagreb, 2006. i Goldstein, Ivo: „Povijest Hrvatske 1945-2011“, svezak 2., str. 77-129, EPH Media, Zagreb, 2011.

promatrati i reagiranje „čuvara revolucionarnih tekovina“, kako se sama definirala dogmatska struja u hrvatskom rukovodstvu, na političke provokacije i Partiji neprihvatljive koncepte pojedinih intelektualnih krugova⁷⁷³, ponajprije onih iz Beograda i Ljubljane. Tako se dogodio tipični jugoslavenski apsurd da je rušenje avnojevskih temelja počelo u Srbiji i Sloveniji, a da se o tome najprije pisalo u Hrvatskoj, i to u omladinskom glasilu.

5.1.4. Hrvatski list razotkriva slovenska i srbijanska idejna skretanja

Naznaka otvorenog i agresivnog pristupa političkim temama predstavljala je Babunova osuda pisanja ljubljanskog omladinskog glasila *Mladina*⁷⁷⁴, čija je tradicija sezala još od uspostave komunističke vlasti, kao i tamošnjeg satiričkog lista *Pavliha*. Razlog su tog napada bile tvrdnje slovenskih novinara, jasno opredijeljenih za zaštitu nacionalnih interesa, kako jugoslavenski federalni vrh netransparentno sklapa poslove s multinacionalnim kompanijama vezanim uz naftu. Poznato je, međutim, bilo da su repovi trvenja na relaciji federacija – Slovenija, što se također iščitavalo iz *Mladine*, sezali u razdoblje kad je donesena pomalo neočekivana odluka da Sarajevo 1984. bude domaćin zimske Olimpijade. To je u Ljubljani zbog gubljenja niza popratnih gospodarskih efekata na koje je ta republika računala shvaćeno kao izraz svojevrsne protuslovenske zavjere, budući da je Slovenija jedina raspolagala s infrastrukturom vezanom uz zimski sportove. *Polet* je u svemu tome zastupao poziciju federalnih vlasti, za koje su odnosi političkih snaga, praćeni tezom o potrebi ubrzanijeg razvoja nerazvijenih republika, bili puno važniji od traženja najracionalnijeg rješenja⁷⁷⁵.

Oštriji kurs prema ideološkim stranputicama iskazan je i u tekstu o beogradskoj televizijskoj emisiji „Kino oko“, s obzirom da je voditelj te emisije svojim gostima postavio nespretno pitanje o „ljevičarskim idejama A. Hitlera“, kao i odgovornosti njemačkih komunista za

⁷⁷³ Isto. Do 1986. ne može se govoriti o nekoj osmišljenijoj oporbenoj platformi, već o istupima pojedinaca koje se vezivalo uz pojedine institucije. Prijelom čini Memorandum SANU, koji daje okvir za obnovljenu velikosrpsku koncepciju, na što suprotstavljenim stavovima reagiraju pojedini slovenski intelektualni krugovi. U Hrvatskoj je cijeli taj proces oblikovanja oporbenih programa kasnio nekoliko godina.

⁷⁷⁴ *Mladina* je jedini omladinski list na jugoslavenskom prostoru koji je preživio tranziciju, zacijelo i zbog toga što je još krajem 1980-ih zahvaljujući svojoj komercijalizaciji prešao na samofinanciranje, tako da i danas izlazi u osamostaljenoj Sloveniji. Ljubljanski je list i jedini dokaz da je ipak bila moguća ideja komercijalizacije kakvu su još 1978. u *Poletu* lansirali Pavić i Kuljiš, ali desetljeće prerano.

⁷⁷⁵ *Polet*, br. 255, 8. ožujka 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Strategija banane“ autora Mladena Babuna.

Führerovo preuzimanje vlasti. Ponovno aktualiziranje dilema o korijenima i metodama djelovanja nacističkog pokreta potaknulo je redakciju i na razgovor na istu temu s povjesničarom Eduardom Čalićem, da bi iste jeseni bio feljtoniziran i njegov opsežni tekst o falsificiranim Hitlerovim dnevnicima⁷⁷⁶. Jugoslavenski se antifašizam tu dobro uklopio u koncept naglašavanja povijesno važnih revolucionarnih tekovina, kao još jednog argumenta za afirmaciju redakcijskog stava o opasnosti od svakog revizionističkog, ali i reformističkog, političkog projekta.

Interes za slovenska zbivanja, gdje je bilo i izvorište većine inicijativa za oblikovanje civilnog društva, došle su do izražaja u mirovnim demonstracijama u Ljubljani, prvima te vrste na saveznoj razini. *Poletovci* su sumnjičavo popratili tu manifestaciju „za mir i dobrosusjedstvo“, gdje su bile i pojedine ljevičarske i ekološke grupe iz susjednih zemalja, izuzev komunističke Mađarske, ne krijući iznenađenje što se kao organizator pojavio slovenski sindikat⁷⁷⁷. Pojačana pozornost na postupno slovensko okretanje od zajedničkih ideoloških vrijednosti u istome je broju došla do izražaja i razgovorom s književnikom Jože Javoršekom, koji je istupio iz članstva Društva književnika Slovenije zbog dodjele najviše republičke nagrade Vitomilu Zupanu, po njemu oličenju nadiruće desničarske ideologije. Za Javoršeka je to bila potvrda da je inicijativa u društvenim institucijama prepuštena „našim neprijateljima“⁷⁷⁸.

Idealna prilika da se otvori tema političkih previranja u Srbiji bio je intervju u beogradskom časopisu *Ideje*, čiji je izdavač bio SSOJ, s Mićom Popovićem. Poznati slikar se tu, na iznenađenje šire javnosti, javno deklarirao kao srpski nacionalist. Treba imati u vidu da je takvo očitovanje u javnome prostoru bilo vrlo rijetko i za osobe oko čijih stavova, čak i zaoštrenih do razine šovinizma, nije bilo nikakvih dvojbi. Nije to, međutim, bio jedina Popovićeva provokacija, već je iznimno oštro napao način na koji je još od svoje borbe za vlast djelovao KPJ/SKJ. Ustvrdio je da su komunisti u svim raspravama, čak i u razdoblju ilegale, bili lako prepoznatljivi „po apsolutnom odsustvu tolerancije u diskusijama, po apriornom odbijanju suprotnih argumenata uz pomoć onog tvrdog i neubedljivog fraziranja“.

⁷⁷⁶ Isto; br. 254, 1. ožujka 1984., str. 4-5, tekst pod naslovom „Kako je nastala knjiga 'Hitler bez maske'“ autora Mladena Babuna i Snježane Gelo; od br. 282, 12. listopada 1984., do br. 287, 16. studeni 1984., feljton pod naslovom „Falsificirani Hitlerov dnevnik“ autora Eduarda Čalića.

⁷⁷⁷ *Polet*, br. 256, 15. ožujka 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Razorožitev“ autora Ivica Škorića i Gorana Jukića.

⁷⁷⁸ Isto, str. 6, tekst pod naslovom „Restauracija desničarstva“ bez navođenja autora.

Partijske je dužnosnike ponajviše, ipak, naljutila Popovićeva tvrdnja da je Srbija u svojoj povijesti jedino razdoblje političkih sloboda imala od 1903. do 1914., dakle od preuzimanja vlasti dinastije Karađorđević pa do Prvog svjetskog rata⁷⁷⁹. *Poletov* je autor sve to nazvao gomilom uvreda „palim i preživjelim borcima narodnooslobodilačkog rata“, no najviše ga je čudilo što je takav razgovor objavljen baš u časopisu čiji je osnivač i financijer bilo savezno omladinsko rukovodstvo.

Samo broj kasnije u *Poletu* je objavljeno i pismo Vladimira Čavraka upućeno *Idejama*, čiji je on po republičkom ključu bio član uredništva. Bivši sekretar hrvatskog omladinskog rukovodstva ogradio se od razgovora s Popovićem, naglasivši da se tu radi o plasiranju „kontrarevolucionarnih ideja“. Zato je zatražio da se „organi SSOJ-a“ odmah aktivno uključe u „razrješavanje odnosa i stanja u tom časopisu“, čime se podrazumijevalo i ozbiljno kadrovsko raščišćavanje⁷⁸⁰. Čavrakovo pismo nije bio individualni čin, jer se o istoj temi samo koji dan kasnije raspravljalo i na Predsjedništvu RK SSOH. Predsjednik Orešković je tu naveo da hrvatsko omladinsko rukovodstvo „traži hitnu raspravu u stanju i cjelokupnim odnosima u izdavačkoj kući *Mladost* zbog ideološkog skretanja časopisa *Ideje*“, a zatražio je i da se „taj broj ne raspačava u Hrvatskoj“ zbog evidentnog iskazivanja „srpskog nacionalizma i antikomunizma“, s napomenom kako će „i tužiteljstvu uputiti svoj stav“⁷⁸¹.

Polet je odmah otvorio političku frontu i s listom *Mladost*, kao dijelom iste izdavačke cjeline. Sukob sa saveznim glasilom je produbljen *Poletovim* pisanjem o promašenom i kičastom scenariju proslave Dana mladosti, u koje se osobno uključio glavni urednik. Objavljeno je i opširno pismo jedne čitateljice u kojem ona napada pisanje *Mladosti*, samim tim i koncept tog statusno i financijski privilegiranog omladinskog lista, za koji je Babun ironično pripomenuo da ima „stotinjak čitatelja“⁷⁸².

Na ideološka se razračunavanja skladno nadovezivala rubrika *Opasne veze*. U njoj je prenesen i dio komentara urednika *Mladine* Bojana Korsike o godinu dana ranije objavljenoj i već

⁷⁷⁹ *Polet*, br. 257, 23. ožujka 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Sloboda uboda“ autora Mladena Babuna.

⁷⁸⁰ *Polet*, br. 258, 30. ožujka 1984., str. 3, tekst pod naslovom „To nije moja politika“ autora Vladimira Čavraka.

⁷⁸¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 457, 25. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 27. ožujka 1984.

⁷⁸² *Polet*, br. 260., 13. travnja 1984., str. 5, tekst pod naslovom „Lakrdija broj dva“ autora Mladena Babuna i br. 261, 20. travnja 1984, str. 6, tekst pod naslovom „Otvoreno pismo *Mladosti*“ autorice Zvezdane Šišić.

politički osuđivanoj knjizi Vojislava Koštunice i Koste Čavoškog „Stranački pluralizam ili monizam“, zahvaljujući čemu su *poletovci* povezali stavove slovenskih i srbijanskih oporbenih krugova. Ljubljanski je autor, slažući se s beogradskim politološkim dvojcem, tretiranim kao političkim disidentima, označio partijski (stranački) pluralizam „jedino mogućim, univerzalnim i najdemokracijskim sistemom“⁷⁸³. Time je još jasnije dao do znanja što slovenska kritička javnost zapravo misli o Kardeljevim konceptima nestranačke demokratizacije koju i nadalje kontrolira jedna nezamjenjiva stranka. U *Poletovom* je komentaru to označeno neprihvatljivim pa su postavljena i pitanja koje se stranke „predlažu za početak, a koje kasnije“ i „kako bi se trebala završiti da pluralistička revolucija“.

U polemiku sa srpskim i slovenskim autorima na posredni se način uključio i predsjednik Predsjedništva RK SSOH Stipe Orešković, kojemu je *Polet* u dva nastavka prenio izlaganje polaznicima Političke škole „Josip Broz Tito“ u Kumrovcu⁷⁸⁴. Povod su bile navodne dileme treba li se SSO vratiti tradicijama SKOJ-a, odnosno razvijati se na konceptu kadrovske i hijerarhijski ustrojene organizacije, kakva je bila u međuratnim ilegalnim uvjetima. Orešković je to otklonio kao mogućnost, budući da to nije bilo primjereno proklamiranoj potrebi demokratizacije društva.

Predsjedniku hrvatske omladine ta je tema bila i odlična prilika da se obračuna s beogradskim filozofom Svetozarom Stojanovićem, koji je za radijsku postaju *Glas Amerike*, među kritički usmjerenim intelektualcima u to doba prilično slušanu, zatražio da se „radikalno demokratizira Komunistička partija Jugoslavije“⁷⁸⁵ te da se ukinu njene transmisije poput Socijalističkog saveza, sindikata i omladinske organizacije, čijim nestankom se „ništa ne bi promijenilo“. Založio se da se umjesto tih režimskih organizacija na novim demokratskim osnovama formira Savez socijalista. Oreškoviću je to, dakako, bilo potpuno neprihvatljivo, a

⁷⁸³ *Polet*, br. 257, 23. ožujka 1984., str. 8, tekst pod naslovom „Vse bolj se zdi“.

⁷⁸⁴ *Polet*, br. 256, 15. ožujka 1984., str. 9, tekst pod naslovom „SSOJ nije SKOJ“ autora Stipe Oreškovića.

⁷⁸⁵ Isto. Stojanović je radi naglašavanja da se u Partiji ništa bitno nije promijenilo od njena nastanka namjerno koristio i njeno staro ime iz boljševičkog razdoblja.

rješenje je našao u tome da se prihvati kako je sustav u krizi i da su nužna njegova preispitivanja i uklanjanja slabosti⁷⁸⁶.

Orešković je bio „pretplaćen“ na udarni prostor u svom listu, pa je dostojno mjesto dobilo i njegovo uvodno izlaganje na zajedničkoj sjednici Predsjedništva RK SSOH i Republičkog odbora SUBNOR-a Hrvatske⁷⁸⁷. Tu je u kontekstu teme o „njegovanju revolucionarnih tradicija“ nedvosmisleno napomenuo kako mladi više nisu spremni biti tek „dekoracija u gledalištu“ i kako im je cilj da „preuzima(ju) odgovornost za budući razvoj društva“. Drugim riječima, poručio je da SSOH ne želi biti drugorazredna politička organizacija i „inkubator“ budućih kadrove te da više nije spremna čekati da postojeća generacija hrvatskih političara odlazi s političke pozornice samo logikom biološke neminovnosti, kako je to desetljećima bila partijska praksa⁷⁸⁸.

Iduća je prilika da se prvi hrvatski omladinac s *Poletovih* stranica obrati javnosti u pogledu revolucionarnih tekovina bila proslava 40. obljetnice Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, kada je ustvrdio da se „moramo vraćati idejama, procesima i bitkama koje su sažimale suštinu sukoba dvaju svjetova, dviju epoha, dviju klasa“. Tu je kao uvjereni nastavljajući Bakarićevih koncepata proklamirao teorijski obrazac koji je ubrzo obilježio razmatranja ekonomskih tema tog omladinskog glasila. Orešković je bio uvjeren da je njegov pristup superiorniji od poznatih obrazaca u zapadnim sustavima, odnosno da se jugoslavenska zbilja približila Marxovoj viziji komunizma kao vrhunca društvenog razvoja: „Ono do čega je naša revolucionarna pamet došla u modelu društvene podjele rada, jest prevladavanje tržišta, a do toga najrazvijeniji kapitalizam tek sada dolazi, ali s drugim interesom. Ali, nama je cilj mnogo viši: ukidanje robne proizvodnje i ovakve podjele rada.“⁷⁸⁹ Dok se savezna vlada predvođena Milkom

⁷⁸⁶ Isto. Orešković je bio među prvim političkim dužnosnicima u Hrvatskoj koji je javno govorio da je, uz gospodarski, i politički sustav u krizi, ali je rješenja tražio mahom u Kardeljevim i Bakarićevim teorijskim modelima.

⁷⁸⁷ *Polet*, br. 258, 30. ožujka 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Ima krivih pristupa“ autora „B.Ć“-a.

⁷⁸⁸ Istupi u kojima je nedvosmisleno poručio kako omladina želi „preuzeti odgovornost“ dovele su do kuloarskih priča kako bi Orešković u procesu pomlađivanja partijskog rukovodstva u relativno kratkom roku trebao preuzeti jednu od vodećih dužnosti i u Predsjedništvu CK SKH. Tada je nastala i često korištena sintagma o „velikom (Šuvar) i malom (Orešković) Stipi“ te njena varijacija o „Stipi i Stipici“, koja je na kraju Oreškovića i učinila metom Šuvarovih oponenta.

⁷⁸⁹ *Polet*, br. 264, 11. svibnja 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Revolucija je stalna borba“ autora Stipe Oreškovića.

Planinc trudila da zemlju poharanu političkim voluntarizmom usmjeri na poštivanje temeljnih ekonomskih zakonitosti, iz hrvatske su omladinske organizacije stizale poruke da je i ono nedovoljno razvijeno tržište zapravo suvišno.

Kako bi ojačalo protureformsku struju, *Polet* je dosta prostora posvećivao upravo Bakarićevoj teorijskom nasljeđu, pa je analizirao kako je taj „Titov namjesnik za Hrvatsku“⁷⁹⁰ doživljavao samoupravno društvo. Pouzdani je tumač njegova djela bio Zlatan Gavrilović, glavni urednik časopisa *Pitanja*, koji je naglasio da je Bakarić bio svjestan kako samoupravljanje „sadrži elemente i buržoaskog društva i socijalizma“ i da „povremeno jačaju elementi starog društva“, zbog čega dolazi i do „krize socijalističkog razvoja“. Bakarićevo je rješenje bilo, kako je to Gavrilović ustvrdio, „daljnje savladavanje“ takvih „buržoaskih naslaga“, kako bi kapitalizam izgubio svoju povijesnu bitku⁷⁹¹. U kriznim je situaciji, dakle, *Poletova* pouka bila da se ne treba vraćati tržištu i svemu onome što ono u političkom smislu donosi, već treba vjerovati u neminovnost kretanja prema pravednijem društvu. Iz te je analize bilo tek izvjesno da riječ „tržište“ izaziva nelagodu među „čuvarima revolucionarnih tekovina“ i da je list spreman svakog njegovog zagovornika tretirati kao opasnog ideološkog protivnika.

Među prvima na žestokom se udaru našao ekonomist Marijan Korošić, otvoreni zagovornik napuštanja socrealističkih metoda vođenja gospodarstva. Njegova je knjiga „Ekonomске nejednakosti u jugoslavenskoj privredi“ navela *Poletovo* uredništvo na zaključak da „naši ekonomisti mogu izvaliti bilo što“, jer „njih nitko ne sluša, čak ni političari koji ih plaćaju“. Takav ih stav nije, međutim, odvratio od potpuno suprotnog stava, po kojem su upravo ekonomisti poput Korošića, kao i njihovi instituti, krivi za promašene investicije, primjerice Obrovac, i da su upravo oni „u savezu s tehnoκραcijom glavni krivci za rastuću nezaposlenost“. Štoviše, da su ekonomski stručnjaci, a ne političari, „upropastili zemlju“⁷⁹². Čini se da ih je najviše zasmotala Korošićeva tvrdnja da je istinsko samoupravljanje moguće samo u „tržišnom privređivanju“, koje bi se temeljilo na tržišnim zakonitostima. Ta je teza iz

⁷⁹⁰ Tako ga je u postkomunističkom razdoblju opisivao povjesničar Dušan Bilandžić. Ponekad je koristio i još ironičniji termin „gubernator“.

⁷⁹¹ *Polet*, br. 259, 6. travnja 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Nešto između“.

⁷⁹² *Polet*, br. 266, 25. svibnja 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Ekonomska memorija“ autora Marijana Kovačića. Riječ je bila o autorskom pseudonimu, jer je iz strukture teksta jasno da je to pisao iskusni ekonomski analitičar, a pretpostavlja se da je to bio Srećko Petrinjak.

osnova rušila bakarićevsko učenje o potrebi odbacivanja „buržoaskih“ načela u gradnji naizgled pravednijeg „samoupravnog društva“.

Korošića je u ulozi omiljene *Poletove* boksačke vreće početkom 1985. zamijenio *Danasov* ekonomski komentator Drago Buvač, koji se nije ni trudio svoje tržišno viđenje gospodarstva, smatrajući ga jedinim rješenjem jugoslavenskih problema, zamotati u neki ideološki celofan. Buvač je posebno upozoravao na uplitanje političkih dogmi u gospodarske tokove, pa su ga *Poletovi* novinari prokazivali da ne piše „u duhu naših opredjeljenja“, dakle da se ponaša kao da je novinar *Newsweeka*, što je u nekim političkim krugovima shvaćano kao sinonim za „udvaranje“ zapadnim imperijalistima⁷⁹³.

Izraženo je i nezadovoljstvo uključivanjem MMF-a u rješavanje eskalirajuće jugoslavenske gospodarske krize. U opširnom komentaru, pisanom u maniri dominantne „dogovorne ekonomije, ambiciozni je autor upozorio da dovođenje te međunarodne financijske institucije može „skrivati i šire (političke) aspiracije“, tako da svaku odredbu sporazuma „treba dobro proučiti“. Navedena je i bojazan da bi se tu moglo govoriti i „o ugrožavanju samoupravnog društvenog sistema i skretanju na kapitalistički“, a u prilog tome spomenuta je izjava američkog geostratega Zbigniewa Brzezinskog da Jugoslaviji „treba davati kredite i da će se ona u njima ugušiti“⁷⁹⁴.

U to se skladno uklopila i rasprava o nacrtu novog zakona „o ulaganju sredstava stranih osoba u domaće organizacije udruženog rada“. Javnosti je sugerirano da će se time „uvećati dugovanja“ i da „kapital nije politički neutralan i putem njega izvedena je infiltracija različitih geostrategijskih interesa, a to se često zaboravlja“⁷⁹⁵. Na istome je valu bio i prikaz tribine na kojoj je gostovao zagrebački ekonomist Branko Horvat, predstavljajući svoju zapaženu knjigu „Politička ekonomija socijalizma“. U njoj se kritički osvrtao na stavove Lenjina i drugih teoretičara koji su doveli do prevlasti političkog voluntarizma i državnog etatizma, što je u suprotnosti s proklamiranim samoupravnim modelom. Horvatova je ključna teza bila da „nacionalizacijom ne nastaje socijalizam“. *Poletov* je novinar posprdno ustvrdio da bi „u

⁷⁹³ *Polet*, br. 305, 22. ožujka 1985., str. 9, tekst pod naslovom „Kome treba prodaja rogova“ autora Ivana Lovrinovića.

⁷⁹⁴ *Polet*, br. 265, 18. svibnja 1984., str. 3, tekst pod naslovom „S(t)imuliranje (s)tečajem“ autora Ivana Lovrinovića.

⁷⁹⁵ *Polet*, br. 273-274, 3. kolovoza 1984., str. 5, tekst pod naslovom „Krvna grupa: \$“ autora Lj. Borovića.

budućoj, horvatiziranoj državi vladali tehničari koji sve mogu izračunati, treba samo kupiti kompjutor pa će znati“ i da im tu više nisu potrebni „razni političari i politikanti“⁷⁹⁶.

Uredništvo je, s druge strane, imalo i svoj autoritet za ekonomska pitanja, Ivu Perišina, jednog od utemeljitelja specifičnog jugoslavenskog gospodarskog modela. On je redovno dobivao prostor da bi negativno komentirao jugoslavensku podređenost međunarodnim financijskim institucijama. Njegovo viđenje borbe protiv inflacije, za koju je tvrdio da bi trebala odbaciti dijagnoze i metode „liječenja“ tipične za zapadne ekonomije, bilo je tiskano u čak sedam nastavaka. Obuzdavanje inflacije slikovito je shvaćao kao pretpostavku za uspješnije političko suočavanje s „antisocijalističkom poplavom vampira raznoraznih“⁷⁹⁷.

Ivan Lovrinović, redakcijski specijalist za ekonomska pitanja, nije bio zadovoljan onim što sve otvorenije govore domaći ekonomisti, pogotovo „divljanjem jugomonetarista“, kakvim je smatrao Buvača i njegove istomišljenike. Zato je u proljeće 1985. najprije ustvrdio da je većina njih „neupućena u stvarnost“, da bi zatim u nekoliko nastavaka počeo objavljivati i „brzi tečaj ekonomije za napredne kreatore naše ekonomske politike“. Tu je ekonomistima, prikupivši i komentirajući razne tekstove stranih kritičara neoliberalne monetarne politike, sugerirao kako izaći iz gospodarske krize bez promjene političkog sustava⁷⁹⁸.

Omiljena su tema, povezana i uz prenošenje stalnih nesuglasica ekonomskih analitičara, bila osporavanja mjera savezne vlade, gdje je glavni izazov predstavljalo razbuktavanje inflacije. Rasprava je bila usmjerena na pitanje kome evidentni neuspjeh SIV-a u provođenom antiinflacijskom programu istinski pogoduje, a očekivani je odgovor bio da su to bogatiji slojevi⁷⁹⁹. No, i *Poletovi* su novinari ipak shvatili da trajnije rješenje ne može biti

⁷⁹⁶ *Polet*, br. 268, 8. lipnja 1984., str. 5, tekst pod naslovom „Prsluk pucam“ autora čiji je pseudonim bio Marijan Kovačić.

⁷⁹⁷ *Polet*, od br. 304., 15. ožujka 1985. do br. 310-311, 26. travnja 1985., tekst pod zajedničkim naslovom „Inflacija – neukročena goropadnica ili delirium tremens“ autora Ive Perišina.

⁷⁹⁸ *Polet*, br. 313, 17. svibnja 1985. do br. 315, 31. svibnja 1985. priređivača Ivana Lovrinovića.

⁷⁹⁹ *Polet*, br. 278, 14. rujna 1984., str. 9, tekst pod naslovom „Alkoholizirani se drži plota“ autora Marijana Kovačića i br. 280, 28. rujna 1984, str. 10, tekst pod naslovom „Kome treba inflacija?!“ autora Batrića Jovanovića. Riječ je, inače, bila o političaru koji je u Skupštini SFRJ dogmatske stavove vezivao uz otvoreno promicanje srpskih interesa.

administrativno reguliranje cijena roba i usluge, jer bi ono samo potaknulo nestašice, s čim se stanovništvo već suočilo početkom 1980-ih godina⁸⁰⁰.

Uvidjevši da je polemičnost ponajbolji recept za čitanost, list je stalno producirao politička sukobljavanja. Indikativno je da je *Polet* bezrezervno podržavao „Savjetovanje o idejnoj borbi u sferi kulture i stvaralaštva“, koje je 23. svibnja 1984. u Zagrebu organizirala Komisija CK SKH za idejna pitanja i informiranje. Riječ je o jednom od najkontroverznijih skupova u novijoj partijskoj povijesti, na kojem je osnova za raspravu bila tzv. „Bijela knjiga“ o idejnim zastranjivanjima, sastavljena pod političkim patronatom Stipe Šuvara. Neki od sudionika toga skupa, koji je izazvao daljnje podjele na jugoslavenskoj političkoj sceni, posebno u odnosima partijskih rukovodstava Hrvatske i Srbije, bili su i česti *Poletovi* suradnici, čije je djelovanje uredništvo pratilo s posebnim političkim simpatijama. Ponajprije se to odnosilo na Gorana Babića, Ervina Peratonera, Ivana Salečića, Zlatana Gavrilovića, Milana Rakovca, Davora Kačara i Lordana Zafranovića. Važnu je ulogu u pripremi i obrani „Bijele knjige“ imao i prvi *Poletov* glavni urednik Pero Kvesić, dok su u navođenju ideološki neprihvatljivih pojava bili uključeni i slučajevi koje je osuđivao i Mladen Babun. Na oštru su reakciju, međutim, naišli kritički intonirani tekstovi u domaćim i inozemnim tiskovinama, jer su u njima posebno mjesto dobili istupi Žarka Božića i Branka Puharića, koji su iskazali neslaganja s takvim oblikom „idejne borbe“. *Poletovci* su posebno okomili na zagrebački *Danas* i beogradski *NIN*, smatrajući da su oni u javnosti ponajviše pridonijeli stvaranju atmosfere nepovjerenja „u čitav jedan Savez komunista“⁸⁰¹.

Kako bi trebala izgledati ta idejna fronta, demonstrirano je autoriziranim izlaganjem Zlatana Gavrilovića s toga skupa⁸⁰². Taj se vatreni pobornik „Bijele knjige“ posebno okomio na Puharićevu protusektašku i mobilizirajuću tezu da bi Partija u svoje okrilje „trebala uključiti sve misleće ljude“. Naglasio je da ona ne treba svakovrsne „kvazimarksiste“, već da ona

⁸⁰⁰ Isto. Problem galopirajuće inflacije izlazio je iz okvira ekonomskih rasprava, jer je državni vrh smatrao da je to ipak manji problem od nestašica roba i širenja crnog tržišta, koje je početkom toga desetljeća u komunističkoj Poljskoj dovelo do velikih štrajkova i stvaranja nezavisnog sindikata „Solidarnost“, što je dovelo i do uvođenja izvanrednog stanja. Nije slučajno da se o poljskim prilikama puno raspravljalo u jugoslavenskoj javnosti i da je pjesma novovalne ikone Branimira Štulića „Poljska u mom srcu“, kao i njegova već spomenuta izjava o „ruskoj opasnosti“, izazivala žestoka reagiranja dogmatskih krugova.

⁸⁰¹ *Polet*, br. 268, 8. lipnja 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Operacija trač-blat“ autora Mladena Babuna.

⁸⁰² *Polet*, br. 267, 1. lipnja 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Tzv. lijeva društvena kritika“ autora Zlatana Gavrilovića.

pripada isključivo „proleterijatu“. Zatim se usmjerio na one koji napadaju Marxa i Lenjina za staljinizam i sve ono negativno što je obilježilo povijest komunističkog pokreta. S posebnom je odbojnošću govorio o lijevoj inteligenciji koja nije prihvaćala partijski dogmatizam, ustvrdivši da je ona zapravo u funkciji građanskih opcija. Gavrilovićev je istup potvrđivao da dio partijskog aparata strahuje od demokratizacije, svjesno proizvodeći neke nove „neprijatelje“.

U kojoj su mjeri prokazivani protivnici samoupravnog modela prisutni u svim društvenim domenama, *Poletov* je glavni urednik želio pokazati i komentarom pripreme skupa „Dani Ante Fiamenga“ u Komiži, gdje je zadana tema bila „Klasna borba i socijalna diferencijacija u jugoslavenskom društvu“. Nezadovoljni raspravom na tome skupu godinu dana ranije, kao i najavom da bi se 1984. raspravljalo o teoriji i praksi samoupravljanja, gdje bi bila uključena i razmišljanja nekih stranih teoretičara, Centar CK SKH za idejno teorijski rad „Vladimir Bakarić“ i Marksistički centar Konferencije SKH ZO Split su uz potporu lokalnih struktura taj skup u doslovnom smislu oduzeli dotadašnjim organizatorima: Sociološkom, Filozofskom i Politološkom društvu. Ta je demonstracija sile bila i poruka da Partija više neće olako tolerirati „pseudokritiku“ i osporavanje partijskih dosega. Zato je nametnuta tema koja je trebala upozoriti na potrebu nastavka zanemarivane, od nemalog dijela znanstvenika i osuđivane „klasne borbe“⁸⁰³. Neke rasprave s tog „oktroiranog“ skupa dobile su dostojan prostor u jesenskom serijalu lista.

Krajem ljeta 1984. završavala je prva godina Babunova mandata, trajno prepoznatljivog po prihvaćanju uloge agresivnog glasnog govornika nikad zahtjevnijeg i prodornijeg omladinskog rukovodstva, pristajući da bude trajno i u službi njihove samopromocije. List je u tom razdoblju doživio bitnu transformaciju. Babunov tromi početak, praćen i neatraktivnim vizualnim identitetom, već je početkom proljeća bio prevladan, ponajprije u grafičkom smislu, a i njegovi su protivnici morali priznati da je list konceptualno zanimljiviji i nadasve provokativniji, točnije da izbor i način obrada tema nikoga ne ostavlja ravnodušnim. Treba spomenuti da su Doroghyjeve naslovnice svojim šarenilom, a od srpnja 1984. i opsežnim najavama tema, postale uzor kasnijim tabloidnim hrvatskim tiskovinama, posebno onima iz 1990-ih godina.

⁸⁰³ *Polet*, br. 275-276, 24. kolovoza 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Kome nije stalo?“ autora Mladena Babuna.

Ono što, pak, nitko nije osporavao, bila je *Poletova* okrenutost kompjutorskoj tehnologiji. List je tom novitetu od sredine 1984. redovno posvećivao stranicu-dvije, ističući primjere usvajanja novih znanja. Organiziranjem raznih nagradnih natječaja poticao je i informatizaciju hrvatskog obrazovnog sustava, kao i javnu afirmaciju mladih programera s raznih fakulteta. Nije bilo beznačajna i činjenica da je nakon jednogodišnje stanke vraćen i *Polet* namijenjen brigadirima na radnim akcijama, koji je preko četiri ljetna dvobroja omogućio kontinuirani izlazak lista. Doduše, upravo će model financiranja tih brojeva naknadno potaknuti i preispitivanje cjelokupnog poslovanja lista.

U tu se godinu dana postupno mijenjao i krug urednika i suradnika. Odlazak Ljubomira Borovića i Snježane Papić otvorio je prostor Mati Bašiću i Vjekoslavu Bobanu na pozicijama urednika deska, odnosno redaktora. Umjesto sadržajno objedinjene kulture, iz koje je otišao Edi Jurković, oblikovala se Poletura kao posebna rubrika s urednikom Brankom Čegecom. To je govorilo kako se list, uz dobro pokrivenu glazbu, sustavno bavio samo književnošću, da bi nešto kasnije domenu video sadržaja počeo pratiti glazbeni urednik Tomislav Wruss. No, za budućnost *Poleta* ključnim se pokazalo avanziranje vrlo poduzetnog Zorana Simića na dužnost pomoćnika glavnog urednika, iako se nije isticao ideološki profiliranim pisanjem.

5.1.5. Smrt, mumija, Supermen, smetlar, dimnjačar i Djed Mraz kolportiraju list

Iako je među ranijim glavnim urednicima *Poleta* bilo i onih koji su dolazili po političkoj direktivi, poput Mirjane Rakele, na posredni način i Pere Kvesića, odnosi između redakcije i izdavača nisu bili posebno dobri, kamoli srdačni. Između tih po logici interesno suprotstavljenih strana nije moglo biti naglašenijeg međusobnog povjerenja. Na sjednicama omladinskog rukovodstva uvijek su se na račun pojedinih redakcija čuli kritički tonovi, dok su kuloari u Savskoj 5 u pravilu vrvjeli ironičnim komentarima o manirama i zahtjevima omladinskog rukovodstva. Neka su uredništva, posebno Boškovićevo i Franičevićevo, bila i u otvorenom sukobu s osnivačem. Najčešće je stanje, ipak, bilo stalno nadmudrivanje između njih, u čemu je novinarska strana uglavnom bila u podređenom položaju.

Dolazak na čelne dužnosti Oreškovića i Babuna to je radikalno promijenio. Ako je suditi po onome što se pojavljivalo na *Poletovim* stranicama i što se do ljeta 1985. izjavljivalo na sjednicama omladinskog rukovodstva, napokon je središnje omladinsko glasilo postalo ono što je priželjkivala svaka rukovodeća garnitura u RK SSOH. Dokazalo se, naime, kao iznimno

glasni i uporni, na trenutke i bezobzirni, borac za ciljeve koje je omladinsko rukovodstvo proklamiralo kako bi povećalo svoj utjecaj na političkoj sceni. Odnosi su se, jednom riječju, doimali idiličnima, što je u dijelu javnosti sarkastično komentirano kao „jedna glava s dva tijela“⁸⁰⁴. Protuusluga za taj svjesni gubitak novinarske kritičnosti prema političkim autoritetima pragmatički se ogledala u barem kratkotrajnom rješavanju financijskih problema lista, ali i statusa njegovih ključnih urednika, o čemu će biti još riječi.

Nije to bilo nimalo jednostavno riješiti, jer je u raspravi o financijskom planu CDD-a za 1984. direktor Dubravko Pajalić, kojemu je mandat vršitelja dužnosti produžen do kraja rujna iste godine, upozorio da su planirane dotacije *Poletu* iz raznih izvora oko 8,62 milijuna dinara, dok su planirani troškovi lista čak 16,74 milijuna, dakle gotovo dvostruko više. To se također nije moglo uzeti sa sigurnošću, jer nitko nije mogao predvidjeti godišnju razinu inflacije, niti daljnje kretanje cijene novinskog papira i tiskarskih usluga⁸⁰⁵. Pokazalo se, štoviše, da će rashodovne stavke biti i osjetno veće. O stavu Oreškovićeve rukovodstva na toliko planiranje rasta nepokrivenih rashoda najbolje je govorio podatak da o istoj temi na sjednici nije bilo rasprave, što se moglo protumačiti kao očekivanje da će problem biti riješen na neke posredne načine.

U takvim „škarama“ prihoda i rashoda postalo je jako bitno kolika će biti i zarada od prodaje novina, tako da ne čudi da je redakcija bila opsjednuta nakladom, iako su i u tome prevladavali politički motivi, točnije i brojčano dokazivanje jačanja javnog utjecaja. *Poletova* je redakcija u tim „pumpanju“ naklade pokazala zavidnu umješnost. Uz uobičajene metode prodaje, kioske i pretplatu, u koju je bila uključena i omladinska organizacija, list je postao pravi fenomen i po dobro organiziranoj kolportaži. Taj je oblik prodaje bio *poletovska* varijanta jeftinog i nekonvencionalnog „guerrilla marketinga“, kojeg je 1983. opisao i u međunarodnim okvirima afirmirao marketinški stručnjak J.C. Levinson⁸⁰⁶. Nesporno je da je *Poletovu* kolportažu do vrhunca doveo višegodišnji voditelj prodaje Ivan Podnar. On je oformio i uspješno vodio tim od više desetina spretnih uličnih prodavača, koji nisu čekali da

⁸⁰⁴ Izjava Ivica Grčara autoru od 10. srpnja 2014.

⁸⁰⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 457, 29. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 25. travnja 1984.

⁸⁰⁶ Riječ je o knjizi „Guerrilla Marketing: Secrets for Making Big Profits from Your Small Bussiness“, koja je do naših dana tiskana u više od milijun primjeraka.

im pride slučajni kupac, već su ga mamili senzacionalističkim naslovima, ponekad i intrigantnim porukama koje zapravo i nisu proizlazile iz sadržaja tekstova⁸⁰⁷.

Treba se, ipak, osvrnuti malo unatrag, budući da je kolportere uveo još prvi glavni urednik Pero Kvesić, a otada se u CDD-u izmijenilo i nekoliko voditelja prodaje. Pavićevo je razdoblje bilo, primjerice, karakteristično po tome što su na kulturnim zagrebačkim lokacijama, poput Kavkaza i Zvečke, list kolportirale srednjoškolke u minicama, a obim prodaje postupno se širio. Već u Franičevićevu mandatu kolportaža je postala ravnopravna metoda prodaje lista, da bi joj Babunova redakcija dala novi uzlet. Kolportaža je postala važnija od pretplate i ostvarivala je osjetnu manju remitendu od redovne prodaje u *Vjesnikovoj* i drugim mrežama. Vrhunac je kolportaže predstavljalo korištenje takve prodaja u još sedam gradova: Rijeci, Puli, Splitu, Osijeku, Slavanskom Brodu, Vinkovcima i Banja Luci, dok je u Beogradu po sličnim pravilima godinama djelovao kiosk omladinskog tiska u vlasništvu Dragana Blagojevića⁸⁰⁸.

Iznimnu je ulogu u afirmaciji kolportaže odigrao konceptualni umjetnik Tom Gotovac, *Poletov* suradnik još iz 1970-ih godina. Gotovac je od jeseni 1984. postao često korišteni „zaštitni znak“ lista, radeći od kolportaže zapažene performanse s političkim i socijalnim porukama, redovno popraćene na *Poletovim* stranicama. Početkom listopada 1984. list je na zagrebačkom Trgu Republike prodavao s bijelom „maskom smrti“ na licu, a reklamna je poruka bila na ćirilici. Slijedilo je njegovo „mumificiranje“, odnosno omotavanje u zavoje cijeloga tijela, uključujući i lice. Posebno je bilo zapaženo Gotovčevo kolportiranje u kostimu Supermena, dok je političku sablazan izazvao oblačenjem u radničko odijelo sa srpom i čekićem u ruci i nacrtanom ogromnom petokrakom na vlastitoj glavi. Pojavio se i kao djelatnik gradske čistoće sa smetlarskim kolicima. Pred novogodišnje je blagdane bio, dakako, Djed Mraz.

Njegov su stil, ali bez kostimiranja, kopirali ostali kolporteri, pa su mnogi od njih prodavali po više stotina primjeraka. Bilo je i brojeva kad su pojedinci prelazili magičnu brojku od

⁸⁰⁷ Izjava Ivana Podnara autoru od 28. listopada 2014.

⁸⁰⁸ Blagojevićev je svoj kiosk zbog sve većih pritisaka Miloševićeva režima 1989. privremeno preselio u Zagreb, a u nalaženju lokacije pomagali su mu pojedini članovi omladinskog rukovodstva.

tisuću primjeraka⁸⁰⁹. Kako su uspješniji ulični prodavači tada dobivali pola iznosa cijene lista, kasnije je u omladinskim forumima bilo govora o tome kako je na kolportaži bilo moguće mjesečno zaraditi i dvije CDD-ove prosječne plaće (urednička je plaća 1985. prosječno iznosila oko 35.000 dinara), bez obzira na to što su se istovremeno gomilali *Poletovi* gubici⁸¹⁰. Moglo bi se zaključiti da je kolportaža, dugoročnije gledano, *Poletu* u prosjeku donosila po nekoliko tisuća prodanih primjeraka, što je u svakom slučaju opravdalo njeno forsiranje, a bila je istodobno korištena i kao najjeftiniji, ali i prilično efikasni, oblik marketinških kampanja.

Poslovne brojke krajem ljeta 1984. nisu, međutim, bile daleko bolje od onih s kojima se u krajnje negativnom kontekstu baratalo na kraju Kustićeva mandata. Trendovi su ipak bili povoljni, jer su polemički politički tonovi stavljali *Polet* u žarište medijskog interesa. O listu se počelo puno govoriti, što je nužni preduvjet rasta naklade. U tome mu je išla u prilog i činjenica da je tjednik *Danas* upravo tada, što je bila posljedica smjene uredništva predvođenog Jožom Vlahovićem, bio na vrhuncu krize i koncepta i naklade⁸¹¹, dnevnik *Vjesnik* vodio je za mandata Pere Pletikose vrlo opreznu i restriktivnu uređivačku politiku, dok je *Večernji list*, kojeg *poletovci* odavno nisu slučajno nazivali „bezgrešnjakom“, svjesno bježao od političkih konfrontacija, budući da mu je visoku nakladu osiguravalo okretanje problemima tzv. malog čovjeka, brojna regionalna izdanja te popratni servisni i zabavni sadržaji.

Letargično je hrvatsko tržište, dakle, naprosto prizivalo političke teme i provokacije, tim više što su previranja u Srbiji i Sloveniji dobila ubrzanje pa je javnost naprosto vapila za

⁸⁰⁹ U forumskim se raspravama oko *Poleta* oglasio i kolporter koji je tvrdio da je u najboljima danima na najpovoljnijoj zagrebačkoj lokaciji na južnom dijelu Trga Republike prodavao i „između 1600 i 2000 primjeraka“, čemu je pripomagalo i to što su zbog brojnih tema u nastavcima držali i prethodne brojeve.

⁸¹⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 428, 9. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 15. svibnja 1986. te HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, radni materijal „Neki pokazatelji organizaciono-kadrovskog i materijalnog položaja radne jedinice *Polet*“ koji nije datiran, a vjerojatno je načinjen u listopadu 1985. Na sjednici je u okviru detaljnih podataka o prodajnim rezultatima u Babunovu mandatu navedeno da je broj kolportera u tom razdoblju s početnih pet narastao na čak 57, s prosjekom od preko 40. Najveći ikad ostvareni broj prodanih primjeraka kolportažom iznosio je 22.750, s remitentom od zanemarivih 2,66 posto, i bio je ostvaren brojem od 1. ožujka 1985., što znači da je prodaja tada 46 angažiranih kolportera po osobi u prosjeku iznosila 495 primjeraka. No, već do rujna 1985. takva je prodaja bila pet-šest puta manja, krećući se po broju između 1600– 4330 primjeraka, s remitentom sličnoj onoj na kioscima, čak i do 55 posto.

⁸¹¹ Interesantno je da su tadašnjem glavnom uredniku *Danasa* Živku Miliću kao zamjenik i pomoćnik glavnog urednika nametnuti bivši *poletovci* Ninoslav Pavić i Denis Kuljiš, koji su u to vrijeme politički podupirali Šušvarovu liniju, no Milić ih je nakon nekoliko mjeseci uspio maknuti iz redakcije.

očitovanjem hrvatskih stavova, koje od svog političkog vodstva nisu dobivali⁸¹². Orešković i Babun su tu prazninu dobro uočili, afirmirajući stavove njima ideološki bliskog partijskog aparata. Upravo je *Polet* ponajviše stvarao sliku o Hrvatskoj kao najsnažnijem uporištu dogmatskih i protureformskih partijskih krugova.

Jesenski je serijal prvi puta bio pomaknut već na početak rujna, što je bila još jedna prilagodba za najavljavano prerastanje u pravi politički tjednik. U tom je razdoblju u javnu raspravu krenula i Oreškovićeva inicijativa za „demokratizaciju odnosa u SSOH“, koja je trebala intenzivirati rad u toj „satelitskoj“ masovnoj organizaciji. Koncept se temeljio na okupljanju unutar organizacije predstavnika raznih interesnih grupa, a kadrovske bi se napredovanje vezivalo uz ostvarivanje rezultata u nizu zacrtanih aktivnosti⁸¹³. List je redovno pratio tu raspravu na terenu, uporno kritizirajući one koji u toj inicijativi nisu prepoznavali proklamirani preokret u omladinskom radu.

Naklada se, dakako, nije mogla ostvarivati takvim unutaromladinskim pitanjima pa se odmah krenulo s nizom još otvorenijih i žešćih jugoslavenskih ideoloških prijepora. I iz odabira udarnih tema bilo je jasno da dominantni kupci više nisu pripadali mladoj generaciji, kako je to bilo u svim ranijim razdobljima *Poletova* izlaženja. Prevladavali su politički zainteresirani građani svih generacija, željni otvorenih rasprava, dotad gotovo isključivo vođenih iza zatvorenih vrata. Jednostranačka je vlast takve informacije svodila na najmanju mjeru, ponekad i represivnim metodama, pa je ono o čemu nije pisano bilo ponajbolji indikator stavova u političkim rukovodstvima.

Polet je, kao nekada u svjetonazorskim pitanjima, i u rušenju tih političkih barijera bio među onima koji su prednjačili, u nekim slučajevima i solirali. Pojedine je dokumente i javne istupe i jedini imao hrabrosti objaviti, svjestan da ima snažno političko zaleđe. Protivnici takve prakse nisu bili toliko složni i koordinirani da bi im mogli parirati, budući da se i na hrvatskoj i na jugoslavenskoj sceni pokazivao manjak istinskih političkih autoriteta. Poseban je problem

⁸¹² Pojam „hrvatske šutnje“ o ključnim pitanjima funkcioniranja jugoslavenske federacije obično se vezuje uz iznimno burnu drugu polovicu 1980-ih godina, ali isti je sindrom važio i za prvu polovicu, samo što još nije bio toliko uočljiv.

⁸¹³ *Polet*, br. 277, 7. rujna 1984., str. 4, tekst pod naslovom „Da te pitam“ autora Dejana Jovića i str. 5. tekst pod naslovom „Nije sporno“ autora Mladena Perice.

bilo oblikovanje konzistentnijih reformskih programa i političko povezivanje njihovih nositelja, tako da *Poletova* dogmatska ofenziva isprva nije nailazila na snažniji otpor.

Prvotne *Poletove* mete uglavnom nisu bile vezane uz hrvatske forume i institucije, nego je nastavljeno s praksom kritiziranja srbijanskih i slovenskih. Tu su lako prepoznavali razne oporbene grupacije, dok se jedino u stalnom obračunavanju s crkvom nije pravila razlika između katoličkih i pravoslavnih velikodostojnika, ali i raznih vjerskih sekta i njima bliskih duhovnih pokreta. Uredništvo je bilo posebno zabrinuto masovnim crkvenim proslavama pojedinih vjerskih jubileja, primjerice „1300 godina kršćanstva u Hrvata“, s kojom se nijedna partijska proslava po brojnosti nije mogla mjeriti. Sve ozbiljnijom zaprekom idejnom usmjeravanju mladih smatran je i često spominjani katolički list *Mi*. Hijerarhija Srpske pravoslavne crkve neugodno je, pak, iznenadila javnost tonovima koji su se čuli prilikom posvećenja obnovljene crkve u Jasenovcu, što je bio i uvod u novo rasplamsavanje polemika oko broja žrtava tamošnjeg ustaškog logora⁸¹⁴. Osim spoznaje da je lakše i bezbolnije udarati po tuđem „dvorištu“, takvim su pristupom narušili nepisano pravilo da se svaka federalna jedinica mora baviti svojim „neprijateljem“.

Iznimna je pozornost, u čak četiri broja zaredom, usmjerena i na izbornu platformu američkih republikanaca⁸¹⁵ iz kolovoza 1984., jer je ocijenjeno da je drugi mandat predsjednika Ronalda Reagana usmjeren i na potkopavanje temelja svjetskog komunističkog pokreta. Kako se situacija u međunarodnom komunističkom pokretu komplicirala, tako je i *Poletovo* prozivanje Reaganove administracije u krajnje negativnom kontekstu bilo češće i oštrije. Stanje u američkom društvu nazvali su „Reaganovim Gulagom“. Povod je, naime, bilo nekritičko preuzimanje stavova nekih latinoameričkih listova da je američki predsjednik „polovinom 1984.“ potpisao uredbu o izgradnji „deset velikih koncentracionih logora kapaciteta 200.000 osoba“, namijenjenih politički „nepoćudnim elementima“⁸¹⁶.

Poletove su se hrvatske teme i nadalje bavile ideološkim sporenjima, pa su se posebno odnosile na nezaposlenost i fenomene bogaćenja, praćenog sve većim raslojavanjem u

⁸¹⁴ *Polet*, br. 278, 14. rujna 1984., str. 12-15, tekst pod naslovom „Bože, gdje si, Bože, s kim si?“ autora Radovana Samarđića, Snežane Dragojević, Marijana Grakalića i Vite Unkovića.

⁸¹⁵ *Polet*, br. 282, 12. listopada 1984., str. 7-9, tekst pod naslovom „Američka 'pozitivna' geografija“ s navođenjem „redakcije *Poleta*“ kao priređivača. Dijelovi platforme objavljeni su i u brojevima 282, 283 i 284.

⁸¹⁶ *Polet*, br. 296, 18. siječanj 1985., str. 23. tekst pod naslovom „America, now“, autora Marina Jurjevića.

društvu. Tako je osmišljena stalna rubrika „Najduže nezaposleni Jugoslaven“, usmjerena mahom na one s fakultetskim diplomama, gdje se ispostavljalo da pojedinci nisu dobili radno mjesto i nakon sedam-osam godina čekanja na burzi.

Još je čitanija bila rubrika indikativna naziva: „Naprijed naši bogataši“. Potonja se brzo pretvorila u lov na nepravilnosti u ionako krajnje limitiranom privatnom poduzetništvu, posebno na ugostitelje, trgovce, obrtnike i sportske klubove, čak i metodom brojenja popijenih kava i preračunavanjem moguće zarade te grupacije poreznih obveznika. Takve su novinarske inspekcije rađene pod ironičnom egidom „Inspektor Vinko u akciji“⁸¹⁷, simulirajući time i uvjerenje kako im u istraživanju privatnog sektora bitno pripomažu i revoltirani građani. Vremenom se na listi potencijalnih utajivača poreza i onih koji na razne načine obmanjuju ili zakidaju korisnike usluga našao gotovo svaki poznatiji zagrebački privatni lokal i uslužni obrt, da bi se tijekom 1985. to proširilo na neke institucije i tvrtke i u društvenom vlasništvu.

U pravu se trakavicu, primjerice, pretvorio slučaj Auto-moto saveza Hrvatske, koji je naposljetku doveo do smjene njegova sekretara Miloša Gračanina. List je prethodno došao i do popisa njegove imovine, stečene tijekom obnašanja mandata, kao i do podataka o enormnim sredstvima društva utrošenim za putne naloge i reprezentaciju⁸¹⁸. Puno je prostora dano i kontroverzama oko splitskog veslačkog kluba „Gusar“, koji je svoj poslovni prostor dao u zakup poznatom nogometašu Slaviši Žungulu⁸¹⁹.

Slični je vid „istraživačkog“ novinarstva, ali ovoga puta usmjerenog na društvene institucije kojima je bio zadatak servisirati potrebe građana, dobio zajednički naslov „Termiti napadaju SIZ-ove“. Kako su ti oblici organiziranja najrazličitijih djelatnosti bili simboli neefikasnosti i birokratiziranosti, mladi su *Poletovi* suradnici, uglavnom srednjoškolci, timski obilazili gradske kvartove, mahom zagrebačke. Tu su pronalazili razne komunalne probleme i

⁸¹⁷ U to je vrijeme „Inspektor Vinko“ bila popularna humoristička serija Televizije Zagreb.

⁸¹⁸ *Polet*, br. 301., 22. veljače 1985., str. 13-15, tekst pod naslovom „Kako se oni dobro furaju“ autora Darka Marića.

⁸¹⁹ *Polet*, br. 302, 1. ožujka 1985., str. 13-15, tekst pod naslovom „Gusarski akvarel“ autora Zvonimira Krstulovića i Ante Šuljaka.

prozivali odgovorne za njihovo rješavanje, šaljući time ostalim medijima poruku kako bi se trebali boriti za interese običnih građana⁸²⁰.

U sve se to skladno uklapalo i objavljivanje natječaja za „najraskošniju kuću“ u cijeloj državi, s dodatnim objašnjenjem: „Veliki, veći, najveći jugoslavenski natječaj za fotku najljepše, najbogatije, najraskošnije i radničkoj klasi najnedostupnije kuće na teritoriju SFRJ... Fotke šaljite na *Poletovu* adresu s naznakom 'za Carringtona!'“⁸²¹. Najveći je uspjeh akcije bilo pronalazjenja navodnih milijardera⁸²², neimenovanih doduše, koji su se *Poletovim* novinarima navodno javno hvalili na koje su sve nelegalne načine, posebno metodom korupcije i korištenja brojnih rupa u poreznom sustavu, stjecali svoje enormno bogatstvo u društvu kojem je načelo socijalne pravednosti bilo prioritetno.

Podlogu za takvo negativno očitovanje gospodarskih i socijalnih kretanja u društvu, gdje je oštrica u pravilu bila usmjerena na one koji su se zalagali za tržišne zakonitosti, svodeći sve na bogaćenje pojedinaca, pružali su razni marksistički teoretičari, pa i proklamirani ultraljevičari, među njima i sveučilišni profesor Luka Marković. Njemu je *Polet* dao da u tri broja razrađuje svoju optužnicu protiv „jugo-buržuja“, koje je smatrao najodgovornijima za naglo zaduživanje zemlje u inozemnim financijskim institucijama, a i za siromašenje zemlje zbog prebacivanja svog sumnjivo stečenog novca u strane banke⁸²³.

Marković je tu temu izlagao, što je posebno zanimljivo, na već spominjanim rujanskim „Danima Ante Fijamenga“ u Komiži. Ta je manifestacija, nakon što je organizaciju preuzeo partijski Centar za idejno-teorijski rad „Dr. Vladimir Bakarić“, postala redovno okupljalište protureformskih partijskih krugova. *Poletovu* je pozornost tu privukao još jedan radikalni protivnik svakog oblika privatiziranja sredstava za proizvodnju, ovoga puta u domeni poljoprivrede. Riječ je bila o Ivanu Tormašu, još jednom partijskom radikalnu, koji je sav svoj

⁸²⁰ *Polet*, br. 301, 22. veljače 1985., tekst pod naslovom „Velika betonska spavaonica i ništa više“ grupe autora.

⁸²¹ *Polet*, br. 292, 21. prosinca 1984., str. 10. U natječaju se aludira na bogataša iz tada planetarno popularne američke sapunice „Dinastija“.

⁸²² Inflacija je učinila besmislenim pojam „milijunera“, a stalno korištenje starih dinara u komunikaciji, pojedine je socijalne slojeve činilo i „milijarderima“.

⁸²³ *Polet*, br. 285, 2. studeni 1984., str. 14-15, tekst pod zajedničkim naslovom „Stanje na našem klasnom frontu“ autora Luke Markovića s nastavcima u br. 286, 9. studeni 1984., str. 12 i br. 287, 16. studeni 1984., str. 22.

arsenal ideoloških pogrda usmjerio na Čedu Grbića, člana Ustavnog suda, autora tada vrlo zapažene knjige „Socijalizam i rad društvenim sredstvima“. Grbić je tu upozorio na činjenicu da je partijski dogmatizam zapravo uništio hrvatsku i jugoslavensku poljoprivredu, jer vrlo restriktivne zakonske odredbe, poput one o ograničavanju vlasništva privatnim osobama na deset hektara, u toj djelatnosti baš zbog prevelike usitnjenosti posjeda nisu omogućavale profitabilnost i kvalitetniji razvoj.

Tormaš je takve Grbićeve lako dokazive i na ekonomskim zakonitostima utemeljene spoznaje nazvao oblikom „konzervativne svijesti“, kojoj je svrha rušenje komunističke jednakosti. Za Tormaša je sve što je autor knjige obrazlagao bio nedopustivi i ideološki prokazani „agrobiznis“⁸²⁴. Umjesto da „tretira nosioce agrobiznisa kao frakciju u smislu Marxove teze o kontraklasi“, napadao je Tormaš, Grbić „nalazi potrebnijim da opravdava milijardere“. Autor je, koristeći upravo *Polet* kao svoju javnu tribinu, tražio da se i u poljoprivredi postupi „prema zaoštrenim oblicima klasne borbe“, prizivajući dogmatska rješenja kakva su bila posljedica sukoba Tita i Staljina⁸²⁵. Polemika o „agrobiznisu“ imala je još nekoliko nastavaka i sudionika, ali je samo zaoštavala Tormaševe, na posredni način i *Poletove*, egalitarne stavove. Autor je naposljetku imao potrebe pozivati se i na autoritet Stipe Šuvara, točnije njegove teze o neprihvatljivosti „sitnovlasničkog socijalizma“⁸²⁶, izrečene na skupu u Komiži.

5.1.6. Obrana radničke klase od malograđana, reakcionara, nacionalista i liberala

Rujanski je niz, karakterističan i po tome što se list podebljao na 32 stranice, započet tekstem Žarka Papića, jednog od sve malobrojnijih beogradskih titoista, o velikosrpskom ideologu Dobrici Ćosiću, koji se protegnuo u četiri nastavka⁸²⁷. Brzo je došao na red i književnik Antonije Isaković, koji je na partijskom aktivu u SANU održao govor o srpskom nacionalnom

⁸²⁴ Pod tim se pojmom, shvaćanim isključivo negativno u smislu „agrokriminala“, 1980-ih godina obično tretirao pokušaj izigravanja zakona u smislu zakupa ili nekih drugih oblika pribavljanja zemljišta u cilju okrupnjavanja proizvodnje, kao i korištenje društvenog vlasništva ili sredstava u korist privatnih lica.

⁸²⁵ *Polet*, br. 281, 5. listopada 1984., str. 23, tekst pod naslovom „Pokušaj dijaloga s jednim oblikom konzervativne svijesti“ autora Ivana Tormaša.

⁸²⁶ *Polet*, br. 287, 16. studeni 1984., str. 23, tekst pod naslovom „Stihijski buuuuum“ autora Ivana Tormaša.

⁸²⁷ *Polet*, br. 277, 7. rujna 1984., str. 23, do br. 280, 28. rujna 1984., feljton pod naslovom „Mit i stvarnost kod Dobrice Ćosića“, pripremio M.B. (Mladen Babun). Papićev je izvorni tekst pod istim naslovom objavljen u beogradskom časopisu *Književnost*, br. 6/7, 1984.

pitanju, izrazivši otvoreno nezadovoljstvo postojećim ustavnim rješenjima⁸²⁸ koja su, kako se tada u beogradskim kuloarima govorilo, Srbiju bez pokrajina svodila na „beogradski pašaluk“⁸²⁹.

Ako su Isakovićevi stavovi prepričavani, budući da redakcija nije imala stenogram njegova istupa, onda je formiranje beogradskog „Odbora za odbranu slobode misli i izražavanja“ preneseno u izvornom obliku. Tiskan je, naime, tekst 19-orice potpisnika o razlozima njegova nastanka, koji je raznim medijima odaslao inicijator Dobrica Ćosić⁸³⁰. Inicijativa srbijanskih akademika, književnika i sveučilišnih profesora bila je popraćena oštrim komentarem, što je korišteno i kao formalno opravdanje njegova objavljivanja, ali je ispunila komercijalnu svrhu. *Polet* se počeo ozbiljno pratiti i u glavnome gradu, odakle su iz srbijanskog republičkog vrha dolazili izrazi nezadovoljstva takvom uređivačkom politikom zagrebačkog lista, jer su tvrdili da se time zapravo afirmiraju stavove oporbenih krugova okupljenih oko SANU.

Ćosić nije prestajao biti *Poletova* inspiracija za brojne teme, ali je u negativni kontekst stavljen i dijalog koji je s njim vodio hrvatski intelektualac i borac za ljudska prava Predrag Matvejević. Oba su, štoviše, stavljena u isti koš, jer su se opirala „vladajućoj oligarhiji“. Za uredništvo je njihova rasprava bila dokaz povezivanja „nacionalista i liberala“ protiv „društvenog samoupravljanja“ pa su zato i ironično nazvani „političkim ljubavnicima“⁸³¹. Uz tu je temu u istome broju tiskana i recenzija u Beogradu objavljenog zbornika „Liberalizam i socijalizam“, proisteklog iz istoimenog skupa, mahom sa srbijanskim autorima i ponekim slovenskim, koji je proglašen još jednom uvredom na račun samoupravnog socijalizma. Navedeno je da autori, služeći se liberalističkim teorijama totalitarizma, „prvo izjednačuju fašizam i staljinizam, potom staljinizam i čitav socijalizam, te nužno slijedi bar bliskost, ako ne i istost, socijalizma i fašizma“. Iz svega je izvučen zaključak da je to zapravo

⁸²⁸ *Polet*, br. 281, 5. listopada 1984., str. 5, tekstovi pod naslovom „Informisanost“ i „Društvo“ bez navođenja autora.

⁸²⁹ Ta se povijesna konotacija često koristila u srbijanskim medijima kako bi se naglasilo da je Srbija u neravnopravnom položaju u odnosu na ostale republike, jer jedina ima podijeljenu državnost s autonomnim pokrajinama.

⁸³⁰ *Polet*, br. 287, 16. studeni 1984., str. 6-7, tekst pod naslovom „Akademci trče počasni krug“ bez navođenja autora.

⁸³¹ *Polet*, br. 288-289, 23. studeni 1984., str. 6-7, tekst pod naslovom „Politički ljubavnici“ bez navođenja autora.

„sitnograđanska“ i „staronovodesničarska“ duhovna priprema „svestranoga klasnog udara tuzemne i inozemne tehnokracije na jugoslavenskim prostorima“, s ciljem da radnička klasa dobije „još nezajažljivije gospodare“⁸³².

Kad je o Matvejeviću riječ, on je u *Poletu* bio među najnapadanijim javnom osobama, a koliko je važno bilo njegovo ideološko prokazivanje najbolje je govorilo to što je Zlatan Gavrilović analizu djelovanja toga književnika, tumačeći je kao političku destrukciju u funkciji protivnika Partije, objavljivao u pet nastavaka⁸³³. Koliko su feljtonizirani prikazi pojedinih protivnika poretka bili u tom razdoblju popularni, govori i činjenica da je paralelno s Matvejevićem počelo i obračunavanje s beogradskim stručnjakom za ustavno pravo Jovanom Đorđevićem, koji za tada u cilju razvlašćivanja srbijanskih autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova te recentralizacije zemlje počeo zalagati za promjenu Ustava iz 1974., u čijoj je izradi i osobno sudjelovao. Analiza, koju je pripremio glavni urednik, taj se put protegnula u tri nastavka⁸³⁴.

I u Zagrebu se u međuvremenu pojavila knjiga koja se dotakla funkcioniranja federalnog ustroja i za koju je ocijenjeno da naginje stavovima beogradskih kritičara saveznog Ustava, budući da je kritizirala dostignute decentralizacijske procese. Riječ je bila o analizi „Sustav i kriza“ politologa Jovana Mirića, da bi takvo mišljenje u razgovoru dodatno potkrijepio i ljubljanski stručnjak Ciril Ribičić, naglašavanjem da je autor prenaplašavao „nacionalistički separatizam“ i time amnestirao sve agresivniji „centralistički unitarizam“. Ribičićevim je istupom naglašeno slaganje hrvatskih sa slovenskim ustavobraniteljima⁸³⁵, a u tom su se slučaju i protivnici *Poletova* koncepta mogli složiti da je tu prepoznata tema koja će biti prijelomna za budućnost jugoslavenske federacije.

⁸³² Isto, str. 8., tekst pod naslovom „Priprava udara“ autora Branka Lisice.

⁸³³ *Polet*, br. 290, 7. prosinca 1984., str. 22, tekst pod zajedničkim naslovom „Vjetrenjača kao sudbina“, pa do br. 295., 11. siječnja 1985.

⁸³⁴ Isto, str. 17, tekst pod zajedničkim naslovom „Politički salto mortale Jovana Đorđevića“ autora Mladena Babuna, pa do br. 292, 21. prosinca 1984.

⁸³⁵ *Polet*, br. 286, 9. studeni 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Knjigom na sistem“ autora Mladena Babuna i br. 293-294, 28. prosinca 1984., str. 8-9, tekst pod naslovom „Imamo li nacionalistički ustav?“ autora Fedora Davidovića.

Iako se većina žučljivih rasprava vodila oko srpskih autora i njima posebno zanimljivih ustavnih rješenja, *Polet* je redovno pisao i o slovenskim zbivanjima. Sve je veća pozornost bila usmjerena na Janeza Janšu, koji se kao omladinski dužnosnik počeo intenzivno baviti stanjem u JNA i obrambenim sustavom federacije. *Polet* je to smatrao dodatnim ugrožavanjem jugoslavenskog zajedništva pa je s *Mladinom* otvorio i polemiku oko Janše. Ona je kulminirala detaljnim opisom burne sedmosatne izborne sjednice RK SSO Slovenije, na kojoj je predsjednik Andrej Brvar najavio ostavku ukoliko bi Janša i nadalje bio stavljan na kandidatske liste za omladinsko vodstvo⁸³⁶. *Poletovo* naslađivanje kadrovskim problemima u slovenskoj omladinskoj organizaciji, čije je vodstvo nazivano oportunističkim, imalo je i nadalje pozadinu u tamošnjim otvorenom zalaganju za civilno društvo. Taj je koncept demokratizacije društva u zagrebačkoj „kockici“ tumačen kao udar na Partiju i njene revolucionarne tekovine. Janša je i NOR označio kao prvenstveno „klasni rat“, približavajući se time stavovima beogradskih oporbenih krugova.

U *Poletu* je s velikim interesom praćen i nastavak slovenske izborne „sapunice“, gdje je posebno naglašavano brisanje Janše s liste, a naglasak je stavljen i na pismo upozorenja koje su politički „zaigranim“ omladinskim dužnosnicima na taj skup uputili slovenski španjolski borci. Izvještavanje zagrebačkog lista dovelo je i do ponovnog sukobljavanja s ljubljanskom *Mladinom*, koja je *Poletovo* viđenje zbivanjima unutar SSO Slovenije nazvala „tendencioznim i neobjektivnim“, čak i stupidnim, a što je govorilo o želji hrvatskog vodstva da „raščiščava posvuda, osim pred vlastitim pragom“⁸³⁷. Jednom riječju, razlike u viđenju političkih prilika između *Mladine* i *Poleta* postale su nepremostive. Prvi su postali vrlo aktivni „motor“ političkih promjena i na širim jugoslavenskim prostorima, a drugi najzagriženiji zagovornici *statusa quo*.

Pretvaranje *Poletovih* stranica u pravi polemički poligon izlazilo je iz uobičajenih okvira hrvatskog tiska i bilo je usporedivo samo s praksom pojedinih tiskovina, primjerice *Hrvatskog tjednika* u razdoblju Hrvatskog proljeća, makar su politički i sadržajno s njim bili u potpunom protuslovlju. Slijedio je i okršaj književnog teoretičara Vlade Mađarevića s književnikom Igorom Mandićem. Naizgled su razlog bili Mandićevi stavovi u beogradskoj reviji *Duga*, koje

⁸³⁶ *Polet*, br. 285, 2. studeni 1984., str. 6, tekst pod naslovom „Odstopam!“ autora Dejana Jovića.

⁸³⁷ *Polet*, br. 290, 7. prosinca 1984., str. 5, tekstovi pod naslovom „Konec nadaljevanke“ i „Umetnost – no drsanje“ autora Dejana Jovića.

je autor nazvao „reakcionarnim pamfletima“, o Miroslavu Krleži kao nedodirljivom autoritetu hrvatske kulture, no pravi su povod bile njegove ocjene duhovne klime u Hrvatskoj koju su kreirali Goran Babić i Stipe Šušar. Mandić je tu kao „malograđanski gurman“ i „liberalistički egoman“ optužen za „posprдне fraze na račun dijalektike i marksističke misli“. Poznati polemičar u svom odgovoru Mađareviću nije bio ništa blaži, nazvavši rad svog oponenta „karikaturalnim oblikom krležijanstva“, a njega osobno nepopravljivim dogmatom koji ne shvaća da ne živi u „teološkoj državi“. Njegov je zaključak također negirao ulogu Partije kao proklamirane vodeće društvene snage: „Za mene su svi pogledi na svijet ravnopravni i niti jedan ne smije biti ravnopravniji od drugih“.⁸³⁸ Takve su izjave i sredinom 1980-ih bile rijetkost, budući da su prizivale istinsku političku ravnopravnost, što je bio i preduvjet višestranačja.

Brojne su polemike s Mandićem nastavljene i u proljetnom serijalu 1985., kad je svojevrsnu „štafetnu palicu“ u takvom polemiziranju preuzeo Zlatan Gavrilović. U međusobnom ideološkom etiketiranju nisu se birale riječi. Za pojačavanje dojma poslužila su i pisma čitatelja⁸³⁹. Unatoč ideološkim gnušanjem nad Mandićevim liberalizmom, uredništvo je bilo svjesno njegovog komercijalnog potencijala. Iskoristili su ga da bi preko njega polemizirali i s feminističkim stavovima Slavenske Drakulić-Ilić⁸⁴⁰, stvarajući time dojam da se list ograđuje i od onoga što je nekoliko godina ranije činjeno na afirmaciji specifičnih ženskih prava.

List je bio upleten i u skandal međunarodnih razmjera, kad se priključio osudama SUBNOR-a i pojedinih partijskih krugova zbog snimanja u Hrvatskoj američke tv-serije o životu Benita Mussolinija. Iako je ta serija bila nedvojbeno antifašistički usmjerena, napadnut je „Jadran film“ zbog davanja tehničkih usluga američkom producentu. Politička je histerija išla do te mjere da se tražila i provjera scenarija, što je šokiralo američku filmsku ekipu, dok su članovi

⁸³⁸ *Polet*, br. 291, 14. prosinca 1984., str. 14, tekst pod naslovom „Antikomunističke akrobacije“ autora Vlade Mađarevića i br. 293-294, 28. prosinca, str. 32, tekst pod naslovom „Brijanje mrtvacu“ autora Igora Mandića.

⁸³⁹ *Polet*, 297, 25. siječnja 1985., str. 2-3, pisma pod naslovom „Ni vjeronauk ni marksizam“ i „Slovo o pivu Igorovu“ autora Milete N. Stanića i Jerka Petrića.

⁸⁴⁰ *Polet*, br. 288-289, 23. studeni 1984., str. 26-27, tekst pod naslovom „Čipkaste zastave feminizma“ autora Eduarda Popovića.

savjeta zagrebačke produkcijske tvrtke, posebno njegov umjetnički direktor Vatroslav Mimica, bili prozivani da im je „zakazala društvena svijest“⁸⁴¹.

Zacijelo i više od polemika, *Polet* je politički obojilo objavljivanje cjelovitih govora ili naručenih tekstova pojedinih političkih dužnosnika i partijskih intelektualaca. Uredništvo u izboru svojih povlaštenih suradnika nije odstupalo od svog poznatog koncepta, dajući time do znanja tko su pravi tumači hrvatskih stavova o nizu tema koje su se naglo počele otvarati. Prvi od onih ovlaštenih za tumačenje partijske linije bio je Jure Bilić, član Predsjedništva CK SKJ, koji je u dva nastavka objavio svoje predavanje omladinskim novinarima, održano u Političkoj školi u Kumrovcu⁸⁴². Bilić je tu u boljševičkoj maniri za gubljenje političkog profila Partije, kao i postupno slabljenje njene vodeće uloge, optužio 6. kongres KPJ iz daleke 1952., kada je odbačen staljinizam, podržano uvođenje samoupravljanja i sukladno tome naziv promijenjen u SKJ. Negativnost se, po njemu, ogledala u tome što je u odlukama toga kongresa bilo i „elemenata liberalističke socijal-demokratske inicijative unutar Partije“. I tada je, rekao je, „postojala parola nemiješanja Partije, koja je tako mnoge stvari ispuštala iz ruku“.

Bilić se, drugim riječima, požalio što nije izvršena cjelovitija ideologizacija društva, gdje bi o svakom iole bitnom pitanju odlučivali isključivo članovi Partije, kakva je bila praksa u većini zemalja istočnoga bloka. Naglašavajući kako razne interesne grupe i mediji naprosto „guraju“ oporbu u javnost, Bilić je dao i usporedbu aktualnog trenutka s onim „u ljeto 1971. godine“, čime je na posredni način poručio da se, po obrascu Karađorđeva, očekuje i energična partijska akcija na vraćanje situacije pod partijsku kontrolu.

Slučajno ili ne, ali paralelno s Bilićevim istupom išao je i tekst o pjevanju „fašističkih i ustaških pjesama“ u okolini Duvna, gdje je kao potvrda buđenja nacionalističkih strasti opisan eksces na ispraćaju mladića u JNA. Autor je krivcem proglasio fra Jozu Zovka, koji je zbog „slučaja Gospa“ u Međugorju već bio osuđivan na zatvorsku kaznu. Kao sudionici tih „orgijanja“ navedena su i dva studenta općenarodne obrane i društvene samozaštite na zagrebačkom FPN-u, ujedno i članovi Partije. Za njih je prizivano i izbacivanje s fakulteta i iz

⁸⁴¹ *Polet*, br. 291., 14. prosinca 1984., str. 12, tekst pod naslovom „Gdje je Dalmazija“ autora Zorana Simića.

⁸⁴² *Polet*, br. 279, 21. rujna 1984., str. 5, tekst pod naslovom „Tko optužuje Partiju?“ i br. 280, 28. rujna 1984., str. 5, tekst pod naslovom „Tko opoziciju gura na pozornicu?“.

Partije⁸⁴³, što se nekoliko tjedana kasnije i dogodilo, a list nije skrivao zadovoljstvo svojim doprinosom razrješavanju toga slučaja⁸⁴⁴.

Jednako je žestok u dva razgovora dana u manje od tri mjeseca bio Ervin Peratoner, član Komisije CK SKH za idejno-teorijska pitanja. U prvom je istupu objašnjavao što sve CIA radi na rušenju komunističkih sustava i kako „udružena opozicija“ u Jugoslaviji „idejno odražava sve frakcije malograđanske klase“, ali da je ipak „radnička klasa jača“, jer ima „i bolje i naprednije argumente“. Indikativno je da je dokaz o postojanju takvog oporbenog udruživanja našao u spomenutoj prepisci Matvejevića i Ćosića, dakle u onome što je baš *Polet* proglasio mjerilom za identificiranje protupartijskog djelovanja. Zato se broj kasnije i osobno ušao u polemiku s Matvejevićem, a o razini kontrole u medijima najbolje je govorio podatak da je taj isti tekst otisnut i u zagrebačkom *Oku* i hrvatskom izdanju *Borbe*, splitskoj *Nedjeljnoj Dalmaciji* te sarajevskom *Svijetu*⁸⁴⁵.

Peratoneru je drugi razgovor u *Poletu* poslužio, pak, za opravdavanje sve češće napadane „Bijele knjige“. Ustvrdio je da je ona bila izraz savjetovanja „o političkim zloupotrebama slobode stvaralaštva“, koje je zapravo potaknuo zahtjev Predsjedništva CK SKJ da se komunisti „aktivnije postave u idejnoj borbi“, čime je zapravo prozvao ostala partijska vodstva koja to nisu učinila. Potrebu zaoštavanje idejne borbe stavio je u kontekst potrebe očuvanja jugoslavenske države kao jedinog prihvatljivog rješenja nacionalnog pitanja njenih naroda⁸⁴⁶, napominjući kako su se Hrvati i Srbi međusobno pomagali još u Kosovskoj bitki.

Još je jedan partijski intelektualac, Milenko Predragović, inače urednik u *Komunistu*, davao svoj nemali prilog *Poletovoj* borbi protiv svakovrsnih „izama“. Njega su posebno smetali „tehnobirokrati“, kako je nazivao one koji su objedinjavali političku i gospodarsku moć, optuživši ih da su oduvijek prisvajali „za sebe više nego drugi slojevi društva, znatno više nego radništvo i seljaštvo“. Jednako je neraspoloženje iskazivao i prema stipendistima koji su

⁸⁴³ Isto, br. 280, str. 3, tekst pod naslovom „Naci-spiritistička seansa“, bez navođenja autora.

⁸⁴⁴ *Polet*, br. 284, 26. listopada 1984., str. 7, tekst pod naslovom „Isključeni iz SKJ“ autora Gorana Žuvele.

⁸⁴⁵ Isto, str. 8, tekst pod naslovom „O tome se radi“ autora Ervina Peratonera.

⁸⁴⁶ *Polet*, br. 295, 11. siječnja 1985., str. 6-7, tekst pod naslovom „Što je *Duga* tražila, a nije objavila“ autora Ervina Peratonera.

odlazili u druge zemlje, tvrdeći da „odlaze u svijet kao stipendisti tuđih vlada, a vraćaju se kao njihovi izaslanici“ i vidjevši u tome „sitan, potkupljiv mentalitet“⁸⁴⁷.

Svoju je ideološku lekciju na *Poletovim* stranicama očitavao i Dušan Dragosavac, drugi hrvatski član Predsjedništva CK SKJ. Riječ je bila o govoru u kojem je upozorio da pravo na samoodređenje i odcjepljenje naroda, koje je naglašavao Lenjin, ne znači da je to i obveza te da će se Partija „odlučno suprotstaviti“ svima koji bi željeli živjeti „izvan SFRJ“⁸⁴⁸.

Nakon što mu je objavljeno autorizirano izlaganja s plenuma CK SKH o mobilizaciji mladih na razvoju samoupravljanja, simboličko je značenje imao *Poletov* poziv da redakciju i osobno posjeti Milutin Baltić, član Predsjedništva SRH. Babunovo se uredništvo time ponajbolje odredilo što misli o svom novinarskom nasljeđu, budući da je Baltić kao sekretar CK SHH osobno inzistirao na smjeni dvojice glavnih urednika, Boškovića i Franičevića. Posjet Savskoj 5, sudeći prema objavljenoj fotografiji i tekstu, protekao je u vrlo ugodnom druženju, s obzirom da je list u međuvremenu postajao društveno odgovorniji i aktivniji upravo na način na kojem je Baltić inzistirao⁸⁴⁹.

Poletovo je uredništvo ignorantski stav prema svom nasljeđu pokazalo i u jubilarnom 300. broju, kad se jedino očitovanje, bez bilo kakve poruke prethodnicima i vjernim čitateljima, svelo na jednu rečenicu: „I ovom prilikom *Polet* i tako 300 puta“⁸⁵⁰. A riječ je već tada bila o brojci koju veliki dio omladinskog tiska, gdje je fluktuacija novinara bila daleko veća nego u drugim medijima, nikad nije dosegnoo.

Odricanje od svog novinskog nasljeđa došlo je do izražaja u još jednom karakterističnom slučaju. Povjesničar filma Ivo Škrabalo objavio je knjigu „Između publike i države: Povijest hrvatske kinematografije 1896-1980“⁸⁵¹, u kojoj je, između ostalo analizirao i Zafranovićevu

⁸⁴⁷ *Polet*, br. 286, 9. studeni 1984., str. 10-11, tekst pod naslovom „Socijalizam iz ljudske, a ne žablje perspektive“ autora Mladena Babuna.

⁸⁴⁸ *Polet*, br. 292, 21. prosinca 1984., str. 9, tekst pod naslovom „Naleti malograđanskog avangardizma“ autora Dušana Dragosavca.

⁸⁴⁹ *Polet*, br. 296, 18. siječnja 1985., str. 3, tekst pod naslovom „U gostima *Poletu*: Milutin Baltić“, bez navođenja autora.

⁸⁵⁰ *Polet*, br. 300, 15. veljače 1985., str. 3.

⁸⁵¹ Izdavač knjige bilo je 1984. zagrebačko „Znanje“, a njeni recenzenti Ante Peterlić i Marijan Matković.

„Okupaciju u 26 slika“. Njegovo je viđenje toga filma bilo vrlo blisko onome što su 1978. pisali *Poletovi* autori, doživjevši političko šikaniranje. Škrabalo je upozorio i da su inozemne ocjene filma, kojeg je nazvao „svojevrsnim političkim horror-filmom“, bile negativne, točnije u potpunoj suprotnosti s njegovim vrednovanjem i silnim nagradama na domaćim platnima. *Poletov* je glavni urednik u svom komentaru napao Škrabala jer mu ništa ne znače „ni prvoborci ni povijesne istine“, a i da je ono što je napisao „tužno i bolesno“⁸⁵². U listu je, očito, dominirao stav da toleranciju ne zaslužuje nitko tko je na bilo koji način koketirao s neprihvatljivim ideološkim obrascima, makar je ranije sjedio u toj istoj redakciji. Bila je to *poletovska* varijanta poznate jakobinske uzrečice, uvijek aktualne u komunističkom pokretu, da „revolucija jede svoju djecu“.

Ni tu nije bio kraj prozivkama nepodobnog Škrabala, jer je o knjizi organizirana i posebna tribina u organizaciji Centra za idejno-teorijski rad CK SKH i časopisa *Filmska kultura*, o kojoj je *Polet*, dakako, opširno izvještavao. Na njoj su dominirali opširni stavovi Gorana Babića o neprihvatljivosti i navodnoj nedosljednosti niza Škrabalovih ocjena o poslijeratnom filmu, koji su se samo nadovezivali na ono što je pisao u *Oku* početkom 1980. Kako se unaprijed znalo o kakvoj će se tu ideološkoj optužnici raditi, na nju se ni autor ni recenzenti knjige nisu željeli odazvati⁸⁵³.

5.1.7. Potpuno političko i svjetonazorsko suglasje lista i omladinskog rukovodstva

Tolika količina polemika, prozivanja, razračunavanja i svjesnog provociranja morala je napokon dovesti do boljih poslovnih rezultata. Trajno je medijsko pravilo da tiskovina mora mjesecima biti zanimljiva svojoj potencijalnoj čitalačkoj publici da bi napokon došlo do osjetnijih tržišnih pomaka. Sukladno tome, sve ono što se oko *Poleta* počelo događati još u proljetnom razdoblju 1984., da bi već početkom jeseni dobilo snažniji zamah, brojčano se počelo osjećati početkom prosinca. Tomu je pridonijelo i reklamiranje lista u drugim medijima, najintenzivnije u cijelom razdoblju *Poletova* izlaženja. Ti će se troškovi, na iznenađenje i dijela omladinskog rukovodstva, u punoj mjeri iskazivati tek u idućoj godini.

⁸⁵² *Polet*, br. 293-294, 28. prosinca 1984., str. 7, tekst pod naslovom „Pištolj na vodu“ autora „M.B.“ (Mladen Babun).

⁸⁵³ *Polet*, br. 304., 15. ožujka 1985., str. 21, tekst pod naslovom „Što je publika, a što država?“ autora „V.B.“ (Vjekoslav Boban).

Da je naklada u porastu, mogli su na specifičan način, također nezabilježen u praksi hrvatskih tiskovina, saznati i čitatelji tog središnjeg omladinskog glasila. Prvi je takav marketinški potez povučen u prosinačkom broju 291, kad je objavljeno da se „u Zagrebu svakog tjedna proda oko 6000 primjeraka *NIN*-a!... da se, također u Zagrebu svakog tjedna proda oko 10.000 *Danasa*!, da se, opet u Zagrebu, i pored nevjerojatnih problema oko distribucije svakog tjedna proda oko 16.000 primjeraka *Poleta*“⁸⁵⁴. Tjedan kasnije navedeno je da je taj prethodni broj „tiskan u 42.000 primjeraka“. Već je ta naklada predstavljala *Poletov* rekord. Usporedbe radi, bilo je to desetak tisuća više od onoga što je na vrhuncu svog sukobljavanja s omladinskim rukovodstvom dosegno Franičević. Početkom 1985. za isto je razdoblje, međutim, naveden još povoljniji podatak, konkretno da se „tiraž... posljednjih mjeseci uporno muvao oko brojke 50.000“⁸⁵⁵. Interesantno je da oko te brojčane nesukladnosti nije bilo posebnih rasprava, barem ne onih javnih.

Bio je to samo početak objavljivanja opaski o nakladi koje će i same po sebi govoriti o ambicijama i načinu razmišljanja *Poletova* uredništva. U popratnom je tekstu prvi puta lansiran i novi propagandni slogan lista, zacijelo i najuspješniji u njegovoj povijesti: „*Polet* je kriv za sve“. Njime se list stavio u poziciju potencijalne žrtve svakovrsnih napada, što su čitatelji uglavnom primali sa simpatijama. Baš je to govorilo da list kojemu je primarni zadatak bio da izvještava znao kako da i sam postane vijest.

Urednička se euforija ubrzo prenijela i na Savjet *Poleta*. Redovna je sjednica održana 22. studenoga 1984., a u prosincu su njeni stavovi prezentirani i na Predsjedništvu RK SSOH⁸⁵⁶. Najkraće rečeno, članovi Savjeta bili su vrlo zadovoljni dotad postignutim rezultatima i istaknuli „ostvarivanje programske orijentacije i uređivačke koncepcije, angažiranost i jasnu idejno-političku usmjerenost redakcije“. Manje greške koje su pritom uočene, rečeno je, nisu bile „izraz društvu neprihvatljive idejno-političke orijentacije“. Tu je napomenuto da „trenutačni kvalitet lista garantira još veći tiraž i drži potrebnim osnažiti propagandno-prodajni nastup i u drugim republikama i pokrajinama“.

⁸⁵⁴ *Polet*, br. 291., 14. prosinca 1984., str. 3., tekst bez naslova i navođenja autora.

⁸⁵⁵ *Polet*, br. 296, 18. siječnja 1985., str. 3., tekst pod naslovom „*Polet* je kriv za sve“, bez navođenja autora.

⁸⁵⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 459, 38. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 20. prosinca 1984.

Ponuđene su i poslovne brojke za razdoblje djelovanja aktualnog uredništva. Iz njih je proizlazilo da je Babunov tim u listopadu 1983. krenuo s nakladom od 16.763 primjeraka i remitendom od 39,6 posto, a da je u prosincu iste godine s nakladom od 13.501 primjeraka remitenda dosegla čak 50,54 posto. Pravog pomaka nije bilo sve do rujna 1984., s 21.714 tiskanih primjeraka i 16 posto remitende, da bi u listopadu, koji je posljednji naveden, bilo tiskano 29.837 sa 17 posto remitende.

Sukladno iskazanim trendovima, zadatak je redakcije, dakle, bio širenje utjecaja na cijelom jugoslavenskom prostoru, za što je preduvjet bio i poboljšanje materijalnih i prostornih uvjeta rada. Na sjednici je za novu predsjednicu Savjeta u jednogodišnjem mandatu izabrana Mirjana Rakela. Tekst o sjednici završio je „mesijanskom“ porukom koje je uredništvo odaslalo javnosti: „*Polet* povijest goni!“⁸⁵⁷

Vrhunac idiličnog odnosa između redakcije i osnivača odvijao se na prosinačkoj sjednici Predsjedništva RK SSOH, za koju je napravljena i kraća „Analiza sadržaja *Poleta* od 277. do 291. broja“⁸⁵⁸, dakle od početka rujna pa do sredine prosinca 1984. Autor nije naveden, ali se baš zato može pretpostaviti da su i to napravili analitičari u omladinskim stručnim službama. Analiza je list osmotrila sadržajno, prema orijentaciji napisa, korištenju novinarskih formi te jeziku. Početna je konstatacija bila, negativno usmjerena prema prijašnjim redakcijama, da u listu „više ne dominiraju teme iz kulture, preciznije glazbe koje su zauzimale čak polovicu, pa i više stranica lista“ i tako od novine „činile muzički list ne baš visoke kvalitete“. Zato se u listu u spomenutom razdoblju očitava „bogatstvo sadržaja, idejnosti i analitičnosti u pristupu temama“, koja „nadilazi većinu postojećih etabliranih političkih tjednika“.

Ni tu nije bio kraj pohvalama, tako da je rečeno da ta „izuzetna kvaliteta“ ukazuje i „na zrelost, idejnu isprofiliranost i visok stupanj zanatskog pristupa temama i uopće uređivanju lista. Time se raniji *Polet* nije mogao pohvaliti“, jer su prijašnje redakcije, zbog svog „senzacionalističkog, malograđanskog novinarstva“ imale „izrazito negativan i kritizerski stav prema svim aktualnim temama iz društveno-ekonomske problematike i političkog sistema“. Za razliku od njih, aktualno je stanje u Savskoj 5 karakterizirala „'uigranost' redakcije, kadrovska ekipiranost, složnost i zajedništvo u obavljanju poslova“. Zbog toga se može tvrditi

⁸⁵⁷ *Polet*, br. 290. 7. prosinca 1984., str. 3, tekst pod naslovom „Sjednica Izdavačkog savjeta *Poleta*“ autora Mate Bašića.

⁸⁵⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 459, 38. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 20. prosinca 1984.

da je *Polet* „najbolja omladinska novina u zemlji“, čak i da je „nekoliko kopalja ispred ostalih“, te da ima sve pretpostavke za izrastanje u ugledni politički tjednik i značajan medij u formiranju javnog mnijenja“, budući da je i ogledni primjer „analitičko-istraživačkog novinarstva“.

Razlika u pristupu Babunove redakcije, kako je naglašeno, vidjela se baš po tome što se i kod ukazivanja na promašaje ne izvlače „generalni stavovi o nužnoj promjeni našeg sistema“. Štoviše, list je postao „poligon za teorijsko raščišćavanje idejnih i političkih pitanja današnjeg jugoslavenskog društva, mjesto konstruktivne kritike i usmjeravanja mlade generacije“. Postignuto je to zato što su se autori „argumentirano i na visokoj teorijskoj razini suprotstavljali tzv. liberalističkim i poluliberalističkim⁸⁵⁹ građanskim i etatičkim viđenjima rješenja naših ekonomskih teškoća“.

Zaključeno je da su čitateljima na taj način „jednostavnim, popularnim rječnikom ukazivali na osnovne intencije i pravce tako uspostavljenog sistema po kreacijama i umotvorinama pojedinih ekonomista“, a koji vodi „negiranju dosadašnjih rezultata i uopće sistema udruženog rada utemeljenog na ZUR-u i Ustavu iz 1974.“ Pohvaljeno je i „postupno, ali kvalitativno ostvarivanje tzv. republičke koncepcije“, kao i tiskanje sve više „tekstova novinara iz Srbije, BiH i Vojvodine“. Visoku su ocjenu dobili i ostali elementi analize, a još je jednom naglašeno kako list „više ne njeguje tzv. slobodni rječnik (psovke), kojih je 1982. i u prvoj polovici 1983. bilo izuzetno mnogo“.

Autorima je u svemu tome promakla nelogičnost u tumačenju „jednostavnog, popularnog rječnika“ lista, budući da je prije toga naglašeno kako je u *Poletu* bilo mnogo teorijskih tekstova, a oni nisu bili prilagođeni mlađoj populaciji. I to je govorilo kako u središtu interesa lista zapravo i nije bila omladina, što je potvrđivala i činjenica da je o njoj i sve manje pisano, dok tekstova koji bi kritički govorili o radu omladinskih rukovodstava više i nije bilo. Na Šetalištu Karla Marxa list je trebao biti ogledalo uspješne borbe protiv svih političkih zastranjivanja.

Izveštaj se nije bavio konkretnim brojkama, ustvrdivši samo da je u navedenom razdoblju riječ o tržišnom pomaku u nakladi „na više od 40.000 primjeraka uz neznatnu remitendu“. Autori analize zacijelo nisu znali da će u materijalima za sjednicu biti i već spomenuti

⁸⁵⁹ To je bio ironični naziv onoga što su obično smatrali „kvaziliberalističkim“ teorijama.

izvještaj CDD-a o poslovanju lista u gotovo istome razdoblju, gdje je bilo navedeno da je tiskani prosjek ipak bio skromnijih „27.000 po broju“, a da su samo posljednja dva prosinačka broja „tiražirana na 40.000 primjeraka“, uz napomenu da je u međuvremenu pronađeno i „2000 novih pretplatnika“.

Na sjednici je popratna rasprava članova Predsjedništva bila potpuno usklađena s ocjenama u analizi, sa stalnim pohvaljivanjem „jasne političke orijentacije“. Mladenka Duras je s posebnim zadovoljstvom istaknula kako je „ohrabrujuće da raste tiraž jedne komunističke novine“, a predsjednik Stipe Orešković je dodao da mladi „zaslužuju novinu koju će čitati barem svaki deseti omladinac u SRH“. Dopunio ih je Mladen Babun tvrdnjom da list ima „potencijal za tiražu preko 100.000 primjeraka po broju“, i to na stalnih 40 stranica. Time je i obznanio što će uredništvu biti prioritet, pa i prava opsesija, u nadolazećoj 1985. godini.

Samo je jedan glas na toj sjednici indirektno upozorio da bi u realizaciji svih tih planova moglo biti i ozbiljnijih zapleta. Mladen Perica, sekretar Predsjedništva, ujedno i zadužen za poslovanje toga foruma, rekao je da mu „skoro svaki puta zadrhti ruka“ kad potpisuje *Poletove* virmane. Upravo će novac biti početni i najvažniji razlog potresa koji će tijekom 1985. uzdrmati redakciju, kao i samo omladinsko rukovodstvo.

Dan kasnije održana je još jedna kraća sjednica Predsjedništva RK SSOH, na kojoj se dodatno razmatrao poslovni izvještaj CDD-a⁸⁶⁰. Na njoj je dotad neviđeno zadovoljstvo *Poletovim* radom ponešto utišano. Saslušana je informacija o realizaciji prihoda koja je „manja od dinamike trošenja sredstava“ te da su oni kao osnivač primorani da akreditivom pokriju gubitak kako bi „održali izlaženje *Poleta*, tako da je u zadnjem kvartalu sve drugo stopirano“. Dogovoreno je da se žurno potraži i pomoć od Predsjedništva CK SKH u iznosu od osam milijuna dinara, no i da će i u slučaju povoljnog rješenja nedostajati još 4,5 milijuna. U raspravi su uočene i prve nelogičnosti u načinu CDD-ova poslovanja. Tako je Željko Mileusić primijetio da su autorski honorari u *Pitanjima* dvostruko veći nego što se ulaže u tiskanje knjiga, dok je Darko Šubat bio zaprepašten iznosima taksi računa. Bio je to tek uvod u proljetno otvaranje sličnih tema, no s bitno drugačijim rezultatom.

Iako *Poletovo* uredništvo još nije doseglo svoj zenit, Mladen Babun je krajem 1984. bio na vrhuncu svoje karijere. U listopadu je postao i dobitnik prestižne nagrade „Sedam sekretara

⁸⁶⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 459, 39. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 21. prosinca 1984.

SKOJ-a“ za uspješno realiziranje *Poletove* koncepcije. U obrazloženju je stajalo da je on novinar i urednik „jasno izraženih marksističkih pogleda na svijet“ i da njegovo „angažirano novinarstvo pridonosi razvijanju i afirmiranju socijalističkih vrijednosti te idejno-političke osposobljenosti mladih ljudi“⁸⁶¹.

U tom valu sve boljih rezultata, ali i rasta samozadovoljstva do razine koja je bila zabilježena tek u kraćim razdobljima Pavićeva i Franičevićeva mandata, u listu je objavljen samo jedan nedvosmisleni i politički artikulirani glas neslaganja s onim što *Polet* donosi i propagira. Riječ je bila o pismu čitatelja, i to studenta iz Beograda⁸⁶², čiji je povod bio negativni komentar na osnivanje „Odbora za odbranu slobode misli i izražavanja“. Služeći se istim polemičkim manirima, *Poletovo* je uredništvo nazvao „gomilom lupeža i prilepljivača etiketa“, a ni o omladinskom rukovodstvu nije imao ništa bolje mišljenje, pa se zapitao zašto je list, koji je ranijih godina bio uzor svom ostalom omladinskom tisku, postao „režimska... novina specijalizovana za održavanje *statusa quo* i slavljenje istog“: „Dotični drugovi su odjednom počeli da dele šamare i sole pamet... Oni su uzeli sebi za pravo da objasne neukim ekonomistima, pravnicima, književnicima, sociolozima i, najzad, čitaocima da crno nije crno i da je ovo što jeste dobro jer postoji mnogo gore od toga... Postali ste savršeni idejni čistunci čiji su tekstovi idealni za prigodne svečanosti na kojima se propoveda bratstvo i jedinstvo, jednakost, stezanje kaiša i još mnogo što drugo... Ponašate se kao Ilija Čvorović („Balkanski špijun“⁸⁶³) kome se sve na svetu sumnjivo i koji se oseća pozvanim i nadležnim da brani ovo društvo od raznoraznih 'negativnih uticaja'.“ Neugodno je pismo pokazalo *Poletovu* spremnost i na udarce, ali u načinu redakcijskog razmišljanja ništa se nije promijenilo.

5.1.8. Predvodnici borbe protiv „drugog vala nacionalizma“

Kao što je jesenski serijal 1984. započeo već u rujnu, tako je i proljetni Babunov *Polet* 1985. krenuo odmah po okončanju novogodišnjih blagdana. Time je zapravo demonstriran prelazak na uobičajeni ritam političkih tjednika, kao prva faza namjeravane transformacije. Na

⁸⁶¹ *Polet*, br. 282, 12. listopada 1984., str. 6, tekst pod naslovom „7 sekretara SKOJ-a“.

⁸⁶² *Polet*, br. 293-294. 28. prosinca 1984., str. 3, pismo pod naslovom „*Student vs Student*“ autora Milutina Jovanovića.

⁸⁶³ Film beogradskog scenariste i redatelja Dušana Kovačevića iz 1984., veliki jugoslavenski kino-hit, bio je najduhovitija i najrazornija kritika ukorijenjenog staljinističkog mentaliteta.

prosinačkoj je sjednici Predsjedništva RH SSOH, uostalom *Polet* dobio zadatak da do kraja godine to i postane, čime bi prerastao u izravnog konkurenta njuzmagazinskim tiskovinama poput *Danasa* i *NIN*-a.

Izvjesci je poticaj u tom pravcu bila i uređivačka politika *Mladine*, njegovog izravnog političkog suparnika. Ljubljanski se list postupno udaljavao od institucionalnog nadzora SSO Slovenije, postajući sve neovisnije javno glasilo. Pokušavao je ostvariti i što veću razinu financijske neovisnosti, kao temeljnog preduvjeta medijske slobode. Zagrebački je list u tome imao potpuno drugačiju zamisao. Njemu je obilna financijska potpora bila preduvjet ekspanzije, a svoju je uređivačku politiku u potpunosti vezao uz interese osnivača. Išao je i korak dalje pa je ta vezanost bila i kadrovski prepoznatljiva. Personalizirani pristup, koji je podrazumijevao i poduži popis osoba s javne scene koji su izravno ili posredno proglašavani „neprijateljima“, dugoročnije je morao imati efekt političkog bumeranga.

Poletov proljetni serijal predstavljao je vrhunac svih onih trendova koje je njegov glavni urednik najavljivao i postupno realizirao. Redakcija je u tom razdoblju ostala kompaktna, s tim da je ulogu urednika akcija preuzeo Gradimir Aleksić, pojačanje iz beogradskog omladinskog tiska, Maja Briski i formalno je preuzela likovni dio kulturne rubrike, dok je Eduard Popović bio pojačanje na redaktorskim poslovima. Redakcija je, zapravo, bila i dodatno profesionalizirana, jer je na uredničke dužnosti još od 1. listopada 1984. zaposleno šestoro pripravnika: Branko Čegec, Ivan Lovrinović, Mirjana Došen, Snežana Dragojević, Zoran Simić i Mate Bašić. Ukratko, više se ni po kadrovskoj strukturi nije bitno razlikovala od statusno povlaštenijih omladinskih listova koje je često uzimala kao primjer „oportunizma“ i „birokratiziranosti“.

Ukratko, započela je najavljena trka oko naklade, u kojoj je dobrodošla svaka nova polemika i otkriće još pokojeg „skretničara“ sa zacrtane političke linije. U međuvremenu je postalo uobičajeno da i javne ličnosti ne pričaju o onom čime se bave, već o svom viđenju političkih trendova, o čemu je dovoljno govorio i spomenuti naslov rubrike „Partija i estrada“. Primjera radi, znatni je interes izazvao pjevač Mišo Kovač, jer je i on progovorio o politici, pohvalivši se kako je na kanadskoj turneji odbijao pjevati u dvoranama u kojima su bile slike poglavnika

Pavelića i nadbiskupa Stepinca, ali je istodobno hvalio pokojnog predsjednika Tita i izražavajući svoje opiranje sve glasnijem nacionalizmu⁸⁶⁴.

Slično su, s obveznim očitovanjem o političkim stavovima, bili koncipirani i razgovori s drugim estradnim, kulturnim, sportskim i medijskim zvijezdama, poput Lepe Brene, Rajka Dujmića, Emira Kusturice, Ćire Blaževića, Gorana Bregovića, Milovana Ilića-Minimaksa, Dušana Džamonje, Dimitrija Bjelice, Marine Perazić, Mirka Novosela, Marija Mihaljevića, Veljka Bulajića, Dževada Husića, Pere Zlatara, Đorđa Novkovića, Đele Jusića, Šabana Šaulića, Bate Živojinovića, Milutina Popovića-Zahara, Ive Robića, Josipe Lisac, Olivera Dragojevića, Dražena Petrovića, Momčila Bajagića ili Doris Dragović. Takav popis i sam po sebi govori da su *poletovima* u tom razdoblju bila otvorena vrata onih koji su ovisili o medijskoj pozornosti.

U usporedbi s ranijim razdobljima, puno su rjeđi bili razgovori koji su otvarali neke nekomercijalne i alternativne trendove i fenomene. Među rijetkim primjerima nastavka tradicije, uz neka široj javnosti slabo poznata imena iz rock-rubrike, koja je i nadalje imala svoju uredničku autonomiju, bili su tek muzičari Bruno Langer i Peter Lovšin, vizualni umjetnik Dalibor Martinis, strip-crtičar Radovan Devlić, fotograf Stephen Lupino ili mlada radijska voditeljica Željka Ogresta.

Iz svih su tih okvira izlazili jedino razgovori s političarima, gdje je odabir strogo ovisio o aktualnosti tema i političkoj svrsishodnosti. Oni koji se nisu uklapali u unaprijed pretpostavljeni politički profil nisu mogli dobiti novinski prostor. Cijeli niz hrvatskih političara nije mogao ni sanjati „gostovanje“ na *Poletovim* stranicama. Izuzecima su se, naizgled, činili primjeri poput slovenskog teologa Vjekoslava Grmiča⁸⁶⁵, jer je Crkva stalno bila na *Poletovoj* meti, ali njegovi su stavovi bili na jasnoj protuklerikalnoj liniji, koju je vlast preko pojedinih svećeničkih udruženja izravno podupirala.

List se mjesecima unazad uvjerio kako će ponajviše profitirati praćenjem srbijanskih političkih previranja. Zato je s četiri mjeseca zakašnjenja objavio cjelovitu diskusiju Antonija Isakovića na partijskom aktivu u SANU, u međuvremenu i autoriziranu, o kojoj je pisao

⁸⁶⁴ *Polet*, br. 295., 11. siječnja 1985., str. 29-31., tekst pod naslovom „Napravio bi to Tito, sigurno“, autora Zorana Simića.

⁸⁶⁵ *Polet*, br. 306., 29. ožujka 1985., str. 18-19, tekst pod naslovom „Spašava li kriza Crkvu?“ autora „V.Š.“

početkom listopada 1984., kako bi pokazao da je taj beogradski akademik, između ostalog, doista zatražio da se pokrajinama ukine status konstitutivnih dijelova federacije, prizivajući i referendum o tom pitanju. Na to se nadovezivala i diskusija književnika Matije Bečkovića, izrečena na Udruženju književnika Srbije, a mahom je bila usmjerena protiv zagrebačke „Bijele knjige“. Usporedio ju je s nacističkom „žutom trakom“, koja je time simbolički stavljena „stotinama intelektualaca“. List je turbulentna zbivanja u beogradskim oporbenim krugovima popratio i komentarom o sve brojnijim skupovima o slobodi stvaralaštva, a neimenovani je autor sugerirao da se takvim aktivnostima obično bave književni „falsifikatori“, pa i osobe koje su sklone „seksualnim nastranostima“ i „incestuoznostima“⁸⁶⁶.

Javno zgražanje nad stavovima i zahtjevima beogradskih intelektualca nije priječilo zagrebački list da nastavi s objavljivanjem njihovih političkih provokacija. Slijedile su diskusije Ljubomira Tadića, Zorana Gavrilovića i Miroslava Egerića sa siječanjskog „Savjetovanja o književnom stvaralaštvu i kulturnoj politici danas“⁸⁶⁷, u kojem su iznošeni uobičajeni stavovi o niskoj razini demokratskih sloboda i represiji Partije nad kulturom. Ubrzo je na red došlo i komentiranje objavljivanja sabranih djela Slobodana Jovanovića⁸⁶⁸, međuratnog beogradskog političara i emigranta, po tumačenju komunističkih vlasti i ratnog zločinca zbog njegove podrške Draži Mihailoviću. *Polet* je na taj novi politički skandal reagirao pretiskom opširne diskusije autora istoga imena, a riječ je bila o izvršnom sekretaru beogradske partijske organizacije⁸⁶⁹.

Sve je to, a posebno onaj početni Isakovićev istup, bio idealni povod da se o srbijanskim ideološkim zastranjivanjima u opširnom komentaru oglasi i Stipe Orešković. Prvi je hrvatski omladinac u Isakovićevom antikomunističkom pamfletu uočio i vrlo opasnu centralističko-unitarističku pozadinu, da bi istodobno sebe dodatno afirmirao kao odlučnog zagovornika avnojevskih načela i Ustava iz 1974. godine⁸⁷⁰. Oreškovićev je tekst dobio široki odjek u

⁸⁶⁶ *Polet*, br. 296., 18. siječnja 1985., str. 6-8, tekstovi pod naslovima „Tren 3“, „Mijenjanje boje laveža“ i „Ovih dana u Jugoslaviji“.

⁸⁶⁷ *Polet*, br. 297, 25. siječnja 1985., str. 9, tekst pod zajedničkim naslovom „Socijalizam nije pelcovan protiv gluposti“.

⁸⁶⁸ *Polet*, br. 299, 8. veljače 1985., str. 5, tekst pod naslovom „Bojovnik protiv titoizma“ autora Dušana Plenče.

⁸⁶⁹ Isto, str. str. 6-7, tekst pod naslovom „Ne može u čaršiji i Partiji“ autora Slobodana Jovanovića.

⁸⁷⁰ *Polet*, 297, 25. siječnja 1985., str. 10-11, tekst pod naslovom „Kako srušiti Jugoslaviju tobože se zalažući za njeno jedinstvo?“ autora Stipe Oreškovića.

beogradskim glasilima, koja su se našla u poziciji da se opravdavaju zašto na Isakovića, Bečkovića, Tadića i ostale nositelje oporbenih stavova nisu brže i izravnije reagirali, ali su istodobno i napali način *Poletova* bavljenja tim problemima. Oreškoviću je to otvorilo priliku da se još jednom, s posebno najavom na naslovnici, obračuna s beogradskim rušiteljima ustavnih načela. Da bi se doimao principijelnim, u tu temu uvukao i Ivana Supeka, čije je stavove o manjku demokracije *Polet* već napadao, kao i tjednik *Danas*, koji „brsti što drugi napišu“. Odmah do toga bilo je još jedno opširno reagiranje Zlatana Gavrilovića na Ljubomira Tadića, ovoga puta zbog njegove teze da Partija „proizvodi neprijatelje“⁸⁷¹. Na Gavrilovićevoj se meti uskoro našao i zagrebački filozof Milan Kangrga, koji je u *Književnom glasniku* pisao o tome kako se politička birokracija osjeća ugroženom od „marksističke kritičke misli“⁸⁷².

Kako su stavovi srbijanskih književnika nailazili na jednako žestoke odgovore pojedinih slovenskih intelektualaca, list je oštrim komentaram reagirao i na ljubljansku tribinu o bratstvu i jedinstvu. Tu je bilo rečeno da takva ideja danas predstavlja „doprinos obezglavljivanju slovenstva“ pa je kao kontrapunkt tome oživljena ideja „ujedinjene Slovenije“, za koju je vlast zaključila da također podriva temelje federalizma. Zato je *Poletovoj* osudi takvih stavova priložena i diskusija najmoćnijeg slovenskog političara Staneta Dolanca, u kojoj je upozorio da jedina prihvatljiva ideja može biti ona o slovenskom „jedinstvenom kulturnom prostoru“⁸⁷³.

Nije se propuštala nijedna prilika za produbljivanje sukoba s ljubljanskim omladinskim listovima, a kao stvoreni povod za to bilo je objavljivanje intervjua s Aleksom Đilasom u studentskom listu *Tribuna*. Sin najpoznatijeg jugoslavenskog disidenta Milovana Đilasa ukazivao je na niz represivnih mjera Partije na vlasti i upozoravao da se bitka za demokraciju mora odvijati unutar političkog sustava, a ne u emigrantskim krugovima. U istome je broju ljubljanskog lista objavljena platforma američkog neokonzervativizma, kao i inicijativa Spomenke Hribar za podizanje spomen obilježja slovenskim domobranima. *Poletovci* su, stoga, i *Tribunu*, nakon *Mladine*, svrstali u glasila koja su javno promovirala desničarsku

⁸⁷¹ *Polet*, br. 300, 15. veljače 1985., str. 5-7, tekstovi pod naslovom „Zaludu vam puste sanje“ i Razvlačenje mrtvog psa“.

⁸⁷² *Polet*, br. 303, 8. ožujka 1985., str. 8, tekst pod naslovom „Raste li pustinja?“ autora Zlatana Gavrilovića.

⁸⁷³ *Polet*, br. 298., 1. veljače 1985., str. 6-7, tekstovi pod naslovima „Prosto zrakom glupost leti“ i „Pojam ujedinjene Slovenije“ autora Zlatana Gavrilovića i Staneta Dolanca.

ideologiju, iako se list u popratnom komentaru, prenesenom u *Poletu*, ogradio od te ideje ljubljanske sociologinje. Dojam o neprihvatljivosti takvih političkih rasprava opet je pojačan popratnim istupom jednog slovenskog političara, Andreja Marinca, koji je ustvrdio da se neki u Sloveniji uporno inspiriraju „zakašnjelim valom europskog neokonzervativizma i antikomunizma“ i da je neprihvatljiva „nekakva vizija kršćanske srednje Evrope“.⁸⁷⁴

Kurentnost nacionalizma kao nadirućeg medijskog trenda, s kojim se redakcija obračunavala s posebnim žarom, došla je do izražaja i naručivanjem teme o sve prisutnijem „ekonomskom nacionalizmu“. Autor je bio Milenko Predragović, *Komunistov* provjereni borac protiv „tehnobirokracije“, koji je zamjerio što se sve veća zatvorenost rješava „pregovorima republičkih delegacija“, umjesto „kroz integraciju klasnih i drugih interesa u procesu udruživanja rada i sredstava“⁸⁷⁵. Samo stranicu dalje nastavljala se i polemika jugoslavenskih ekonomista oko pitanja koje je postajalo sve prisutnije, ali i depresivnije, budući da je istodobno bila sve prisutnija i bojazan od širih socijalnih nemira: „Kad ćemo opet dobro živjeti?“⁸⁷⁶ Odgovor je sugerirao da bi se to moglo očekivati tek u 21. stoljeću. List se osvrnuo i na nefunkcioniranje jedinstvenog jugoslavenskog tržišta, dajući brojne primjere iz kojih se vidjelo kako se industrije iz raznih republika nisu u stanju povezivati na razvijanju složenijih proizvoda i projekata. To je u nekima od njih, ponajprije Srbiji, dovelo do zaključka da je za sve kriv Ustav i ZUR⁸⁷⁷.

Polet se u nekoliko navrata bavio konkretnim nacionalističkim ispadima u hrvatskim okvirima, a obično se to događalo u Splitu kao „gradu-slučaju“. Tako je u siječnju objavljeno da su se na Badnjak u tom gradu pjevale „ustaške pjesme“ i da su padale uvrede na račun Tita i Partije. Taj je slučaj popraćen i oštrim nepotpisanim komentarom, u kojem je napomenuto da je „krajnje vrijeme da počnemo misliti o tome da se uništi ne samo korov, već i tlo na

⁸⁷⁴ *Polet*, br. 303, 8. ožujka 1985., str. 6-7, tekstovi pod naslovom „Smišljeno samoubojstvo papana“ i „Konzervativni skrbnici naroda“ autora A. Klemenca i Andreja Marinca.

⁸⁷⁵ *Polet*, br. 296, 18. siječnja 1985., str. 12, tekst pod naslovom „Kako se oduprijeti ekonomskom nacionalizmu?“.

⁸⁷⁶ Isto, str. 13, tekst autora Antuna Starčevića. Pretpostavlja se da je to autorski pseudonim.

⁸⁷⁷ *Polet*, br. 297, 25. siječnja 1985., str. 13, tekst pod naslovom „Dokle idu naši apsurdi“ autora Vladislava Hinšta.

kojem raste“⁸⁷⁸. Širenje tog splitskog „korova“ bilo je i povod sazivanja Republičke konferencije SSOH, na kojoj je predsjednik Stipe Orešković u svom uvodnom izlaganju, opet u cijelosti otisnutom u listu, promovirao tezu o „drugom valu nacionalizma“, kao rezultatu interesne sprege „birokracije i privatnika“. Orešković je na taj način zbivanja sredinom 1980-ih godina izravno komparirao s razdobljem Hrvatskog proljeća, iako je bio svjestan ne samo da su slični trendovi i u drugim republikama, već i da otuda dolaze i provokacije na koje su mladi reagirali suprotno programu vladajuće stranke. Za predsjednika hrvatske omladine jedino se rješenje ogledalo u tome da se mlade udalji od nacionalističkih ideja 30-postotnim uključivanjem u strukture vlasti na svim razinama, jer je tolika bila i zastupljenost te populacije u ukupnom stanovništvu⁸⁷⁹.

Stalni rast utjecaja Katoličke crkve, pogotovo u kontekstu stalnog opadanja interesa za omladinsku organizaciju, ali i članstvo u Partiji, redakciju je posebno brinuo. Zato se nije propuštala prilika za objavljivanje bilo koje informacije vjerskoga sadržaja u nekom negativnom kontekstu. Jedna je od njih bila i reportaža o *Glasi koncila*, koji je u to vrijeme prešao na tjedni ritam izlaženja, a čiji je glavni urednik Živko Kustić nazvan „prvim intelektualcem Crkve“. *Poletov* je autor posebno naglasio Kustićeve političku umješnost, točnije da je „svjestan granica“ pa list već deset godina „nije bio zaplijenjen“, iako je glavni urednik javno govorio da s komunističkim vlastima „nema nikakvih pozitivnih iskustava“. Smisao je teksta bio u upozorenju kako Crkva samo preko donacija vjernika koje su bile registrirane u listu godišnje ostvari oko 60 milijuna dinara. Tvrdio je da je velike svote novca vidio i na stolovima članova uredništva⁸⁸⁰.

Na tekst je pismom reagirao Kustić, tvrdeći kako je mladi novinar puno toga u pogledu *Glasi koncila* krivo shvatio, ili je želio tako shvatiti, a posebno je osporio način izračuna donacija. Primijetio je i kako ga je *Polet* namjerno predstavio kao „prvog intelektualca“ da bi ga se kao

⁸⁷⁸ *Polet*, br. 296, 18. siječnja 1985., str. 9, tekst pod naslovom „Proba orkestra“ autora Zorana Barbarića i komentar „Plodovi tehno-birokratskog nacionalizma“ bez navođenja autora.

⁸⁷⁹ *Polet*, br. 307, 5. travnja 1985., tekst pod naslovom „Tko odgovara za svijest mladih“ autora Stipe Oreškovića.

⁸⁸⁰ *Polet*, br. 297, 25. siječnja 1985., str. 20-21, tekst pod naslovom „Iskustva s komunističkim vlastima“ autora Dejana Jovića.

„umišljenu veličinu“ pokušalo suprotstaviti „našoj teološkoj eliti“. Na istoj je stranici bilo objavljeno još nekoliko reagiranja na Kustića, koja su, dakako, bila negativno usmjerena⁸⁸¹.

List je bio vrlo poduzetan u dokazivanju sve boljeg materijalnog statusa Crkve, no inzistirajući na tezi o netransparentnom dotoku toga novca, što je imalo i političke konotacije. Objavljeno je još nekoliko reportaža o vjerskim objektima, novosagrađenim ili obnovljenim. Indikativan je bio tekst o crkvi Sv. križa u Novom Zagrebu, koja je na duplerici predstavljena kao primjer prave raskoši, a u kojoj se organiziraju disko programi, festivali duhovne glazbe, filmske premijere i još niz onih sadržaja koje vlast u toj „zagrebačkoj spavaonici“ građanima nije mogla osigurati. Slično je bio koncipiran i tekst o raznim kulturnim i zabavnim aktivnostima u obnovljenoj franjevačkoj crkvi i samostanu u Vrbanicevoj ulici, gdje su autori naglasak stavili i na nekontrolirano konzumiranje alkohola⁸⁸².

Opsjednutost katoličkom hijerarhijom došla je do izražaja i u razgovoru s Jakovom Blaževićem, desetljećima zacijelo ideološki najortodoksnijim pripadnikom hrvatskog partijskog vrha, čija je važnost naglašena tiskanjem u dva broja. Taj se bivši tužitelj na poslijeratnom procesu kardinalu Stepincu s neskrivenom netrpeljivošću okomio na Crkvu. Ponavljao je stare optužbe, ali je, nesvjestan da je time negirao opravdanost optužnice, napomenuo kako procesa zapravo i nije trebalo biti da je zagrebački nadbiskup u političkom smislu „bio malo elastičniji“, odnosno da je pristao na odvajanje Crkve od Vatikana. Blažević je sa samo jednim brojem razmaka prostor dobio i treći puta, kako bi napao *Glas koncila* i politički ga povezo s tjednikom *Danas*⁸⁸³. Nije u svemu tome bilo nekih posebnih novosti, ali je nakon tog opsežnog i na boljševički način tumačene društvene stvarnosti uslijedilo je objavljivanje u pet nastavaka Blaževićeve euforično intonirane recenzije knjige Viktora

⁸⁸¹ *Polet*, br. 298., 1. veljače 1985., str. 12, tekst pod naslovom „Nekoliko dodatnih informacija“ autora Živka Kustića te pisma „Nema sumnje“ i „Iza oltara“ autora Milana Damjanovića i Ferde Ambruša.

⁸⁸² *Polet*, br. 301., 22. veljače 1985., str. 8-9, tekst pod naslovom „Peta dimenzija crkve“ autora Vesne Jurić i Dejana Jovića te br. 303, 8. ožujka 1985., str. 21, tekst pod naslovom „Pravimo se Englezi“ autora Dejana Jovića i Vesne Jurić.

⁸⁸³ *Polet*, br. 299, 8. veljače 1985., str. 8-9, tekst pod naslovom „Trebalo ti biti jasno gdje živiš“ i br. 300, 15. veljače 1985., str. 8-9, tekst pod naslovom „Tko maskira A. Stepinca“ autora Dejana Jovića te br. 302, 1. ožujka 1985., str. 6, tekst pod naslovom „Šverceri vatikanske politike“ autora Jakova Blaževića.

Novaka „Magnum crimen“. Riječ je bila o najtežoj optužnici protiv Katoličke crkve ikada napisanoj, čija je argumentacija bila na vrlo klimavim nogama⁸⁸⁴.

Polet je u više navrata pokazivao sklonost da preko nedodirljivih političkih autoriteta, kao i partijske „stare garde“, dijeli lekcije svojim oponentima. Na taj je način i petogodišnjica Titove smrti iskorištena da bi bio prenesen kompletni intervju koji je Dara Janeković s jugoslavenskim liderom napravila u listopadu 1972. i objavila u *Vjesniku*⁸⁸⁵. Nastao u ozračju rušenja Hrvatskog proljeća, Titov je tadašnji istup bio priznanje da je šesti kongres SKJ iz 1952. predstavljao prerani i prebrzi vid demokratizacije društva. Bilo je, stoga, i očekivano da su se dogmatski krugovi pozivali na zapažanja jugoslavenskog lidera: „Već uoči šestog kongresa, a naročito poslije, nastala je neka euforija demokratizacije svega i svačega do te mjere da je uloga Partije bila potisnuta u svim važnijim domenama društvenog života.“⁸⁸⁶ Politička je poruka kolebljivom dijelu hrvatskih komunista bila pomalo zastrašujuća: postojeći partijski kaos mora dovesti do nekog novog Karađorđeva, samo je pitanje tko će preuzeti Titovu ulogu.

List je poslije toga u tri nastavka objavio i izvode iz tekstova Miroslava Krležo o Titu⁸⁸⁷, ovoga puta s porukom da je Tito bio trajna inspiracija i najvećim intelektualnim autoritetima svoga vremena, samim tim i opomena svima koji su njegove stavove na bilo koji način dovodili u pitanje. O partijskim vizijama koje trebaju oživotvorenje, a ne kritičke provjere i reforme, u *Poletu* su često govorili stari revolucionari, dok su novinski stupci bili nedostupni onima kojima je pragma bila puno važnija od ideologije. Kakvo je u tom pogledu bilo viđenje Babunova uredništva, ponajbolje je govorio tretman Programsko-izborne konferencija RK SSOH, na kojem je izabrano novo Predsjedništvo. Od svih diskutanata objavljeni su samo poduži istupi dotadašnjeg predsjednika Oreškovića te predratnih skojevaca Marka Belinića i

⁸⁸⁴ *Polet*, od br. 304, 15. ožujka 1985. do br. 308, 12. travnja 1985., tekst pod zajedničkim naslovom „Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj“ autora Jakova Blaževića. Za Novakovu knjigu, čije je drugo izdanje 1985. tiskao beogradski izdavač „Nova knjiga“, hrvatski su povjesničari utvrdili da je prepuna falsifikata i svjesnog mijenjanja povijesnog konteksta, pa je bila i trajna inspiracija brojnim autorima velikosrpske orijentacije.

⁸⁸⁵ *Polet*, br. 310-311, 26. travnja 1985., str. 4-5, tekst pod naslovom „Moramo imati avangardnu i jedinstvenu Partiju“ autorice Dare Janeković.

⁸⁸⁶ Isto. Upravo je teza o nepotrebnom ispuštanju partijskih „uzdi“ bila često polazište dogmatima poput Milutina Baltića, Jakova Blaževića ili Dušana Dragosavca, a to je u rujnu 1984. bila i ključna teza istupa u *Poletu* Jure Bilića.

⁸⁸⁷ *Polet*, br. 312, 10. svibnja 1985. do br. 314, 24. svibnja 1985.

Milke Kufrin, kao da je riječ o kongresu SUBNOR-a⁸⁸⁸. U istom su idealističkom tonu, uz osude nekomunističkog ponašanja svojih visokorangiranih partijskih kolega, korišteni i istupi člana Predsjedništva Savezne konferencije SSRNJ Milana Rakasa, koji su služili i za dodatnu potporu „Bijeloj knjizi“⁸⁸⁹.

5.1.9. Nedovršeni put prema 100.000 tiskanih primjeraka

Iako je list i nadalje bio u središtu medijskog interesa, zbivanja u proljeće i ljeto 1985. više nisu išla u prilog *Poletovu* uredništvu. Neraspoloženje dijela javnosti prema ideološkom „drilu“ koju je provodilo nerazmrsivo klupko Savske 5 i Šetališta Karla Marxa ponajprije je došao do izražaja u velikoj polemici između *Poleta* i *Danasa*. Nije to bilo samo rivalstvo oko toga hoće li prvi doista postati pravi politički tjednik, odnosno hoće li se potonji othrvati pritiscima i opstati na tržištu. U pitanju je bio i sudar dvaju oprečnih političkih koncepata, pa i prepoznatljivih političkih garnitura. U omladinskom su tjedniku počesto izlazile žaoke na račun politički najelitnijeg izdanja kuće *Vjesnik*, gdje je posebno korištena teza o podudarnosti stavova *Danasa* i *Glasa koncila*, jer se u njima ukazivalo na potrebu otvorenog dijaloga i o pitanjima koju su se desetljećima činila neprihvatljivima. Povremeno je bilo i zlujadih komentara sa suprotne strane, obično na račun *Poletovih* boljševičkih stavova i metoda.

Sukob je eskalirao u veljači 1985., kad je Babun objavio otvoreni napad na *Danas*, u kojem je zatražio i preispitivanje poslovanja, točnije gubitaka tog političkog tjednika od 67 milijuna dinara. Pravdajući to javnim interesom, pozvao je njegovog izdavača da tu napravi radikalne rezove, pa i po cijenu prestanka izlaženja, što bi opravdavala prodana naklada iz prosinca 1984. od tada skromnih 37.367 primjeraka. Neposredni je povod bilo uništavanje naklade jednog broja *Danasa*, budući da je spletom okolnosti na naslovnici objavljena netočna informacija da je zagrebački ekonomist Branko Horvat dobio Nobelovu nagradu. Napad je posebno bio usmjeren na glavnog urednika Živka Milića, koji je bio i dodatno ismijavan da je nakon svog prelaska iz Beograda u Zagreb pridodao i drugo prezime Štrkalj, kako bi podilazio onima koji su sumnjali u njegove hrvatske korijene.

⁸⁸⁸ *Polet*, br. 312, 10. svibnja 1985., str. 5-7., tekstovi pod zajedničkim naslovom „Sa SSOH nisi sam“.

⁸⁸⁹ *Polet*, br. 302, 1. ožujka 1985., str. 10-11, tekst pod naslovom „Mutivode na brisani prostor“ autora Mladena Babuna.

Uz taj su tekst priloženi i zaključci Komisije za informiranje RK SSOH o „ostvarivanju uređivačke koncepcije lista *Danas*“, pripremljeni za sjednicu Savjeta toga lista, u kojem je članica bila i Mirjana Rakela, istovremeno i predsjednica Savjeta *Poleta*⁸⁹⁰. Omladinsko je tijelo tražilo od svih članova Savjeta *Danasa* da se suprotstave daljnjem pokrivanju gubitaka, sugerirajući da Milićev politički tjednik nema perspektivu.

Kako bi naglasili da je omladinska organizacija potpuno jedinstvena oko *Danasa*, priloženi su i stavovi Savjeta *Poleta*, u kojima je opet u potpunosti podržan njegov pristup političkim temama, s napomenom kako se redakcija u slučaju Isakovića, Ćosića, Bečkovića i Tadića „nije upustila u etabliranje nacionalistički stavova, već ih je razobličavala“ i da mladi ljudi moraju biti upoznati s „idejnim kontroverzama suvremenog jugoslavenskog društva“. Budući da se ni *Danas* nije slagao s takvim pristupom, Savjet je njegovo pisanje ocijenio „nekorektnim, nekomunističkim“. Zaključci, međutim, prvi put nisu prošli jednoglasno, jer se od njih ogradio Hidajet Bišćević, predstavnik kuće *Vjesnik*⁸⁹¹. Iz toga je postupka bilo vidljivo da je u najvećih hrvatskoj izdavačkoj kući vladao negativni stav prema *Poletu* i omladinskom rukovodstvu, što je značilo da se otvoreni sukob tek zahuktavao.

Milićev odgovor u idućem broju *Danasa* nije bio nimalo suptilniji, po korištenju raznih metafora i na samom rubu dobrog ukusa, o čemu je dovoljno govorio naslov – „*Poletove* babunarije“⁸⁹². Autor je tu detaljno obrazložio metodologiju rada omladinskog rukovodstva i interese njegovih mentora i zaštitnika, tko je u njima poželjan a tko nepoželjan te čemu vodi radikalna uređivačka politika, usmjerena „tobože na stvaranje klime za revolucionarnu akciju“. Milićev je zaključak bio nedvosmislen: „Oni od prisustva neprijatelja žive i prosperiraju, pa ga i masovno proizvode.“

Babun je reagirao na isti način, stavljajući na naslovnici najave „*Danas* gori nego jučer“ i gomilanjem uvreda na Milićev račun, tako da se sukob spustio na osobnu razinu⁸⁹³. Tome je pridonosila i rubrika pisma, u kojoj je objavljeno nekoliko sarkastičnih napada na *Danas*,

⁸⁹⁰ *Polet*, br. 300, 15. veljače 1985., str. 10-11, tekstovi pod naslovima „Nobel za glupost“ i „Gubici bez granica“.

⁸⁹¹ Isto, str. 3, tekst pod naslovom „Stavovi Izdavačkog savjeta *Poleta* – lista SSOH“.

⁸⁹² *Danas*, br. 157, 19. veljače 1985., str. 42-45.

⁸⁹³ *Polet*, br. 301. 22. veljače 1985.. str. 6-7, tekst pod naslovom „Neka olovo potone“ i br. 302, 1. ožujka 1985., str. 7, tekst pod naslovom „Tri lica Živka Milića Štrkalja“.

primjerice prijedlog da pisanje o Crkvi u potpunosti prepuste Živku Kustiću, s obzirom da bi tako puno prije ostvarili respektabilnu nakladu, a i da rubriku ekonomije izravno uređuje američki neoliberal Milton Friedman⁸⁹⁴. Ponovljene su i sumnje u opravdanost *Danasova* izlaženja, koje je još početkom 1982. izrekao Vladimir Bakarić, kao i nepovoljna reagiranja još nekolicine tadašnjih dužnosnika.

Opet je odgovorio i Milić, i to u dva broja zaredom, naglašavajući da se u *Poletu* sve može očitavati iz „trijade“ Babun – Orešković – Babić, koja se predstavlja kao „partijsko tijelo“. Iako nije spomenuto i četvrto ime, Stipe Šušvar, iz konteksta onoga što je *Danas* pisao tih mjeseci proizlazilo je da je utjecajni član Predsjedništva CK SKH na samom vrhu te idejne „piramide“. Sugerirao je da su tu radi i o nositeljima „sektaške pojave“, čak i o „nedozvoljenom frakcionaštvu“, a koje „odaju pseudoavangardističke demagoške ambicije njihovih individualnih i grupnih klanovskih nosilaca“⁸⁹⁵.

Kad se činilo da je između dva lista sve rečeno, pojavila se još jedna afera. *Danas* je objavio tekst u kojem je analizirao desni i lijevi radikalizam mladih. Povod je bio ultraljevičarski letak pronađen u nekoj zagrebačkoj školi. U njemu je u pravoj revolucionarnoj maniri rečeno da su nam „potrebne mlade snage“. Štoviše, pisalo je, „treba na licu mjesta strijeljati svakoga tko se usuđuje da kaže da nema ljudi“: „Ima mnoštvo ljudi, treba samo šire i smjelije, još jednom šire i još jednom smjelije vrbovati omladinu, ne plašeći je se. Vrijeme je ratno, omladina će odlučiti ishod čitave borbe. Okanite se starih navika pasivnosti, klanjanja pred autoritetima i sl. Osnivajte iz redova omladine stotine naprednih grupa i podstičite ih da rade što više mogu.“⁸⁹⁶ Utvrdilo se da je taj poziv na krvoproliće zapravo letak koji je napisao Lenjin 1905., u ruskoj predrevolucionarnoj atmosferi. Prvotno ga je tiskala splitska *Omladinska iskra*, a prenio *Polet* u broju 286 u studenome 1984. Uredništvo je to nazvalo novom *Danasovom* „zavjerom“, kojoj je cilj zastrašivanje „malogradanske“ javnosti⁸⁹⁷.

⁸⁹⁴ Isto, str. 5, pismo pod naslovom „Danas konstruktivno“ autora „J.E.“

⁸⁹⁵ *Danas*, br. 158, 26. veljače 1985., str. 44-45, tekst pod naslovom „U falsifikatu kratke noge“ i br. 159., 5. ožujka 1985., str. 44-45, tekst pod naslovom „Priručnik za obmanjivanje“ autora Živka Milića.

⁸⁹⁶ *Danas*, br. 161., 19. ožujka 1985., str. 20-21, tekst pod naslovom „Prividni antipodi“ autora Nenada Ivankovića.

⁸⁹⁷ *Polet*, br. 308. 12. travnja 1985., str. 4, tekst pod naslovom „Danas u strahu od sutra“ autora M.B.-a (Mladen Babun).

Polemičari su, dakle, imali mnoštvo zainteresiranih „šaptača“, svjesnih kako se u pozadini ipak zbiva nešto puno krupnije i da se tu razabiru dva potpuno oprečna koncepta hrvatske budućnosti. *Polet* je u toj mučnoj izmjeni udaraca ipak bio gubitnik, budući da je iznošenje političkog „prljavog rublja“ jasnije nego ikad identificiralo sukobljene strane. Odnos snaga se sve brže mijenjao u korist reformske opcije, na čiju je stranu stao i pragmatični predsjednik CK SKH Mika Špiljak, iz razloga ubrzanja gospodarskih promjena i predsjednik republičke vlade Ante Marković, a naposljetku i novo omladinsko rukovodstvo. Žučljivi branitelji *statusa quo* pokazivali su se sve većim političkim balastom.

Na programsko-izbornoj konferenciji 25. travnja 1985. izabrano Predsjedništvo RK SSOH⁸⁹⁸, predvođeno Vladom Matijašićem, našlo u posebno delikatnoj političkoj situaciji. Moralo se opredjeljivati između Oreškovićeve nasljeđa, dakle spomenutog projekta demokratizacije omladinske organizacije, i kritika koje su stizale iz Konferencije SSOJ-a, otkada je njen predsjednik postao Goran Radman. Između ta dva ključna omladinska dužnosnika došlo je do žestoke polemike, praćene u nizu tiskovina. Osim otvorenog neslaganja s *Poletovom* koncepcijom, Radman je tvrdio da je Oreškovićeve „demokratizacija“ zapravo pretvaranje SSOH u „elitističku organizaciju“. Njen se rad više ne bi temeljio na osnovnim organizacijama, sukladno tome i teritorijalno-funkcionalnim i socijalnim kriterijima, nego na interesnim oblicima organiziranja, zbog kojih su i osnovani, primjerice, Književna omladina Hrvatske i Društvo omladinskih novinara Hrvatske⁸⁹⁹. Ono novinarsko, predvođeno Mladenom Babunom, bilo je vrlo aktivno uključeno u dnevno-politička razračunavanja⁹⁰⁰. Pokazalo se da se Matijašićeva ekipa, pogotovo kad se suočila sa stanjem u CDD-u i *Poletu*, opredijelila za Radmanovo viđenje, iako je Oreškovićev model bio bliži načinu na koji su djelovale organizacije mladih i u nekomunističkim političkim sustavima.

⁸⁹⁸ *Polet*, br. 312, 10. svibnja 1985., str. 5, tekst pod naslovom „Sa SSOH nisi sam“ autora „d.j.“ (Dejan Jović). Za sekretara je izabran Duško Radaković, a za profesionalne članove Zlatko Car, Vlasta Cazin, Darija Kiršić, Nikola Letilović, Ivica Perhoč, Davotin Strišković, Ljubica Trbović, Biserka Vrbek i Marko Žegarac.

⁸⁹⁹ *Danas*, br. 167, 30. travnja 1985., tekst pod naslovom „Pouke produženog mandata“ autora Željka Krušelja.

⁹⁰⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 426, 13. sjednica RK SSOH, održana 26. veljače 1985. Na njoj je rečeno da DONH „nije usko cehovska organizacija“ i da će se boriti za „podruštvljavanje informativne djelatnosti i socijalistički angažirano novinarstvo“, čime ona „postaje aktivni činilac idejne borbe protiv antisocijalističkih i antisamoupravnih snaga“. Prema radnom materijalu, društvo su, uz *poletovce*, činili i novinari iz *Studentskog lista*, *Vala*, *Lausa*, *Omladinske iskre*, *LOK-a*, *Omladinskog lista*, *Omladinske riječi*, *Omladinca* i *TEN-a*.

U isto se vrijeme odvijalo i svojevrsno otkazivanje poslušnosti partijskim autoritetima na godišnjoj skupštini Društva književnika Hrvatske, i to onima koji su bili u javnosti shvaćani kao *Poletovi* mentori. Novo rukovodstvo, predvođeno Marijom Peakić-Mikuljan, otvorilo je svoju govornicu i dotad politički nepodobnim članovima, prije svega Igoru Mandiću, koji je iskoristio priliku da bi odmah progovorio o „Bijeloj knjizi“. Ustvrdio je da je „golema grupa književnika, umjetnika, stvaralaca, novinara, publicista iz Hrvatske i Jugoslavije bila izložena jednoj neugodnoj harangi, politikantskom pritisku, jednoj takvoj diskvalifikaciji na kakvu nismo mogli naići u posljednjih dvadesetak godina“. „Društvo je na to“, zaključio je, „ostalo gluho, slijepo i nijemo“, pa se zapitao kako se moglo dogoditi da ono „izgubi svaki svoj razlog postojanja upravo na taj najponižavajući način“. Mandić je optužio vlast da je dugo nametala svoje poslušnike, aludirajući ponajprije na grupu oko Gorana Babića i Pere Kvesića, inače i tajnika DHK, optužujući ih da su „moralno podmićeni“, jer su imali „iluziju vlasti“, koja ih je dovela u situaciju da „na političkim komitetima mogu ponižavati kolege iz iste struke“.

Babić je na to reagirao tvrdnjom da Mandić „ovdje laže“ i da je osporavano idejno savjetovanje zapravo bilo „obrambenog karaktera... pred najezdom jedne desne svijesti“. Kvesić je, pak, govorio kako među članstvom DKH ima ideoloških razlika, ali da se on zalaže da te razlike „pokušamo uskladiti, razriješiti kulturnim, civiliziranim sredstvima“⁹⁰¹.

Slijedio je i kongres jugoslavenskih književnika u Novom Sadu, koji je u prikazima sudionika toga skupa *Poletova* izvjestitelja Milana Rakovca protumačen kao „pljuska u lice ljevice“, budući da je obilovao otvorenim, dotad nezamislivim kritikama Partije na vlasti⁹⁰². Slijedio je cijeli niz reakcija na taj kongres, s jedinstvenim zaključkom da je na njemu najmanje razgovora bilo o književnosti. Dominiralo je, međutim, „političko pražnjenje emocija“, koje je *Poletovim* novinarima nametnulo pitanje o svrsi dijaloga jugoslavenskih pisaca, budući da je zatraženo i ukidanje verbalnog delikta te svakog oblika moralno-političke podobnosti⁹⁰³.

„Bijela knjiga“ je, međutim, i nadalje više od ostalog plijenila najveću pozornost hrvatske javnosti pa je *Polet* na godišnjicu zagrebačkog savjetovanja počeo objavljivati dijelove toga

⁹⁰¹ *Polet*, br. 300, 15. veljače 1985., str. 22-23, tekstovi pod naslovima „Podignite visoku krovnu gredu, tesari!“ i „Zamisli – okrugla piramida“ autora Eduarda Popovića i „V.B.“-a (Vjekoslav Boban).

⁹⁰² *Polet*, br. 310-311, 26. travnja 1985., str. 22-23, tekst pod naslovom „Kongres u šancu“.

⁹⁰³ *Polet*, br. 312, 10. svibnja 1985., str. 23-25, tekst pod naslovom „Bullo bullo“ bez navođenja autora.

dokumenta, kao i reakcije brojnih kulturnih djelatnika. Za razliku od niza ranijih tema, gdje je prema izboru onih koji su komentirali događaje unaprijed moglo zaključiti što će biti poruka, nagla i kaotična demokratizacija javnog prostora natjerala je i *Poletovo* uredništvo da tu budu zastupljeni najrazličitiji pogledi. Dominirali su, ipak, oni koji su branili taj kontroverzni projekt, a s nekim od osporavatelja se i izravno polemiziralo⁹⁰⁴. Kako bi se naglasio što negativniji profil političkih protivnika „Bijele knjige“, serijal je završen i komentarima o njemu hrvatske emigracije te pojedinih zapadnih medija.

Čini se da su sva ta književna previranja bila dobar uvod u lipanjski plenum Društva književnika Hrvatske. Na tom su skupu kulminirali na proljetnoj izbornoj skupštinu otvoreni politički sukobi, da bi se ispostavilo kako su Babićevi, Kvesićevi i Rakovčevi stavovi o idejnim kretanjima u osjetnoj manjini. Na sjednici se dogodio cijeli niz ekscesa, od frenetičnog pljeskanja jednima do zvižduka drugima, demonstrativnih napuštanje dvorane, kao i stalnih upadica i dijeljenja osobnih uvreda, što su *Poletovi* izvjestitelji marljivo bilježili. Najlošije je prošao Babić, kojem su književnici neko vrijeme i fizički priječili odlazak sa skupa, a i javno su ga etiketirali da je „KGB“ (književnik Goran Babić - op. a.)⁹⁰⁵. *Polet* je to potpuno gubljenje autoriteta i moći grupe okupljene oko „Bijele knjige“ pokušao relativizirati podužim esejom o zbivanjima unutar DKH⁹⁰⁶, kao i reagiranjem još nekih sebi idejno bliskih autora⁹⁰⁷, no ono više nije bilo pod kontrolom rigidnih partijskih ideologa.

Hiperprodukcija ideologiziranih polemika i skandala gurnula je u drugi plan i niz dobro osmišljenih tema i kvalitetnih tekstova, koji su bili i posljedica autorskog sazrijevanja dijela mladih novinara. List je zadržao primat u naturalističkom prikazu, i tekstualnom i vizualnom, stanja u raznim vrstama domova i ustanova za razne dobne, spolne, socijalne i medicinske skupine, držeći se standarda koji je godinama unazad oblikovali Ratko Karabatković i Rafael

⁹⁰⁴ *Polet*, od br. 314, 24. svibnja 1985. do br. 317., 14. lipnja 1985., tekstovi pod zajedničkim naslovom „Bauk 'Bijele knjige' kruži Jugoslavijom“ priređivača „M.B“-a (Mladen Babun). Uvršteni su, naime, i stavovi najžešćih oponenta, poput Živojina Pavlovića, Milorada Vučelića, Dimitrija Rupela, Spomenke Hribar, Nike Grafenauera i Igora Mandića.

⁹⁰⁵ *Polet*, br. 320-321, 5. srpnja 1985., str. 8-11, tekst pod naslovom „Zameo ih pljesak“ s potpisom „*Poletov* reporterski aktiv“.

⁹⁰⁶ *Polet*, br. 326-327, 23. kolovoza 1985., do 332-333, 4. listopada 1985., tekst pod zajedničkim naslovom „Slovo protiv ovacija“ autora Pere Kvesića.

⁹⁰⁷ *Polet*, br. 322-323, 19. srpnja 1985., str. 23, tekst pod naslovom „Manekeni slobode govora“ autora Ante Kesića.

Pejčinović. Tipičan je primjer bila uznemirujuća reportaža iz prihvatilišta za odrasle osobe u zagrebačkom Šestinskom dolu⁹⁰⁸. Još je provokativnija bila reportaža o maloljetnim delikventima koji su se nalazili na rehabilitacijskom tretmanu na Golom otoku⁹⁰⁹, a u istome je tonu napravljena i reportaža o dilemama koje je izazvalo diplomiranje mentalno retardiranog studenta pedagogije Filozofskog fakulteta, na što se nadovezala i ranije započeta polemika o rigidnim pedagoškim teorijama profesora Ante Vukasovića⁹¹⁰.

Vrlo je zanimljiva bila i analiza problema s kojima se u SR Njemačkoj suočavala druga generacija jugoslavenskih gastarbajtera, od kojih je iz Hrvatske dolazilo najviše, njih 24 posto⁹¹¹. Prilično je truda uloženo i u serijal o mladima koji su iskusili neki oblik povremenog i honorarnog rada, ili su bili zaposleni na određeno vrijeme, doživljavajući eksploataciju, ponižavanja, maltretiranja i najrazličitije nezakonitosti⁹¹². Protok vremena dao je za pravo i analizi poslovnih perspektiva sisačke Željezare, giganta s 13.000 radnika koji je već 1980-ih godina bio tehnološki zastario, a da se o modernizaciji nije ozbiljnije razmišljalo⁹¹³. Isto je tako bilo zanimljivo *Poletovo* viđenje „posla stoljeća“, kako je u kragujevačkoj Crvenoj zastavi nazivan izvoz „yuga“ na američko tržište. Neuspješno „osvajanje Amerike“ imalo je za posljedicu prestanak proizvodnje kultnog „fiće“, automobila koji je tehnološki i sociološki obilježio poslijeratno razdoblje⁹¹⁴. Naposljetku, bilo je tu i nepretencioznih, ali čitateljima privlačnih reportaža s terena, poput one o farmi zmija u Brezju i sukobima ovčara-nomada,

⁹⁰⁸ *Polet*, br. 309., 19. travnja 1985., str. 12, tekst pod naslovom „Trećom klasom prema nebu“ autora Leonarda Petričevića.

⁹⁰⁹ *Polet*, br. 317., 14. lipnja 1985., str. 16-18, tekst pod naslovom „Gol i opaljen“ autorice Dragane Sudar.

⁹¹⁰ *Polet*, br. 313, 17. svibnja 1985., str. 11, tekstovi pod naslovom „Tko će nam djecu odgajati?“ i „Lanac Svetog Antuna“ autora Zlatka Harapina i Rade Vukovića.

⁹¹¹ *Polet*, br. 310-311, 26. travnja 1985., str. 12, tekst pod naslovom „Strendžerz in d najt“ autora Ive Bonkovića.

⁹¹² *Polet* od br. 312, 10. svibnja 1985. do br. 318-319., 21. lipnja 1985., serijal tekstova pod zajedničkim naslovom „Raspologat tuđom mukom nije mala zajebancija“ autorice Mirjane Heged.

⁹¹³ *Polet*, br. 314., 24. svibnja 1985., str. 9-11, tekst pod naslovom „Ljudi od željeza“ autorice Senke Tajić.

⁹¹⁴ *Polet*, 322-323, 19. srpnja 1985., 12-13, tekstovi pod naslovima „Jugo-američki san“ i „Ne trebaju nam devize“ autora Senke Tajić i Ivana Lovrenovića.

koje su objavljene u istome broju⁹¹⁵, dok se zbog preopterećenosti političkim temama nerijetko događalo da u listu praktički i nema neke intrigantnije životne priče.

Poletova trka za velikom nakladom posebno je došla do izražaja kad je u jesen 1984. umjesto v. d. rukovoditelja CDD-a Dubravka Pajalića tu dužnost preuzela Mladenka Duras, u ranijem sastavu sekretar Predsjedništva RK SSOH. Time je dodatno ojačana spona između *Poleta*, omladinskog rukovodstva i Savjeta lista, jer su snažno došli do izražaja i neki osobni odnosi⁹¹⁶. Nova je rukovoditeljica omogućila da list odmah krene s 32 stranice, s povremenim prilozima i na 40, neovisno o nepokrivenosti troškova na takav pomak, a i da ne bude ranije uobičajene zimske i ljetne pauze. U redakciji je, kako je već navedeno, zaposleno šest pripravnika, a napokon su povećana i sredstva za honorare i druge tekuće potrebe. Za razliku od floskula ranijih omladinskih rukovodstava, intenzivirano je i traženje većih i funkcionalnijih redakcijskih prostorija. Nakon pet-šest godina manje ili više ozbiljne potrage, to je napokon uspjelo početkom jeseni 1985., ali tada ni Mladenka Duras ni Oreškovićevo rukovodstvo više nisu bili na svojim dužnostima.

Nesporno je da je trend rasta naklade iz jesenskog serijala 1984. nastavljen, čak i intenziviran, u proljeće 1985., kad se učinilo da je plan o tiskanim 100.000 primjeraka dostižan, pa i nadohvat ruke. Najzanimljivije je to bilo pratiti preko kratkih poruka koje je uredništvo redovno odašiljalo javnosti na svojoj trećoj stranici. Postupno se to pretvorilo ne samo u neki teže shvatljivi spoj duhovitosti, bizarnosti i seksualnih aluzija, već i u ogledalo redakcijskog raspoloženja, kao i stava prema njima sve manje naklonjenom omladinskom rukovodstvu. Tako je u broju od 1. veljače 1985. objavljeno da je „prošli broj *Poleta* tiskan u 58.400 primjeraka“. Svakog su tjedna išle ovakve brojčane poruke: „Prošli broj tiskan u 60.000 primjeraka“; „Prošlog je tjedna u prodaji bilo 65.000 *Poleta*. Gdje je tvoj?“; „Prošlog tjedna je u prodaji bilo 70.000 *Poleta*. Gdje je tvoj?“; „Prošlog tjedna u prodaji je bilo 77.000 *Poleta*. Prihvati se svoga!“; „Prošli broj *Poleta* tiskan je u 81.500 primjeraka. Iskoristi priliku i pokloni praznički svoj.“

Zatim su slijedile opisne poruke: „Tiraž *Poleta* i dalje raste. Nitko ne zna zašto.“; „Tiraž je u porastu. Već je postalo dosadno.“; „Jebi ga, strana sve manje, a tiraž raste.“; Tiraž je jako

⁹¹⁵ *Polet*, br. 312., 10. svibnja 1985., str. 14, tekst pod naslovom „Ćao zmijoljupci“ autora Ive Bonkovića i str. 10., tekst pod naslovom „Ovčarski rat“ autor Dražena Kasuna.

⁹¹⁶ Mladenka Duras bila je supruga Gorana Babića.

važna i jako velika stvar.“; „U Grčkoj *Polet* stoji sto dolara. A tiraž mu raste!“, „Priča o tiražu je pitanje stila.“; „Život je najtiražniji. Slijedi ga *Polet*.“; „Ima ratnih tiraža. Samo jedan je *Poletov*.“, „Tiraž nam se opet digao i sl.“; „Tiraž ide k'o Kustin film.“; „Ljeti se razmišlja o nježnim djevojčicama, a ne o tiražu.“; „Budimo iskreni. Diže nam se.“; „Više je *Poleta* nego Univerzijađinih suncobrana.“; „Došlo je ljeto. Tko jebe tiraž i sl.“. Napokon, „u ovom broju nema priče o tiražu. Ali to je samo opomena. Ako ne stigne lova na žiro, vjerojatno neće biti slijedećeg broja.“ U posljednjem srpanjskom broju 1985. nije bilo nikakve poruke, a u prvom kolovoškom otisnut je okvir bez ikakva teksta, što je također dovoljno govorilo o odnosima između Savske 5 i omladinskog rukovodstva⁹¹⁷.

Što se događalo u tom lako vidljivom rasponu od uredničke euforije do dešperacije, otkrivali su zapisi sa sjednica omladinskog rukovodstva. Prijelomna je bila sjednica Predsjedništva RK SSOH krajem ožujka 1985., mjesec dana prije isteka Oreškovićeve mandata i u trenucima kad je *Poletova* naklada bila na vrhuncu⁹¹⁸. Na Predsjedništvu se, s već uobičajenim zakašnjenjem, rutinski raspravljalo o programskoj koncepciji CDD-a i sklapanju ugovora za tekuću godinu, a predsjednik je najavio i raspravu o potrebi objedinjavanja radnih zajednica „u cilju racionalizacije i kvalitetnijeg stručnog ekipiranja“.

Za riječ se, međutim, neočekivano javio Željko Mileusić, napomenuvši da su „problemi CDD-a čak i veći nego ranije“. Predložio je da se programska koncepcija ne prihvati, jer „nije u potpunosti društveno opravdana“. Podsjetio je da je CDD od Lutrije dobio 6,66 milijuna dinara za kupnju novog poslovnog prostora, ali da je taj novac nenamjenski utrošen za redovnu djelatnost u prethodnoj godini. Kad je iznio i ostale sporne poslovne stavke, ispostavilo se da je u 1984. prihod *Poleta* umjesto planiranih pet milijuna, iznosio samo 1,7 milijuna dinara. Najviše je iznenađenja, ipak, izazvao podatak da je iz proračuna radnih akcija na CDD bez formalne rasprave na Predsjedništvu prebačeno 8,5 milijuna, a i da je dijelom neplanirano za marketinške aktivnosti lista utrošeno 2,5 milijuna dinara. Svoje je kolege upoznao i s nekim podacima o poslovanju časopisa *Pitanja*, iz kojih je proizlazilo da je prodano samo 11 posto te godine otisnute naklade, a i da je glavni urednik sam sebi isplaćivao honorare za posao za koji je dobivao redovnu plaću. Navodno je sporno bilo još nekoliko

⁹¹⁷ *Polet*, od br. 298, 1. veljače 1985. do br. 324-325, 9. kolovoza 1985.

⁹¹⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 460, 45. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 27. ožujka 1985.

uredničkih honorara, kao i onaj predsjedniku Oreškoviću⁹¹⁹. Mileusniću nikako nije bilo jasno ni kako je za honorare mladim piscima plaćeno gotovo isto koliko i za tiskanje njihovih knjiga, za koje nije postojao komercijalni interes i koje će većinom ostati neprodane.

Taj je neugodno iznenađeni član Predsjedništva pretpostavio da bi CDD zbog krajnje neracionalnog poslovanja mogao 1985. završiti s enormnim gubitkom od 10 milijuna dinara. Mileusnić je prvi izrekao i otvoreno neslaganje s uređivačkom politikom lista, napomenuvši da *Polet* „ne može biti samo kritizerska novina i novina za polemike“, već da ponajprije mora služiti programskoj orijentaciji SSOH.

Odgovorila je direktorica Mladenka Duras, prebacujući odgovornost na samo Predsjedništvo, gdje su se supotpisivali svi CDD-ovi računi. Prozvanim se, pak, našao sekretar Mladen Perica, začudivši se što Mileusnić nije ranije davao primjedbe o CDD-ovu financijskom poslovanju. Priznao je da omladinska tvrtka „mora biti restriktivnija u svim tim davanjima“ i proces njena restrukturiranja, budući da i je nadalje postojao višak zaposlenih, još više onih nespornih na ozbiljniji rad, još nije završen i da „otkaz nekome baš tako u našem društvu ne možeš dati“. Opravdavao je i visoke *Poletove* troškove za propagandu, jer list „bez toga ne bi dospio toliko u javnost i bio toliko populariziran“⁹²⁰.

Veliko je zanimanje pobuđivalo Oreškovićevo očitovanje. On je krenuo od činjenice da je u dvije godine iz CDD-a otišlo 18 ljudi i da je list u istome razdoblju „od 8000 tiraža došao na 85 ili 90 hiljada“, što je bilo 50 posto više od predviđanja, te da su pokrenuti raznih novi projekti u svim dijelovima te omladinske tvrtke. Prebacivanje sredstava sa stavka radnih akcija opravdao je tiskanjem ljetnog akcijaškog *Poleta*. Optužbe o velikim honorarima u potpunosti je odbacio, s obzirom da su „u usporedbi s drugim novinama 60 posto manji“. Objasnio je da je njegov honorar proizlazio iz znanstvenog teksta od 40-ak kartica, a da je

⁹¹⁹ Isto. Prema Mileusnićevim podacima, prodano je 1319 primjeraka *Pitanja*, a u skladištu je ostao 10.681 primjerak. Piscima je za honorare plaćeno 2,5 milijuna dinara, a tiskanje njihovih 12 knjiga 3,03 milijuna. Najveće je iznenađenje, ipak, izazvala Mileusnićeva tvrdnja da je Oreškoviću u *Pitanjima* za jedno istraživanje određen honorar od 14.000 kuna, ali da je taj iznos isplaćen Babunu.

⁹²⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, radni materijal „Neki pokazatelji organizaciono-kadrovskog i materijalnog položaja radne jedinice *Polet*“. Tu je rečeno da se list do sredine 1985. intenzivno reklamirao na *Televiziji Zagreb*, preko najvećih radijskih postaja, u tiražnim jugoslavenskim dnevnim listovima i u Kinematografima Zagreb.

razlog isplate na Babunovo ime bio zapravo dogovor sa zaposlenicima CDD-a da to "podijele za dječji fond i ostalo" i da se to lako može provjeriti kod daktilografkinja i računovodstva.

Okrenuo se i aktualnim *Poletovim* rezultatima, ustvrdivši da je naklada toliko dobra da list po broju zarađuje 1,5 milijuna dinara, „što je ravno polovici ukupne lanjske prodaje“. Pogled je usmjerio i na budućnost, u kojoj cilj više ne bi bilo godišnji prihod od 20, nego od 40 milijuna dinara, možda i više, što bi učinilo bespredmetnim sve rasprave o ulaganjima i trenutnim nepovoljnim financijskim pokazateljima⁹²¹. Naveo je da se *Polet* i sada „prodaje više nego sva omladinska štampa u Jugoslaviji zajedno“ te da su gubici lista višestruko manji od onih koje bilježi dnevni list *Vjesnik*. Na kraju je napao Mileusnića da treba „malo dublje stvari pogledati“ i da tu nije riječ o „zbrajanju šarafa“.

Ostali se članovi Predsjedništva nisu otvoreno izjasnili koga podržavaju u toj iznenadnoj polemici, mahom tvrdeći da nemaju dovoljno podataka. S druge strane, svi su se složili da treba napraviti elaborat o svrsishodnosti pripajanja CDD-a postojećoj Radnoj zajednici RK SSOH, budući da je bila neupitna potreba racionalizacije troškova. Mladenka Duras je na samom kraju izvijestila da je predsjedniku „uputila pismenu ostavku“ na svoju dužnost, ali o njoj se do isteka mandata tadašnjeg Predsjedništva nije raspravljalo. Štoviše, ta se ostavka kasnije više nije spominjala.

Na idućoj je sjednici Predsjedništva također raspravljano o *Poletovim* prodajnim rezultatima, no samo su oni iz 1984. bili cjeloviti i i sukladni spomenutoj analizi iz prosinca iste godine⁹²². Vidjelo se da je list u veljači 1984. imao samo 6745 prodanih primjeraka i remitendu od ogromnih 48,68 posto. Situacija se iz mjeseca poboljšavala na prosinačkih zadovoljavajućih 34.748 prodanih primjeraka uz 19 posto remitende. Rečeno je i da je u ožujku 1985. prosječna naklada bila „82-84.000 primjeraka“ te da je u kolportaži tada prodavano 15.500 primjeraka. Tek će se naknadno vidjeti precizne brojke i kakva je bila remitenda u toj u povijesti najvećoj *Poletovoj* tiskanoj nakladi.

⁹²¹ Isto. Interesantno je da je Orešković precizirao da bi list u idućem razdoblju mogao imati „po 60 hiljada prodanih primjeraka uz remitendu od 12 posto“, što bi bio „vjerojatno jugoslavenski rekord“. Kad se to pretvori u brojke, zapravo je priznao da bi i u najoptimističnijoj varijanti bilo dovoljno tiskati 70-ak tisuća primjeraka.

⁹²² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 460, 46. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 9. travnja 1985.

Kad je novi predsjednik Vlado Matijašić krajem travnja 1985. preuzimao dužnost⁹²³, napomenuo kako ih čeka „posao oko CDD-a“, što znači da je bio barem u osnovi informiran oko financijskih problema *Poletova* izdavača. Sjednica s „konceptijom rada CDD-a“ na dnevnom redu održana je sredinom lipnja⁹²⁴. U popratnim je materijalima CDD-ovih službi rečeno da je važna uloga *Poleta* u „formiranju idejne svijesti mladih i izgrađivanju temeljnih opredjeljenja mladih za socijalističko samoupravljanje“, te da okuplja „300 suradnika“ i „120 kolportera“⁹²⁵.

U priloženoj su CDD-ovoj informaciji pobrojani i podaci o postupnom rastu naklade „do preko 80.000“ u ožujku, s napomenom kako „remitenda u prosjeku iznosi 26 posto“ i da list ima „14.352 pretplatnika“⁹²⁶ iz čitave Jugoslavije“. No, kako su troškovi tiskanja i papira u godinu dana „porasli 400 posto“, zaključeno je da „13 milijuna dinara nedostaje za normalno izlaženje lista“ i da su enormni troškovi razlog zašto se *Polet* „zadržao na tiraži od 64.000 primjeraka“⁹²⁷. U materijalno-financijskom izvještaju su brojke za cijeli CDD izgledale još dramatičnije, s obzirom da je „trenutno negativna razlika između ostvarenih prihoda i rashoda 23,449.247 dinara“, u što je uračunat i posuđeni novac od radnih akcija. Poražavajući je zaključak bio da zbog svega za ostale programske aktivnosti RK SSOH „uopće nema sredstava“.

U popratnoj su se raspravi čuli još alarmantniji tonovi. Sekretar Duško Radaković iznio je svoju računicu po kojoj bi do kraja godine za preostale planirane brojeve *Poleta* trebalo

⁹²³ Isto, 1. konstituirajuća sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 23. travnja 1985. U materijalima je vjerojatno greška u datiranju te sjednice, jer je za Programsko-izbornu konferenciju RK SSOH, na kojoj je obavljeno glasanje o kandidatima za Predsjedništvo, navedeno da je održana 25. travnja. Dakle, konstituirajuća je sjednica mogli biti isti dan ili koji dan kasnije.

⁹²⁴ Isto, 5. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 19. lipnja 1985.

⁹²⁵ Isto. Potonji su podaci o suradnicima bili daleko veći od broja suradnika koji su se makar i povremeno pojavljivali u listu, dok je broj kolportera bili gotovo trostruko uvećan.

⁹²⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, radni materijal „Neki pokazatelji organizaciono-kadrovskog i materijalnog položaja radne jedinice *Polet*“. U tom nekoliko mjeseci kasnije pripremljenom materijalu navedeno je kako je čak 8000 primjeraka, iako su vođeni pod stavkom „pretplate“, zapravo bili besplatni primjerci koji su odlazili na adrese osnovnih organizacija i raznih tijela SSOH pa su također služili za podizanje naklade. Nigdje nije navedeno je li takav trošak bio autonomna odluka vodstva CDD-a, ili je to tražilo omladinsko rukovodstvo.

⁹²⁷ Isto. Točnije bi bila tvrdnja da je u međuvremenu zapravo pao za 18-20.000 primjeraka, što je zapravo bio odraz sve lošijih prodajnih rezultata.

osigurati „gotovo 60 milijuna dinara“, zbog čega je predsjednik Matijašić ustvrdio da prijeti i „stečaj omladinske organizacije“. Reakcije članova Predsjedništva su ga navele da kaže kako se ipak „šali“, ali da je morao naglasiti ozbiljnost situacije. Uključila se i direktorica Mladenka Duras, no ne govoreći o zabrinjavajućim brojkama, već kako je u *Poletu* „dosta učinjeno na organiziranom suprotstavljanju čitavoj lepezi šarene i vrlo agresivne desne ideologije“. Navela je da cijeli taj „kontrarevolucionarni“ koloplet ima odraza i u „purgerskoj čaršiji“, koja se raduje CDD-ovim financijskim problemima, nadajući se i „konačnom krahu *Poleta*“. Diskusija prozivanog Mladena Babuna zasnivala se na tezi da je trenutno „zbog cijene štampanja nemoguće napraviti ekonomični list“, kao i zbog „monopolnog položaja dobavljača i proizvođača papira“, i da je spreman zbog takve situacije „planirati dvotjedno izlaženje“.

Matijašić je na kraju predložio da list tijekom ljeta izlazi u „četiri do šest brojeva na smanjenom broju stranica i u manjoj tiraži“, da OO SSOH trebaju plaćati *Polet* koji dobivaju, da se s *Vjesnikovom* tiskarom pokuša prolongirati plaćanje računa, zatim da se sa Saborom dogovori rebalans omladinskog proračuna te da se formira radna grupa Predsjedništva RK SSOH i CDD-a koja bi analizirala stanje i predložila potencijalna rješenja. U nju su iz omladinskog rukovodstva bili uvršteni Duško Radaković, Biserka Vrbek, Davorin Strišković i Ljubica Trbović te iz CDD-a Mladenka Duras i Vlaho Bogišić.

Radna se grupa sastala četiri puta i svoje je stavove mjesec dana kasnije predočila na 7. sjednici Predsjedništva RK SSOH⁹²⁸. Kako je već u prvoj polovini godine potrošeno 103 posto sredstava predviđenih za 1985., točnije 64,45 milijuna dinara, radna je grupa predložila tri moguće varijante raspjeta. Prema prvoj, *Polet* bi nastavio dotadašnju dinamiku izlaženja i opseg stanica. Druga je varijanta predviđala „maksimalno moguća reduciranja“ dinamike i opsega, dok je treća donosila drastično rješenje, „obustavu izdavanja *Poleta* dok se ne riješe financijski problemi“.

Za treću varijantu, privremeno gašenje lista, bez garancije da će biti riješeni problemi koji bi omogućili novi početak, nije bilo volje i hrabrosti, tim više što je stvorena klima u kojoj bi se taj čin tumačio kao politička „eutanazija“ lista. Budući da se s dotadašnjom dinamikom trošenja sredstava nije moglo nastaviti, a ni Sabor ni *Vjesnik* nisu iskazivali spremnost za veće ustupke, jedina je realna opcija bila da se za jesenski serijal štedi na broju stranica i kvaliteti

⁹²⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 461. Sjednica je održana 20. srpnja 1985.

papira. Jedinu je nadu pružao načelni stav Predsjedništva CK SKH da se i *Polet* uključi u „sistemske rješavanje materijalnog položaja“, tako da ima isti tretman kao i dnevni informativno-politički listovi“. Takav je sporazum trebao biti realiziran do 1. siječnja 1986., što je na samoj sjednici potvrdio i Dragan Kolić, izvršni sekretar CK SKH.

Sjednici je prisustvovao i donedavni predsjednik Orešković, čije stav bio da je SSOH „ravnopravna društveno-politička organizacija“ te da mora imati „i glasilo koje će moći vršiti utjecaj na najširi sloj stanovništva“ i da zbog gubitaka ne smiju „smanjiti politički utjecaj“. Njegov je stav bio da republički proračun ipak mora pokriti gubitke „kao dokaz ravnopravnosti“, jer na saveznoj razini „tako rade u *Mladosti*, gdje su troškovi još veći a efikasnost manja“. Drugim riječima, Orešković je poručio svojim nasljednicima da su zapravo nesposobni, ali i politički nedovoljno utjecajni, kako bi riješiti ono što je uobičajeno u nekim drugim sredinama.

Članovima Predsjedništva takva se „lekcija“ nije dopala, zbog čega je uslijedilo daljnje analiziranje troškova i remitende lista. Davorin Strišković je objašnjavao neodrživost dotadašnjeg modela, jer su inflacija i rast troškova učinili da list čija je cijena 40 dinara, a ona je stavljena još početkom ožujka, u tiskari stoji 29 dinara. Dodavanjem ostalih fiksnih troškova, bila je onemogućena bilo kakva pozitivna računica. Strišković je još težim problemom smatrao remitendu u *Vjesnikovoj* mreži koja je, prema tada još nepotpunim podacima, bila u rasponu od 29 do čak 49 posto, što je potvrđivalo tezu o politički motiviranom „napuhavanju“ naklade. Sjednica je završila stavom predsjednika Matijašića da nakladu treba staviti u realne okvire, s remitentom od 20-ak posto, pa se procjenjivalo da bi iznosila oko 50.000 tiskanih primjeraka. Na sjednici je i rečeno kako se šestoro *Poletovih* pripravnika zbog iznimno teške situacije ne može prebaciti u stalni radni odnos.

Bilo je jasno da će toliko spominjanih 100.000 primjeraka ostati nedosegnuta ambicija i da počinje ponovno korigiranje naklade prema tržišnim realnostima omladinskog tiska. Taj silazni *Poletov* trend trajat će sve do prestanka izlaženja lista.

5.1.10. Predsjedništvo RK SSOH unutar CDD-a vidi „paralelno rukovodstvo“

Zatišje u otvorenom sukobu omladinskog rukovodstva s vodstvom CDD-a i uredništvom trajalo je samo do iduće sjednice, koja je sredinom rujna održana u Splitu⁹²⁹. Formalni povod za novu raspravu bile su spomenute izmjene i dopune društvenog dogovora koji je trebao *Polet* i *Studentski list* izjednačiti s dnevnim listovima, gdje bi republički proračun za omladinske listove nadoknađivao 40 posto razlike između cijene izrade i prodaje tih listova. U popratnim materijalima za tu sjednicu navedeno je još nekoliko zabrinjavajućih brojki o troškovima *Poleta*, a i CDD-a kao cjeline. Najuvjerljivije su bile one da CDD „stoji duplo više od svih ORA u SRH i 12 puta više od Političke škole Fažana“.

U materijalima je, međutim, stajalo da svi argumenti o neodrživosti stanje nisu bitno utjecali na držanje čelnih ljudi *Poletova* izdavača, jer se oni „ne slažu s prijedlogom racionalizacija“. Za omladinsko je rukovodstvo to bio znak da se unutar CDD-a želi stvoriti „paralelno rukovodstvo u SSOH“. Bilo je to najteža kvalifikacija koja je mogla biti upućena direktorici Mladenki Duras i *Poletovom* uredništvu. Time je jasno rečeno da se „s postojećim kadrovima“ planirane promjene „neće moći provesti“.

Sekretar Duško Radaković napomenuo je kako se direktorica ponašala suprotno zahtjevima s prethodne sjednice. Naime, 1. je rujna zaposlila spomenutih šest pripravnika, iako za njihove plaće nisu osigurana sredstva, a taj je čin i dodatno otežao poslovanje. Radaković je podržao tezu o „paralelnom rukovodstvu“ i naglasio kako će biti „prisiljeni i na neke radikalne promjene u CDD-u“. Jedan od sudionika u raspravi na to se nadovezao tvrdnjom kako se više ne mogu „pogađati kao na pijaci“ i „igrati mačke i miša“ te da traže odgovornost, a gotovo su identični bili i stavovi ostalih članova Predsjedništva, uz citiranje stavova Željka Mileusića sa sjednice u ožujku. Tom se stavu priklonio i predstavnik CDD-a Vlaho Bogišić, ustvrdivši kako ima „puno neracionalnosti“ u radu omladinske tvrtke i da se njeno poslovanje ne smije temeljiti samo na izdavanju *Poleta*.

Odgovorio je glavni urednik Babun, ustvrdivši da u CDD-u nisu znali da je rad radne grupe prekinut, niti da je ona ipak donijela zaključke. Rješenje, slično Oreškoviću na srpanjskoj sjednici, vidio je u upoznavanju „struktura u republici“ s postojećim financijskim problemima. Najzanimljivija je bila njegova tvrdnja da su proizvodni troškovi toliko porasli da bi i sa smanjenom tiražom na 50.000 primjeraka „cijena tiskanja ostala gotovo ista“, da

⁹²⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 461, 8. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 16. rujna 1985.

„novac nije potrošen mimo usvojenih programa“ i da je koncepcija koju je pisao prije dvije godine „i dalje dobra“. Javila se i direktorica Duras napomenom kako je zapošljavanje pripravnika na Zboru radnih ljudi bilo „sukladno sistematizaciji radnih mjesta“ i da je „trebalo prekinuti s izlaženjem *Poleta* kad se uvidjelo da nema sredstava“. Na to se nadovezao i Babun tvrdnjom kako bi otkazi novozaposlenima također značili „prestanak izlaženja“ lista.

Indikativno da je na toj sjednici bio i Srđan Španović, predsjednik zagrebačke omladinske organizacije, čija je kandidatura za glavnog urednika dvije godine ranije bila odbačena u Babunovu korist. On je sve te tvrdnje nazvao „manipulacijama“, pogotovo oko troškova papira i tiskare, i napomenuo kako je logično smanjiti nakladu „zbog visoke remitende“.

U zaključcima koje je pročitao predsjednik Matijašić bila je i odluka da se „smjenjuje rukovodilac RZ CDD“ i da se raspoređuje u okviru tvrtke „u skladu sa stručnom spremom i iskazanim sposobnostima“. Za vršitelja dužnosti rukovoditelja CDD-a imenovan je Branko Vignjević iz stručnih službi omladinskog rukovodstva, koji je sanacijski program trebao realizirati do 1. siječnja 1986. Napomenuto je da je Savjetu lista istekao mandat i da slijedi „što hitniji izbor novog“, a na zatvorenom su dijelu sjednice za nove članove toga tijeka iz redova omladinskog rukovodstva delegirani Dinko Erer i Snježana Rajaković.

Kakvo je tada bilo raspoloženje prema uredništvu lista, ponajbolje je tih dana oslikavalo priopćenje sa sastanka komandanata svih hrvatskih radnih akcija, koji nisu zaboravili gdje je godinu dana ranije završio dio akcijaškog novca. Napali su list da je krajnje neobjektivno, senzacionalistički i aferiški pisao o omladinskom dobrovoljnom radu. Na taj je način osporena i „Analiza sadržaja *Poleta*, lista SSOH, od br. 314 do 322/323“⁹³⁰, prepuna pohvala na račun uredništva, s jasnim zaključkom da „nije bilo događaja o kojem *Polet* nije imao jasnu idejno-političku poziciju ne balansirajući između različitih stavova i ne koketirajući sa snagama koje na naše društvo gledaju s kvaziliberalističkih pozicija“. Tu je bio posebno pohvaljen i način na koji je list pridonosio „populariziranju dobrovoljnog omladinskog rada“.

Polet se branio komentarom da „generalna koncepcija lista“ ne dopušta „afirmiranje i zataškavanje negativnih pojava“⁹³¹, što nije pridonijelo smirivanju strasti. Kako bi stvorili

⁹³⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591. Analiza nije bila potpisana ni datirana, a po formi se može zaključiti da je napravljena u stručnim službama RK SSOH krajem srpnja 1985. Očito je da je služila stvaranju što pozitivnije slike o listu nakon što se novo Predsjedništvo RK SSOH počelo detaljno analizirati poslovne rezultate.

⁹³¹ *Polet*, br. 330-331, 20. rujna 1985, str. 3, tekst pod naslovom „*Polet* je kriv za sve“ bez navođenja autora.

dojam da uredništvo i nadalje uspješno obavlja sve svoje zadatke, u listopadu je objavljen i „alternativni impresum, vjerodostojniji“, dakle nepotvrđen od Predsjedništva RK SSOH, u kojem više nije bilo Aleksića, Kasuna i Markovića, a kao urednici muzike pojavili su se Ranko Borovečki i Darko Perica, te već ranije angažirani Edvard Popović kao urednik književnosti i redaktor. Tu se pojavilo i ime vršitelja dužnosti rukovoditelja Vignjevića, a na kraju impresuma tiskana je još jedna od onih prepoznatljivih poruka uredništva, kao reakcija na ljetni prelazak na dvotjedni ritam i vraćanje na obim od 24 stranice: „Nije važno izlaziti svaki tjedan, važno je svaki tjedan biti novina.“⁹³²

Preostala su još dva čina *Poletove* kadrovske drame. Prvi se odvijao na 9. sjednici Predsjedništva RK SSOH, koja je istoga dana imala svoj nastavak i na 3. sjednici RK SSOH⁹³³. Na Predsjedništvu je točka dnevnoga reda bila samo informacija o realizaciji zaključaka s prethodne sjednice. Privremeni rukovoditelj Vignjević objasnio je da je naklada lista svedena na realnih 45.000 primjeraka, i to na jeftinijem papiru, i da je napokon postignut dogovor s *Vjesnikovom* tiskarom oko dinamike plaćanja nagomilanih računa. Istovremeno je u časopisu *Pitanja*, čiji su prodajni rezultati bili iznimno loši, bio smijenjen Zlatan Gavrilović i za v. d. glavnog urednika postavljen Vlaho Bogišić. Vignjević je upozorio da ni neke već pokrenute mjere nisu pomogle da minus u poslovanju CDD-a do toga dana ne bude manji od 23 milijuna dinara, ali da se ipak nastavlja trend „suprotstavljanja odlukama Predsjedništva oko racionalizacije poslovanja od strane glavnog i odgovornog urednika, dijelom i redakcije“.

Treća sjednica RK SSOH se, pak, po ranije usvojenom planu rada istoga dana bavila ostvarivanjem osnivačkih prava i dužnosti prema *Poletu*. Tu je predloženo rješenje po kojem bi glavni urednik bio imenovan uz prethodno pribavljeno mišljenje Savjeta, što bivše rukovodstvo kod Babunova postavljenja nije poštivalo. Isto je trebalo važiti i za njegovo razrješenje, dok je imenovanje članova redakcije bilo moguće nakon provedenog javnog natječaja⁹³⁴. Stavove redakcije iznio je zamjenik glavnog urednika Dejan Jović. Redakcija se nije slagala s rješenjem da odluka o izboru glavnog urednika gotovo isključivo ovisi o njima

⁹³² *Polet*, br. 334-335, 18. listopada 1985., str. 3.

⁹³³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 461. Obje su sjednice održane 15. listopada 1985.

⁹³⁴ Isto. Riječ je bila usuglašavanju s novim Zakonom o informiranju SRH, samo u nekim detaljima različitom od onoga iz 1982., na što je na sjednici ukazao Vladimir Čavrak. Zakon je predviđao mandat za glavnog urednika od četiri godine, ali je dozvoljavao i dogovor za mandat od dvije godine, što je bilo primjerenije potrebama omladinskog tiska, a to je bila jedina točka oko koje su se rukovodstvo i redakcija odmah složili.

nenaklonjenom Predsjedništvu RK SSOH te da ono samostalno ne bi trebalo određivati ni „dinamiku izlaženja lista, već u dogovoru sa Savjetom i redakcijom“. Prevagnuli su, dakako, stavovi omladinskog rukovodstva, znači i njihov model kontrole lista, budući da komuniciranje između v. d. rukovoditelja Vignjevića i dijela redakcije zapravo i nije bilo moguće.

Kako se u međuvremenu dogodio još jedan politički eksces, već je za dva tjedna sazvana nova sjednica Predsjedništva RK SSOH⁹³⁵. Razlog uznemirenosti omladinskog rukovodstva bila je 3. sjednica Predsjedništva Društva omladinskih novinara Hrvatske, održana 24. listopada 1985. Njena je glavna tema bio nacionalistički eksces koji se 13. listopada dogodio na zagrebačkom *Omladinskom radiju*⁹³⁶. U kontakt emisiju „Klopka za lakovjerne“ javio se, naime, anonimni slušatelj i krajnje neukusno vrijeđao Srbe i Rome, na što iznenađeni voditelj nije adekvatno reagirao, a nespretnost u režiji rezultirala je i time da je taj upad još jednom pušten u program. *Stojedinica* tada nije imala tehnologiju za kraću odgodu javljanja uživo pa je o tom ispadu brujala cjelokupna javnost.

Treba znati da je ta popularna radijska postaja, čiji je osnivač bila Gradska konferencija SSOH Zagreb a izdavač Studentski centar, pokrenuta u proljeće 1984. i cijelo je vrijeme bila u oštrom sukobu s *Poletovim* uredništvom. Javno ga nazivala rasadnikom „maoista“ i „staljinista“ i priprekom „boljševičke frakcije“ u partijskome vodstvu. S druge strane, iz Savske 5 redovno su na račun iznimno popularne radijske postaje, za koju je u jednome trenutku rečeno da ima i 600.000 slušatelja, stizale optužbe za „malograđanštinu“ i „kvaziliberalizam“. Međusobne su ideološke optužbe bile i odraz sukobljenih programskih koncepata republičkog i saveznog omladinskog rukovodstva, Oreškovića i Radmana. Na stranu onog potonjeg odlučno je stao i 1985. izabrani predsjednik zagrebačke omladine Srđan Španović.

Spornu je sjednicu kao predsjednik DONH-a vodio Mladen Babun, a na njoj su bili prisutni i članovi omladinskog rukovodstva Vlado Matijašić, Davorin Strišković, Ljubica Trbović i Snježana Rajaković. Zaključci s te sjednice bili su idućeg dana objavljeni u *Vjesniku*, *Večernjem listu* i *Borbi*. U njima je rečeno da je do nacionalističkog ispada u „Klopki za

⁹³⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 461, 10. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 31. listopada 1985.

⁹³⁶ *Polet*, br. 336, 1. studeni 1985., str. 10-11, tekst pod naslovom „Klopka za lakovjerne“ bez navođenja autora.

lakovjerne“ zapravo „moralo doći radi nesposobnosti dijela ljudi na *Omladinskom radiju* da adekvatno reagiraju“ te da je nedopustivo „toleriranje takvih tendencija u situaciji u kojoj nacionalizam u cijeloj zemlji poprima i svoje drastične manifestacije“. Zato je zatraženo da se na toj postaji utvrde „politički nosioci i zastupnici takvih tendencija“, jer „sve to kalja ugled omladinskog novinarstva“. U zaključku su se, drugim riječima, u stojedinici tražile smjene, kao i radikalna promjena uređivačkog koncepta⁹³⁷, a posebnu je težinu tome davalo navođenje prisutnih članova omladinskog rukovodstva.

Priopćenje Gradske konferencije SSOH Zagreb bilo je bitno drugačije intonirano. U njemu se uz žaljene zbog „nacionalističke provokacije slušaoca“, zbog koje je inzistiralo i na privremenoj suspenziji voditelja, zatražilo da Studentski centar „poduzme hitne mjere u cilju trajnog otklanjanja organizacionih i tehničkih slabosti u radu *Omladinskog radija*“. Da je pozicija *stojedinice* bila neupitna baš zbog glasne potpore reformistima u daljnjim unutarpartijskih sukobljavanja, vidjelo se početkom prosinca i na sjednici Predsjedništva GK SKH Zagreb, koje je raspravljalo o omladinskim medijima⁹³⁸. Zaključak o tome kako *Omladinski radio* krase „slušanost i izravni kontakt s mladim naraštajem“ te da su „promašaji proistekli uglavnom iz neiskustva, neznanja, nedovoljne idejno-političke osposobljenosti mladih novinara, ali i zbog neriješenih organizacijskih i materijalnih pretpostavki njihova djelovanja“, svojim je sudjelovanjem u raspravi podupro i predsjednik Predsjedništva CK SKH Mika Špiljak.

U međuvremenu je sjednica Predsjedništva RK SSOH, onaj drugi čin kadrovske raspleta, protekla u znaku navedene Babunove provokacije, kako je priopćenje DONH odmah ocijenio Davorin Strišković. Prisustvovanje sjednici predsjednika Matijašića sa suradnicima nije, naime, značilo i slaganje s objavljenim zaključcima. Naglasio je i da spomenuto priopćenje, za koje je procijenio da je imalo za cilj otvaranje sukoba republičkog sa zagrebačkim omladinskim vodstvom, „više napad na radio nego na nacionalističku provokaciju“.

Članovi Predsjedništva nisu skrivali ni nezadovoljstvo još jednim Babunovim istupom. Predsjednik Matijašić prisutne je upoznao s pismom koje su glavni urednik i smijenjena direktorica Mladenka Duras tih dana uputili Miki Špiljaku, predsjedniku CK SKH, s molbom

⁹³⁷ Isto. Intonacija je teksta bila da su zbivanja na *stojedinici* i svojevrsno ponavljanje 1971., što je podrazumijevalo i prizivanje temeljitih političkih „čistki“.

⁹³⁸ *Večernji list*, 8. prosinca 1985., tekst pod naslovom „Spriječiti propuste“ autorice S. Mlinarević.

da ih primi na razgovor na temu CDD-a, a u popratnom su tekstu navodno osporili sve točke izvještaja radne grupe. To se, po Matijašiću, samo nadovezalo na ono što je Babun broj ranije objavio u svom komentaru, u kojem je otvoreno osporavao politiku i metode rada aktualnog omladinskog rukovodstva, ali je otvorio i frontu prema *Studentskom listu* i gradskoj omladinskoj organizaciji⁹³⁹. Upravo zbog tog teksta, kao i zbivanja oko *stojedinice*, Srđan Španović ponovio je već poznatu tezu da je to „pokušaj stvaranja paralelnog rukovodstva“. To je i po temeljnoj logici jednostranačkih sustava značilo da će na kraju netko morati odstupiti.

U raspravi je izražavano i žaljenje što Babun nije smijenjen još na splitskoj sjednici, zajedno s Mladenkom Duras. Posebno je kritičan bio Strišković, koji je, uz ponavljanje podataka o ogromnoj remitendi, iznio još nekoliko pikanterija o načinu *Poletova* poslovanja. Primjerice, da je u razdoblju tiražne ekspanzije izravno u redakciju za kolporteražu dopremano 20.000 primjeraka, „od čega se par tisuća izgubilo u transportu“, što je bio još jedan dokaz nesmiljenog „rasipanja sredstava“ te da je „krajnje vrijeme da se sve ovo raščisti“.

Toliko žučljivih tonova moglo je dovesti samo do jednog zaključka. Na prijedlog predsjednika Matijašića, obrazloženog opstruiranjem zaključaka pete, sedme, osme i devete sjednice Predsjedništva RK SSOH, prišlo se glasanju o Babunovoj smjeni. Za smjenu su bili svi, osim dva suzdržana glasa. Donesena je i popratna odluka da razriješeni Babun ostane u redakciji na novinarskim poslovima s istom plaćom. Što prije se morao raspisati i natječaj za novog glavnog urednika, a odmah se prišlo i izboru vršitelja dužnosti glavnog urednika. Matijašić je, naime, odmah nakon glasanja, kako je to jasno vidi iz fonograma, postavio retoričko pitanje tko bi mogao biti novi urednik i na njega dao i odgovor. Spomenuo je ime zamjenika glavnog urednika Dejana Jovića, a kad je u dvorani nastao žamor, budući da je najmlađi član uredništva smatran i najvjernijim promotorom uređivačke politike koja je smatrana neprihvatljivom, predložio je dotadašnjeg pomoćnika Zorana Simića, koji je dobio potporu svih prisutnih⁹⁴⁰.

⁹³⁹ *Polet*, br. 334-335, 18. listopada 1985., str. 5, tekst pod naslovom „Tko vozi autobus i žmiri“ autora Mladena Babuna.

⁹⁴⁰ Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014. On je uvjeren da se Matijašić u predlaganju Jovića možda i nije zabunio, već da je isprovocirao reakciju članova Predsjedništva, želeći vidjeti kakvo je njihovo istinsko raspoloženje. S Matijašićem se, kaže, nije dotad osobno poznao, niti je bilo razgovora s nekim iz „kockice“ o eventualnom preuzimanju dužnosti, ali se nakon formiranja radne grupe koja se bavila CDD-om znalo da on nije blizak Babunovim uredničkim promišljanjima. Prvi Simićev formalni kontakt s Matijašićem bio je prilikom njegova posjeta redakciji nekoliko dana nakon imenovanja.

Dok je trajala rasprava u „kockici“, *Polet* je već bio u *Vjesnikovoj* tiskari. Tako vijest o Babunovoj smjeni u njemu nije objavljena, već su o tome izvijestili elektronički mediji i dnevni listovi. U broju koji se idućeg jutra pojavio na tržištu izašla je posljednja provokacija smijenjenog glavnog urednika⁹⁴¹. Na trećoj se stranici našla stilizirana fotografija ljutite ženske osobe koja nešto izvikuje, a u kratkom je popratnom tekstu stajalo: „Na 9. sjednici održanoj 15. 10. 1985. Predsjedništvo RK SSOH odlučilo je da ograniči tiražu tjednika SSOH *Polet* na 45.000 primjeraka.“ Na taj je način glavni urednik na odlasku efektno na osnivača pokušao prebaciti odgovornost za krah projekta „100.000“.

U već spominjanoj analizi poslovanja *Poleta*⁹⁴², koja je zacijelo napravljena početkom studenoga 1985., prezentirani su vrlo detaljni podaci o troškovima i prodanim primjercima svakog broja tiskanog do kraja listopada. Sve je to u proljeće 1986. bilo stavljeno na uvid delegatima 9. sjednice RK SSOH⁹⁴³. Kako te brojke nisu bile argumentirano osporavane, nego samo tumačene iz različitih uglova, mogle su se smatrati vjerodostojnima. Po njima, brojevi u siječnju 1985. bili su tiskani u nakladi od 39.455 do 55.855 primjeraka i imali su prosječnu remitendu od 18 posto. Veljača ja predstavljala uzlet u kojem je jedan broj dosegnuo i 72.365 primjeraka, a neprodanih je ostalo zadovoljavajućih 13 posto. Ožujak je predstavljao vrhunac tog skokovitog rasta. Broj 302 imao je 81.707 primjerka, dok je 303 postao apsolutni rekorder omladinskog tiska s 83.680 primjeraka. Samo je malo zaostajao i broj 304 s 82.894 primjerka. U tom je najuspješnijem *Poletovom* mjesecu prosječna remitenda bila 24 posto.

Trend se naglo okrenuo već u travnju, kad je naklada počela spuštati s početnih 82.781 na završnih 69.912 primjerka, no puno je veći problem bio dramatični rast remitende na 42 posto. Već se tu jasno vidjelo da jedan omladinski list sa svojim suženim materijalnim i kadrovskim resursima ne može dostići stalniju razinu prodaje koja je makar blizu poslovne samodostatnosti. Što je razina naklade bila viša, to je i potreba za dotiranim sredstvima, prema logici cjenovne spirale, ubrzanije rasla. Tu su zanimljive usporedbe s Kvesićevim već navedenim kalkulacijama iz ranog proljeća 1981.⁹⁴⁴, gdje je redakciju, ali i izdavača,

⁹⁴¹ *Polet*, br. 336, 1. studeni 1985. Zbog ritma izlaženja, taj je broj u cijelosti pripremio Babunovo uredništvo.

⁹⁴² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, radni materijal „Neki pokazatelji organizaciono-kadrovskog i materijalnog položaja radne jedinice *Polet*“.

⁹⁴³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 428. Ta je sjednica održana 15. svibnja 1986.

⁹⁴⁴ *Polet*, br. 150., 4. ožujka 1981., str. 7, tekst pod naslovom „Krepki krepani feniks“ autora Pere Kvesića.

neugodno iznenadio procjenom kako bi naklada koji bi osiguravala komercijalnost morala narasti na „oko sto tisuća“, uz neku prihvatljivu remitendu. Galopirajuća inflacija i enormni rast tiskarskih troškova sredinom 1980-ih i tu su brojku učinili iluzornom, tako da je pitanje bilo i dodatni rast naklade od 50-ak ili više posto bio dovoljan. O tome se, međutim, više nitko nije ni usudio razmišljati. *Poletova* bitka za visoku nakladu bila je već u travnju 1985. trajno izgubljena.

Svibanj je bio nova potvrda tog silaznog trenda pa se naklada kretala oko 64.500 primjeraka s remitendom od golemih 40 posto. Lipanj je završio s 61.936 tiskanih primjeraka i neprodanih 48 posto naklade. U srpnju i kolovozu brojke su se tiskanih primjeraka vrtjele oko 50.000, a remitenda je iznosila glavobolnih 56 pa 51 posto. Rujan je bio nastavak lošeg trenda i prosjek nešto manji od 45.000 bio je praćen s 48 posto neprodanih primjeraka. U tom se kontekstu redakcijski „vrisak“ o zabrani tiskanja naklade veće od 45.000 primjeraka doimao, ako bi se parafrazirao spomenuti naslov *Poletova* napada na *Omladinski radio*, kao „klopka za lakovjerne“. Omladinsko ga je vodstvo tretiralo kao drsku provokaciju, kojom se pokušavala zamagliti bit smjene.

O smjenama u *Poletu* i povišenim tonovima na omladinskim forumima izvještavala su gotovo sva republička i savezna glasila, čime se potvrdilo da je taj slučaj prvorazredni politički problem. Indikativno je bilo da su prevladavali izvještajni oblici, koju su uvijek bili dokaz političkog opreza, a u njima su prenošeni stavovi i predočene brojke kojima je baratalo omladinsko rukovodstvo. Bilo je tu i očitovanja bivšeg glavnog urednika, koji je obično izjavljivao: „Ne znam zašto sam smijenjen“⁹⁴⁵, da bi zatim objašnjavao *Poletov* nasilno prekinuti „izdavački bum“.

Malo je bilo dubinskih komentara svih tih kontroverznih zbivanja. Jedan je od njih objavljen u *Danasu*, gdje je, unatoč čestog međusobnog sukobljavanja, Babunov mandat objektivno ocijenjen kao „vrlo neobična epizoda u kronologiji domaće omladinske štampe“: „Obilježili su je izuzetna čitanost i fascinantne naklade, atmosfera bespoštednih polemika, čiji je intenzitet čak i za našu sredinu bio drastičan, prerastanje republičkih okvira, prozivanje i kritika najrazličitijih ljudi i institucija našeg javnog života, vječno traganje za političkim

⁹⁴⁵ *Politika ekspres*, 6. studeni 1985., str. 2, tekst pod naslovom „Izneverena očekivanja“ autora M. Đurića.

neuralgijama i skandalima, snažna intencija k prerastanju omladinske 'amaterske' novine u jako profesionalno glasilo.“⁹⁴⁶

Vjesnik je, pak, u svom komentaru bio mnogo oštiri, ustvrdivši da je list u tom razdoblju obilježila „jednostranost“, budući da je zapravo pokazao „vrlo malo sluha za pulsiranje mladeži“ i nedostatak zanimanja „kakav je stvarni politički angažman mladih u cjelini“ pa si se za njihove interese borili „samo apstraktno“. Na stranicama je, kako je rečeno, istovremeno dominirao „lažni avangardizam i ljevičarenje“, odnosno „napadna želja da se pošto-poto bude atraktivan“ pa je i razumljivo bilo da je smjena „više uzbudila neomladinsku javnost nego samu mladež“⁹⁴⁷.

Posebno je zanimljivo bilo kako je na lomove u svom nekadašnjem listu gledao fenomenolog Vlatko Fras, autor često spominjane i u programskom smislu važne kolumne u prvome broju *Poleta*. Devet godina kasnije, razočarano je zaključio da je izravno uključivanje Babunova uredništva u „odraslu borbu za vlast“ bilo i „logični kraj procesa koji je potkraj sedamdesetih upravo sam *Polet* otvorio“: „Proces u kojem je omladinska štampa... dobivala na tiraži, ugledu i utjecajnosti, te postala ravnopravni partner odraslom tisku morao je završiti upravo ovako“. Borba za „pripadajući komad vlasti“, koja je list suočila s „politikantstvom, radikalnom i sveobuhvatnom ideologizacijom“, raspršila je iluziju, napomenuo je Fras, da je „u ovom društvu jedino još omladina nevina i nekompromitirana i da upravo primjer uspjeha omladinskih medija pokazuje koliko bi sve dobro išlo kada bi se omladinska vlast protegla i malo šire od redakcijskih prostorija“⁹⁴⁸.

S obzirom da je Savjet lista zatražio analizu *Poletova* pisanja, omladinsko ju je rukovodstvo naručilo krajem 1985., a njena je izrada trajala dva-tri mjeseca, budući da se metodološki nadovezivala na ono što je za prvih pet godina izlaženja napravio Dejan Ajduković. Težište je, dakle, bilo na kvantitativnim podacima, čime su autori⁹⁴⁹ izbjegavali zamke u koje su u

⁹⁴⁶ *Danas*, br. 194, 5. studeni 1985., str. 21, tekst pod naslovom „Polet je ipak kriv“ autora „B.R.“-a.

⁹⁴⁷ *Vjesnik*, 2. prosinca 1985., tekst pod naslovom „Diskretni šarm tiraže“ autorice Ivkice Bačić.

⁹⁴⁸ *Danas*, br. 195, 12. studeni 1985., tekst pod naslovom „Vlastiti komad vlasti“ autora Vlatka Frasa.

⁹⁴⁹ Autori su bili mr. Nenad Fanuko, Marjan Jurleka, Vedrana Momirski-Jurleka i Sonja Sremec, naslov je bio „Kvantitativna analiza sadržaja *Poleta* za 1985. godinu“, imala je 58 stranica, a predana je u ožujku 1986.

nekoliko slučajeva „kvalitativnim“ ocjenjivanjem s unaprijed ideološki profiliranim zaključcima upadali analitičari omladinskih stručnih službi.

Fanukov je tim prebrojio i izmjerio da se *Polet* u godini koja je predstavljala vrhunac rasta njegove naklade daleko najviše bavio raznim domenama unutarnje politike, koja je prvi puta bila istinski dominantna nad kulturom, no to ipak nije značilo zanemarivanje glazbe. Najviše se pisalo o aktualnim političkim temama, na drugome su mjestu bile one vezane uz SSO na svim razinama, ali mahom prigodničarski i bez gotovo ikakvih kritičkih tonova. Slijedili su sadržaji iz gospodarstva, dok su nekada česte teme, poput obrazovanja i poljoprivrede, bile na marginama interesa. Autori su iz toga izvukli zaključak da je list, postavljajući se kao arbitar u dnevno-političkim pitanjima „tendirao da postane 'velika novina' te da je tako nužno izražavao prilično jasnu političku poziciju“.

Brojke su pokazale i da su u tekstovima negativni stavovi, posebno vezani uz politička zbivanja, kako je to bilo u svim *Poletovim* redakcijama, bili puno zastupljeniji nego pozitivni i da se mahom nisu nudila rješenja problema. Vezano s tim, većinom „površinski“ i „deskriptivni“ je pristup temama nadmašivao „uzročno-posljedične analize“, a autori su se u najvećoj mjeri pozivali na „sebe same“ kao autoritete, pokušavajući biti ključno „mjerilo stvari“. Logična je posljedica toga bila i dominacija komentara i sličnih autorskih formi u odnosu na sve ostale novinarske žanrove. Kad se gledala teritorijalna zastupljenost tema, pojedinačno su dominirale one vezane uz cijeli državni okvir, a od hrvatskih je daleko najviše bilo usmjereno na metropolu, što je potvrđivalo kritike iz omladinskih foruma kako je opet bila zanemarivana republička koncepcija. Autori analize su sve to sveli na jednu rečenicu: „Bio je orijentiran na Jugoslaviju i Zagreb, aktualan, autorski i samosvjestan.“⁹⁵⁰

Mladen Babun nikad u javnosti nije otvoreno govorio o svemu što se događalo tijekom njegova mandata. Ponegdje je i izricao neki stav o svojim protivnicima, ali ne i ono što je bilo puno zanimljivije: kako je u pozadini izgledala suradnja s onima koje su ga urednički „izmislili“ i za čije se ideološke i političke vizije tako strastveno zalagao. Karakterističan je bio njegov komentar u slavljeničkom 400. broju⁹⁵¹, gdje su svoja iskustva iznijeli bivši glavni

⁹⁵⁰ Isto. Autori su se, uz ostalo, bavili i naslovnim stranicama lista, utvrdivši da su na njima, kao suprotnost sadržaju, u čak 81 posto slučajeva bile ličnosti iz područja kulture, umjetnosti i estrade, što znači da je uredništvo smatralo da je veći problem s privlačenjem kupaca mlađe generacije.

⁹⁵¹ *Polet*, br. 400., 16. prosinca 1988., str. 39, tekst pod naslovom „*Polet* je bio kriv za sve“ autora Mladena Babuna.

urednici. Babun je tu svoju priču usmjerio na veliki marketinško-kolporterski doprinos nenadmašnog konceptualca i performerera Toma Gotovca, čije su akcije bile „za javnost mnogo teže prihvatljive nego najžešći tekstovi i najotkačeniiji novinarski pothvati“. Gotovac je, po njemu, „imao energiju i stav koji je sve plašio“ pa je „na ulicu iznio pobunu protiv zatvorenosti, nazadnjaštva, zaostalosti, sebičnosti, dvojnog, trojnog i trulog morala“. Babun je vlastito viđenje dvogodišnjeg mandata sažeo u samo jednu rečenicu, i to završnu: „A onda je sve to nasilno prekinuto.“ U vlastitim je očima ostao potpuno neokrznut.

Uredništvo predvođeno Mladenom Babunom, koje je karakteriziralo shvaćanje novinarstva u kojem su žučljivost i sukobi svakodnevna praksa i dokaz uspješnosti, a smirenost i tolerancija rijetke iznimke i potvrda slabosti, otišlo je u *Poletovu* povijest. Pokazalo se da ni zadatak koji je uredništvo samo sebi zadalo, a to je bila „obrana revolucionarnih tekovina“, nije imalo dugoročniji učinak. Problem je, međutim, bio u tome što su se još godinu dana povlačili brojni „repovi“ tog slučaja, i nadalje sežući do vrhova republičke vlasti, a i sputavajući novo uredništvo da se u potpunosti posveti nekim važnijim temama.

5.2. Estradizacija politike i ponovna politizacija estrade

5.2.1. Sabor i Partija pokrivaju CDD-ove enormne gubitke

Zoran Simić je tek 1. studenoga u prijepodnevnim satima od kolportera na Trgu Republike saznao da je postavljen za v. d. glavnog urednika *Poleta*⁹⁵², iako je to još prethodne večeri objavljeno u radijskim i televizijskim vijestima. U tom trenutku nije ni znao sve okolnosti koje su dovele do smjene njegovog prethodnika, niti je bio pozvan na sjednicu koja je završila njegovim imenovanjem, a nitko mu se iz omladinskog vodstva nije javio da ga o tome informira.

Samo dan nakon što je Predsjedništvo RK SSOH na svojoj 9. sjednici dalo ultimatum Babunu da prihvati sve mjere vezane uz racionalizaciju poslovanja, održana je i konstituirajuća

⁹⁵² Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014. Tvrdi da je na tu dužnost izabran „bez ikakva lobiranja, političkog zaleđa, klanovskih borbi, interesnog pogodavanja i cehovskog spletkarenja“ te da je novinarska branša „s jednodušnim odobravanjem“ dočekala njegov izbor, a da su mu se istog trenutka počeli javljati i nuditi „svaku pomoć i bivši *poletovci* koji godinu-dvije nisu htjeli niti blizu uredništva“.

sjednica trećeg po redu saziva Savjeta *Poleta*⁹⁵³. Pripreme su trajale više mjeseci i njih, kako se ubrzo pokazalo, aktualno omladinsko rukovodstvo dijelom nije kontroliralo. Delegirani predstavnici raznih društvenih-političkih organizacija bili su mahom skloni političkom profilu i metodologiji rada uredništva. Neki su od njih, primjerice Dara Janeković i Vjeko Santrić, bili i suradnici lista, a bilo je i onih koji su u javnosti otvoreno bili na Šuvarovoj „klasnoj“ partijskoj liniji. Među njima je bio i novoizabrani predsjednik Savjeta Franjo Butorac, delegat CK SKH, dok je njegov zamjenik bio predstavnik RK SSOH Dinko Eror. Svjestan da su odnosi između osnivača i lista iznimno loši, Savjet je odmah pokazao želju da se uključi u rješavanje toga slučaja. Zato je za iduću sjednicu zatražio „cjelovitu i detaljnu informaciju o financijsko-materijalnom, kadrovskom i organizacijskom stanju“, ali ne od v. d. rukovoditelja CDD-a Vignjevića, već od glavnog urednika Babuna.

Događaji su, međutim, bili brži od planova. Iduća je sjednica održana tek za mjesec dana⁹⁵⁴, a u međuvremenu je smijenjen Babun, pa je Savjet konstatirao da o tome „nije konzultiran ni informiran“. Iako je saslušao detaljnu „Informaciju o djelatnostima Predsjedništva RK SSOH za rješavanje teškoća u djelovanju RZ CDD SSOH“⁹⁵⁵, Savjet je zaključio da će dati „i vlastitu ocjenu o ostvarivanju programske orijentacije i uređivačke koncepcije“ te da bi bilo dobro načiniti i „znanstvenu analizu sadržaja i pisanja lista“. Dio članova time je naznačio da neće nekritički slijediti odluke omladinskog rukovodstva, tako da su pravi zapleti tek slijedili. Iz zapisnika je proizlazilo da novi glavni urednik nije imao priliku predstaviti svoj koncept rada, zacijelo kao protuteža tome što se ni onaj stari nije mogao obratiti skupu. To je pojačavalo dojam privremenosti Simićeva mandata vršitelja dužnosti glavnog urednika.

Samo dva dana kasnije zbivanja u *Poletu* postala su i tema rasprave u Saboru SRH. Zastupnik Vladimir Čavrak, inače delegat RK SSOH u Društveno-političkom vijeću, pozvao se na pisanje tiska o smjenama u listu i CDD-u, ustvrdivši da prema njegovu mišljenju „nema pravih informacija o tome što se i kako zbivalo“ te da bi bilo dobro da se o tome informira „Sabor i cjelokupna naša javnost“. Odgovor nije, međutim, zatražio od omladinskog

⁹⁵³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, Konstituirajuća sjednica Savjeta tjednika SSOH *Polet*, održana 16. listopada 1985.

⁹⁵⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 2. sjednica Savjeta lista SSOH *Polet*, održana 20. studenoga 1985.

⁹⁵⁵ Isto. Informacija je imala 43 stranice i sadržavala je sve relevantne financijske pokazatelje i kadrovske odluke.

rukovodstva, već od Republičkog komiteta za informiranje, čime je problem s političkog terena prebacio i na izvršnu vlast.

Na Čavraka se nadovezao i zastupnik Stipe Šuvar, koji je naglasio da njegova pitanja „razumije i smatra ih opravdanim“, ali da prava adresa nije Izvršno vijeće i njegovi resori. Umjesto toga, predložio je da se saborska delegacija iz omladinskih redova „sama sastane s tijelom koje je donijelo odluku o smjenjivanju glavnog i odgovornog urednika *Poleta* i da na licu mjesta zatraži i dobije sva tumačenja i podatke od njih“. Zbog političke osjetljivosti slučaja, nastavio je Šuvar, bilo bi dobro da ta delegacija „sasluša redakciju i Savjet tog glasila“ te da tek onda u Saboru podnese izvještaj. Šuvar je rekao da je procedura smjenjivanja bila povrijeđena „i zakonski i samoupravno“. Zato je očekivao da bi bivši glavni urednik na dvije potonje adrese dobio barem djelomičnu podršku pa bi slučaj time dobio dodatnu političku dimenziju, a možda doveo u pitanje i opstojnost aktualnog Predsjedništva RK SSOH.

Predsjednica Vijeća Zorka Bilalović očito je bila svjesna stvaranja dodatnog zapleta, tako da je zaključila kako bi se ta tema trebala prvo raspraviti „u sklopu delegacije RK SSOH ili u drugom određenom tijelu“ pa da se nakon toga u slučaju potrebe ta točka stavi na dnevni red Vijeća, dok trenutno „za to nema osnove“. Budući da je kao predsjednica onog prvog saziva Savjeta *Poleta* znala da se u tijelima RK SSOH oko toga teško može postići suglasje, zapravo je pripomogla Matijašićevoj garnituri da slučaj ipak ne bude i formalna tema saborske rasprave⁹⁵⁶.

Paralelno s tim održavala se i dvodnevna 4. sjednica RK SSOH⁹⁵⁷, koja je zapamćena kao jedna od najburnijih u 1980-im godinama. Tema i nije mogla biti ništa drugo nego *Polet*, pa se u kuloarima prebrojavao odnos snaga i šuškalo od mogućem „prevratu“, odnosno rušenju osporavanih kadrovskih odluka. Nakon što je svim delegatima podijeljena već spomenuta „Informacija o djelatnostima Predsjedništva RK SSOH za rješavanje teškoća u djelovanju RZ CDD SSOH“, detaljno objašnjenje zbivanja u CDD-u i listu, s naglaskom na ogromni minus u poslovanju lista, dao je v. d. rukovoditelja Branko Vignjević.

⁹⁵⁶ *Večernji list*, 22. studeni 1985., tekst pod naslovom „O *Poletu* – u omladini“ bez navođenja autora i *Politika ekspres*, 22. studeni 1985., tekst pod naslovom „Bez tajni do izlaza“ autora M. Đurića.

⁹⁵⁷ HR HDA, Fonda 1231-5, kutija 427, 4. sjednica RK SSOH, održana 21. i 22. studenoga 1985.

U kojoj su mjeri u velikoj dvorani na Šetalištu Karla Marxa od samoga početka bile uzburkane strasti, dovoljno je govorilo to što je članica Predsjedništva Štefanija Zubić odmah napomenula da ako su u nečemu pogriješili, bilo je to što nisu prijavili SDK-u „odgovorne u CDD-u da se utvrdi krivična odgovornost ljudi koji su potpisivali račune za nenamjensko trošenje sredstava“. Na to je odmah reagirao Stipe Orešković tvrdnjom da se manipulira informacijom o *Poletovim* remitendama u *Vjesnikovoj* mreži od oko 50 posto, odnosno da je točan podatak od 18 posto. Zatražio je i stenogram sjednice na kojoj je Babun smijenjen⁹⁵⁸, da bi se zatim oštro okomio na Matijašića i Striškovića zato što su ga nazvali „staljinistom“, s obzirom da se oni kao navodni „demokrati“ zapravo „zalažu za nedemokraciju“.

Navedene su brojke, pak, izazvale Davorina Striškovića da najprije konstatira da ga „ne čudi što se Stipe loše osjeća“, ali da je bit problema u tome što je početkom 1985. remitenda doista bila niska, da bi već u travnju dosegla razinu od gotovo polovice tiskane naklade. Najveći je problem, po Striškoviću, ipak bilo to što je ugovor s tiskarom bio sročan tako da se tiska 90.000 primjeraka po broju „bez obzira na razinu prodaje“. Strišković je Oreškoviću i Babunu posebno zamjerio „podmetanje nacionalizma“ Predsjedništvu RK SSOH, što je bio i jedan od razloga uključivanja i Predsjedništva CK SKH u rasplet „slučaja *Polet*“⁹⁵⁹.

Upravo je olako poigravanje nacionalizmom, najtežom optužbom za svako hrvatsko postprolječarsko rukovodstvo, bilo razlog uključivanja u raspravu i Ive Družića, koji je kao predsjednik Komisije za rad s mladima CK SKH također prisustvovao sjednici. Družić, ranije predsjednik zagrebačke omladine, tih je mjeseci bio uključen i u medijske rasprave oko *Poleta* i Oreškovićevog koncepta demokratizacije SSOH, stavljajući se u poziciju oponenta Šušvarovoj protureformskoj frakciji. Iako nije otvoreno napadao bivšeg predsjednika hrvatske omladine, iz Družićevih je izjava bilo jasno da je sa sumnjom gledao na takve promjene, podržavajući stavove njegova oponenta Gorana Radmana. Partijski je predstavnik, stoga, na sjednici nedvosmisleno upozorio da su „floskule o nacionalističkim ispadima“ imale za cilj da bi se „uprlo prstom na one u vlastitim redovima s kojima se ne slažu“, imajući u vidu posebno

⁹⁵⁸ Isto. Ton razgovora na sjednici ponajbolje je oslikao odgovor sekretara Radakovića, u kojem je ironično ustvrdio da stenograma, a zapravo je riječ bila o fonogramu, nema „zato što si potrošio novce“ predviđene za kupnju traka za snimanje. Fonogram s 10. sjednice Predsjedništva RK SSOH se, inače, nalazi u arhivskom fondu.

⁹⁵⁹ Izjava Davorina Striškovića autoru od 23. veljače 2015. On navodi da je poslije njegovog detaljnog obrazlaganja razloga Babunove smjene i nabranja Oreškoviću „zbog čega bi se trebao stidjeti“ uslijedio „aplauz koji je označio konačnu prevagu u diskusiji“.

Poletove optužbe oko *Omladinskog radija*. Naglasio je i da „nije teško kao 1971.“ te da je Predsjedništvo CK SKH „podržalo Predsjedništvo RK u rješavanju problema CDD-a“.

Ono što je slijedilo nije bilo uobičajeno u hijerarhijski zasnovanom političkom bontonu skupova u komunističkom sustavu. Za riječ je javio Vjeko Santrić iz uredništva *Pitanja* i vrlo oštro napao Družića. Doveo je u pitanje i njegovu temeljnu izjavu o tome da je partijsko Predsjedništvo dalo podršku Matijašićevoj ekipi. Santrić je postavio i pitanje „zašto se *poletovce* napada kao 'Šuvarove komandose'⁹⁶⁰, da bi zatim upozorio i na stavove Milana Rakasa, koji je u jednoj diskusiji osporio praksu da „svaki političko-izvršni organ može mijenjati 'svoju' redakciju, jer je to manipulacija i privatizacija“, budući da se time marginalizira „uloga komunista u redakciji“, a i nameće se dilema „čemu služe izdavački savjeti“. Ocijenio je da je situacija zapravo „teža nego 1971., jer se tada čuvao legitimitet“. Zaključak je bio izravno usmjeren protiv predstavnika partijskog rukovodstva: „Družić govori da se omladina mora osloboditi tutorstva, a sam je tutor *Omladinskom radiju* i smjenjuje urednika *Pitanja*. Svime bi se tek trebalo pozabaviti Predsjedništvo CK SKH.“

Družić je na Santrićeve optužbe odgovorio čitanjem zaključka 165. sjednice Predsjedništva CK SKH od 4. studenoga 1985.⁹⁶¹, čiji stavovi zbog neobjavlivanja u medijima nisu bili poznati široj javnosti: „U povodu različitih interpretacija odluka Predsjedništva RK SSOH o smjenjivanju glavnog i odgovornog urednika tjednika *Polet*, zaključeno je da... (ono) objavi u sredstvima javnog informiranja tekst s obrazloženja i odluke o smjenjivanju kako bi se izbjegla njihova daljnja kriva interpretacija. Također treba iznaći dodatna financijska sredstva i osigurati tjedno izlaženje *Poleta*.“ Formulacija je, dakle, bila oprezna, ali svatko tko je poznao „pitijski“ govor partijskih foruma mogao je zaključiti da je to jasna potpora aktualnom omladinskom rukovodstvu, a ne traženje preispitivanja smjene glavnog urednika.

⁹⁶⁰ Isto. Nakon što je *Danasov* novinar Ivan Starčević tu sintagmu tijekom spomenute polemike ta dva lista koristio u svojoj kolumni, često se u kontekstu *Poleta* koristila i u političkim razračunavanjima. Afera oko *stojedinice* i kadrovski rasplet u *Poletu* doveli su toga da su Matijašić i dio članova omladinskog rukovodstva, kao i članovi Simićeva uredništva, od suprotne strane budu nazivani „Družićevim komandosima“.

⁹⁶¹ Autor tijekom arhivskih istraživanja 2013. i 2014. nije imao uvid u fond republičkog partijskog rukovodstva, samim tim nije mogao dati ni širi prikaz navedene sjednice. Temeljni je problem bio zakonski rok od 30 godina o nedostupnosti građe, osim uz posebne dozvole, što je dodatno zaoštreno nakon polemika oko arhivske građe na njemačkom sudskom procesu Perkoviću i Mustaču. Na izravni upit o toj sjednici, od odgovorne je osobe iz HDA stigao odgovor da je na spomenutoj 165. sjednici Predsjedništva CK SKH točka dnevnog reda na kojoj se govorila o *Poletu* glasila: „Informacija o aktivnostima SSOH na realizaciji akciono-političkog programa za period sredine srpnja do kraja listopada 1985. godine“, ali autor nije imao uvid u tjeke te sjednice.

Očito je da su to tako shvatili i delegati konferencije, jer je glasanje završilo s gotovo plebiscitarnom podrškom Predsjedništvu, sa samo četiri glasa protiv. Orešković je to osporio tvrdnjom da u dvorani tada više nije bilo kvoruma, no glasanje nije ponavljano.

Drugoga je dana rada izglasana i već spominjana odluka o ostvarivanju osnivačkih prava nad *Poletom*, gdje je bila i formulacija o „prethodnom pribavljanju suglasnosti RK SSOH i mišljenje Savjeta“ o imenovanju i razrješenju glavnog urednika. Time se i potvrdila teza da Babun nije smijenjen po demokratskoj proceduri, ali ni tu više nije bilo volje, s jedne, a i snage, s druge strane, za ponavljanje postupka. U omladinskim je kuloarima ta proceduralna nepravda prema Babunu lakonski prokomentirana konstatacijom da „kako je došao, tako je i otišao“.

Sjednicu je, inače, prvoga dana rada obilježila još jedna afera. Omladinsko se rukovodstvo tijekom polemike s uredništvom doimalo kompaktnim, no na konferenciji se ispostavilo da jedna profesionalna članica ipak nije ustrajna u takvome stavu. Riječ je bila o Ljubici Trbović, profesionalnoj članici Predsjedništva zaduženoj za informiranje. Ona se sa svojim kolegama razišla u tumačenju nacionalističkih ispada, ponajviše vezanih za slučaj *stojedinice*, kao i zbog teze o uredništvu kao „paralelnom rukovodstvu“ u CDD-u. Zato je na sjednici rekla da joj je to „nepojmljivo“, a da se već uoči sjednice od nje „tražila ostavka“: „Ako je potrebno, dat ću je.“ To je naišlo na glasno odobravanje Oreškovićevih istomišljenika, a Ivan Lovrinović je i napomenuo kako je „impresioniran slušajući govor drugarice Ljubice Trbović“ i da je zato uvjeren da se pred njima odvija „povijesna sjednica“. Time je pokušao povući paralelu s nekim prijelomnim partijskim sjednicama na kojima se raspravljalo o nacionalizmu⁹⁶².

U kojoj su mjeri rasprave na sjednici Republičke konferencije uznemirile članove Predsjedništva, ponajbolje govori podatak da je nakon prvoga dana rada održana i sjednica toga tijela⁹⁶³. CDD-ov privremeni rukovoditelj Branko Vignjević požalio se da je i nadalje izložen „krajnjim vrijeđanjima“ i psovkama na kolegijima, kao i insinujama da se „ljudi smjenjuju jer su borci protiv nacionalizma“, apostrofirajući u tom kontekstu bivšeg glavnog urednika i njegova zamjenika, kao i člana Savjeta Zorana Krželja, inače glavnog urednika

⁹⁶² Ponajprije se to odnosi na 10. sjednicu CK SKH iz 1970. i 21. i 23. sjednicu CK SKH iz 1971.

⁹⁶³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 462, 11. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 21. studenoga 1985.

splitske *Omladinske iskre*. Novi je v. d. glavnog urednika, s druge strane, govorio o „neredu u redakciji i samovoljnom napuštanju poslova“, zbog čega je posljednji broj „izašao zahvaljujući trudu dva vanjska suradnika“. Član Predsjedništva Želimir Subić je zato tvrdio da mira neće biti dok se „cijela ta struja ne umiri ili ne odstrani iz redakcije“, dok je Dinko Erer, koji je predvodio onaj omladinski dio članova Savjeta lista, zatražio da se ide „na disciplinsku komisiju, jer su prekršena načela ljudskog morala i etike“. Odraz je takvog raspoloženja bio zaključak da se proanalizira što se događalo na konferenciji, a osnovana je i radna grupa⁹⁶⁴ koja je trebala predložiti konkretne mjere.

Iz tog je „usijanog“ ozračja nastao „slučaj Trbović“, budući da je ta članica Predsjedništva bila jedina koja je na konferenciji stala na suprotnu stranu. U situaciji kad su s obje strane dolazile prijete raznim političkim sankcijama, više se nije trpio bilo kakav pluralizam stavova. Ljubicom Trbović bavila se 13. sjednica Predsjedništva⁹⁶⁵, koja je donijela odluku da se „zbog nesnalaženja oko *Poleta*“ u Predsjedništvu izvrši njena deprofesionalizacija, dakle da ostane samo u volonterskom statusu. Bila je to jedna od rijetkih disciplinskih odluka u cijelom postproljećarskom razdoblju kojima se izabranim članovima omladinskog rukovodstva prije isteka mandata oduzimalo solidno plaćeno radno mjesto.

Sredinom siječnja 1986. na profesionalnu dužnost vezanu uz informiranje imenovana je diplomirana ekonomistica Krunoslava Belec iz ZO Bjelovar⁹⁶⁶, koja je dotad u Predsjedništvu volontirala. Za daljnji je tijek zbivanja važna i odluka da novi stručno-politički radnik za područje informiranja i kulture postane omladinski aktivist Josip Pernar, koji će ubrzo postati i rukovoditelj CDD-a. Njegovo je imenovanje bilo odraz nezadovoljstva stanjem u stručnim službama, gdje su analize dugo bile prilagođavane ideološkom profilu smijenjenog uredništva.

Prednovogodišnja sjednica Predsjedništva RK SSOH nije protekla samo u kadrovskom razračunavanju, već je i v. d. rukovoditelja Vignjević podnio izvještaj o rezultatima sređivanja financijskih problema CDD-a. Bilo je naznaka, što se potvrdilo na sjednici toga tijela

⁹⁶⁴ Isto. U radnoj grupi bili su Zlatko Grabar, Željko Marjanović, Davorin Strišković i Marko Žegarac.

⁹⁶⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 462. Sjednica je održana 26. prosinca 1985.

⁹⁶⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 462. Riječ je o 14. sjednici Predsjedništva RK SSOH, održanoj 16. siječnja 1986.

početkom ožujka 1986.⁹⁶⁷, da će poslovanje ipak biti pozitivno, no tu je Vignjević, svjestan i daljnjeg rasta tiskarskih troškova te inflatornog zaostajanja realnih prihoda, predložio da *Poletu* ubuduće bude prepolovljen broj svezaka. Predsjedništvo je to prihvatilo, tako da je srušena još jedna tradicija: središnji omladinski tjednik u desetoj je godini svoga izlaženja pretvoren u dvotjednik. Povratka na tjedni ritam sve do prestanka izlaženja lista nije bilo. Ujedno je i cijena s 40 povećana na 50 dinara.

Široj je javnosti bilo nejasno kako je CDD, unatoč ogromnom minusu u trenutku smjene Mladenke Duras, uspio uravnotežiti svoju bilancu. Odgovor je ležao u intenzivnim pregovorima s Predsjedništvom CK SKH i saborskim dužnosnicima. Na partijsku je adresu pred kraj 1985. otišla „molba za pokrivanje finansijskih teškoća u publiciranju tjednika SSOH *Polet*“⁹⁶⁸, u kojoj su navedeni brojni idejno-politički i aktivistički razlozi zbog kojih ne bi trebalo dovoditi u pitanje izlaženje lista. Zatražena je pomoć za sufinanciranje posljednjih šest brojeva u 1985. i za one početne u 1986., konkretno „do potpisivanja 'Društvenog dogovora o zajedničkoj politici rješavanja materijalnog položaja dnevne i informativno političke štampe u SR Hrvatskoj““. Ukupno je zatraženo 15,074 milijuna dinara, a u dodatku preliminarnom izvještaju ranije spominjane analize sadržaja *Poleta* za 1985.⁹⁶⁹ stajalo je da je CK SKH do kraja godine CDD-u prebacio 10,074 milijuna dinara.

Prijeloman je, ipak, bio politički pritisak na Sabor. Umjesto predviđenih 10,314 milijuna dotacija za 1985., isplaćeno je čak 49,314 milijuna kuna, što je gotovo pet puta više. Toliki se prebačaj prvotno planiranog iznosa nikad prije ni poslije nije dogodio. Za 2,34 milijuna bila su povećana i sredstva Lutrije Hrvatske, tako da su ukupni proračunski prihodi CDD-a, unatoč podbačaju u dotacijama iz nekih drugih izvora, na kraju 1985. iznosili 118.771.003 dinara, što je bilo 91 posto više od prvotnog plana. Od toga su samo troškovi izdavanja *Poleta*, bez plaća zaposlenika i materijalnih troškova, iznosili 72,128 milijuna dinara⁹⁷⁰.

Spomenuti zaključci 165. sjednice Predsjedništva CK SKH nisu, međutim, značili završetak prepiske između partijskog i omladinskog rukovodstva. Na potrebu smirivanja strasti

⁹⁶⁷ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 463. Bila je to 17. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 6. ožujka 1986.

⁹⁶⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, dopis Predsjedništvu CK SKH od 27. prosinca 1985.

⁹⁶⁹ Isto. Preliminarni je izvještaj datiran 23. siječnja 1986. i potpisao ga je Marjan Jurleka.

⁹⁷⁰ Isto. Prvotni je plan troškova lista na kraju povećan gotovo trostruko.

upućivao je radni sastanak koji su 18. studenoga 1985. zajednički održale komisije CK SKH i RK SSOH za informiranje. Šime Pilić, izvršni sekretar Predsjedništva CK SKH, kao uvodničar se trudio izbalansirati stavove i smanjiti podjele do kojih je „slučaj *Polet*“ doveo⁹⁷¹.

Politička su se prepucavanja, međutim, nastavila još puna tri mjeseca, da bi ta tema došla na dnevni red 16. sjednice Predsjedništva RK SSOH⁹⁷². Uvodničar Davorin Strišković je, neuobičajeno za taj omladinski forum, vrlo oštro napao članove Predsjedništva CK SKJ Stipu Šuvara i Mladena Žuvelu, optužujući ih da su, kao i Vladimir Čavrak, saborski zastupnik iz omladinskih redova, i nadalje pružali podršku pojedincima iz smijenjenog *Poletovog* uredništva, provodeći „svoju privatnu kadrovsku politiku“. Strišković je na kraju svog izlaganja i izravno prozvao Predsjedništvo CK SKH, tražeći od njega „jasne stavove“ i „jedinstvu podršku“, što se tumačilo i kao izraz iznimne drskosti⁹⁷³.

Upravo je Striškovićev primjer potvrdio da partijsko rukovodstvo više nije moralo predstavljati bezrezervni autoritet. Njegovi stavovi, uključujući i prozivanje Šuvara i Žuvele kao onih čija je „podrška u nekoliko navrata bila bila evidentna“ grupi u kojoj su poimenično navedeni „Orešković, Krželj, Babun, Duras, Tajić, Lovrinović, Jović, Jurić-Rukavina, Valentić i drugi“, bili su ugrađeni u zaključke 16. sjednice koje je potpisao predsjednik Vlado Matijašić.

U naknadno sročenicim zaključcima Predsjedništvo CK SKH je pomirljivo zaključilo da „nijedan njegov član, pa ni u ovom slučaju Stipe Šuvar i Mladen Žuvela, ne mogu biti i nisu odgovorni zato što se pojedinci u svojim istupima i djelovanju olako i neodgovorno pozivaju na njih“. Zato je partijsko Predsjedništvo naglasilo da je „potrebno prekinuti svaku dalju raspravu koja odvlači od suštinskih problema mlade generacije i društva u cjelini i prihvati stavove Predsjedništva RK SSOH“, zamjerajući omladinskom rukovodstvu što iznosi ocjene

⁹⁷¹ *Polet*, br. 338, 29. studeni 1985., str. 4, tekstovi pod naslovom „Sloboda uvijek postoji“ autora Šime Pilića i „Neki stavovi“ bez navođenja autora.

⁹⁷² *Polet*, br. 344, 28. veljače 1986., str. 8-9, tekst pod naslovom „Izvod iz zaključaka 16. sjednice Predsjedništva RK SSOH održane 21. veljače 1986. godine“.

⁹⁷³ Isto, str. 8, tekst podnaslovom „Nema slučajnih slučajeva“ autora Davorina Striškovića. U izjavi autoru od 23. siječnja 2015. Strišković je napomenuo da je znao što znači javno prozivanje Šuvara i Žuvele, ali da je zbog učestalih spletki članova smijenjenog uredništva i njihovih političkih zaštitnika, čemu je i osobno bio česta meta, bio spreman i na isključenje iz Partije. No, kako su se i prozvani članovi partijskog vodstva našli na političkoj vjetrometini, više ni njima nije bilo do nastavljanja sukoba.

„bez da se zajednički utvrdilo stanje“⁹⁷⁴. Tek je takvim stavljanjem na stranu omladinskog rukovodstva, još izravnijim od onog sa 165. sjednice Predsjedništva CK SKH, na političkim forumima okončana rasprava o smjenama u *Poletu*. Te su se političke tenzije, međutim, ubrzo prenijele na Savjet lista.

5.2.2. Konfliktni redakcijski suživot starog i novog uredništva

Kad je preuzimao dužnost, Zoran Simić nije bio upućen u velike financijske dubioze i preciznije pokazatelje o „napumpanoj nakladi“ lista, jer su bivša direktorica Mladenka Duras i glavni urednik Mladen Babun ključne poslovne pokazatelje držali podalje od redakcijskih sastanaka⁹⁷⁵. Zato je tek u narednim tjednima postao svjestan materijalnih mogućnosti koje je imao u okupljanju nove redakcije i definiranju koncepta koji bi bio oslobođen dotadašnje pretjerane ideologizacije, uz okretanje realnim problemima generacije čije su interese zastupali.

Redakcijsko preseljenje iz Savske 5 u veći redakcijski prostor u Mehringovoj ulici 14-18 na Savici obavljeno je tijekom rujna 1985., zahvaljujući čemu je bilo i moguće funkcioniranje isprva improvizirane Simićeve redakcije. Naime, prvih se mjeseci dio smijenjenog uredništva, čiji su članovi ostali CDD-ovi zaposlenici, smjestilo u jednoj velikoj sobi, dok su „simićevci“ bili u drugoj. Prvi gotovo da i nisu sudjelovali u pripremi lista, uz prešutni, povremeno i otvoreni, bojkot, dok su se drugi stiskali kao u ono početno *poletovsko* vrijeme u Opatičkoj 10. Smijenjena je ekipa bila uvjerena da je ono što se dogodilo na sjednici omladinskog rukovodstva zapravo svojevrsni nespozum s kratkotrajnim učinkom i da će se Babun uskoro vratiti na svoju dužnost. Slični su glasovi, kako je već navedeno, dolazili i iz pojedinih omladinskih i partijskih kuloara, a takav je stav podupirao i dio Savjeta lista.

U Simićevim se razgovorima s članovima Predsjedništva RK SSOH ispostavilo da ono od lista ne očekuje previše, pogotovo u smislu naglašenih uredničkih i autorskih ambicija⁹⁷⁶, što

⁹⁷⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 428. Ti su stavovi Predsjedništva CK SKH, bez navođenja na kojoj su sjednici toga tijela usvojeni, predloženi članovima RK SSOH gotovo dva mjeseca kasnije, na 8. sjednici RK SSOH, održanoj 22. travnja 1986.

⁹⁷⁵ Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014. Krug oko Babuna smatrao ga je, kaže, kao i Čegeca, Doroghyja, Aleksića i Popovića, „salonskim tipovima“ koji promoviraju „dekadentna građanska načela“.

⁹⁷⁶ Isto.

je bilo u potpunoj suprotnosti s onim što se događalo u prethodne dvije godine. Jedan je od razloga zacijelo bilo i to što nisu bili sigurni može li on biti i trajnije glavnouredničko rješenje. Vjerojatnije je, međutim, da se ponovio „sindrom Kustić“, kad je omladinsko rukovodstvo u prvom dijelu njegova mandata prešutno podržavalo smanjenje političkih sadržaja, ne bi li na taj način list prestao producirati za njih neugodne afere i polemike. Zato je od Simića ponajprije zatraženo da osigura kontinuitet izlaženja lista, oformi redakciju koja bi bila otvorena za razne ideje i suradnike te da se *Polet* tematski i po profilu čitalačke publike vrati u omladinske okvire, služeći kao poligon za propitkivanje i valoriziranje raznih projekata i inicijativa⁹⁷⁷.

Preduvjet su svemu tome, dakako, bili zadovoljavajući međuljudski odnosi u redakciji, što je isprva bilo i najteže ostvariti. Ni od narušenih se odnosa s pojedinim omladinskim aktivistima i partijskim dužnosnicima nije bila lako odmaknuti, što je posebno i razdoblju 1986. – 1987. dolazilo do izražaja u pojedinim tekstovima. Jedan je od bitnih razloga tome bilo i to što je u Predsjedništvo Konferencije SSOJ otišao Stipe Orešković pa je nastala potpuno suprotna politička situacija onoj u vrijeme kad je Goran Radman predsjedavao tim tijelom. Redakcija i republičko vodstvo povremeno su, dakle, bili u pravom verbalnom ratu sa saveznim omladinskim rukovodstvom.

Nije teško prihvatiti tezu da je upravo u Simićevu mandatu, za koji se ispostavilo da će biti čak četverogodišnji, definitivno popustila ideološka stega nad *Poletom*. U posljednje dvije godine praktički je nestao i gotovo svaki oblik političkog nadzora, jer je list često promovirao ideje koje su eksplicitno izlazile iz jednostranačkog sustava i proklamiranog gospodarskog modela⁹⁷⁸. Zato bi se moglo ustvrditi da je Simić preuzeo aktivistički omladinski list, i to u njegovom najekstremnijem i najagresivnijem obliku, a iz njega je četiri godine kasnije izašao s ideološki indiferentnim listom za mlade, koji se samo po nešto većem broju političkih sadržaja razlikovao od komercijalnog tiska usmjerenog na istu populaciju. Usporedimo li to s nastojanjima ranijih redakcija, proizlazi da je tek Simićeva ekipa barem djelomično uspjela

⁹⁷⁷ Isto. Simić je rezolutan u tvrdnji da mu prilikom preuzimanja dužnosti nije bio zadan određeniji politički i ideološki okvir. Podrazumijevao se, dakako, uobičajeni titoistički pristup društvenoj zbilji, karakterističan za svaki aktivistički projekt.

⁹⁷⁸ Isto. Simić se u te četiri godine prisjeća samo jedne otvorene političke intervencije, o kojoj će kasnije biti više riječi, a povremeni su prigovori bili vezani uz nedostatak tema vezanih uz aktivnosti omladinske organizacije, što je bio uobičajeni prigovor svakom glavnom uredniku.

ostvariti onu više puta spominjanu Kuljiševu viziju *Poleta* kao „fantastične zabave“. Problem je, međutim, bio što u tom neurotičnom razdoblju mnogima više i nije bilo do zabave.

List se u toj drugoj polovini 1980-ih godina susreo, naime, s problemom kakav nije imala niti jedna ranija redakcija. Dok su, s jedne strane, mogli pisati što su zaželjeli, i to bez ikakvih konzekvenci, sve je teže, s druge, bilo pronaći one koji bi to kupovali. Sve tiskovine u Hrvatskoj i Jugoslaviji u tom su razdoblju bile preopterećene političkim sadržajima, jer je i društvena zbilja svodila na beskrajno redanje političkih ekscesa, svađa i otvorenih razračunavanja. Više nije bilo moguće pronaći neke kulturološke ili bilo kakve nepolitičke fenomene koji bi u javnosti mogli biti medijski poželjniji od onoga što se svakodnevno zbivalo na političkoj sceni. Posebno je to došlo do izražaja kad se usponom Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji počela osjećati i bojazan od novog kulta ličnosti, ovoga puta vezanog uz Hrvatskoj potpuno neprihvatljivu reafirmaciju centralizma i velikosrpstva.

Posljedica je svega toga bila da se u percepciji potencijalnog kupca iz objektivno smanjivala intrigantnost, provokativnost i, posebno, subverzivnost omladinskog tiska. *Polet*, *Studentski list* i drugi listovi više nisu mogli iznenađivati svoje čitatelje, niti im širiti svjetonazorske vidike. Desetljećima taloženi tabui su preko noći nestajali i svatko je pisao o svemu, prelazeći dotadašnje granice slobode, neovisno o proklamiranom konceptu. Naklada je lista, stoga, iz godine u godinu padala, da bi se na kraju Simićeva mandata svodila na ono s čim je 14 godina ranije krenuo Pero Kvesić, dakle s 20-ak tisuća primjeraka. Krug je time bio zatvoren, a početkom 1990. preostalo je samo da se nad *Poletom*, ali i svim ostalim hrvatskim omladinskim tiskovinama, izvrši tržišna „egzekucija“⁹⁷⁹.

Na početku Simićeva mandata nije se moglo ni pretpostaviti kakve će radikalne promjene list, ali i društvo u cjelini, proživljavati u godina koje su slijedile. List je još mjesecima bio preokupiran vlastitim problemima, a odnose unutar redakcije kompliciralo je i uredništvo koje je bilo promovirano samo dva tjedna prije Babunove smjene. Prvi su brojevi, stoga, rađeni s neformalnom uredničkom strukturom, u uskom krugu Simićevih suradnika od povjerenja. Indikativno je, zacijelo i zbog statusa vršitelja dužnosti, da glavni urednik nakon imenovanja

⁹⁷⁹ Postupno urušavanje jugoslavenske federacije bilo je praćeno i radikalnim promjenama na tržištu tiskovina, jer su medijske slobode bile praćene i naglim prodorom tabloidnog i „žutog“ novinarstva, koji dovodi do propasti i dio hrvatskog političkog i revijalnog tiska, uključujući dotada vodeće tiskovine poput *Danasa* i *Starta*. Više u Željko Krušelj: „Izgubljena vjerodostojnost: medijski apsurdni totalitarne, autokratske i demokratske Hrvatske“, *In medias res*, br. 4, Zagreb, 2014., str. 524-539.

nije omladinskom rukovodstvu trebao dati na usvajanje svoj koncept rada. To je, zadržavajući se samo na temeljnim odrednicama, učinio nakon puna tri mjeseca, kad je u „kockicu“ na sedam stranica dostavio „Uređivačku koncepciju tjednika SSOH *Polet*“, uz koju su bile priložene i kratke biografije devetoro predloženih članova uredništva⁹⁸⁰.

Ako izostavimo formalnu netočnost da list više nije bio tjednik, Simićev koncept nije ukazivao na ozbiljnije promjene u dotad viđenom konceptu omladinskog aktivizma. Potvrđivalo je to tezu kako su i sve dotadašnje koncepcije dane Predsjedništvu RK SSOH na usvajanje zapravo bile dio iste političke frazeologije, čiji je smisao bio dokazivanje ideološke pravovjernosti. Kako bi se u startu zaštitili od kritika partijskih foruma, i Simićevoj je ekipi presudno bilo zaklinjanje na „jugoslavensku orijentaciju“, „bratstvo i jedinstvo“, „revolucionarne tradicije naših naroda i narodnosti“ te „duh samoupravnog socijalizma i pluralizma samoupravnih interesa“, makar su bili iznimno rijetki koji su u to još vjerovali. Tako ni Simić nije zaboravio spomenuti da je Vladimir Bakarić smatrao da omladina ima budućnost samo ako „radnička klasa provede svoj plan izgradnje socijalizma“, a i kako ih Marx i Engels nadahnjuju da bi smisao novinarskog angažmana „uvijek i svuda“ trebalo biti „oslobođenje radničke klase“.

No, kad se razgrne taj ideološki ritual, novi je glavni urednik naglasak stavljao na tematski okvir čiji bi smisao bila „propitivanja izgrađivanja socijalističkog samoupravljanja“, kao i kritički odnos prema „prisutnim oblicima tome stranih društvenih pojava i problema“. *Polet* je, drugim riječima, trebao biti „edukativni ali isto tako i tragalački mediji, koji... svojim stremljenjima nastoji biti tribinom omladinskih i socijalističkih snaga društvenog razvoja“, u socijalnom smislu temeljenim na „svijetu rada“, a i koji odražava „senzibilitet generacije“. Krupniji je odmak od prakse prijašnjeg uredništva naglasio i potrebom za „otklonom od oficijelnog načina pisanja, otklonom od birokratskog rječnika, izbjegavanja fraza“, kao i izbjegavanjem „bolesti omladinskog novinarstva“, u čemu je posebno izdvajao pretencioznost i brzopletost. Još konkretnije, „jezik omladinske novine treba biti analogan jeziku generacije kojoj se ta novina obraća“, dio čega je „sleng“ i „govor običnog omladinca“⁹⁸¹. List se time želio vratiti svojem izvornom načinu komuniciranja s čitateljstvom, što je također bio vid

⁹⁸⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 593. Na koncepciji se navodi da je pripremljena tijekom veljače 1986.

⁹⁸¹ Isto. Svojevrsni je danak političkom trenutku bila i koncepcijska usmjerenost na „kongresnu godinu“ u kojoj se to događalo, što je bilo konkretizirano i planom praćenja svih tih aktivnosti.

vraćanja *Poletovoj* tradiciji, čemu je narednih godina upravo Simićevo uredništvo poklanjalo posebnu pozornost.

Nije bilo slučajno što je tek u veljači 1986. omladinskom rukovodstvu bio proslijeđen prijedlog uredništva koje bi taj koncept trebalo realizirati. Ponovilo se, naime, ono što se dogodilo i Babunu kad je preuzeo kormilo lista, zadržavajući neko vrijeme svoje oponente Španovića i Litvana. Simić je jesenski serijal 1985. odradio s dijelom prethodnog uredništva, iako se, kako je već navedeno, često suočavao s njihovom opstrukcijom rada, kao i nuđenjem tema za koje su bili unaprijed svjesni da zbog inzistiranja na daljnjim ideološkim razračunavanjima neće biti prihvaćene⁹⁸².

Tipičan je primjer tih pritajenih trvenja bio način prezentiranja pojedinih tema, poput one u kojoj je Mladen Babun izvješćivao sa zajedničke sjednice partijske i omladinske komisije za idejni rad. Šire je citirao sve njemu bliske diskutante, poput Ervina Peratonera i Dare Janeković, a teza je bila da je u medijima na djelu sustavno „zataškavanje nacionalizma“, čime se posredno opravdala potreba provociranja niza afere u kojima su pojedinci i institucije optuživani za taj vid podrivanja političkog sustava⁹⁸³. Specijalist za gospodarstvo Ivan Lovrinović ponovno je u dva nastavka negativno pisao i o Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije, reformskom projektu savezne vlade predvođene Milkom Planinc, naglašavajući „idejna i teorijska razmimoilaženja u pristupu rješavanju današnje krize“. Tema je popraćena još jednim u nizu razgovora s Ivom Perišinom, najupornijim kritičarom jugoslavenskog popuštanja zahtjevima MMF-a. Lovrinović je prezentirao i podatak po kojem je Jugoslavija na izvozu svoje robe realno gubila čak 60 posto njene vrijednosti, osporavajući na taj način nastojanje da se gospodarstvo u većoj mjeri okrene stranim tržištima⁹⁸⁴.

Sve to govori da su početni brojevi, zaključno s definitivnim odlaskom oponentata novome konceptu krajem veljače 1986., predstavljali nužni kompromis za opstanak lista. Teme su u tom četveromjesečnom razdoblju naizgled bile slične onima koje je forsiralo bivše uredništvo, ali se v. d. glavnog urednika potrudio da s njih skine dotadašnji ideološki naboj. Činjenica je

⁹⁸² Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014.

⁹⁸³ *Polet*, br. 338, 29. studeni 1985., str. 11, tekst pod naslovom „Dobre dijagnoze“ autora Mladena Babuna.

⁹⁸⁴ *Polet*, br. 340, 27. prosinca 1985., str. 4-5, tekstovi pod naslovom „Klasna borba još samo u referatima“ i „Realne iluzije“ te br. 341, 17. siječnja 1986., str. 5, tekst pod naslovom „Kilo sreće za narod“ autora Ivana Lovrinovića.

bila da list tada u kvalitativnom smislu nije doživio pad, kako je to bio slučaj kod većine uredničkih smjena, čime je Simić odmah pokazao da se vješto nosi s novonastalom situacijom.

Karakterističan je primjer bitne promjene političkog diskursa bio nastavak navedene afere o grubom nacionalističkom ispadu na *stojedinici*. *Polet* tu nije nastavio s optužbama, već je javnosti prezentirao opširni izvod iz rasprave na Savjetu toga medija, održane 1. studenoga 1985. Iz objavljenih se izlaganja jasno vidjelo da je „optužnica“ protiv te radijske postaje bila mahom kreirana u krugu bivšeg *Poletova* uredništva, a na Savjetu ih je iznosio Dejan Jović. Njegov je istup potvrdio da je temeljni problem bio radijski tretman suprotstavljene ideološke struje, posebno Stipe Šuvara i Stipe Oreškovića, kao i dovođenje u eter nekolicine njima politički neprihvatljivih hrvatskih intelektualaca. Jovićeve teze o koncepciji čija je logična posljedica bio upravo onakav nacionalistički ispad kakav se dogodio nisu naišle na potporu ostalih diskutanata. Među njima je bio i Davorin Strišković, koji je ponovio neslaganje republičkog omladinskog rukovodstva s već spominjanim istupom DONH-a⁹⁸⁵. Objavljeni je stenogram naznačio da između Republičke i Gradske konferencije SSOH više nema razlike u shvaćanju uloge omladinskih medija pa je i DONH, kao posljednje uporište potisnutih političko-novinarskih krugova, ubrzo prestao s aktivnostima.

Pristup koji preferira demokratski dijalog, a ne ideološku isključivost, u istome je broju demonstrirala i politički uvijek osjetljiva rasprava o jeziku, koju je tih dana organiziralo Društvo književnika Hrvatske. Samo koji tjedan ranije takva bi tema u listu zacijelo bila okarakterizirana kao neki novi nacionalistički eksces. No, u promijenjenim su okolnostima bez posebnih komentara objavljena poduža izlaganja Radoslava Katičića, Vladimira Anića, Dalibora Brozovića, Antuna Šoljana i Predraga Matvejevića. Svaki je od njih na svoj način bio snažno politički „obilježen“⁹⁸⁶.

Upravo je taj prvi broj u Simićevu mandatu bio karakterističan i po specifičnom shvaćanju krizom uzdrmane socijalne stvarnosti, u kojoj su i neke civilizacijske norme, zakašnjele u hrvatskoj komunističkoj zbilji, dobivale iskrivljeno značenje. Riječ je bila o otvaranju zagrebačkog krematorija, investicije tada vrijedne 1,1 milijardu dinara, koja je trebala ublažiti

⁹⁸⁵ *Polet*, br. 337, 15. studeni 1985., str. 8-9, tekst pod naslovom „Tata, kupi mi radio“ bez navođenja autora.

⁹⁸⁶ Isto, str. 16-17, tekst pod naslovom „Ekologija jezika“ koji su pripremili Mate Bašić i Edo Popović.

problem prenapučenog Mirogoja. U *Poletovoj* je interpretaciji taj projekt bio dokaz produbljanja socijalnih razlika i nakon smrti, jer su potencijalni korisnici u tekstu tretirani kao privilegirani slojevi, budući da se cjenovnik krematorija činio nedostupnim „radničkoj klasi“ i da je postojala mogućnost „pretplate“ na taj način sahranjivanja⁹⁸⁷.

5.2.3. „Novina za 22 milijuna Jugoslavena“

Sadržajno gledano, *Polet* je prve dvije godine Simićeva mandata imao puno zajedničkih obilježja, što je list i u konceptualnom smislu činilo prepoznatljivim. Naime, od njegova preuzimanja dužnosti pa do pred kraj 1987. činilo se da su glavni jugoslavenski problem gospodarska kriza i nejedinstvene političke elite. U tom je razdoblju list razvijao cijeli spektar društvenih tema, stvarajući sve širi prostor autorskih sloboda, u što su se skladno uklopili i laganiji kulturni i estradni sadržaji. Vjerovalo se i kako list sadržajno treba usmjeravati na što šire jugoslavenske prostore. Odnosilo se to ponajprije na Vojvodinu, Srbiju te Bosnu i Hercegovinu, gdje nije bilo jezičnih barijera, ali ni listova za mlade koji su iskazivali toliko svjetonazorskog liberalizma, pa su baš u tome ležala mogućnost tržišne ekspanzije. Zato je se krajem listopada 1986. na naslovnici pojavila i indikativna propagandna poruka: „Novina za 22 milijuna Jugoslavena“⁹⁸⁸.

Poletovska želja za dokazivanjem opet je bila puno veća od distributivnih mogućnosti. Gradovi poput Beograda, Novog Sada, Sarajeva ili Banja Luke bili su solidno pokriveni zagrebačkim listom, no ravnomjernija pokrivenost terena tražila je osjetno veće naklade i ulaganja u prodajnu mrežu, što u danim okolnostima nije bilo realno. *Polet* je zbog dispariteta proizvodne i prodajne cijene oduvijek gubio po prodanom primjerku, a u to su vrijeme još ubrzanije rasli tiskarski troškovi, ponajprije zbog ovisnosti o uvoznim komponentama. Na bit problema u to je vrijeme ukazivao i jedan od *Poletovih* tekstova, gdje je rečeno da devize na crnoj burzi imaju tečaj koji je „30-35 posto“ viši od službenog⁹⁸⁹. Zato se izdavač istodobno

⁹⁸⁷ Isto, str. 15, tekst pod naslovom „Krema u krematoriju“ autora Romea Grakalića, što je bio pseudonim Marijana M. Grakalića.

⁹⁸⁸ *Polet*, br. 355, 31. listopada 1986.

⁹⁸⁹ *Polet*, br. 366, 24. travnja 1987., str. 30, tekst pod naslovom „Tečaj na crnoj burzi“ bez navođenja autora. Službeni je tečaj za jednu njemačku marku tih dana iznosio 427,10 dinara, što znači da su je šverceri prodavali po cijeni od 550 – 575 dinara.

više bavio idejom kako da smanji nakladu i tako poslovne gubitke svede u prihvatljivije okvire.

Ponajbolji primjer takvoga razmišljanja bila je još jedna Simićeva akcija koja je nadilazila republičke okvire. Na specifičan je način, naime, iskoristio sve veću popularnost izbora za miss, koji je u jugoslavenskim medijskim okolnostima bio poželjni paravan za razne erotske sadržaje. Tako je *Polet*, neugodno iznenadivši pedagoške krugova, lansirao „Miss '88 usmjerenog obrazovanja“⁹⁹⁰. Iza tog se ironičnog naziva, karakterističnog za Šuvarovu reformu obrazovanja, krio izbor najljepše jugoslavenske srednjoškolke. U propozicijama je, doduše, napomenuto da se mogu natjecati i djevojke do 21 godine, uz uvjet da pošalju fotografije lica i tijela te ispunjeni biografski obrazac, gdje su bili sadržani i stavovi o ljubavi, hobijima i ambicijama.

Odmah se pokazalo da te pristigle fotografije nerijetko nisu bile pretjerano čedne. Najprije su krenule fotografije u badićima, zatim u toplesima, naposljetku i potpuno golih tijela na plažama. U međuvremenu se uzburkala i rasprava o nazivu projekta pa je „usmjerenog obrazovanje“ u hodu zamijenjeno za društvenom moralu primjerenijim imenom: „Miss teen '88“. Dodjela nagrada, organizirana u Puli, pretvorena je i u pravi medijski spektakl s mnoštvom novinara i gostiju, a žiri je predvodio Pero Zlatar, uz još nekoliko poznatih glumaca i sportaša⁹⁹¹.

Zanimljivije je, međutim, tko su bile finalistice te glamurozne, za neke i dekadentne, predstave, gdje je glavna nagrada bilo turističko putovanje u London. Među 14 finalistica, njih je pet bilo iz Hrvatske, po tri iz Srbije i Vojvodine, dvije iz BiH i jedna iz Slovenije. Pobjedila je 18-godišnja Aleksandra Šikoparija iz Novog Sada. Geografski gledano, ta je struktura idealno odražavala *Poletove* tržišne ambicije, ali i govorila o njegovu ugledu u urbanim krugovima izvan hrvatskih granica.

Izbor „Miss teen“ ponovljen je 1989., uz jednako glamurozno i medijski popraćeno finale u Zagrebu⁹⁹². Popis finalistica ukazivao je da se u tih 15 mjeseci puno toga promijenilo. Među

⁹⁹⁰ *Polet*, br. 384, 4. ožujka 1988., str. 18 i 23.

⁹⁹¹ *Polet*, br. 391, 10. lipnja 1988., str. 16-18, tekst pod naslovom „Aleksandra našeg *Poleta*“ bez navođenja autora.

⁹⁹² *Polet*, br. 413, 29. rujna 1989., str. 26-29, tekst pod naslovom „The best od Jugoslavia“ bez navođenja autora.

17 finalistica, samo njih četiri nisu bile iz Hrvatske. Tri su stigle iz Novog Sada, a jedna iz Beograda. Mediji iz Srbije, Vojvodine i BiH nisu pratili završnu priredbu. Sukladno tome, pobijedila je Opatijka Tatjana Vojvodić. Novinsko se tržište već počelo ozbiljno dijeliti, na određeni način i zatvarati. Bio je to, inače, i posljednji *Poletov* veliki medijski hepening.

Već je i taj primjer pokazao da je politika u toj sve uočljivoj agoniji komunističkog sustava i svjesno potiskivana. Prevagnulo je uredničko razmišljanje da mlađeg čitatelja ipak više zanimaju teme vezane uz njegovu svakodnevicu, obrazovnu i radnu, još više onu koja obilježava njegovo slobodno vrijeme. Kako bi u tim kaotičnim prilikama trebalo pristupiti temama, demonstrirano je u tekstu koji je govorio o gotovo nerješivim stambenim problemima mladih. Umjesto frustrirajuće statistike i izjava odgovornih osoba o tome kako se u tom segmentu „ulažu ozbiljni naponi“, *Poletov* je novinar tekst postavio puno praktičnije, odnosno što nedostatak stambenog prostora znači za temeljne fiziološke potrebe mladih. Naslov je teksta bio „Socijalistička mladež u orgastičkoj oskudici“, a podnaslov još plastičniji: „Omladinska organizacija bi morala već jednom shvatiti da je glavni problem današnje i prijašnje omladine nedostatak prostora za ševu.“⁹⁹³

List je u tom razdoblju na vrhuncu svoje aktualnosti i zanatske zrelosti, jer niti u jednom od prijašnjih redakcija nije postignut takav sklad ozbiljnih i zabavnih sadržaja. Ako je nečega nedostajalo, onda je to bila drskost i provokativnost, kakva je, makar i na različite načine, obilježavala Franičevićev i Babunov mandat. Dominantno viđenje *Poleta* kao solidnih i otvorenih novina nije se, doduše, očitavalo po poslovnim rezultatima, jer politikom preopterećena stvarnost, istodobno suočena i sa sve dubljom gospodarskom krizom, nije imala previše razumijevanja za medije koji su djelovali odviše smireno, bez strasti i želje za dizanjem tenzija. Potencijalni je čitatelj iz godine u godinu sve više tražio tiskovine koje su podilazile njihovim frustracijama, ili nudile drastične odgovore na društvene dileme, ponajmanje se baveći njihovom kvalitativnom razinom i konceptualnom širinom. Novinarska mlakost i pristojnost obično je kažnjavana padom naklada takvih tiskovina.

Unatoč naglašenoj usmjerenosti na zabavne sadržaje, list je u tom dvogodišnjem razdoblju ostao dosljedan i u zadržavanju još od Franičevićeva razdoblja razvijane socijalne domene, po kojoj je list među čitateljima godinama unazad bio prepoznatljiv. Nakon dužeg se vremena vratio u tom segmentu nenadmašni Rafael Pejčinović. Za teme najšireg reportažnog spektra

⁹⁹³ *Polet*, br. 359, 26. prosinca 1986., str. 3, tekst autora Dragana Ogurlića.

veliki je autorski dobitak bio i dolazak već iskusnih reportera Damira Strugara i Jasne Babić, nakon povratka iz vojske i Mate Bašića, ali i dotad nepoznate i vrlo agilne Đurđice Klancir. U političkim su sadržajima, pak, sve konce držali Marijan M. Grakalić i Zdravko Milinović. Ta se autorska ekipa u reporterskoj domeni po kvaliteti mogla mjeriti jedino s onom u Franičevićevu razdoblju.

Nastavile su se, stoga, turobne i uznemirujuće priče iz dječjih domova, institucija za preodgoj i socijalnu skrb, pa i zatvora, primjerice onih u Lipovici i Puli. Aktualizirane su i spoznaje o sve većim razmjerima narkomanije, cvatućoj prostituciji i djeci žrtvama prosjačenja kao sve unosnijeg oblika organiziranog kriminala. Radničko nezadovoljstvo i štrajkovi bile su omiljene reportažne teme pa su o tome objavljivani tekstovi iz cijele Hrvatske, od čega je bilo najupečatljivije opširno izvještavanje o štrajkašima iz labinskih ugljenokopa. Rudari su svoj veliki travanjski štrajk 1987. otpočeli na 66. obljetnicu Labinske republike, usmjerene protiv nadirućeg talijanskog fašizma, što su komunističke vlasti shvatile i kao opasnu političku provokaciju. U prvih devet mjeseci 1987. broj štrajkova diljem Jugoslavije povećao se na više od tisuću, a *Poletovi* su novinari, koji su zahvaljujući svojim dopisnicima pratili i one u BiH i Makedoniji, procijenili da je u njima sudjelovalo blizu 200.000 jugoslavenskih radnika⁹⁹⁴.

List je u više navrata pisao i o gradnji najvišeg hrvatskog objekta, Cibonina tornja, što je bilo obilježeno i nizom afera i problemima na samom gradilištu, dok su sve češći bili i tekstovi o nelegalnog gradnji diljem zemlje i neprincipijelnom ponašanju inspeksijskih službi⁹⁹⁵. Simićev je mandat obilježio i niz reportaža s Kosova, nerazvijene i u gospodarsko-socijalnom smislu krajnje zapuštene srbijanske autonomne pokrajine, potresane stalnim političkim nemirima. Učestalost tekstova o kosovskim Albancima, uključujući i one koji su živjeli u Hrvatskoj, postupno se povećavala, jer je list dobro procijenio da se na tom pitanju najbrže i najbrutalnije urušava jugoslavenski politički sustav.

Simićevo je uredništvo vodilo posebnu brigu i o snažnoj zastupljenosti i adekvatnoj prezentaciji intervjua, koji su još od Pavićeva razdoblja bili jedna od uporišnih točaka svake

⁹⁹⁴ *Polet*, 377, 27. studeni 1987., str. 35, tekst pod naslovom „Ne znam što da radim sa sobom“ autora Mate Bašića.

⁹⁹⁵ Spomenute su teme u *Poletu* od br. 337, 15. studeni 1985. pa do br. 379-380, 25. prosinca 1987., kad je najavljen odlazak nekoliko ključnih novinara u druge tiskovine, što je, uz vraćanje težišta na krajnje turbulentna politička zbivanja, i u autorskom smislu počelo mijenjati profil lista.

Poletove koncepcije. Ličnosti s estrade su s produblјivanjem krize, koja je imala za posljedicu traženje laganiјih i zabavnijih sadržaja, predstavljale najpoželjnije i mahom najzanimljivije sugovornike, što je Simić bolje shvaćao od svojih prethodnika⁹⁹⁶. No, razlika u odnosu na Babunovo vođenje lista ogledala se u ukidanju rubrike „Partija i estrada“, jer je ona stvarala dojam pretjerane politizacije lista, što je uredništvo htjelo izbjeći. Estradne zvijezde na taj način nisu morala objašnjavati zašto nisu u Partiji, odnosno što bi s državom učinili kad bi u ruke „na pet minuta“ dobili vlast.

Estradna lica s pozornica i malih ekrana nisu redakciju, međutim, sputavala u tome da redovno objavlјuju razgovore s nizom istinskih umjetničkih veličina, primjerice redateljima, glumcima, slikarima, strip-crtačima, dizajnerima, vrhunskim sportašima i trenerima, dok na rock-sceni praktički i nije bilo važnije osobe koja u listu nije bila adekvatno predstavljena. Bili su tu i razgovori sa znanstvenicima, gospodarstvenicima, medicinarima, rukovoditeljima raznih institucija. Specifičnost se ove redakcija ogledala, ipak, u dotad najvećem otvaranju prostora novinarima iz drugih tiskovina i elektroničkih medija, neovisno o republikama u kojima su djelovali. Novinari su tu, za razliku od prakse niza tiskovina, predstavljani kao istinski autoriteti.

Zbog toga je *Polet* vrlo brzo prešao put od ideološke omraženosti prethodnog uredništva do simpatija koje je stjecao u širim medijskim krugovima. Urednici i novinari *Danasa*, primjera radi, bili su česti gosti na *Poletovim* stranicama, gotovo „pretplaćeni“ za komentiranje političkih aktualnosti, i to kratko vrijeme nakon što je žestoki sukob te dvije redakcije obilježio hrvatsku medijsku povijest. Posebnu su naklonost, isto tako, uživali alternativci sa stojedinice, primjerice članovi kultne „Zločeste djece“, a list je kasnije bio i vrlo angažiran u razdoblju pokretanja *Omladinske televizije*, upozoravajući kako *Radiotelevizija Zagreb* nema pravo onemogućavati razvoj konkurentskih postaja.

Polet je u tom razdoblju angažirao i svoje stalne kolumniste, koji su također pridonosili njegovoj prepoznatljivosti. Već u početku Simićeva mandata formirala se četvorka u javnosti poznatih osoba, koja je društvenu stvarnost analizirala iz svojih specifičnih vizura. Bili su to rock-kritičar Darko Glavan sa svojim „Glavinjanjima“, slovenski rocker Pero Lovšin s

⁹⁹⁶ Simićev pogled na zabavne sadržaje kao poželjni način povećanja čitanosti moguće je usporediti samo s konceptom koji je 1978. osmislio Kuljiš, ali se razlika ogledala u tome što su društvene okolnosti druge polovice 1980-ih godina same po sebi nametale dominaciju političkih, gospodarskih i socijalnih tema.

„Sportskim trzajima“, književnik Branko Maleš s „Crvenim zecom“ i beogradski novinar Gradimir Aleksić s „Beogradarijama“. Kasnije se to mijenjalo, primjerice Glavanovim odustajanjem, a kao novi kolumnisti pojavljivali su se Branko Čegec, koji je najprije pisao s egidom „Ego trip shop“, a onda „Plexus“, bio je tu još jedan beogradski omladinski novinar Milan Bečejić s kolumnom „Pro tempore“, zatim Ljubo Pauzin sa svojom „Garsonijerom“, Edi Jurković s „*Poletovom* katodnom cijevi“ te ambiciozni književni teoretičar Vlaho Bogišić s „Lektirom“.

Najzanimljivije su bile autorske faze Srđana Španovića, čije su kolumne pod provokativnim naslovom „Penisovanje naroda“⁹⁹⁷ često služile i kao aktualni redakcijski uvodnici. Kad je 1989. bilo jasno da federacija tone u propast, preimenovao ju je u sintagmu „Ozbiljno o smiješnom“, a povremeno je pisao i sarkastični „Dnevnik domaćeg izdajnika“. Giancarlo Kravar se 1987. ustalio kolumnom „Naše osamdesete“, a novinar *Mladine* David Tasić⁹⁹⁸ „Sunčanom stranom Alpa“. Povremene su kolumne pisali i Edvard Popović i Milan Živković. U aktualnim su komentarima, pak, britkošću prednjačili Jasna Babić, Zdravko Milinović, Vladimir Spasić i Đurđica Klancir. Naknadno im se priključio i Ivica Grčar, koji je nakon povratka u CDD preuzeo i rad s mladim novinarima.

Širu je pozornost izazivao i Vlastimir Mijović, koji je nakon odlaska s mjesta glavnog urednika u beogradskoj *Mladosti*, opirući se srbizaciji tog saveznog omladinskog glasila, također postao *Poletov* kolumnist. Uz njegovu je kolumnu „Moj prored“ vezan jedan od većih *Poletovih* skandala. Krajem svibnja 1988. objavljen je Mijovićev tekst toliko išaran da je bio u potpunosti nečitljiv⁹⁹⁹. Simić je, naime, u *Vjesnikovoj* tiskari samo koju minutu prije stavljanja broja u rotaciju primio poziv iz „kockice“, u kojem mu je rečeno da ta kolumna ne smije biti objavljena. Dvoumeći se kako bi bilo naj mudrije reagirati, odlučio se za kompromisno rješenje. Uzeo je flomaster i precrtavao redove, dopisujući upitnike i

⁹⁹⁷ Naziv Španovićeve kolumne bio je krajnje sarkastični odgovor, na samom rubu vulgarnosti, na frazeologiju i nasilničku praksu Miloševićeve „antibirokratske revolucije“. I sadržaj kolumni bio je slično intoniran, jer je autor iz broja u broj nalazio primjere pogubnosti takve populističke i huškačke politike za međunacionalne odnose u jugoslavenskoj federaciji.

⁹⁹⁸ U Sloveniji je njegovo prezime pisano „Tasič“, a široj je javnosti postao poznat 31. svibnja 1988., kad ga je u Ljubljani zajedno s Janezom Janšom, Franci Zavrlom i Ivanom Borštnerom zbog tekstova o JNA uhitila vojna služba sigurnosti.

⁹⁹⁹ *Polet*, br. 390, 27. svibnja 1988., str. 10, tekst pod naslovom „Slučaj Marković“ autora Vlastimira Mijovića.

uskličnike, tako da je ostao čitljiv samo naslov, što je bolje upućenim čitateljima bilo dovoljno. Nastao je, dakako, skandal, nakon čega sa Šetališta Karla Marxa više nije bilo intervencija, a kolumna je, uz „tehničku“ ispriku, u cijelosti objavljena u idućem broju¹⁰⁰⁰. Poanta je, međutim, bila u tome što je tekst govorio o metodama pučističkog djelovanja bračnog para Slobodan Milošević - Mira Marković. Iako beogradski „vožd“ više nije skrivao svoje rušilačke planove, u zagrebačkim je partijskim forumima i nadalje vladala znamenita „hrvatska šutnja“ pa je povremeno i od hrvatskih tiskovina traženo da „ne provociraju“ srbijansko vodstvo.

Činjenica je da *Polet* na hrvatskoj medijskoj sceni nije prednjačio u otporu „sindromu Milošević“, no Simićeva redakcija nije se željela uklopiti u takav defetistički obrazac političkog ponašanja. Moglo bi se ustvrditi da je najveće pomanjkanje političkog sluha u Simićevu mandatu bilo uočljivo upravo u razdoblju Miloševićevog preuzimanja potpune vlasti u Srbiji, vezanog uz eliminaciju izravnih suparnika, Dragiše Pavlovića i Ivana Stambolića. List isprva nije prepoznao slojevitú političku pozadinu i naslutio posljedice tih traumatičnih zbivanja, najčešće svodeći problem na odnose Srba i kosovskih Albanaca. Za list je prijelomna 8. sjednica CK Srbije¹⁰⁰¹ bila zanimljivija kao tehnologija borbe za vlast, gdje su zapravo svi isti, nego kao najava iste političke metodologije u slamanju avnojevske Jugoslavije.

Čini se da je jedan od razloga veće usmjerenosti na tehnologiju vlasti nego na njena ishodišta, sadržaje kojima se bavi i anticipiranje njenih posljedica bilo veliko redakcijsko oslanjanje na beogradske suradnike. Ponajprije se to odnosilo na Milana Bečejića, čiji su tekstovi relativizirali ideološke podjele u srbijanskim političkim forumima, kao i utjecaj velikosrpskih krugova na radikalizaciju širih društvenih slojeva. Njemu su svi bili u moralnom pogledu isti, što i nije bilo daleko od istine, pa mu nije bilo ni važno tko će na kraju pobijediti. Autora je jedino fasciniralo kako je Miloševićeva minimalna većina u partijskom vrhu gotovo preko noći uklonila sve oponente. Nisu se mogli, međutim, ignorirati ni redakcijski poslovni interesi, jer im je Beograd potencijalno bio važno tržište, kao i drugim hrvatskim tiskovinama, tako da im tu pretjerana zaoštavanja nisu bila potrebna. U prilog tome govorila je u prosincu i

¹⁰⁰⁰ Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014.

¹⁰⁰¹ *Polet*, br. 373, 2. listopada 1987., str. 14-15, tekst pod naslovom „Izlaz iz kože“ te br. 375., 30. rujna 1987., str. 8, tekst pod naslovom „Gorak okus diferencijacije“ autora Milana Bečejića.

redakcijska lista „Yu političari '87 – Top 22“, gdje su im davani ironični „pokloni“. Milošević je tu bio na prvome mjestu, makar i kao „sablja demokracije“, a tim su popisom ismijavane i žrtve tadašnjih političkih čistki¹⁰⁰².

Postupno sve veće oslanjanje na vlastite analitičare, ponajprije Srđana Španovića, Jasnu Babić i Gorana Beusa-Richembergha, koji je pisao i otvoreno pismo Slobodanu Miloševiću, naposljetku i već spomenutog Vlastimira Mijovića, inače sarajevskog novinara, tu je sliku postupno mijenjalo. No, tada su se već „probudile“ i druge hrvatske tiskovine pa je propuštena šansa za jačanje *Poletova* utjecaja. I nadalje su postojale svakakve političke dvojbe, u čemu se nije mogao eliminirati ni strah da se u Hrvatskoj ne ponovi „maspok“, kako je beogradska medijska scena nazivala reformistička proljećarska gibanja. Svjedoči o tome i detaljna analiza koju je nakon Miloševićevog uličnog rušenje vojvođanskog rukovodstva napravio Marijan Cvjetičanin, tada i predsjednik Savjeta *Poleta*. Autor, naime, nije dvojio o političkom nasilju u Novom Sadu i ugrožavanju jugoslavenskih temelja, ali je, opterećen poznatom hrvatskom stigmom, došao do zaključka da je Partija i nadalje ta koja će naposljetku pronaći najbolje rješenje: „Maspok u Jugoslaviji, kad god se pojavi, vrlo je žestok i bučan, ali na sreću, kratko traje!“¹⁰⁰³ *Poletovcima* je, ipak, predugo trebalo da shvate kako je na ulicama Novoga Sada nestajala avnojevska Jugoslavija i da Hrvatska u tim okolnostima mora donijeti krupne političke odluke.

Nesporno je da je *Polet* do kraja svoga izlaženja zadržao demokratski okvir rasprava o nacionalnim temama, o čemu su, prije nego je javno iskazano političko gibanje Srba u Hrvatskoj, govorio i provokativni razgovor sa zagrebačkim akademikom Dušanom Čalićem. Njegov je ton bio uznemirujući, jer je on bio prvi pripadnik hrvatske političke i znanstvene elite koji se u ime srpske manjine javno solidarizirao s Miloševićevim zahtjevom „konstituiranja Srbije kao federalne republike“. To je podrazumijevalo i prihvaćanje suspendiranja statusa autonomnih pokrajina, a javno je podržavao i mitinge kao sredstvo za ostvarivanje toga cilja¹⁰⁰⁴. Hrvatsko vodstvo ni nakon Čalićeve provokacije nije shvatilo da je

¹⁰⁰² *Polet*, br. 379-380., 25. prosinca 1987., str. 9, lista bez navođenja autora.

¹⁰⁰³ *Polet*, br. 396, 14. listopada 1988., tekst pod naslovom „Avanti popolo: Vladivostok“ autora Marijana Cvjetičanina.

¹⁰⁰⁴ *Polet*, br. 397., 28. listopada 1988., str. 6-7, tekst pod naslovom „Moj nesretni optimizam“ autora Saše Dracha i Ivice Buljana.

srpsko političko okupljanje pod Miloševićevim „kišobranom“ već započelo i na hrvatskim prostorima.

Nije to bilo prvo *Poletovo* upozorenje kako dio srpske zajednice, pogotovo onaj pod uplivom Srpske pravoslavne crkve, svjesno zaoštava pitanje nacionalnih prava. Povod je bilo pismo koje je svećenik iz Peroja slao pulskim općinskim vlastima, ali i listu *Pravoslavlje*, tvrdeći da su ugrožena vjerska prava crnogorskoj zajednici koja je tu vjekovima živjela. Taj je slučaj u *Poletu* odmah nazvan nepotrebnim „srbovanjem“ svećenika Ljubomira Ljubotine, zbog čega je slijedila i polemika s glasilom SPC-a, u kojoj *Polet* nije odstupao od teza o svjesnom crkvenom dizanju nacionalističkih tenzija¹⁰⁰⁵. List je, inače, u nekoliko navrata oštro reagirao i na talijanska prisvajanja Istre, razotkrivajući razne iredentičke poruke i obmane¹⁰⁰⁶.

Iz više je komentara bilo uočljivo kako se *Poletovi* novinari pribojavaju „libanonizacije“ ili „bejrutizacije“ jugoslavenske federacije, a zbog stalnog produbljanja gospodarske krize jednako su strahovali i od „polonizacije“, posljedica čega je bila i reportaža o razlozima radničkog štrajka iz poljskog Gdanjska, središta pokreta Solidarnost, koji je bitno ubrzao raspad istočnoeuropskog komunističkog sustava¹⁰⁰⁷. Takve je crne slutnje o mogućnosti kretanja u „poljski scenarij“, barem iz gospodarskog ugla, naglasio ekonomski analitičar Marijan Korošić. Za razliku od ideoloških etiketa koje je u istome listu dobivao sredinom 1980-ih godina, napokon je mogao iznijeti svoje gotovo apokaliptično, ali činjenično zasnovano, viđenje jugoslavenske zbilje. Korošićeva je teza bila da će slučajevi poput Agrokomerca postati praksa zbog niza nepokrivenih i ekonomski neopravdanih investicija. Naglasio je da ne vidi ni političke snage ni konkretne poteze koji bi mogli stabilizirati gospodarski sustav, dok republička sukobljavanja svemu tome daju još negativniji smjer¹⁰⁰⁸. Među rijetkim primjerima koji su nudili neku alternativu bila je reportaža iz varaždinskog

¹⁰⁰⁵ *Polet*, br. 376, 13. studeni 1987., str. 2 i 4, tekstovi pod naslovima „Kome zvona zvone?“ i „Srbovanje u Istri“ autora Roberta Matteonija i Malika Učkarića te br. 377, 27. studeni 1987., str. 36, tekstovi pod naslovom „Samo da mi nebo ne padne na glavu“ i „Tužitelji i branitelji“ autora „m.b“-a i Malika Učkarića.

¹⁰⁰⁶ *Polet*, br. 373, 2. listopada 1987., str. 26, tekst pod naslovom „Tisuću lica Đilasa“ autora Armanda Černjula.

¹⁰⁰⁷ *Polet*, br. 390, 27. svibnja 1988., str. 26-27, tekst pod naslovom „Nigdje nema socijalizma“ autora Vladimira Spasića.

¹⁰⁰⁸ *Polet*, br. 392, 24. lipnja 1988., str. 8-9 i 11, tekst pod naslovom „Zašto sam pesimist“ autorice Đurđice Klancir.

Coninga, u kojoj su pronašli mladog i uspješnog direktora Radimira Čačića, koji je poslovanje tvrtke postavio na – kapitalistički način¹⁰⁰⁹.

Činjenica je da se *Polet* solidno snalazio u ideološkim raspravama. Na njegovim stranicama političke savjete od 1986. više nisu dijelile ideološke „okamine“ poput Milutina Baltića i Jure Bilića, a list je prestao biti i medijska „samoposluga“ Šušvarovih istomišljenika. Ništa se nije promijenilo jedino u tome što se prostora uvijek nalazilo za članove aktualnih omladinskog rukovodstva, što je bila i ostala svojevrsna plaća za servisiranje financijskih potreba *Poletova* izdavača, a objavljuvani su i zaključci svih bitnijih sjednica omladinskih tijela. Napuštena je, međutim, ranija praksa objavljivanja uvodnih referata i prigodnih govora, točnije svega onoga što je listu stvaralo protivnike i što je bilo suprotno namjeri da se list barem konceptualno potvrdi kao poželjni tržišni proizvod.

Kakav bi trebao biti *Poletov* tretman osjetljivih političkih tema, možda je ponajbolje oslikao primjer govora kardinala Franje Kuharića na 26. godišnjicu smrti nadbiskupa Alojzija Stepinca. Tekst nije afirmirao kardinalove stavove vezane uz najavu procesa nadbiskupove beatifikacije, ali je govorio o Stepinčevoj obrani na komunističkom sudu koju je vodio poznati zagrebački odvjetnik Ivo Politeo. Autor nije gomilao ideološke osude, već je iznio dijelove Politeova govora koji su otvarali razna pitanja¹⁰¹⁰. Za tadašnji odnos vlasti i Katoličke crkve, u kojem su protiv Stepinca korišteni već spominjani historiografski falsifikati, i to je bio osjetni korak naprijed. Time se ujedno i potvrđivalo da je bilo puno lakše kritizirati aktualne političke dužnosnike, čak i bez prave argumentacije, nego propitkivati povijesne odluke KPJ, pogotovo ako je iza njih, kao u Stepinčevu slučaju, stajao i Titov autoritet.

Treba se prisjetiti da je *Polet* u pojedinim fazama svoga izlaženja nerijetko bio čitateljima zanimljiviji kao rock-tjednik nego kao omladinsko političko glasilo. Kustić je kao glavni urednik i otvoreno težio takvome konceptu, dok Babuna ni neskriveni prezir prema „dekadentnim“ sklonostima hrvatske omladine nije sprečavao da rock rubrici osigura adekvatni prostor i dovoljan broj relevantnih suradnika. Zanimljivo je da je jedino Simić

¹⁰⁰⁹ *Polet*, br. 358, 12. prosinca 1986., str. 14-15, tekst pod naslovom „Socijalistička kapitalistička proizvodnja“ autora Damira Strugara.

¹⁰¹⁰ *Polet*, br. 343, 14. veljače 1986., str. 7, tekst pod naslovom „Mučenik bez pokrića“ autora Marijana M. Grakalića.

uspio rock-produkciju, izuzmemo li Glavanovu kolumnu i povremene razgovore s glazbenicima, ograničiti na dvije stranice, jer je podjednaki prostor, nerijetko i veći, bio osiguran za film i književnost, a bile su redovito prisutne i druge forme umjetničkog izražavanja. U redakcijskim se krugovima u tome razdoblju nije slučajno ironiziralo kako su političari postajali veće „estradne“ zvijezde od rockera. Bio je to, međutim, i odraz spoznaje da zagrebačka rockerska i cjelokupna alternativna scena više nije imala projekte poput *Novoga vala*, koji bi se sami po sebi nametali i širili zadane okvire.

Još je nešto obilježilo dugotrajni Simićev mandat. Kako je sredstava za sufinanciranje lista bilo sve manje, tako se postupno mijenjao i njegov vizualni identitet. Rezanje svakovrsnih troškova smanjilo je putovanja, što je, pogotovo na razini republičkih središta, riješeno vanjskim suradnicima, no posljedica je bio i manjak aktualnih fotografija. Grafički urednik Ivan Doroghy i urednik fotografije Milisav Vesović lako su našli atraktivno rješenje toga problema. Za foto-komentare tekstova, uglavnom političkog sadržaja, stavljane su brojne erotske fotografije. Na erotici se, pa i na samom rubu pornografije, zasnivala i propagandna kampanja lista za popunjavanje kolporterske mreže. Golotinja, što je bila i zasluga ranijih *Poletovih* uredništava, više nikoga nije sablažnjavala, ali nije garantirala ni veću prodaju.

Imajući sve to u vidu, omladinski se dvotjednik zato povremeno doimao kao skromniji spoj političkog tjednika *Danas* i revije *Start*. Inzistiranje na socijalnim temama i bizarnim reportažama ponekad ga je približavalo i obiteljski usmjerenom *Areni*, a uvođenje prilično hermetičnog kulturnog priloga *Plexus*, usmjerenog samo na zahtjevniju intelektualnu publiku, sadržajno i dvotjedniku *Oku*. Bitno je bilo da je u *Poletu* takva kombinacija svega i svačega ipak djelovala prihvatljivo. Netipični je pristup, u kojem se u ponekim situacijama prednost nije davala omladinskim i političkim temama, kako je to bilo godinama unazad, došlo do izražaja kad je list na svojim udarnim stranicama, drugoj i trećoj, obilježio 60. godišnjicu rođenja glamurozne Marylin Monroe¹⁰¹¹. Taj je prvi broj u jesenskom serijalu 1986. zapamćen i po novom pristupu naslovnica, natrpanim najavama najatraktivnijih tema i razgovora, uglavnom estradno-sportskim. Tu se pojavio i izmijenjeni logotip lista: riječ *Polet* bila je napisana ručno, verzalom, podcrtana zaobljenom linijom. Nije bilo navedeno tko je bio njegov autor. Ranije je bilo nezamislivo da se na tim početnim stranicama pojavi i foto-

¹⁰¹¹ *Polet*, br. 353, 3. listopada 1986., tekst pos naslovom „Hello, Norma Jean“ autora Vedrana Mihletića.

reportaža s nekog koncerta, kao što je bio slučaj s europskom turnejom proslavljene Tine Turner¹⁰¹².

Od tema koje su 1986. obilježile omladinsku političku scenu, prvo je povod sukobljavanjima predstavljao 12. kongres SSOJ-a, gdje se Simićev *Polet* svjesno svrstao među najveće kritičare saveznog vodstva. Prijedlog kongresne platforme krenuo je u raspravu još u studenome 1985., kad je *Polet*, uz iznošenje temeljnih stavova, ponudio i statističke podatke o mladoj generaciji koji su nedvosmisleno govorili da je upravo na njima ležao teret gospodarske krize. Ponajbolje je to oslikavao podatak da je 80 posto nezaposlenih na saveznoj razini bilo mlađe od 30 godina, a da su u SR Hrvatskoj mladi dominirali među 817.000 onih koji nisu bili u stanju rješavati svoje stambeno pitanje¹⁰¹³.

Redakcijski stav prema tom nacrtu platforme došao je do izražaja tijekom javne rasprave, kad je Marijan M. Grakalić u potpunosti odbacio njen sadržaj kao politikantstvo i demagogiju¹⁰¹⁴. Autore je tog kongresnog dokumenta optužio da zapravo žele omladinskoj organizaciji nametnuti „funkciju inkubatora za 'sposobne političke kadrove'“, koji bi zatim predstavljali „svojevrsnu 'hibridnu elitu'“. Grakalić je ustvrdio da takve platforme služe jedino interesima „pseudolijeve inteligencije“, koja se zbog vlastitih interesa uključuje u društveno-političke organizacije, ponajprije u obliku „prodaje znanja“, da bi zatim to materijalizirala stjecanjem položaja u omladinskoj hijerarhiji. *Poletov* je novinar oštro napao i tezu koja je u platformi društvo dijelila na „mlade“ i „stare“, iz čega je proizlazio i zaključak da „mladi imaju veće pravo na budućnost nego ostali“. U tome je vidio „bojovni karakter“ tog dokumenta, čak i „kvazireligijsku vjeru“ u „posebnost mladosti“. Jednom riječju, Grakalić je u ponuđenoj platformi očitavao neraskidivi spoj opasnog avangardizma i populizma, ali zbog iskakanja SSO-a iz zadanih političkih okvira i pokušaj uspostave paralelnog sustava s onim samoupravnim¹⁰¹⁵.

¹⁰¹² *Polet*, br. 368, 22. svibnja 1987., str. 2-3 i 22, tekst pod naslovom „Vienna calling“ autora Ozrena Kanceljaka.

¹⁰¹³ *Polet*, br. 337, 15. studeni 1985., str. 3. tekstovi pod naslovom „Vrijeme otvorenih pitanja“ autora Marijana M. Grakalića i „Mi nemo drugo vrijeme“ autorice Mirjane Došen.

¹⁰¹⁴ *Polet*, br. 346, 28. ožujka 1986., str. 4, tekst pod naslovom „Budućnost pripada meni“.

¹⁰¹⁵ Isto. Grakalić je pokušao zaplašiti omladinske aktiviste i tvrdnjom da je predloženi koncept toliko militantan da bi naposljetku rezultirao i sukobom SSO-a s Partijom, što bi imalo loše posljedice po političke interese mlade generacije.

Nije bilo teško zaključiti da je *Poletov* tako radikalna obračun s kongresnom platformom imao zaleđe u zbivanjima koja su godinu ranije rezultirala i sukobom unutar hrvatske omladine. Mnoge su teze u tom saveznom dokumentu bile, naime, posuđene iz projekta „demokratizacije SSOH“, čiji je autor bio tadašnji republički predsjednik Stipe Orešković, a glavni kritičar savezni predsjednik Goran Radman. U međuvremenu su se uloge promijenile, pa je „avangardizam“ dolazio iz Beograda, gdje je Orešković bio u saveznom rukovodstvu, a „klasne“ su se osnove branile u Predsjedništvu RH SSOH.

Dodatni je razlog zaoštavanja proizlazio i iz zbunjenosti omladinskih aktivista događanjima u SSO Slovenije, koji je početkom travnja 1986. u Krškome održavao svoj prijelomni 12. kongres. Slovenski su delegati tu odbacili jednostranački model obnašanja vlasti i zatražili neposredno biranje dužnosnika izvršne i zakonodavne vlasti. U cijelosti su poduprli i projekt civilnog društva, formiranja raznih autonomnih društvenih pokreta, mogućnost civilnog služenja vojnog roka te ukidanje verbalnog delikta, sadržanog u članu 133. saveznog kaznenog zakona¹⁰¹⁶, čime se i *Polet*, ali u kontekstu njemu neprihvatljive političke provokacije, bavio u Babunovu mandatu. U novim je okolnostima verbalnom deliktu u *Poletu* posvećeno puno prostora, od razgovora s pravnim stručnjacima do analiza primjene člana 133., a redakcija je podržavala sve inicijative za njegovo žurno ukidanje.

Hrvatsko je omladinsko vodstvo, samim tim i *Poletovo* uredništvo, pomalo bilo zbunjeno konceptima koji su podrazumijevali radikalne promjene u funkcioniranju SSO-a. Zagrebačko je rukovodstvo težilo nekom svom putu, nikad jasno definiranom, postupne demokratizacije, bez očitovanja o tome što je krajnji cilj toga projekta, kardeljevski kvazipluralizam unutar postojećeg jednostranačkog sustava, ili puno neizvjesniji put u višestranačje. Dugotrajni sukob s Oreškovićevom linijom stavio ih je, ipak, u poziciju oponenta saveznog rukovodstva, tako da su postali svojevrsna politička „tampon zona“ između Ljubljane i Beograda, što se na neki način uklapalo i u sve uočljiviju politiku „hrvatske šutnje“. Sama je, pak, zagrebačka redakcija, unatoč oprezu u komentiranju inicijativa iz Krškog, bila bliža reformskim stavovima slovenske omladine. Puno se toga moglo iščitati i iz spoznaje da je Pero Lovšin, vođa „Pankrta“, grupe koja je bila zaštitni znak zaokreta u Krškome, bio *Poletov*

¹⁰¹⁶ *Polet*, br. 347, 11. travnja 1986., str. 10-11, tekstovi pod naslovom „Puhanje s Alpa“ autpora Marijana M. Grakalića i „Hej Slovenci...“ autorice Mirjane Došen.

stalni kolumnist, a u listu više nije bilo autora koji bi popularizirao ideje saveznog omladinskog rukovodstva.

Beogradski odgovor na *Poletov* obračun s kongresnom platformom nije trebalo dugo čekati. Ta se tema našla na 8. sjednici RK SSOH¹⁰¹⁷, gdje je Žarko Mikić, sekretar Predsjedništva Konferencije SSOJ, postavio pitanje je li novinar iznio vlastito mišljenje, ili je to stav hrvatskog rukovodstva, ustvrdivši da je Grakalićevo pisanje „frontalni napad na programske osnove SSOJ“, na što nije dobio jednoznačni odgovor. Bilo je jasno da će odnosi između dvaju rukovodstava biti svedeni tek na razinu tehničkog komuniciranja.

Polet je svoje kritičko usmjerenje prema beogradskom omladinskom rukovodstvu iskazao i u opširnom izvještaju s 12. kongresa SSOJ, mahom usmjerenog na odbacivanje inicijativa sa slovenskog kongresa u Krškem. Kongres je predstavljao i izvjesnu uvertiru u raspad Partije i federacije, jer na njemu nije izabrano novo Predsjedništvo Konferencije SSOJ. Jedan od razloga bio je u tome što su imenovanje u to tijelo odbila oba predložena člana iz hrvatske delegacije, budući da o toj mogućnosti nitko s njima ranije nije razgovarao. Atmosferu političkih podjela i međusobnog nepovjerenja na kongresu je ponajbolje oslikavalo to što *Poletov* novinar Grakalić za taj savezni skup koji se održavao u velebnom Sava centra nije dobio akreditaciju, pa je ulazio i izvještavao s tuđim iskaznicama¹⁰¹⁸.

5.2.4. Politika se iz foruma seli u Savjet lista

U ozračju koje je bilo dodatno pogoršano Grakalićevim tekstom „Budućnost pripada meni“, uz latentno iskazivanje nezadovoljstva načinom na koji su se dogodile redakcijske smjene, Savjet je na svojoj 4. sjednici¹⁰¹⁹ raspravljao o brojnim problemima u funkcioniranju redakcije. Sjednica je bila potaknuta i spoznajom da je početkom svibnja 1986. isticao i Simićev mandat vršitelja dužnosti pa se postavljalo pitanje raspisivanja redovnog natječaja za glavnog urednika. To se u osnovi poklapalo s najavljenom promjenom na čelu Radne

¹⁰¹⁷ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 428. Osmo je sjednica RK SSOH održana 22. travnja 1986.

¹⁰¹⁸ *Polet*, 352, 20. lipnja 1986., str. 6-7, tekst pod naslovom „Ovoj je mladosti potreban polet“ autora Marijana M. Grakalića. Kongres se, inače, u Beogradu održavao 12. – 14. lipnja 1986.

¹⁰¹⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 3. sjednica Savjeta održana 9. travnja 1986. Stenografski zapisnik s te sjednice, koja je trajala tri sata i 20 minuta, ima 72 stranice.

zajednice CDD. Umjesto privremenog Branka Vignjevića, *Poletov* je izdavač dobio stalnog rukovoditelja Josipa Pernara¹⁰²⁰, dotadašnjeg stručno-političkog radnika u omladinskom rukovodstvu, koji je na toj dužnosti ostao do kraja izlaženja lista. Za daljnji je tijekom zbijanja indikativno bilo i to da je 1. lipnja istekao mandat omladinskog predsjednika Vlade Matijašića, a naslijedio ga je Zdravko Birovljević, dok je Duško Radaković ostao na dužnosti sekretara.

Rasprava je na travanjском Savjetu opet započela disonantnim tonovima vezanim uz smjenu glavnog urednika i odnose u redakciji. Odmah su se stvorila dva nepomirljiva bloka, gdje je jedan inzistirao na nelegalnosti onoga što se događalo u prethodnih pet mjeseci, dok je drugi upozoravao na neprihvatljivo ponašanje kruga okupljenog oko bivšeg glavnog urednika. U višesatnoj je raspravi iznesen cijeli niz međusobnih optužbi, ali i osobnih uvreda. Nisu se sukobljavali samo članovi Savjeta, već i pojedinci iz starog¹⁰²¹ i novog, još nepotvrđenog, uredništva, tako da je postalo jasno da to „tijelo društvenog utjecaja“ nije u stanju donositi odluke koje bi pripomogle normalizaciji stanja. Kako su po tko zna koji put otvorene i teme o visokoj Babunovoj i bitno nižoj Simićevoj nakladi, CDD-ov privremeni rukovoditelj Vignjević je podsjetio da je tekovina bivšeg uredništva bilo i „750.000 primjeraka“ lista bačenih 1985. „na smeće“. Važna je bila i njegova informacija da se u prva tri mjeseca 1986., kad se prosječno tiskalo po 32.000 primjeraka, trošak propagandne kampanje smanjio na jedva trećinu iznosa iz prethodnog razdoblja¹⁰²².

Predsjednik Savjeta Franjo Butorac tijekom sjednice otvoreno je zagovarao interese Babunovih istomišljenika. Na istoj je liniji najglasnija bila Dara Janeković, predstavnica SSRNH, koja je u prethodnom uredništvu iščitavala ustrajnost u obrani revolucionarnih tekovina, napominjući da u tome nalazi i odsjaje vlastite skojevske prošlosti. Identični je stav imala i Mira Gumhalter, predstavnica boračke organizacije, kao i omladinski delegat iz riječke regije Nenad Maljković, koji se nije mirio s načinom na koji je Simić vodio list. Dari

¹⁰²⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 464, 17. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 29. travnja 1986.

¹⁰²¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 3. sjednica Savjeta. Kako nisu bile formalizirane smjene u uredništvu, u impresumu je zadugo jedina promjena bilo ime v. d. glavnog urednika, što je u javnosti stvaralo zabunu o tome tko zapravo uređuje list i tko je za što odgovoran.

¹⁰²² Isto. S 4,17 milijuna dinara za propagandu u 1985., u prvom je tromjesečju 1986. to smanjeno na 430.000 dinara, što bi na godišnjoj razini iznosilo 1,72 milijuna dinara, ali je pad zbog dvocifrene devalvacije bio i osjetno veći.

Janeković je posebno bilo neprihvatljivo pisanje o platformi 12. kongresa SSOJ-a, u čemu su je podupirali i redakcijski nezadovoljnici, ali je ipak odbila tu temu javno raspraviti s Marijanom M. Grakalićem. Dugogodišnjoj Titovoj omiljenoj novinarki, koja je na temelju toga bila i članica raznih republičkih foruma, nepojmljivo je bilo upuštati se u političku raspravu s nekim „honorarcem“.

Od Simićevih je oponenata najviše primjedbi na njegov rad iznio Tomislav Wruss, ustvrdivši kako se „većina tekstova direktno objavljuje mimo kolegija urednika“, što znači da „novinu uređuju faktički ljudi za koje Savjet uopće ne zna“, odnosno „neformalne grupe“, a sve to „uz podršku pojedinaca iz Predsjedništva RK SSOH“. Tu je u kontekstu posebno apostrofiranog slučaja teksta „Budućnost pripada meni“ naveo da je za tiskanje Grakalićeva viđenja budućnosti SSO-a osobno urgirao često spominjani omladinski ideolog Davorin Strišković¹⁰²³.

Wruss je zaključio da se u u takvom novom *Poletu* „relevantni društveni sadržaji potpuno potisnuti, a neprestano se nameće lagano zabavni koncept“, i to u predkongresnom razdoblju. Zato je ponudio vraćanje na ranija kadrovska rješenja: „Na ovaj način ističemo svoju spremnost da se angažiramo kako bi mlada generacija ove zemlje umjesto sredstva za otupljivanje i zamagljivanje društvene situacije, dobila novinu koja joj omogućava da se snalazi u vremenima u kojima živi.“¹⁰²⁴ Bila je to prva izravna optužba da je *Polet* iz omladinskog aktivizma, dosljedno naslonjenog na proklamiranu partijsku politiku, počeo „kliziti“ u politički eskapizam.

Simićev oponent nije dobio izravniji odgovor na tezu o deideologizaciji lista nije dobio. Vršitelj dužnosti glavnog urednika je, međutim, detaljno obrazložio na kakve je sve prepreke nailazio u proteklih pet mjeseci rada. Naglasio je da je povremeno pretvaran u svojevrsnog „ilegalca“ u vlastitoj redakciji, izloženog gotovo svakodnevnim psovka, ponekad i fizičkim prijetnjama. Tijekom rasprave ispostavilo se da je list mogao izlaziti samo zahvaljujući činjenici da je Simić uspio angažirati čak 43 nova autora, navodeći i iz kojih je razloga neke tekstove odbio, s obzirom da su svjesno težili produbljivanju sukoba unutar omladinske

¹⁰²³ Isto. U stenogramu se navodi ime „Slišković“, ali osobe takvog prezimena nije bio u omladinskom rukovodstvu pa je očito riječ o Striškoviću, koji je u raspodjeli dužnosti unutar Predsjedništva, uz Krunoslavu Belec, bio i zadužen za *Polet*.

¹⁰²⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 4. sjednica Savjeta održana 9. travnja 1986.

organizacije. Zamolio je, stoga, Savjet da se u interesu opstanka lista žurno očituje o novom uredništvu, na što nije dobio pozitivan odgovor.

Iako unutar Savjeta nije imao većinu, predsjednik Butorac je svoj verziju zaključaka proslijedio medijima. U njoj je ključna točka bilo što brže raspisivanje javnog natječaja za glavnog urednika, s napomenom da se „odluke redakcijskog kolegija moraju poštivati“. Time se tražilo da odluke o objavljivanju tekstova donose i članovi starog uredništva koji su izravno oponirali Simiću. Ustvrdio je i da uredništvo i v. d. glavnog urednika ne smiju dozvoljavati „intervencije izvana u uređivanju lista“, čime se aludiralo na izravno miješanje omladinskog rukovodstva na redakcijska zbivanja. Ti su zaključci bili suprotni Simićevim interesima, ali i pogledima omladinskog rukovodstva, što je značilo da će sukobi tek eskalirati.

Predsjedništvo RK SSOH svoje je neslaganje s načinom rada Savjeta iskazalo za nepuna dva tjedna. Naime, na svojoj je 20. sjednici¹⁰²⁵, uz kretanje u postupak izbora glavnog urednika¹⁰²⁶, donijelo i odluku o imenovanju *Poletove* redakcije. Prabdalo je to činjenicom da se takva točka trebala naći na neodržanoj sjednici Savjeta još u veljači, dok se 9. travnja o njoj nije ni raspravljalo, zbog čega je rad lista bio jako otežan¹⁰²⁷. Usvojen je prijedlog v. d. glavnog urednika bitno promijenjene redakcije, koja je ujedno shvaćena i kao urednički kolegij. U nju su imenovani Jasna Babić (reportaže, pojavnosti), Maja Briski (likovnost), Branko Čegec (književnost), Marijan M. Grakalić (društvo), Berislav Janković (glazba), Veljko Krulčić (kultura), Vedran Mihletić (film), Robert Misbrener (obrazovanje i znanost), Sunčana Novak (društvene organizacije), Edvard Popović (desk), Damir Strugar (dopisništvo, slobodne teme) i Sunčica Cvitković (grafička, tehnička oprema). Među urednicima više nije bilo zagovornika vraćanja na stari koncept, a time je ojačan i položaj onih koji su se svojim napisima već potvrdili kao protivnici „šugarovske linije“.

Odgovor nije trebalo dugo čekati. Butorac je 4. sjednicu Savjeta sazvao za sredinu svibnja, no na njoj nije bilo kvoruma, budući da se istodobno održavao 10. kongres SKH. Zato je Savjet

¹⁰²⁵ *Polet*, br. 348, 25. travnja 1986., str. 3, tekst pod naslovom „Nova redakcija“ bez navođenja autora. Sjednica je održana 22. travnja 1986. U tom je broju na istoj stranici objavljena i kratka informacija kako se čeka da se „usuglase zaključci“ s 3. sjednice Savjeta, čime je na posredni način rečeno da se Butorčevi stavovi ne smatraju legitimnim, ali nije objavljen ni izvještaj s diskusijama.

¹⁰²⁶ Natječaj za glavnog urednika objavljen je 15. svibnja 1986. u *Vjesniku*, a prethodio mu je Zbor radnih ljudi CDD-a i izbor Natječajne komisije.

¹⁰²⁷ Isto. Kao jedan od razloga žurbe navedene su i pripreme za što skoriji prelazak „na tjedni ritam izlaženja“.

održan 21. svibnja 1986.¹⁰²⁸ i bio je najburniji od osnivanja toga tijela. Međusobne su optužbe bile iznimno teške, nerijetko i na samom rubu vulgarnosti. Pokazalo se da nezadovoljnici više nemaju što izgubiti, jer je netom održani partijski kongres pokazao kadrovski kontinuitet linije koja je i dala „signal“ za promjenu *Poletova* uredništva¹⁰²⁹. Dodatni je razlog uzburkanih strasti bila još jedan autorska provokacija Marijana M. Grakalića. On je u pauzi između dvije sjednice objavio tekst o Ervinu Peratoneru¹⁰³⁰, koji se kao poznati teoretičar posebno isticao u obrani dogmatskih partijskih stavova, sudjelujući u brojnim polemikama kao istomišljenik Gorana Babića. Grakalić ga je na temelju arhivske dokumentacije optužio da je 1943. u Osijeku tražio državljanstvo nacističkog Trećeg Reicha, a i da je njegovo puštanje iz ustaškog zatvora uslijedilo na intervenciju ustaškog dužnosnika Aleksandra Seitza.

Sjednica je započela usuglašavanjem zaključaka s one prethodne, da bi otvoreni sukob izazvala već iduća točka, vezana uz rad redakcije i Savjeta od listopada 1985. do kraja travnja 1986. Govorilo se o „dualizmu“ vođenja lista i neslaganjima koja su povremeno bila prijetila i fizičkim razračunavanjima. Predsjednik Savjeta je inzistirao na tezi da su honorarni suradnici, umjesto formalno izabраниh članova uredništva, vodili list, čemu je Predsjedništvo RK SSOH dalo legitimitet jednostranom odlukom o imenovanju nove redakcije. Butorac je tvrdio da je ona mogla biti formirana tek nakon provedenog javnog natječaja i izbora glavnog urednika te da je u međuvremenu Simiću istekao šestomjesečni mandat vršitelja dužnosti glavnog urednika pa je i sve što se događa u listu izvan zakonskih okvira. Njegov je zahtjev bio, tvrdeći da za to ima i većinsku potporu Savjeta, da omladinsko rukovodstvo „preispita svoju odluku o imenovanju nove redakcije“, pri čemu se pozivao i na odredbe Zakona o javnom informiranju. Ako to ne bude učinjeno, zaprijetio je ostavkom „većeg dijela Savjeta“, jer kao članovi toga tijela „ne možemo i ne smijemo podržavati kršenje zakona“.

Imajući u vidu Grakalićev tekst o Peratoneru, ali i ranije pisanje o Lenjinovom pozivu na terorističke metode revolucionarne borbe, Butorac je ustvrdio da se u *Poletu* pojavljuju tekstovi koje karakterizira „stupidnost, budalaština, nepismenost“, ali da se u konkretnom

¹⁰²⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 4. sjednica Savjeta. Stenogram s te sjednice, koja je trajala četiri sata, ima je 132 stranice.

¹⁰²⁹ Novi je predsjednik bio Stanko Stojčević, koji je kao kadar Ante Markovića bio blizak Miki Špiljaku, dok je sekretar postao reformist Drago Dimitrović.

¹⁰³⁰ *Polet*, br. 348, 25. travnja 1986., str. 18, tekst pod naslovom „Genima do vrline“ autora Marijana M. Grakalića.

slučaju uočava i prodor „idejno neprihvatljivih teza“, nespojivih s „konceptijom socijalizma kao svjetskog procesa“ te da list karakterizira sve ozbiljnije idejno zastranjivanje.

Na to se nadovezao i Nenad Maljković svojom analizom *Poletova* sadržaja u Simićevu mandatu. Tu, između ostalog, „s dobrom dozom senzacionalizma“ prevladavaju „lagane teme“ te „idolatrijsko tretiranje stvaralaštva i stvarnosti“. Istodobno, rekao je, „nedostaju teme iz udruženog rada, reportaže iz rada, života i stvaralaštva u proizvodnji, kritički osvrti na konkretnim primjerima i situacijama“, kao i „teorijski tekstovi iz ekonomike i društveno-političke prakse“, navodeći i niz konkretnih optužujućih primjera.

Indikativno je bilo i razmišljanje Inoslava Beškera, koji nije uočio tako velike konceptualne i idejne razlike iz aktualne i prijašnjim redakcija *Poleta*. No, u listu se, umjesto borbe za interese mlade generacije, kako je istaknuo, vidi prevelika uključenost u aktualna politička razračunavanja, jer se „tu nisu sukobili sadašnjost i budućnost, nego zastupnici dvaju ili ne znam koliko struja iz sadašnjosti, i to struja koje nisu imanentne omladini“. Drugim riječima, i središnji je omladinski list postao poprište sukoba „pristalica određenih frakcija koje su negdje na granici nekakve sistemski utvrđene tolerancije“ pa je napomenuo da bi mogao nabrojiti barem „četrdesetoricu ljudi koji se obračunavaju preko *Poleta*“. Bešker je rješenje vidio u tome da se redakcija vrati provođenju politike koja je određena „kongresnim dokumentima SSOH“ i partijskim stavovima vezanim uz mladu generaciju.

Dara Janeković se žalila da ih nova redakcija doživljava „kao neko strano tijelo“ i da se Savjet od prvoga dana „izigrava, omalovažava“, da je sramotno što se objavljuju tekstovi poput onoga o Peratoneru te da ona to više ne može trpjeti i da će podnijeti ostavku. Novu je redakciju pozvala da se, umjesto s Peratonerom, otvoreno „obračuna sa Šuvarom ili Žuvelom“. Na kraju je zatražila da se Grakaliću ne dozvoli pisanje u *Poletu*, zatraživši zbog spomenutog teksta autorov kazneni progon, kao i javnu redakcijsku ispriku Peratoneru. Reakcija na takvu isključivost bio je ironični komentar predstavnika zagrebačke omladinske organizacije Gorana Ivande da „drugarica Dara“ na sjednici stalno baca „bombe kragujevke“. Grakalićeve je tekstove, koji su po njemu „smušeni i u idejnom i u političkom smislu“, „intrigantski i tendenciozni“, napao je i Vjeko Santrić, zatim i Mira Gumhalter, dok je v. d. glavnog urednika detaljno objašnjavao razloge njihova pojavljivanja i opremanja, kao i još nekih tema koje su spominjane.

Žestoka se rasprava vodila i oko imenovanje redakcije, gdje je rukovoditelj CDD-a Josip Pernar napomenuo da ne može biti sporno njeno imenovanje na Predsjedništvu RK SSOH. Razlog je ležao u činjenici da je mandat prošle istekao početkom studenoga 1985., budući da je bio vezan uz šestomjesečno produženje mandata bivšem glavnom uredniku Mladenu Babunu. Na to se nadovezao i Davor Strišković tvrdnjom da omladinsko rukovodstvo ne mora uvažiti stav Savjeta, s obzirom na to da je to „institut koji ne obavezuje“, a da su oni zadovoljni promjenama koje je u list donijela Simićeva redakcija. Predsjednik Savjeta nakon toga je zaključio da se na sjednici vodi „razgovor gluhih“ i da nikakav dogovor nije moguć.

Nakon stanke, Butorac je predložio zaključak od devet točaka, koji se pretvorio u pravi politički triler. Sve su točke bile usmjerene protiv aktualnog uredništva, a već se u prvoj napominjalo kako Savjet ne može podržati „način realizacije uređivačke politike *Poleta*“. Slijedila je i tvrdnja da je Savjetu „onemogućeno da normalno radi“, a da nakon preispitivanja i opoziva odluke omladinskog rukovodstva od 22. travnja „novu redakciju treba formirati na drugim osnovama i to tako da je „više omladinaca do 27 godina“ te da se ta nova redakcija „na osnovu raspisanog natječaja konstituirala nakon kongresa¹⁰³¹“. Pokušaj ublažavanja stavova, pogotovo oko imenovanja nove redakcije, o kojoj Savjet zapravo i nije raspravljao, nije uspio.

U raspravu se tada uključio i Stipe Orešković, iako je na sjednici bio samo promatrač, i zatražio glasovanje prema Butorčevu prijedlogu. Iako je bilo brojnih primjedbi vezanih uz tekst zaključaka, Butorac je zatražio da se o njima glasa kao o cjelini. Predsjednik Savjeta je zaključio da su zaključci „usvojeni većinom glasova“. Na to je, međutim, reagirao Simić napomenom kako za usvajanje „treba imati natpolovičnu većinu glasova“, dok je Pernar pojasnio da po poslovniku to znači 13 glasova „za“. Nakon toga je Butorac rekao da podnosi ostavku, čime je 4. sjednica Savjeta odmah okončana¹⁰³².

Preostalo je samo da te ostavke budu i službeno predane. Nije to učinjeno istoga dana, jer su se neki nezadovoljnici dodatno konzultirali sa svojim „bazama“, dok su drugi procjenjivali kako će novo partijsko rukovodstvo reagirati na nastavak sukobljavanja oko *Poleta*. Kad je postalo jasno da će slučaj u potpunosti biti prepušten omladinskom rukovodstvu, odnosno da

¹⁰³¹ Riječ je bila o 11. kongresu SSOH, koji se održavao od 30. svibnja do 1. lipnja 1986.

¹⁰³² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 4. sjednica Savjeta.

neće biti političkih pritisaka kako bi se ipak našao neki kompromis, šest je članova Savjeta svoje zajedničko očitovanje predalo agenciji *Tanjug*. Na taj je način u dnevnim tiskovinama 28. svibnja 1986. objavljena njihova zajednička izjava, a potpisali su je Franjo Butorac, kao predsjednik, te članovi Branko Cupač, Mira Gumhalter, Dara Janeković, Nenad Maljković i Vlado Podrebarac, tako da je Savjet ostao bez delegata iz Sabora i svih društveno-političkih organizacija. Sudeći prema raspravama na 4. sjednici, nedostajalo je ime Inoslava Beškera¹⁰³³, ali je iz izostanka njegove ostavke bilo izvjesno je da kuća *Vjesnik* nije bila spremna na taj se način opredjeljivati u političkom razračunavanju. Zagovornika suprotstavljenih frakcija bilo je i u njenim redakcijama, tako da je prevladala logika da se ravnaju prema stavovima političkih foruma, a ne pojedinaca.

U obrazloženju, koje je od dnevnih tiskovina integralno objavio samo *Vjesnik*, prepričan je rad Savjeta od njegova formiranja, uz napomenu da ga omladinsko rukovodstvo nije konzultiralo ni u jednom svom potezu vezanom uz kadrovanje u *Poletu*. Tu su činjenicu i zaoštrili stavom da je Savjet od samoga početka „zaobilažen i na razne načine onemogućavan u normalnom radu, a odluke i zaključci nisu poštovani niti prihvaćeni“. Slijedila je i teška politička optužnica: „U tim uvjetima dolazi i do odstupanja od uređivačke koncepcije lista, i to objavljivanjem tekstova s grubim idejno-političkim propustima i zastupanjem stavova suprotnih socijalističkom demokratskom razvoju našeg samoupravnog društva.“ Na kraju je zatraženo brisanje iz impresuma.

Naslov i sadržaj *Vjesnikova* priopćenja ipak su se u nečemu razlikovali. Iz naslova je proizlazilo da su spomenuti članovi dali ostavku, no kod pozornijeg čitanja teksta moglo se uočiti da riječ „ostavka“ uopće nije navedena. Šestorka je, naime, navela kako ne može i ne želi raditi u tom tijelu „dok se ne stvore normalni uvjeti za rad Savjeta i redakcije“: „Zahtijevamo da se dotle naša imena brišu iz impresuma lista.“¹⁰³⁴ Dakle, ključna je bila riječ „dotle“, što je govorilo da Butorčev krug još kalkulira, tražeći političke saveznike. Interesantno je da je u daljnjoj medijskoj raspravi ta uvjetna ostavka bila zapostavljena.

Omladinsko je rukovodstvo, naime, na to dan kasnije reagiralo jednako oštrom tvrdnjom da članovi Savjeta „nemaju za cilj konstruktivno rješavanje problema“, već „diskreditiranje

¹⁰³³ Izjava Inoslava Beškera autoru od 8. prosinca 2013. Bešker se nije sjećao događanja nakon 4. sjednice Savjeta.

¹⁰³⁴ *Vjesnik*, 28. svibnja 1986., str. 2, priopćenje pod naslovom „Ostavke u Savjetu *Poleta*“.

rukovodstva SSOH“. Posebno ih je zasmetalo što su u priopćenju o prestanku rada u Savjetu uz njihova imena stavljeni „i nazivi organa koji su ih delegirali“, jer „u isto vrijeme ti organi nisu prihvatili stavove koje su ovi delegati zastupali, pa niti o ovakvom načinu objavljivanja u javnosti“. Predsjedništvo je posebno zamjerilo *Tanjugu* što je omogućio da se „privatno saopćenje“ plasira „putem službene agencije“, a da oni nisu bili u mogućnosti na isti način i odgovoriti na optužbe¹⁰³⁵. Indikativno je bilo i postupanje *Poletova* uredništva, koje je te članove, ali bez objašnjenja takvog postupka, do jeseni iste godine ostavilo u impresumu lista.

Među komentarima tih kontroverznih zbivanja opet se svojim kritičkim stavom prema omladinskom rukovodstvu i Simićevu uredništvu istaknulo zagrebačko izdanje *Borbe*. Ono je afirmiralo Butorčevo viđenje, naglašavajući kako objavljivanje neažuriranog impresuma *Poleta* otvara „ishitren manevarski prostor za građenje 'paravana' i za protuzakonite kadrovske poteze i neprihvatljivu uređivačku politiku“¹⁰³⁶. Gotovo je identične optužbe sadržavao i komentar beogradskog lista *Novosti 8*, koji je težište sukobljavanja prenio na odnos dotadašnjeg omladinskog predsjednika Vlade Matijašića i njegova prethodnika Stipe Oreškovića, predstavljajući potonjeg kao „metu“. Autor je podsjetio i na omladinsko prozivanje Šuvara i Žuvele u kontekstu njihove borbe za vlast s Mikom Špiljkom, gdje su „'deca' u *Poletu*, a to se podjednako odnosi na oba klana, samo instrument nećijih privatnih interesa“¹⁰³⁷. Sukladno zamršenim odnosima u republičkom političkom vrhu, hrvatske su tiskovine bile nešto opreznije, mahom se zadržavajući na prepričavanju proteklih zbivanja, izbjegavajući izravna svrstavanja¹⁰³⁸.

5.2.5. Opredjeljivanje između senzacionalističkog i časopisnog pristupa

Dvoznačno priopćenje *Tanjugu* šestoro članova Savjeta govorilo je da zapleti oko toga tijela nisu bili okončani. *Polet* još nije dobio glavnog urednika, a Simiću je teklo drugo produženje mandata vršitelja dužnosti. Svibanjski javni natječaj za to radno mjesto baš zbog nedoumica

¹⁰³⁵ *Polet*, br. 351, 6. lipnja 1986., str. 3, tekst pod naslom „Saopćenje Predsjedništva RK SSOH od 29. 5. 1986.“

¹⁰³⁶ *Borba*, 4. srpnja 1986., str. 2, tekst pod naslovom „Ostavke nisu povučene“ autorice Tee Bohuš.

¹⁰³⁷ *Novosti 8*, 19. lipnja 1986., tekst pod naslovom „(Po)let bez kompasa“ autora Gorana Moravčeka.

¹⁰³⁸ *Nedjeljna Dalmacija*, 1. lipnja 1986., str. 8, tekst pod naslovom „Što se događa u *Poletu*?“ bez navođenja autora.

oko Savjeta nije dobio rasplet. Potrajalo je to sve do pred kraj rujna, a dodatnu je zbunjenost unijela spoznaja da su neke organizacije, poput SUBNOR-a u međuvremenu ipak promijenile svoje delegate¹⁰³⁹ pa se umjesto Mire Gumhalter imenovan Ante Kesić, inače poznati radijski novinar, a Daru Janeković je u SSRNH zamijenila Biserka Vrbek. Pitanje o statusu njihovih delegata poslano je putem republičkog Komiteta za informiranje i na ostale adrese, a otuda je stigao odgovor da će „kadrovski postupak delegiranja novih ljudi odnosno njihovo izjašnjavanje biti uskoro riješeno“¹⁰⁴⁰, no bez bilo kakvog navođenja roka.

Kako pomaka u rješavanju Butorčeva statusa ipak nije bilo, novu je sjednicu Savjeta za 30. rujna 1986.¹⁰⁴¹ u dogovoru s omladinskim rukovodstvom sazvao zamjenik predsjednika Dinko Erer. Žurba se ogledala u činjenici da se to tijelo trebalo očitovati o pristiglim kandidaturama za glavnouredničku dužnost, ali i neočekivanom zapletu oko rješavanja pitanja *Poletova* financiranja iz proračunskih izvora¹⁰⁴².

Na natječaj su se, kako je konstatirano na sjednici, javila samo dva kandidata, oba očekivano. Prvi je bio već 11-mjesečni vršitelj dužnosti Zoran Simić, dok je njegov suparnik bio Ivan Lovrinović, urednik u Babunovoj redakciji. Svaki je od njih Natječajnoj komisiji RZ CDD-a priložio i svoj program, a ona je ključne stavove iz tih tekstova ugradila u svoj izvještaj¹⁰⁴³, koji je upućen članovima Savjeta. Stav je Natječajne komisije bio da Simić ima prednost, jer je njegov koncept bio primjereniji profilu jednog omladinskog lista, a da je to i praktično dokazao u dotadašnjem razdoblju vođenja lista. Za Lovrinović je koncept, što se potvrdilo u većini diskusija na Savjetu, rečeno da bi bio primjereniji časopisu nego listu za najširu čitalačku publiku. Simiću je u diskusijama, pak, zamjerana pretjerana sklonost zabavnim

¹⁰³⁹ Naknadnim se pravnim tumačenjima, o čemu je bila riječ i na rujanskoj sjednici Savjeta *Poleta*, ispostavilo da delegati ostavke ne daju u tijelima u kojima sjede, već organizacijama i institucijama koje su ih i delegirale, a one zatim pokreću postupak izbora novog delegata.

¹⁰⁴⁰ Takvo je objašnjeno na 5. sjednici Savjeta dao Josip Pernar, rukovoditelj RZ CDD.

¹⁰⁴¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 5. sjednica Savjeta *Poleta*, održana 30. rujna 1986. Magnetofonski zapisnik ima 46 stranica.

¹⁰⁴² Isto. Status lista trebao je biti dugoročno riješen „Društvenim dogovorom o zajedničkoj politici rješavanja materijalnog položaja i razvoja dnevne i informativno-političke štampe u SRH“. No, iz republičkih je službi stiglo očitovanje, o čemu je članove Savjeta izvijestio rukovoditelj RZ CDD-a Josip Pernar, da *Polet* ne može biti sufinanciran iz dva proračunska izvora. Zato je kasnije prevagnula odluka da se ostane na dotadašnjoj izravnoj saborskoj dotaciji, dok je dio sredstava i nadalje dobivan od RK SSOH, koja je financirana iz istog izvora.

¹⁰⁴³ Isto. Magnetofonskom zapisniku sa sjednice nije bio priložen izvještaj Natječajne komisije.

sadržajima, pa i poigravanje senzacionalizmom, dok je kod Lovrinovića uočena pretjerana ideologizacija, točnije sklonost ljevičarenju koja je u nekim slučajevima graničila i s dogmatizmom. Naposljetku, za vršitelja dužnosti urednika, koji je u svom konceptu puno prostora dao stilskim i žanrovskim karakteristikama budućeg *Poleta*, rečeno kako je jasno da mu je novinarstvo životno opredjeljenje, dok se za njegova konkurenta uočavalo da su mu ipak primarne znanstvene ambicije.

Za razliku od prethodne sjednice, rasprava je bila osjetno konstruktivnija i tolerantnija, ali i to je trajalo samo do očitovanja Nenada Maljkovića. Taj je pulski delegat, za kojeg je bilo očito da ima neriješenih računa sa svojim sugrađaninom Simićem, najprije inzistirao na tome da se dodatno utvrdi je li on doista u članstvu SK, kako je naveo u biografiji. Kad se, međutim, pokazalo da to nije utjecalo na stavove ostalih članova, neslaganje sa Simićevom kandidaturom prenio je na osobnu razinu, ustvrdivši da „i kao komunista i kao građanin ove zemlje“ pod punom odgovornošću izjavljuje da Simić „moralno i idejno ne zadovoljava da vrši ovu dužnost“. Štoviše, zaključio je, „ako želimo imati informativno-političko glasilo moramo se paziti ljudi kao što je Zoran Simić“¹⁰⁴⁴.

Iako je Eror kao predsjedavajući stavio na glasanje samo Simićevu kandidaturu, čime je i Savjet potvrdio stav Natječajne komisije, *Polet* opet nije dobio glavnog urednika s dvogodišnjim mandatom. Savjet je, naime, imao 22 člana, a za pravovaljanu je odluku trebalo natpolovičnih 12 glasova. Od 16 prisutnih članova, Simić je dobio 11 glasova, dok je jedan bio protiv, a četvero suzdržani. To je značilo poništenje natječaja i raspisivanje novog. Bez obzira na ishod, bilo je jasno da će Simić biti v. d. urednika duže od godinu dana, čime su otežani i pokušaji da se list, kako se to načelno podržavalo i na omladinskim forumima, iz dvotjednog vrati na tjedni ritam izlaženja.

O novom neuspjehu u postupku izbora glavnog urednika govorilo se već dva dana kasnije na sjednici RK SSOH¹⁰⁴⁵. Izvještaj je podnijela članica Predsjedništva Krunoslava Belec, objašnjavajući da se neuspjeli postupak protegnuo čak četiri mjeseca „zbog nemogućnosti da se okupi Savjet u potpunom sastavu“. Zato je Predsjedništvo od RK zatražilo suglasnost da ono, mimo zakonske procedure, izvrši imenovanje glavnog i odgovornog urednika. To je

¹⁰⁴⁴ Isto. Maljković je, inače, početkom 1980-ih godina bio glavni urednik pulskog omladinskog lista *Pet*, a s te je dužnosti smijenjen s partijskom direktivom.

¹⁰⁴⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 428, 4. sjednica RK SSOH, održana 2. listopada 1986.

naišlo na otpor dijela toga omladinskog tijela, uz napomenu da „na ovakav način ne valja raditi“. Izneseno je još nekoliko prijedloga, od raspuštanja cjelokupnog Savjeta i formiranja novoga pa do pragmatičnog rješenja po kojem bi glavnog urednika izabrala kvalificirana većina od 102 glasa samih članova RK SSOH. Kako je svaka opcije bila podložna pravnom preispitivanju i osporavanju, predsjednik Zdravko Birovljević je zaključio da taj problem mora biti prolongiran za iduću sjednicu RK SSOH.

U međuvremenu je održana i 6. sjednica Savjeta¹⁰⁴⁶, na kojoj tema nije bila izbor glavnog urednika, već nastavak rasprave o modalitetima proračunskog financiranja lista. Kako je postalo jasno da se Butorac neće vratiti na čelo Savjeta, trebala se razriješiti i dilema o novom predsjedniku. Ostajući dosljedan svojim stavovima prethodne sjednice, Nenad Maljković se protivio tome da tu dužnost preuzme zamjenik Dinko Eror, smatrajući da „njegove izjave ne odražavaju stav Savjeta“. Bio je, međutim, u manjini pa je Eror izabran s 12 glasova „za“, jedan protiv i dva suzdržana. Njegov je zamjenik postao Marijan Topličanec, također iz omladinskih redova, čime je prekršeno pravilo da to budu delegati iz različitih institucija. Na toj je sjednici primljena na znanje i ostavka Vjeke Santrića, CDD-ova delegata, čija su izlaganja bila jedan od razloga Simićeva neimenovanja. Time je u *Poletovu* nakladniku prekinuta i posljednja spona s prethodnim uredništvom.

Ponovljeni je natječaj za glavnog urednika objavljen 13. studenoga 1986. u *Vjesniku*, *Večernjem listu* i *Poletu*. Ovoga su se puta javila petorica kandidata. Uz Simića i Lovrinovića, nova su imena bili Željko Maljevac, Damir Jurić i Neven Kranjčec. Bilo je odmah jasno da su potonja trojka novinarski autsajderi, neupućeni u funkcioniranje redakcije, kojima je to bio tek jedan od natječaja za posao na koji su poslali svoje zamolbe. Lovrinoviću je, pak, ponovno zamjerena „časopisna koncepcija“ lista. Kako je promjenama u Savjetu i dodatno ojačan Simićev status, jedino je pitanje bilo hoće li ovoga puta sve proći bez proceduralnih zavrzlama. CDD-ova Natječajna komisija¹⁰⁴⁷ opet je vršitelju dužnosti glavnog urednika dala prednost.

¹⁰⁴⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 6. sjednica Savjeta *Poleta*, održana 27. listopada 1986.

¹⁰⁴⁷ Natječajnu su komisiju činili Branko Vignjević, Mario Rebac i Nenad Pejušković.

Prijedlog je trebao potvrditi i Savjet lista pa je predsjednik Eror sazvaio sjednicu u najranijem mogućem terminu, početkom prosinca¹⁰⁴⁸. Rasprava se opet vrtjela oko Nenada Maljkovića, koji je najprije pokušao osporiti verifikaciju delegata redakcije Jasne Babić¹⁰⁴⁹, da bi se zatim prebacio na svoju omiljenu temu – Zorana Simića. Pozabavio se, naime, njegovim partijskim članstvom pa je otkrio da v. d. urednika „već tri godine nije partijski povezan, što znači da zapravo nije u SKH“ i da je to dovoljan razlog da se o njemu ne bi trebalo raspravljati „kao o ravnopravnom kandidatu“, „jer nema dovoljno političke i moralne odgovornosti“. Na takve optužbe opet nitko nije pozitivno reagirao¹⁰⁵⁰, što je samo potvrđivalo spoznaju da je u međuvremenu partijsko članstvo prestalo biti uvjet za stjecanje kadrovske prednosti pa je naglasak bio na uključivanju nečlanova. Kako je još samo jedan član Boris Milat, Lovrinoviću davao prednost u odnosu na Simića, glasanje je proteklo bez stresova. Simić je dobio 14 glasova, dok su samo dva člana bila protiv.

Preostalo je samo da se izbor glavnog urednika potvrdi na RK SSOH, zatim i na njegovu Predsjedništvu¹⁰⁵¹. Delegatima je tom prilikom predočen Simićev koncept uređivačke politike, u kojem je naglasio da *Polet* „mora biti edukativni, ali isto tako i tragalački medij koji svojim stremljenjima nastoji biti tribinom omladinskih socijalističkih snaga društvenog razvoja“. Simić je dobio podršku 110 delegata, dok ih je 16 bilo protiv, a devet suzdržanih. Protiv njega bili su samo delegati iz ZO Rijeke, čime su se solidarizirali s Maljkovićevim istupanjima na prosinačkoj sjednici Savjeta lista, što je dovoljno govorilo i o neskrivenim podjelama unutar omladinske organizacije.

¹⁰⁴⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, 7. sjednica Savjeta *Poleta*, održana 5. prosinca 1986.

¹⁰⁴⁹ Isto. Verifikacijom mandata Jasne Babić završeno je popunjavanje Savjeta predvođenog Dinkom Erorom. U njemu su još bili Inoslav Bešker, Boris Farago, Nikica Gabrić, Goran Ivanda, Nevenka Kovačević, Juraj Lisak, Nenad Maljković, Boris Milat, Dubranka Oblaković, Nenad Pejušković, Josip Pernar, Milica Posavec, Snježana Rajaković-Vignjević, Zoran Simić, Damir Smetko, Đorđe Šimulija, Sanja Šiškov, Marijan Topličanec (zamjenik predsjednika), Biserka Vrbek i Aleksandar Vukobrat. Iz popisa koji je objavljivan i u impresumu lista vidljivo je da u članstvu više nije bio Ante Kesić, iako nisu obrazložni razlozi njegova izlaska.

¹⁰⁵⁰ Isto. Goran Ivanda je Maljkovićeve pokušaje Simićeva diskreditiranja, kao i dva mjeseca ranije kad je to činila Dara Janeković, nazvao još jednim nepotrebnim „bombaškim“ činom kakvim se služe oni koji nisu shvatili da je rat završio još 1945.

¹⁰⁵¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 429, 5. sjednica RK SSOH i kutija 465, 11. sjednica Predsjedništva RK SSOH, obje održane 16. prosinca 1986.

Interesantno je da je Simić materijalima za Savjet i sjednicu RK SSOH priložio i izmijenjeni sastav redakcije za proljetni serijal 1987. Novi je popis bio osjetno izmijenjen u odnosu na onaj godinu ranije, koji je bio i povod raskolu u Savjetu. Na njemu su bili povratnik iz vojske Mate Bašić te Jasna Babić, Ivo Bonković, Dražen Kasun, Đurđica Klancir, Ozren Kanceljak, Veljko Krulčić, Darko Lesinger, Vedran Mihletić, Darja Pastuović, Rafael Pejčinović, Vladimir Spasić i Damir Strugar. S druge strane, čak osmero dotadašnjih članova više nije sudjelovalo u uređivanju lista, između ostalih i neka od ključnih imena poput Marijana M. Grakalića, Branka Čegeca, Edvarda Popovića i Maje Briski. No, sve do ožujka 1988. sastav redakcije nije objavljivan, a tada su se opet pojavila nova imena: Goran Bakić, Darko Marić i Tina Ruven, dok su od starih ostali Bašić, Klancir, Krulčić, Mihletić i Spasić.

Među novim se suradničkim imenima posebno izdvajala Tatjana Tagirov, inače novinarka iz *Večernjakove* crne kronike, koja je sustavno pratila teme iz pravne domene, primjerice rasprave o uvijek aktualnom verbalnom deliktu, kao i brojne pravosudne ekscese koji su potresali Jugoslaviju. Kao pouzdani analitičar najrazličitijih društvenih zbivanja, ali i previranja unutar omladinskih struktura, profilirao se Tihomir Ladišić. Za *Polet* je političke fenomene na federalnoj razini suvereno pratio Senad Avdić, koji je naslijedio Vlastimira Mijovića na čelu beogradske *Mladosti*, ali je također u naletu „antibirokratske revolucije“ bio prisiljen napustiti savezno omladinsko glasilo. Turbulentna je, pak, zbivanja u sve nemirnijoj Bosni i Hercegovini, potaknuta „aferom Agrokomerc“, tvrtkom čiji je nevjerojatno brzi rast njen ideolog Fikret Abdić financirao izdavanjem fiktivnih mjenica, čime su na vidjelo izašli svi apsurdni jugoslavenskog gospodarskog i financijskog sustava, vrlo slikovito opisivao sarajevski dopisnik Enver Čaušević. Autor je u nizu reportaža pokazivao kako je upravo događanjima u Cazinskoj krajini otpočeo proces raspada te najsloženije jugoslavenske republike. Naposljetku, provokativne estradne intervjuje, u kojima je intima bila važnija od kreativnih dosega, objavljivala je Alka Vuica.

Sudeći prema imenima, list je opet bio osuđen na uspjeh. U praksi to se nije pokazalo točnim. Kako je u ranijim okolnostima i šuškanje o *Poletovim* provokacijama bilo dovoljno da bi se poslovni trendovi okretali u pozitivnom smjeru, tako je u tom razdoblju, koje je zbog svoje kontroverznosti i analitičarima bilo teško razumljivo, kvaliteta i raznovrsnost sadržaja nisu više ništa garantirali.

Na 7. sjednici Savjeta rukovoditelj RZ CDD Josip Pernar dao je i neke poslovne podatke o listu, iz kojih je proizlazilo da je u prvoj godini Simićeva mandata prosječna remitenda iznosila 28 posto¹⁰⁵². Koliko je financijska situacija u tom razdoblju bila složena, iako je godina formalno završena u plusu, najbolje je govorio prijedlog Gorana Ivande da se tiskana naklada zbog stalnog rasta tiskarskih troškova, a i minimaliziranja remitende, dodatno smanji za čak 10.000 primjeraka. Priča o tome kako bi list trebao opet biti tjednik ostala je tek poželjna fraza. Na posredni ju je način potvrđivala i spoznaja da je Simić krajem 1986. bio jedini profesionalac u CDD-u koji se bavio listom, ne računajući još nekoliko onih koji su iz poznatih razloga bili samo na platnoj listi.

5.2.6. Mitologizacija Franičevićevih aktivističkih vremena

Već je objašnjeno da je Simićev *Polet* bio svojevrsni bjegunac od politike koji je bio osuđen na izlaženje u vremenima kad je politika bila gotovo jedina tema. Zato je više truda trebalo za pronalaženje nepolitičkih sadržaja nego što se, primjerice, krajem 1970-ih i početkom 1980-ih ulagalo energije da bi se otvorila i pred omladinskim rukovodstvom branila neka slojevito prezentirana politička tema. Potaknut sukobom s uredničkim timom koji je izravno bio uključen u borbu za vlast, Simić je redakcijski identitet pokušao osnažiti poveznicom s razdobljem kad je list, zbog bitno drugačije političke i medijske situacije, imao najveći utjecaj na hrvatsku društvenu scenu, iako to nije bilo izraženo i najvišom nakladom. Po njegovu mišljenju, bilo je to razdoblje u kojem je list na svojim poznatim aktivističkim zasadama uređivao Zoran Franičević.

Kako se početkom jeseni 1986. obilježavala i 10-godišnjica lista, na naslovnici je tiskana i poveznica sa suvremenošću: „Nastavlja se borba za život duga 3650 dana.“ Pod parolom „vraćanja *Poleta poletovcima*“, krenuo je veliki razgovor s Franičevićem, tiskan u čak četiri nastavka. „Živa legenda“, kako ga je Simić nazivao, nije govorila samo o svom razdoblju, već je podijelila i brojne packe onima koji su bili i prije i poslije. Franičević je smatrao da je njegov mandat bio najvažniji za identitet i proboje omladinskog tiska, odnosno da je donio

¹⁰⁵² Na sjednicama Predsjedništva RK SSOH bila je predložena naklada samo prvog tromjesečja, u prosjeku već spomenutih 32.000, što je značilo da se po broju, uključujući i pretplatu, prodavalo solidnih 23.000 primjeraka. Takve su brojke, usporedbe radi, bile karakteristične za razdoblje od jeseni 1978. pa do prosinca 1980. godine. No, to je bila i najuspješnija Simićeva poslovna godina, jer tržišne okolnosti *Poletu* više nisu išle na ruku.

„puno toga jugoslavenskoj štampi“. Spomenuo je opet svoj prisilni odlazak u vojsku, ustvrdivši da bi njegovim ostankom na čelu *Poleta* to postalo „nešto najbolje što je omladinska organizacija dala nakon rata“.

U usporedbi s tim, okomio se na ono što se dogodilo sredinom 1980-ih godina: „Najveća tragedija u *Poletu* koja se dogodila nakon nas jest nepoštena razina Oreškovićeve i Babunove redakcije. Oni su unazadili *Polet*. Unazadili su ga u onome u čemu je bio vrijedan, u čemu je bio iskren i najbolji... Zašto? Zbog načina politikantskog senzacionalizma rađenog batinaštvom, nepoštenjem, policijskim izvještajima, stenogramima... Bili su sigurni u sebe jer su imali jaku pozadinu. I to je izdaja – jer *Polet* nikada nije imao jaku pozadinu. Uvijek je bio samo novina redakcije. Uvijek je jednako objektivna i prema rukovodstvu omladine Hrvatske i prema organizaciji... *Polet* je nit koja je pratila omladinu. Ta je novina odražavala njenu živost, senzibilitet, kulturu, zanimanje, probleme.“¹⁰⁵³

Simić je pokušao slijediti Franičevićeve uredničke recepte, u čemu je imao samo djelomični uspjeh. U zanatskom smislu gotovo da nije bilo nikakvih razlika jer je *Polet* u oba razdoblja dobro izgledao, a radili su ga sposobni urednici i autori. Simić i krug njegovih najbližih suradnika, nije, međutim, imao onog aktivističkog zanosa, strasti, drskosti i fanatizma koji je obilježio redakciju iz 1980., suočenu s agresivnim partijskim dogmatizmom, sklonijem represiji nego bilo kakvom dijalogu. Zato je Franičevićeva redakcija bila prisiljena bez ikakva se kalkuliranja boriti za temeljne novinarske slobode. Druga polovica toga desetljeća bilo je, ipak, vrijeme u kojima je cinizam i oportunistički pobijedio politički idealizam i gdje je nestalo kolektivističkog duha, nužnog za toliko spominjano „mijenjanje društva“. Komunističke su se vrijednosti ubrzano rastakale, a nove nacionalne prožete poduzetničkim duhom, primane su sa sumnjom i nelagodnom.

Posljednje generacije *poletovaca* više ne vjeruju u ideološke postulate i izravnije se ne miješaju u borbu za vlast, oportunistički shvaćajući politiku kao korisno sredstvo za osobne i redakcijske probitke. Za razliku od puno angažiranije Franičevićeve redakcije, čija većina

¹⁰⁵³ *Polet*, od br. 354, 17. listopada 1986. do br. 357, 28. studeni 1986., str. 2-3, tekst pod zajedničkim naslovom „*Polet* r'n'r' generacije“ autora Zorana Simića. Franičević je na Visu, gdje je živio, bio sekretar OK SSOH, a u republičkoj Komisiji za informiranje podupirao je Babunovu smjenu, uvjeren da time spašava *Polet* kao „tradiciju“ i „instituciju“. Kao aktivist se vrlo aktivno uključio u akciju za ukidanje vojne zabrane dolaska stranaca na taj otok, što je onemogućavalo razvoj turizma, o čemu je u par navrata pisao i u *Poletu*. Umro je 2008., u svojoj tek 51-oj godini.

članova nakon smjene nije ostala u novinarstvu jer nije htjela prihvatiti drugačija pravila, Simićevi su suradnici bili vjerni *Poletu* tako dugo dok nije stigla neka povoljnija poslovna ponuda. No, baš je u tome i bila temeljna razlika između omladinskog aktivizma i novinarskog profesionalizma. Sukladno tome, Simićevi su suradnici znatnim dijelom ostali u novinarstvu i izdavaštvu.

Svaka je redakcija razvijala neke svoje specifične teme, ostajući po tome prepoznatljiva u okviru hrvatskog i jugoslavenskog tiska, pa je i *Polet* u razdoblju 1986. – 1989. imao svoje fiksacije. Jedna je od njih bilo stanje u jugoslavenskom nogometu, točnije učestala namještanja rezultata na svim razinama te posebno naglašena nezakonitost i korupcija u prvoj ligi, gdje je klubovima „velike četvorke“¹⁰⁵⁴ svašta bilo dozvoljeno. Nisu to bili samo unosni poslovi sudačko-menadžerskih klanova, već su u namještanja bili uključeni i pojedini politički krugovi, budući da je redosljed na tablici sve više postajao i stvar nacionalnih prestiža.

Polet je tu posebno forsirao stavove Slavka Šajbera, predsjednika Nogometnog saveza Jugoslavije, koji se donkihотовski pokušao sređivati to stanje, uvodeći u prvoligaško natjecanje i brojne izvanredne mjere¹⁰⁵⁵. Redakcija je u tome prepoznavala i svoju povremenu poziciju „dežurnog Pedra“ u ukazivanju na društvene probleme, stavljajući Šajbera na naslovnice, a u uvodu razgovora kojim je pokrenuta lavina razračunavanja proglasila ga je i jednim od rijetkih istinskih boraca za sportsku pravdu: „Šalju mu anonimna pisma, prijete da će mu minirati kuću i ubiti ga, generali ga napadaju, klubovi ga mrze. Javnost je podijeljena. On je, unatoč svemu, nepokolebljiv. Proziva Partiju, Socijalistički savez, omladinu i policiju.“¹⁰⁵⁶ Na Šajberove je izjave, između ostalih, reagirao i „Partizanov“ predsjednik,

¹⁰⁵⁴ Misli se na beogradsku „Crvenu zvezdu“ i „Partizan“, zagrebački „Dinamo“ i splitski „Hajduk“, čiji su navijači bili raspoređeni po cijeloj državi.

¹⁰⁵⁵ *Polet*, br. 354, 17. listopada 1986., str. 6-8, intervju pod naslovom „Šajberov ostav generalima“ autora Damira Strugara. Šajber je, inače, kao predsjednik NK Zagreb u „ aferi Šarović“ napadao list, ali u novim je okolnostima upravo *Polet* bio poželjni medij za njegove istupe. O promjeni astavova dovoljno je govorio i podatak da ga je za intevju portretirao fotoreporter Milisav Vesović, autor serijala Šarovićevih fotografija.

¹⁰⁵⁶ Isto. Zanimljivo je da se Šajber, ali i list, vrlo oštro sukobljavao i s „Dinamom“, posebno s predsjednikom Ivom Vrhovcem i trenerom Ćirom Blaževićem, optužujući upravu za razne financijske malverzacije, o čemu je u *Poletu* objavljeno više polemičnih tekstova.

general Jovan Popović, nazivajući ga diktatorom poput čileanskog generala Pinocheta i uspoređujući ga čak i s Mussolinijem¹⁰⁵⁷.

Kako se u nogometu ipak ništa bitno nije mijenjalo, *Polet* je lansirao novo ime elitnog natjecanja: „Prva trgovačka liga“. Dokaz da je list bio u pravu bilo je Šajberovo oduzimanje „Partizanu“ titule jugoslavenskog prvaka, kao i brisanje po šest bodova svim klubovima koji su sudjelovali u namještanjima rezultata¹⁰⁵⁸. Slučaj je dospio na Ustavni sud Jugoslavije, a *poletovce* je posebno zabavljalo što je o nogometnom prvaku naknadno odlučivao beogradski Sud udruženog rada, što su smatrali i najprimjerenijim mjestom za dogovor o redosljedu na tablici. Detaljno obrazlaganje potpune devalvacije sportskih vrijednosti, bez upadanja u vlastitu navijačku euforiju, autorski je spadalo u ponajbolje što je *Polet* tada mogao ponuditi. No, to je svjedočilo i o principijelnosti u pristupu općejugoslavenskim temama, jer je redakcija vjerovala kako bitka za opstanak jugoslavenskog tržišta još nije bila izgubljena. Bitno je pripomenuti da se *Polet* i među prvima počeo ozbiljno baviti fenomenom navijačkih skupina, ponajprije zagrebačkih „Bad Blue Boysa“, kao i objašnjenjem sve uočljivije sprege sporta i nacionalizma¹⁰⁵⁹.

Puno je bilo tema koje su bile podjednako zanimljive čitateljima iz svih republika. *Polet* je zacijelo najdetaljnije pratio „sapunicu“ oko izbora saveznog omladinskog predsjednika, koji je po republičkom redosljedu funkcija morao doći iz Slovenije¹⁰⁶⁰. Budući da je status SSO Slovenije unutar SSOJ bio iznimno loš, opterećen radikalnim slovenskim reformskim zahtjevima vezanim uz ranije spominjani kongres u Krškem, taj se izbor pretvorio u niz intriga i skandala. Zagrebački je list došao i do spoznaje da se u izbor svojim pismom umiješao i Stipe Šušvar kao predsjednik savezne Partije, čime je slučaj dobio i dodatnu dimenziju. Iz *Poletovih* se tekstova moglo zaključiti da zapravo i nije važno tko će od četiri podjednako neželjena slovenska kandidata naposljetku biti izabran, jer savezno vodstvo više

¹⁰⁵⁷ *Polet*, br. 355, 31. listopada 1986., str. 12 i 31, tekst pod naslovom „Šajberu, voljno!“ autora Damira Strugara.

¹⁰⁵⁸ *Polet*, br. 368, 22. svibnja 1987., str. 25, tekst pod naslovom „Prva trgovačka liga“ autora Damira Strugara.

¹⁰⁵⁹ *Polet*, br. 387, 15. travnja 1988., str. 19, tekst pod naslovom „Bad Blue Boys“ autorice Ines Krtalić i str. 15, tekst pod naslovom „Čovječe, to je ludilo“ autora Raška Kovačevića.

¹⁰⁶⁰ *Polet*, br. 381, 22. siječnja 1988., str. 11 i 28-29, tekst pod naslovom „Svi će ljudi biti predsjednici“ bez navođenja autora. Kandidati za predsjednika SSOJ bili su Sandi Češko, Borut Šuklje, Jože Školjč i Željko Cigler, da bi naposljetku to postao Branko Greganovič, koji je dao ostavku prije kraja svog mandata.

nije imalo nikakvog upliva na zbivanja u republičkim omladinskim organizacijama, a ona su, pak, djelovala samo na razinama rukovodstava.

Kolika je ponekad bila koncentracija intrigantnog sadržaja u pojedinom svesku, može se navesti na primjeru broja 382 od 5. veljače 1988. U njemu je bio tekst o uhićenju kolportera *Mladine* u Zagrebu, i to zato što je imao reklamni plakat na kome je pisalo „La fine della Jugoslavia“, da bi zatim slijedio „spisak 481“, na kojem su bila imena jugoslavenskih dužnosnika koji su po povlaštenim uvjetima i bez čekanja kupovali automobile sklapane u slovenskom Novom Mestu. Bili su tu i tekstovi o „novinarskim kurtizanama“, zajedničkim interesima „vojno-policijsko-partijskog“ lobija kojeg su zastupali Milošević i Šušvar, nezainteresiranosti mladih za SK, zabrani *Studentskog lista* te sukobima riječkih SUBNOR-ovaca s republičkim funkcionarima, a objavljeni su i izvodi teksta Janeza Janše iz ljubljanskog časopisa *Nova revija* o vojnom pitanju u novom ustavu.

Usporedbe radi, takav provokativni sadržaj, a mogao bi se spomenuti još niz brojeva koji su bili na sličnoj razini, nije zaostajao za onim što je u isto vrijeme objavljivao politički tjednik *Danas*, s neusporedivo boljim prodajnim odjekom u svim republikama. U novinarskim je krugovima, stoga, s odobravanjem primljena odluka kojom je i Simić u listopadu 1987. postao dobitnik nagrade „Sedam sekretara SKOJ-a“. Time je, ako ništa drugo, barem na političkoj razini pokazano da ga se ne tretira lošije od njegovog ideološkog i konceptijskog suparnika Babuna. No, baš na dva tako suprotstavljena primjera moglo postaviti i pitanje temeljnih kriterija za dodjelu te novinarske nagrade, koja je iz godine u godinu postajala sve više politizirana.

Među *Poletovim* je specifičnostima bilo i naglašeno zanimanje za ekološke teme, kao i bojazan od naglog širenje nuklearne tehnologije. Nakon izgradnje nuklearke u Krškom, intenzivirane su, naime, rasprave o traženju lokacija za nove elektrane u kojima bi se ugrađivala ista tehnologija. Najbliže je realizaciji bio projekt nuklearke kod Prevlake na rijeci Savi, u neposrednoj blizini Zagreba, na što je list nervozno reagirao, raspravljajući je li tu riječ o svjesnom „samoubojstvu“, ili jednako opasnom „primitivizmu“¹⁰⁶¹. *Poletovce*, poučene nuklearnom katastrofom u Černobilu, takva je opasnost nagnala na učestalo bavljenje jedinom jugoslavenskom nuklearkom, što je rezultiralo i feljtonom u pet nastavaka, u kojoj je obrađena knjiga Mihajla Dajmaka karakterističnog naslova „NE ili NE – nuklearne elektrane

¹⁰⁶¹ *Polet*, br. 398, 11. studeni 1988., str. 9, tekst pod naslovom „Give peace a chance“ autora Zorana Matica.

između nade i straha¹⁰⁶². Dileme o ekološki prihvatljivim energentima bile su još izraženije kad su krenule i rasprave o gradnji istarske termoelektrane Plomin. List je za taj projekt, kao i za nuklearku, tražio detaljno ekološko istraživanje, jer ga je uznemirila spoznaja da je nadležni savezni komitet podatke o radioaktivnosti proglasio „poslovnom tajnom“¹⁰⁶³. Bavili su se i smislom najavljene gradnje zagrebačke spalionice otpada, dvojeći je li manje zlo sustavno onečišćavati zemlju ili zrak¹⁰⁶⁴.

Iz *Poleta* je krenula i tema koja je vidno uznemirila hrvatsku, zatim i jugoslavensku javnost. Krajem prosinca 1987. objavljen je, naime, tekst o darkerima, navodnom pokretu, nazivanom i „Crna ruža“, koji je ubrzo prerastao u urbanu legendu, prisutnu i desetljećima kasnije. Njegovo postojanje nikad nije službeno potvrđeno, a list je za pripadnike toga kulta naveo da se „furuju na mračnjaštvo, satanizam, ljubav prema krvi i oblače se u crno“¹⁰⁶⁵. Tekst je vrvio insinuiranjima, primjerice ekstremističkim izjavama mladih čiji se identitet nije mogao potvrditi, a posebno je problematična bila stvarna širine toga pokreta.

Uskoro su se time počele baviti i druge tiskovine, čak i listovi poput *Oka*, koji je o tome napravio i separat, *Danasa* i *Glasa koncila*, kao i još niz njih na prostoru cijele države. U njima se kalkuliralo koliko je mladih zbog fanatične privrženosti kultu navodno počinilo samoubojstva. Neki je beogradski list kalkulirao i s troznamenkastim brojem samoubojstava, a da ni jedan slučaj nije bio dokazan. Ta je kontroverzna tema, inače, dovela i do sukoba unutar *Poletove* redakcije, pa i međusobnog javnog polemiziranja, zbog čega su Boris Perić i Marijan M. Grakalić svoje tekstove demonstrativno plasirali u drugim listovima. Naposljetku se *Polet*, optuživan za nevjerođostojnost, i odrekao vlastite teme, dajući kronologiju svih tih zbivanja s vrlo jasnim komentarom Tihomira Ladišića: „Kulturu jednog naroda, prihvatili mi to ili ne, čine i njeni najmanji i najalternativniji segmenti... Nasrnuti na njih

¹⁰⁶² *Polet*, od br. 374., 16. listopada 1987. do br. 378, 11. prosinca 1987.

¹⁰⁶³ *Polet*, br. 386, 1. travnja 1988., str. 11, tekst pod naslovom „Ekologija, u majke jedina“ autora Ivica Grčara.

¹⁰⁶⁴ *Polet*, br. 396, 14. listopada 1988., str. 27, tekst pod naslovom „Trujmo se nježno“ autora Marine Egzete i Radovana Pamučara.

¹⁰⁶⁵ *Polet*, br. 379-380, 25. prosinca 1987., str. 35, tekst pod naslovom „Darkeri: tko su oni?“ autora Borisa Perića.

senzacionalizmom, lažima i neznanjem – kulturno je nazadovanje. Darkeri donedavno nisu smetali nikome. I nisu se ubijali. Barem ne više od 'novinara' koji su o njima pisali.“¹⁰⁶⁶

Uznemirenost oko darkera redakciji je, s druge strane, bila i primjereni povod za još jedno tipično *poletovsko* produbljivanje teme. List je, naime, ubrzo krenuo s feljtonom u četiri nastavka o fenomenu samoubojstava, koristeći se podacima iz niza europskih država¹⁰⁶⁷.

Polet je još veće neugodnosti, ovoga puta s puno opasnijim političkim konotacijama, imao nakon prenošenja opsežnog teksta Janeza Janše iz *Nove revije* o financiranju JNA. To je u Generalštabu shvaćeno kao izravno podupiranje slovenskog ataka na JNA, što je tri mjeseca kasnije eskaliralo i Janšinim uhićenjem u poznatom „slučaju *Mladina*“, vezanom i uz pisanje o saveznom ministru obrane Branku Mamuli. Pritisnut s više strana, *Polet* je bio prisiljen objaviti i nekoliko samokritičkih komentara i upadljivo pozitivnih, gotovo pokajničkih, tekstova o JNA, čime je pokazao da ne može slijediti slobodoumnu i u tom trenutku gotovo fatalistički drsku *Mladinu*, preko koje je zapravo često progovarao i slovenski politički vrh.

Polet, koji je ostao na vjetrometini, bez ikakve izravnije političke podrške, naivno je uvjeravao javnost da je objava Janšinog teksta imala za cilj ukazivanje s čim se ne slažu, a i da list „nikada nije napadao JNA“ te da je ta vojna sila „ovome društvu neophodna“¹⁰⁶⁸. Kako u tom razdoblju još nije počela otvorena srbizacija JNA, *Polet* se zbog oportunitizma hrvatskih vlasti našao u situaciji da se brani od napada da „potkopava“ jedan od temelja jugoslavenske federacije. Ne bi li poboljšali odnose s vojnim vlastima, već su u travnja 1988. napravili i afirmativnu reportažu o gradnji Vojne bolnice u zagrebačkoj Dubravi.

Odnosi, pak, sa SUBNOR-om, u kojim su dogmatski krugovi imali trajno uporište, bili su uglavnom prilično loši, a potvrda je tome bilo i jasno *Poletovo* svrstavanje protiv ideološkog

¹⁰⁶⁶ *Polet*, br. 386, 1. travnja 1988., str. 34-35, tekst pod naslovom „Dark: igra sjena“ autora Tihomira Ladišića. Važnost je teme naglašena i naslovnicom, gdje je to bila i jedina najava, a tu je bila otisnuta i poruka teksta: „Paint it white“.

¹⁰⁶⁷ *Polet*, br. 387, 14. travnja 1988., str. 22-23, tekst pod naslovom „Samoubojice“ autorice Mirjane Heged.

¹⁰⁶⁸ *Polet* od br. 382, 5. veljače 1988. pa do br. 385, 18. ožujka 1988. Autori tih tekstova bili Mate Bašić, Srđan Španović, Zoran Simić i Vladimir Spasić.

„razapinjanja“ filma Krste Papića „Život sa stricem“, čiji je scenarist bio dotad malo poznati književnik Ivan Aralica¹⁰⁶⁹.

U Simićevu su mandatu za potrebe omladinskog rukovodstva napravljene još dvije interne analize *Poletova* pristupa temama. Prva od njih, čiju su autori bili Srđan Španović, Krunoslav Knežević i Tomislav Mrčić, imala je naslov „Kvantitativna analiza sadržaja *Poleta* za 1986.“¹⁰⁷⁰ i Predsjedništvo RK SSOH prihvatilo ju je bez ozbiljnije rasprave. Pokazalo se da je list zadržao orijentaciju na zbivanja iz unutarnje politike, kulture, umjetnosti i estrade, a te su domene zauzele i tri četvrtine ukupnog prostora. Među političkim je temama dominirao SSO s 14,1 posto prostora te aktualna zbivanja s 11,9 posto, dok su treći po zastupljenosti bili muzički sadržaji s 11 posto te likovna umjetnost i film s 7,8, odnosno 7,2 posto. Svi ostali sadržaji bili su bitno manje zastupljeni. Žanrovski gledano, u listu su najčešće forme bili komentari, analize, kritike i recenzije, što je dokazivalo da su autorski stavovi prisutniji od objektivnih informacija, kako su uglavnom činile i prijašnje redakcije.

Najzanimljivije je bilo prostorno određenje na koje su se odnosili *Poletovi* tekstovi. Kako se moglo očekivati i iz odabira tema, daleko najviše tekstova odnosilo se na Jugoslaviju, čak 41,1 posto svih objavljenih. Na drugom su mjestu bili tekstovi koji su za određenje imali Hrvatsku, ali bitno manjih 16,6 posto, a gotovo identično su plasirani i tekstovi bez prostornog određenja. Slijedio je svijet s 14,8 te na posljetku Zagreb s okolicom 10,9 posto. Već spominjana reklamna sintagma o listu za „22 milijuna Jugoslavena“ statistički se pokazala točnom, dok na nekakvoj „republičkoj koncepciji“, odnosno što ravnopravnijoj zastupljenosti svih hrvatskih regija, više nitko nije inzistirao.

Posljednja je analiza pod naslovom „Neki konstituenti sadržaja brojeva *Poleta* objavljenih tokom 1987. godine“ bila predstavljena 1988. na rujanskoj sjednici Predsjedništva RK SSOH. Izradio ju je tim predvođen Miroslavom Jilekom, u kojem su bili Mirjana Adamović, Dijana Barić, Ivica Poljičak i Davor Topolčić¹⁰⁷¹. Analiza se odnosi na osam nasumce odabranih brojeva toga godišta i pokazala je da su, za razliku od sezone ranije, počeli dominirati kulturni

¹⁰⁶⁹ *Polet*, br. 369, 5. lipnja 1987., str. 9, tekst pod naslovom „Kad borci marširaju“ autora Giancarla Kravara.

¹⁰⁷⁰ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 466, radni materijal uz 18. sjednicu Predsjedništva RK SSOH, održanu 4. lipnja 1987. Iz odabira autora analize, od kojih su dvojica bili *Poletovi* suradnici, moglo se pretpostaviti da je interes omladinskog rukovodstva da se potvrdi kako Simićeva redakcija ostvaruje zacrtanu koncepciju.

¹⁰⁷¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 430, 16. sjednica RK SSOH, održana 27. rujna 1988.

sadržaji. Iz toga je Jilek izvukao zaključak da je *Polet* iz 1987. „sada manje politiziran nego pred godinu-dvije“, samim tim i da „više sliči onom iz razdoblja 1976. – 1982.“ Do kraja izlaženja ta će tendencija političkog eskapizma i ojačati, pogotovo 1989. – 1990., što je bilo vidljivo i bez kvantificiranja njegovih stranica.

Spomenuta analiza je pokazala da je iza kulture po prostoru dolazila unutarnja politika, da bi na trećem mjestu bilo društvo u najširem smislu. U listu su prevagu imali pretežno negativni i pesimistički obojeni stavovi o temama kojima su se novinari bavili, što se također skladno uklapalo u način razmišljanja „starih“ *poletovaca*, a autoriteti prilikom oblikovanja tekstova više nisu bili politički forumi. Slično je spoznajama Španovićeve ekipe pokazalo i prostorno određenje tekstova, gdje je opet Jugoslavija bila bitno prisutnija od ostalih kategorija, gotovo dvostruko. No, zatvaranje u uže redakcijske okvire još je bilo izraženije činjenicom da se Zagreb kao mjesto pronalaženja tema popeo na drugo mjesto, dok je Hrvatska kao konceptualno zadani prostor bila tek peta, zaostajući za temama bez prostornog određenja i svijetom. Jilekov je tim iz svega toga izvukao jednostavni zaključak: „*Polet* je ipak sačuvao svoj jasni identitet novina mladih za mlade.“¹⁰⁷²

Na istoj je rujanskoj sjednici predöčen i sažetak ankete o zadovoljstvu čitatelja *Poletom*, koju su napravili članovi Savjeta, Jasna Mladar i Goran Beus Richembergh, u suradnji sa Znanstveno-istraživačkim odjelom RK SSOH. Kratki je zaključak bio da učesnici ankete iz „svih dobnih i socio-profesionalnih skupina“ u najvećoj mjeri imaju „pozitivan stav“ i da list „zadovoljava interes čitatelja“. Jedine bi korekcije uređivačkog koncepta, rečeno je, mogle biti usmjerene na društvene teme, gdje bi se više otvarala „pitanja perspektive“, a da se „manje teži za senzacionalnošću“¹⁰⁷³.

Ako bi mjerilo bilo kvantitativno istraživanje sadržaja i stava čitatelja, *Polet* bi se u tom razdoblju mogao smatrati stabilnim listom s dobrim poslovnim usmjerenjem. U praksi se događalo nešto sasvim drugo. Naklada se, neovisno o kvaliteti lista, i nadalje smanjivala, što će pokazati podaci iz prvog tromjesečja 1989., odlasci iskusnijih novinara bili su sve učestaliji, a novca za honorare i nove projekte koji bi utjecali na veću čitanost bilo je sve manje. Na sve

¹⁰⁷² Isto. Nije jasno zašto je analizirano samo 43 posto brojeva tiskanih 1987., no vjerojatno su i tu presudili financijski razlozi.

¹⁰⁷³ Isto. Istraživanje je objavljeno pod naslovom „Analiza ankete čitalaca *Poleta*“ i napravljeno je u svibnju 1988.

se to nadovezao i učestali nedostatak kvoruma na sjednicama Savjeta, tako da ga je na prvih osam sjednica bilo na samo tri, zbog čega nije ni krenulo s nekim inicijativama. U to vrijeme sazrijeva i spoznaja da je preseljenje lista iz Savske 5 u Mehringovu 10-14 na Savici bio potpuni promašaj, jer je, kako je slikovito rečeno, „Bogu iza leđa“. Prostor je, doduše, bio veći i komforniji, ali je redakcija je zbog odlaska iz gradskoga središte prestala biti mjesto mladalačkog okupljanja i stalnog sučeljavanja i testiranja ideja. Zato se na sjednici Savjeta 30. svibnja 1988.¹⁰⁷⁴, jednoj od onih kad se zbog nedostatka kvoruma samo raspravljalo bez donošenja zaključaka, napomenuto je kako omladinsko rukovodstvo traži primjereniji prostor i da već ima ponudu tvrtke „Gramat“ za „dva kata Ciboninog nebodera“, gdje bi se mogao preseliti cijeli CDD. Preseljenje u taj reprezentativni poslovni prostor nikad se, dakako, nije ni približilo realizaciji.

5.2.7. Naklada pada, remitenda opet leti u nebo

Polet je polako ulazio u svoju posljednju fazu. U veljači 1988. došlo je do redovne smjene u Savjetu lista. U kojoj je mjeri *Polet* sve manje bio briga hrvatskog političkog rukovodstva, dovoljno opterećenog vlastitom budućnošću, govorio je podatak da tu više nije bilo niti jednog poznatijeg imena iz Partije i ostalih društveno-političkih organizacija i državnih institucija. Predsjednik je postao omladinski aktivist Marijan Cvjetičanin, a iz istih je struktura dolazio i njegov zamjenik Goran Beus-Richembergh¹⁰⁷⁵. U istome je razdoblju predsjednik Predsjedništva RK SSOH bio Nikica Gabrić, dok je dužnost sekretara obnašao Davorin Strišković. Rad Savjeta protegnuo se i na mandat predsjednika Miroslava Puža i sekretara Damira Mihalića. Za razumijevanje teme bitno je primijetiti da su krajem 1988. počeli i otvoreni sukobi u republičkom vodstvu, koje se nije moglo dogovoriti o programima i metodama rada, pa četvoro članova dotadašnjeg Predsjedništva nije dobilo razrješnice, među njima i sekretar Strišković. Djelovanje Savjeta nije formalno okončano, jer je u ožujku 1990.

¹⁰⁷⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591. Na sjednici Savjeta, na čijem se zapisniku ne vidi njen redni broj, za kvorum je nedostajalo čak sedmoro članova. Zbog učestalih je problema nakon te sjednice primijenjen i Poslovnik o radu Savjeta, gdje je za donošenje zaključaka, umjesto dvotrećinske, bila dovoljna natpolovična većina članova.

¹⁰⁷⁵ Ostali članovi posljednjeg sastava Savjeta bili su Dušan Basara, Goran Bakić, Stipe Čačić, Ljiljana Cmrk, Vladimir Drobniak, Ksenija Ernečić, Ljiljana Gerić, Boris Farago, Nikica Gabrić, Goran Goić, Leopoldina Hinić, Nenad Maljković, Miroslav Macura, Jasna Mladar, Milica Posavec, Snježana Ricijaš, Zoran Simić, Marinka Šimić, Đorđe Šimulija, Željko Trezner, Marijan Topličanec i Biserka Vrbek.

kongresnim aktom samoraspuštanja s povijesne scene izbrisana omladinska organizacija, s kojom nestaje i list kojem su bili osnivači.

U tom je razdoblju na sjednicama omladinskog rukovodstva uočljivo puno rjeđe bavljenje *Poletom* nego početkom i sredinom 1980-ih godina. Točnije bi bilo ustvrditi da se o listu govorilo samo kada se to nije moglo izbjeći, dakle samo u kontekstu nekih projekata i uobičajenih analiza poslovanja CDD-a. Jedina je tematska sjednica održana sredinom 1989. na Predsjedništvu RK SSOH, gdje je točka dnevnoga reda bila realizacija i materijalni položaj omladinskih glasila¹⁰⁷⁶. Tu je konstatiran definitivni neuspjeh svih dotadašnjim pokušaja sistemskog rješavanja položaja omladinskog tiska. Predloženo je preusmjeravanje na tržišno poslovanje, posebno u smislu pojačanog marketinga. U tome je svima kao pozitivni primjer trebao poslužiti *Radio 101*, čiji se samofinanciranje povećalo na razinu od 80 posto. Govorilo se i o većem oslanjanju na službene medije. Potonji bi, kako je naglašeno, omladinska glasila trebali prihvatiti kao „svoju prirodnu kadrovsku bazu“, odnosno kao oblik poželjne novinarske škole. Cijena bi toga bila da preuzmu na sebe „dio troškova štampanja i distribucije omladinske štampe“, što je u tadašnjim materijalnim okolnostima također bila nerealna pretpostavka.

U međuvremenu se i struktura omladinskih medija počela bitno mijenjati, jer su se isplativijom i jeftinijom varijantom počele pokazivati omladinske emisije na postojećim gradskim i općinskim radijskim postajama, o čemu je još krajem 1970-ih godina kao financijski isplativijoj varijanti na omladinskim forumima govorio Pero Kvesić¹⁰⁷⁷. Njih je, uz *stojedinicu*, evidentirano čak 35, a počele su s radom i tri omladinske televizijske postaje: *Omladinska televizija* i *Studentska televizija* u Zagrebu te *Omladinska televizija* u Glini. Omladinske su tiskovine već u takvoj promjeni medijskih platformi izgubile bitku, iako ni elektronički sadržaji nisu opstali, osim u slučajevima gdje je u radijskim i televizijskim postajama odmah nakon hrvatskog osamostaljenja došlo do promjene vlasničke strukture.

Stanje u omladinskom tisku na toj je sjednici ocijenjena katastrofalnim. Prikupljeni su podaci pokazivali da u svim listovima raste remitenda, dok su tiskarski troškovi vodili mrtvu trku s

¹⁰⁷⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 471, 8. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 30. svibnja 1989.

¹⁰⁷⁷ Izjava Pere Kvesića autoru od 16. prosinca 2013. Kvesića je na takve zaključke naveo već spominjani izračun o iznimno visokim nakladama omladinskih listova kojima bi se pokrivali troškovi poslovanja, što se i pokazalo neostvarivim.

galopirajućom inflacijom¹⁰⁷⁸. Spomenuta je i situacija u *Poletu*, gdje se u prva tri mjeseca 1989. remitenda kretala između 43 i 50 posto, a prodavalo se između 10.500 i 12.400 primjeraka. Tješili su se spoznajom da ni u beogradskim listovima, *Mladosti* i *NON-u*, situacija nije bila bolja. Situacija, ipak, nije bila alarmantna, jer su realni tiskarski troškovi zbog smanjenih naklada bili niži nego u razdoblju kad je nagli rast troškova tiska presudio padu Babunova uredništva. Na daljnje smanjivanje naklade nije se išlo samo iz tehničkih razloga, jer ne bi bila moguće distribucija po svim prodajnim mjestima. Simiću je tu išlo u prilog samo to da nije bilo većeg nezadovoljstva političkim sadržajima pa nitko nije potezao pitanje kadrovskih rezova.

Na toj je sjednici po tko zna koji put otvoreno i pitanje demokratizacije omladinskih medija, gdje opet nije bilo suglasja. Dok su jedni, poput bivšeg predsjednika Savjeta Dinka Erora i Slobodana Vujevića, tvrdili da takvi mediji moraju biti „potpuno nezavisni“, čak i da list mora biti „liberalniji i od *Danasa*“, što je i preduvjet veće naklade, drugi su, primjerice Zoran Novaković, tvrdili da su za „demokraciju do jedne određene granice, da ne prelazi u anarhiju“. Do posljednjeg se trenutka, dakle, u dijelu omladinskih struktura nije odustajalo od barem djelomičnog održanja aktivističkog koncepta. Zaključak je te sjednice bio deprimirajući. Iz republičkog su Izvršnog vijeća, kako je to napomenuo predsjednik Miroslav Puž, dobili informaciju da će proračunske dotacije u 1990. za RK SSOH biti smanjene, a i da se gase „neki izvori financiranja glasila“, s perspektivom da budu i potpuno ukinuti, kao i da „nitko ne zna što nas očekuje druge godine“. Vjerojatno ni Puž nije mogao pretpostaviti kojom će se brzinom njegove riječi pokazati točnim.

Simiću je još u prosincu 1988. istekao redovni glavnourednički mandat. Njegov je svojevrsni rezime rada, priložen i u pisanoj informaciji za prvu polovicu te godine, bio na sjednici Savjeta 28. rujna 1988.¹⁰⁷⁹. Tada je ustvrdio da je list u teškim društvenim okolnostima pokušao „ostati na koncepciji pisanja o pozitivnim tokovima u našem društvu“, odnosno da nisu bili „inspirirani tim nesuglasicama kako se to uobičajilo u jugoslavenskom novinarstvu“. Ponekad to baš i nije odgovaralo činjenicama, o čemu su govorili i dijelovi spomenutih istraživanja Španovićevo i Jilekovog tima, ali je to bila poželjna retorika na političkim

¹⁰⁷⁸ Inflacija je 1989., sudeći prema naknadnim izračunima, do kraja godine iz već uobičajene troznamenaste prerasla u četveroznamenkastu brojku.

¹⁰⁷⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591.

forumima. Pohvalio se i oživljavanjem *Polet*-platza, poznate propagandne aktivnosti okupljanja mladih oko pojedinih kulturnih sadržaja, a ta je manifestacija bila organizirana u Puli, Sarajevu i Beogradu. U funkciji je osvježena lista bila još jedna promjena logotipa, zacijelo vezana uz dolazak novog grafičkog urednika Borislava Maleševića. *Polet* je od broja 395 bio pisan suženim verzalom, stavljenim u polukrug, a mijenjale su se pastelne boje u kojima je otisnut. Nesporno je bilo da je takav logotip bio i najdecentniji od pokretanja lista, no nije sigurno da je to za uočljivost na kioscima bilo i najmudrije rješenje.

Činjenica je bila da je Simićev *Polet* i nadalje bio čitljiv i aktualan, koliko je to bilo moguće u dvotjednom ritmu, a da su politički sadržaji tu bili prisutni u mjeri u kojoj se nisu mogli izbjeći, jer su i sva ostala društvena pitanja bila snažno politizirana. Glavni se urednik u nekoliko navrata pohvalio da je njegov list bio u političkom smislu i prilično oprezan, tako da prostor u njemu, sve do pred kraj, nisu dobivale politički proskribirane osobe, kojima je svoje stranice otvarala *Mladina*, ponekad i dotad prilično rigidna *Mladost*. *Polet* nikad nije dovodio u pitanje državni okvir, zazirao je od svakog nacionalizma, pazio je da se ne sukobljava s JNA i zagovarao je reformsku partijsku struju. Jednom riječju, u radikaliziranim političkim okolnostima bilo je puno lakše uočiti da se nije bitno razlikovao od tipičnih režimskih tiskovina, samo što je bio nešto zabavniji i verbalno provokativniji.

Sredinom listopada 1988. raspisan je natječaj za novog glavnog urednika¹⁰⁸⁰, ali su se opet pojavili problemi slični onima dvije godine ranije. Mišljenja o tome treba li Simiću dati još jedan mandat, zapravo i formalnu mogućnost da ostane na čelu lista punih pet godina, bila su podijeljena. U prilog su mu išle pozitivne ocjene rada na omladinskom rukovodstvu i Savjetu lista, a pogoršavanje poslovnih rezultata išlo je u prilog tezi kako su u listu potrebne veće promjene.

Da se nešto ozbiljno događa, potvrdila je 21. listopada i neopoziva ostavka urednice društva Đurđice Klancir, nakon što je uredništvo zaključilo da je za list najoptimalnije rješenje novi Simićev mandat. Kad je predao svoju molbu, glavni je urednik bio pozvan u „kockicu“ na razgovor, nakon čega je tu molbu bio prisiljen povući¹⁰⁸¹. Na natječaj se, prema očekivanjima,

¹⁰⁸⁰ *Polet*, br. 396, 14. listopada 1988., str. 24. U istome se natječaju tražio i glavni urednik *Pitanja*.

¹⁰⁸¹ Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014. Simić tvrdi da mu je nakon nagovaranja na odustajanje od kandidature dan na potpis papir kojim se to i formalno potvrđuje, ali ne govori tko je bio inicijator njegova napuštanja dužnosti.

javila Đurđica Klancir, a njeni su suparnici bili Zdravko Milinović i Boris Perić. Natječajna je komisija¹⁰⁸², suprotno redakcijskom stavu, zaključila da Klancir i Milinović zadovoljavaju formalne uvjete pa se o kandidatima trebao izjasniti i Savjet lista. Podloga za raspravu bili su njihovi kratki prijedlozi uređivačke koncepcije, međusobno prilično slični, jer su oboje iskazali namjeru baviti se demokratizacijom društva, uključujući i promjene u omladinskoj organizaciji, kriznom gospodarskom situacijom i traženjem pozitivnih programa promjene postojećeg stanja.

Savjet je u studenome 1988. postupio suprotno želji omladinskog rukovodstva¹⁰⁸³. Predsjednik Marijan Cvjetičanin je ustvrdio da je *Polet* predvođen Simićem „na jednoj konstruktivnoj, jugoslavenskoj, pa ako hoćete i titoističkoj liniji“, iako je i on bio svjestan da je list možda baš zbog toga „platio ceh tiražom i prodajom“. Priklonio se prethodno obrazloženom stavu redakcije da je sporno radno iskustvo i Đurđice Klancir i Zdravka Milinovića¹⁰⁸⁴ i da su kandidati u iznošenju svojih uređivačkih koncepcija pokazali „šablonski pristup“. Ukratko, Savjet je zatražio su da se natječaj poništi i da se dosadašnji glavni urednik, kojemu je postavljeno i pitanje zašto se nije kandidirao, imenuje za vršitelja dužnosti narednih šest mjeseci, nakon čega bi natječaj bio ponovljen.

Takav je stav doveo i do tenzija u Predsjedništvu RK SSOH, pa i do nekih ostavki u komisijama koje su se bavile kadrovskim pitanjima¹⁰⁸⁵. Omladinsko je rukovodstvo ipak prihvatilo preporuku Savjeta, ne bi li dokazalo da poštuje demokratsku proceduru, iako je vjerojatnije da je presudilo nejedinstvo oko stava prema Simiću. Kako je ubrzo došlo do promjene Predsjedništva, ispostavilo se da Simić nije ostao uobičajeni mandat vršitelja dužnosti od šest mjeseci, već dvostruki, sve do kraja studenoga 1989.

Pred Simićem je, iako toga nije bio svjestan, bila još godina dana mandata. U tom je razdoblju došao do izražaja redakcijski zamor zbog prevelikih problema u realizaciji lista. Odgovor je

¹⁰⁸² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 591, Izvještaj natječajne komisije za izbor kandidata za obavljanje poslova i radnih zadataka glavnog i odgovornog urednika tjednika SSOH *Polet*. Njeni su članovi bili Josip Pernar, Mario Rebac i Milisav Vesović.

¹⁰⁸³ Isto, 3. sjednica Savjeta, održana 17. studenoga 1988.

¹⁰⁸⁴ Isto. U zaključcima Savjeta Milinović je daktilografskom površnošću preimenovan u „Zorana Milovića“, a tako je bilo ime tih dana izabranom članu Predsjedništva RK SSOH.

¹⁰⁸⁵ Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014.

na to početkom lipnja 1989. bio još jedan set promjena u uredništvu. Nova su lica u kolegiju bila Gordana Cvetković (život), Andreja Kasanić (kultura), Neven Kovačević (reportaže), Lamija Muzurović (socijalna politika), Zrinka Pavlić (reportaža), Siniša Radaković (glazba) i Rudolf Bauk (pisma), a u list su se vratili Dejan Kršić da bi uređivao kulturu i Vlado Vurušić kao urednik intervjuja. Iz dotadašnjeg su uredništva ostali Bašić, Bakić, Marić, Spasić te dvojac na desku Popović-Buljan. Još je nešto govorilo kako se vremena ubrzano mijenjaju. Kao analitičar političkih zbivanja u listu se u suradničkom statusu ponovno javlja Dejan Jović, čime je Simić pokazao da ga ne opterećuju stara ideološka sukobljavanja, a u rad su se napokon uključile i članice Babunove redakcije Snežana Dragojević-Harapin i Mirjana Došen.

S druge strane, već je i Simićev ostanak bio garancija da se koncepcija neće mijenjati, osim prilagodbe činjenici da je ubrzo počelo razdoblje višestranačja, koje je na stranice lista dovelo i one ranije „proskribirane“. Omladinskom je rukovodstvu, što se može pratiti još od Matijašićeva mandata, bilo najvažnije da *Polet* sam po sebi ne postane slučaj, dakle da se uz njega ne vežu medijski ekscesi, makar takva pojačana opreznost slabila i interes za njegovu kupnju. Protuusluga je za to bilo obećanje rukovodstva predvođenog Miroslavom Pužom da se neće miješati u rad redakcije. U takvoj je „miroljubivoj koegzistenciji“ i protekla ta godina dana, gdje je glavna tema, kako se pokazalo, bila rasprava oko budućnosti omladinske organizacije.

5.2.8. Kultna ideologinja razotkriva „zašto *Polet* nije uspio?“

Simićev je produženi mandat obilježio i jubilarni 400. broj¹⁰⁸⁶, koji je ostao trajni podsjetnik na sva važnija imena koja su od 1976. ostavila vidnijeg traga u listu koji je mijenjao spoznaje o omladinskom tisku. Tu je, naime, bio priložen i podlistak „Who is who“ s kratkim biografijama i fotografijama stotinjak najvažnijih urednika i novinara, prigodni tekstovi dotadašnjih glavnih urednika, kao i osvrti na neke od ključnih problema vezanih uz omladinski tisak u tom razdoblju. Najvažniji je komentar, trajno aktualan, objavila kulturna *Poletova* ideologinja Mirjana Kasapović, čiji su se tekstovi na razmeđu 1970-ih i 1980-ih u partijskim krugovima čitali pod posebnim povećalom. Njen je tekst imao indikativni

¹⁰⁸⁶ *Polet*, br. 400, 16. prosinca 1988. Taj je broj tiskan na 52 stranice.

nadnaslov: „Zašto *Polet* nije uspio?“¹⁰⁸⁷ Referirao se na spoznaju, uočljiviji nego ikada ranije, da list više nije mjera medijske provokativnosti i da mu je vrlo upitna budućnost, jer je nepovratno izgubljena šansa da se „nekadašnji jugoslavenski žurnalistički hit, nekonvencionalni i prestižni *Polet*, pretvori u suvremenu utjecajnu novinu“.

Odgovor na pitanje zašto je tome tako potražila je u društvenoj klimi u razdoblju kad se list oblikovao. List i generacija koju je predstavljao, pisala je, nije imala snage suprotstaviti se ratnoj generaciji koja je i nadalje držala vlast, što znači da nisu propitkivali ni mijenjali društveni poredak koji je bio utemeljen na njihovom sustavu vrijednosti: „Selektivno pripuštanje mladih na upražnjene systemske položaje bilo je uvjetovano 'zavjetnom prisegom' da će biti čuvari 'tekovina'... 'Tekovine' su nuđene 'u paketu' i prihvaćane, poput SIV-ovih mjera, u cjelini. Razvijalo se ideologijsko generacijsko podaništvo ili generacijska ekscesivnost... Pogubne su posljedice te (ideološke – op. a.) blokade možda najočitiije na tzv. jugoslavenskom pitanju: jugoslavenska se zajednica i danas tretira kao 'tekovina' koju treba 'čuvati', a ne kao samorazumljiv okvir života u kojemu valja 'živjeti' i koju valja 'graditi'.“¹⁰⁸⁸

Bijeg od suočavanja s ideologijom, kako je naglasila, manifestirao se *Poletovim* „gotovo potpunim apstiniranjem od političkog novinarstva 70-ih godina“, „početnom i, u biti, benignom kritikom nekih ideologijskih postulata koncem 70-ih i početkom 80-ih godina“ te „trendovskim političkim novinarstvom 80-ih godina, koje je u prvoj polovici bilo u znaku maksimalna uvažavanja zakonitosti recentne hrvatske ideologije, a u drugoj polovici u znaku pokoravanja pseudotržištu političke robe“. Mirjana Kasapović je listu zamjerila i nedostatak potpore u nužnoj „rekonstrukciji omladinske organizacije“ kao svog prirodnog političkog zaleđa, dakle i njenom oslobađanju od dotadašnjih ideoloških stega. Kao primjer gdje je to uspjelo spomenula je slovenski omladinski tisak, ponajprije *Mladinu*, koja se imala snage osamostaliti od omladinske organizacije i javno proklamirati svoj politički stav radikalnom tezom usmjerenog protiv partijskog jednostranačja: „Fosili će nas uništiti!“¹⁰⁸⁹

Autorica je tu zanemarila činjenicu da je slovenska politička scena godinama bila puno življa, otvorenija i tolerantnija od one hrvatske, ujedno i pod manjim političkim pritiskom Beograda,

¹⁰⁸⁷ Isto, str. 11, tekst pod naslovom „U kandžama generacijskog egoizma“.

¹⁰⁸⁸ Isto.

¹⁰⁸⁹ Isto. Original je glasio: „Fosili nas bodo uničili!“

a bila je podložnija i svakovrsnim utjecajima susjednih demokratskih zemalja. To se moralo odraziti i na povećanu razinu slobode slovenskih omladinskih tiskovina. Hrvatski je, pak, odgovor na dugotrajnu gospodarsku i političku krizu bio jačanje dogmatizma, skrivenog iza parole o povratku „titoističkim vrijednostima“, što je u konkretnom *Poletovom* slučaju značilo ostajanje osnivača na aktivističkom konceptu, samim tim i stalno konceptualno i kadrovsko uplitanje u funkcioniranje lista. Političke smjene Boškovića i Franičevića, kao i onemogućavanje Španovića u kandidaturi za glavnog urednika, jasno je govorilo da hrvatsko političko rukovodstvo duži niz godina nije bilo spremno odreći se kontrole nad listom. Štoviše, imenovanje ideološki indiferentnog i estradizaciji politike sklonog Simića potvrđivalo je tezu da je manevarski prostor slovenskih i hrvatskih omladinskih listova bio bitno različit, i to isključivo na *Poletovu* štetu.

Zagrebački list, drugim riječima, nije ni imao istinsku šansu postati ono što je *Mladina* u drugoj polovici 1980-ih simbolizirala. Dovoljan je dokaz tome bilo pisanje o JNA. Dok je ljubljanski list na provociranju i otvorenom izazivanju vojnoga vrha i stvarao svoj politički prestiž, *Polet* se na sve moguće načine morao „prati“ od teze da podržava stav slovenskih omladinaca prema JNA. Bojazan hrvatskih političara od JNA bila je usporediva samo sa shvaćanjem titoističkih postulata u prvoj polovici 1980-ih godina kao „svetinje“ o kojoj ne može biti kritičkog dijaloga.

U jubilarnom je broju objavljeno još jedno zanimljivo promišljanje razvoja omladinskog tiska, čiji je autor bio povremeni *Poletov* suradnik Aleksandar Tijanić¹⁰⁹⁰. Taj je poznati beogradski novinar ustvrdio da su 1970-e godine bile prijelomne za omladinski tisak, jer je generacija rođena u socijalizmu u novine unijela „prve elemente klasnog sukoba generacija, povećano interesovanje za kontrakulturu, pokazujući povremeno sklonost da mladu generaciju čitavog sveta prelama kao 'generacijsko bratstvo“. Dogodila se tu, upozorio je, i „anglikanizacija“ mladih, započeta još 1960-ih godina, odnosno prihvaćanje sasvim drugog sustava vrijednosti od onoga koji je nametala službena ideologija. Naposljetku, 1980-e godine su, po Tijaniću, donijele „diferencirano novinarstvo“, gdje je rasla kvalitativna razlika između listova i oni, pogotovo *Polet*, tada probijaju omladinski „rezervat“, stječu veći krug čitatelja, „postajući relevantni faktor stvaranja javnog mnjenja“, čak i s elementima oporbenog djelovanja.

¹⁰⁹⁰ Isto, str. str. 22, tekst pod naslovom „Novine koje su suviše znale“.

Druga polovica toga desetljeća, kako je zaključio, donijela je trend uklapanja i takvih listova u projekte „nacionalne homogenizacije“¹⁰⁹¹, gdje se među listovima gube sadržajne i svjetonazorske razlike. Omladinskom je tisku to dalo gotovo potpunu slobodu govora, ali mu je oduzelo slobodu individualnog i neovisnog mišljenja, koji je bio i najveća vrijednost tih medija. Tijanić je upravo iz tih razloga proročanski naglasio da 1990-e donose i „kraj omladinskog novinarstva“. Interesantno da ta „apokaliptična“ teza, točnija nego što je i sam u to mogao povjerovati, nikoga nije navela na raspravu, još manje na preispitivanje uređivačkih koncepata.

Dugo se nisu stižali utisci s proslave *Poletova* velikog jubileja. Uz objavu velike redakcijske fotografije¹⁰⁹², proslava se odvijala u „Saloonu“, najpoznatijem zagrebačkom „šminkerskom“ okupljalištu. List je krajem 1970-ih i početkom 1980-ih baš na sukobu s tim klubom, koji je više od ičega simbolizirao sve dublje socijalne razlike u hrvatskom društvu, uspješno regrutirao svoju najvjerniju čitalačku publiku. Desetljeće kasnije upravo je izbor mjesta proslave svjedočio da u *Poletovoj* redakciji više nije bilo „hipića“ i „hašomana“, koji su ponekad imali i ideološku etiketu „anarhista“ i „nihilista“, što je potvrđivalo da se aktualna redakcija i svjetonazorski udaljila od svojih korijena. No, da *Poletov* brend još nešto vrijedi, pokazao je masovni odziv ključnih imena hrvatske politike, kulture, estrade i medija. Dio njih u *Poletovim* su počecima također bili alternativci koje se isplatilo medijski „malo pogurati“, ali kad su u prosincu 1988. ulazili u „Saloon“ predstavljali su društvenu elitu koja se nije rado prisjećala svog mladalačkog idealizma.

5.2.9. Redakcija neutralna u raskolu omladinskog rukovodstva

No, list se već jutro poslije našao pred novim ozbiljnim iskušenjem. Izbor novog omladinskog rukovodstva, pokazalo se i posljednjeg, protekao je u sukobu dviju nepomirljivih koncepcija

¹⁰⁹¹ Isto. Interesantno je da Tijanić nije uočio kako trend koji je zahvatio srbijanske i slovenske omladinske listove nije karakterizirao i *Polet*, koji gotovo do kraja izlaženja nije zastupao specifične nacionalne interese.

¹⁰⁹² Isto, str. 22 i 31. Redakcijska je fotografija napravljena u sličnom ambijentu kao i ona već spominjana iz 1979. s obilježavanja 100. broja lista. Indikativno je da nema osobe koja bi bila na obje fotografije, no iz popisa suradnika je vidljivo da je fotoreporter Milisav Vesović bio u obje redakcije, da je grafički urednik Ivan Doroghy tu bio od početka pa gotovo i do samog kraja izlaženja lista, a da su krajem te 1988. povremeni suradnici opet bili Zoran Franičević te, kratko, Predrag Figenwald.

budućnosti SSOH. Na programsko-izbornoj konferenciji u studenome 1988.¹⁰⁹³ došlo je do pravog raskola, izazvanog nemogućnošću da se omladinska organizacija ozbiljnije suoči s eskalirajućim društvenim problemima. Na toj je sjednici, prvi puta u povijest te organizacije, izabrana samo polovica članova Predsjedništva pa je sjednica u prosincu ponovljena i tek je tada izabrano omladinsko rukovodstvo. Prvi se puta dogodilo i da je predsjednik biran između dva kandidata, Miroslava Puža i Bojana Pajdaša. Puž je izabran s tijesnom većinom od 13 glasova, a sekretar je postao njemu politički blizak Damir Mihalić, tako da je 22. prosinca 1988. to tijelo napokon konstituirano¹⁰⁹⁴.

Dio članova Predsjedništva, među kojima su najaktivniji bili Zoran Milović, Goran Beus-Richembergh, Željko Akrap, Dinko Erer i već spomenuti Bojan Pajdaš, kao i čelni ljudi najvećih omladinskih organizacija, zagrebačke i riječke te Koordinacijskog odbora SSOH Dalmacije¹⁰⁹⁵, zagovarao je radikalnu transformaciju SSOH. Tražili su njegovo prerastanje u „autonomnu političku organizaciju“ koja funkcionira kao „jezgro pokreta za nove, bolje i demokratskije društvene odnose“. Zalagali su se za organizaciju koja „mora djelovati uvažavajući interese, afinitete i kvalitete svakog pojedinca koji djeluje u njegovom okviru“, ali i za „tržišne principe i inicijative u društveno-ekonomskim odnosima“. Konceptu koji se borio za taj „otvoreni socijalizam“ i „demokratsku pravnu državu“ dali su naziv „Bolje danas za bolje sutra“ i trebao je biti „osnova političkog djelovanja do 12. kongresa SSOH¹⁰⁹⁶. Dodatni se zaplet ogledao u spoznaji da se taj dokument pojavio prije nego što je na prosinačkoj sjednici konstituirano cijelo Predsjedništvo RK SSOH pa je to među oponentima shvaćeno i kao politika „svršenog čina“¹⁰⁹⁷.

Budući da su zagovornici radikalnog zaokreta, u čije je ime na *Poletovim* stranicama istupao Beus-Richembergh, pod pojmom „autonomne političke organizacije“ podrazumijevali političku stranku koja bi zastupala generacijske interese, *poletovci* su se našli u delikatnoj situaciji opredjeljivanja između sukobljenih dijelova omladinskog rukovodstva. Zato su u

¹⁰⁹³ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 434, sjednica RK SSOH, održana 23. studenoga 1988.

¹⁰⁹⁴ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 470, 1. sjednica Predsjedništva RK SSOH.

¹⁰⁹⁵ Riječ je bila o Darinko Kosoru, Vladimiru Torbici i Ranku Ostojiću.

¹⁰⁹⁶ *Polet*, br. 401, 6. siječnja 1989., str. 11, tekst pod naslovom „Hrvatska na drugoj obali“ autora Gorana Beusa-Richembergha.

¹⁰⁹⁷ Izjava Miroslava Puža autoru od 11. siječnja 2015.

istome broju objavili i opširno reagiranje sekretara Predsjedništva RK SSOH Damira Mihalića, koji nije skrivao nezadovoljstvo „Boljim danas za bolje sutra“, smatrajući da je taj koncept zapravo obmana, čak i oblik političkog pučizma onih koji misle da „od njih počinje svijet“: „To je lukavstvo samoljublja koje želi prikriti svoj spremni prevrat jer je svjesno da prengli lomovi ne biraju koga vuku za sobom. Kad se lomi, stradavaju i nevini i krivi... Svakome kome je imalo jasna situacija u društvu, misli (se) na omjer političkih snaga, jasno mu je da i mnoge stvari iz Osnova ne mogu proći. Ne samo da ne mogu proći, nego izazivaju alarm.“¹⁰⁹⁸

Mihalić, na čijoj je strani bio predsjednik Puž te većina omladinskih profesionalaca, smatrao je da ideja o naglom prerastanju SSOH iz društvene organizacije u „autonomnu političku organizaciju“, što je bila tek mimikrijski izričaj za kretanje u projekt stvaranja političke stranke, ne može dovesti do pozitivnog ishoda. Razlog je vidio ponajprije u nužnom ulaženju u sukob s još uvijek monopolistički usmjerenom Partijom¹⁰⁹⁹, ali i nedefiniranim statusom Socijalističkog saveza. Mihalić je bio uvjeren da bi promjena koncepta obezvrijedila i sve dotadašnje reformske poteze i organizaciju dovela do potpunog kaosa.

Rješenje je, po njemu, bio još dosljedniji razvoj SSOH kao društvene organizacije koja bi poticala omladinsko poduzetništva. Ona bi razvijala razne oblike omladinskog zadrugarstva i otvarala bi studentske i omladinske servise, po potrebi bi ulazila i u pojedine manje gospodarske projekte, poput proteklih godina u nekim općinama već pokrenutih omladinskih proizvodnih pogona. Važni je početni kapital u tome trebala biti i prilično vrijedna imovina koju su posjedovale društvene organizacije kao kolektivni članovi SSOH, primjerice Ferijalni savez, Narodna tehnika, Crveni križ, Muzička omladina, Savez izviđača, Savez pionira i Savez organizacija za fizičku kulturu.

Mihalić je vjerovao da je moguće na tržišne osnove postaviti i omladinske radne akcije, a i da su brojni objekti u vlasništvu organizacije i prvi korak u samozapošljavanju mladih. Moglo se pretpostaviti da organizacija ima i kadrovskih potencijala za razvijanje na komercijalnoj osnovi raznih obrazovnih, kulturnih i zabavno-rekreativnih sadržaja. Naglasio je da bi sve to išlo k postupnom osamostaljivanju organizacije, ali i jačanju iznimno važnog ekonomskog

¹⁰⁹⁸ Isto, str. 10, tekst pod naslovom „Hladovina“ autora Damira Mihalića.

¹⁰⁹⁹ SKH je tek u prosincu 1989. donio kongresnu odluku o organiziranju izbora, kad je postalo jasno da se višestranačje više ne može zaustaviti.

pluralizma, kao najbolnijoj točki gospodarskog sustava. Zato je i njegov zaključak, temeljen na neupitnim politološkim spoznajama, bio i odraz političkog pragmatizma: „Svakom pluralizmu u politici mora prethoditi pluralizam u ekonomiji.“¹¹⁰⁰ Bio je svjestan da je sasvim nerealno očekivati da će SKH, koja je i nadalje u potpunosti kontrolirala vlast, financirati i pomagati generacijski usmjerenu stranku koja bi joj i u biološkom smislu oduzimala kadrovsku osnovicu.

U tom se sukobu omladinskog vodstva na neki način ponovila podjela iz sredine 1980-ih, kad su se u projektu demokratizacije SSOH sukobili Oreškovićev i Radmanov model, uvjetno nazvani „elitističkim“ i „klasnim“. Pokazalo se da su u oba slučaja pobijedili oni koji su se protivili radikalnim rezovima i nagloj politizaciji omladinske organizacije. „Baza“ nije doživljavala SSOH kao autonomnu političku snagu, niti je vjerovala da ona to može ikada postati¹¹⁰¹. Puno joj je bliži bio koncept, ako je organizaciji uopće i ukazivala ikakvu pozornost, koji je omladinu shvaćao kao svojevrsni „sindikata“, čiji bi cilj trebao biti pomaganje u rješavanju konkretnih problema mlađih od 27 godina.

Unutarnji se sukob nastavio i u narednim mjesecima, u čemu su najviše nezadovoljstva zbog navodnog zanemarivanja njihovih interesa iskazivala dalmatinska vodstva, a njihov koordinator Ranko Ostojić zahtijevao je izvanredni kongres i preko *Poleta* slao u Zagreb ultimativne poruke: „Ako se ova organizacija ne trgne i pozitivno promijeni, ja ću biti prvi koji će se potruditi da je više ne bude.“¹¹⁰²

Polet je nastavio pratiti pokušaje preobrazbe SSOH, najprije se uključivši u raspravu o neophodnoj transformacije SSOJ¹¹⁰³, no još je važnije bilo objavljivanje jednog od reformskih dokumenata koje je u GK SSOH Zagreb izradila grupa predvođena Draženom Nikolićem. Naziv je te predkongresne analize, što joj je bila i svrha, glasio „Od krize organizacije ka

¹¹⁰⁰ Isto.

¹¹⁰¹ Omladinska je organizacija do kraja 1980-ih bila toliko kompromitirana karijerizmom vodstva na svim razinama da je bilo nerealno očekivati kako bi njen ulazak u političku arenu imao širi odjek.

¹¹⁰² *Polet*, br. 403, 24. veljače 1989., str. 9, tekst pod naslovom „Zahtijevamo izvanredni kongres“ autora Zorana Matića. Želeći održati svoju neutralnu poziciju, list je odmah dao priliku prozvanom Damiru Mihaliću, čiji je tekst na istoj stranici objavljen pod naslovom „Imao sam program“.

¹¹⁰³ *Polet*, od br. 402, 10. veljače 1989., do br. 404. 10. ožujka 1989., feljtom pod naslovom „Kada bi SSOJ postojao, trebalo bi ga ukinuti“ autora Dejana Jovića.

kritičnoj organizaciji“¹¹⁰⁴ Nikolić i njegovi suradnici su tu analizirali razne mogućnosti reformiranja omladinske organizacije, u rasponu od fluidnog „fronta mlade generacije“, dosljednog pretvaranja u „društvenu organizaciju“, prerastanja u „političku partiju“ te, naposljetku, mogućnosti „ukidanja SSO-a“. Svakoju su opciju pronašli ozbiljne nedostatke, tako da nisu dali ni čvrsti odgovor što bi se trebalo dogoditi s omladinskom organizacijom. Zaključili su, ipak, da bez obzira na oblik koji će u demokratskoj raspravi prevladati, ona „mora biti 'nerazumno' hrabra: buntovnička i opozicijska“. Sigurni su bili jedino u to da je u reformiranoj omladinskoj organizaciji, ako je uopće bude, više neće biti „napuhanog“ članstva, odnosno da neće biti ulaska u nju automatizmom, kako je to dotad rađeno preko školskog sustava. Prevladat će, zaključili su, logika „organizacije malih brojeva“, ali članova koji su tu opciju svjesno odabrali.

Kako se približavao 12. kongres SSOH, zakazan za kraj ožujka 1990., bilo je sve jasnije da se omladinski dužnosnici ne mogu dogovoriti o budućnosti svoje organizacije. Pridonijela su tome i turbulentna politička zbivanja, koje je tijekom 1989. obilježilo i osnivanje više političkih stranaka, nesprenih da djeluju po kardeljevskom obrascu stavljanja u nepolitički okvir Socijalističkog saveza. Nakon višestranačkih izbora u Poljskoj, koji su imali snažan odjek i na jugoslavenskim prostorima, krajem te godine pao je i Berlinski zid s domino-efektom rušenja komunistički režima u istočnoeuropskim zemljama. Sve je to bio razlog daljnje radikalizacije stavova podijeljenog omladinskog rukovodstva. Ispostavilo se da je izbor ipak sveden na dvije bitno različite opcije: SSOH kao politička stranka ili kao društvena organizacija, dakle upravo onako kako je ta polemika godinu dana ranije i započela. Vremena za eventualni dogovor bilo je sve manje, a neka su istraživanja pokazala da je početkom 1990. u svrhu postojanja SSOH vjerovalo samo dva posto ispitanika¹¹⁰⁵. Organizacija je bila na izdisaju, a malo tko je to uopće i primjećivao.

¹¹⁰⁴ *Polet*, od br. 411, 16. lipnja 1989., do br. 413, 29. rujna 1989. U nazivu dokumenta zacijelo je logička pogreška, jer bi za teze koje izlaže bio točnije „Od krize organizacije ka kritičkoj organizaciji“.

¹¹⁰⁵ *Polet*, br. 424, 23. veljače 1990., str. 8., tekst pod naslovom „Devetnaest pitanja i jedan odgovor“ autora Slobodana Jurača.

5.2.10. Kraj četverogodišnjeg oportunističkog mandata

Sadržajno gledano, 1989. je za list dobro počela, jer je nakon zapaženog jubilarnog broja dobila dugo očekivani intervju s Antom Markovićem, članom Predsjedništva SRH i najvećim kritičarom ekonomske politike savezne vlade predvođene dogmatski usmjerenim Brankom Mikulićem¹¹⁰⁶. Sukladno sadržaju i dinamici političkih zbivanja, rađeni su feljtoni o fenomenu jugoslavenstva, najavljenim ustavnim promjenama i formiranju prvih političkih stranaka, makar one to u nazivima nisu sadržavale¹¹⁰⁷. Obično su to bili razgovori s njihovim čelnicima, čije je izjave list koristio da bi na posredni način upozorio kako je ustavni i zakonski status vladajućeg SKH monopolistički i protivan demokratskim standardima. Otvoreno zalaganje za legalizaciju stranaka slijedilo je, međutim, tek krajem 1989., kad je bilo jasno da to više nema alternative. U raznim su se formama komentirale dramatične sjednice CK SKJ, pogotovo 17. i 20., koje su naznačile da je i Partija i Federacija zbog nemogućnosti bilo kakvog dogovora između srbijanskog i slovensko-hrvatskog bloka na samom rubu raspada.

Napokon se počelo vrlo kritički govoriti i o jugoslavenskoj vanjskoj politici. Ostajanja na pozicijama nesvrstavanja, koje je urušavanjem blokovskih podjela gubilo prvotni smisao, samim tim i zanemarivanje suradnje sa Zapadom, pogotovo gospodarske, ocijenjeno je ogromnim promašajem, o čemu je ponajbolje govorio i naslov teksta: „Cijena slave“¹¹⁰⁸. Bio je to i jedan od prvih primjera *Poletove* oštire kritike Titova nasljeđa, ali bitno zakašnjele da bi u javnosti imala veći medijski odraz.

List je kritizirao kašnjenje s otvorenim listama na još uvijek jednostranačkim hrvatskim izborima, redovno su osuđivani potezi kojima je Slobodan Milošević nagrizao temelje avnojevske federacije i prijetio nesrpskim narodima. Redakciju su posebno neugodno iznenadili istupi Emira Kusturice u kojima je hvalio Miloševićevu politiku, jer je on, poslije Gorana Bregovića, u listu bila najspominjanija i najviše puta intervjuirana osoba iz BiH. Tek je tada uočeno da su Kusturićini sudovi „nadmeno konačni i staljinistički pravolinijski“,

¹¹⁰⁶ *Polet*, br. 401, 6. siječnja 1989., str. 6-8, tekst pod naslovom „Koliko dugo će trajati rat“ autora Mate Bašića, Zorana Milovića i Zorana Simića.

¹¹⁰⁷ Indikativno je da su prve tri hrvatske stranke imale nazive Ujedinjena jugoslavenska demokratska inicijativa, Hrvatski socijalno-liberalni savez i Hrvatska demokratska zajednica. Spletom okolnosti, UJDI nije ni završio svoje stranačko konstituiranje.

¹¹⁰⁸ *Polet*, br. 401, 6. siječnja 1989., str. 9, tekst autora Vladimira Spasića.

odnosno da on zapravo ne razumije i ne prihvaća dijalog¹¹⁰⁹. Na raznim je primjerima komentirano nepostojanje jugoslavenskog informativnog prostora, točnije medijska zatvaranja u republičke granice, kao i srbizacija pojedinih institucija, poput agencije *Tanjug*. Kao jedan od rijetkih izuzetaka od negativnih trendova u medijskom prostoru predstavljeno je u svibnju 1989. kretanje zagrebačke *Otvorene televizije*. Pretresan je niz nedemokratskih zakonskih rješenja, gdje je traženje ukidanja verbalnog delikta, makar i nekoliko godina nakon početnih inicijativa slovenske omladine, postalo pravom poštapalicom i dokazom demokratskih uvjerenja. Neprihvatljivim je nazvano nepostojanje nezavisnog sudstva i stalna kršenja ljudskih prava. Slijedili su i brojni tekstovi i reportaže s terena o neprihvatljivom sputavanju privatne inicijative u gospodarstvu i poljoprivredi, potpuno suprotno intonirani od tekstova kakvi su u obrani „čistoće“ samoupravnog socijalizma objavljivani sredinom toga desetljeća.

Polet je, jednom riječju, dosljedno bio na reformskoj liniji, braneći specifične republičke interese, ali je i nadalje zazirao od preispitivanja svrhe hrvatske opstojnosti u postojećim državnim okvirima. U razdoblju naglih nacionalnih homogenizacija, koje nisu mimoišle ni nemali dio novinarskih krugova, *Polet* je ostao na protunacionalističkim pozicijama, iako mu to više nije bila prednost, niti iskaz političke principijelnosti. Štoviše, list je kuloarski sve češće dobivao „projugoslavensku“ etiketu, čak i kad je pisao o otvorenom suprotstavljanju kninskih Srba stavovima hrvatskih političkih foruma. Pokazao je, međutim, da želi aktivno sudjelovati i u rješavanju problema Srba u Hrvatskoj, tako da je u već uzavreloj političkoj atmosferi objavio i razgovor sa Stankom Koraćem, inicijatorom ponovnog pokretanja srpskog društva Prosvjeta¹¹¹⁰. Taj je intervju tiskan na ćirilici, što na kioscima zasigurno nije imalo pozitivnog odraza, ali je više od ičega simboliziralo namjeru lista da, i kad to više nije bilo popularno, iskazuje svoju tolerantnost.

Rijetki prijelaz u sve dominantnije nacionalno ozračje predstavljala je tek krajem listopada 1989. naslovnica s fotografijom prepunog zagrebačkog Trga Republike, na kojoj je bio veliki naslov „Koncert za 200.001 Hrvata“. Istoimeni tekst na duplerici o često spominjanom koncertu „Prljavog kazališta“, svojevrsnoj prekretnici u javnom ispoljavanju predugo

¹¹⁰⁹ *Polet*, br. 404, 10. ožujka 1989., str. 8, tekst pod naslovom „Ideolog haustora“ autora Senada Avdića.

¹¹¹⁰ *Polet*, br. 417, 24. studenoga 1989., str. 24-25, tekst pod naslovom „Ja, Srbin u Hrvatskoj“ autora Vladimira Spasića. *Polet* je, istine radi, samo nastavio svoje bavljenje statusom srpske manjine, jer je u br. 399, 25. studenoga 1988., str. 24-25, na tu temu objavio i razgovor Ivica Grčara s povjesničarem Dragom Roksandićem pod naslovom „Nacionalne narcisoidnosti“.

potiskivanih nacionalnih osjeća, promoviran je pod naslovom njihova hita „Posljednja ruža Hrvatska“¹¹¹¹. Upravo je ta tema bila ponajbolji dokaz da je estradizaciju politike postupno pratila i politizacija estrade. Dominantno hrvatsko raspoloženje nije, dakle, iskazano za političkom govornicom, već je buknuo na koncertnom podiju.

Iako je u tom razdoblju razvijao i vlastite istraživačke teme, od kojih je posebno odjeknula ona o ilegalnom trgovanju fetusima za inozemna medicinska istraživanja, gdje su kao „izvoznici“ spomenuta konkretna imena iz zagrebačkih bolnica „Dr. Josip Kajfeš“ i Petrova¹¹¹². U tom je kontekstu iznesena i šokantna brojka, koja je potvrđivala ranije *Poletove* napise o Zagrebu kao jednom od europskih središtu za abortuse „bez papira“, po kojoj se tu godišnje obavljalo čak 15.000 prekida trudnoće. List je duže vrijeme pratio i žučljive polemike o problematičnim pedagoškim modelima i njihovim nositeljima, ponekad i s političkim pozadinama, a žarište je obično bio Odsjek za pedagogiju zagrebačkog Filozofskog fakulteta. U prvome je planu bio Ante Vukasović, čiji je naglašeni pedagoški konzervativizam navodno bio u suprotnosti s osobnim moralnim profilom¹¹¹³.

Iz pregleda bi se tema moglo pomisliti da je list u depresivnoj svakodnevnici izgubio osjećaj za zabavu, a u *Poletu* je ona tradicionalno bila vezana i uz provokacije. Za to se brinuo uvijek pouzdani performer Tom Gotovac, što je značilo da se u tom smislu više od jednog desetljeća ništa nije promijenilo. U Simićeva se mandatu dva puta pojavio na naslovnici. Najprije je obilježio 350. broj odjeven kao Supermen s čekićem u ruci¹¹¹⁴, najavljujući 10. kongres SKH. Početkom ljeta 1989. svoj je imidž podredio promjeni političkih okolnosti. Toga je puta bio egzibicionist s otvorenim kaputom, bez hlača i gaćica, a na glavi je imao nacrtanu bijelu petokraku te crne hitlerovske brčice. Još je jednom s prezirom pokazao da su mu sve ideologije iste, dok je njegov goli penis, kako su neki tumačili, bio poruka o „boljoj“ budućnosti u zemlji sve više opsjednutoj nacionalnim sljepilima. U tome je broju, inače bio i poveći tekst o Gotovčevoj umjetničkoj karijeri, kao i serial slika s performansama brisanja

¹¹¹¹ *Polet*, br. 415, 27. listopada 1989., str. 1 i 16-17, tekst autora Borisa Gregorića s podnaslovom „Woodstock na hrvatski način“.

¹¹¹² *Polet*, br. 408, 5. svibnja 1989., str. 14-15, tekst pod naslovom „Hardcore baby“ i br. 409, 19. svibnja 1989., str. 10-11, tekst pod naslovom „Duboko grlo yu-mafije“ autorice Lamije Muzurović.

¹¹¹³ *Polet*, br. 412, 30. lipnja 1989., str. 10, tekst pod naslovom „Anatomija jednog nemorala“ autora Bosiljka Domazeta.

¹¹¹⁴ *Polet*, br. 350, 23. svibnja 1986.

grafita sa zidova, koji je specijalno za *Polet* napravio na okupljanju novinara omladinskih listova u Fažani¹¹¹⁵.

U „Izveštaju o radu SSOH u razdoblju između 11. i 12. kongresa SSOH“, koji su zbog prijepora o terminu održavanju toga skupa objavljeni u *Poletu* još krajem listopada 1989., navedeno je da se u dvije protekle godina uočavao stalni pad prodaje lista uz istodobni rast remitende, za koju je navedeno da je u prosjeku iznosila 45 posto¹¹¹⁶. U toj posljednjoj godini izlaženja lista više nije bilo tako detaljnih podataka o poslovanju CDD-a kakvi su u cilju političkih obračuna bili rađeni za ranija razdoblja. Iz rasprave na omladinskom rukovodstvu moglo se zaključiti da se već spomenuta remitenda odnosi na nakladu od 20-ak tisuća primjeraka. Na toj je sjednici, međutim, rukovoditelj CDD-a Josip Pernar iznio podatak da je cijena izrade jednog broja *Poleta* zbog vrtoglave inflacije narasla na nevjerojatnih 110 milijuna dinara po broju¹¹¹⁷. Mjesec dana kasnije objavljeni su i zaključci Nadzorne komisije RK SSOH¹¹¹⁸, iz kojih je proizlazilo da izdavačka djelatnost, objedinjena u CDD-u, čini čak 60 posto ukupnih rashoda omladinskog rukovodstva pa je bilo samo pitanje trenutka kada će taj financijski „balon“ puknuti.

Zato je posljednji marketinški pokušaj popravljjanja rezultata bio usmjeren na broj¹¹¹⁹ u kojem je objavljen intervju s Franjom Tuđmanom, za kojeg se već moglo pretpostaviti da će sa svojim HDZ-om igrati važnu ulogu u prvim višestranačkim izborima. Ta bi tema bila ekskluzivna i tiražna da je napravljena deset mjeseci ranije, koliko je proteklo od Tuđmanovog prvog javnog istupa u Klubu književnika. Na naslovnici su bile i najave intervjua s Jasenkom Hourom nakon trijumfalnog koncerta na Trgu, kao i razgovor s omladinskim predsjednikom Miroslavom Pužom. Od naslovnice su napravljeni mali kartonski

¹¹¹⁵ *Polet*, br. 412, 30. lipnja 1989., str. 1, 2-4, i 31, tekst pod naslovom „Tom Gotovac story“ autora Mate Bašića i Zorana Simića te foto-performans „Degrafitacija“.

¹¹¹⁶ *Polet*, br. 415, 27. listopada 1989., str. 24-27.

¹¹¹⁷ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 472, sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 3. listopada 1989. Kako se tada često govorilo u starim dinarima, ta je cifra zvučala još fascinantnije: „11 milijardi“ po broju.

¹¹¹⁸ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 472. Izveštaj je objavljen u okviru dnevnog reda 16. sjednica programsko-izveštajne sjednice RK SSOH, održane 23. studenoga 1989. Na toj je sjednici, inače, obavljeno glasanje o povjerenju predsjedniku Pužu i sekretaru Mihaliću, čime je njihov mandat produžen do 12. kongresa SSOH.

¹¹¹⁹ *Polet*, br. 416, 10. studeni 1989.

plakati, koji su stavljeni u razne objekte i u vozila gradskog prijevoza¹¹²⁰. Nije puno pomoglo. Pad naklade, praćen potpunom financijskom neizvjesnošću, više ništa nije moglo zaustaviti.

Posljednji svezak koji je Simić uredio izašao je pred Božić 1989. U njemu su *poletovci* prvi puta čestitali taj vjerski blagdan, doduše na engleskom jeziku. Najvažniji je tekst bio zahtjev za legalizaciju političkih stranaka¹¹²¹, popraćen s još nekoliko tema u kojima se govorilo o nužnosti afirmacije političkog pluralizma. U tom su broju objavljeni i rezultati velike anketa o najpozitivnijoj, najnegativnijoj i najbezličnijoj jugoslavenskoj ličnosti te u europskoj povijesti prijelomne godine, kojoj je nestalo blokovskih podjela. Najpozitivniji je bio Ante Marković, njegova negativna suprotnost, koji je imao i daleko najviše osvojenih glasova, bio je Slobodan Milošević, dok je najbezličniji bio Stipe Šušvar, sve prema očekivanjima. Najzanimljivije je, međutim, bilo to što je Franjo Tuđman bio u sredini i pozitivne i negativne tablice, a da je u onoj prvoj *Danasova* kolumnistica Tanja Torbarina od njega dobila četiri puta više glasova.

Opraštajući se od redakcije, iako je još neko vrijeme ostao u CDD-u, Simić je mogao reći da je u te ukupno četiri godine mandata svašta pokušavao, ali da mu tržišne okolnosti nisu išle u prilog. Svojom je zaslugom smatrao što je list izvukao iz besmislenih ideoloških sukobljavanja i učešća u frakcijskim partijskim sukobljavanjima. List je, poštujući specifičnosti omladinskog tiska, vodio oportunistički, na trenutke i s neskrivenim cinizmom, držeći se medijskog mainstreama. Iako je iznimno cijenio svog prethodnika Zorana Franičevića, pretvarajući da ga u legendu, nikada nije osjećao njegov aktivistički žar, niti je bio spreman voditi list tako da bude u zoni zabrana i redakcijskih „čistki“. Vlastite političke ideje i ambicije nije imao, ali je bio vrlo snalažljiv u osluškivanju trendova. *Polet* je u njegovo vrijeme najbolje izgledao i imao najšarolikiji sadržaj. No, baš se u toj koncepcijskoj širini i zadovoljavanju najrazličitijih ukusa gubila i njegova posebnost, kao i profil njegovih čitatelja, a nespremnost na rizike, još manje aktivističke juriše, naposljetku se loše odrazila i na kretanje naklade.

¹¹²⁰ Izjava Miroslava Puža autoru od 11. siječnja 2015. Puž tvrdi da se uz tom trenutku nije znalo kakva će biti odluka o budućnosti SSOH, niti do kada će se isplaćivati dotacije za izlaženje lista pa je jedina perspektiva bio rast vlastitih prihoda, do kojeg nije došlo.

¹¹²¹ *Polet*, br. 419-420, 22. prosinca 1989., str. 7, tekst pod naslovom „Hrvatska kao Čehoslovačka“ autora Viktora Vresnika.

Ostat će zabilježeno i to da je Simić bio jedini koji je objavio *Polet* s naslovnicom u boji, da je jedini tiskao posebno izdanje u velikom formatu *Vjesnika*, da je jedini eksperimentalno prelomio list na način kulturnog magazina *Interview* Andy Warhola, da je list prvi krenuo i s nezavisnom diskografskom produkcijom. Simić je, ukratko, bio vješt urednik s marketinškim talentom, kakvi su i mogli opstati u razdoblju političke dekadencije, čiji je tabloidni način prijeloma naslovnice postao i model koji su preuzeli brojni hrvatski listovi početkom 1990-ih godina.

5.2.11. Prestanak izlaženja lista „visi u zraku“

Javni natječaj za Simićeva nasljednika raspisan je tek 27. listopada 1989. Na natječaj su se javila petorica kandidata. Natječajna je komisija CDD-a¹¹²² krajem studenoga iste godine izvijestila da je molbe poslalo petero kandidata: Mate Bašić, Tomislav Jagec, Željko Luburović, Senad Pašić i Ivica Buljan. Posljednja su trojica zadovoljavala uvjete, a komisija se opredijelila za Buljana, koji je list formalno preuzeo početkom siječnja 1990. Razlog je tome bilo i uredničko iskustvo, budući da je Buljan do unazad godinu dana bio odgovorni urednik *Studentskog lista*¹¹²³, a poslije toga bio je i urednik deska u Simićevoj redakciji. Predstavljajući se članovima RK SSOH, naglasio je da namjerava dati „više prostora alternativnim političkih organizacijama i društvenim pokretima“, da će se „više okrenuti tržištu“ i da će zadržati „kritičko razmišljanje prema SSOH i društvu“. Njegovo je mišljenje bilo da je nužan konceptualni naglasak na sadržaje isključivo okrenute mladima, koji bi više od ičega naglašavao i „vraćanje korijenima“, jer je „političko tržište prezasićeno“. Omladinsko rukovodstvo, suočeno s nikad složenijim problemima ciljeva i metoda rada same organizacije, Buljanu nije postavljalo nikakve posebne uvjete, ali mu nije moglo osigurati ni

¹¹²² HR HDA, Fond 1231-5, kutija 434, Programsko-izvještajna sjednica RK SSOH, održana 23. studenoga 1989. Natječajna je komisija bila peteročlana: Mara Burić, Branko Čegec, Krunoslav Knežević, Mario Rebac i Borislav Malešević.

¹¹²³ Izjava Ivica Buljana autoru od 31. ožujka 2014. Buljan objašnjava da je 1988. bio smijenjen s te dužnosti nakon dvije sudske zabrane *Studentskog lista* i jednog povlačenja cjelokupne naklade od strane samog izdavača, GK SSOH Zagreb, pa je izbor za glavnog urednika *Poleta* shvaćao i kao svojevrsnu rehabilitaciju.

uvjete kakve je imao njegov prethodnik. Ukidanje lista isprava nitko nije spominjao, no takva je opcija u specifičnim hrvatskim predizbornim okolnostima naprosto „visjela u zraku“¹¹²⁴.

Posljednji je put *Polet* na dnevnom redu Predsjedništva RK SSOH bio na samom kraju 1989., kada je raspravljena omladinska informativno-izdavačka djelatnost, što se u praksi svodilo na poslovanje CDD-a¹¹²⁵. Ustvrdeno je da su od sredine te godine, kako je financije pregledavala već spomenuta Nadzorna komisija, sredstva za izdavačke aktivnosti narasla na „oko 70 posto“, dok je u raspravi to podignuto i na „gotovo 80 posto“ svih financija s kojima je raspolagala RK SSOH. Samo je za *Polet* u 1990., po logici inflatorne spirale, bilo potrebno osigurati 2,2 milijarde dinara, od čega bi na tiskanje odlazilo 1,4 milijarde. Sve je to je samo potvrđivalo procjene da je brzina kojom se zbog enormne inflacije urušava poslovanje omladinske organizacije takva da u svakome trenutku može doći do kolapsa. Nisu u pitanju bilo samo sredstva za *Polet*, već može li RK SSOH financirati i svoje temeljne aktivnosti, a znakovito je bilo da se vrhunac problema naviještao već nakon prvog tromjesečja 1990., što se i pokazalo točnim.

Jedini je mogući zaključak te sjednice, prožete depresivnim tonovima, bio da se mora maksimalno rezati na svim stavkama i da se odustaje od svih aktivnosti i projekata koji nisu od presudne važnosti. Prvi se puta postavilo i pitanje opsega stručnih službi u Radnoj zajednici RK SSOH, dio koje je bio i CDD, za što se odgovor također morao naći do ožujka 1990. godine. Drugim riječima, ne samo da je nakon najavljene transformacije bilo sporno što će se izdavati, već i hoće li stručne službe, posljedično i redakcija *Poleta*, po isteku ta tri mjeseca uopće i postojati. Da nije bila riječ o bilo kakvim pretjerivanjima, pokazalo se već za mjesec dana, kad je radna grupa za racionalizaciju obavijestila 36 zaposlenika Radne zajednice RK SSOH „neka si traže posao“¹¹²⁶.

Nikad razlika u izgledu i sadržaju *Poleta* nije bila očiglednija nego između posljednjeg Simićevog i prvog Buljanovog broja¹¹²⁷. Naglo je izbrisano višegodišnje šarenilo,

¹¹²⁴ Isto. Buljan tvrdi da se sustav početkom 1990. tako brzo raspadao da zapravo i nije imao prilike konzultirati se s omladinskim rukovodstvom ni o tekućim problemima.

¹¹²⁵ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 472, 17. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 27. prosinca 1989.

¹¹²⁶ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 472, 19. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 30. siječnja 1990.

¹¹²⁷ *Polet*, br. 421, 14. siječnja 1990.

glamuroznost i senzacionalizam i pred čitateljima, sve malobrojnim, pojavio se „isposnički“ *Polet*, vizualno sličniji Kvesićevim počecima, ali bez tadašnjeg naivnog šarma. List je u cijelosti tiskan jednobožno, ostavljajući dojam sivila, ali i dokazujući da se štedilo na svakom detalju. Novi je logotip, sukladno dojmu, bio otisnut u negativu, tako da su slova u verzalu bila u sivim okvirima po cijeloj širini stranice. Na naslovnici je bila samo jedna fotografija manjeg formata i simboličkog sadržaja, iznad nje dvije najave tekstova, a ispod dva citata sudionika aktualnih događanja. S lijeve je strane po visini u negativu bio uvodnik glavnog urednika, čiji je sadržaj bio usmjeren samo na uži krug čitatelja, jer su tu bila njegova metaforička razmišljanja o suvremenosti. Sukladno tome, i posljednja se stranica bavila isključivo temama vezanim uz kulturu.

Dojam je bio, kako je to Buljan i najavljivao, da je *Polet* postao alternativno omladinsko glasilo. Ono se politikom bavilo u mjeri u kojoj se nije moglo izbjeći, ali je odbačen svaki vid Simiću toliko primamljive estradizacije društvene stvarnosti. Pozornost je izazivala i cijena lista, pet dinara, što je bila posljedica reformi monetarnog sustava saveznog premijera Ante Markovića, a za sedam dinara mogla se dobiti jedna njemačka marka.

Glavna tema broja, otisnuta na četiri stranice, bio je okrugli stol u „kockici“ o političkom pluralizmu i predstojećim višestranačkim izborima, na kojem su bili i predstavnici najvažnijih oporbenih stranaka. Objavljen je i komentar o djelovanju „koordinacije hrvatske opozicije“, intervju s partijskim dužnosnikom Borisom Maladom, tekst o protestnom okupljanju ispred zgrade beogradske *Politike*, koji je svjedočio kako se dio novinara te medijske kuće ne slaže s Miloševićevom politikom širenja međunacionalne mržnje, kao i reportažni prikaz bizarne novogodišnje proslave kosovskog rukovodstva. List se sjetio i svoje najpoznatije novinarke Slavenke Drakulić, koja je u međuvremenu postala i književna zvijezda, a indikativno je bilo da je njen intervju bio ispred Maladinog. Dominirale su, ipak, teme vezane uz glazbu, književnost, slikarstvo i, ponovno, strip. Indikativno je bilo da je svoju kolumnu dobio Antun Maračić, nekadašnji avangardno usmjereni grafički urednik lista, a njezin je naziv bio „Umjetnost ili život“. Broj kasnije sa svojom je ironičnom kolumnom o društvenim zbivanjima „Sunčana strana radijatora“ započeo i Igor Čumandra.

U cijelome listu nije bilo teksta o omladinskoj organizaciji, još manje bilo kakvog dopisničkog javljanja s terena. O takvom redakcijskom naporu i trošku više se nije ni

razmišljalo. Gotovo preko noći nestalo je omladinskog aktivizma, glavnog razloga brojnih afera, sukobljavanja i smjena.

List je dobio i novo uredništvo, jer su iz njega u međuvremenu otišli svi oni kojima se otvarala neka mogućnost u drugim medijima. Mate Bašić je bio promoviran u zamjenika glavnog urednika, zaduženog za političke i društvene teme, glazbu je uređivao Ante Čikara, kulturu Krešimir Mićanović, na desku je bio Boris Perić, fotografiju su zajednički uređivali Boris Cvjetanović i Nino Semialjac, dok je grafičko-tehničku opremu u potpunosti preuzeo Boris Malešević. U novinarskom su statusu bili Zoran Simić, Snežana Dragojević-Harapin i Mirjana Došen.

Svaki se daljnji svezak sve više udaljavao od traumatične društvene stvarnosti. Na naslovnici idućeg broja¹¹²⁸ bila su povijena stabla u parku, zatim prizor iz stripa „Čelična šaka“¹¹²⁹, pa fotografija kluba „Lapidarij“¹¹³⁰, slijedio je nasmijani klošar¹¹³¹ i, naposljetku, istetovirani alternativac, čija su umjetnička „instalacija“ bila prsa pravolinijski izrezivana nožem¹¹³². Kao odraz političkog eskapizma, teme su postajale sve bizarnije i usmjerene prema sve užim čitalačkim krugovima. Tako se u broju 422 na udarnim stranicama nalazio intervju s Vladimirom Pavličem, osnivačem hašekovske „Stranke umjerenog napretka u granicama apsurdna“, ilustriran portretima glumca Toma Hanksa s nacrtanim brkovima. Tu je objavljen i razgovor s vođom slovenskog mirovnog pokreta Markom Hrenom, koji se zalagao za potpuno ukidanje vojske. Iz *poletovskog* je kuta analizirano i osnivanje Hrvatskog društva političkih zatvorenika, a među redakcijske je bljeskove zasigurno spadala i satirična reportaža o promociji ekskluzivnih američkih pogrebnih lijesova u hotelu Palace za 600 uzvanika.

Za razliku od vremena kad su se samo slavne i trendovski važne osobe mogle ugurati na prednje stranice, Buljanov je *Polet* teme i intervju poslagivao po kulturološkoj važnosti, bježeći od kiča i glamuroznosti. Zato je posebno mjesto, drugu i treću stranicu, dobio serijal Dejana Kršića, jednog od rijetkih *poletovaca* iz nekih ranijih vremena. On je nove generacije

¹¹²⁸ *Polet*, br. 422, 26. siječnja 1990.

¹¹²⁹ *Polet*, br. 423, 9. veljače 1990.

¹¹³⁰ *Polet*, br. 424, 23. veljače 1990.

¹¹³¹ *Polet*, br. 425, 9. ožujka 1990. Na naslovnici je greškom otisnut datum 3. ožujka.

¹¹³² *Polet*, br. 426, 30. ožujka 1990.

podučavao „Vodičem kroz suvremenu umjetnost za apsolutne početnike“. Poduži je bio i popis uglednih umjetnika, u pravilu nekomercijalnih i alternativnih, kojima je list nesebično davao svoj prostor.

Dokaz ustrajnosti na staroj *poletovskoj* tradiciji afirmacije spolnosti bila je tema o osnivanju udruženja lezbijki „Lila inicijativa“, popraćena i anketom¹¹³³. Opsežnim pismom čitatelja predstavljenog samo inicijalima, što je bio i jedini način da se netko o tome javno oglasi, nakon poduzetog je vremena obnovljena i tema muške homoseksualnosti. Autor je na otvoreni način govorio o problemima te seksualne manjine u zagrebačkim okvirima, mjestima okupljanja i stavu prema AIDS-u¹¹³⁴. Značajni su prostor dobile i dileme oko pobačaja, ali za razliku od nekadašnjeg liberalnog naglašavanja prava žena na izbor, u atmosferi probuđenih nacionalnih svijesti i sve naglašenijih konzervativnih vrijednosti jednak su tretman dobile obje strane. Interes za medicinske fenomene potenciran je i temama o greškama u medicini te još jednom aferom iz zagrebačkih bolnica: prodajom ljudskih organa.

Najviše je političkih pritisaka izazvala reportaža o sve češćim oružanim sukobima na Kosovu, čiji je naslov bio „Vrlo dobro, momci“. Iz fotografija se moglo zaključiti da vojska i policija na Albance pucaju zabranjenim dum-dum mecima¹¹³⁵. Albanci, kao što je to bilo i ranijih godina, česta su bila tema i u Buljanovu razdoblju, jer se na modelu kolektivne žrtve najlakše oslikavala brutalnost jugoslavenskog sustava.

Izvjesno je da je *Polet* u pogrešnom trenutku pokušao dokazati da je opet bilo moguće tiskati list konceptualno nalik časopisu o supkulturnim fenomenima, gdje je politička tematika bila tek nužni dodatak, kakav je pod istim imenom i s uredničkim dvojcem Pletikosa-Stuparić izlazio krajem 1960-ih godina. Tržišni je odjek takvog nekomercijalnog projekta u situaciji kada je na kioske stiglo „žutilo“ bez ikakvih političkih i moralnih skrupula, poput *Slobodnog tjednika*, i kada se u limenkama odlično prodavao „hrvatski zrak“, morao je biti vrlo skroman. Arhivskih podataka o tome nema, ali je *Danas* objavio podatak da se *Polet* posljednjih

¹¹³³ *Polet*, br. 422, 26. siječnja 1990., str. 9 i 30, tekst pod naslovom „Lezbos, zemlja dalekog juga“ autorica Ines Trkulja i Nataše Lalić.

¹¹³⁴ *Polet*, br. 426, 30. ožujka 1990., str. 5, tekst pod naslovom „Ljubav muškaraca i križarski rat“ autora „A. R.“.

¹¹³⁵ Izjava Ivica Buljana autoru od 31. ožujka 2014. Buljan objašnjava da su oštri napadi dolazili iz pojedinih srbijanskih medija, a da im je uznemirujuće fotografije ustupio beogradski fotoreporter Đorđe Uglješić.

mjeseci tiskao u 15.000 primjeraka, a „prodaja je bila prilično skromna“¹¹³⁶, zacijelo svega nekoliko tisuća primjeraka.

Za to vrijeme na Šetalištu Karla Marxa događao se dramatični politički rasplet. Tijekom 7. sjednice RK SSOH, održane 14. veljače 1990., dvoranu je demonstrativno napustila skupina „radikala“, kako su medijski nazvani, mahom iz zagrebačke omladinske organizacije, manjim dijelom riječke i ličke. Taj je krug, predvođen Darinkom Kosorom, osnovao Autonomni demokratski savez Hrvatske (ADSH)¹¹³⁷, omladinsku političku stranku koja je ubrzo ušla u sastav Socijaldemokratske stranke Hrvatske. Dugotrajne su podjele u omladinskom rukovodstvu dosegle vrhunac.

Većina u Predsjedništvu RK SSOH, predvođena Pužom i Mihalićem, više nije čekala eventualno usklađivanje interesa. Samo tjedan dana kasnije od Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu dobili su rješenje po kojem se „odobrava upis SSOH... u Registar društvenih organizacija SRH“. Organizaciji se time legaliziralo „sudjelovanje u stvaranju društvenih uvjeta za neposredni angažman omladine i zainteresiranih na svim područjima društvenog života“ te „realizaciju egzistencijalnih i kulturnih potreba i interesa omladine“¹¹³⁸.

Od jednog dijela SSOH nastala je društvena organizacija, a od drugog politička stranka. Zbog novih je okolnosti na sjednici Predsjedništva RK SSOH, održanoj samo dan nakon spomenute preregistracije, slijedila odluka o „istupanju SSOH iz kolektivnog članstva SSRNH“¹¹³⁹. Time je omladinska organizacija prestala biti i „satelit“ SKH.

Dvanaesti kongres SSOH održan je od 30. ožujka do 1. travnja 1990. i na njemu je nova društvena organizacija promijenila ime u Savez omladine Hrvatske¹¹⁴⁰, uklanjajući tako posljednji znak svog ideološkog opredjeljenja. Dan prije toga donijeta je i odluka o deprofesionalizaciji članova Predsjedništva i stručno-političkih radnika¹¹⁴¹. Slijedilo je i

¹¹³⁶ *Danas*, 22. svibnja 1990., str. 68-70, tekst pod naslovom „Žrtve tržišne metle“ autorice Đurđice Klancir.

¹¹³⁷ *Polet*, br. 425, 9. ožujka 1990., str. 8, tekst pod naslovom „Burevjesnik u našim redovima“ autorice Snežane Dragojević Harapin.

¹¹³⁸ Rješenje je bilo izdato 21. veljače 1990. i imalo je registracijski broj 251, knjiga III.

¹¹³⁹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 472, 22. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 22. veljače 1990.

¹¹⁴⁰ Tako se zvala i do 1974., ali u statusu društveno-političke organizacije.

¹¹⁴¹ HR HDA, Fond 1231-5, kutija 472, 23. sjednica Predsjedništva RK SSOH, održana 29. ožujka 1990.

raspuštanje Radne zajednice, dio koje je bio i CDD, a tom prilikom nije iskorištena mogućnost da zaposlenici preuzmu svoje radne prostore u Mehringovoj ulici i registriraju vlastitu tvrtku. Svi su uskoro ostali bez posla.

SOH je, inače, na volonterskim osnovama djelovao do 1991., kada su ratne okolnosti spriječile razvijanje njegovih poduzetničkih planova. *Polet* je tim promjenama izgubio osnivača, ali i sredstava za izlaženje. Isti bi scenarij zacijelo slijedio i nakon travanjskih višestranačkih parlamentarnih izbora. Sredstava za dotiranje tiskovina dotadašnjih društveno-političkih organizacija, neovisno o preregistraciji, nakon prvog tromjesečja 1990. više nisu bila predviđena republičkim proračunom.

Polet je omladinskom rukovodstvu u tom rasulu bio najmanja briga. Broj 426, za koji se ispostavilo da je i posljednji, pojavio se na kioscima 30. ožujka 1990. Datum se simbolički poklopio s početkom 12. kongresa SSOH, gdje je i „samoraspuštena“ organizacija toga imena. Buljanovo je uredništvo radilo i kongresni bilten, dok je snalažljivi Simić bio zadužen za organiziranje završnog domjenka¹¹⁴². Posao su, poput orkestra na „Titanicu“, uspješno obavili.

Buljan je, iako u iznimno kratkom razdoblju okupljanja svoje redakcije, dao šansu još jednoj zapaženijoj grupi mladih autora. Među njima su bili i Željko Valentić, Rade Dragojević, Zoran Oštrić, Aleksandar Dragaš, Branko Komljenović, Zorica Radaković, Marko Franjić, Željko Kipke, Željko Jerman, Goran Pandža, Krešimir Bagić, Iva Gruić, Igor Šuljić, Dubravka Vrgoč, Zoran Arbutina, Diana Rexhepi, Mladen Kožul, Zoran Cipek, Nikša Dubreta, Čedo Bužančić, Saša Mirić, Daniel Premerl, Ivan Salečić jr., Nenad Bartolčić, Ines Trkulja, Darko Desnica, Marko Marković, Borivoj Radaković, Branko Martinek, Mirjana Oklobdžija, Nenad Rizvanović i Denis Romac.

U posljednjem je broju *Poleta* bilo i nečeg novog: čak 11 reklamnih stranica, vezanih uz sponzore omladinskog kongresa. Da je list tako poslovno razmišljao desetak godina ranije, imao bi šansu preživjeti tranziciju. Redakcija se u tišini razišla, svjesna da je u Hrvatskoj omladinski tisak morao nepovratno nestati, jer su *Studentski list* i svi regionalni listovi slijedili *Poletovu* sudbinu. U sveopćem demokratskom „presvlačenju“, omladinski je tisak bio dio političkog nasljeđa kojeg se trebalo što prije otresti.

¹¹⁴² Izjava Zorana Simića autoru od 25. studenoga 2014.

Za razliku od vremena kad je svaki *Poletov* skandal bio popraćen u svim relevantnim medijima, njegov je nestanak s tržišta prošao prilično nezapaženo. Većim je tekstom reagirao tek tjednik *Danas*. Tu je bivša *Poletova* urednica Đurđica Klancir hladno konstatirala da „omladinska štampa kao dio starog sistema ugiba zajedno s njim“, pripomenuvši da je prilagodba tržišnim načelima bio nerješiv problem omladinskog tiska¹¹⁴³.

Najzanimljivije je mišljenje iznio Goran Ogurlić, glavni urednik u isto vrijeme ugašenog riječkog *Vala*. Ustvrdio je da je *Polet*, kao i cjelokupni omladinski tisak, „nestao s hrvatske pozornice onog trenutka kada „svojom koncepcijom i tradicijom više nije bio ni potreban“, odnosno kad je provociranje „partijskih moćnika i organa“ omogućeno „svakim novinama i svakom mediju“¹¹⁴⁴. To je samo potvrđivalo tezu da je projekt kojemu je primarna svrha bio omladinski aktivizam, zbog čega mu je nerijetko nametana i apologetska uloga, ipak ostao ponajprije zapamćen po čestom izmicanju političkoj kontroli.

¹¹⁴³ *Danas*, 22. svibnja 1990., str. 68-70, tekst pod naslovom „Žrtve tržišne metle“ autorice Đurđice Klancir.

¹¹⁴⁴ *Nedjeljna Dalmacija*, 21. listopada 1990., str. 21-22, tekst pod naslovom „Jesen omladinske štampe“ autora Joška Dadića.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Pokretanje projekta *Polet* bilo je 1976. motivirano aktivističkim potrebama RK SSOH, koja je postala i njegovim osnivačem, a omladinska tvrtka CDD preuzela je izdavačke obveze. Omladinska je organizacija trebala list koji će na afirmativan, jednostavan i šarmantan način, bez dubljeg ulaženja u probleme, pisati o njenim aktivnostima, od radnih akcija i Dana mladosti pa do potrebe uključivanja u neku od niza društvenih organizacija koje su djelovale u okviru SSOH, uz neupitno zaklinjanje u Tita i Partiju. Omladinsko je rukovodstvo još početkom 1972. ostalo bez svog proljećarski usmjerenog *Tjednog lista omladine*. Poduže je trajala i agonija također ugašenog *Omladinskog tjednika*, čiji je izdavač bila zagrebačka omladinska organizacija, dok je isto tako neredoviti *Studentski list* imao svoj specifični konceptijski okvir i za šire čitateljstvo odviše hermetički pristup temama.

Na odluku da se 1976. krene s izdavanjem *Poleta* bitno je utjecala činjenica da su sve ostale jugoslavenske republike i pokrajine, kao i savezno rukovodstvo, imale svoje središnje omladinske tiskovine. To je stvaralo nepovoljnu sliku o hrvatskom omladinskom rukovodstvu, koje se u razdoblju postproljećarskog dogmatizma hvalilo i statističkom spoznajom da ima najveći broj članova SSO-a. Izbor imena novoga lista nije bio tema neke posebne rasprave, već je ono mehanički preuzeto iz tradicije hrvatskog omladinskog novinarstva, gdje je dominiralo, budući da je nosilo u sebi onaj idealistički naboj tipičan za komunističko viđenje mlade generacije.

Tri su problema dominirala listom u svih 14 godina izlaženja. Isprva je ključni bio kadrovski hendikep, jer se odmah ispostavilo da zbog diskontinuiteta u prvoj polovici 1970-ih godina nedostaje mladih novinara koji bi bili sposobni podići list na dovoljno kvalitetnu razinu da bi bio zanimljiv i prosječnom omladincu. Ako je i bilo moguće okupiti zagrebačku redakciju, neusporedivo je složenija bila situacija oko izvještavanja s terena. Iako su u pravilu zadatak okupljanja dopisnika dobivale općinske i međuopćinske organizacije SSOH, taj je problem bio prisutan u cijelom razdoblju izlaženja lista i gotovo da nije bilo izdavačke sezone u kojoj se na sjednicama omladinskih foruma nije otvaralo pitanje razloga neostvarivanja "republičke koncepcije".

Situaciju nije bitnije mijenjalo ni to što je upravo *Polet* inspirirao i pokretanje nekoliko lokalnih listova. Dio ponajboljih autora ionako je odlazio u zagrebačku redakciju, tako da su

iznimno rijetki bili primjeri kontinuirane i kvalitativno zadovoljavajuće suradnje iz nekog grada ili općine. Umjesto stalnog okupljanja neiskusnih omladinskih aktivista, obično polaznika kratkotrajnih novinarskih tečajeva u Političkoj školi SSOH u Fažani, u redakcijama su ključne uredničke poslove preuzimali iskusniji novinari. Dio njih koji više nije bio ni u omladinskoj dobi, a upravo im je afirmacija u *Poletu* bila nužni korak za zaposlenje u *Vjesnikovoj* kući i kod drugih novinskih izdavača.

Drugi je kontinuirani problem bila koncepcija lista. Na sjednicama omladinskog rukovodstva stalno se analiziralo, kritiziralo, povremeno i kažnjavalo, manjkavo ostvarivanje temeljnog aktivističkog koncepta. *Poletove* su redakcije, uz rijetke iznimke, međutim, uporno izmicale biltenskom, ideologiziranom, poltronskom i karijerističkom poimanju novinarstva. Nerijetko su, otimajući se kontroli, ulazile i u izravna sukobljavanja s omladinskim dužnosnicima, ponekad i onim partijskim, u čemu su uvijek bile slabija i, samim tim, gubitnička strana. Puno se puta dokazivalo da omladinski novinar ne može istodobno biti i omladinski aktivist, kako je to bilo birokratski zamišljeno, jer su njihovi interesi i sustavi vrijednosti bili u velikoj opreci. Opredjeljujući se za zanatske vrline, list je provocirao i otvarao razna politička pitanja, još više onih svjetonazorskih, stalno šireći prostore autorskih sloboda.

Posebno je to dolazilo do izražaja u domeni ljudskih, manjinskih i generacijskih prava, najširem tretmanu seksualnosti i društvenih pojavnosti koje su iz toga proizlazile te suočavanju sa socijalnim problemima te vrlo naglašenom delikvencijom i ovisnostima. *Polet* je na konkretnim primjerima sustavno dokazivao da je proklamirana i idealizirana slika „samoupravnog socijalizma“ u velikoj suprotnosti s društvenom realnošću i da su potrebni krupni reformski zahvati, a kriza koja je započela odmah nakon Titove smrti tu je situaciju dodatno pogoršavala. Oficijelni su listovi, pogotovo krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina, često išli tragovima *Poleta* i drugog omladinskog tiska, što je dovoljno govorilo o režimskoj kontroli medija, ali i načinima na koje je ona zaobilažena. List je u još većoj mjeri postajao i uzor u promjeni vizualnog identiteta hrvatskih informativnih tiskovina, jer je *Poletov* grafički prijelom i tretman fotografija otkrivao puno atraktivnije mogućnosti prezentacije tema.

Ispostavilo se da je *Polet*, uz manja odstupanja, u osnovi list srednjoškolaca i studenata Zagreba i okolice, koji je imao solidan odziv i u većim urbanim središtima, kao i kod pojedinih intelektualnih skupina, posebno onih koje nisu bile partijski angažirane. U ruralnim

i rubnim dijelovima Hrvatske nikad nije imao ozbiljniji odziv, iako je distribuiran, često i besplatno, preko lokalnih omladinskih organizacija. O problemima koji su se na razne načine odnosili na spomenute ciljane skupine najviše je i pisano, neovisno o tome što su na omladinskim forumima usvajane koncepcije u kojima su podjednako tretirani svi segmenti mlađe populacije.

Gledano iz socijalnog ugla, *poletovci* su u početnom razdoblju uglavnom izražavali stavove i interese raznih društveno i kulturno marginaliziranih supkulturnih skupina, a jedna od omiljenih tema bili su tretman i prava mladih u raznim obrazovnim i odgojno-popravnim institucijama. Koliko god se osnivač godinama trudio nametnuti teme iz „udruženog rada“ i poljoprivrede, one su u pravilu bile nedostatne, čak i svjesno marginalizirane, no još je uočljivije bilo da nisu odražavale ni kulturološke vidokruge tih socijalnih grupacija.

Polet je, čak i kad je to iz političkih razloga bilo i potiskivano, bio i ostao list u kojem je rock sa svim svojim izvedenicama, ponajprije *Novim valom*, i po osiguranom prostoru imao jednaki, ponekad i bolji, tretman od političkih i društvenih tema. Do takvih je rezultata došlo i nekoliko relevantnih istraživanja *Poletove* koncepcije. Značajni su prostor dobivali i drugi kulturni sadržaji, primjerice film, ali i književnost, strip i likovna umjetnost, gdje su se kriteriji vrednovanja tih sadržaja bitno razlikovali od onih kojih su se zbog ideoloških ograničenja držali oficijelni mediji. Uopćeno gledano, pola je opsega lista u pravilu držala kulturna rubrika, iako je javnost sudove o *Poletu* mahom stvarala iščitavanjem one prve polovine lista, unutarnjopolitičke i društvene.

Treći je ozbiljni problem i ograničavajući faktor u razvoju lista bilo njegovo financiranje. Sve su redakcije morale svoje koncepte i kadrovsku politiku prilagođavati nedostatnim sredstvima, čiji je temeljni izvor bio republički proračun. No, novac za rad *Poleta*, kao i CDD-a kao njegovog izdavača, stizao je i iz drugih izvora. Ponajprije je tu bila riječ o sredstvima namijenjenim aktivnostima same RK SSOH, zatim uključivanjem u raspodjelu SIZ-ova kulture i obrazovanja, kao i uplatama Lutrije Hrvatske. No, kad su financijski problemi zaprijetili i zastojem u radu same omladinske organizacije, što bi dovelo i do kraha CDD-a, financijsku je pomoć izravno pružio i CK SKH. Time je, zapravo, i potvrđeno da je prvotni i daleko najvažniji smisao izlaženja lista onaj aktivistički i da su redakcije svojim pristupom temama morale potvrđivati lojalnost sustavu.

Kad je ta poslušnost bila dovedena u pitanje, dijelovi partijskog aparata bili su izravno uključeni u kažnjavanje neposlušnih urednika. Dva su glavna urednika (Bošković, Franičević), sa svojim najbližim suradnicima izravno smijenjeni na zahtjev partijskih čelnika. Jedan je trebao pronaći najzgodniji povod da se sam povuče (Pavić). Kandidature za drugi dvogodišnji mandat bile su onemogućene dvojici (Babun, Simić). Naposljetku, jednom je savjetovano da ode u tišini (Kustić), a njegov je prijedlog daljnje uredničke strukture odbačen. Sve je smjene, dakako, formalno moralo obaviti samo omladinsko rukovodstvo.

Omladinska su rukovodstva zahvaljujući svojim mehanizmima utjecaja, ponajprije pravom postavljanja urednika i potvrđivanjima uredničkog kolegija, ali i kontrolom cjelokupnog poslovanja CDD-a, savjete „odozgo“ bespogovorno provodila u djelo. Nije se događalo da bi se profesionalni omladinski dužnosnici otvoreno suprotstavljali represiji nad pojedinim redakcijama, pokazujući da nisu spremni dovesti u pitanje svoj privilegirani status. Time se i na posredan način potvrđivalo da omladinski aktivist ne može istodobno biti i uspješan novinar, kako je to isprva mislio i vlastitim primjerom demantirao najspominjaniji glavni urednik Zoran Franičević.

Jedini slučaj koji je rezultirao deprofesionalizacijom članice Predsjedništva RH SSOH zbio se početkom 1986. i bio je vezan uz unutarnji sukob oko političkih motiva nekoliko mjeseci ranije obavljene smjene glavnog urednika *Poleta*. Pojednostavljeno rečeno, ustvrdila je da omladinsko rukovodstvo tolerira „novu 1971.“, što je u tom razdoblju bila i najteža optužba upućena nekom političkom forumu. Logika jednopartijske vlasti mogla je imati samo dva rješenja: povlačenje takve tvrdnje sa sankcijama za osobu koje ih izriče, ili odstup cjelokupnog rukovodstva. Kako su u sve to bili uključeni i pojedinci iz partijskog vrha, kao dio šireg sukoba Šuvar – Špiljak, mnogo je manji skandal bio mijenjanje statusa jedne osobe. No, i tu je *Polet* grubo iskorišten za političko razračunavanje, u čemu su jednaku odgovornost imali i njegovi urednici koji su pristajali žrtvovati vjerodostojnost i moralni integritet lista za vlastite prohibitke.

Kad je o financiranju lista riječ, matematika je bila jednostavna. Za pokriće ukupnih troškova iz spomenutih proračunskih stavki, uz tek manje iznimke, trebalo je osigurati između dvije trećine i tri četvrtine potrebnih sredstava. Ostatak je dolazio od prodaje i vrlo skromnog marketinga, ponekad i zakulisnim prelijevanjem sredstava iz drugih izdavačkih ili istraživačkih projekata CDD-a. *Polet* u svih tih 14 godina nije imao ozbiljnih šansi postati

profitabilna tiskovina, još manje prerasti u politički tjednik, kako su neki uporno maštali. Nije se ozbiljnije približio ni pokriću vlastitih troškova, tim više što su neke redakcijske službe plaćane iz drugih administrativnih stavki RK SSOH. Pravilo čistih računa zapravo se nikad nije provodilo. Sredinom 1980-ih godina napravljen je pokušaj da list tržišno dosegne nakladu koja bi po nekim izračunima bila dovoljna da list bude financijski samodostatan. Ona je bila na razini od stotinjak tisuća primjeraka, uz uobičajenu novinsku remitendu do dvadesetak posto.

Iako je naklada u jednome trenutku dosegla impresivnih 83.680 primjeraka, poslovni je efekt bio potpuno suprotan. Kako je rasla naklada, tako su enormno rasli i tiskarski troškovi, ubrzo i remitenda, pa je list napravio najveće gubitke u svojoj povijesti, prijeteći kolapsom cjelokupne aktivnosti RK SSOH. U razvojnim planovima nitko, naime, nije ozbiljno računao s fenomenom inflacije, koja je od kraja 1970-ih poprimala dramatične razmjere. Tijekom 1980-ih godišnja je inflacije redovno bila dvocifrena, da bi zatim dobila dodatni trocifreni zamak, a 1989. je dosegnuta i hiperinflacija od 1250 posto. Prodajne cijene lista, ali i iznosi dotacija, to nisu mogli pratiti. Kad se na to nadovezala i cijena rotopapira, koja je rasla ubrzanije i od inflacije, svaki rast naklade zapravo je i enormno povećavao troškove. Zato je *Polet* bio i ostao dotirani medijski proizvod, a iz godine u godinu upravo je ta pupčana veza s političkom vlašću i priječila da se istinski komercijalizira¹¹⁴⁵. Kad se, pak, kretao u tom pravcu, svjesno zanemarujući svoje aktivističke obveze, slijedila je politička represija omladinskog rukovodstva, koja je dovodila do smjena i koncepcijskih zaokreta. Bilo je to nerazmrsivo klupko, bez mogućnosti pozitivnog razvojnog raspleta.

U *Poletu* se u desetljeće i pol godina izlaženja promijenilo čak devet uredništava, a u istome se razdoblju izmijenilo i jedanaest omladinskih rukovodstava. Razgovori o novom projektu započeli su još 1974., kad se SOH na tragu ustavnih promjena i transformirao u SSOH. Ozbiljnije su pripreme za pokretanje lista počele tek u proljeće 1976., u čemu je jedina povoljna okolnost bilo priključivanje nekolicine mladih novinara iz netom ugašenog *Omladinskog tjednika*. Glavni urednik nultog broja Mladen Grbić s olakšanjem je dočekaio poziv u vojsku i projekt odmah prepustio iskusnijem Peri Kvesiću. Grbićev je pokušaj bio

¹¹⁴⁵ Usporedbe radi, omladinski i studentski listovi prije pojave *Poleta* obično su bili tiskani u 10-15 tisuća primjeraka, nerijetko i manje od toga, što je značilo da nisu bili ni namijenjeni široj omladinskoj populaciji. Izuzetak je bilo razdoblje Hrvatskog proljeća, no i tada su uzleti bili kratkotrajni.

žurnalistički vrlo skroman, jer su brojni aktivistički tekstovi bili nadopunjeni samo s ponekom životnijom temom.

Kvesić je list također vodio po zadanom aktivističkom obrascu, ali vrlo kratko, samo do proljeća 1977., potpisavši tek 18 brojeva. List je, unatoč inzistiranja na takvom usmjerenju, imao određenog šarma, kakav je tih „olovnih“ 1970-ih godina kronično nedostajao. U Kvesićevu se mandatu malo pisalo o rocku, ali je okupio stripocrtiče i ilustratore, koji su uzeli ime *Novi kvadrat*, postavši pravi *poletovski* fenomen. Čini se, ipak, da je najveća vrijednost toga kratkoga razdoblja bila puna afirmacija neposrednosti u novinarskom pristupu, gdje je umjesto dotadašnje uštogljenosti odmah počeo dominirati slikoviti „jezik ulice“, što je sa sobom donosilo i suočavanje s brojnim tabuima, primjerice seksualnim, kao i preispitivanje odnosa mladih prema nametnutim autoritetima.

Iako je u odnosu na praksu u ozbiljnim tiskovinama činio pomak pišući o stvarnosti mlade generacije, odbacujući poželjne iluzije, list je isprva ostavljao dojam pretjerane naivnosti. Vremena, karakteristična i za sve snažniji prodor zapadnih kulturoloških vrijednosti, koji je uključivao i stil življenja, tražila su odmak od režimskih floskula i ulaženje u ozbiljne društvene teme. Mlade nije zanimalo samo preispitivanje smisla i načina djelovanja omladinske organizacije, već i suočavanje s nizom puno važnijih društvenih pitanja. U kojoj je mjeri bilo teško probijati te okvire, najbolje govori spoznaja da je u tom početnom razdoblju najviše odjeka imala tema o problemima učenika koji su na školskim priredbama nosili traperice, simbol neprihvatljive „amerikanizacije“ društva. Kritičko je novinarstvo, dakle, bilo tek u povojima pa su u tom razdoblju poslovni rezultati bili daleko od priželjkivanih. Kvesićev se *Polet* puno više dijelio nego prodavao.

Drugi je glavni urednik bio Ninoslav Pavić, koji je na toj dužnosti ostao nešto duže od dvije godine. Njegov je mandat imao dvije potpuno različite faze. Prvu je obilježio nastavak Kvesićevog aktivističkog koncepta, kojeg je doradio okupljanjem većeg broja suradnika i širenjem dopisničke mreže. Pokušao je pokrenuti i *Poletova* regionalna izdanja, ali je zbog niza razloga, pogotovo financijskih, realizirano samo pulsko izdanje, koje se održalo godinu dana. Pokazalo se da je to bilo razdoblje u kojem je list okupio i najveći broj autora, tako da je u jubilarnom 100. broju objavljen impresivni popis sa 600-tinjak imena. Dosta je urađeno i na popularizaciji lista u hrvatskim okvirima, pa i šire, što je bitno pridonijelo buđenju omladinskog novinarstva. Sadržajno gledano, list je u političkom smislu zadržao

oportunističku pristup, ne otvarajući osjetljivije teme. No, brojne reportaže s terena, u kojima je došao do izražaja ogromni nesklad između teorije i prakse samoupravnog socijalizma, doveo je do brojnih napada na list i osporavanja njegove objektivnosti, u čemu su prednjačila lokalna omladinska rukovodstva.

Druga je faza Pavićeva mandata bila potpuna suprotnost dotadašnjem aktivističkom konceptu i masovnoj autorskoj suradnji zbog koje je često bila žrtvovana kvaliteta novinarskih tekstova. Pavić je ujesen 1978. sa svojim zamjenikom Denisom Kuljišem osmislio koncept komercijaliziranog *Poleta*, gdje je težište bilo na zabavnim sadržajima, posebno rocku i filmu. Koncept, koji je dijelom bio preuzet iz zapadnih alternativnih i underground tiskovina, time je sugerirao i mijenjanje uobičajenog komunističkog sustava vrijednosti, stavljajući u prvi plan uspješne i popularne ličnosti. Nije bilo nimalo slučajno da je serijal počeo s naslovnicom na kojoj je bio Zdravko Čolić, najveća jugoslavenska pop-zvijezda, a naslov intervjua više je od svega govorio o novom senzibilitetu koji se nametao mladima: „Ne mogu se požaliti“. Umjesto dotadašnjih komunistički načela skromnosti, poslušnosti, mukotrpnog rada, zaklinjanja u autoritete, odgovornosti i podobnosti, *poletovci* su plasirali ideologiju lagodnog življenja, opuštenosti i neodricanja od životnih radosti. Najveća je to bila svjetonazorska revolucija od one egalitarističke koju je režim nametnuo nakon Drugog svjetskog rata.

Bila je to, jednom riječju, ona prijelomnica koja je list učinila hrvatskim i jugoslavenskim medijskim fenomenom. Preduvjet je tome bio i tehnički uvjetovan, jer je list prešao na modernu *Vjesnikovu* rotaciju, koja je napokon omogućila kvalitetnu reprodukciju fotografija, a novi grafički urednik Goran Trbuljak, inače konceptualni umjetnik koji se uopće nije razumio u tipografiju, napravio je i pravu grafičku revoluciju, budući da je prvi puta u informativnim glasilima fotografija postala potpuno ravnopravna tekstu. Ubrzo se oko lista oblikovala i grupa fotoreportera koja je nametnula kvalitativne standarde cjelokupnom hrvatskom tisku. Posljedica je toga bilo izbacivanje hrvatskog stripa iz lista, iako je dotad dobivao po desetak stranica. Činjenica je, ipak, bila da je list postao aktualniji i u žurnalističkom smislu neuporedivo atraktivniji. U idućih godinu dana gotovo da i nije bilo važnije javne ličnosti iz kulturne i estradne domene koja u listu nije govorila o svojim uspjesima i životnoj filozofiji. *Polet* je u tom razdoblju učinio još jedan važan iskorak, sustavno promovirajući glazbene grupe *Novoga vala*, posebno „Prljavo kazalište“, „Azru“ i „Film“, nešto kasnije i „Haustor“ te beogradske „Idole“, kao i još niz onih koje su tek tražile svoju medijsku afirmaciju.

Mlađa je čitalačka publika prepoznala sve te promjene i prihvatila zabavljački koncept. Omladinsko rukovodstvo nije, međutim, blagonaklono gledalo na odbacivanje, ponekad i ismijavanje, aktivističkog koncepta, kao i činjenicu da se list preko noći odrekao cjelokupne dopisničke mreže, bitne i za razvoj lokalnih omladinskih glasila. List je tada dosegnuo 30-ak tisuća primjeraka naklade, uz sve solidniju prodaju. Ozbiljni su problemi započeli puno prije nego što je itko mogao očekivati, objavljivanjem negativne recenzije filma Lordana Zafranovića „Okupacija u 26 slika“. Time je, iako to nije bila autorska namjera, otvoreno i pitanje tretmana ratnih zbivanja, ali i kritičkog pogleda na dotad nedodirljive „revolucionarne tekovine“. Pretvorilo se to u prvorazredni politički skandal, u kome se s redakcijskim stavovima obračunavao i najveći hrvatski partijski autoritet Vladimir Bakarić. Redakcija je bila prisiljena objaviti samokritički, možda bi točnije bilo samooptužujući, tekst o tom „uredničkom promašaju“. Bilo je jasno da se samo čeka pogodni trenutak za redakcijske smjene. Idealna je prilika bio prigodni 100. broj, nakon kojeg su otišli Pavić i Kuljiš, a list je, kao privremeno rješenje, preuzeo dotadašnji urednik deska Ratko Bošković.

Mandat tog v. d. glavnog urednika trajao je kraće nego se pretpostavljalo, svega nekoliko mjeseci. Bošković nije bitno mijenjao Pavićevu koncepciju, niti je pokušao vratiti republičku koncepciju, već je nešto povećao broj političkih i aktivističkih tekstova. I on se oslanjao na iskusne novinare, a glavnina redakcijske energije i nadalje je bila vezana uz praćenje novovalnih kretanja i estradu. U tom je razdoblju eskalirao i problem koje je ukazivao na sve ozbiljnije socijalno raslojavanje među mladima. *Polet* je već ranije pratio sukobljavanja „hipića“ i „hašomana“, kako su nazivali dugokose mladiće i djevojke, odjevene u jeans i tenisice, uglavnom niže socijalno pozicionirane, sa situiranim „šminkerima“, koji su bili poželjni gosti zagrebačkih klubova i diskoteka. Mladima slabije platežne moći povremeno je bio sprečavan ulaz na ta elitna zabavišta, čak i uz fizičku prisilu, što je, uz zaštitare, bila i omiljena zabava „štemera“, preteće današnjih skinheads.

Vremenom je to stvorilo nezadovoljstvo koje je kulminiralo najavom javnog prosvjeda ispred diskoteke „Big Ben“ u Bogovićevoj ulici. Jedno metaforički napisano pismo u *Poletu* ocijenjeno je pozivom na takav, za komunističko razdoblje krajnje neprihvatljiv, način iskazivanja nezadovoljstva, zbog čega su se u cijeli taj slučaj upleli i najviši republički dužnosnici, ponajprije sekretar CK SKH Milutin Baltić. Bošković je u prosincu 1989. žurno smijenjen, ali je javnosti poslana poruka da mu je zapravo istekao v. d. mandat. U tom je

razdoblju ugled lista među mlađom urbanom publikom baš zbog suprotstavljanja vlastima i nadalje bio zadovoljavajući.

Promjena glavnog urednika, koja je na čelo lista dovela Zorana Franičevića, povećala je i pritisak na redakciju. Zatraženo je koncepcijsko i kadrovsko vraćanje aktivističkim zadacima, u čiju su svrhu među članove uredništva privremeno uključena i dva omladinska dužnosnika. Preuzimajući dužnost, Franičević je obećao model po kojem bi autor u sagledavanju društvene zbilje ponajprije bio omladinski aktivist, a tek onda novinar. Zauzvrat, novinarski je status trebao biti poboljšán, a i pronađen adekvatniji redakcijski prostor. Oba su obećanja ostala neispunjena. Od preseljenja iz skućene Savske 5 sve do jeseni 1985. nije bilo ništa, a iz broja u broj bilo je sve manje tekstova kakve je omladinsko vodstvo priželjkivalo. Stranice kulture i estrade bile su i nadalje slične dotadašnjem predlošku, no zato je iznimno porasla socijalna osjetljivost lista. Otvoren je niz slučajeva koji su ukazivali na sve veću razinu društvene nedjelotvornosti, kriminala i korupcije, dok je većina reportaža upozoravala da je samoupravljanje svedeno na običnu farsu.

Posebnu su ulogu dobili društveni marginalci, u rasponu od ovisnika i delikvenata pa do prostitutki, klošara i preprodavača ulaznica. Jezik ulice još je više ogrubio, ponekad prelazeći i granice dobrog ukusa. Ružni, prljavi i zli, kako je bio naslov talijanskog hit-filma koji se tih godina vrtio u hrvatskim kinima, redakciji su bili puno interesantniji od užtogljenih partijskih i omladinskih rukovodilaca na svim razinama koji su bili zaokupljeni uvijek istim demagoškim obećanjima. O besmislu formalistički postavljene omladinske organizacije i karijerizmu njenih profesionalaca otvoreno je progovorila politologinja Mirjana Kasapović, što je u Predsjedništvu RK SSOH izazvalo dotad neviđenu razinu ljutnje. Slično se, ali u partijskim forumima, događalo oko „drskog“ prijedloga sociologa Slavena Letice da se privatiziraju dijelovi zdravstvenog sustava.

Čitanost lista, kao i njegov utjecaj u jugoslavenskim okvirima, još je više porasla. Pridonijela je tome i najpoznatija *Poletova* afera, vezana uz objavu fotografija obnaženog golmana Milana Šarovića. Bila je to prva javna ličnost u poslijeratnom razdoblju koja je iz prednjeg kadra prikazana potpuno gola, i to nizom slika na izlasku iz bazena. Slijedila je privremena zabrana lista, koja je nakon burne rasprave u nizu medija ipak ukinuta odlukom Vrhovnog suda SRH. Redakcija nije krila da je tom aferom zapravo i učvršćen njen kulturni status, zbog

čega je na kraju Franičevićeva mandata dosegnuta i dotad najveća tiskana naklada, ali ne i bitno viša od one Pavićeve.

Glavni je urednik smijenjen krajem 1980., a zbog protesta list je napustila i glavina uredništva. Drugi je posao morao potražiti i višegodišnji direktor CDD-a Josip Čondić, koji je bio zaslužan za slobodnije djelovanje dotadašnjih redakcija. Razlog je smjena bilo ismijavanje nerealnih obećanja omladinskog rukovodstva, formalno i pretisak „sablaznjive“ lezbijske porno-seanse iz međuratnog razdoblja. Najbolji je indikator psihoze neposredno nakon Titove smrti bila, međutim, ideološka optužnica zbog objave naslovnice na kojoj su dominirale izbuljene oči nekog beogradskog rockera, u kojima je „pročitan“ strah jugoslavenskih građana pred budućnošću. U Franičevićevu je slučaju zanemareno i načelo da se smijenjeni urednici prebacuju u neku od *Vjesnikovih* redakcija pa je već poslije nekoliko dana prisilno upućen na odsluženje vojnog roka. Predstavljalo je to i poruku kako jačaju dogmatske snage u hrvatskom političkom vodstvu i kako je prošlo razdoblje pretjeranog liberalizma i toleriranja *poletovskih* „nepodopština“.

Za novu je glavnu urednicu u siječnju 1981. prvi puta odabrana osoba koja nije imala nikakvog iskustva s tiskovinama, a jedina joj je vrlina bio duži aktivistički staž i vođenje Komisije za informiranje pri RK SSOH. Riječ je bila o dotadašnjoj lokalnoj radijskoj novinarki Mirjani Rakeli, koja je krajnjom mukom okupila novo uredništvo. Ono nikada nije funkcioniralo kao skladna cjelina pa je njen polugodišnji mandat bio i jedno od najtežih *Poletovih* razdoblja. Osnivač je inzistirao na vraćanju republičke koncepcije, u čemu je redakcija tek djelomično uspjela. Problem je bio što društvene teme nisu mogle pratiti dosege Franičevićeva mandata, pogotovo u pogledu drskosti i provokativnosti, pa je list to ubrzo osjetio na prodaji, ali i na padu dotadašnjeg medijskog utjecaja. Zadovoljavajuća je bila tek reportažna razina, no nedovoljno da bi se time anulirala prevelika ovisnost lista o omladinskom rukovodstvu.

U tom se razdoblju pokazalo da su glasine o „podobnosti“ uredništva bile dovoljne da bi list, pa i neovisno o realnoj kvaliteti, naglo gubio popularnost, jer je glavina javnosti doživljavala svako omladinsko rukovodstvo ponajprije kao sredstvo partijskog monopola. Javna percepcija bila je krajnje jednostavna: ako je list dobro stajao u „kockici“, sjedištu RK SSOH na Šetalištu Karla Marxa, čitateljska se publika smatrala „izdanom“. Političari i novinari morali su biti na suprotnim stranama.

Nakon sukoba u *Poletovom* uredništvu, Mirjana Rakela odustala je od glavnouredničke dužnosti. Kako nije bilo podobnog kandidata za njenog nasljednika, članovi redakcije i zaposlenici CDD-a u rujnu 1981. jedini su puta, makar je i tada lista pozvanih bila selekcionirana, sami birali čelnog čovjeka lista. Novi glavni urednik, šesti po redu, ujedno i prvi i jedini koji je dolazio s mjesta urednika kulturne rubrike, bio je Ivan Kustić. Tako se dogodilo da je glavni urednik, koji je javno izjavio da zapravo želi raditi „urbani nekomercijalni rock tjednik“, uređivao drugu polovicu lista, dok su urednici društvenih sadržaja brinuli o temama koje su određivale status lista u političkim forumima. Olakšavajuća je okolnost u svemu tome bila da je omladinsko rukovodstvo, opterećeno dotadašnjim skandalima oko *Poleta*, bilo najsretnije kad se o listu u javnosti nije ništa komentiralo. Zato se Kustić posvetio i manifestacijama koje su na posredne načine jačala *Poletov* identitet među mladima, u čemu je posebnu ulogu imalo okupljanje mladih uz razne zabavne sadržaje poznate pod nazivom *Polet-platz*. Ono se održalo gotovo do kraja izlaženja lista, uz povremena gostovanja u gradovima diljem Jugoslavije.

Prvu se godinu Kustićeva mandata nastavio pad kvalitete političkih sadržaja, dok su oni kulturni često bili odviše alternativni da bi imali širi komercijalni odziv. Situacija se počela vidno popravljati od jeseni 1982., kad je list tematski počeo nalikovati onom Franičevićevom, ulazeći i u javne konfrontacije s pojedinim političarima dogmatske orijentacije. List se, naime, u sve otvorenijim sukobima u hrvatskom političkom vrhu opredijelio za reformsku liniju, no okolnosti uredništvu nisu išle na ruku. Tijekom 1983. došlo je do velikih promjena u omladinskom rukovodstvu. Predsjednik Predsjedništva RK SSOH postao je bivši glavni urednik Studentskog lista Stipe Orešković, čime je *Polet* postao talac Šuvarove frakcije „čuvara revolucionarnih tekovina“. Žurno su napravljene analize koje su tvrdile da list ne ispunjava svoje aktivističke zadatke, da ima iznimno loše poslovne rezultate i da su nužne radikalne kadrovske promjene. Kustić je znao da nema šanse dobiti drugi mandat, a njegov prijedlog da ga zamijeni Srđan Španović bio je nakon javnog natječaja glatko odbačen. Izabran je Oreškovićev kandidat Mladen Babun, čiji je koncept bio na aktivističkoj liniji, ali ne onoj deklarativnoj, već agresivnoj, koja je najavljivala ogromne promjene u načinu *Poletova* djelovanja.

Babunov je mandat počeo kompromisno, jer je redakcija bila na Španovićevoj strani, zbog čega je morao odstupiti i direktor CDD-a Đuro Tadić. No, uredništvo je 1984. u potpunosti promijenjeno, što je dovelo i do bitno drugačijeg pristupa političkim temama. U kulturne

sadržaje, iako je rock shvaćan kao „dekadencija“, nije se puno diralo. Babunov je *Polet* bio čista suprotnost od svega dotadašnjeg u praksi omladinskog tiska. Bio je na ekstremnoj aktivističkoj liniji, prozivajući, prokazujući i optužujući sve one koji se nisu slagali s njegovim stavovima. Nemilice je stvarao dežurne neprijatelje samoupravnog socijalizma i Partije na vlasti te je osuđivao sva liberalna promišljanja hrvatske i jugoslavenske budućnosti. Savjete o nizu političkih pitanja tražio je isključivo od dogmatskih političara, mahom starije generacije. Borio se protiv gospodarskih, društvenih i političkih reformi, posebno tada aktualnog i na saveznoj razini usvojenog Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, kojeg je u smislu uvođenja ekonomskih zakonitosti provodila predsjednica SIV-a Milka Planinc.

Kako se tada još osjećala psihoza slamanja Hrvatskog proljeća, poznata kao „sindrom hrvatske šutnje“, *Polet* je glavninu ideoloških protivnika pronalazio u Srbiji i Sloveniji. Beograd je za njih bio simbol destrukcije avnojevske Jugoslavije, posebno Ustava iz 1974., dok je Ljubljana bila središte reformskih gibanja, posebno unutar tamošnje omladinske organizacije, koji su dovodili u pitanje i jednostranačje i jednoulje. U tom su kontekstu snažno podržavali i Šušvarov projekt „Bijele knjige“, kojim su za svakovrsno idejno zastranjivanje po staljinističkim obrascima optuživane stotine jugoslavenskih intelektualaca.

Ključni je problem, međutim, bio u tome što je list prvi u jugoslavenskim okvirima objavljivao pojedine politički neprihvatljive tekstove, primjerice srbijanskih književnika i akademika, da bi se nakon toga mogao s njima upustiti u oštru „idejnu borbu“. Time je, dakle, i širio njihove ideje pa je razumljivo da se list počeo u većoj mjeri čitati i izvan hrvatskih granica. Politički i medijski oponenti optuživali su Babuna da je „proizvodio“ toliko neprijatelja koliko mu je bilo potrebno za tiražni uspon. No, nagli je rast *Poletove* čitanosti ponajprije bio važan zbog potpore Šušvarovoj liniji unutar CK SKH, čime se list prvi i jedini put izravno i vrlo strasno uključio u borbu za političku vlast. Svrhovita je bila i bezuvjetna potpora Oreškovićevom projektu „demokratizacije SSOH“, koji su njegovi protivnici, ponajprije tadašnji predsjednik SSOJ Goran Radman, smatrali odbacivanjem „klasne“ i stvaranjem „elitističke“ omladinske organizacije, koja bi imala funkciju svojevrsnog rasadnika političkih kadrova.

Činjenica je da je Babun bolje od svih ostalih *Poletovih* mandatarata koristio mehanizme dizanja naklade, što je moglo imati efekta zato što mu je stavljen na raspolaganje cjelokupni

CDD-ov financijski i logistički potencijal. Početkom 1985., kad su polemike i prozivanja dosegli vrhunac, *Poletove* su reklamne kampanje čak i premašivale dosege nekih velikih tiskovina. List koji je samo nekoliko mjeseci ranije bio na 20-30 tisuća naklade, što je bio i prosjek većine redakcija, počeo je rasti nezapamćenom brzinom, čak i desetak tisuća po broju. Tu se ne smije zanemariti već ranije uspješno uveden sustav *Poletove* kolporteraže, koji je agresivnošću i inovativnošću nadmašio sve dotad viđeno na novinskom tržištu. Posebnu je tu ulogu odigrao konceptualac Tom Gotovac, koji je kolporterske poslove uspješno vezivao uz svoje uvijek provokativne performerske nastupe. Brojnim je kolporterima u prilog išao i mentalitet prosječnog građanina u totalitarnom političkom okružju, gdje je izvikivanje provokativnih naslova i prozivanje javnih ličnosti bio dovoljan motiv za kupnju takve tiskovine. Zahvaljujući svemu tome, list je u ožujku 1985. dosegnuo već spomenutu nakladu koja je u nekoliko brojeva prelazila 80 tisuća primjeraka. Bilo je to daleko najviše u cjelokupnoj povijesti hrvatskog omladinskog tiska¹¹⁴⁶, a zacijelo je bilo i ponajviše u jugoslavenskim okvirima.

Usporedbe radi, ljubljanska *Mladina*, koja je u drugoj polovici 1980-ih bila najprovokativniji jugoslavenski omladinski list, zbog jezične barijere nikad nije ozbiljnije iskoračila sa slovenskog tržišta. Zato joj naklada u pravilu nije prelazila 30-ak tisuća primjeraka. Indikativni je bio i slučaj beogradske *Mladosti*, saveznog omladinskog glasila. Ono zbog proračunskih pogodnosti nije imalo limitirane troškove, ali naklada mu je i u najboljim danima bila ispod 50 tisuća primjeraka, a remitenda je uglavnom bila veća od prodaje.

Kad se ispostavilo koliki su bili troškovi enormnog dizanja naklade, uz istodobni nagli porast remitende, omladinsko je rukovodstvo tražilo vraćanje u zadane poslovne i tiskovne okvire, što je uredništvo ocijenilo političkim pritiskom. Rezultat je najprije bila smjena neposlušne direktorice CDD-a Mladenke Duras, zatim i glavnog urednika, koji je cijeli slučaj pokušao prebaciti na liniju nasilnog zaustavljanja svog obračuna s hrvatskim nacionalizmom. U tome ga je podupirao i dio članova Savjeta lista, koji su ubrzo dali i ostavke na svoje dužnosti, tako da su skandali trajali još godinu dana nakon Babunova odlaska s dužnosti. „Slučaj *Polet*“ je u razdoblju 1985. – 1986. više od ičega dokazivao političku žilavost i ustrajnost dogmatske

¹¹⁴⁶ Tijekom 1989. jedan je broj splitske *Omladinske iskre* imao toliko provokativnih političkih tema da je svjesno puštena glasina kako se očekuje njegova zabrana. Taj je broj imao nakladu od 80.000 primjeraka, no bio je to izolirani slučaj.

frakcije u republičkom rukovodstvu, koja je uporno kočila reformske i demokratske procese u hrvatskome društvu.

Iako je samo jednom biran na dvogodišnji mandat, Zoran Simić se na dužnosti glavnog urednika zadržao uvjerljivo najduže u povijesti lista. Tu je dužnost obavljao pune četiri godine, jer je prije izbora i po isteku mandata bio u statusima vršitelja dužnosti. Simić je postavljen da bi list koncepcijski i politički vratio u uobičajene omladinske okvire. U njegovu se mandatu *Polet* zbog kroničnih financijskih problema iz tjednika pretvorio u dvotjednik.

Simićev je mandat ujedno bio i najkontroverzniji, budući da su žurnalistički, politički i poslovni trendovi u drugoj polovici 1980-ih bili u priličnom nesuglasju. Dojam je, što se dobrim dijelom potvrdilo i u tadašnjim kvantitativnim istraživanjima objavljenih tema, da je list u tom razdoblju ponajbolje izgledao, da je bio najčitljiviji, najzabavniji i „najispeglaniji“, makar u njemu nije nedostajalo ni oporih političkih i socijalnih sadržaja. Redakcija je privlačnost tiskovine pojačala i za domaće prilike avangardnim uvođenjem tabloidizirane naslovnice, koja je postala i uzor kasnijim hrvatskim revijalnim izdanjima. Kako su u *Poletu* sustavno dominirale općejugoslavenske teme, svjesno su se opredijelili za snažniji prodor izvan republičkih granica. O tome je ponajbolje svjedočio i udarni propagandni slogan: „List za 22 milijuna Jugoslavena“. List je taj dojam podupirao i činjenicom da je godinama imao kolumniste i dopisnike iz drugih republičkih središta, dajući im mogućnost da o političkim zbivanjima i društvenim fenomenima pišu iz svog ugla i po vlastitoj savjesti.

Ipak, ni to nije bilo dovoljno za uspjeh. U razdoblju nacionalnih homogenizacija i prvih naznaka gospodarskog zatvaranja republičkih granica, list s konceptom jugoslavenskog zajedništva nije bio tiskovina koja bi mogla napraviti ozbiljnije tržišne prodore. Njegova je distribucija zbog objektivnih teškoća bila ograničena samo na veća urbana središta, bez disperziranih propagandnih kampanja. S druge strane, ni ponovno tematsko zatvaranje na zagrebačko područje, jer novca i kadrova za republičku koncepciju nije bilo, nije moglo imati zadovoljavajući prodajni efekt. Poslovni su pokazatelji iz svih tih razloga svake godine Simićeva mandata bili sve nepovoljniji.

Izvjesno je da je u tim nestabilnim i turbulentnim vremenima, kad su se nevjerojatnom brzinom urušavale sve „tekovine“, problem bio u tome što je *Polet* uporno bježao iz političkog ringa. List se politikom bavio fenomenološki i estradno, bio je više zaokupljen njezinom formom nego sadržajem, tako da se na trenutke činilo kako ga rasplet svih tih

ideoloških i međunacionalnih sukobljavanja zapravo previše i ne interesira. Ostat će upamćeno kako je list u razdoblju uspona na vlast Slobodana Miloševića bio fasciniran njegovom umješnošću uklanjanja političkih protivnika, ne baveći se odviše dilemom kuda ide „probudena“ Srbija i do čega bi moglo dovesti „događanje naroda“.

Polet je, ukratko rečeno, u drugoj polovici 1980-ih godina držao svoju načelnu reformsku i demokratsku liniju, zalažući se za smirivanje političkih strasti na jugoslavenskim prostorima. Problem je bio što se u tim politički prezasićenim vremenima u njegovim tekstovima nije osjećala ona strast, provokacija i želja za otvaranjem novih tema koja je krasila, primjerice, Franičevićev serijal, iako je Simićeva redakcija na neki način i mitologizirala to razdoblje *Poletove* povijesti. List je u razdoblju 1986. – 1989. bio odviše oportunistički, na trenutke i režimski, usmjeren. Bio je previše racionalan i umiven da bi ga se ponovno doživljavalo kao medijski fenomen. U javnosti je dospio na glas lista koji rijetko ide „preko crte“ i koji se ne dovodi u situaciju da bi mu prijetila zabrana, što se u isto vrijeme događalo drugim omladinskim glasilima. Primjerice u već „olabavljenoj“ 1988. *Studentski list* je zabranjivan u čak tri navrata. Hrvatsko kretanje prema punom suverenitetu i osamostaljenju sugerirano je tek davanjem velikog prostora kulturnom koncertu „Prljavog kazališta“ na Trgu Republike te površno praćenim nezadovoljstvom hrvatskih Srba. Posebno je reklamiran intervju s Franjom Tuđmanom, ali nakon što je već bilo jasno da će HDZ kao vodeća nacionalna opcija igrati važnu ulogu u daljnjim političkim zbivanjima.

Upravo je spoznaja da je redakcija više energije trošila u organiziranje „Miss usmjerenog obrazovanja“ od bavljenja krucijalnim pitanjima hrvatske opstojnosti na kioscima imala svoju nemalu cijenu. Desetljeće ranije fotografije obnaženih tinejdžerki bile bi veliki šok i medijski hit, no u međuvremenu su čitatelje, pa i one mlađe, više mučile zamucene životne perspektive. List se nije znao adekvatno nositi ni s nekim temama koje, kao što je desetljeće ranije bio slučaj s „hašomanima“ i „šminkerima“, kao da su bile stvorene za *Polet*. Tipičan su primjer bili „darkeri“, gdje je list, makar je otvorio temu, više komentirao pisanje drugih nego se sam bavio rasvjetljavanjem tog bizarnog fenomena. U listu se, drugim riječima, nisu pojavljivali tekstovi koji bi rezultirali skokom naklade.

Zanimljiva je u tom kontekstu i *Poletova* usporedba s političkim tjednikom *Danas*. Babunov je *Polet* 1985. vodio vrlo neugodnu polemiku s tadašnjim *Danasovim* glavnim urednikom Živkom Milićem. U tom je razdoblju, iako je naklada bila „napuhana“, omladinski list bio

prodavaniji od jedinog hrvatskog političkog tjednika. Od 1986. brojke su se počele radikalno mijenjati u *Danasovu* korist, da bi *Polet* do kraja Simićeva mandata bio višestruko manje čitan i utjecajan. Jedan je od razloga tome bio gubitak tjednoga ritma, što je u političkom novinarstvu minimum za praćenje ionako ubrzanih zbivanja. Drugi je razlog, međutim, ležao u tome što je omladinski list bio odviše oprezan i politički neambiciozan. Politički je tjednik puno više riskirao, pokrećući pitanja koja je javnost priželjkivala i otvarajući dijaloški prostor najrazličitijim opcijama.

Polet se, naposljetku, nije imao snage opredijeliti ni u raskolu omladinskog rukovodstva, koje se 1989. nije moglo dogovoriti treba li SSOH razvijati kao društvenu organizaciju ili generacijski usmjerenu političku stranku. U toj posljednjoj godini Simićeva vođenja lista osjećao se i urednički zamor i gubitak entuzijazma, tako da je propušten i niz tema koje bi odgovarale promjenama u razmišljanju i senzibilitetu potencijalnih čitatelja. Ako je snažna politizacija lista svojedobno bila vrlo riskantna odluka, onda je politički eskapizam u radikalno promijenjenim okolnostima bio još problematičnije rješenje.

Posljednja *Poletova* faza trajala je tri mjeseca i u njoj je bilo objavljeno samo šest brojeva. Interes za vođenje lista, iako su prodajni rezultati bili sve slabiji, a bilo je izvjesno da uskoro slijedi i gašenje proračunskih dotacija, nije jenjavao. Potvrđivao je to podatak da je za glavnog urednika stiglo pet kandidatura, a izabran je dotadašnji urednik deska Ivica Buljan. Našavši se u iznimno teškoj situaciji, Buljan je napravio krupni koncepcijski zaokret. Bio je, naime, svjestan da list, koji je po tko zna koji put bio prisiljen formirati novo uredništvo i okupiti neiskusne suradnike, više nije bio u mogućnosti ozbiljnije pratiti političke i društvene trendove. Zato se opredijelio za list koji će ponajprije biti usmjeren na alternativna i supkulturna kretanja, odbacujući dotadašnji Simićev estradni glamur.

Buljanovi sada već sve malobrojniji čitatelji mogli su pratiti urbane fenomene i nakon dužeg vremenskog razdoblja opet komentirati osjetljiva svjetonazorska pitanja, poput abortusa ili homoseksualnosti. U razdoblju kad su se rušili temelji jugoslavenske federacije, a omladinska organizacija kao njegov osnivač pripremala čin samoraspuštanja, *Polet* je više pozornosti posvetio svjetskim glazbenim, književnim i kazališnim kretanjima. Još krajem Simićeva mandata u potpunosti je nestala njegova prvotna aktivistička uloga. U Buljanovu je mandatu, što ponajbolje govori o uređivačkom konceptu, najviše autorskih emocija bilo utrošeno u arhitektonsku devastaciju zagrebačkog kluba „Lapidarij“. Isto tako, u posljednjim je

brojevima više prostora dano zbivanjima na Kosovu i položaju albanske manjine u Hrvatskoj nego nadolazećim višestranačkim parlamentarnim izborima.

Redakciju nisu odviše zanimala ni već primjetna tranzicijska kretanja sa svim društvenim i socijalnim promjenama koje je donosilo raspadanje komunističkih institucija i kriza gospodarstva nedovoljno prilagođenog tržišnim uvjetima. Kad se *Polet* u travnju 1990. nije pojavio na kioscima, nemali dio javnosti to uopće nije primijetio. Omladinski list koji ne šokira i ne provocira više nije bio nužan u presloženom spektru medijskih proizvoda.

Logično se nameće i pitanje zašto list, unatoč ne tako rijetkim ekscesima i otvorenim suprotstavljanjima odlukama osnivača, nije bio politički ukinut? Odgovor zasigurno nije ležao u nekim humanim i demokratski zasnovanim porivima vladajućih krugova. Hrvatska je u drugoj polovici 1970-ih godina, a to se nastavilo i u posljednjem desetljeću opstojanja jugoslavenske federacije, važila za najdogmatskiju sredinu, što je bilo u suprotnosti s razinom njene ukupne razvijenosti. Zato je partijskoj i omladinskoj eliti bio interes stvarati privid demokratizacije društvenih procesa, a glasni i provokativni *Polet*, koji ipak nije bio pretjerano opasan, činio se pogodnim medijem da bi se to iskazivalo.

Vlast je nakon Titove smrti i eskalacije gospodarske krize bila svjesna opasnosti „poljskog scenarija“, odnosno masovnih radničkih štrajkova, kao i mogućnosti pojave ilegalnih tiskovina usmjerenih mladoj populaciji. Zato se, umjesto nepopularnih zabrana, u domeni omladinskih tiskovina radije opredijelila za metodu „držanja uzdi“. U praksi je to značilo stalnu kontrolu nad uredništvima, konceptima i financijama. U par je navrata iz različitih političkih motiva to ipak preraslo i u smjene. Partiji, koja je instruirala omladinska rukovodstva, nije odgovaralo da list bude preliberalan, kako se to događalo u prvim godinama izlaženja, ali ni predogmatičan, što je bila karakteristika sredine 1980-ih godina. Dovoljno je, po njima, bilo da bude i ostane generacijski „ispušni ventil“.

Vrlo slikovito viđenje *Poletove* uloge u komunističkom sustavu dao je politolog Petar Strpić, koji je kao zamjenik direktora CDD-a često bio u sukobu s omladinskim rukovodstvom. Iako je te političke karijeriste doživljavao kao likove iz Brešanove „Mrduše Donje“, bio je svjestan da su se sve bitne odluke, pogotovo u prvim godinama *Poletova* izlaženja, donosile na višoj razini, onoj partijskoj: „Rukovodstvo koje bi progovorilo žargonom *Poleta* ili se bavilo njegovim temama ne bi preživjelo 24 sata. Za stvarnu vlast *Polet* je bio kontrolni uzorak stanja u dječjoj sobi samoupravnog socijalizma. Klinci su mogli divljati, tući se jastucima,

psovati, crtati po zidovima, gledati gole ženske i što se već sve ne radi u tim godinama. Sve je to Partiji bilo podnošljivo do praga zabranjenih voda nacionalizma i religijskog sadržaja te otvorenog stavljanja Tita u negativni kontekst.“¹¹⁴⁷

List je doista i bio takva kontrolirana „igraonica“, jer su sva istraživanja potvrdila da u njemu prevladavaju negativni stavovi o društvenim zbivanjima. Prosječni čitatelj *Poleta* mogao je biti siguran da živi u zemlji koja se doslovno guši u problemima i da je svaki dan sve lošije, čak i u razdoblju kad su djelomično sanirani problemi oko nestajanja osnovnih prehrambenih i higijenskih potrepština, budući da su nedostatak pravne države, korupcija i samovolja na svim razinama dosegli zastrašujuće razmjere.

Poletova je nezgoda bila da u razdoblju naglog slabljenja vlasti, kad je zbog straha od Miloševića naleta, otvoren prostor za uklanjanje totalitarnog okvira, list to nije adekvatno iskoristio. Nije se, poput *Mladine* u slovenskim okolnostima, afirmirao kao jedan od predvodnika na putu u demokratsku Hrvatsku. Takvog je političkog instinkta u *Poletovom* uredništvu doista nedostajalo. Jedan je od važnijih razloga tome bilo stalno nametanje političkog kompleksa Hrvatskog proljeća. Omladinski aktivist i predsjednik Savjeta *Poleta* Marijan Cvjetičanin u poodmaklog fazi uzleta velikosrpstva imao je potrebu naglasiti da Hrvatska neće nasjesti otvaranju svog nacionalnog pitanja. Preko *Poletove* je naslovnice pokušao poslati smirujuću poruku: „Maspok u Jugoslaviji, kad god se pojavi, vrlo je žestok i bučan, ali na sreću, kratko traje!“ Pokazao se, kao i list, iznimno lošim vizionarom, a takve su tvrdnje smatrane i smetnjom jačanju hrvatskog identiteta.

Poletovci su, jednom riječju, po primarnom aktivističkom zadatku poslušno branili revoluciju, ali sami nisu bili revolucionari. Nijedno uredništvo nije u potpunosti izašlo iz zadanih političkih dogmi. Oni nikad nisu otvoreno tražili rušenje komunizma, niti su dovodili u pitanje državni okvir. Nerijetko su, osim u Babunovu mandatu, bili galamdžije i politički provokatori, nipošto i rušitelji sustava. Puno ih je više, kao tipične oportuniste, zanimala kvaliteta i perspektivnost življenja u Hrvatskoj, nego naziv i teritorijalni okvir države u kojoj će se ona nalaziti.

Najbolje se to oslikavalo na Titovu primjeru. Redakcije nisu dovodile u pitanje karizmatisku ulogu i nasljeđe „najvećeg sina jugoslavenskih naroda i narodnosti“, kao i njegovih najbližih

¹¹⁴⁷ Izjava Petra Strpića autoru od 20. travnja 2015.

suradnika. Oni su u svim protokolarnim prigodama, partijskim obljetnicama i uoči važnih partijskih skupova dobivali nekritičke pohvale na udarnim stranicama. Jedna nespretno sročena rečenica iz uvodnika prilikom Titova posjeta Zagrebu 1977. o tome da su samo s redakcijskih prozora u Savskoj mahali Maršalu, gotovo da je dovela do uredničke smjene. Titova je smrt, primjerice, rezultirala s dva broja *Poleta* koja su se isključivo bavila njegovim likom i djelom, Kardelj i Bakarić na odlasku su dobili naslovnice i udarne stranice, a oni iz „drugog ešalona“ velike tekstove o tome kako im je dobrobit mlade generacije bila posebna briga. Grubom je političkom provokacijom ocijenjena, stoga, *Poletova* na isti način prelomljena naslovnica za ubijenog glazbenika Johna Lennona. Stalno zaklinjanje u „tekovine“ bilo je neizostavni dio političkog folklor, što se sa stranica lista gubilo tek s pojavom višestranačja.

Ukoliko bi kao minimalni kriterij uzeli povremenu suradnju i objavu barem poneke složenije novinarske forme, mogli bi ustvrditi da je kroz *Polet* u tih 14 godina tiskanja prošlo više od dvije tisuće autorskih imena. Njima je politički sustav, uz sva svoja ograničenja i ideološku uskogrudnost, financiranjem toga projekta omogućio uspješno novinarsko usavršavanje, ali ih i poučio o ambivalentnom odnosu politike i struke, a brojne su im afere pomagale da shvate i bitnu razliku između racionalnog i emocionalnog pristupa društvenoj zbilji. Mladim je novinarima to bilo puno korisnije i praktičnije od onoga što je u isto vrijeme nudio studij novinarstva na Fakultetu političkih nauka, pokrenut u isto vrijeme kao i *Polet*, te novinarski tečajevi u kući *Vjesnik*.

Nije nimalo slučajno da je *Polet* postao najveći rasadnik kadrova u hrvatskom novinarstvu. Urednici i autori koji su i njemu stasali bili su i pokretači i najvažniji autori u nizu medijskih projekata koji su obilježili i osamostaljenu Hrvatsku. Ako se uzme u obzir da se u *Poletu* okušalo tako mnogo autorskih imena, onda se i po kriteriju velikih brojki morala iznjedriti kvaliteta neuobičajena za druge medijske projekte. U njemu su se, uz one kojima je novinarstvo bio svjestan odabir, okušale i mnoge poznate ličnosti iz drugih društvenih domena, od znanosti i gospodarstva do kulture, estrade i sporta. Iako se desetljeće i pol izlaženja lista zbog čestih sukobljavanja, afera i smjena doima i kao jedan veliki krimić u kojem, za razliku od filmskih scenarija, pozitivci često nisu bili na pobjedničkoj strani, *Polet* je u kolektivnom pamćenju ostao jednom od intrigantnijih epizoda iz te završne, kaotične i dekadentne, faze polustoljetnog komunističkog sustava.

List je bio stalni poligon za testiranje najrazličitijih društvenih trendova i ideja, jer njegovi urednici i novinari obično nisu bili pretjerani kalkulanti pa im se takav avangardizam nerijetko i obijao o glavu. Na tom su se poligonu, koji je vlastima bio stalno na usluzi, olako trošile karijere i razbijale brojne iluzije. Cinički rečeno, *Polet* je rezultatima svoga rada pokapao komunističku praksu, ne zadirući puno u samu ideju, da bi na kraju taj „mrtvac“ i njega povukao u ropotarnicu povijesti.

7. KRATICE

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SIV – Savezno izvršno vijeće (savezna vlada)

SRH – Socijalistička Republika Hrvatska

IV – Izvršno vijeće (republička vlada)

SO – skupština općine

ZO – zajednica općina

SSOH/J – Savez socijalističke omladine Hrvatske / Jugoslavije

RK/GK/OK – Republička konferencija / Gradska konferencija / Općinska konferencija

K SSOJ – Konferencija Saveza socijalističke omladine Jugoslavije

SOH – Savez omladine Hrvatske

SKOJ – Savez komunističke omladine Jugoslavije

CK/OK SKH/J – Centralni komitet / Općinski komitet Saveza komunista Hrvatske / Jugoslavije

CDD(O) – Centar društvenih djelatnosti (omladine)

RZ – radna zajednica

RO – radna organizacija

OOUR / SOUR – osnovna organizacija udruženog rada / složena organizacija udruženog rada

(R)SIZ – (republička) samoupravna interesna zajednica

SUBNOR – Savez antifašističkih boraca narodno-oslobodilačkog rata

SSRNH/J – Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske / Jugoslavije

SSH/J – Savez sindikata Hrvatske / Jugoslavije

JNA – Jugoslavenska narodna armija

(R)SUP – (republički) sekretarijat unutarnjih poslova

HDA – Hrvatski državni arhiv

DKH – Društvo književnika Hrvatske

DONH – Društvo omladinskih novinara Hrvatske

8. IZVORI I LITERATURA

Arhivska građa:

HR HDA, Fond 1231-5, Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske 1974. – 1990. (188 kutija)

Podfondovi:

- Sjednice i sastanci Republičke konferencije 1974. – 1990. (kutije 420 – 436)
- Sjednice i sastanci Predsjedništva Republičke konferencije 1974. – 1990. (kutije 437 – 474)
- Komisija za informiranje 1974. – 1990. (kutije 586 – 593)
- Koordinacijski odbor za omladinsku štampu 1983., 1987. (kutija 586)
- Društvo omladinskih novinara Hrvatske 1984. – 1985. (kutija 589)
- Koordinacija omladinskih glasila SSOH – sjednice Koordinacije (kutija 590a)
- *Polet*: sjednice savjeta časopisa 1980. – 1989. (kutija 591 - 592)
- Korespondencija 1975. – 1988. (kutija 592)
- Žigovi listova (kutija 593)
- Brošure (kutija 593)

Vjesnikova novinska dokumentacija (u HDA) – fascikli „Omladinska štampa“

Tiskovine:

Polet 1976. – 1990. (svi brojevi: 1 - 426 + nulti broj i nenumerirani kongresni broj 1986.), *Polet* (1966. – 1969.), *Pitanja*, *Omladinski tjednik*, *Tjedni list omladine*, *Studentski list*, *Mladina*, *Tribuna*, *Mladost*, *NON*, *Naši dani*, *Laus*, *Val*, *Omladinska iskra*, *LOK*, *Ten*, *Vjesnik*, *Večernji list*, *Komunist*, *VUS*, *Start*, *Danas*, *Nedjeljna Dalmacija*, *Radničke novine*, *Borba*, *NIN*, *Večernje novosti*, *Politika*, *Politika ekspres*, *Novosti 8*

Literatura:

Ajduković, Dean (1982): *Omladinska štampa u Hrvatskoj - analiza sadržaja Poleta* (u *Pitanja* 7 - 9, str. 3 - 32, Zagreb, Centar društvenih djelatnosti).

Alić, Sead (2012): *Aula est pro nobis* (u „Novi val i filozofija“, str. 91 - 97, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk).

Bešker, Inoslav (2004): *Istraživačko novinarstvo*, Zagreb, Press Dana.

Bijela knjiga Stipe Šuvara (2010): *Originalni dokument Centra CK SKH za informiranje i propagandu od 21. ožujka 1984.*, uvod Ivica Lučić, Zagreb, Večernji posebni proizvodi d.o.o.

Bilandžić, Dušan (1999): *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, Golden marketing.

Bilandžić, Dušan (2006): *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945 - 2005.*, Zagreb, Prometej.

Dokumenti 11. kongresa SSOH (1986), posebni broj časopisa „Pitanja“, ur. Alisa Božan, Ivan Basta, Zdravko Birovljenović, Mladen Kevo i Frane Tomičić, Zagreb, Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske.

Dokumenti vremena: tri desetljeća novinske fotografije u Hrvatskoj (2009), priređivači Feđa Vukić et al., Zagreb. Europapress holding.

Franičević, Zoran (2010): *Posljednji sekretar škoja*, Zagreb, Europapress holding.

Franulić, Markita (1989): *Poletova fotografija - deset godina kasnije* (u *Život umjetnosti* 45 - 46, str. 41 - 53, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti).

Goldstein, Ivo (2003): *Hrvatska povijest*, Zagreb, Novi liber.

Goldstein, Ivo (2011): *Hrvatska 1945 - 2011.*, Zagreb, EPH Media d.o.o.

Grbeša, Marijana i Rašeta Boris (2015): *Polet i Start osamdesetih: critica o izgubljenoj civilizaciji* (u *Osamdesete! Slatka dekadencija postmoderne*, str. 35-48, Zagreb, Hrvatsko društvo likovnih umjetnika).

Greguric, Ivana (2012): *Novi val i filozofija* (u *Novi val i filozofija*, str. 7 - 15, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk).

Gudac, Vladimir (1980): *Nova novinska fotografija* (u *Pitanja* 10 - 12, str. str. 3 - 97, Zagreb, Centar društvenih djelatnosti).

Hrvatsko i jugoslavensko „proljeće“ 1962 – 1972. (2014), ur. Dragutin Lalović, Zagreb, Društvo „Povijest izvan mitova“.

Hudelist, Darko (1992): *Novinari pod šljemom*, Zagreb, Globus nakladni zavod.

Ilišin, Vlasta (1989): *Omladina Jugoslavije i društvene promjene* (u *Revija za sociologiju* 1-2, str. 107 – 119, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo).

Ilišin, Vlasta; Radin, Furio; Štimac, Helena; Vrčan, Srđan (1990): *Ogledi o omladini osamdesetih*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta.

Kolanović, Maša (2011): *Udarnik! Buntovnik? Potrošač...*, Zagreb, Naklada Ljevak.Korošić,

Marijan Korošić (1988): *Jugoslavenska kriza*, Zagreb, Naprijed.

Krušelj, Željko (2014): *Izgubljena vjerodostojnost: medijski apsurdni totalitarne, autokratske i demokratske Hrvatske* (u *In medias res*, br. 4, str. 524-539, Zagreb, Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja).

Krušelj, Željko (2015): *Koncepcijska ishodišta i kadrovska povezanost zagrebačkog Poleta i koprivničkog LOK-a* (u časopisu za multidisciplinarna istraživanja Podravina, Vol. XIV, br. 27, Samobor, Meridijani).

Kvesić, Pero (2009): *Uvod u Peru K.*, prošireno izdanje, Zagreb, Astroida.

Leksikon yu mitologije (2004), ur. Iris Andrić, Vladimir Arsenijević, Đorđe Matić, Beograd - Zagreb, Rende - Postscriptum.

Mihovilović, Maroje (2007): *Profesionalni novinar*, Profil, Zagreb.

Mikac, Vedran (2008): *Od „novog vala“ do nove države*, Zagreb, Hrvatski povijesni portal.

Mirković, Igor (2004): *Sretno dijete* (2. izd.), Zaprešić: Fraktura.

Mučalo, Marina (2010): *Radio – medij 20. stoljeća*, Zagreb, AGM.

Novak, Božidar (2005): *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Zagreb, Golden marketing - Tehnička knjiga.

Paczkowski, Andrzej (2001): *Pola stoljeća povijesti Poljske 1939. – 1989.*, Zagreb, Profil – Srednja Europa.

Pančić, Teofil (2013): *Aleja Viktora Bubnja*, Zagreb, Naklada Ljevak.

Polšek, Darko (2012): *Kako se na Filozofiji studiralo ranih osamdesetih* (u *Novi val i filozofija*, str. 19 - 30, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk).

Radelić, Zdenko (2006): *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. - 1991.*, Zagreb, Školska knjiga - Hrvatski institut za povijest.

Škrabalo, Ivo (1984): *Između politike i države – povijest hrvatske kinematografije 1896 – 1980*, Zagreb, Znanje.

Šušvar, Stipe (1983): *Kulturna politika i idejna borba*, str. 50-74, kolo 5, sveska br. 77, Beograd, *Borba*.

Šušvar, Stipe (1989): *Nezavršeni mandat*, Zagreb, Globus.

Vilović, Gordana (2004): *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1999. – 2000.*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti.

Vrabec, Zrinka (2015): *Omladinski radio 101 – radio za ljude s asfalta* (u *Osamdesete! Slatka dekadencija postmoderne*, str. 49-55, Zagreb, Hrvatsko društvo likovnih umjetnika.

Vučetić, Radina (2012): *Koka-kola socijalizam: amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX. veka*, Beograd, Službeni glasnik.

Zubak, Marko (2012): *Pop-Express (1969. – 1970.): rock-kultura u političkom omladinskom tisku* (u *Časopisu za suvremenu povijest*, god. 44, br. 1, str. 23-35, Zagreb, Hrvatski institut za povijest).

Zubak, Marko (2014): *Omladinski tisak i kulturna strana studentskog pokreta u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji /1968. – 1972./* (u *Časopisu za suvremenu povijest*, god. 46, br. 1, Zagreb, Hrvatski institut za povijest).

ŽIVOTOPIS AUTORA

Željko Krušelj rođen je 5. kolovoza 1958. u Kuzmincu, općina Rasinja. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Koprivnici. U veljači 1982. diplomirao je povijest i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a u svibnju iste godine i novinarstvo na dodiplomskom studiju Fakulteta političkih nauka u Zagrebu.

Od srednjoškolskih se dana bavi novinarstvom. Zaposlio se 1982. kao urednik u listu „Polet“. Od 1983. novinar je političkog tjednika „Danas“, gdje je 1987. stekao i status komentatora. Godine 1991. prelazi u dnevni list „Vjesnik“. Od kraja 1992. do ljeta 1994. komentator je tjednika „Nedjeljna Dalmacija“. Kolumnist „Večernjeg lista“ postaje 1994. i tu ostaje do 2004., a 1997-1998. paralelno je i urednik u tjedniku „Hrvatski obzor“. Godine 2004. postaje glavni urednik regionalnog „Podravskog lista“. Od 2007. kolumnist je „Glasa Podravine“, gdje u razdoblju 2010. do 2014. obnaša i dužnost direktora te medijske kuće. Objavio je više tisuća članaka, reportaža, intervjuja, komentara i kolumni.

Angažiran je na Sveučilištu Sjever od njegova pokretanja 2012., trenutno u statusu predavača. Uz novinarske kolegije, angažiran je na seminarima predmeta „Povijest 20. stoljeća“ i „Povijest novinarstva“.

Kao autor i koautor objavio je desetak knjiga, od čega pet iz historiografske domene, i veći broj znanstvenih i stručnih tekstova te nekoliko scenarija za dokumentarne filmove.

Za svoj je rad više puta nagrađivan. Između ostalog, 1985. dobio je u domeni novinarstva nagradu „Sedam sekretara SKOJ-a“, a 2002. i državno odlikovanje Red hrvatskog pletera. S obitelji živi u Koprivnici.

Popis važnijih radova:

Razvoj omladinske štampe općine Koprivnica /1953 - 1982/ (u *Podravski zbornik* 1982, str. 180 - 189), Koprivnica, 1982.

Bleiburg - otvoreni dossier: Što kaže historiografija (koautori Darko Bekić, Vladimir Žerjavić, Aleksandar Vojinović itd.), str. 224, *Start*, Zagreb, 1989. (1. izdanje) i 1990. (2. izdanje)

Dossier prošlosti, opomena budućnosti - uvodni tekst (u Grupa autora: Jazovka, str. 5 - 14), *Vjesnik*, Zagreb, 1990.

Franjo Tuđman: biografija, str. 264, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1991.

Krojači hrvatskih granica, str. 104, Ministarstvo informiranja - *Vjesnik*, Zagreb, 1991.

Pogovor (u Petar Šimunić: Načertanije - tajni spis srpske nacionalne i vanjske politike, str. 109 - 120), Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1992.

The JNA: From Liberation to Liquidation (u *East European Reporter*, volume 5, number 2, April, str. 29 - 32), Budapest, 1992.

Hrvati protiv fašizma - scenarist dokumentarnog filma, 60 minuta, *Hrvatska televizija*, Zagreb, 1995.

Tiskarstvo, novine, nakladništvo... (u Grupa autora: Koprivnica - izabrane teme, str. 179 - 183), Naklada Dr. Feletar, Koprivnica, 1995.

Svetosavlje kao ishodište velikosrpstva (u Ljubica Štefan: Srpska pravoslavna crkva i fašizam, str. 5 - 10), Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1996.

Dr. Milan Bulajić - čuvar velikosrpske 'pogibeljomanije' (u Josip Pečarić: Srpski mit o Jasenovcu, str. 7 - 25), Dom i svijet - Hrvatski informativni centar - Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1998.

U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma: Politička zbivanja u koprivničkoj Podravini od objave šestosiječanjske diktatre do sloma Kraljevine Jugoslavije, str. 366, Hrvatski zemljopis - Naklada Dr. Feletar, Koprivnica, 2001.

Poglavniku odan do smrti - dva neobjavljena svjedočanstva o Miji Bziku (u *Podravina* - časopis za multidisciplinarna istraživanja, br. 1, str. 163 - 179), Hrvatski zemljopis - Naklada Dr. Feletar, Samobor, 2002.

Habsburzi i Hrvati (koautori Neven Budak i Mario Strecha), str. 212, Srednja Europa, Zagreb, 2003.

Lokalni izbori u općini i gradu Koprivnici 1990. - 2005. (u *Podravski zbornik* br. 31, str. 7 - 18), Koprivnica, 2005.

Uloga Narodnog odbora kotara Koprivnica u razvoju Podravke 1956. - 1959. godine (u *Podravski zbornik* br. 33, str. 221 - 236), Koprivnica, 2007.

Izgubljena vjerodostojnost: medijski apsurdni totalitarne, autokratske i demokratske Hrvatske, (u *In medias res*, br. 4, str. 524-539), Zagreb, 2014.